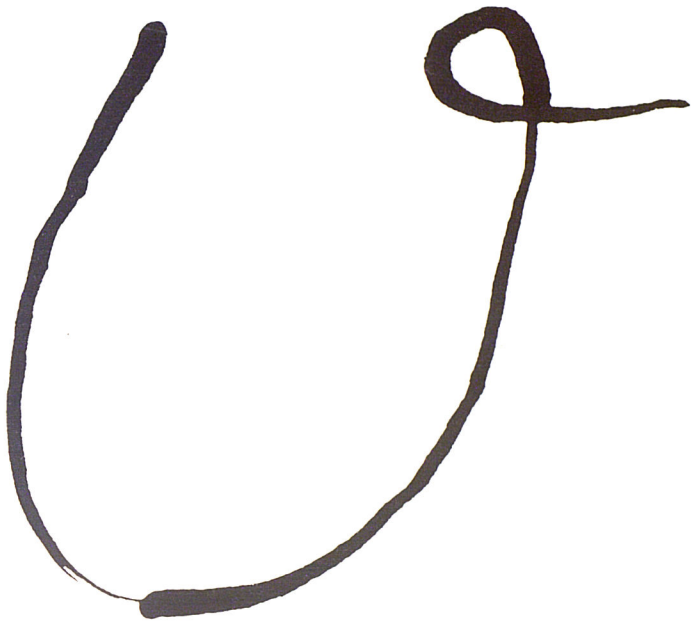

V Figura de l'*Art* de Ramon Llull emprada a l'etapa de l'*Art abreujada d'atrobar veritat* i l'*Ars demonstrativa*, que mostra dins un cercle les set virtuts (fe, esperança, caritat, justícia, prudència, fortitud i temprança) i els set vicis (gola, luxúria, avarícia, orgull, accídia, enveja i ira), alternant les unes amb els altres. Dibuixa les primeres en blau i els segons en vermell, així que empra els termes 'V blava' o 'V vermella' per referir-se conjuntament a les virtuts o als vicis. La V desapareix com a figura de l'*Art* a partir de l'*Ars inventiva* de 1290, però les virtuts i els vicis tornen a comparèixer al darrer dels Nou Subjectes a l'escala de l'ésser a l'*Ars generalis ultima* i l'*Ars brevis*. (AB)

VACA *(Serranus scriba,* Linné 1758) Dita també **vaca serrana**. Peix teleosti de l'ordre dels perciformes i de la família dels serrànids. És de cos allargat i bastant alt. Té el perfil anterior punxegut, mentre que el dorsal i el ventral són convexos. El cap presenta un perfil superior còncau, amb la boca gran i xapada. L'opercle consta de tres espines característiques i el preopercle té, a la part posterior, el caire dentat. Generalment, és d'un color vermell groguenc, sobre el qual destaquen de 5 a 7 bandes verticals grises o violàcies. El cap és rosa ataronjat, amb línies sinuoses que fan pensar en els caràcters de l'escriptura i donen el nom científic a l'espècie. Les aletes dorsals i l'anal són de color groc brut, amb zones blavoses i rosades i amb punts vermells. Per contra, les aletes pectorals són rosades, amb bandes transversals blavoses. Així mateix, les ales ventrals són marronoses. La talla habitual és de 20 cm. És una espècie sedentària i costanera, que viu generalment a menys de 30 m de profundi-

↓ Vaca *(Serranus scriba,* Linné 1758)

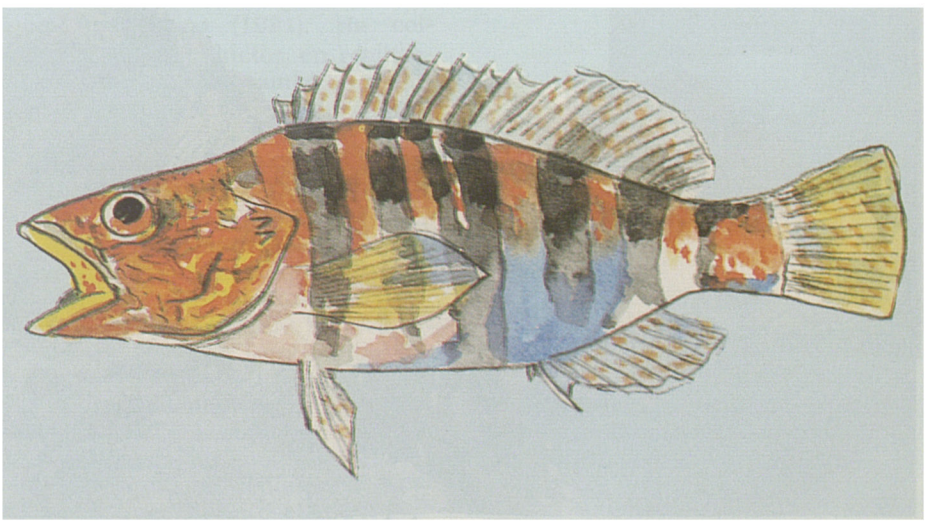

tat, a zones de fons rocós i a praderies litorals. És carnívor i se sol alimentar de peixos petits, mol·luscs i crustacis. És hermafrodita i es reprodueix des del maig al juliol. La manera més característica de capturar-lo és mitjançant aparells d'ham. A vegades, però, es pot pescar amb gànguil o amb arts d'arrossegament, quan s'ultrapassa el límit dels 50 m. Geogràficament, és habitual a tota la Mediterrània i, fins i tot, a la mar Negra. A l'Atlàntic oriental, es distribueix fins al Senegal, pel sud, i, pel nord, no supera la península Ibèrica. És preuat en gastronomia, en especial com a component de les sopes de peix. Els exemplars grossos també poden menjar-se fregits. No figura, però, específicament a les estadístiques. És un peix molt decoratiu, que s'adapta bé als aquaris degudament ambientats. (MM)

VACA, CALA Al terme d'Escorca, situada entre el morro de sa Vaca i la cala des Capellans. (M)

VACA, FONT DE SA Al terme d'Artà, situada entre el torrent des Galleric, s'Església Nova, cala Fosca i el roquissar de na Molines. ■ Terrenys del terme de Son Servera, estesos entre ses Rotes Velles, es Secar de Sant Jordi, la coma des Gat i el penyal Roig. (M)

VACA, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Campos, situat al carrer d'Antelm Obrador. Fou construït el 1644 i enderrocat el 1984. (BRa)

↑ Pla de la Vaca (Pollença)

VACA, MORRO DE SA Al terme d'Escorca, situat entre sa Calobra i la cala des Capellans. És un dels paisatges més emblemàtics de la serra nord. (M)

VACA, PAS DE SA Al terme de Pollença, situat entre el coll de Pollença, l'Esllevissat, la punta dels Anfossos i cala Solleric. (M)

VACA, PLA DE LA Al terme de Pollença, situat entre Míner Petit, la Barrera de Lluc, el Gravet i el Mal torrent de Massana. (M)

VACA, SA Propietat rústica del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre el gorg de ses Planes, la penya des Corb, la coma des Porcs i can Treufoc. (M)

VACA, TALAIETA DE SA Puig del terme de Sant Llorenç des Cardassar, de 270 m d'altitud, situat entre el coll des Gatovells, el puig de ses Llenques, Son Llulls Vell i el gorg de ses Planes(M)

VACAL, SA Terrenys del terme de Búger, estesos entre la carretera de Búger-sa Pobla i el camí d'Avall. Són documentats el 1785. (DF)

VADELL ADROVER, JAUME (Felanitx 1960) Mestre d'escola i biòleg. El 1980, es diplomà en magisteri a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica, de Palma; el 1985, es llicencià en biologia a la Universitat de les Illes Balears, i, el 1991, s'hi doctorà en la mateixa especialitat, amb la tesi *Variabilitat dels paràmetres fotosintètics en el*

↓ Morro de sa Vaca (Escorca)

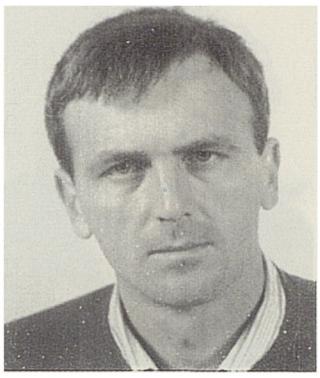

← Jaume Vadell Adrover

← Maria Antònia Vadell Ferrer

↑ Miquel Àngel Vadell, *Portolà*

trèvol subterrani. Ha centrat la investigació en la didàctica de l'agricultura, l'educació ambiental, l'edafologia i la fotosíntesi. Ha col·laborat en revistes especialitzades i és autor dels estudis *L'ametler* (1988) i *La tomatiguera* (1989) i coautor de *La patatera* (1988) i *El garrover* (1990). Entre 1985 i 1991, va esser director del camp d'aprenentatge agrícola de Son Ferriol i, d'ençà de 1991, és professor titular de la Universitat de les Illes Balears.

Manacor. El 1983 fou elegida regidora d'aquesta ciutat per la CDI i el 1987, 1991 i 1995 per la coalició CDI-Partit Socialista de Mallorca. Es va afiliar al PSM i el 1991 fou candidata al Parlament Balear, però no va esser elegida. El 1992, obtengué un escó de diputada autonòmica arran de la dimissió de Mateu Morro. El 1996, fou candidata al Congrés de Madrid, però no fou elegida.

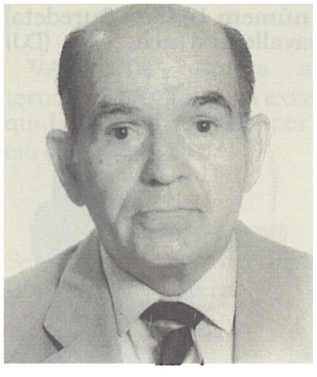

← Antoni Vadell Castillo

← Marc Vadell Forteza

VADELL CASTILLO, ANTONI (Palma 1919) Fotògraf i realitzador cinematogràfic. Ha guanyat el premi de l'Agrupación Fotográfica de Tenerife, en la modalitat de diapositives, i el premi Ciutat de Palma de curtmetratge pel film *Palma, puerto de mar* (1964). És autor en col·laboració amb Antoni Campañà i Joan Puig-Ferran de *Palma de Mallorca* (1972) i *Valldemossa y la Cartuja* (1982). Les seves fotografies han il·lustrat part del llibre *Erlebnis Mallorca*, de Gerhar Rauchwetter, editat a Munic (Alemanya) el 1973. Ha publicat fotografies a la revista *Arte Fotográfico*.

VADELL FERRER, MARIA ANTÒNIA (Manacor 1951) Política. Estudià enginyeria industrial a l'Escola Industrial de Barcelona (1975). El 1979, s'incorporà a la Candidatura Democràtica Independent —CDI— de

VADELL FORTEZA, MARC (Campos 1956) Realitzador de cinema. Estudià a l'Escola de Cinematografia de Madrid i amplià estudis a París. Ha realitzat nombrosos films en 16 i, sobretot, 35 mm, entre els quals destaca *Tiempo de tango* (1981). Ha collaborat, com a productor, en realitzacions d'altres autors i també ha realitzat diversos vídeos. (CA)

VADELL GÓMEZ, MIQUEL ÀNGEL (Palma 1951) Pintor i arquitecte. De formació autodidàctica. El 1972, fixà la residència a Finlàndia. El mateix any, féu la primera mostra individual a Palma, on posteriorment ha exposat en diverses ocasions. També ha fet exposicions a Finlàndia i murals per a edificis privats i públics d'aquest mateix país. La seva obra, de temàtica paisatgística, ha evolucionat des del postimpressionisme d'influència local fins a l'abstracció i ha passat pel *pop-art* i pel cubisme. El 1978, es titulà en arquitectura tècnica a Helsinki. Ha projectat edificis comercials. Col·labora amb al Ministeri de Cultura de Rússia.

VADELL MUNTANER, GUILLEM (Palma 1915 - Port de Pollença 1978) Pintor. Fill i deixeble de l'escultor Miquel Vadell Pastor. Entre 1935 i 1943, fixà la residència a Eivissa, on pintà paisatges, marines i temes urbans. Exposà a Sóller (1946), Palma (1946, 1948 i 1949), Eivissa (1947), Gijón (1947 i 1948) i Lisboa (1959). Es dedicà al paisatge, sobretot de Pollença, a la natura morta i a la figura. (DF)

→ Jaume Vadell Salas

VADELL SALAS, JAUME (Manacor 1904 - 1983) Músic. Estudià amb Aleix Muntaner Nadal i Miquel Capllonch. Fou pianista de sales de cinema mut de Manacor, Artà i Felanitx.

Participà en la fundació de l'Orquestrina Drach, l'Orquestra Guinea, s'Illa d'Or i Maryland i Quartet Drac. Fou solista de l'Orquestra de Cambra Ciutat de Manacor. Compongué, entre d'altres obres, *Fox Selvàtica* (1943), *Ave Maria* i *Per Nadal* (1977). (CM)

VADOR, CAN Antiga possessió del terme de Marratxí. El 1750, tenia cases i 85 quarterades. Era dedicada a conreu de cereals. El 1751, Vicenç Balaguer la vengué al senyor Pedro Hurtado de Mendoza Pujol, de Saragossa, per 40 lliures d'entrada i 20 lliures de cens anual al 5%. ■ Terrenys del mateix terme, estesos entre cas Capità Vell, el Pla de na Tesa, Son Alegre i Son Picornell. (DF)

VADOR, PUIG DE SON Al terme de Capdepera, de 161 m d'altitud, situat entre les cases de Son Vador, sa Canova, Son Favar i la serra Mitjana. (M)

VADOR, SON Antiga possessió del terme de Capdepera. El 1747, pertanyia a Joan Moll. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina i porcina. ■ Possessió del mateix terme, situada entre s'Heretat, Son Porc, Son Febrer i can Cardaix. ■ Al terme de Porreres, situada entre Son Rosselló, Son Jeroni Vell, la caseta d'en Rosetí i les rotes de Son Rossinyol. ■ Antic rafal del mateix terme. El 1590, pertanyia a Bartomeu Servera i confrontava amb Son Gelabert, Son Orell, Son Mesquida i Son Servera. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i lli. N'era pertinença la vinya de ses Planes. ■ Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada entre Alcudiola, sa Capella, sa Boleda i Son Barrera. (M)

VAGUETA, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada entre can Fideu, can Mitja Unça, Son Sunyer Nou i ses Mosqueres. (M)

VAIRA, SA Talassònim del terme de Llucmajor, situat a 1 milla i mitja a llevant de la punta de Vallgornera. (M)

VAIRET, CAN Propietat rústica del terme de Calvià, situada entre Son Llebre, la urbanització de Son Ferrer, el castell des Moros i sa Porrassa. Hi ha dues coves prehistòriques cegades amb terra i pedreny. (M)

VALAGAY Antiga alqueria del terme de Valldemossa, actualment (1997) repartida entre Son Brondo, Son Salvat i Son Matge. Documentada el 1246. (M)

VALALBA Antiga vall o coma del terme de Muro, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1274. (M)

VALARDELL, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Son Monget, la tanca de n'Hereu, la possessió de Tió i la Talaia Romanina. En el cadastre de 1685 era valorada en 960 lliures. (M)

VALARIAN Terrenys del terme de Pollença, a Almadrava, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada al final del s XIII. (M)

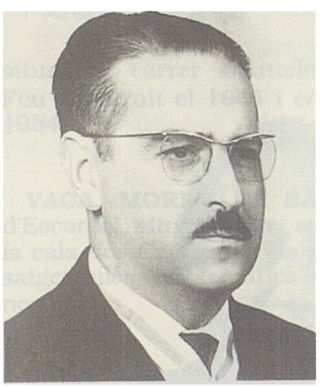

← Joan Valcaneras Elias

VALCANERAS ELIAS, JOAN (Sóller 1917 - Palma 1995) Dirigent de la Creu Roja. Treballà als Laboratoris Fortuny, de Palma, empresa de la qual fou sotsdirector. El 1934, ingressà a la Creu Roja. Fou vicepresident (1954-60) i president (1960-85) de l'Assemblea Local de la Creu Roja. Impulsà l'esmentada organització i en millorà els serveis, l'equip clínic i les ambulàncies. També reorganitzà el voluntariat i creà diferents seccions. Amplià els locals de l'Assemblea Local de Sóller i adquirí l'edifici de can Coixí, situat al carrer des Vent, actual (1997) seu de l'entitat. (JCa)

VALDÉS, CLÍNICA Establiment sanitari fundat (1925) pel doctor Francisco Valdés Guzmán, que n'era el director. Era situat al carrer d'Isidoro Antillón, de Palma. El 1941, fou considerat clínica de primera categoria. Tenia 14 llits i era atès per cinc persones. Desaparegué el 1963, en què l'edifici fou venut. (JT)

→ José Valdés González-Roldán

VALDÉS GONZÁLEZ-ROLDÁN, JOSÉ (Madrid 1927) Militar. Ingressà a l'Acadèmia General Militar de Saragossa el 1945 i passà després a la d'artilleria. Es diplomà en estat major, estats majors conjunts i topografia. Ascendí a general de brigada (1984) i general de divisió (1986). Aquell mateix any fou nomenat comandant general de Balears, càrrec que ocupà fins que passà a la reserva el 1989. Li correspongué continuar la reforma de l'exèrcit iniciada amb el Pla Meta, amb el qual se suprimiren el Centre d'Instrucció de Reclutes número 14 (Son Suredeta) i el grup de cavalleria d'Inca. (DJ)

→ Francisco Valdés Guzmán

VALDÉS GUZMÁN, FRANCISCO (Madrid 1890 - Palma 1969) Metge. Es llicencià (1913) i doctorà (1917) en medicina i cirurgia a la Universitat de Barcelona. El 1914, fixà la seva residència a Menorca i el 1923 es traslladà a Palma. Fou acadèmic numerari de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma de Mallorca, on ingressà (1944) amb el discurs *Aportaciones a la clínica quirúrgica*. Col·laborà al *Boletín del Colegio Provincial de Médicos de Baleares* i a la *Revista Balear de Medicina*. Fundà a Palma la *clínica Valdés* (←). (JT)

VALDÍVIA SCHNEIDER, RICARD (Palma 1964) Nedador. S'inicià (1973) en el Club Natació Palma i fou becat

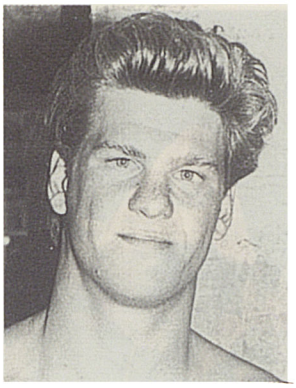

← Ricard Valdívia Schnelder

← Valentí Valenciano López

(1977-80) en el Centre d'Alt Rendimient de la Federació Espanyola de Natació d'Izarra (Àlaba). El 1981, es proclamà campió d'Espanya absolut de 400 m estils i 1500 m lliures. Va obtenir (1981-88) denou campionats d'Espanya en diferents distàncies i especialitats. El 1985, participà en el campionat d'Europa, celebrat (1985) a Sofia (Bulgària) i en el campionat del món, celebrat a Madrid. Es llicencià (1988) en robòtica a la Universitat de Tuscaloosa (Alabama, EUA). (JPa)

VALDONEA Antiga alqueria del terme de Muro, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1516. (M)

VALELLA, FONT DE Al terme de Selva, al migjorn de la vila, vora Son Bonet i can Cabrera. (M)

VALELLA D'EN CAPÓ Antic rafal del terme de Selva. Era situat al lloc de Valella. El 1581, pertanyia a l'honor Pere Capó, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars i a conreu de cereals. N'eren pertinences ses Cremades, ses Vinyes Velles i es Tres Quartons. (DF)

VALÈNCIA, NA Puig del terme de Sant Llorenç des Cardassar, de 217 m d'altitud, situat entre Tènger, Calicant, can Tafal i el talaiot d'en Tengo. (M)

VALENCIANO LÓPEZ, VALENTÍ (Ciutadella de Menorca 1952) Polític i escriptor. Es llicencià en ciències físiques a la Universitat de Barcelona (1976). El 1981, fixà la seva residència a Mallorca. El 1983, ingressà al Partit Socialista de les Illes Balears —PSIB-PSOE— i en fou membre de la Comissió Executiva (1985-94) i president del Consell Polític (1994-97). Va esser diputat al Parlament de les Illes Balears (1987-91 i 1991-95) i portaveu del Grup Parlamentari Socialista en les àrees d'Agricultura, Comerç i Indústria. Va presidir (1989-90) la Comissió de l'Oferta Turística no Legalitzada. Membre del Consell Insular de Mallorca, fou un dels impulsors del Pla d'infraestructura hidràulica de Mallorca (1990). És, des del 1994, vicepresident del Consell Social de les Illes Balears. És autor del llibre de narracions *La plaça quadrada* (1996) i *Un viatge a Canarrossa, el petit Raiguer* (1996). Col·labora, amb articles d'opinió, a *Ultima Hora*. (DF)

VALENCIENNES, JEAN DE (Valenciennes, França s XIV - ?) Escultor. Nom amb el qual és documentat a Mallorca el que és considerat un dels principals escultors del portal del Mirador de la Seu de Mallorca, tot i que

↓ Jean de Valenciennes, escultura del portal del Mirador de la Seu

↑ Los Valendas

no arribà a ser mestre major. Les primeres notícies que se'n tenen, el situen entre 1379 i 1390 a Bruges (Flandes), on obrà una sèrie de treballs escultòrics en la façana, les claus i les mènsules de l'Ajuntament. El juny de 1393 arribà, amb Enric l'Alemany, a Mallorca per col·laborar en l'obra del portal del Mirador, on treballà entre 1393 i 1397, a les ordres de Pere Morey. Numèricament les seves obres són les més importants del conjunt, en les quals es revela l'estil del gòtic internacional. Devers 1397 o poc després, abandonà l'illa.

VALENDAS, LOS Agrupació musical creada a Palma el 1990. En són components Antoni Noguera —guitarra—, Xavier Escutia —guitarra i veu—, Germà Soler —baix—, Miquel Ferrer —bateria i percussió— i Llorenç Caldentey —teclats—. Han actuat a Mallorca, Barcelona, Madrid, Saragossa i Bilbao, entre d'altres indrets d'Espanya. Han enregistrat el disc compacte *Turtle friend extendent* (1992) i els discs *One, two... three!* (1993) i *Hryndi v. Bakshi* (1994). (CM)

→ Bartomeu Valens Roig

VALENS ROIG, BARTOMEU (Fela-

nitx 1904 - 1940) Barítón. Estudià cant a Barcelona. El 1932, debutà al teatre de la Societat L'Artesà, de Gràcia (Catalunya) amb l'òpera *Rigoletto*, de Verdi. Deixà d'actuar el 1936. (CM)

VALENT, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre sa Tanqueta, la vila, es Hortets i sa Talaieta. ■ Al terme de Campos, situada entre can Castanyola, can Tabaquer, can Estela i Son Busqueret. ■ Terrenys del terme de Llubí, estesos entre es Fangar, Son Venrell, Son Quel i Llampí. ■ Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre Pontiró, can Catiu, cas Ollers i Son Mascarat. ■ Al terme de Palma, situada entre Son Verí de Dalt, can Amer Vell, s'Hostalot i Sant Lloatxim. ■ Al terme de Son Servera, situada entre sa Rascló, el rafal des Sant, Son Bon Temps i la font de na Simona. (M)

VALENTA DONA, SALT DE LA Indret de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre el racó de ses Barreres de sa Comuna i el cap Gros. (M)

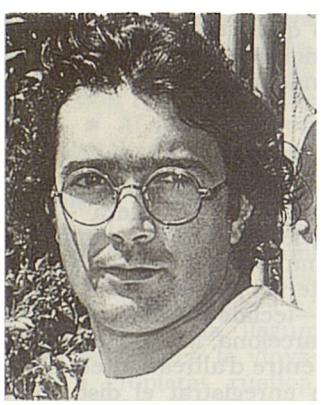

← Joan Valent Capellà

VALENT CAPELLÀ, JOAN (Palma 1964) Músic. Fou alumne de piano d'Emili Muriscot, d'harmonia i contrapunt d'Egizio Ion Petrovici i de composició de Xavier Carbonell. Entre 1980 i 1990, amplià estudis de composició i anàlisi a Barcelona. El 1990, perfeccionà coneixements de composició i direcció a la Universitat de Los Angeles (EUA). Ha compost diverses obres, com *Morts a la paraula* (1988), *Proporcions litogràfiques* (1990), *Amb la llengua tallada* (1990), *Oceans* (1991), *Metallum Ballenae* (1992), *Dipòsit* (1993), *Desideratum* (1993), *Vibracions de negra nit* (1993), *Passio et Mors* (1993) i *Escapar del siglo* (1994). Ha musicat la sèrie de televisió *Delirios de amor* (1989) i la pel·lícula *Superagente en Mallorca* (1989). (CM)

↑ Representació de les Valentes Dones de can Tamany (1996)

VALENTES DONES, CA SES Vegeu *Tamany, can.* (M)

VALENTES DONES DE CAN TAMANY Nom amb què són conegudes Francesca i Catalina Casesnoves, personatges històrics sollerics del s XVI. Varen esser documentades per primera vegada per Vicenç Mut i posteriorment per Joaquim Maria Bover. La llegenda envolta la seva existència real i hi ha diverses versions sobre la participació que tengueren en els fets de l'11 de maig de 1561, en què les milícies de la ciutat de Sóller rebutjaren la incursió dels corsaris turcs comandats per Uludj' Alí. Sembla que ambdues germanes romangueren a la casa pairal de can Tamany mentre que el seu germà Joan lluitava al poble contra l'invasor. Un turc entrà a l'esmentada llar i mentre la saquejava fou sorprès per una de les germanes, que el va copejà i matà amb la barra de la porta; tancaren la casa i llançaren el cadàver per una de les finestres sobre un escamot de corsaris que assetjava la casa. Aquests, veient el cos sense vida del seu company, fugiren atemorits. La seva heroïcitat passà a la memòria històrica i popular i ambdós personatges foren incorporats als actes commemoratius de l'11 de maig, celebrats des del 1855 (vegeu *Moros i Cristians*). L'Ajuntament de Sóller els dedicà un carrer. (JCa)

VALENTÍ, CAN Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre can Magdalè, can Redó, can Arnau i s'Aljub Antic. ■ Al terme de Santa Margalida, situada entre cas Sineuer, can Gallardó, cas Sigló Miquel i el turó de Son Bauló. (M)

VALENTÍ, FERRAN (Mallorca s XV ? - 1476) Humanista. De família noble mallorquina, residí (1416-38) a Nàpols a la cort d'Alfons el *Magnànim*. Rebé el mestratge de Leonardo Bruni d'Arezzo i Antonio Beccadelli —il Par-

↓ Obra sobre Ferran Valentí

↑ Son Valentí (Palma)

nomita—. El 1435, ja posseïa el títol de doctor en lleis. El 1438, es trobava a Mallorca i fou nomenat jurat de la cort del braç dels ciutadans. El 1445, esdevengué comissari a Càller (Sardenya), on romangué fins a 1446. El setembre d'aquell any, tornava a esser a Mallorca, on ocupava alguns càrrecs relacionats amb la política i l'administració. El 1467, era conseller del Gran i General Consell de Mallorca. Obrí un cenacle al carrer de Cicerol. Hi comentava el *De ofiicits* de Ciceró a un grup de deixebles, entre els quals hi havia Ramon Gual, a qui dedicà una traducció molt literal al català de les *Paradoxa* de Ciceró. En el pròleg d'aquesta darrera obra, escrita devers 1450 i no publicada íntegrament fins a 1959, fa un breu resum de les figures rellevants de l'humanisme renaixentista. A part, és autor de diverses poesies i epístoles en llatí i un discurs en català pronunciat (1467) davant el Gran i General Consell.

VALENTÍ, MOLÍ D'EN Antic moli del terme de Palma, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1256. (M)

VALENTÍ, PERE (Mallorca s XIV - XV) Pintor. Documentat entre 1309 i 1328, treballà en la decoració del palau de l'Almudaina i del castell de Bellver, de Palma. La seva obra, d'estil gòtic lineal, ha desaparegut. (GLl)

VALENTÍ, POU D'EN Al terme de Llucmajor, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1368. (M)

VALENTÍ, SON Possessió del terme de Banyalbufar, situada entre ses Mosqueres, la font des Biscaí, Son Balaguer i el camí des Pescadors. El 1232 hi ha documentat un Guillem Valentí. El 1650, pertanyia al senyor Jaume Sanglada, donzell, de l'hàbit de Sant Jaume de Spata, i confrontava amb ses Mosqueres. Tenia cases, amb torre, tafona, celler i una capella on hi havia un retaule de Nostra Senyora de Betlem. Era dedicada a olivars i vinyes. El 1677, fou valorada en 27.000 lliures. ■ Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Togoretes, es Rafal, ca l'Ardiaca i Son Tril·lo. El 1612, era el rafal del mateix nom. Pertanyia al senyor Felip Valentí, ciutadà militar, de la família del qual prengué el nom. Era situat a la part de la Muntanya, prop del monestir de Nostra Senyora de Jesús, i confrontava amb el camí des Rec, el rafal de Belldeport, Son Fortesa, el torrent de sa Riera, el camí de sa Sortassa i el rafal des Rec. Tenia cases, amb tafona, celler i moli de sang. Les cases eren ornades amb mobiliari de luxe, ceràmiques i olis de temàtica religiosa. Hi havia una vinya de 6 quarterades i conreu de cereals i lleguminoses. El 1631, era del senyor Pere Sanglada Valentí, prevere abans conjugat, i era valorat en 25.000 lliures. El 1645, pertanyia al senyor Miquel Sanglada i era fideïcomès. El 1658, era dividit en Son Valentí Vell i Son Valentí Nou, ambdós propietat del senyor Miquel Sanglada Valentí, donzell. Feia una renda anual de 270 lliures. El 1696, passà al senyor Pere Nicolau de Santacília i Pacs. Feia una renda anual de 341 lliures i fou valorat en 10.600 lliures. El s XVI-XVII, la casa pairal dels Valentí era un gran edifici, luxosament moblat, situat al carrer de Sant Miquel, davant la casa de la Inquisició, de Palma. El 1890, era una propietat rústica confrontada amb Son Togoretes, sa Casa Nova i el torrent de sa Riera. ■ Antic rafal del terme de sa Pobla. El 1605, pertanyia a Valentí Ferragut. Confrontava amb el camí de Gaieta, el camp d'en Sastre, el torrent de Massanella, el camí de Campanet, el rafal d'en Foners, sa Llebre i el rafal d'en Calders. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals. La casa pairal dels Ferragut era a la plaça Major, de la vila de sa Pobla. El 1997, designa una propietat rústica, situada entre can Goiet, es Rafal, Son Forners i can Peu Blanc. (DF)

VALENTÍ, TESEU (Palma ? - 1511) Jurisconsult. Es doctorà en lleis a Bolònia (Itàlia), el 1483. Fou advocat de la Universitat de Mallorca. Era fill de l'advocat Ferran Valentí i d'Elionor Unís i heretà del seu pare una important biblioteca. Mantengué correspondència amb l'historiador barceloní Pere Miquel Carbonell i de Soler. És autor de *Sumari o repertori de les franqueses i privilegis del Regne de Mallorca*, més conegut com la *Valentina* (→).

VALENTÍ, TORRE D'EN Al terme de Llucmajor, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1424. (M)

→ Josep Ignasi Valentí Fortesa

VALENTÍ FORTESA, JOSEP IGNASI (Palma 1836 - Barcelona 1924) Escriptor. Cursà les carreres de magisteri i de filosofia i lletres

(1883) a la Universitat de València. Es doctorà (1897) en aquesta darrera especialitat i es llicencià (1893) en teologia al Seminari Conciliar de València. Conreà la crítica literària, l'apologia i les obres de caràcter religiós. És autor, entre d'altres obres, de *'Fray Luis de Granada'. Ensayo biográfico y crítico* (1889), *Apología sobre la exposición que hizo el gran poeta lírico, Fr. Luis de León, acerca del libro de Job* (1894), *La mujer en la historia* (1896), *San Bruno y la orden de los Cartujos* (1898), *Los Benedictinos de San Mauro* (1899), *Fr. Gerónimo de S. José* (1902), *Sta Teresa y el género epistolar* (1912) i *Clodoveo y la monarquia cristiana en Francia* (1912). Publicà articles a la premsa confessional, com *El Católico Balear* i *El Correo de Mallorca*. El 1915, va esser designat vocal de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de les Balears. Fou membre corresponent, entre d'altres acadèmies, de la de Sant Tomàs d'Aquino de Barcelona; de la Científica, Literària i Artística d'Arràs (França); de la Nacional de Reims (França), i de la Reial de Buenas Letras de Sevilla. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer.

VALENTÍ FORTESA, RAFEL (Palma 1701 - 1773) Escriptor i poeta. Estudià teologia a Palma. Escriví *Devocion y octavario en veneracion del Dulcísimo Nombre de Jesus, Devocion y novenario á la ínclita Vírgen y mártir de Jesucristo Santa Bárbara* (1750), *Auctoritates Sanctorum Patrum* i la col·lecció de poesies en llatí, castellà i català *Claustro Luliano*.

← Joan Ignasi Valentí Marroig

VALENTÍ MARROIG, JOAN IGNASI (Palma 1901 - 1936) Psiquiatre i pedagog. Fill de *Josep Ignasi Valentí Forteza* (←). Es llicencià en ciències naturals (1922) i en medicina (1925) a la Universitat de Barcelona. El 1926, es doctorà en medicina a la mateixa universitat. Entre 1925 i 1926, fou ajudant interí de la càtedra d'higiene de la Facultat de Medicina de Barcelona, alhora que s'especialitzà en psiquiatria al manicomi de Nova Betlem (Catalunya). El 1927, de nou a Mallorca, obrí un consultori a Palma. Aquest mateix any, obtengué la plaça de metge auxiliar del manicomi de Palma, on ocupà el càrrec de vicedirector. El 1930, féu una estada a París per ampliar estudis de psiquiatria a l'Hospital de Sainte Anne, amb el doctor Claude. Entre 1928 i 1930, fou professor interí de ciències a l'Institut Ramon Llull. El 1933, obtengué el títol de mestre a l'Escola Normal de Mestres i assumí els moviments de renovació pedagògica d'aleshores. El mateix any, féu part d'una comissió creada per la Diputació Provincial per estudiar els problemes infantils. També el mateix any, es responsabilitzà de la secció de psiquiatria escolar del Museu Pedagògic Provincial i fou nomenat inspector municipal de Sanitat. El 1936, signà el *Manifest dels Catalans* (←). Fou (1934-35) secretari del Col·legi Oficial de Metges de les Balears i publicà articles sobre psiquiatria a la *Revista Balear de Medicina*. Fou membre de l'Associació per la Cultura de Mallorca, de l'Associació de Metges de Sant Cosme i Sant Damià i de l'Association des Medecins des Établissements Publics d'Alienés. És autor d'alguns opuscles, com *Escoles per a anormals i escoles per a superdotats (Ideari a desenrotllar)* (1934) i *La paràlisi general masculina al manicomi de Palma de Mallorca* (1931). Publicà articles habitualment a *La Nostra Terra* i, el 1935, un grup de col·laboradors d'aquesta revista —Guillem Colom, Joaquim Verdaguer, Josep Sureda Blanes, Guillem Fortesa i Antoni I Alomar— editaren el volum d'homenatge *Etaireia kai mnesis*. Pòstumament (1946), fou nomenat *magister* de la Maioricensis Schola Lullistica. (GEM/JT)

VALENTÍ MESTRE, MIQUEL (Palma 1901 -1995) Metge i pianista. Fill del metge Baltasar Valentí Forteza. Es llicencià en medicina a la Universitat de Barcelona (1923) i s'especialitzà en urologia. Amplià estudis a França. Posteriorment, es traslladà als Estats Units i hi exercí de metge. Es retirà i tornà a Mallorca, on va aplegar una important col·lecció de rajoles valencianes decorades del s XVIII i principi del s XIX. Per decisió seva els seus hereus feren entrega d'aquesta col·lecció al Museu de Mallorca (1995). Com a pianista, féu concerts amb la Capella Clàssica de Mallorca. (GR)

VALENTINA, CA NA Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre el molí de vent de l'Almadrava, can Xandot, la vinya del Pont i el torrent de Sant Jordi. (M)

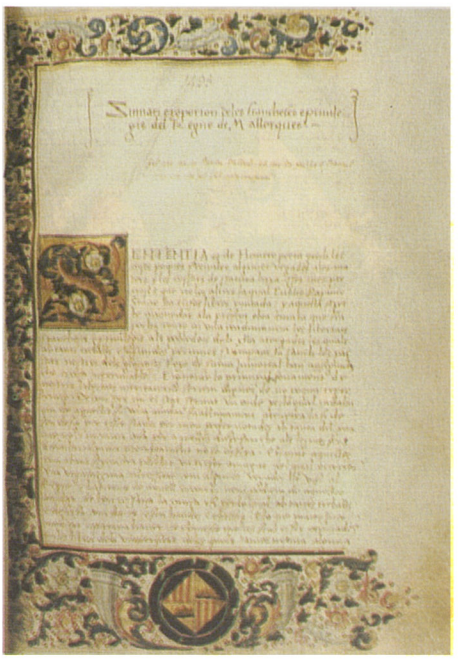

↑ Pàgina inicial de *La Valentina* (ARM)

VALENTINA, LA Còdex compost per *Teseu Valentí* (→) el 1495. Se'n coneixen cinc exemplars, l'original i quatres còpies. El seu títol original era *Sumari e reportori de les francheses e privilegis del Regne de Mallorca*. Està redactat en lletra humanística rodona i en llengua catalana. Consta de 83 fulls de pergamí situats entre altres dos en blanc. La plana de portada mostra una ornamentació renaixentista formada per orles florals, una capllletra i, al peu, l'escut de la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca. Fa 312 x 230 mm. A la introducció, Teseu Valentí explica que fou induït a elaborar aquesta obra pels jurats Carles Desbac, Bernat Cotoner, Ramon de Moià, Nicolau Oliva, Antoni Martí i Antoni Forns, i que comptà amb la col·laboració del notari de la Universitat Antoni Miquel Morro. Consisteix en un ampli catàleg dels privilegis, franqueses i altres normes del regne de Mallorca contenguts en alguns dels reculls aleshores existents. Els principals eren el *Llibre d'en Sant Pere* (←), el *Llibre d'en Rosselló* (←), en concret a l'exemplar vell, ja que el nou encara no s'havia elaborat, i el *Llibre de Corts Generals* (←). Els documents són citats molt breument, amb indicació del còdex de procedència on figuren íntegres, el foli o carta i sovint les primeres paraules del seu text. Per facilitar la recerca, aquestes descripcions van

agrupades per matèries que s'estructuren alfabèticament. Durant els s XV i XVI, el contengut primitiu va esser objecte de nombroses addicions, redactades amb lletra sovint cursiva, que omplen marges i espais en blanc del cos d'escriptura. A més, es multiplicaren les referències, no sols als còdexs i registres medievals, sinó també a altres de posteriors a 1495. Aquest còdex constitueix un auxiliar important per conèixer i localitzar les múltiples disposicions fonamentals del regne de Mallorca des de la seva creació per Jaume I. Es conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca. **Sumari e reportori de les franqueses e privilegis del Regne de Mallorques** Còpia de la Valentina, inclosa en un volum que consta de 238 fulls de paper. Fa 310 x 230 mm. La còpia pròpiament dita ocupa únicament els folis 14 a 89 del llibre. Reprodueix la redacció primitiva abans que s'hi introduïssin addicions. És escrit en lletra humanística comuna i, probablement, és de l'inici del s XVI. Aquest volum inclou, a més, una còpia del *Novell regiment de sort i de sach*, concedit per Alfons el *Magnànim* el 1447, i altres documents. **Sumari e repartori de les franqueses e privilegis del Regne de Mallorca** Còpia de la Valentina confeccionada probablement a la primera meitat del s XVI. És composta de 129 fulls de paper i fa 315 x 230 mm. L'escriptura ha estat realitzada per diverses mans, generalment en lletra humanística inclinada a la dreta. El llenguatge ha estat actualitzat i inclou les addicions fetes fins aleshores al text original. **Sumari, o repertori de les franquezes, y privilegis del Regne de Mallorca, en que esta compres altres Sumari fet antigament per lo Magh. Micer Theseu Valenti Donzell, Advocat del Regne, dit vulgarment la Valentina** Còpia annexa a una compilació d'Antoni Moll titulada *Ordinacions y sumari dels privilegis, consuetuts, y bons usos del Regne de Mallorca* publicada el 1663. L'autor reprodueix el text original, actualitzant-ne el llenguatge i incloent algunes de les addicions que s'havien fet posteriorment. Per altra banda, en suprimeix la rúbrica inicial, la introducció i algunes veus referides a matèries. Així mateix, posa de vegades notes de remissió d'unes veus a altres que faciliten la utilització de l'obra. **Sumari e reportori de las franquezes e privilegis del Regne de Mallorca manat recopilar per...** Còpia de la Valentina feta per encàrrec dels jurats de 1683. Consta de 207 fulls de paper, els nou primers dels quals contenen l'índex. Fa 350 x 240 mm. Conté el text íntegre del còdex de Teseu Valentí amb quasi totes les notes incorporades en el s XVI i bona part del XVII, que dificultaven la consulta de l'original. Disposà d'espais en blanc on s'insertaren ampliacions i noves veus fins a mitjan s XVIII. Això demostra que també fou utilitzada pel nou Ajuntament de Palma després de la supressió de la Universitat de Mallorca (1715). Alguna de les noves anotacions està redactada en castellà. Aquest exemplar és la còpia més extensa i completa de totes les que anaren ampliant el còdex original de 1495. Es conserva a l'Arxiu del Regne de Mallorca. (AMC)

VALENTINES, LES Terrenys del terme de Sóller, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1511. (M)

VALENTINES, SES Terrenys del terme de Santanyí, estesos entre la bassa Serra, sa Talaiola, ses Manreses i na Gat. (M)

VALENTÓ, CAN Propietat rústica del terme de Bunyola. És anomenada també can Jaques, situada entre ses Toses, can Garau, Son Bernadàs Vell i la font d'en Tries. (M)

VALENTS, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Gall Nou, can Estrany, el llogaret de Son Macià i cas Majoral. (M)

VALENTS, SON Terrenys del terme de Santanyí, estesos entre Son Tous, la cova de sa Madona, can Viudes i Son Ramon. (M)

VALENZUELA ALCARÍN, JOAN (Barcelona 1854 - Palma 1936) Farmacèutic i polític. Es llicencià (1878) en farmàcia a la Universitat de Barcelona. Entre 1898 i 1901, va esser vicepresident del Col·legi de Metges de Balears i entre 1898 i 1900 en fou president de la secció de farmàcia. Fou col·laborador de la *Revista Balear de Medicina, Farmacia y Veterinaria*. El 1910, fou elegit diputat pels liberals. Pere Joan Campins, a través d'Antoni Maria Alcover, li encarregà la tramitació del nou ordenament parroquial de la diòcesi de Mallorca. Gràcies a la seva gestió es dugué a terme (1911-13) aquella iniciativa començada (1894) per Jacint Maria Cervera i Antoni Maura. El 1917, va prendre partit per García Prieto en les disputes que aquest mantenia amb Romanones, però durant el mandat de García Prieto donà suport a Weyler. El 1919, era senador. El 1927, era tinent de batle de l'Ajuntament de Palma. Col·laborà amb Antoni M Alcover en la redacció del *Diccionari Català-Valencià-Balear*.

→ Víctor Valenzuela Alcarín

VALENZUELA ALCARÍN, VÍCTOR (Barcelona 1850 - València 1918) Farmacèutic i prevere. Es llicencià (1871) en farmàcia a la Universitat de Barcelona. Tenia l'apotecaria a la plaça de la Llibertat, actual plaça de la Reina, de Palma, on organitzava tertúlies musicals i literàries. Ingressà (1891) a la Reial Acadèmia de Medicina i fou redactor de la *Revista Balear de Medicina, Farmacia y Veterinaria*. Fou un dels promotors de la Creu Roja a Mallorca. A més de diversos articles de caràcter científic, publicà *Intrusismo en su relación con los males que afligen a la profesión médica* (1894). Es casà amb Maria de la Creu Ferrer Serrano i tengué tres fills. Després d'enviudar, fou ordenat de prevere pel bisbe Jacint Maria Cervera i fou (1894-97) rector de Son Rapinya. Col·laborà a les publicacions *El Ancora*, *El Católico Balear* i *L'Ignorància*, entre d'altres, amb articles musicals i literaris. Fou organista i professor de francès, anglès, italià, alemany i ciències naturals en el col·legi Divino Corazón, de Palma. (CSV/PF)

VALÈRIA, LA Embarcació del tipus navili. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1644, sota el comandament del capità genovès Francesco Cantello, féu un viatge de Palma a Palerm per proveir de queviures i diners les galeres de Sicília. El mercader Joan-Andreu Conrado hi embarcà mercaderies valorades en 1.375 reials de vuit castellans. (DF)

VALERIS, CAN Terrenys del terme de Santa Margalida, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1789. (M)

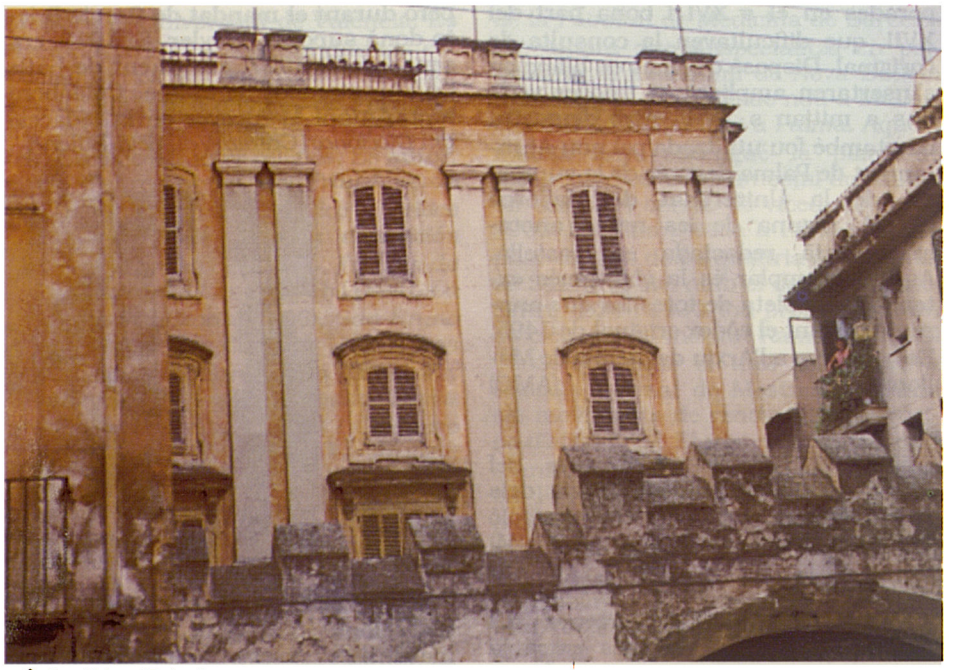

↑ Can Valero (Palma)

VALERO, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al número 19 del carrer de Sant Feliu, de Palma, anomenat també cal Marquès de la Romana i can Moragues-Monlau. D'origen gòtic, fou reconstruït entre 1850 i 1870. S'articula entorn d'un pati. Tant l'exterior com l'interior mantenen la distribució tradicional de la mansió urbana. La façana, adscrita a un italianisme influït per l'estil de Palladio, s'articula en quatre plantes, les tres superiors dividides en tres paraments verticals mitjançant pilastres dòriques monumentals. El s XVI, era propietat de la família Valero. El 1604, amb el matrimoni de l'hereva Catalina Valero Desbrull i Antoni Sureda Gual, passà als Sureda-Valero. El darrer membre d'aquesta família, Margalida Melciora Sureda i de Togores, es casà (1760) amb Pere Caro Fontes, marquès de la Romana. Els seus descendents vengueren el casal als Moragues-Monlau al final del s XIX. Aquesta família l'ocupà fins a 1986, en què fou llegat al Bisbat i a la Creu Roja.

VALERO, CAN Polígon industrial del terme de Palma. Durant la dictadura de Franco, era conegut per polígon de La Paz. És situat entre sa Vileta i Son Serra Perera. Aquesta àrea industrial fou creada per l'Associació Sindical d'Industrials de Mallorca —ASIMA—. El 1966, l'Ajuntament de Palma aprovà el Pla parcial que en va permetre la construcció. Fou inaugurat el 1967, tot i que les obres del complex no s'acabaren fins al 1968. El 1970, es va concloure la venda dels solars. Ocupa una àrea de 380.328 m², 257.085 dels quals són destinats a solars industrials. El 1981, s'hi va bastir el col·legi Aula Balear. Des de 1995, hi té el camp de futbol la Penya Arraval. El 1997, hi havia devers 200 empreses.

VALERO, CAN Propietat rústica del terme de Palma, situada entre s'Olivera, el camp Redó, Son Busquets i Son Gelabert. (M)

↓ Plànol del polígon industrial de can Valero (Palma)

VALERO, CREU D'EN Al terme de Campos. Fou construïda el 1549 per mestre Francesc Ginard. Fou enderrocada el 1936. (M)

VALERO, JOAN (Mallorca s XV - XVI) Secretari reial. Tenia el títol de notari. Era membre del Consell del rei Alfons V el *Magnànim*, que el 1451 el designà per ocupar l'escrivania de la Procuració Reial de Mallorca. També fou secretari d'aquest monarca i del rei Joan II, que el 1454 el va nomenar secretari reial. Aleshores, passà a residir a Nàpols. El 1458, aconseguí l'escrivania de la Governació de Mallorca, a títol vitacili, amb la possibilitat de transmetre-la al seu hereu. El 1466, féu un préstec de 200 florins d'or al rei Joan II. El 1467, aquest rei decidí concedir-li en emfiteusi l'escrivania de la Cúria Civil de la Governació de Mallorca, juntament amb els notaris Joan Falcó i Andreu Boix. Mantengué, almenys fins a 1473, el títol de secretari reial. El 1468 i 1477, sortí elegit jurat de la ciutat i del regne de Mallorca en representació de l'estament dels ciutadans. El 1500, fou designat conseller en representació del mateix estament. És autor de *Commentaria super artem Raymundi Lulli* i *Summae veritatis Rosarium*.

VALERO, JOAN (Sogorb, País Valencià s XVI - Escaladei, Catalunya 1625) Religiós cartoixà. Estudià a les universitats de Salamanca i de València, on cursà teologia i es doctorà en dret canònic i civil. El 1596, entrà a la

cartoixa d'Escaladei. A partir de 1599, tengué càrrecs dins l'orde, com a prior d'Escaladei, de Valldecrist, de Lisboa i de Valldemossa. És autor de l'obra jurídica *Differentiae inter utrumque forum*, impresa (1616) a Mallorca.

VALERO, SON Antic rafal del terme de Palma. El s XVII, tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat. En rebia tres hores cada vint dies, de la tanda quarta, dita es Colomer; dues hores cada vint dies, de la tanda sisena, dita en Galiana; quatre hores cada vint dies, de la tanda dotzena, dita es Palmer; i dues hores i mitja cada vint dies, de la tanda dessetena, dita es Terços. El 1515, pertanyia al senyor Gabriel Valero, ciutadà, que fou (1515 i 1534) jurat major i clavari de les Hortes. El 1585, era del senyor Pere Valero Nét, cavaller, de qui passà (1601) al seu germà, el senyor Gabriel Valero Nét, cavaller, que fou veguer de Mallorca. El 1666, pertanyia al senyor Antoni Valero, cavaller. El 1694, era del senyor Antoni Sureda-Valero, cavaller de l'hàbit de Montesa. El 1710, el tenia la senyora Francesca Sureda-Valero i Fortuny de Ruescas. El 1714, era d'Agustí Sureda-Valero, de qui passà a Francesca Sureda-Valero, esposa del marquès de la Romana, de qui passà al seu espòs, el senyor Pere Caro Sureda-Valero, marquès de la Romana i capità general dels Exèrcits Reials. A la mort d'aquest (1811), passà al seu fill Pere Caro Sales, marquès de la Romana. El 1855, l'heretà el senyor Pere Caro Maza de Lizana, abans Caro Àlvarez de Toledo, marquès de la Romana i Gran d'Espanya, que el vengué (1855) a l'advocat Jacint Feliu Bonet. El 1890, confrontava amb Son Busquets, el camí Roig, can Bleda, Son Simonet i cas Capiscol. El 1997, és urbanitzat i ocupat pel polígon industrial de *can Valero* (←). (DF)

← Josep Valero González

VALERO GONZÁLEZ, JOSEP (Palma 1953) Polític. Es llicencià en geografia a la Universitat de Barcelona (1973). Va esser professor de geografia a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'EGB (1974-75). Militant del Partit Comunista d'Espanya —PCE— des de 1973, fou secretari general del Partit Comunista de les Illes Balears —PCIB— (1978-84) i del Partit dels Comunistes de Balears (1984-92). Entre 1979 i 1985, fou membre del Comitè Central del PCE. Fou conseller del Consell Insular de Mallorca i del Consell General Interinsular (1979-83) i membre de la Comissió dels Onze. Fou candidat a diputat (1979 i 1982). (DG)

→ Gaspar Valero Martí

VALERO MARTÍ, GASPAR (Palma 1958) Historiador. Es llicencià (1980) en història a la Universitat de les Illes Balears. Ha col·laborat en la catalogació d'arxius municipals i en la publicació dels inventaris *L'Arxiu Municipal d'Escorca* (1980), *Inventari de l'Arxiu Municipal de Consell* (1987) i *Inventari de l'Arxiu Municipal de Muro* (1988). Des de la seva fundació, és membre del consell de redacció de la revista *El Mirall* i, des de 1994, n'és el director. És autor d'*Itineraris pel Centre Històric de Palma* (1992), *Camins i paisatges. Itineraris culturals per l'illa de Mallorca* (1992-93), *Palma, ciutat de llegenda* (1995), *Itinarari cultural per la vila de Calvià* (1996) i *Conèixer Santa Eugènia* (1996). És coautor d'*Elements de la societat pre-turística mallorquina* (1989) i *Guia de Bellver* (1995). Ha publicat articles sobre etnologia, llengua, excursionisme i toponímia a les revites *Lluc*, *El Mirall*, *Muntanya* i *Ciència i futur*. És col·laborador del *Diari de Balears* i de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

VALID Antiga alqueria del terme d'Inca, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1231. (M)

VALIG Antiga alqueria del terme de Pollença. És documentada el 1327. Vegeu *Vàritx*. (M)

VALL, ALQUERIA DE LA Al terme de Llucmajor, de l'existència de la qual hi ha notícies per documentació datada el 1408. (M)

VALL, FONT DE LA Al terme de Manacor, dins la vall de sa Nou, situada entre ca s'Olier, es Bosc, es Morro i el torrent de na Borges. És una de les més abundoses de Mallorca i el seu ús es regula per unes normes immemorials entre els hortolans i pagesos de la vall. És documentada el 1537. (M)

VALL, HORT DE LA Al terme de Manacor, dins la vall de sa Nou, situat entre cas Síndic, les comunes de Petra, es Regueró Fondo i la cova Paredada. (M)

VALL, LA Terrenys del terme d'Artà, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1443. (M)

VALL, MOLÍ DE SA Molí de vent, fariner, del terme de ses Salines, situat a la possessió de sa Vall. És de base quadrangular a la part anterior i semicircular a la posterior, construïda amb pedres irregulars. Per pujar a l'envelador, hi ha una escala interior de caragol. Té un portal d'accés amb brancals de marès. Té sis antenes i ca-

↓ Molí de sa Vall (ses Salines) (AAAMM)

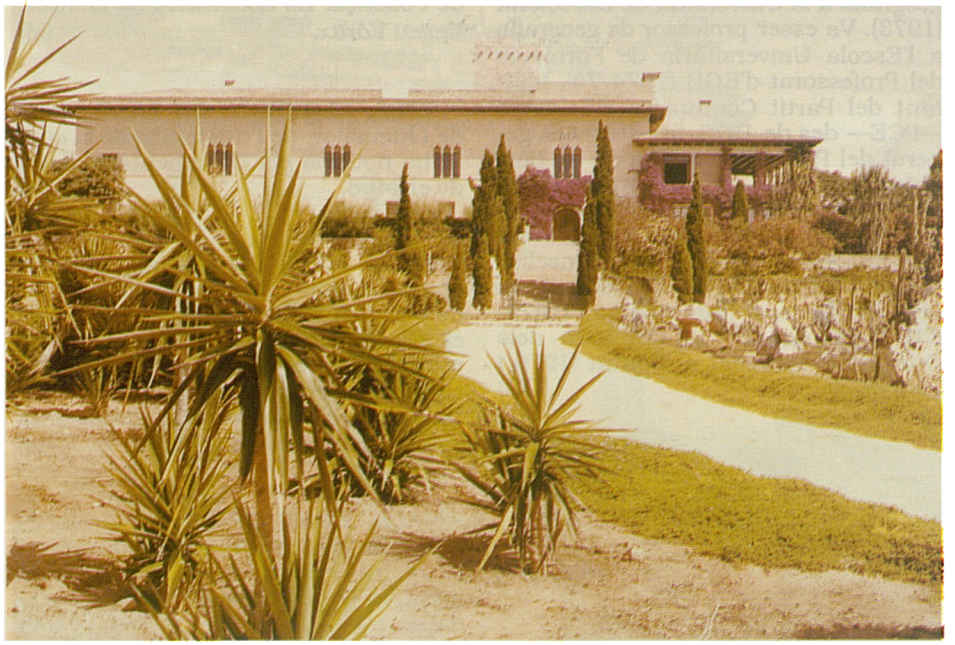

↑ Sa Vall (ses Salines)

pell. Fou reformat i es conserva en bon estat. (BRa)

VALL, MUNTANYA DE SA Al terme de Manacor, de 350 m d'altitud, situada entre el camí de Plata, can Mascaró, Son Banús i Son Perdut. (M)

VALL, POU DE SA Al terme de Manacor, situat entre Son Gall Vell, can Galeri, el llogaret de Son Macià i can Valents. (M)

VALL, PUNTA DE LA Indret de la costa del terme d'Alcúdia, de l'existència del qual hi ha notícies per documentació datada el 1789. (M)

VALL, SA Terrenys del terme d'Alcúdia, estesos entre sa Talonera, cas Capellans, es Pi de la Senyora i can Marranx. Les seves terres són incloses dins la urbanització de Bonaire-Tacàritx. ■ Al terme d'Algaida, estesos entre la cova Plana, can Monsebo, s'Arboçar i Boscana. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre Son Gall Vell, can Pipiu, can Suau i el llogaret de Son Macià. ■ Possessió del terme de ses Salines, situada entre sa Vallet, l'estany de ses Gambes, es Tamarells i el camp des Paller. Apareix documentada com a topònim el 1390, quan pertanyia a Pere Descatlar. El 1414, fou fideïcomesa pel senyor Pere Descatlar. El 1630, pertanyia al senyor Guillem Abrí-Descatlar, donzell. Confrontava amb el lloc de ses Salines, el rafal des Porcs, la ribera de la mar, sa Font Santa, sa Barrala i Son Palanca. Tenia cases, amb capella i molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals. Hi havia 5 quarterades de vinya. Tenia un hort de 3 quartons, amb sínia i safareig. N'eren pertinences les salines de sa Vall o del senyor Catlar, amb dues sínies. Hi havia guardes de 1.000 ovelles i 200 cabres. Feia una renda anual de 1.100 lliures, 9 quintars de formatge i sis moltons. El 1661, era del senyor Jordi Abrí-Descatlar. La possessió i les seves pertinences ocupaven una extensa àrea dels termes de Campos, ses Salines i Santanyí. El 1679, pertanyia al senyor Guillem Abrí-Descatlar, senyor de la Bossa d'Or. Es mantenia com un gran centre ramader, amb guardes de 824 ovelles, 300 cabres i ramaderia porquina. El bestiar de feina eren tretze bous i cinc egües. Feia una renda anual de 950 lliures, dos coves d'olives negres, dos d'olives verdes, 6 quarteres de sal, dos moltons, deu anyells, tres cabrits, catorze peces de formatge, el brossat del Dijous Sant, mitja dotzena d'ous, una gerra de mantega, 4 quintars de formatge, 1 de llana i dos porcs. El senyor es reservava la Casa de Dalt i hi tenia prohibida la caça. El 1701, era del senyor Guillem Abrí-Descatlar, de l'hàbit d'Alcantàra i senyor de la Bossa d'Or. Era arrendada conjuntament amb les muntanyes d'Almallutx i Massanella, on acudien les guardes d'ovelles de sa Vall a fer l'estiuada. A les cases hi havia una premsa de formatge i un molí de vent, fariner. Era dedicada a conreu de cereals, lleguminoses, cànem i lli. Tenia extenses zones de rotes. Vora les cases hi havia un apiari amb nombroses cases d'abelles. Hi havia guardes de 1.128 cabres i 615 ovelles. Tenia les terres denominades es Camp d'en Vicenç, sa Tanca de ses Abelles, es Camp des Guaret i es Tall Roter. Feia una renda anual de 1.200 lliures, sis capons, sis gallines, cinc dotzenes d'ous, quatre moltons, quinze cabrits, el formatge i el brossat de la Setmana Santa, 3 quintars de llana, 3 de formatge, dues gerres de mantega, 6

↓ Sa Vall (ses Salines)

↑ Sa Vall (ses Salines)

quarteres d'olives verdes, 2 d'olives negres i 11 quarteres de blat. A part, tenia una guarda de 305 ovelles que, arrendades separadament de la possessió, feien una renda anual de 15 quarteres de xeixa. El 1713, era del senyor Guillem Abrí-Descatlar, marquès del Palmer, senyor de la Bossa d'Or i cavaller de l'orde d'Alcàntara. Tenia extensos pinars, l'explotació dels quals es feia separadament de la possessió. El 1714, per 250 lliures, fou venut el gran pinar confrontat amb el camí carreter que anava des del clot d'en Gustí fins a l'estany d'en Boronat i, des d'aquest, fins a l'estany de ses Gambes i fins a la tanca des Cards. Hi havia la denominada cova des Salitre. El 1787, Jeroni de Berard la visità i la descrigué com una possessió molt gran, propietat del senyor Guillem Abrí-Descatlar, dedicada a la producció de blat i a la ramaderia, on hi havia l'estany de ses Gambes, voltat de tamarells. El 1863, tenia 5.000 quarterades i era la més extensa de Mallorca. El 1919, el financer Joan March Ordinas la comprà al senyor Abrí-Descatlar i el seu fill, Joan March Servera, adquirí també (1937) sa Vallet a Lluís Sitjar Castellà. Des de 1947, s'han fet canvis rellevants a la possessió. Es transformà la garriga des Pi des Corb en tres tanques i es plantaren 3.276 ametlers i 110 garrovers; a sa Punta se sembraren 1.780 ametlers, 110 garrovers i 780 figueres i als Clapers, de 76 quarterades, 1.920 ametlers, 2.661 garrovers i 793 figueres. Finalment, el 1979, al Caragol i a sa Mata es plantaren 20 quarterades de figueres. Entre 1948 i 1958 s'obriren alguns pous i es regaven 60 quarterades d'hort al Vergeret, al camp des Paller i al camp d'en Vicenç. El 1985, se cediren uns terrenys per instal·lar la depuradora de la Colònia de Sant Jordi, a canvi de les aigües depurades, les quals han possibilitat la transformació en reguiu de 70 quarterades més. Pel que fa a la ramaderia, a partir de 1948 s'importaren 35 vedelles i 1 bou holandesos, mentre que, entre 1949 i 1955, s'importà bestiar boví anglès. Entre 1963 i 1969, es renovà el bestiar amb caps de procedència britànica. Actualment (1997) es produeixen 9.972 l de llet. Entre 1948 i 1964 s'hi elaborà formatge i mantega. Pel que fa al bestiar porquí, s'importaren (1953) de la Gran Bretanya porcs de les races Wlessex Saddleback i Large White. L'explotació agrària i ramadera de sa Vall ha obtengut els títols d'Explotació Agrària Qualificada (1956) i de Ramaderia Diplomada (1971), concedits pel Ministeri d'Agricultura. Actualment (1997) la finca té 3.891 quarterades, 879 de les quals són de secà, 211 de reguiu, 232 d'ametlerar, garroverar i figueral, 1.783 de pastures i garriga, 380 de pinar i 406 són improductives. Els cultius preferents són l'alfals, l'ordi, la civada, el blat, les ametles i les garroves. Hi són molt rellevants les caceres de perdius, llebres, conills i ocells de pas. El 1942, s'iniciaren les obres de reforma de les cases, dirigides per l'arquitecte Gabriel Alomar, en les quals actualment hi ha nombroses obres d'art. El 1943, es Pletó es transformà en jardí de cactus i, posteriorment, també la tanca de s'Era. (DF)

VALL, TORRE DE LA Al terme de Capdepera, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1480. És l'antic nom de la torre de Canyamel. (M)

VALL, TORRENT DE LA Al terme de Capdepera, és l'antic nom del torrent de Canyamel. És documentat el 1427. (M)

VALLBONA Terrenys del terme de Mancor de la Vall, anomenats també Canamunt i després de 1602, Son Montserrada. (M)

VALLBONA, ROTES D'EN Conjunt de rotes de la possessió des Fangar, del terme de Manacor. Els 1713-25, el noble Nicolau Trullol Dameto, cavaller de l'orde d'Alcàntara i marquès de la Torre, propietari des Fangar, donà a setze roters una zona de 31 quarterades de la possessió, a canvi d'un cens anual de 23 quarteres i 33 barcelles de blat. Eren també denominades les rotes des Coll d'en Vallbona. (DF)

→ Marc Vallbona Adrover

VALLBONA ADROVER, MARC (Santanyí 1945) Músic i polític. Estudià música al Conservatori Professional de Música i Dansa de Balears. Fou (1967-68) membre del grup de música moderna Los Pléyades, amb el qual actuà a diverses localitats de l'Illa. Com a polític independent, féu part de l'Ajuntament de Santanyí entre 1983-87 i, afiliat al Partit Popular, des de 1987. El 1983, fou nomenat batle pedani de Calonge. És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. (MiP)

VALLBONA VADELL, PAU (Calonge, Santanyí 1942) Executiu. Enginyer naval per la Universitat Politècnica de Madrid (1968). El 1970, traslla-

← Pau Vallbona Vadell

dà la seva residència a Madrid. Ha ocupat càrrecs de responsabilitat a les empreses del Grup March, Uralita, Ginés Navarro, Inmobiliaria San Beda, Simago i Cementos Alba. Ha estat vicepresident del Banco Urquijo (1991-93). Des de 1993, és vicepresident de la Corporació Financera Alba i, des de 1995, és membre del Patronat de la Fundació March i vicepresident de la Banca March.

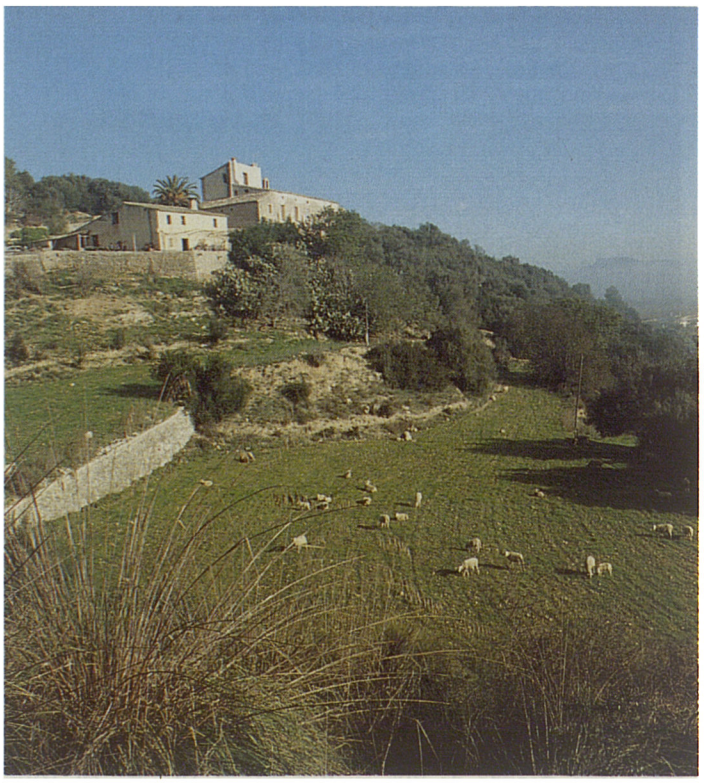

→ Sa Vall de la Nou (Manacor)

VALLCANERA, SON Antic rafal del terme de Sineu. El 1587, pertanyia al senyor Joan Vallcanera, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb Son Rubí i el camí d'Algaida. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. El bestiar de feina eren dos bous i un mul. Hi havia guardes de setze ovelles, set porcs i nombrós aviram. La casa pairal dels Vallcanera era a la vila de Sineu. El 1684, el rafal era de Jaume Gomila i fou valorat en 600 lliures. (DF)

VALLCANERAS GALIANA, JOAN (Palma 1898 - 1990) Polític i sindicalista. El 1918, ingressà en la Unió General de Treballadors —UGT— i el 1922 en el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—. Fonedor de professió, durant la II República (1931-36), fou president del Sindicat Metal·lúrgic. Després de l'alçament militar de juliol de 1936, s'amagà a Son Cotoneret. El 1939, fugí amb una barca amb altres vuit militants socialistes i arribà a Itàlia, on fou empresonat (1939-43). Durant els anys quaranta, fou president de la Federació Socialista Balear en la clandestinitat. (DG)

VALLDANEYA Terrenys del terme de Muro, anomenats també Aldoneya, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el s XV. (M)

VALLDAURA, FONT D'EN Al terme d'Escorca, de l'existència de la qual hi ha notícies per documentació datada el 1594. (M)

VALL DE LA COSTA ROJA, LA Terrenys del terme d'Estellencs, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el s XVI. (M)

VALL DE LA NOU, SA Antiga possessió del terme de Manacor. Ocupava una extensa zona de la vall del torrent de na Borges. El 1578, pertanyia al senyor Pere Ignasi Torrella, que la fideïcometé. Més que una possessió en sentit estricte era un sistema integrat per una possessió i diversos rafals, horts, terres i molins d'aigua. Cada una de les propietats era objecte d'arrendament separat. El 1651, tot el conjunt era propietat del senyor Tomàs de Torrella, cavaller de l'orde de Calatrava. El conjunt era format per la possessió de sa Vall de la Nou, l'hort de ses Cases Noves, l'hort Nou de sa Font des Raig, els molins d'Amunt, Son Morro des Cavaller, es Puig Sec, es Rafalet, sa Torre Vella, l'hort de sa Torre Vella, els molins de sa Vall de la Nou i es Vidriers. La possessió de sa Vall de la Nou tenia cases, amb capella, on hi havia un oli del Sant Crist. Per sentència de 1656 i en aplicació del fideïcomís disposat, el s XVI, pel senyor Pere Ignasi Torrella, donzell, la possessió i les altres propietats adjuntes passaren al senyor Antoni Nunis de Santjoan, cavaller de l'orde de Montesa. El 1667, la llegà a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan, marquesa de Bellpuig. El 1691, els dos molins d'aigua, un de fariner i l'altre de draper, de sa Vall de la Nou feien una renda anual de 110 lliures i dos capons. El 1706, la possessió i les propietats adscrites pertanyien a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner. La possessió de sa Vall de la Nou confrontava aleshores amb Rotana, sa Cova de na Barda, Son Sureda, el rafal Roig, Son Mesquida, Son Cifre, sa Cova, el rafal Fontanes, Son Riera i sa Valleta. Tenia un molí d'aigua, paperer, molins d'aigua, fariners, i diversos rafals. Entre 1706-9, la propietària féu fer una conducció d'aigua que partia de la font i el torrent d'en Gossalba (Petra), travessava la possessió de Son Roca i aportava l'aigua a sa Vall de la Nou. Per aquesta obra pagà 150 lliures al propietari de Son Roca. El 1708, els dos horts de sa Vall de la Nou, dits l'hort Nou i l'hort de sa Torre, eren arrendats conjuntament, a part de la possessió. Feien una renda anual de 120 lliures, sis dotzenes de codonys, tres parades de cebes, dos capons i dos pollastres. Tenien cases pròpies i eren dedicats a fruiters i hortalisses. Obtenien l'aigua de la síquia de sa Vall de la Nou. L'hort de sa Torre l'agafava els dimecres i dissabtes, de migdia a posta de sol. L'hort Nou, els dilluns i divendres, també de migdia a posta de sol. (DF)

VALLDEMOSSA Municipi de la serra de Tramuntana. Limita, a tramuntana, amb el terme de Deià; a llevant, amb el de Bunyola; a migjorn, amb el de Palma; a llebeig, amb el d'Esporles; a ponent, amb el de Banyalbufar, i, a mestral, amb la mar. Amb una extensió de 44,51 km² i una població (1991) de 1.290 habitants de dret (valldemossins), té una densitat de 28,98 h/km², inferior a la mitjana de la Part Forana (78,95 h/km²). A més de la vila, hi ha les urbanitzacions de s'Arxiduc, *George Sand* (←), *Son Maixella* (←), *es Nogueral* (←), Nova Valldemossa i el *Port de Valldemossa* (→). Al terme, s'hi diferencien dues àrees. La primera, la interior, s'estructura a través d'una depressió central, al fons de la qual s'alça la vila. La vall, de direcció nord-oest sud-est, s'obre al raiguer vers aquest sentit, mitjançant un pas angost, anomenat s'Estret. Aquesta depressió és tancada per elevacions considerables, d'entre les quals sobresurten els massissos des Teix i de Son Pacs. El primer, del qual hi ha una part del vessant occidental dins territori valldemossí, és el més elevat. Per això s'hi situa, a la partió amb Deià i a llebeig del puig des Teix, la cota màxima (1.030 m) del terme. En concret, aquest conjunt muntanyós té, a la vegada, tres alineacions: la septentrional, amb na Torta (737 m), sa Talaia Vella (858 m) i el puig Gros des Moro (785 m); la intermèdia, amb la serra de Son Moragues, de la qual fa part la moleta de Pastoritx (752 m), i la meridional, amb els puigs de sa Font (966 m) i de l'Angelè (986 m). L'altre massís assoleix els 731 m d'altitud a la mola de Son Pacs, a la partió amb Esporles. També és constituïda per altres elevacions, algunes de termenals amb el municipi esmentat, d'entre les quals es troben el puig d'en Claret (563 m), el moletó de Son Cabaspre (622 m), la mola de sa Comuna (709 m) i el puig des Boixos (625 m). Per altra banda, a l'extrem meridional hi ha la petita depressió de Son Puig, ja al raiguer, que és limitada, d'una part, pel puig des Boixos i, de l'altra, per les muntanyes de na Fàtima (652 m), es Penyal des Frare (509), ses Fites (416 m) i es Colomer (448 m), els cims de les quals, llevat del de la primera muntanya, se situen dins territori bunyolí. L'àrea litoral, més reduïda que l'anterior, ocupa una franja de fins aproximadament tres quilòmetres d'amplària màxima. És limitada, d'una banda, pel puig d'en Claret, el moletó de Son Cabaspre, les moles de Son Pacs i sa Comuna, na Torta i sa Talaia Vella i, de l'altra, per la mar. Abrupta igual que la zona interior, té considerables desnivells a causa dels espadats costaners. També presenta una depressió central, que correspon al barranc de sa Marina, un altiplà estès entre Son Ferrandell i el pla del Rei i una muntanyola, el puig de sa Moneda (488 m). La costa, de devers 7 km de longitud, és espadada i poc articulada. Hi destaquen el Port de Valldemossa, el caló de s'Estaca i els racons de sa Cova i des Còssil, com a entrants, i la punta de s'Estaca, com a sortint. La fondària marina màxima (20 m), propera a la vorera de la mar, se situa al tram comprès entre ses Pasteres i la partió de Deià i Valldemossa, a només 100 m de distància de la costa. En relació a la geologia, hi predominen els depòsits secundaris constituïts bàsicament per margues, carnioles i dolomies del Triàsic i calcàries grises del Lias. Així mateix, hi ha, encara que en menor proporció, margues, conglomerats, calcàries i gresos del Burdigalià (Miocè). No obstant això, a l'àrea costanera afloren altres sediments, com els materials argilosos foscs, una mica metamorfosats i alternats amb gresos de quars,

↓ Valldemossa, vista parcial del nucli urbà

↑ Valldemossa, fita del cim des Teix

del Carbonífer superior (Paleozoic) —els més antics de Mallorca—, a la meitat sud del litoral; els gresos rojos, del Trias; les margues amb guixos, també d'aquest període, i els al·luvions quaternaris, a l'altiplà de Son Ferrandell-pla del Rei. En canvi, a la zona interior, els sediments minoritaris són, d'una banda, les falses bretxes calcàries del Juràssic, les calcàries fines del Cretaci i les també calcàries del Lias superior, i, de l'altra, els depòsits al·luvials quaternaris. Aquests materials, situats a l'extrem sud, entre Son Puig i s'Esgleieta, han estat depositats i transportats per les aigües corrents arreu del raiguer o piemont. Pel que fa a les unitats de relleu de Mallorca, fa part de la serra de Tramuntana, encara que l'extremitat sud és del raiguer. Dins l'apartat edafològic, destaca l'abundància de sòls terrosos calcaris i relictes de *terra rossa*, bé que també hi ha sediments de *terra rossa* i terres brunes calcàries, prop de la costa, i sòls vermells, a l'extrem sud. De les cavitats naturals inventariades (1979), que són devuit, vuit corresponen a avencs, altres vuit a coves i dues a balmes. Concretament, destaquen l'avenc de Son Mas, situat a la possessió homònima, i els d'Estalp i des Porxo, a la mola de Son Pacs. La primera cavitat, amb una fondària màxima de 89 m, és la de més magnitud. El 1928, va esser explorada per l'espeleòleg Roger de Joly. El clima és sec subhumit, segons el mètode del geògraf i climatòleg Charles Warren Thornthwaite. Així i tot, presenta microclimes com a conseqüència de la diferència d'altituds, pendents i orientacions del relleu. En relació a les mitjanes anuals, la temperatura augmenta, en general, de la costa cap a l'interior: 12°C (Son Galceran), 13°C (Son Mas), 14°C (Son Ferrandell-Son Olesa), 10°C (ses Fontanelles), 16°C (a la vila i a s'Estret) i 17°C (Son Pacs). El mateix succeeix amb les màximes, que oscillen entre els 24-28°C de la costa i els 30°C de l'extrem meridional, llevat de les cotes més elevades del massís des Teix (inferiors al 24°C). Les mínimes també experimenten variacions: 2-4°C, a les cotes més altes del primer massís; 4-6°C, al litoral i al segon conjunt, i 6-8°, a la resta del terme. Les precipitacions, en conjunt, són de 700-800 mm, tret del cim des Teix (800-900 mm) i de la franja costanera (600-700 mm). El període 1960-80, es registraren de mitjanes 745,4 mm a Son Mas i 711 mm a Son Pacs. Té 2-4 dies de neu de valors mitjans. Els vents dominants són el mestral i la tramuntana, tot i les modificacions de direcció i d'intensitat a causa del relleu. L'embat no sol penetrar cap a l'interior a causa de l'alçada de la Serra, bé que quan ho fa bufa de component nord-oest. Atenent només a la vila i al pla del Rei, els vents acostumen a esser classificats de terra —pugen per s'Estret i durant l'estiu són càlids i secs— i de la marina —provenen de la costa i a l'hivern són humits i freds—. El terme rep, anualment, una mitjana de 32,5 hm^3 d'aigua de pluja, el 65% dels quals torna a l'atmosfera per evapotranspiració i el 35% correspon a l'escorrentia superficial i a la infiltració. De les fonts, sobresurten les de Son Baptista, la Beata, na Búger, sa Coma, na Llambies, na Mas, Son Moragues, es Òbits i Son Verí. El terme drena al vessant hidrogràfic de Palma i al del litoral del nord-oest. En concret, fan part del primer vessant —que engloba una major superfície municipal— els torrents d'Avall, d'en Colomer o de l'Infern i des Pinar de Canet, tots tres integrats dins la conca del torrent Gros. El primer curs, que solca la vall de Valldemossa, s'origina al declivi de ponent del cim des Teix, davalla cap a

↓ Valldemossa, mola de Son Pacs

↑ Valldemossa, vista aèria

sa Coma i rep l'aportació, prop de Son Brondo, del torrentó originat a la fondalada compresa entre les moles de sa Comuna i de Son Pacs. Travessa s'Estret i Son Maixella i aflueix, a ponent de sa Cabana des Frares, al torrent d'Esporles que, a la vegada, conflueix, a xaloc de Son Bibiloni (Palma), amb el curs de Bunyola i es forma així el torrent Gros. El curs d'en Colomer neix al llebeig del massís des Teix, a la fondalada limitada per la serra de Son Moragues i els puigs de l'Angelè i de sa Font. Davalla cap a Pastoritx, on s'ajunten nombrosos afluents, passa, ja dins el terme de Bunyola, per Raixeta i Biniatzar i s'ajunta al torrent de Bunyola. El curs des Pinar de Canet, tot i que no presenta recorregut definit dins territori valldemossí, recull les aigües de la majoria dels vessants meridionals de la mola de Son Pacs i del puig des Boixos. Aquest torrent, amb una branca significativa, aflueix al curs d'Esporles. Al vessant litoral del nord-oest, s'hi integra l'àrea costanera, amb les declivitats nord-occidentals dels dos conjunts muntanyosos. Aquesta zona és solcada solament per dos cursos, el de sa Marina o des Lli i el des Cable, caracteritzats pel curt recorregut i el fort pendent. El primer torrent és format per dues branques significatives. Una d'originada al pla de ses Aritges, al conjunt muntanyós des Teix, amb l'afluent que prové del comellar comprès entre na Torta i ses Basses. L'altra, que correspon al torrent des Salt, és constituïda, a la vegada, per dos torrentons, nascuts al vessant septentrional de la mola de Son Pacs i ajuntats prop de Vistamar. Ambdues branques conflueixen prop de can Déu. El torrent de sa Marina, amb 9,35 km² de superfície de conca i devers 5 km de recorregut, desemboca al Port de Valldemossa. El curs, denominat des Cable, s'origina al comellar situat entre el puig Claret i el moletó de Son Cabaspre i desguassa a la mar, al racó de sa Cova, després de recórrer prop de 2 km. La superfície forestal ocupava (1994) 2.200 ha, el 49,43% de l'extensió del terme. Hi predomina l'alzinar, que creix abundosament a les obagues del massís de Son Pacs i a la serra de Son Moragues. Així mateix, es fa, mesclat amb el pinar, a sa Talaia Vella i a na Torta. La pineda apareix sobretot a la zona litoral, mentre que el matollar es troba a les cotes més elevades del conjunt muntanyós des Teix i de la muntanya de na Fàtima. Aquesta comunitat, barrejada amb el pi, s'estén també per les solanes del massís de la mola de Son Pacs. A banda, de resultes de la Llei d'espais naturals i de règim urbanístic de les zones d'especial protecció de les illes Balears (1991), pel fet d'esser Valldemossa un municipi de la serra de Tramuntana, varen esser declarades àrea natural d'especial protecció les zones muntanyosa i litoral ocupades per vegetació natural —tot i que també hi ha englobats considerables boscs d'alzinar d'alt nivell de protecció— i àrea natural d'interès paisatgístic els terrenys conrats, tret dels del raiguer. Els cultius comprenien (1994) 1.399 ha, el 31,43% del total de la superfície municipal. Els conreus de secà —amb 1.324 ha, el 94,64% del total cultivat— es dediquen bàsicament a l'olivera, el garrover i l'ametler, que suposaven el 79,38, l'11,33 i el 5,44% del total de secà, respectivament. L'olivera domina, fonamentalment, al voltant de la vila i al pla del Rei. També es cultiva, amb el garrover, a les possessions de Son Brondo, Son Matge, Son Morro, Son Salvat i Son Verí i, amb l'ametler, a Son Ferrandell, Son Mora-

↑ Valldemossa, vista del port

gues i Son Olesa. L'ametlerar és particularment significatiu a les terres de Son Maixella, Son Pacs i Son Puig, situades a l'extrem sud. El regadiu és una pràctica tradicional, sobretot als petits horts del fons de la vall de Valldemossa, gràcies a la presència de fonts. La superfície que s'hi dedicava era, el 1994, de 75 ha, el 5,36% del total cultivat. Dels productes obtenguts amb el reguiu, sobresurten les hortalisses, les patates, els arbres fruiters i els farratges. Al terme destaquen per la seva extensió, a més de les possessions esmentades anteriorment, les propietats rústiques de sa Coma, Son Gual, Son Mas, Miramar i Pastoritx. La vila s'alça a 437 m d'altitud, a la zona de contacte de les àrees interior i litoral. El nucli es degué originar durant la dominació islàmica i probablement la part més antiga correspon a l'àrea del voltant de l'església, que ja es documenta el 1236. La primera vegada que és consignat el nucli, com a vila de Muzo, es remunta al 1240. L'expansió es produí tant en direcció nord com oest. Per altra part, el caràcter accidentat del terreny i les propietats de la Cartoixa —fundada el 1399— impediren el creixement cap al sud i el sud-est. Aquesta zona, caracteritzada per la presència de carrers estrets i empinats, té un traçat irregular dels vials. És integrada, a més, per cases de tipologia tradicional. Pel nord, l'àrea urbana confrontava, d'una banda, amb els carrers de na Búger i, de l'altra, amb la plaça Major fins a la confluència amb el carrer de la Rosa. El 1789, segons Jeroni de Berard, el nucli constava de tres carrers i dues places i hi havia 328 cases. Posteriorment, s'expandí, en una segona fase, determinat per la presència de la Cartoixa —que es trobava en una zona més elevada que el nucli primitiu— i per una àrea menys abrupta, entre la Cartoixa i la vila. Aquesta àrea presenta un traçat més regular i el límit, pel nord-oest i nord, és la nova carretera de Palma. A més, limita, pel nord-est, amb el carrer que enllaça el de na Búger amb el de les Flors. El final del s XIX, el consistori estudià l'increment del sòl urbà i intentà obrir un nou vial en els terrenys de l'hort del Cendrer i millorà l'accés entre la plaça de la Cartoixa i la carretera de Deià. El s XX, va créixer a la zona plana, situada al nord-oest i l'oest. El 1911, s'obrí el carrer de Uetam i, el 1913, es bastiren les primeres construccions del vial del Cendrer. El 1926, es traçà un carrer a l'hort d'en Gelabert i, el 1932, s'aprovà la urbanització dels terrenys de Son Gual. L'altra àrea que ha estat urbanitzada correspon a una part de les antigues terres de la possessió de Son Moragues. El 1991, el nucli, amb una superfície urbana de 32 ha, concentrava el 89,24% del total de la població del municipi. La xarxa viària, que se centralitza a la vila o al seu voltant, comunica el nucli en cap amb Palma, Deià-Sóller, Esporles i Banyalbufar. Fins a la darreria del s XVIII, la vall no tengué un camí de carro que l'enllaçàs amb Palma: aquest vial tan sols arribava fins a s'Esgleieta. D'aquest indret partia un camí de ferradura, que, a més de travessar s'Estret, corria prop del torrent d'Avall, la qual cosa hi causava periòdiques destrosses durant les èpoques de pluja. Aquest vial, a l'altura des Nogueral, es dividia en dos: un —el camí d'Avall— es dirigia al poble i l'altre, a la cartoixa. Gràcies a les aportacions econòmiques dels propietaris de les possessions, dels monjos cartoixans i dels valldemossins en general, s'inicià, a la data assenyalada, el camí de carreter des de s'Esgleieta fins a la vila. Les obres es feren lentament i hi treballaren presidiaris.

↓ Valldemossa, caló de s'Estaca

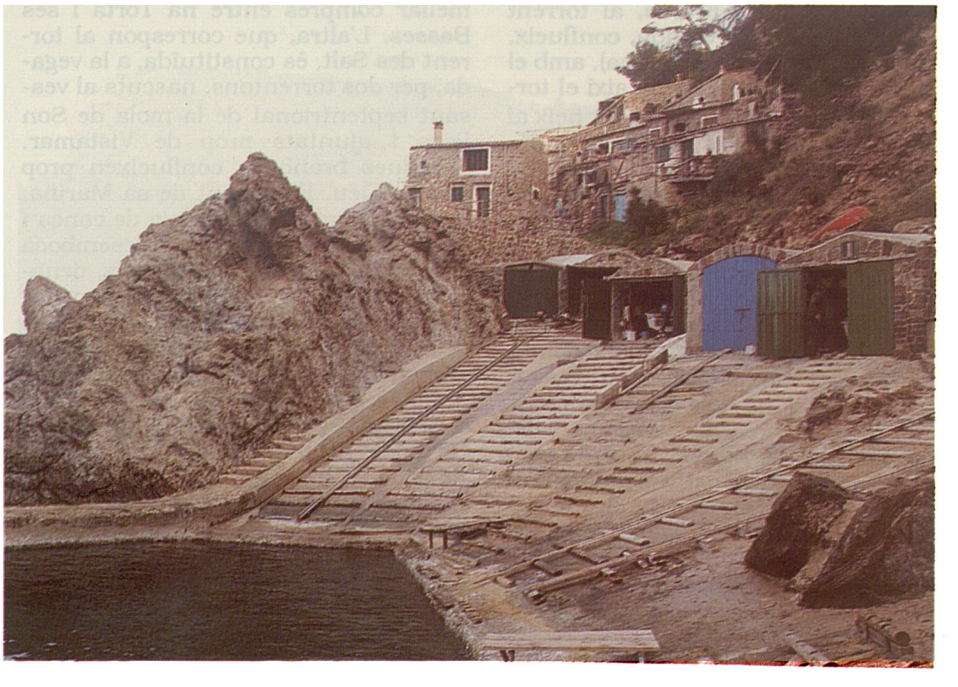

↑ Valldemossa, restes arqueològiques de Son Matge

El 1846, s'acabà el tram fins a Son Viscos. Entre 1850 i 1939, s'hi realitzaren diverses reformes. El 1962, s'inaugurà un nou traçat entre s'Egleieta i la vila, amb una major amplària de la calçada i un accés nou a la vila, a través de sa Coma, ja que la carretera vella no permetia —a través de ses Roques Llises— l'accés, a la vila, de vehicles de gran tonatge. Per altra part, la via de comunicació tradicional amb Esporles s'ha fet a través del coll d'en Claret, per on passa la carretera que enllaça amb el vial Esporles-Banyalbufar. Respecte a l'etimologia, Valldemossa és la grafia aglutinada de Vall de Mossa. Entre les primeres formes consignades hi ha, a més de la ja mencionada del 1240, *in termino de Moza* (1243) i *in Valledemossa* (1266). En distints documents posteriors a la conquesta catalana, s'hi esmenta 'Musa' per fer referència a la vila i 'vall de Musa' o 'termino de Musa' per a la resta del territori. Deixant de banda la paraula catalana vall, mossa correspon al nom 'Muço' o 'Moço', que amb Bunyula donà nom a un *juz'*. Així mateix, 'Muço' apareix escrit, en el repartiment àrab, de dues maneres: 'Mûsuh' i 'Mûsû'. Segons Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, la darrera part del topònim correspon a Mussa, nom personal aràbic. En canvi, Guillem Rosselló Bordoy indica que el seu significat és desconegut, però sense cap relació amb l'antropònim mencionat.

HISTÒRIA

La prehistòria del terme està documentada a través de més de vint jaciments arqueològics, els més destacats dels quals han estat estudiats per l'equip del professor nord-americà William Waldren, amb la col·laboració del professor Guillem Rosselló Bordoy en el cas de Son Matge. En aquest abric rocós, s'hi trobaren diversos nivells: vestigis d'una ocupació situada entre el 5000 i el 2700 aC formats per un nucli de sílex i restes de *Myotragus*. El segon horitzó cultural correspon al pretalaiòtic, moment en el qual aquest jaciment continuava essent un lloc d'habitatge. El tercer horitzó s'inscriu en l'època talaiòtica, quan l'abric rocós es converti en lloc d'enterrament. Un darrer nivell correspon al talaiòtic final, amb inhumacions amb calç i un aixovar més pobre. Els jaciments de Son Olesa-Son Ferrandell i Son Mas encara són objecte d'investigació per part de Waldren. El primer és format per assentaments pretalaiòtics i talaiòtics, conformats per quatre talaiots i diverses habitacions. Quant a Son Mas, es tracta d'un santuari amb façana còncava i parets construïdes amb pedres que arriben als 2 m d'alçada. Aquest lloc sagrat fou emprat des del pretalaiòtic, encara que les restes arquitectòniques trobades foren construïdes amb posterioritat (entre el 838 i el 675 aC), fins a l'època romana. Com a topònim d'origen mossàrab només resta el de la possessió de Pastoritx (pastura), que apareix a la remembrança de Nunó Sanç com *Alpastoris*, incorporant l'article àrab. El 1246, està documentada com alqueria de Pasturig, el 1247 apareix com Pastoritx i el 1251 sota la forma Pastorig. En l'època islàmica, l'actual terme de Valldemossa feia part del *juz'*, de Bunyula-Musu. En el *Llibre del repartiment de Mallorca* (1232) es documenta la concessió a Nunó Sanç, comte del Rosselló, de la porció de Valldemossa, dins la qual s'incloïen les terres de Deià. A l'inventari de les propietats de Nunó Sanç, quan es fa referència a aquesta divisió administrativa s'esmenten alguns topònims, com les alqueries Balagay, de dalt i de baix, l'alqueria de la Mesquida —probablement

↓ Valldemossa, santuari pretalaiòtic de Son Mas

VALLDEMOSSA
PM-111 Palma
Avinguda de l'Arxiduc Lluís Salvador
C. de Son Gual
C. de na Mas
C. de Ramon Gual Desmur
C. del Rei Sanç
C. del Pare Francesc Frau
C. de les Filoses
C. de les Flors
C. de Bugér
Pl. de Bugér
Camí de la Coma
Carreró de l'Amargura
C. del Pare Castañeda
Rectoria
Pl. de la Dragonera
C. de la Dragonera
Carreró de la Beata
Camí de la Beata
C. de la Carnisseria
C. de la Constitució
Pl. Pública
C. de la Plaça
C. de la Rosa
Camí de les Roques Llises
C. de Uetam
C. de Nicolau Calafat
C. Vell
Camí antic de Palma
Pl. de la Miranda dels Lledoners
Pl. de Rubén Darío
C. de Jovellanos
Palau del Rei Sanç
Pl. de Ramon Llull
C. del Canonge
Carretera Vella
Via de Blanquerna
Plaça de la Cartoixa
Cartoixa
Jardí de la Cartoixa
C. del Marquès de Vivot
Avinguda de Palma
C. de Joan Miró
Col·legi Miramar
C. de la Venerable Sor Aina
C. de Pilar Montaner
Plaça de Campdevànol
Sóller PM-133
Pl. de Bartomeu Estaràs
Son Mossènyer
N.M.

↑ Valldemossa, palau del Rei Sanç (antic claustre de la Cartoixa)

origen de Valldemossa— i Madiona —nom d'una tribu berber que inicialment va professar la religió jueva—. El 1270, hi ha documentada una *alqueria vocata Mediona in Valle de Mussa* i Alfaitx el freu o congost —és l'actual Estret—. Alguns dels topònims d'aquest període foren conservats pels primers pobladors, si bé no han perdurat fins als nostres dies. Seria el cas de les alqueries Fexalcanet, Benirecodi, Benirrodi, Benigem, Alcorca, Alboradi, Alcoraiola i Almudaina. Després de la conquesta, les terres de Valldemossa s'establiren a particulars i a l'orde de cavallers de Sant Jordi d'Alfama també li correspongué una alqueria. El 1236, ja consta l'existència d'una església, que rebé el nom de Santa Maria a la butla del papa Innocenci IV (1248), en la qual posava sota la seva protecció i la de sant Pere totes les esglésies de Mallorca. El 1243, n'era el rector Ramon Despuig i el 1250 ho era Bernat Rotlan, que signava una concòrdia amb els frares dominics sobre drets funeraris. Entre els llinatges dels primers habitants després de la conquesta figuren Batle, Cabot, Calafat, Cerdà, Coll, Esteve, Font, Frau, Joan, Màger, Mas, Ripoll i Sabater. S'hi troben també alguns llinatges jueus com Abennaxech i Abennono. En morir Nunó Sanç (1241) sense descendència, i essent familiar de Jaume I, els seus béns, que incloïen Valldemossa, passaren a la part reial. Ramon Llull, el 1276, fundà el *monestir de Miramar* (←), amb el patrocini del rei Jaume II. Quan Alfons el *Liberal* s'apoderà de Mallorca el 1285, la vila de Valldemossa es reuní a l'església de Santa Maria de Bunyola per nomenar Pere Reboster, Bartomeu Pujol, Guillem Cerdà, Arnau Joan, Berenguer Mas, Andreu Mas, Andreu Pujol, Feliu Mas, Ramon Joan, Pere Torner, Bernat Ordines, Arnau de Fels, Bernat Sabater, Pere Amar i Pere Pujol síndics i procuradors per retre jurament de fidelitat al nou rei. Durant el regnat de Jaume II s'emprengueren les obres de reforma de l'alcàsser de Valldemossa, que acabaren devers 1309. El rei Sanç I passà llargues temporades en aquest palau, que és popularment conegut amb el seu nom. Aquest monarca convertí el terme en un lloc de caceres, per la qual cosa el 1315 ordenà amollar-hi perdius duites de València. La política de Pere el *Cerimoniós* provocà nombrosos conflictes i l'Illa es veié sotmesa a constants amenaces. Així, es realitzaren moltes obres de fortificació, com la construcció d'unes muralles segures per a Alcúdia, a les quals, el 1358, Valldemossa contribuí amb quinze homes i una bèstia. El 1362, en ocasió de la guerra amb el rei de Castella, foren obligats a mantenir un cavall els següents cavallers valldemossins: Guillem de Freixa, Bartomeu Daya, Joan Tarragona, Guillem Durban, Pere Feliu, Pere Pujol, Bernat Ferrer, Bartomeu de Mas i Jaume Massot. Joan I residí alguns dies al palau reial quan arribà a l'Illa, el 1395, tot fugint de la pesta declarada a Catalunya. Finalment, l'any 1399 el rei Martí l'*Humà* cedí el palau reial de Valldemossa per fundar-hi una cartoixa —sota l'advocació de Jesús Natzarè—, a petició d'alguns monjos mallorquins de la cartoixa de Porta Coeli de València. El primer prior fou Pere Despujol, mentre que Miquel Desclapers va esser el primer mallorquí que ocupà el càrrec (1476-92). A més, el rei els concedí els delmes que cobrava del poble (1401) i de Deià, després d'haver-los assignat les 25 lliures anuals que fins aleshores cobrava l'alcaid del palau. Posteriorment, el 1408, una nova mercè reial facultà el prior de la Cartoixa d'esser també màxim responsable del castell de Bellver i percebre les 50 lliures que fins aleshores tenien assignades els an-

↓ Valldemossa, arc gòtic del palau del Rei Sanç

↑ Valldemossa, capella de Miramar

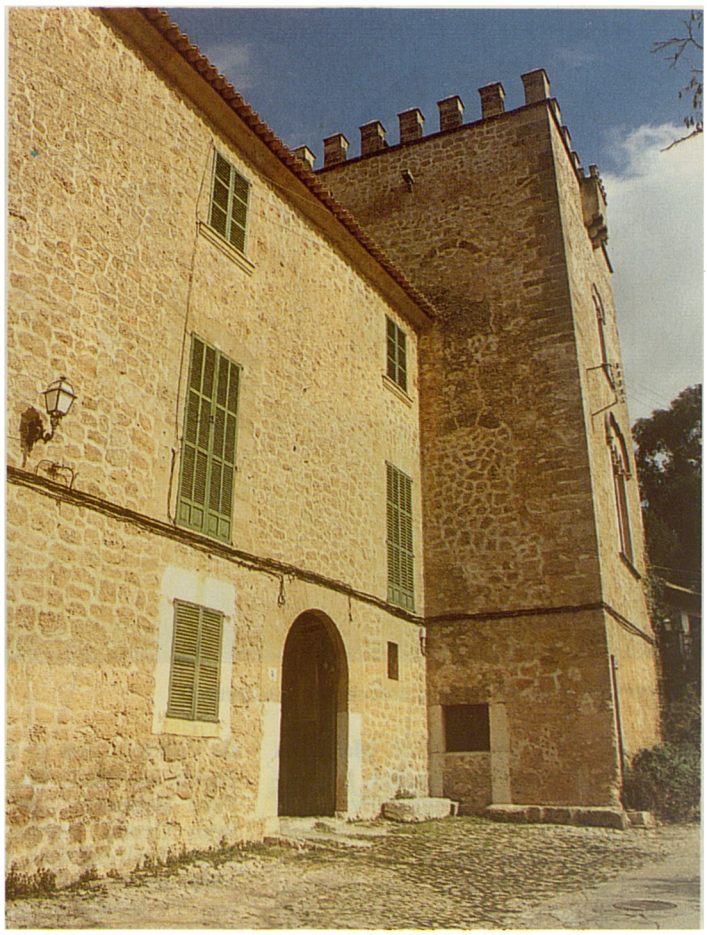

↑ Valldemossa, Son Gual

teriors castellans. Sant Vicenç Ferrer s'hi allotjà durant els dies que predicà a Valldemossa (1413). El 1428, a la vila hi havia 112 esclaus, devers la quarta part de la població. Els propietaris que en posseïen més eren Nicolau Calafat, amb cinc captius, i Palou Moragues i Bartomeu Bestard, amb quatre cada un. A la Revolta Forana (1450-53) es prengué posició pel bàndol lleial al governador Oms i els valldemossins anaren a la ciutat per ajudar els lleials, mentre que Berenguer Roig, prior de la cartoixa, aconseguí en secret el perdó per a Simó Ballester, instigador de la revolta. En aquells moments, Valldemossa tenia una població de 455 habitants. Mentrestant, el valldemossí Nicolau Calafat regí la primera impremta mallorquina, fundada per Bartomeu Caldentei, i la traslladà al monestir de Miramar, on edità el llibre de Francesc Prats *Obra de contemplació de la Passió de Jesús* (1478). Arran del cens general de milícies realitzat per socórrer la ciutat de Bugia, amenaçada per les tropes del corsari Barbarossa (1515), el poble tenia 126 homes d'armes i el següent arsenal: 34 cuirasses, 161 espases, 163 llances, 73 rodelles, 80 ballestes i set pavesos. Quan esclatà la revolta de la Germania (1521-23), el poble s'hi sumà i participaren en el setge d'Alcúdia i a la batalla del Rafalgarcés (1522), on perderen la vida sis valldemossins. Per la seva banda, nombrosos mascarats trobaren refugi a la cartoixa, gràcies a l'hospitalitat del seu prior Miquel Oliver. L'octubre de 1524, un total de 95 habitants del poble, petits i mitjans propietaris agrícoles, foren condemnants a diverses penes pecuniàries i alguns enviats a remar a les galeres reials. La derrota dels agermanats, i la posterior pesta que es declarà al poble, afectà negativament la demografia. Així mateix, agreujà el traspàs continuat de propietats dels pagesos als senyors de la ciutat, que, el 1581, tenien, aproximadament, la meitat de la riquesa del poble. Durant el s XVI, la vila sofrí diverses incursions de pirates. La més important de totes fou la duita a terme el 1552, quan, a la raconada de sa Cova, hi desembarcà un centenar d'algerians guiats per un renegat que havia viscut a la cartoixa. El capità Raimon Gual, al capdavant d'una petita força, no pogué evitar l'assalt al poble, però aconseguí impedir que s'emportassin el botí fruit de l'atac al poble i a l'església parroquial. L'any següent es dugueren a terme diverses obres defensives a la cartoixa perquè pogués esser utilitzada pel poble en cas de noves incursions de pirates. El 1582 en tornaren arribar fins a la costa de la Foradada i el capità Mateu Sanglada fou l'encarregat de repel·lir els assaltants abans que poguessin arribar al poble. El perill constant d'atacs provocà que el 1577 s'iniciàs la construcció de la talaia en terrenys de Son Galceran. Fou acabada el 1579 amb una despesa total de 160 lliures. El 1597 els encarregats de la torre eren Perot Deià i el seu fill Nadal. Aquell any la torre no tenia encara armes ni fester per a senyals. Aquesta construcció fou adquirida per l'arxiduc Lluís Salvador el 1878. A més de la talaia, el sistema defensiu era compost per torres construïdes a les possessions més grans i una xarxa d'escoltes o sentinelles distribuïts en indrets costaners. Durant aquest s XVI foren freqüents els anys de collites migrades i les corresponents fams, com la de 1591 i part del 1592. Aquells anys es taxà el consum de pa per a homes, dones i nins, es prohibí la venda de civada i d'ordi per

↑ Valldemossa, torre de can Costa

al consum animal i es destinà la collita de garroves per al consum dels més necessitats. Fins al 1583 les terres de Deià i Llucalcari feien part de la Universitat de Valldemossa, però el constant augment de la pressió fiscal a què es veien sotmesos els deianencs provocà que el procurador reial Hug de Berard i de Palou signàs una sentència en la qual s'erigia la nova Universitat de Deià. Valldemossa patí també el fenomen dels bandejats, malgrat els constants intents de les autoritats civils per evitar-lo. El 1493, el virrei Joan Eimeric es traslladà personalment a la vila per desfer els bàndols que hi havien aparegut. El 1567, el virrei ordenà un cens de la població i de les armes de què disposaven per reprimir els bandolers de la zona. Al principi del s XVII, Jaume Ferrà i Miquel Simó eren els capitosts de dos grups rivals. El 1615 la partida d'aquest darrer assassinà d'una arcabussada Joan Solivelles i el 1617 la víctima era Bartomeu Vic, cunyat de Miquel Simó. Els enfrontaments cessaren momentàniament gràcies a les gestions realitzades per dos jesuïtes desplaçats al poble el 1618. L'any següent, però, morí Antoni Vedell i el 1621, Miquel Simó. Altres morts violentes ocorregudes en aquest segle foren les de Miquel Florit (1618), Antoni Vedell (1619), Miquel Tomàs (1659) i Nadal Crespí (1666). Aquesta situació provocà fortes despeses a la Universitat, que el 1644 pagà als jurats d'Inca, 100 lliures per a la persecució de bandejats al municipi. En aquest segle hi hagué nombrosos anys de sequera, les més intenses foren les de 1631, 1655, 1659, 1661 i 1664. Aquells anys els jurats organitzaren rogatives i el santcrist de la parròquia fou traslladat en processó a l'oratori de Miramar. Tot això, juntament amb les constants peticions econòmiques de la Corona, malmenà l'economia municipal i provocà situacions de fallida. Per poder fer front a tot això, els jurats es veren obligats a vendre solars i parcel·lar l'espai que ocupava la plaça pública; arrendar el puig de sa Comuna a particulars, la qual cosa provocà la protesta del veïnatge, o endeutar-se mitjançant censals, en mans majoritàriament de xuetes al final del s XVII. Malgrat tot això, no es pogué evitar que el 1662 se sol·licitàs una moratòria al virrei per evitar l'embargament dels béns dels veïns. La conjuntura empitjorà quan el 1652 es declarà la pesta al poble. Els primers afectats residien a Son Calafat, on el mes de juny se situava el llatzaret. A causa de la proximitat al poble i al camí reial, els afectats passaren a la comuna i, finalment, vora la font de l'Abeurada. L'epidèmia provocà la mort de 82 persones i despeses per valor de 800 lliures. La població de Valldemossa durant els s XVI i XVII sofrí fortes variacions. Així, el 1510 la població es calcula que era a l'entorn de 810 h mentre que el 1531 havia disminuït fins a 515 com a conseqüència de la revolta de les Germanies i de la pesta que s'inicià el 1523. A poc a poc, al llarg d'aquesta centúria, s'anà recuperant i el 1591 s'arribà als 794 h. Pel que fa als indicadors demogràfics en el s XVII, a causa de les contínues sequeres i les males collites es produí un estancament, ja que la pesta bubònica de 1652 només provocà una mortalitat de menys del deu per cent de la població. Així en un recompte fet a instàncies del virrei Borja (1667), a Valldemossa es comptabilitzaren un total de 1.127 habitants, distribuïts de la següent manera: 244 homes adults, 242 nins i 641 dones, vells i nines. Quan s'inicià la Guerra de Successió, Valldemossa donà suport a la facció de l'arxiduc Carles i 110 habitants de la vila li feren entrega de 43 lliures destinades a l'expedi-

↓ Valldemossa, torre de ses Pites

↓ Valldemossa, fonts des Òbits

↑ Valldemossa, claustre de la Cartoixa

ció cap a Menorca (1708). El clergat hi contribuí amb altres 33 lliures. Aquell any era capità de la vila Jaume Morell i el 1709 Vicenç Joan del Pla del Rei era batle reial i Lluc Ferrà ho era l'any següent. Per fer front a l'amenaça d'invasió de l'Illa per una flota francesa, el virrei Josep A Rubí agrupà els municipis costaners en diversos districtes. Valldemossa, juntament amb Sóller, Calvià i Andratx, restà sota el comandament de Francesc Vilallonga Mir. Els decrets de Nova Planta introduïren el model d'administració municipal castellana i, en conseqüència, la figura dels jurats i consellers fou substituïda per un batle i quatre regidors. Les seves competències estaven reduïdes a afers administratius i urbans. Al llarg del segle, l'augment de la pressió fiscal no féu desaparèixer els problemes econòmics de l'Ajuntament, que el 1726, aconseguí un préstec de la comunitat de preveres de l'església de Santa Eulàlia de 101 lliures, destinades a atendre els nombrosos creditors. En aquesta nova centúria, tampoc no desaparegueren altres greus problemes endèmics de Valldemossa: les crisis de subsistència i la violència. El 1725, el batle reial Llorenç Calafat, juntament amb els regidors Gabriel Company, Jordi Torres, Josep Salvà i Jaume Calafat, certificaven que la situació del poble era d'extrema necessitat i que la majoria dels habitants s'havien d'alimentar de garroves i herbes. Per la seva banda, la violència continuà present i de poc serviren els edictes signats pel batle reial Vicenç Joan del Pla del Rei el 1709, en els quals prohibia portar punyals a l'interior del poble ni tirar-hi arcabussades. El 1715 es comptabilitzaren 142 escopetes, 144 pistoles, a més de nombrosos arcabussos de metxa, fusells i altres armes. Tot això provocà diverses morts violentes i robatoris; entre d'altres les de Miquel Palou (1715) i Antoni Company (1726). Les polèmiques antilul·listes d'aquest segle i les contravertides actuacions del bisbe Díaz de la Guerra tengueren la seva repercussió també a Valldemossa, amb els incidents protagonitzats el 1773 pel rector Andreu Canyelles, que provocà un aldarull a l'interior de l'església el dia de la festa de la conversió de Ramon Llull. Arran del perill d'invasió de l'Illa, el 1764 s'organitzaren unes milícies provincials encarregades de vigilar el litoral. A Valldemossa, el consistori format pel batle reial, Pere Onofre Calafat, i els regidors, Joan Mas, Sebastià Tries, Josep Salvà i Francesc Calafat, hi contribuí amb sis milicians. A la darreria del s XVIII, Jeroni Berard i Solà, propietari d'una finca en el terme, descriví el nucli. Era format per tres carrers i dues places, on hi havia un total de 328 cases d'arquitectura senzilla. El començament del s XIX coincideix amb l'arribada a la cartoixa de Gaspar Melchor de Jovellanos, confinat a Mallorca. Durant la seva estada al poble (1801-02) escriví *Memoria sobre educación pública*. La creixent pressió fiscal que sofria l'Illa, nous imposts pel consum de vi i altres productes del camp, desembocà en importants aldarulls protagonitzats a diversos pobles i a Palma el 1808, coincidint amb la destitució del mallorquí Miquel Gaietà Soler, ministre d'Hisenda de Carles IV. A Valldemossa foren empresonats onze pagesos inculpats en la destrossa de part del mobiliari de l'escrivà de la vila, parent del ministre mallorquí. L'inici de la Guerra del Francès provocà l'arribada a la cartoixa i a l'ermita de diversos eclesiàstics venguts de la Península. S'hi havia refugiat també un grup de francesos que hi havia arribat a conseqüència de la revolució francesa (1789).

↓ Valldemossa, casa de la beata Catalina Tomàs

↓ Valldemossa, carrer de la Rectoria

↑ Valldemossa, farmàcia de la Cartoixa

L'estat de guerra a la Península suposà una contribució de 2.395 lliures, distribuïdes en 850 lliures procedents de donatius voluntaris, 328, de donatius forçosos i 1.217, en qualitat de préstec. Per la seva banda, la comunitat de preveres aportà diversos objectes de plata. A més, es creà una companyia de milícia comandada per Salvador Morell, integrada en el terç de Bunyola. Tot aquest estat de coses provocà la manca de blat i l'aparició de la fam (1812). Entre les mesures preventives adoptades per evitar l'arribada de l'epidèmia de pesta groga declarada a Cartagena el 1810, la Junta de Sanitat de l'Illa comissionà Pere Gual, Rafel Brondo, Lluís Moragues i Jaume Mas perquè establissin un cordó sanitari. L'ambient d'enfrontament viscut entre els absolutistes i els liberals afectà també el poble de Valldemossa. El carmelità descalç fra Manuel de Santo Tomás de Aquino Traggia redactà, des de la seva cel·la de la cartoixa, el periòdic *El Amigo de la Verdad*, publicació de caire absolutista (1812-13). Quan Ferrà VII jurà la Constitució de 1812 i s'inicià el Trienni Liberal (1820-23), el batle del poble era Miquel Joan. Durant aquest període se succeïren diversos incidents de caire contrari. Així, el mateix 1820 era empresonat Francesc Morei Mas per opinions contràries al sistema constitucional i uns desconeguts destrossaren la placa de la plaça de la Constitució, abans del Porxo —que havia estat retolada de nou—. La mateixa placa va tornar a esser malmesa el 1822 per elements de caràcter absolutista. Aquests fets, molt probablement, tenen relació amb la decisió del nou govern liberal de decretar una primera desamortització de béns eclesiàstics que afectà el convent de la cartoixa. Per aquest motiu, el rector de la parròquia de Santa Creu, de Palma, i alguns oficials d'intendència anaren a la cartoixa a comunicar la nova situació. Entre 1820 i 1823, es varen vendre una finca rústica de 109 ha i tres d'urbanes, situades al terme de Palma, per un import total de 1.348.041 reials de velló. Mentrestant, el 1821, les autoritats de Palma, excepte els components del seu Ajuntament, es refugiaren al convent dels cartoixans a causa de la pesta de febre groga declarada a la ciutat. La impremta Guasp també s'hi traslladà. Arran d'aquesta epidèmia i de les instruccions emeses temps enrere per les Corts de Cadis de 1812, l'Ajuntament decidí instal·lar el cementeri municipal als afores del poble, en terrenys cedits pel comte de San Simón a la seva possessió de Son Gual. A la mort de Ferran VII es reinicià el procés desamortitzador i es vengueren totes les propietats dels cartoixans (1835). La cartoixa passà a mans de particulars i una part restà propietat de l'Estat, que el 1841 hi allotjà un destacament de tropes del regiment d'infanteria de la reina. El 1843, l'Ajuntament prengué possessió de l'església i diverses dependències de l'edifici. Un dels primers ocupants de les cel·les conventuals fou el músic polonès Frederic Chopin que, amb companyia d'Aurore Dupin —George Sand— i els fills d'aquesta, hi romangué l'hivern de 1838-39. La pobresa del poble estimulava, per una part, el fenomen del contraban a les seves costes. Per evitar-ne la proliferació s'establiren, el 1845, rondes nocturnes per la costa i s'augmentà la vigilància a la talaia de Son Galceran. Per altra banda, aquesta situació de penúria repercutia sobre les arques municipals, incapaces de fer front als compromisos econòmics amb els seus funcionaris i amb les institucions provincials. Durant aquests anys es produí la venda de la comuna. La situació es va agreujar a causa de les sequeres, com la que tengué lloc

↓ Valldemossa, biblioteca de la Cartoixa

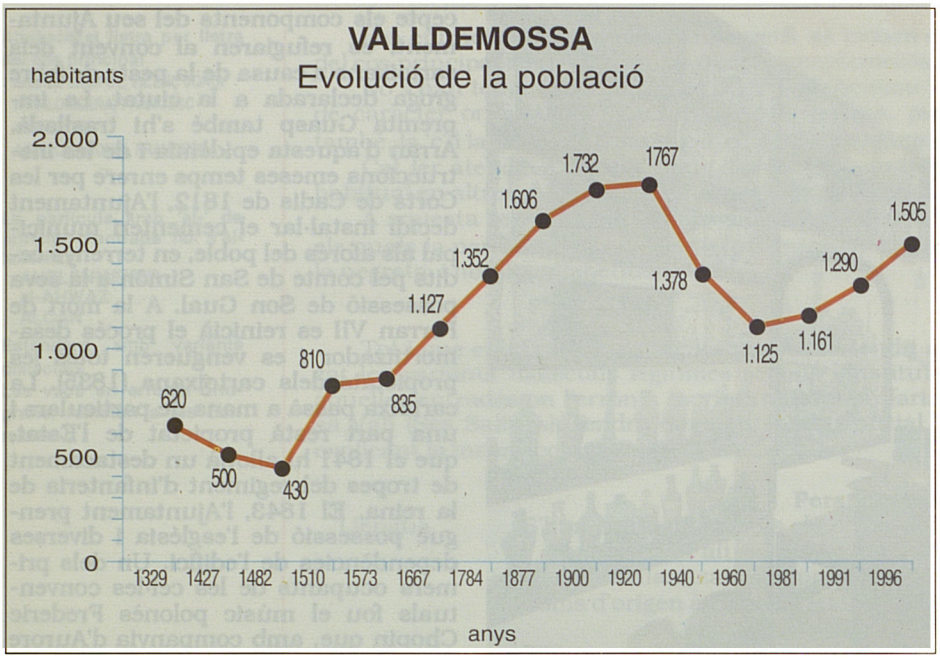

el 1846, que provocà pèrdues estimades en 345.570 reials. Pel que fa a la distribució de la riquesa, el 1860 un significatiu grup de 79 propietaris forans posseïen el 87% de la riquesa rústica de tot el terme. El 1852 i el 1860, Isabel II visità Valldemossa. La revolució de 1868 provocà la destitució del consistori, que fou substituït pel que regia el poble el 1856. Per aquest motiu fou nomenat batle Miquel Torres, ja que Pau Mas, batle aquell any, s'havia traslladat a viure a la possessió de Son Garcies de Llucmajor. El 1869 prengué possessió el nou consistori elegit, que era format pel batle Jaume Mercant Cruelles i els regidors Sebastià Ripoll, Bartomeu Canals, Joan Muntaner, Joan Joan, Pau Mas i Sebastià Cruelles. El nou consistori ordenà la confecció d'un nou padró d'habitants, convocà la subhasta de les obres del camí que havia d'unir el poble amb el port i sol·licità un préstec a Bernat Darder de 175 escuts. El 1871, el recaptador municipal exposava les dificultats a l'hora de cobrar els imposts municipals, per la qual cosa el consistori determinà sol·licitar al governador la presència d'una força armada per dur endavant el cobrament. La proclamació de la I República (1873) provocà les protestes dels regidors Vicenç Colom i Bartomeu Canals perquè el batle Antoni Boscana no havia fet publicar cap ban fent-ho saber al poble. Durant aquest període, el governador civil Eusebi Pasqual ordenà que els comerciants del terme usassin el nou sistema mètric decimal. La nova etapa política coneguda com la Restauració s'inicià a Valldemossa amb un consistori presidit pel batle Pere-Joan Joan, que ordenà publicar un pregó el 3 de gener de 1875, en el qual es comunicava la proclamació d'Alfons XII com a rei d'Espanya i la constitució del nou govern encapçalat per Antonio Cánovas. L'any següent, se celebraren festes cíviques i religioses per celebrar la finalització de les guerres carlistes, mentre que les organitzades el 1878 festejaven l'enllaç d'Alfons XII amb la infanta María de las Mercedes. Les eleccions municipals de 1877, 1879 i 1881 mantengueren en el seu càrrec el mateix batle. Mentrestant, l'arxiduc Lluís Salvador inicià la compra de la majoria de les grans possessions del municipi en un intent de posseir les terres que anaven des de la cala de Deià fins a la de sa Cova: Miramar (1872), Son Galceran (1875), Son Moragues (1883), Son Ferrandell (1887), Son Gallard (1892), Son Gual (1894), sa Pedrissa (1898), sa Font Figuera (1898) i sa Coma (1913). Impedia així la seva parcel·lació a jornalers de la contrada, tal com havia succeït amb altres grans possessions de l'illa. A la vegada, es

↓ Valldemossa, rectoria

↓ Valldemossa, carrer del Rei Sanç

↑ Valldemossa, vista parcial amb la Cartoixa al fons

dedicà a realitzar veritables concentracions parcel·làries en indrets del terme, com foren la zona de s'Estaca, sa Torre-can Costa i Son Mas i agrupà en explotacions més àmplies les propietats petites d'aquells redols. Mort Alfons XII, la llarga regència de Maria Cristina (1885-1902) començà amb l'ascens a batle de Rafel Estaràs Torres. Durant el seu comandament es mantení la greu situació econòmica de l'Ajuntament i s'ordenà la construcció d'un quarter destinat a la Guàrdia Civil sobre els rentadors de sa Creu. El 1890, la majoria dels electors valldemossins es dedicaven a activitats agrícoles, com a jornalers. Per la seva banda, el grup de majors contribuents era encapçalat per Pere Morell, propietari de les possessions de Pastoritx i Son Puig, i Antoni Moragues, senyor de Son Moragues. Aquesta situació provocà l'aparició del fenomen de l'emigració, que en el període de 1878 a 1881 afectà 85 valldemossins, que abandonaren el poble a causa de les males collites d'aquells anys, la manca de feina, la baixada dels jornals i l'augment dels imposts. A les primeres eleccions generals amb sufragi universal masculí, el 1891, el partit més votat fou el dels liberals conservadors, amb 210 vots, representat per Josep Cotoner Allendesalazar, Joaquim Rovira i Lluís de San Simón; seguit pels tradicionalistes (200 vots) de Jordi de San Simón. El Partit Fusionista, amb Antoni Maura i Pasqual Ribot, aconseguí 100 vots, mentre que Antoni Vilallonga Pérez, del Partit Republicà Federal, n'obtengué 35. Les eleccions generals de 1893 a Valldemossa suposaren, igual que a la resta de l'illa, un fracàs per als conservadors, que amb els 50 vots de Josep Cotoner, no superaren ni els resultats del representant republicà. Els guanyadors foren els candidats del Partit Liberal Fusionista Joan Alcover (256 vots), Mateu Bosch (250) i Antoni Maura (210). Per la seva banda, Faust Gual de Torrella aconseguí 190 vots pel partit carlí. A les darreres eleccions generals del segle, el 1899, els liberals conservadors en sortiren triomfadors novament i les candidatures de Lluís de San Simón, Josep Cotoner i Enric Sureda obtengueren la confiança majoritària dels electors del poble. A aquests els seguí el Partit Liberal Dinàstic gràcies als 276 vots de Miquel Socies, mentre que Antoni Maura i Pascual Ribot només aconseguiren 80 i 90 vots, respectivament. Pel que fa a la vida municipal de les acaballes del s XIX, cal destacar la preocupació del batle Joan Joan Ferrà per trobar la ubicació més idònia per a la caseta del burot i evitar els constants fraus comesos a l'impost de consums. Per això, es decidí desmantellar la situada a s'Estret i traslladar-la a la zona del Nogueral i, més tard, la instal·laren davant el portell de Son Brondo. Per altra banda, la situació de guerra a ultramar provocà l'aparició de casos de pròfugs entre la jovenesa. És també al final de segle quan el consistori, presidit per Bartomeu Estrades Palmer, estudià l'augment de sòl urbà i proposà a la Diputació la possibilitat d'obrir un nou carrer en els terrenys ocupats per l'hort del Cendrer, antiga propietat dels monjos cartoixans, i millorar la comunicació entre la plaça de la Cartoixa i la carretera cap a Deià. Finalment, amb les eleccions municipals de 1899 Joan Salvà Palmer presidí el consistori gràcies al triomf electoral del pacte entre els partits mauristes i els carlins. L'evolució demogràfica del s XIX es caracteritza per un persistent estancament des del principi de la centúria fins al darrer quart de segle, així el 1818 la població era de 1.567 h i el 1881 no arribava als 1.634 h. A partir d'aquell any, s'inicià un lent i sostengut creixement, fins a arribar als

↓ Valldemossa, carrer de Bartomeu Torres

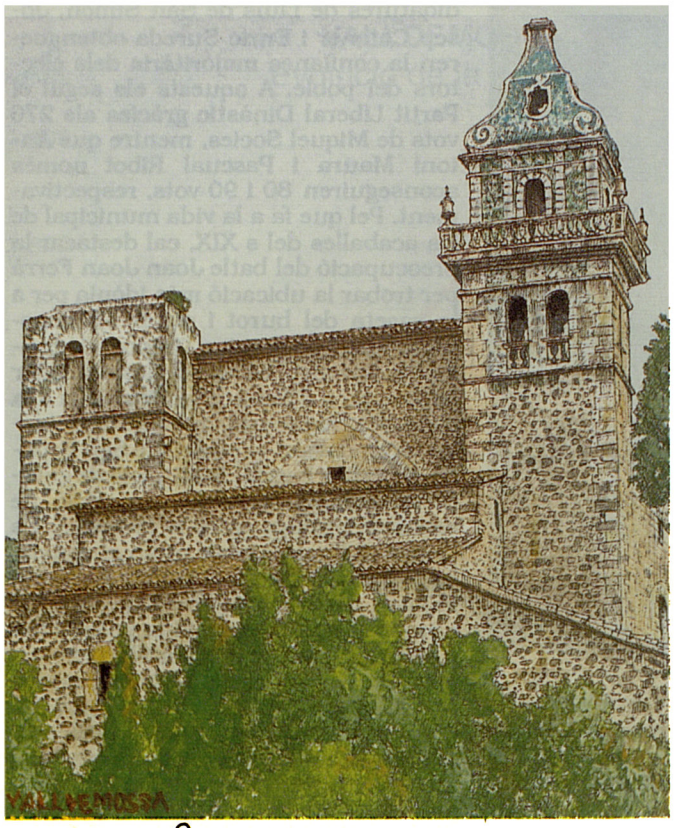

La Cartoixa

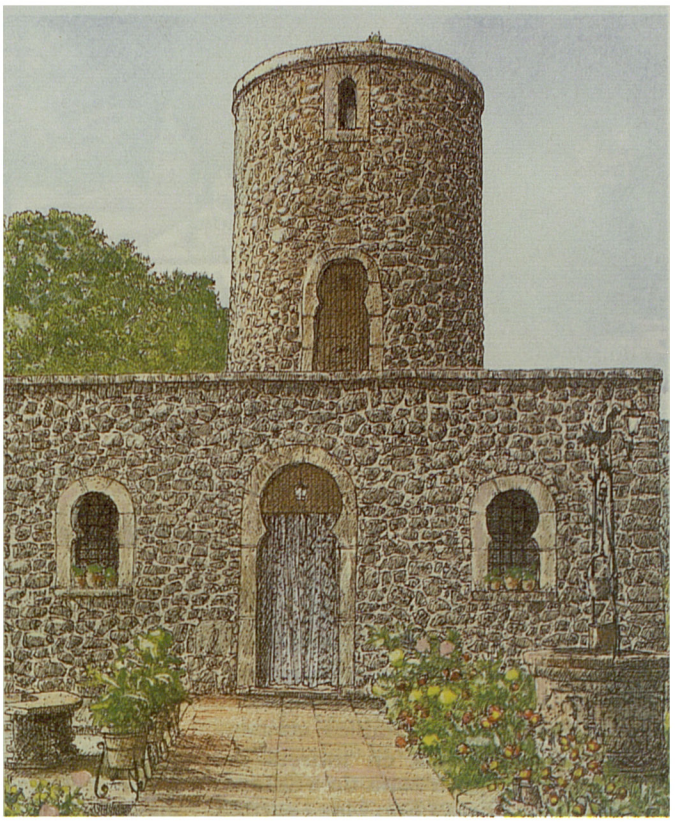

Molí de Son Mossènyer.

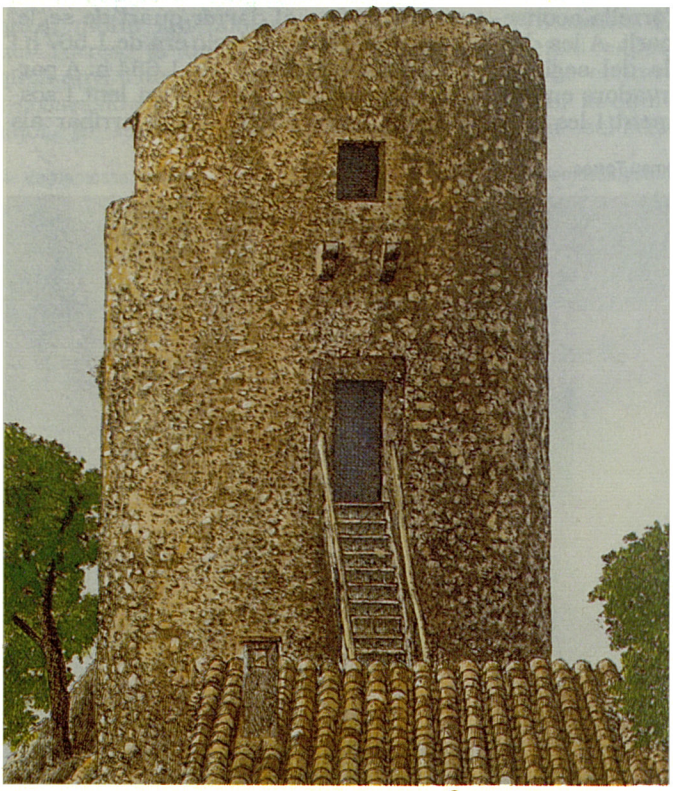

Torre de ses Pites.

Mirador des Puig de sa Moneda.

↑ Valldemossa, rentadors públics

1.737 h el 1900. Les causes de l'estancament i del feble creixement final estan en les males collites i les conseqüents crisis demogràfiques, com les de 1846-47 i 1867-69, per una banda, i en els moviments migratoris actius a partir de la segona meitat del segle. Des del començament de segle i fins a la proclamació de la II República varen esser batles Joan Salvà Palmer (1899-1903), Rafel Estaràs Torres (1903-05), Joan Lladó Juan (1905-10), Antoni Lladó Vives (1910), Sebastià Estaràs Juan (1910-18), Feliu Morey Boscana (1918-24), Antoni Llorens Clariana (1924-30) i Feliu Calafat Morey (1930). Durant les dues primeres dècades del segle, es milloraren les infraestructures del poble, s'inaugurà la central elèctrica propietat de Joan Lladó Homar (1912), s'obrí el carrer de Uetam (1911), es reprengueren les obres del camí cap al port (1912), es dugueren a terme les primeres construccions al carrer del Cendrer (1913) i s'inauguraren el servei de transport de viatgers i mercaderies en automòbil (1920) i l'estafeta de correus (1921). Així mateix, en el transcurs de la Dictadura de Primo de Rivera, es construí la primera benzinera, propietat de Miquel Colom Ripoll (1924); s'inaugurà el cinema (1926); s'obrí un nou carrer a l'hort d'en Gelabert (1926); l'arquitecte Guillem Forteza Pinya remodelà (1927) les cases consistorials, i s'inauguraren (1928) les escoles, construïdes en terrenys de Son Gual. També foren fets destacats d'aquest període els danys ocasionats a diversos indrets del poble i en el camp per les inundacions de 1903 i l'estiueig d'Antoni Maura a la possessió de Son Mossènyer el 1906, que suposà la installació de la línia telegràfica. Les eleccions municipals de 1931, que provocaren la instauració de la II República, donaren la batlia a Pere Jaume Pons Fiol, l'amo de Son Gual. Durant el seu govern (1931-36) es millorà la carretera que baixava al port (1931), es construí el passeig aprofitant la urbanització de terrenys de Son Gual vora el poble (1932), es constituí el Centre Agrari de Valldemossa, que depenia de la Unió de Dretes (1933) i s'inaugurà la línia telefònica (1934). El president del govern Niceto Alcalá Zamora visità el poble el 1932. A les distintes eleccions generals celebrades en aquest temps la victòria fou dels partits de dretes. A les de 1931, la dreta republicana i els republicans de centre obtengueren resultats semblants. Les de 1933 suposaren una majoria per a la dreta, seguida a distància pels republicans radicals. Les de 1936 donaren una aclaparadora majoria a la dreta. La victòria dels partits del Front Popular en l'àmbit estatal provocà el nomenament d'una comissió gestora presidida per Vicenç Colom Capllonch i formada pels regidors Jaume Mas Vila, Pere Fiol Lladó i Joan Estaràs Amengual. La tasca duita a terme durant la seva breu gestió fou intensa i en alguns casos fructífera. S'aconseguí la baixada dels preus del pa mitjançant la venda de peces duites dels forns d'Esporles i s'estudià amb els carnissers la davallada del preu de la carn. Es constituí un patronat escolar, que inicià les gestions per ampliar l'escola amb dues aules per a nines i una per a pàrvuls. El president de la gestora anà a Madrid per sol·licitar-ne el finançament. Així mateix, demanà una subvenció per obrir un pou, l'aigua del qual havia de servir per proveir el poble. Igualment, s'encarregà el projecte de clavegueram. En iniciar-se la Guerra Civil (1936-39), el governador civil nomenà, el 23 de juliol, Vicenç Colom Capllonch —de Son Mas— responsable de la nova comissió gestora i pocs dies després en foren elegits membres Bartomeu Estaràs Lladó, Antoni Ramis Al-

↓ Valldemossa, carrer de la Rosa

cina, Antoni Colom Ripoll, Bartomeu Nadal Comes i Miquel Morey Torres. El responsable de la Guàrdia Civil fou destituït i membres de la Falange del poble i soldats d'un destacament militar iniciaren la vigilància de la costa i de les vies de comunicació municipals. Els locals d'Esquerra Republicana, situats al carrer de Uetam, foren clausurats, igual que els de la Societat Obrera Valldemossina. La nova gestora inicià el canvi de noms de carrers i els adoptà a la nova situació política, es creà la secció femenina de la Falange i es promogué la construcció del monument al Cor de Jesús, situat al pujol de Son Gual, obra de Pere Vila i beneït pel bisbe Josep Miralles. Durant el franquisme, desaparegué el dinamisme polític i cultural del període republicà. Amb la restauració de la democràcia (1977) es va mantenir el predomini conservador. A les eleccions generals de juny de 1977, els partits de centredreta varen aconseguir una preponderància absoluta amb el 89,43% dels vots, mentre que els d'esquerra obtengueren el 9,14%. L'1,43% restant foren vots nuls. Els partits més votats varen esser la Unió de Centre Democràtic —UCD— (79,43%), el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (6,86%) i Aliança Popular —AP— (6,14%). A les eleccions municipals d'abril de 1979, únicament es presentà la candidatura d'UCD, que aconseguí 500 vots, fet que suposava el 57,21% del cens electoral. Fou elegit batle Joan Muntaner Marroig —UCD—. Amb la desfeta d'UCD, els sectors conservadors quedaren dividits entre Unió Mallorquina —UM—, Aliança Popular —AP— (després anomenat Partit Popular —PP) i Grup Independent de Valldemossa —GIV—. En els comicis de maig de 1983, es presentaren quatre candidatures i la que tengué més vots fou la del GIV (41,81%), seguida d'UM (40,24%) i d'AP-PDP-UL (17,82%). La llista del Centre Democràtic i Social —CDS— no aconseguí representació municipal. Obtengué la batlia Joan Lladó Calafat —GIV—, que el 1985 es passà a UM i continuà governant, fins a 1987, amb el suport d'aquesta agrupació. A les eleccions de juny de 1987, es produí una bipolarització electoral i es presentaren únicament les candidatures d'UM i d'AP-PL. En resultà guanyadora la primera, amb el 51,24% dels vots. Joan Muntaner Marroig —UM— va esser elegit batle. En els comicis de maig de 1991, la coalició PP-UM tengué el 51,44% dels vots davant al 48,56% restant del GIV. Tornà

ELECCIONS LOCALS

1979

	Vots	Regidors
UCD	500	9

BATLE
Joan Muntaner Marroig -UCD-

1983

	Vots	Regidors
Grup Ind. Valldemossa	319	4
UM	307	4
AP-PDL-UL	136	1
CDS	1	-

BATLE
Joan Lladó Calafat -GIV-

1987

	Vots	Regidors
UM	414	5
AP-PL	394	4

BATLE
Joan Muntaner Marroig -UM-

1991

	Vots	Regidors
PP-UM	412	5
Grup Ind. Valldemossa	389	4

BATLE
Joan Muntaner Marroig -PP-UM-

1995

	Vots	Regidors
PP	441	5
Grup Ind. Valldemossa	308	3
UM	160	1

BATLE
Joan Muntaner Marroig -PP-

↑ Valldemosa, casa consistorial

↑ Valldemossa, hotel de l'Artista

a ocupar la batlia Joan Muntaner Marroig —PP-UM—. A la consulta electoral de maig de 1995, es presentaren tres llistes; la del PP fou la que aconseguí més vots (48,51%), seguida del GIV (33,88%) i d'UM (17,60%). Joan Muntaner Marroig —PP— continuà en el càrrec de batle. Demogràficament, el decenni de 1900, hi hagué un descens de la població, que passà de 1.732 h (1900) a 1.683 h (1910). A la dècada de 1910, es produí un lleuger increment i arribà al màxim històric amb 1.767 h (1920). Després tengué lloc un procés emigratori de valldemossins cap a l'Uruguai i, en menor mesura, cap a França. Des de llavors fins a 1950, la població experimentà un creixement negatiu, que fou especialment intens a les dècades de 1930 i de 1940. Evolucionà de 1.767 h (1920), a 1.612 h (1930), a 1.378 (1940) i a 1.111 h (1950). Entre el final del decenni de 1940 i el començament del de 1960, es tornà produir un corrent emigratori cap a Amèrica. Entre 1950 i 1981, els efectius demogràfics es mantengueren estables, amb un moderat augment. Es passà de 1.125 h (1960), a 1.143 h (1970) i a 1.161 h (1981). És a dir, en aquestes tres dècades, únicament s'incrementà en 50 persones. Des de 1981, s'ha produït un creixement positiu, afavorit per la conversió del municipi en un poble dormitori. Ha evolucionat de 1.161 h (1981) a 1.290 h (1991) i a 1.505 h (1996).

Economia

La relativa importància dels jaciments arqueològics de la contrada fa pensar en un poblament nombrós. Els primers pobladors instal·lats a la vall, vora s'Estret i a la planura, foren sobretot recol·lectors i caçadors, que complementaven la seva dieta amb el conreu de gramínies i una incipient ramaderia. La presència àrab a Valldemossa fou intensa i l'activitat econòmica es basà en l'horticultura, tot aprofitant l'abundància de fonts i organitzant el reg dels horts a partir de tres sínies que distribuïen les aigües de les fonts de na Mas, des Tenders i la Tornera. A més d'una complexa xarxa hidrològica, els àrabs introduïren els molins moguts per aigua i així el *Llibre del repartiment de Mallorca* n'esmenta sis al terme, situats a Acimçar (2), Arocodi (2), Abul Falil (1) i Besir (1). El paisatge agrícola d'aquesta època es completava amb la presència de l'olivar a les zones dels costers i la vinya i els cereals a les planes. La conquesta catalana no modificà gaire la situació i es limità a un aprofitament de les estructures agràries i ramaderes acabades de conquerir. Durant l'edat mitjana, els conreus principals giraren a l'entorn del trinomi blat-olivar-vinya. D'altra banda, la ramaderia complementava la riquesa del terme i treia el profit de les zones boscoses i de muntanya. La crisi econòmica del s XV provocà el traspàs de propietats agrícoles a mans de senyors residents a la ciutat i la coincidència de males anyades i epidèmies provocà constants fluctuacions demogràfiques. El s XVI suposà un constant increment de la concentració de les terres en mans de propietaris no residents al poble i d'altres de domiciliats al terme, entre els quals destaquen Mateu Moragues, Bartomeu Homar, Joan Calafat de la Baduia i la família Mas. Al final d'aquell segle, i segons l'estim de 1581, un 36% de les finques podia esser considerat de tipus latifundista, mentre que el 64% restant era de petites explotacions. En conjunt produïen 3.500 quarteres de blat, 550 de civada, 350 d'ordi i 5.400 trullades d'oli i es podien comptabilitzar 1.150 ovelles, 600 cabres, 173 equins i 43 porcs. Fora del sector agrari, treballaven a la vila diversos arte-

↓ Valldemossa, carrer de la Carnisseria

sans, com paraires (4), sabaters (1), picapedrers (2), sastres (1) i forners (2). L'estructura de la propietat, segons l'estim de 1695, evolucionà respecte al segle anterior. De 810 habitants, un 27% feia part del grup de propietaris, majoritàriament de tipus agrari, i d'entre aquests es comprova un augment dels posseïdors de petites explotacions i una forta disminució dels denominats grans propietaris, que continuaven mantenint el predomini de finques grans, com Son Puig, Son Pacs, Pastoritx, Son Olesa, Son Ferrandell, Son Moragues, Son Maixella, Son Gual, sa Coma o Son Brondo. D'altra banda, els béns en mans eclesiàstiques eren importants i en particular els que eren propietat de la cartoixa. Aquest orde monàstic fou, amb el temps, propietari de nombroses explotacions agrícoles a Valldemossa i a altres municipis. A Valldemossa posseïen sa Vinya, l'hort de Cartoixa, el bosc dels Frares, Son Mossènyer i Son Bauçà, a més de nombrosos béns de dret reial menors dels quals gaudiren gràcies a la magnificència dels monarques. Tot plegat convertí l'orde en un element important dins l'estructura socioeconòmica del poble. El s XVIII suposà una continuació de les estructures productives i el predomini del conreu de l'olivera, a més d'un augment progressiu de les terres dedicades a vinya. Aquestes darreres es trobaven situades vora les cases de possessió i a les zones costaneres, el clima més benigne de les quals les feia aptes per a aquest conreu. A més d'aquests cultius de tipus comercial, s'hi poden trobar els de subsistència, encapçalats pel blat. Totes aquestes produccions agrícoles es veieren seriosament afectades per les inundacions que es produïren el 1708, el 1717 i, especialment, el 1750, els efectes de la qual encara es deixaven sentir al principi del segle següent. L'erudit Jeroni de Berard assenyalava les següents produccions agrícoles al final del segle: 36.064 quartans d'oli, 12.000 litres de vi, quasi tot de malvasia; 2.340 quarteres de blat, 277 d'ordi, 271 de civada i 909 de llegums. A més es consigna prop d'un quintar de cànem. Dins l'apartat de la ramaderia, el mateix autor apuntava l'existència de 1.446 ovelles i 149 cabres. Al final del segle, l'estructura socioeconòmica es complementava amb les següents instal·lacions artesanals: quatre telers, 27 tafones, tres molins d'aigua i quatre cases de neu (les situades a Son Moragues, Pastoritx, sa Coma i la construïda pels monjos de la Cartoixa). Així mateix hi consta l'existència d'un sol apotecari, un paraire i un terrisser, dos cirurgians, dos ferrers, tres moliners, quatre teixidors de lli, cinc sabaters, set picapedrers i set fusters. Un informe sobre l'estat de l'agricultura, de l'any 1803, fet per la Reial Societat d'Amics del País, mencionava que el 30% de la terra del terme estava ben cultivada, encara que indicava la decadència en què havien caigut les terres dels grans propietaris. Els principals conreus encara eren els cereals, els llegums, l'oliva i la vinya. Segons l'*Apeo* de Garay (1819), la totalitat de terres del terme era formada per un 65% de terres

↑ Valldemossa, Son Moragues

BATLES s XX

Joan Salvà Palmer	1899
Rafel Estaràs Torres	1903
Joan Lladó Juan	1905
Antoni Lladó Vives	1910
Sebastià Estaràs Juan	1910
Feliu Morey Boscana	1918
Antoni Llorens Clariana	1924
Feliu Calafat Morey	1930
Pere Jaume Pons Fiol	1931
Vicenç Colom Capllonch	1936
Vicenç Colom Capllonch	1936
Sebastià Ripoll Calafat	1937
Vicenç Colom Capllonch	1945
Pere Estradas Mateu	1946
Antoni Colom Ripoll	1947
Jaume Calafat Mercant	1948
Antoni Vives Colorado	1951
Lluís Cilimingras Vives	1962
Joan Boscana Lladó	1967
Feliu Calafat Rotger	1967
Joan Muntaner Marroig	1974
Joan Lladó Calafat	1983
Joan Muntaner Marroig	1987

CONSISTORI - 1997

Joan Muntaner Marroig (PP)	Batle
Maria Rosa Estaràs Ferragut (PP)	Primer tinent de batle. Cultura, Urbanisme i Participació Ciutadana
Miquel Torres Bujosa (PP)	Segon tinent de batle. Hisenda, Pressupost i Patrimoni
Miquel Boscana Ripoll (PP)	Assumptes generals, Educació i Acció Social
Vicenç Colom Torres (PP)	Turisme i Joventut
Nadal Torres Bujosa (GIV)	Regidor
Pere Colom i Colom (GIV)	Regidor
Joan Lladó Calafat (GIV)	Regidor
Gaspar Pau Mas Garcia (UM)	Regidor

↑ Valldemossa, Pastoritx

ermes i boscos, un 30% d'olivar, un 3% de terres de secà, un 1% de terra de reguiu i el restant 1% era dedicat al conreu de la vinya. Prop de cinquanta anys més tard consta que el 83% de la riquesa agrícola, urbana i pecuniària era en mans de propietaris forans, el nombre dels quals només representava el 23% dels contribuents del municipi. Pel que fa a la distribució de les terres per cultiu, destaca el predomini del secà, amb 1.341 ha productives i 2.925 ha improductives, mentre que les 55,5 ha de reguiu només representaven el 4% del total de les terres conrades del municipi, ocupades per 19 ha d'hortalisses i cereals, 35 ha de pomeres i altres arbres fruiters i 0,8 ha de polls. A la zona de secà destacaven les 170 ha sembrades de cereals i llegums, i les terres ocupades per arbres eren destinades majoritàriament a olivars (917 ha), amb més de 46.000 oliveres que ocupaven un 67% del total del terreny conrat del municipi, i a garroverars (197 ha), amb un total de poc més de 10.000 garrovers, sobre el 14% de les terres. Finalment, en aquells moments les vinyes tenien una superfície de prop de 20 ha. De la totalitat d'aquests cultius, els de caràcter intensiu i, per tant, de més producció per hectàrea cultivada eren els arbres fruiters, amb un rendiment d'11.649 kg per ha i un total de 413.797 kg anuals, seguits per les hortalisses. Pel que fa a les explotacions de marcat caràcter extensiu i, per tant, amb més poca relació producció-extensió, destaquen l'olivar, amb un rendiment de 133 litres d'oli per ha; la vinya, amb 295 l/ha i el garroverar, amb 885 kg/ha. Els conreus més avantatjosos econòmicament, a partir de la relació de producció-valor-cost, eren els destinats a garrovers i a oliveres, seguits per les explotacions de fruiters. Aquest fet determinava que fossin les grans possessions les que obtenien més beneficis de la seva explotació. Segons l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria, l'explotació agrícola més extensa d'aquells moments era Son Moragues, amb 697 ha, propietat d'Antoni Moragues. A aquesta la seguien: Son Pacs, de Ramon Maroto; Son Ferrandell, d'Antoni Castell; Pastoritx i Son Puig del Llorer, ambdues de Pere Morell; Son Olesa, de Jordi Fortuny; Son Galceran, de Pere Santpol; Son Matge, de Margalida Fortuny i sa Coma, del marquès de Vivot. El total de la seva extensió suposava el 70% de l'àrea del municipi. Aquesta concentració de la terra en mans de propietaris residents a Palma provocava, a mitjan del segle XIX, l'existència d'un terç de famílies que no posseïen cap propietat, ni rústica ni urbana, i d'altres a qui les migrades pertinences no els asseguraven la subsistència, cosa que els obligava a engrossir els estols de jornalers i missatges que treballaven en aquelles explotacions. A més, tot això pot ajudar a explicar la forta i persistent presència del contraban. A unes condicions geogràfiques idònies, s'hi unien un nucli urbà allunyat de la costa i l'existència de persones, pescadors i jornalers, ben disposades a obtenir uns guanys que arrodonissin els migrats ingressos familiars. Al llarg del s XIX el col·lectiu de pescadors experimentà un creixement considerable, i passà de 25 persones dedicades a aquest sector el 1815, a 42 el 1859 i a 77 el 1910. Valldemossa no oferia prou mercat per a aquest elevat nombre de barques, per la qual cosa els pescadors desenvoluparen el sistema d'eixides: sortides de pesca que durant alguns mesos a l'any els portaven a fer la seva tasca en altres zones de la costa de l'illa i a desembarcar les pescades a diversos ports, com Cala Rajada, Alcúdia, Andratx, Port de Manacor i Ciutadella. A

↓ Valldemossa, sa Coma

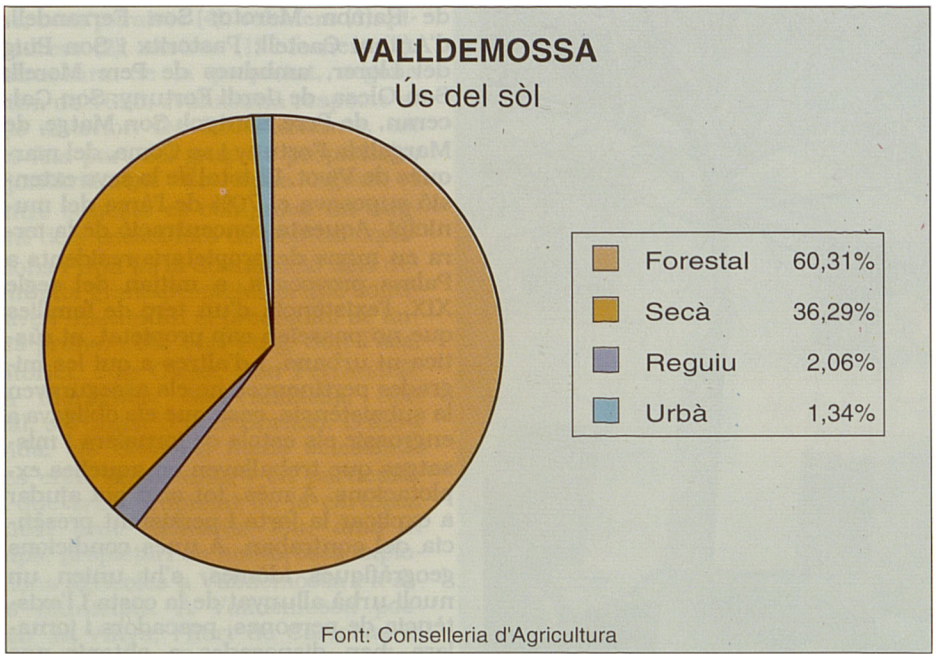

les abundants zones boscoses es duia a terme la tasca de nombrosos carboners que col·locaven el seu producte majoritàriament a Palma, on era traslladat per carreters. El 1891 treballaven al terme tres fusters, un cirurgià, tres botiguers, dos ferrers, dos metges, tres sabaters, un vineter i cinc moliners. A més, hi havia una teulera i vuit establiments de vins i licors. Pel que fa a la producció agrícola i ramadera del final del segle, el 1898 arribà a 2.500 quarteres de blat, 300 de civada, 950 de faves i 250.000 litres d'oli, per una banda, i a 1.600 ovelles, 300 porcs i 151 caps de bestiar equí, per altra banda. Al principi del s XX es creà la companyia Societat Elèctrica de Valldemossa per iniciativa de Joan Lledó Estaràs i dos socis més. La seva producció d'energia elèctrica es destinava, durant el dia, a una farinera i a diverses fusteries, mentre que els vespres servia per a l'enllumenat públic. Devers els anys vint, i fruit d'una forta demanda de fusta des de la Península, s'activà l'explotació forestal dels boscs del terme, cosa que provocà l'aparició de serradores situades al nucli urbà i d'altres a peu d'explotació, a la vinyeta de Son Bertran i a s'Estaca, impulsades per motors de gas pobre. La fusta era embarcada al port de Valldemossa. A mesura que avançava el segle, l'activitat agrícola anà decaient, es mantenien només les explotacions de reguiu, on es conraven hortalisses i fruiters. Cada estiu, es recollien grans quantitats de tomàtigues, destinades a la fàbrica de conserves de Jaume Martí a Binissalem i als mercats de Palma. Entre els arbres fruiters, les pereres i les pruneres, de distintes varietats, eren les que tenien més sortida comercial. A mesura que el sector primari dequeia, el turisme anà adquirint una creixent força com a alternativa econòmica del municipi. Dins la història de l'hoteleria valldemossina es poden distingir diversos períodes ben definits. A la primera etapa, que arriba fins al 1890, hi havia hostals i tavernes dedicats a donar servei als que anaven a la vila per feines, com traginers, carreters o comerciants. D'aquesta època és l'hostal situat en els molins de Son Viscos, on en aquell temps finalitzava el camí carreter cap a Valldemossa i s'iniciava el de ferradura. A la darrera dècada del s XIX aparegueren els primers establiments que oferiren serveis propis d'un hotel als primers turistes. Així obriren la fonda de can Marió, a iniciativa de la família Mercant-Homar; can Reüll (1890), que arran del seu canvi d'ubicació passà a denominar-se hotel Turismo (1917); l'hotel La Cartuja, propietat de Gabriel Homar, i l'hotel Chopin (1931), que el 1943 passà a denominar-se de l'Artista. Paral·lelament i fins a la seva mort, l'arxiduc destinà dues propietats seves a servir de lloc de posada. L'hostatgeria de ca Madò Pilla, a la carretera entre Valldemossa i Deià, tengué un caràcter més popular; mentre que les cases de la possessió de Son Gual eren destinades a rebre visitants més il·lustres. La majoria d'aquests establiments anà desapareixent a poc a poc al llarg del temps i actualment (1997) només resten oberts can Marió, encara regentat per la família Mercant, i l'hotel El Encinar, on antigament hi havia hagut l'hostatgeria arxiducal i que, entre 1926-30, acollí un establiment hoteler. La darrera etapa està marcada per l'adequació de les estructures rurals a noves formes d'explotació hotelera: el turisme rural a la possessió de Vistamar i l'agroturisme a Son Brondo. Fruit dels nous temps, han aparegut dins el nucli urbà diversos establiments, com restaurants i botigues de records, destinats a l'oferta turística. Segons el cens de locals de 1990, n'hi havia 21 de dedicats a comerç i reparacions, vint a hoteleria, quatre a indústries manufactureres, tres a operacions financeres, tres a construcció, dos a administració pública, dos a educació,

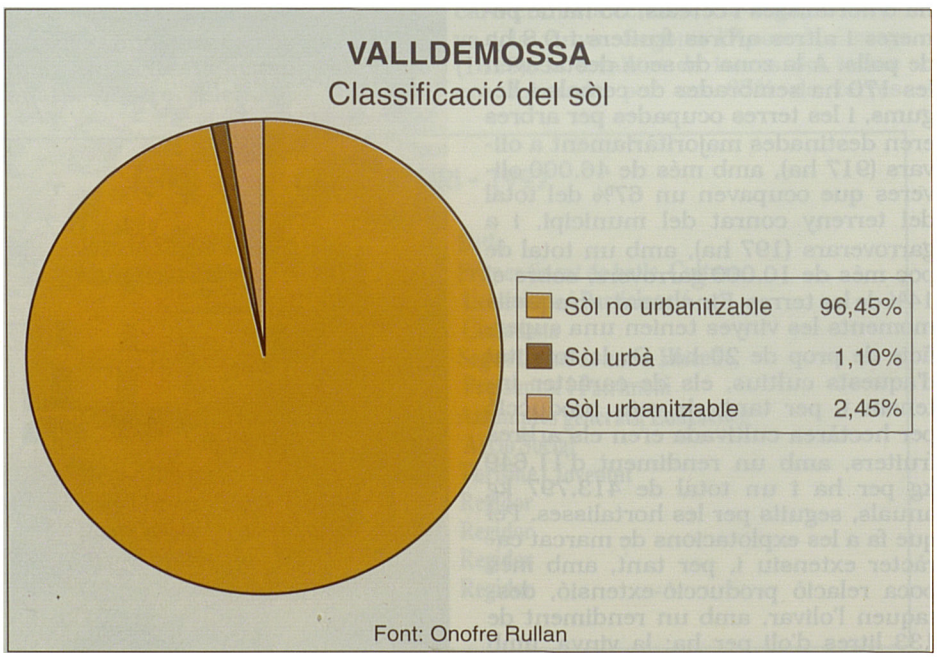

↑ Valldemossa, Son Brondo

dos a activitats sanitàries i un a transport i emmagatzemament. El 1991, hi havia 549 persones econòmicament actives, 489 (89,07%) de les quals eren ocupades i 60 (10, 93%), en atur.

VIDA SOCIAL

L'església parroquial, situada a la plaça de Santa Catalina Tomàs, apareix ja documentada el 1236. A la butlla d'Innocenci IV (1248) s'hi esmenta l'església de Santa Maria de Valldemossa. Al llarg del s XIII, els noms dels rectors coneguts són els de Ramon Despuig (1243), Bernat Rotlan (1250) i Simó Riera (1299). El s XIV ja està documentada la titularitat de Sant Bartomeu. La primitiva construcció era de dimensions més reduïdes que l'actual. Tan sols arribava fins a la capella de Nostra Senyora del Rosari i la de Santa Anna. Era constituïda per dos trams coberts amb una volta de creuer. Segons el testimoni del mestre Pere Manresa en el capbreu homònim (1404), aquell any era rector de la parròquia de Valldemossa Pere de Setcases i n'eren beneficiats: Francesc Cugullada, Blai Julià, Arnau Fels i Nicolau Maquesa. El 1506, el rector era Arnau de Santacília, canonge i sagristà de la Seu de Mallorca. En segles posteriors, es dugueren a terme obres d'importància. Al principi del s XVII, l'església tenia quatre beneficis, augmentats amb dos més i dues capellanies al llarg de la centúria. Després de la visita pastoral del bisbe fra Simó Bauçà (1609), es va obrir de nou la porta lateral, tapiada després de la profanació dels moros el 1552. El 1625, es va construir el cor i es va col·locar un orgue obra de Jeroni Roig. El 1633, es reprengueren les obres de restauració, però no s'acabaren perquè els propietaris ciutadans del terme es negaren a contribuir en les despeses. El 1639, el pintor Jaume Ballester decorà les claus de volta de l'església. El 1669, es va construir la nova sagristia. Al final del s XVII l'edifici estava en perill d'esbucar-se i s'iniciaren les obres pertinents. Els responsables de la parròquia durant el s XVII foren els rectors Martí Calders (1569-1606), Pere Bennàsser (1607-27), Joan Bennàsser (1628-37), Nicolau Orlandis (1638-46), Maties Esteve (1647-64) i Antoni Aznar (1664-1724). Al començament del s XVIII fruïen de beneficis a l'església parroquial Antoni Mateu, rector de Sineu; Francesc Mulet, Jaume Mas, Pere Portell, Rafel Quetgles i Joan Pomar. Les dues capellanies les posseïen Nicolau Calafat, beneficiat de Sant Nicolau, de Palma, i Pere Estaràs. El 1718, el temple fou ampliat mitjançant el creuer i el presbiteri, tot donant lloc a una església amb planta de creu llatina. El 1863, s'iniciaren les obres de la façana i del campanar, aquest de tres cossos, amb un disseny semblant al de la Cartoixa. Coincidint amb les festes de la canonització de Santa Catalina Tomàs, s'enrajolà el temple (1930). L'orgue actual s'instal·là devers 1966. Actualment (1997), l'església consta de nou capelles, a més de la porta d'accés lateral i de la capella de la Comunió —dedicada a santa Catalina Tomàs—. La primera capella situada als peus del temple, del costat de l'Evangeli, és la capella del Baptisme, on hi ha la pica baptismal de pedra, de forma octogonal, datada el 1593. A continuació hi ha la capella de la Mare de Déu del Carme, amb imatges del s XVIII; després, la capella de Sant Josep i Sant Francesc Xavier, amb obres del s XX; la cinquena capella és la de la Mare de Déu del Roser, amb una talla del s XVIII; en el creuer hi ha el retaule i la talla de sant Joan Baptista, obra de Gaspar Oms,

↓ Valldemossa, Son Olesa

↑ Valldemossa, Hostal Can Marió

↑ Valldemossa, façana de l'església parroquial

↑ Valldemossa, retaule de l'altar major de l'església parroquial

del 1729; el retaule de l'altar major, datat el 1720, consta de tres carrers i de tres cossos i conté les imatges de sant Bartomeu, la Santíssima Trinitat coronant Maria i la imatge jacent de la Puríssima. En el carrer de l'esquerra hi ha una pintura rectangular de l'arcàngel sant Miquel i, a sota, una petita pintura quadrangular amb el tema de l'Anunciació, mentre que al carrer de la dreta s'hi troba representat sant Jeroni i a baix l'Adoració dels Pastors. Aquestes pintures i escultures daten del s XVIII. Del costat de l'Epístola, al fons del creuer hi ha l'altar de Crist, obra barroca del final de XVIII; a continuació hi ha la capella de Santa Anna, amb una pintura del s XIX, i la capella de Nostra Senyora de la Consolació, amb una talla realitzada el 1852, que era l'altar de la confraria de la Mare de Déu de la Corretja. També hi ha la imatge de sant Jordi, de fusta, ja que antigament la capella era dedicada a aquest sant, i la capella de Santa Catalina Tomàs, beneïda el 1806 pel cardenal Despuig. Finalment, hi ha les capelles del Sagrat Cor, amb una imatge del s XX, i la de Sant Roc, amb una pintura de Virenque del s XIX. A la rectoria, s'hi conserven tres gàrgoles de l'escola de Guillem Sagrera. Com a oratoris, destaca la capella de Sant Vicenç Ferrer, construïda per l'Arxiduc el 1911 i dedicada al Cor de Jesús. És situada en uns terrenys de Son Gual, en el lloc en què hi ha l'olivera on, segons la tradició, predicà sant Vicenç quan va esser a Mallorca el 1413. El 1792, en ocasió de la beatificació de santa Catalina Tomàs, la seva casa natal, situada al carrer de la Rectoria, fou convertida també en oratori. Hi ha, així mateix, l'oratori de la Mare de Déu del Carme, situat a sa Marina, on es diu missa cada diumenge durant l'estiu; l'oratori, anomenat capella de la Beata, situat al Molinet de la Beata, i la capella de Miramar, a la possessió homònima. En el repartiment, aquesta alqueria, coneguda com a Alcoraya, correspongué a Nunó Sanç. El 1276 Jaume II, a instància de Ramon Llull, autoritzà la fundació d'un col·legi, on tretze frares franciscans s'havien de preparar per anar a evangelitzar terres de musulmans. Abandonada aquesta iniciativa lul·liana, la capella tornà a mans dels monjos del monestir de la Real (1300), amb l'obligació de mantenir-hi dos religiosos. Després d'ells, cartoixans, dominics i jerònims s'hi establiren. Felip II concedí (1554) un benefici de la capella a fra Antonio de Castañeda, ermità i confés de la jove Catalina Tomàs, el qual, cinc anys més tard, s'hi traslladà amb un grup d'ermitans. Malgrat els continus canvis de titularitat, la capella no restà sense culte, fou un lloc de pelegrinatge lul·lià i de devoció dels pobles de la contrada. Tot i això, la capella de Miramar no recobrà la seva primitiva esplendor fins que la propietat fou adquirida per l'Arxiduc (1872), que la comprà a Joan Serra i Serra, de sa Pobla. L'any següent, Joan Torres fou nomenat rector de la capella i se'l facultava per celebrar funcions durant la Setmana Santa i misses en dates assenyalades. Es reconstruí l'església i s'habilitaren els voltants. S'hi traslladà el que restava del claustre del monestir de Santa Margalida i el 1877 se celebraren actes en record del sisè centenari

CENS RAMADER
(caps)

Oví	2.137
Aviram	205
Equí	131
Altres	66
Porquí	65
Cabrum	8
Conillam	6

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Oliveres	1.051
Garrovers	150
Ametlers	72
Pereres	8
Pomeres	5
Albercoquers	1

ALTRES

Farratges	42
Cereals	15
Patates	10
Hortalisses	8
Llegums	1

↑ Valldemossa, capella de Sant Vicenç Ferrer

de la creació del col·legi lul·lià. L'any següent, s'inicià la construcció de l'oratori del beat Ramon Llull, a damunt un penya-segat, i s'institucionalitzà la festa anual de la Trinitat. L'ermita de la Puríssima Concepció, més coneguda per la Santíssima Trinitat, va esser fundada (1646) per fra Joan de la Concepció Mir Vallès, tot seguint les passes d'anteriors anacoretes que havien fet vida eremítica en el terme, com el pare Castañeda a Miramar (1544). El mateix any fundà la congregació de Sant Pau i Sant Antoni. Es convertí en el seu primer superior general i el frare cartoixà Miquel Montserrat Geli publicà la seva regla. Es construïren les primeres edificacions, entre les quals destaca l'oratori. El 1703, fra Antoni de la Presentació, tercer superior de la congregació, promogué la construcció de noves dependències i església, que, el 1708, foren beneïdes pel rector Antoni Aznar. El prevere Joan Sales, beneficiat de l'església de Santa Eulàlia, els regalà un retaule i una escultura de sant Antoni destinats al temple. El 1707 es concedí el permís per poder enterrar en el temple i evitar el trasllat dels cossos dels ermitans a la capella de Miramar. A mitjan del s XVIII la comunitat era formada per set ermitans i en algunes ocasions es veia augmentada amb la presència d'algun clergue diocesà confinat en aquell lloc per decisió de la cúria episcopal. En el cenobi, s'hi instal·là una escola que acollia al·lots de la contrada. També féu possible que els moradors dels voltants utilitzassin la seva església per oir missa i altres serveis religiosos. Fins al 1921 fou la casa residencial del superior de la congregació. L'església actual és de nau única de dos trams amb volta d'aresta, mentre que el presbiteri la té de cassetons. Presideix l'altar una talla de la Immaculada, amb les escultures de sant Pau i sant Antoni a ambdós costats. El retaule es completa amb un llenç semicircular presidit per la Santíssima Trinitat, flanquejada per les figures de Ramon Llull i santa Catalina Tomàs. El palau del Rei Sanç, situat sobre el denominat Pujol, fou manat construir el 1320 pel seu pare, el rei Jaume II, aprofitant un alcàsser anterior. L'encarregat de l'obra fou el mestre d'obres Guillem Jordà. El rei Sanç l'habità durant les seves estades a Valldemossa, on es refugiava per recuperar-se dels seus problemes respiratoris i dedicar-se a les seves afeccions cinegètiques. El primer alcaid de la fortalesa fou el cavaller Martí Muntaner. El rei Pere IV hi instal·là una falconera reial el 1373 i nomenà Pere Calafat mestre falconer el 1375. Deu anys més tard, el lloctinent general del regne amenaçava amb fortes multes pecuniàries els qui fessin malbé els nius de falcons del terme i facultava l'alcaid Pere Álvarez a fer-se'n càrrec. El palau servì de residència reial a Joan I i el seu seguici el 1395, quan arribaren a l'Illa fugint de l'epidèmia declarada a Catalunya. Finalment, el seu germà Martí I féu donació de l'alcàsser a l'orde dels cartoixans el 1399. Els frares adaptaren l'edifici a les seves necessitats fins que el 1718 acordaren bastir un nou edifici, situat al seu costat. Jovellanos, durant la seva estada a Valldemossa (1801-02), ocupà una de les torres de defensa del palau. Arran de la desamortització de la totalitat dels béns de l'orde el 1835, la propietat de l'alcàsser i la resta d'edificis passà a mans de l'Estat, que els va vendre a particulars. El palau fou comprat per la família Sureda, que restaurà l'edifici i contractà el pintor Ricard Anckermann perquè decoràs la sala que havia estat l'antiga església gòtica fins a 1446. El pintor realitzà el 1874 les escenes del rei Martí I concedint el palau a dos monjos cartoixans; el capità Ramon Gual derrotant els moros desembarcats el 1552; l'impressor valldemossí Nicolau Calafat, i Ramon Llull estudiant l'àrab al col·legi de Miramar. Els quatre angles de la sala són ocupats per les figures del Comerç, la Indústria, les Ciències i les Arts. En el sòtil es poden contemplar un grup de figures mitològiques. Fins que el 1925 passà a mans d'una entitat financera, el casal allotjà personalitats relacionades amb la cultura illenca i d'arreu del món. El 1942 el comprà la família Bauçà de Mirabò, que el 1997 n'eren propietaris. La història de la cartoixa s'inicià el 1399 amb l'esmentada donació del palau reial per part del rei Martí I a l'orde cartoixà. Els monjos iniciaren la transformació de l'edifici palatí en monestir: les cuines es convertiren en la primitiva església, el rebost, en sacristia, i la presó, en refectori. La cartoixa tenia alguns privilegis de tipus econòmic. També reberen donacions particulars que augmentaren el seu patri-

↓ Valldemossa, oratori dedicat a santa Catalina Tomàs

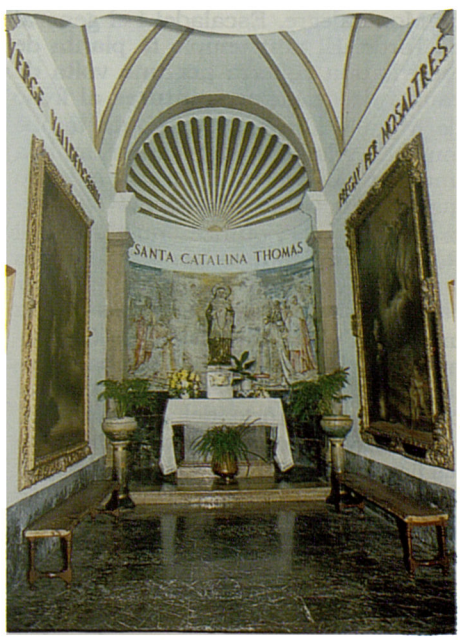

↑ Valldemossa, església de la Cartoixa

moni. Durant el s XVII es construïren l'annex i la capella destinats a les dones de familiars que visitaven els monjos —popularment conegut com l'Infern— i, a més, es comprà la casa que servia de posada als cartoixans quan anaven a Palma. La manca d'unitat que fins llavors tenia el monestir decidí el seu prior a executar el plànol d'una nova construcció que unificàs i engrandís el conjunt de les dependències monacals (1718). La nova església es començà a construir el 1751 i fou beneïda inacabada el 1812 pel bisbe de Terol, refugiat a Mallorca a causa de la Guerra del Francès, amb la presència dels integrants de les cartoixes de Montealegre, Escaladei i el general de l'orde. El nou temple té planta de creu llatina coberta per una volta de canó i decorada per pintures al fresc de Manuel Bayeu. La cúpula també fou decorada pel mateix pintor, amb la imatge de la Glòria. A les parets hi ha quatre llenços de gran format que representen els quinze misteris del Roser. Foren pintats per fra Joaquim Juncosa, entre 1678-84, per decorar l'antiga església durant la seva estada imposada per la Inquisició de Catalunya. En el presbiteri, s'hi troba el retaule, ocupat en la seva part central pel grup escultòric del Davallament, obra d'Adrià Ferrà. Als costats hi ha les figures de sant Joan Baptista i sant Bru i a la part superior la imatge de santa Catalina Tomàs. El 1835 arribà l'ordre d'exclaustració definitiva del monestir, regit en aquell moment pel prior Sebastià Sampol i format pels següents cartoixans i llecs: Josep Capó, Hug Morei, Mateu Sureda, Jaume Bonafè, Ferran Rigo, Maties Joan, Bru Real, Salvador Picornell, Andreu Capó, Llorenç Ponç, Joan Mallol, Bartomeu Frontera, Miquel Torres, Marià Cortès, Maties Muntaner, Miquel Guarc, Josep Capó, Gabriel Oliver i Francesc Ponç. El 1997, a les cel·les propietat de les famílies Ferrà Boutroux i Quetgles Tous hi ha records de l'estada de Frederic Chopin a Valldemossa. Una part de l'antiga cartoixa és destinada a museu municipal, compost per diverses sales on hi ha una nodrida col·lecció de xilografies i una premsa procedent de l'antiga impremta Guasp, una estança dedicada a l'arxiduc Lluís Salvador, un recull d'obres de pintors paisatgistes dels s XIX i XX i, finalment, el Museu d'Art Contemporani, que recull pintures i litografies de pintors, com Juli Ramis, Joan Miró, Pablo Picasso, Antoni Tàpies, Henry Moore o Francis Bacon. El conjunt arquitectònic format pel palau del Rei Sanç i la cartoixa de Jesús Natzarè fou declarat monument historicoartístic nacional el 1950. Quan es tancà l'antic fossar —situat davant i al costat dret de l'església— es construí el cementeri vell (1821). La seva superfície inicial era de 888 m². El 1920, es concediren les obres per al tancament del nou cementeri al mestre d'obres Gabriel Tortella Ribes. El 1924, pensant en una nova ampliació, s'encomanà la realització dels plànols a l'arquitecte Josep Alomar Rosales. El projecte fou aprovat el 22 de juliol de 1924. Aquell mateix any, Lluïsa Vives cedí 1.800 m² de la possessió de Son Moragues per dur a terme l'ampliació, que finalitzà entre 1925 i 1926. Al principi dels anys vuitanta, el cementeri es tornà engrandir. Pel que fa a les congregacions religioses, hi ha la de les religioses Franciscanes Filles de la Misericòrdia, establertes a Valldemossa el 1887. Primer es varen instal·lar al carrer de les Filones, més tard passaren a la plaça de la Cartoixa, fins que s'instal·laren definitivament al carrer de la Rosa, a una casa donada pel pare Rullan a les religioses. Es dediquen a la cura de malalts, al servei a l'església i

↓ Valldemossa, interior de l'església de la Cartoixa

↓ Valldemossa, campanar de la Cartoixa

↑ Valldemossa, monument a la Beata

a l'ensenyament. Fins a 1977, s'encarregaren de l'educació de les nines; posteriorment, del parvulari i actualment (1997) tenen el servei de guarderia per a infants menors de cinc anys. Hi ha també la de la Puresa de Maria, instal·lada des de 1832 al carrer del Canonge, on impartiren classes fins al 1955. El 1984 es va ampliar el centre, que actualment té la funció de casa d'espiritualitat. Les primeres notícies que hi ha sobre institucions escolars són de 1591, quan el prevere Rafel Canals s'oferia com a mestre de nins del poble, amb un sou idèntic del que fruïa el seu predecessor mossèn Jeroni Botill. El rector Martí Calders instaurà a la seva mort, el 1606, un llegat per al poble, en el qual establia, entre altres coses, la quantitat anual de 52 lliures destinades al pagament d'un mestre. Gràcies a aquest llegat, Tomàs Bennàsser, prevere i beneficiat de la parròquia, el 1721 era encarregat d'ensenyar als al·lots gramàtica i doctrina cristiana. Per la seva banda, les nines, el 1787, aprenien a cosir i altres labors casolanes sota la vigilància de Francesca Crespí. Durant la primera meitat del s XIX, l'ensenyament dels al·lots seguí en mans de preveres i el 1869 Maria Magdalena Estaràs estava a càrrec de l'aula de pàrvuls. El 1872, el governador amenaçava de multar el consistori si ràpidament no es pagaven els salaris de dos anys que es devien als mestres. La vacant que el prevere Pere Antoni Colom deixà a l'escola de nins fou ocupada el 1874 per Joan Riutort Arbós. Aquest mestre desenvolupava la seva tasca a un edifici propietat de l'Ajuntament i situat a la plaça de la Cartoixa, fins que el 1886 el mal estat del recinte i la seva venda al propietari del palau del Rei Sanç en provocà el trasllat. Al final del s XIX, i durant alguns anys, hi hagué també una escola d'adults a càrrec del mestre de nins. Un altre establiment d'aquestes característiques estigué situat a l'ermita de la Santíssima Trinitat, a càrrec de l'ermità solleric Basili Marquès. El 1896, l'Ajuntament decidí equiparar els sous de les mestres de nines i pàrvuls, Josepa Martorell i Magdalena Estaràs, a les 80 pessetes anuals que cobrava el seu company, Antoni Busquets Arbona, el mestre de nins. Aquest mateix any, es traslladà l'escola de nines al carrer del Real, fins que el 1901 passà al carrer Vell. El 1903 hi havia tres aules: una d'elemental completa de nins, una de nines i una de pàrvuls i el 1913 n'eren els responsables Jaume Rosselló Bibiloni, Francesca Daviu Bibiloni i Magdalena Llabrés Bennàssar. Aquell mateix any, hi havia una escola parroquial a càrrec del vicari Homar, amb l'ajuda del capellà Pere Mas. Acollia un grup d'al·lots durant el dia i a l'hivern també feia classes nocturnes. L'Ajuntament sol·licità a l'arquitecte provincial, el 1914, la realització del projecte d'una escola a causa de la provisionalitat dels locals particulars destinats a espais escolars. Malgrat tot, el projecte restà oblidat fins que el 1925 els propietaris de la possessió de Son Gual oferiren a l'Ajuntament un solar destinat a escola. S'encarregaren els plànols del nou edifici a l'enginyer industrial Eduard Nouvilas, que residia habitualment a Valldemossa, i el 1928 s'inaugurà la nova escola de nins, a càrrec de dos mestres. Dos anys més tard se n'aprovà l'ampliació, però no es dugué a terme. El mestre Adriano Abel Bravo del Rincón, des de 1922, hi desenvolupà la seva tasca docent inspirada en els principis de la pedagogia activa. El 1935 es tornà aprovar l'ampliació de l'escola nova amb dues aules més, destinades a les nines i els pàrvuls, biblioteca i dutxes. El projec-

↓ Valldemossa, monument a l'arxiduc Lluís Salvador

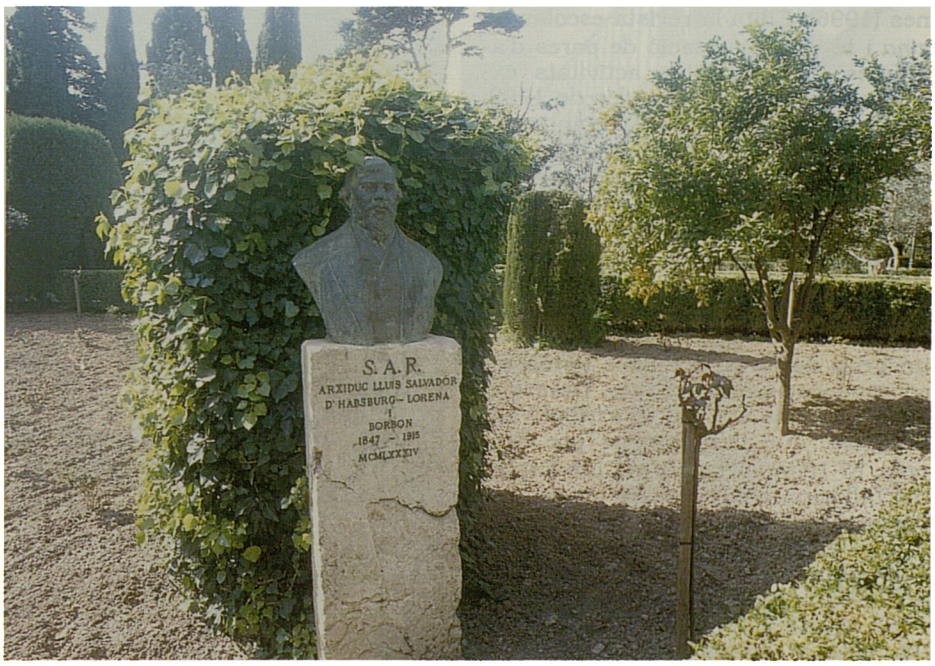

↑ Valldemossa, exterior del palau del Rei Sanç

te fou realitzat per l'arquitecte Guillem Forteza i presentat l'any següent a la comissió gestora republicana presidida per Vicenç Colom. Aquest anà a Madrid per gestionar-ne el finançament i mentrestant s'iniciaren els treballs dels fonaments de la futura ampliació, que no es dugué a terme a causa de la Guerra Civil. A més de l'oferta pública, també hi havia l'escola parroquial, la de les monges de la Puresa i de les franciscanes. El 1997, el centre públic rep el nom de Nicolau Calafat. Té cinc unitats, una d'educació infantil, tres de primària i una de setè i vuitè, amb un total de 82 alumnes (1996). Edita la revista escolar *Alzina* i té una associació de pares d'alumnes que organitza activitats extraescolars. Així mateix, des de 1992, com a centre associat a l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura —UNESCO—, treballa el camp de l'educació intercultural i ha estat guardonat amb els premis Baldiri Reixac (1994) i Francesc de Borja Moll (1994). L'afecció futbolística a Valldemossa s'inicià durant els anys trenta, quan un grup de joves del poble formà un equip, sense estar federats. Devers el 1966 es formà el Club de Futbol Valldemossa, que desaparegué poc després. El 1984, es fundà el Club Esportiu Valldemossa Atlètic. Ha tengut tres presidents: Pere Jaume Mas Estaràs, Enric Calafell Alemany i l'actual Nadal Torres Juan. Ha estat tres temporades a tercera regional (1985-86, 1986-87 i 1988-89). Des de la temporada 1989-90, juga a segona regional. El club s'ha encarregat d'altres esports, com és el bàsquet (temporada 1985-86) i el futbol sala. El 1991, es constituí l'Associació de Tennistes de Valldemossa per promoure la pràctica d'aquest esport, mitjançant l'organització de diversos torneigs al llarg de l'any. Té la seu social al bar s'Olivera. Té un total de cent vint-i-cinc socis. El primer camp de futbol era situat al Cós —actuals Avingudes—. Més tard, es traslladà devora el cementeri municipal. L'actual camp va esser inaugurat el 1979. Al seu costat, s'hi instal·là una pista de tennis i una pista polivalent, que començaren a funcionar entre el 1984 i el 1985. Pel que fa a l'activitat musical, el 1917-18, uns quants joves varen formar un grup musical anomenat Es Lamparillas. Alguns membres d'aquest grup, juntament amb balladors i balladores, anaven formant (1923-24) el que seria el Parado de Valldemossa. L'organitzador i director d'aquest grup fou Bartomeu Estaràs Lladó. És dirigit (1997) per Bartomeu Estaràs, fill del fundador. Un altre grup musical és Els Valldemossa, anomenats en un principi Los existencialistas de Valldemossa. Alguns dels primers membres havien estat integrants del Parado. Han actuat a nombrosos països. Altres grups musicals han estat: Bergants Jazz Band (1933), Folk 5 (1965) i el grup de música rock Deixa-ho fer. Quant a la música religiosa, destacaren dues petites agrupacions, la Banda de Tambors i Cornetes (1970) —de caràcter infantil—, i Rondalla Valldemossina (1972), que participaren, durant uns anys, en diversos actes religiosos. D'altra banda, hi ha el cor parroquial, dirigit per Mateu Calafat. És integrat per una trentena de cantadors i té l'origen en l'escolania fundada el 1953 pel vicari Homar. El 1930 el compositor Joan Maria Thomàs creà el Comitè Pro-Chopin, que organitzà les anomenades Festes Chopin a la cartoixa de Valldemossa i a diferents llocs de Palma, des de 1931 fins a la Guerra Civil. Aquesta tradició fou continuada l'any 1960, quan Aina Maria Boutroux creà el Patronat F Chopin-G Sand. Amb la col·laboració de Joventuts Mu-

↓ Valldemossa, ermita de la Trinitat

↑ Valldemossa, col·legi públic Nicolau Calafat

sicals organitzà nombrosos concerts, com també el primer i segon Concurs Internacional de Piano F Chopin de Mallorca. Les activitats foren interrompudes i quedaren reduïdes a uns pocs concerts anuals, fins que el 1981 es constituí l'Associació Festivals Chopin de Valldemossa. Des de 1985 és membre fundador i actiu de la Federació Internacional de Societats Chopin. Pel que fa a les associacions, a part de les ja esmentades, cal afegir les associacions religioses Filles de Maria i la Comunió Reparadora. La primera va esser fundada el 1880 amb l'objectiu de fomentar la devoció a la Verge Maria. El 1899 dues-centes setanta valldemossines en formaven part. La segona, va esser fundada el 1881 i agrupava 392 membres (1899). Altres associacions no religioses són: la comissió Lamparilla, formada per un grup de joves del poble que el 1925 tragué a la llum una publicació anomenada *El Eco Lamparil*, impulsada per Joan Muntaner Bujosa. Anys més tard, devers els cinquanta, es formà la Societat Cultural i Recreativa Agrupació Miramar, que s'encarregà del funcionament de la darrera sala de cinema i de l'organització d'activitats recreatives. L'Associació de Caçadors Federats amb Arts Tradicionals de Caça de Valldemossa (1988) fou la primera d'aquest tipus a Mallorca. Creada per defensar la caça amb filats, té devers 228 associats i 173 llicències. El 1988 es fundà una delegació de l'Obra Cultural Balear, que promou diverses activitats relacionades amb la cultura popular i que, a més, publica des de 1989 la revista trimestral *Miramar*. L'Associació de Joves de Valldemossa sorgí el 1992, amb l'objectiu de promoure les activitats relacionades amb aquest col·lectiu, tals com excursions o camps de treball. Té la seu social al bar s'Olivera. El 1994 es constituí l'Associació de Dones de Valldemossa, amb una cinquantena de sòcies que organitzen excursions i cursos. L'Associació Infantil de Valldemossa aparegué (1995) a iniciativa d'alguns pares per dur a terme activitats amb els més petits. El 1984, un grup de joves, dirigits per Teresa Ripoll Estrades, formaren un grup de teatre. Des de 1995 es constituïren com a Grup de Teatre Joves de Valldemossa. Aquest mateix any es creà la Penya Mallorquinista de Valldemossa, amb seu social al bar sa Mata. Actualment al poble no hi ha cap sala de cinema, si bé devers els anys vint n'hi havia un a l'aire lliure, situat al carrer de Blanquerna. Després, les projeccions cinematogràfiques es feren a la sala capitular de la cartoixa fins que es destinà un local —amb entrada pel carrer de Blanquerna i més tard pel carrer de la Carretera Vella— per a aquest fi. El poble té (des de 1985) una biblioteca, un centre de salut —que depèn d'Esporles—, amb una metgessa i un ATS, situats a l'antiga casa consistorial. En un principi, s'hi instal·là també un local per a la tercera edat, però va perdre el seu ús i actualment funciona com a sala d'exposicions i com a lloc de reunió de diverses associacions. La primera apotecaria documentada es remunta al temps dels cartoixos. Malgrat la seva exclaustració, l'establiment continuà funcionat a càrrec de dos llecs de l'orde. El 1838, els responsables eren Marià Cortès i Gabriel Oliver. Aquest darrer continuava al capdavant de l'apotecaria el 1869 i, a més, s'encarregava del manteniment del rellotge públic instal·lat al convent. A partir de 1935-36 es regularitzà el servei fins a l'actualitat. El 1964 s'adquirí un vehicle motoritzat per a la recollida de fems, de la qual s'encarregava l'Ajuntament fins que la concessió passà a una empresa privada. El 1912 s'i-

↓ Valldemossa, convent de les Franciscanes

↓ Valldemossa, centre de salut

↑ Valldemossa, Museu d'Art Contemporani

naugurà la central elèctrica, propietat de Joan Lladó Juan, que el 1930 la va vendre a Sebastià Estaràs Juan. El 1937 s'amplià la potència de la central, que subministrava electricitat durant un parell d'hores al dia. El 1942 la Companyia General Mallorquina comprà la fàbrica d'electricitat. Malgrat que l'horari de subministrament s'anàs allargant amb el pas dels anys, les queixes dels veïns eren constants, fins que el 1955 es disposà d'energia elèctrica de forma continuada, subministrada des de la central de Palma. El 1906 Antoni Maura inaugurà el servei de telègraf, situat al carrer des Canonge. El 1927 fou traslladat al carrer de Blanquerna i posteriorment se situà a la carretera vella (1940) i al carrer de la Rosa. Al final dels anys trenta s'instal·là el servei telefònic. Els membres de la Universitat de Valldemossa feien antigament les seves reunions a l'església, fins que el 1485 determinaren la construcció d'un edifici municipal a la plaça pública, anomenada del Porxo. El 1606 fou remodelat. Aquesta petita edificació fou reformada per l'arquitecte Guillem Forteza Pinya el 1927 i les obres s'encarregaren al mestre d'obres del poble Guillem Fiol. La casa de la vila continuà al carrer de la Constitució núm 1, fins que el 1978 fou reformat un edifici que l'Ajuntament havia adquirit el 1951, als jardins de la cartoixa. Valldemossa té (des de 1921) una estafeta de correus. Aquest servei va estar primer a la plaça Pública, després al Clot des Celler —al carrer de la Rosa— i actualment (1997) es troba al pati del Brollador, en el camí de la Miranda. La primera notícia referent a la Guàrdia Civil a Valldemossa data del 1893, en què s'acordà construir una habitació sobre els rentadors de la Creu per al seu allotjament. El quarter ha estat situat a diferents indrets, fins que se suprimí el 1995. Fins a la Guerra Civil hi hagué una unitat de carrabiners, que eren els encarregats de la repressió del contraban. Devers 1922-23 Sebastià Estaràs Joan i Feliu Morey crearen la primera empresa de transports, la qual tenia l'exclusiva del transport del correu. Poc temps després, Miquel Colom Ripoll, Miquel Boscana Lladó i Antoni Boscana Estaràs organitzaren una altra empresa. Al final dels anys trenta aquesta segona empresa va comprar la primera. El 1940 l'empresa Colom tenia tres autocars, que feien diàriament un viatge d'anada i tornada, freqüència que es reforçava els dissabtes. El 1973 l'empresa R Llompart adquirí la concessió de la línia regular Palma-Valldemossa que, des d'aleshores, comunica la vila amb Deià, Sóller i el Port de Sóller. Aquesta mateixa empresa sol·licità el 1983 la línia regular de transports Valldemossa-Banyalbufar - Estellencs - Andratx - Peguera. El 1997, s'encarregava del transport l'empresa Bus Nord Balear S L. Des de 1990 el poble disposa de televisió per cable. Hi ha una treballadora social i una treballadora familiar. La canalització d'aigua fou projectada el 1941, però no es donà un fort impuls al projecte fins al 1949. El 1951 s'enllestiren les obres i el poble té servei d'aigua corrent (subministrada per la font de sa Coma i des de 1982 també pel pou de sa Coma) i de clavegueram. La depuradora municipal fou inaugurada el 1992. Les publicacions locals han estat *El Eco Lamparil* (1925-31), el principal impulsor de la qual va esser Joan Muntaner Bujosa; *Publicación del Tele-club* (1970-73) i la revista *Miramar* (des de 1989). Com a personatges destacats cal anomenar santa Catalina Tomàs, la mística sor Aina Maria del Santíssim Sagrament, els músics Bartomeu Torres i Bartomeu Estaràs, el canonge Bru Morey, el filòsof Sebastià Tries i la política Rosa Estaràs. Altres persones vinculades amb Valldemossa són l'arxiduc Lluís Salvador, Joan Sureda Bimet, el cantant Francesc Mateu Nicolau —Uetam—, els pintors Josep Coll Bardolet, Nils

↓ Valldemossa, monument al Cor de Jesús

FILLS IL·LUSTRES
Santa Catalina Tomàs
Margalida Mas Pujol
Nicolau Calafat
Bartomeu Torres Tries
Bru Morey Fiol

↑ Valldemossa, s'Estaca

↑ Els Valldemossa

Burwitz, Bruno i Natasha Zupan, Claudio Torcigliani, Bartomeu Ferrà Juan, Joan Fuster, els escriptors Josep Carles Llop, Josep R Caubet i Joana Serra de Gaieta, la promotora cultural Aina M Boutroux, l'investigador Nicolau Cañellas, els historiadors Joan Muntaner Bujosa i Elvir Sans, la política Pilar Ferrer i els actors Xesc Forteza i Michael Douglas. Així mateix, el poble ha tengut visitants il·lustres al llarg de la història, com els literats Josep Martínez Ruiz —Azorín— (1906), Rubén Darío (1907, 1913), Miguel de Unamuno (1913) i Jorge Luis Borges (1920); pintors, com Santiago Rusiñol, i membres de la realesa, com l'emperadriu Isabel d'Àustria i Hongria (1892, 1983), el rei Eduard VII d'Anglaterra (1905) o la infanta Isabel d'Espanya (1913). Les festes patronals se celebren per Sant Bartomeu, el 24 d'agost; però les de més anomenada són les festes de la Beata, celebrades en honor de santa Catalina Tomàs, dia 28 de juliol. El dia de mercat és el diumenge matí. (ACo/BeC/LO/MC/MDC/PSD)

↓ Valldemossa, Miramar

VALLDEMOSSA, CARTOIXA DE Vegeu *Jesús Natzarè, cartoixa de.*

VALLDEMOSSA, ERMITA DE Vegeu *Santíssima Trinitat.*

VALLDEMOSSA, ELS Grup musical creat a Valldemossa el 1959 amb el nom de Los existencialistas de Valldemossa. Va esser fundat pels germans Bartomeu, Bernat i Rafel Estaràs i Estaràs i per Maties Estradas, que deixà el grup poc després. El 1960, passaren a dir-se Els Valldemossa. Entre 1964-70, en fou membre Margaluz, que fou substituïda per Genia Tobin. Posteriorment (1978) s'hi afegí Miquel Brunet Estarelles. També hi han col·laborat Ramon Farran, Jorge Canci, Paco Ballinas, Joan Bibiloni, Pep Milán, Fernando González i Daniel Lagarde, entre d'altres. Tot i que ha tractat diversos estils musicals, s'ha decantat, bàsicament, per la música popular. Ha actuat arreu de Mallorca i a països estrangers com Colòmbia, l'Argentina, Uruguai, Sud-àfrica, el Japó, Anglaterra, Alemanya, Mònaco, Itàlia, França, Luxembug i Islàndia. El 1969, participà amb Salomé en el Festival d'Eurovisió. Així mateix, també prengué part en el Festival de la Nova Cançó a Mallorca, el Festival Español de la Canción Infantil i el Festival del Miño. Del 1978 al 1989, amb el programa 'Cançons de les Illes, cançons del món', recorregué els col·legis de Mallorca per fer conèixer als escolars la seva música. Entre la discografia editada, desta-

↑ Els Valldemossa (decenni de 1960)

ca *Trobada* (1989) —amb poemes de Josep M Llompart, Blai Bonet, M Antònia Salvà, Cèlia Vinyes i Guillem d'Efak, entre d'altres—, *Palma* (1990), *Arxiduc Lluís Salvador* (1993), *Cançons escollides* (1993) —disc recopilatori— i *Valldemossa i la seva música* (1995). (CM)

VALLDEMOSSA, MOLÍ DE Antic molí d'aigua, fariner, del terme de Valldemossa. El 1674, pertanyia a l'escultor Bartomeu Calafat. Tenia cases, bassa, hort i 1 quarterada de terra. Feia una renda anual de 45 lliures. L'arrendador tenia l'obligació d'habitar les cases i fer vint murgons i 25 clots de pomera cada any. (DF)

VALLDEMOSSA, MOLINS DE Antic conjunt de tres molins d'aigua, fariners, del terme de Valldemossa. El 1585, pertanyien al senyor Joan-Baptista Despuig, donzell. Tenia cases i terres. El conjunt feia una renda mensual de 66 lliures, amb l'obligació de moldre de franc per al senyor. (DF)

VALLDEMOSSA, PLA DE Situat entre Son Gual, la vila, Son Baptista, Son Moragues, Son Bauçà i Son Ferrandell. (M)

VALLDEMOSSA, PORT DE Entrant natural a la costa del terme de Valldemossa, situat entre la punta Seca i el port des Canonge. Durant els s XVI-XVIII fou un port de pescadors, tot i que restà despoblat a causa de les incursions piràtiques que sovintejaren a la zona. Així, el 1552 hi desembarcaren 400 turcs, que saquejaren la vila de Valldemossa. Es bastiren diversos murs de defensa, com els des Portalet i del Pas des Moro, en el camí que anava de Valldemossa al port. El 1873, s'hi bastí el primer conjunt d'habitatges. El 1880, n'hi havia nou, un dels quals era d'Antoni Moragues, propietari de Son Moragues. El 1900, hi havia una vintena de cases, la majoria de les quals eren de pescadors. El 1920, s'inicià un procés d'edificació rellevant, quan Miquel Pascual establí la seva propietat. Es projectà un carrer perpendicular a la costa i s'hi bastiren una quinzena d'habitatges nous. De llavors ençà hi ha hagut un lent procés d'urbanització, en el qual predominen els habitatges unifamiliars. Hi havia dos accessos naturals per arribar al port des de Valldemossa, el camí de Son Olesa i el camí de bistia, que passava per Son Mas i es Portalet. El darrer terç del s XIX es bastí la carretera actual, per iniciativa d'Antoni Moragues. L'economia tradicional del nucli es basava en la pesca. El 1725, hi ha documentada la presència de quatre barques, les dels patrons Joan Muntaner, Antoni Morei, Joan Mas i Bernat Joan. A la segona meitat del s XIX, hi havia una caseta, denominada de Sant Pere, propietat de la comunitat de pescadors, alguns escars i una petita drassana per a la construcció i reparació de llaüts. En el darrer quart de segle, els pescadors valldemossins assoliren un pes rellevant en el conjunt de l'activitat pesquera mallorquina. Pescaven a les badies de Pollença i d'Alcúdia i a les costes d'Andratx, Peguera, Santa Ponça, Capdepera i Campos. Es dedicaven majoritàriament a la captura de llagosta i la pesca de coral. Ja al començament del s XX, es produí una emigració cap a altres indrets costaners de l'Illa, com Capdepera, Portocolom, Alcúdia i Palma, entre d'altres; com també a Amèrica, especialment a Cuba, on es dedicaren a la pesca d'esponja. El 1995, hi havia només dues embarcacions destinades a la pesca professional. L'activitat turística era (1996) pràcticament inexistent. No hi havia hotels ni edificis d'apartaments, tan sols dos centres de restauració: Es Port (1974) i Sa Marina de Vistamar (1994). El decenni de

↓ Pla de Valldemossa

↑ Port de Valldemossa

1960, s'hi bastí, en uns terrenys cedits per Joan Calafat Torres, un oratori projectat per l'arquitecte Josep Ferragut Pou. El temple, que depèn de la parròquia de Valldemossa, s'inaugurà el 1969 i s'hi celebra el culte els mesos d'estiu. (JMB)

VALL DE SON MACIÀ, SA Antiga possessió del terme de Manacor, que era situada al lloc de Son Macià. El 1856, pertanyia al senyor Josep Descatlar Sureda i feia una renda anual de 6.617 reials. Fou establerta els s XIX-XX. (DF)

VALLDURGENT Possessió del terme de Calvià, situada entre ses Rafalasses, es Burotell, el pujol des Gat i el coll des Vent. El 1528, pertanyia a la família Brondo. Tenia cases, amb tafona, celler i molí de sang. El 1613, era del senyor Miquel Brondo, donzell. Tenia una porció denominada es Burotell, que era arrendada a part. Es Burotell comprenia des de sa Tanda des Burotell fins a Son Sastre, tota la Muntanya, a més de tot el que restava fora de sa Tanca d'Andratx, seguint la part des Revellar fins a sa Roca Llisa i el camí Reial. Feien part des Burotell les terres de Damunt Camí, es Revellar i el puig de Benàtiga, fins a s'Olivaret Espès i fins a la possessió de Son Roig, es Rafalàs i el puig de Benàtiga i, després, fins a Son Sastre, més la rota d'en Jordi Planes. El 1614, es bastí una tafona en es Burotell i se'n reconstruí la torre. Aquestes terres feien una renda anual de 400 lliures. El 1630, la possessió de Valldurgent era del mateix propietari i hi havia una capella a les cases. Tenia una guarda de 708 ovelles i bestiar cabrum. El 1718, pertanyia al senyor Jaume Brondo Julià, cavaller de l'orde de Calatrava. Tenia cases, amb tafona, botiga d'oli, molí de sang i tres alambins. Era dedicada a olivar, vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia un hort dedicat a fruiters i hortalisses. El bestiar de feina eren desset mules, dotze someres i un cavall. Hi havia una guarda de 425 ovelles. Feia una renda anual de 1.900 lliures, deu odres d'oli, 50 quintars de garroves, vuit portadores d'olives blanques o negres, setze anyells, sis moltons, 2 quintars de formatge, dos brossats dels diumenges i tots els del Dijous i Divendres Sant, sis capons, sis gallines, sis portadores de raïms calops de penjar i un paner de raïms girons i moscatells. El 1732, les pastures i la guarda d'ovelles de Valldurgent feien una renda anual de 200 lliures i 4 quintars de formatge. Els límits de Valldurgent amb les possessions veïnes foren objecte de litigi al principi del s XVIII. Finalment, davant el notari Miquel Serra Ferrer, fou fitada (1732) la divisió entre Son Vida, propietat de Ferran Trullols, marquès de la Torre; Son Boronat, del senyor Tomàs Burgues-Safortesa; Bendinat, del senyor Antoni Fuster, abans de Sales, i Valldurgent, del senyor Jaume Brondo Julià. Es posà la fita inicial a la creu de Sant Antoni, en el coster de la coma de ses Vaques. Les altres fites foren situades a sa Bassa, es Penyalet, la costa del camí d'Andratx, el puig de sa Creu, les planes de ses Escopeteres, la coma d'en Vivot, el coll d'en Bou, el coster de la coma des Càrritx, el penyal de la coma de s'Àguila i el penyal de la serra d'en Boira. El 1736, Valldurgent pertanyia al senyor Jaume Brondo, cavaller de l'orde de Calatrava, prevere i beneficiat a l'església de Sant Jaume, de Palma. Tenia cases dels senyors, cases dels amos i cases de les dones, amb tafona, molí de sang

↓ Valldurgent (Calvià)

i botiga d'oli. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Tenia alzinars i pinars, amb producció de llenya i carbó, i extenses zones de càrritx. Hi havia devuit muls de llaurar i dos muls de tragí. Tenia una guarda de 425 ovelles. Feia una renda anual de 1.700 lliures, 50 quintars de garroves, vuit portadores d'olives, deu odres d'oli, vuit carretades de llenya, sis portadores de calops per penjar, un paner de raïms, totes les figues flors i agostenques, sis capons i sis gallines. El 1722, el senyor Jaume Brondo havia iniciat un plet sobre els límits de Valldurgent amb les possessions confrontants de Son Cotoner d'Amunt i Conques, ambdues del terme de Puigpunyent. El litigi fou molt llarg (1722-78) i es resolgué per acord quan Valldurgent pertanyia al senyor Nicolau Brondo i de Vilallonga. Els indrets que limitaven Valldurgent amb les dues possessions eren el pas des Bous, la cova des Corb, la moleta de sa Coma o de na Perxana, la creu de la Cova des Corb i el penyal de la Rota. (DF)

VALLDURGENT, PUNTALS DE Cims de la serra de Son Camps, a la partió dels termes de Calvià i Palma, de 473 m d'altitud, situats entre les cases de la possessió de Valldurgent, el camp d'en Claret, la coma Fosca, la coma Gran, Son Salero i el pujol des Gat. (M)

← José María del Valle Fite

VALLE FITE, JOSÉ MARÍA DEL (Madrid 1901 - Palma 1980) Metge. El 1931, es llicencià en medicina a la Universitat de Madrid. Fou cap del Servei Provincial d'Higiene Infantil, director del Dispensari d'Auxili Social i pediatre consultor de la Seguretat Social. Fou (1963-75) president del Col·legi Oficial de Metges de Balears. Entre 1953-55, va esser president del RCE Mallorca.

VALLE I FULLANA, MARIA LLUÏSA DEL —DEL VALLE-FIROUZ— (Palma 1954) Orfebre i joiera. Es formà a Nova York (EUA) i a Itàlia. El 1982, fixà la residència als Estats Units. En aquest país, ha fet nombroses mostres individuals: Los Angeles (1989 i 1992), Boston (1990), Miami (1991), Chicago (1993) i Nova York (1995). També, ha exposat a Madrid (1990), Palma (1990), Bilbao (1990), Roma (1993) i Atenes (1993). Ha participat en les mostres itinerants del 50 aniversari del Metropolitan Opera Guild de Nova York (1985), amb una col·lecció d'homenatge a Maria Callas, i Un siglo de joyería y bisutería española (1890-1990), exposada (1991) a Palma. Especialitzada en tècniques utilitzades pels etruscs, com granulació, treball de fusió i cadenes romanes trunyellades a mà, elabora peces d'or de 22 quirats.

↑ Joies dissenyades per Maria Lluïsa del Valle

VALLEJO, JOSÉ DE (Hispanoamèrica s XVII - Palma 1743) Militar. Era cavaller de l'hàbit de Santiago, comanador de Bedmar i Albanches. Participà en la Guerra de Successió. Amb la graduació de tinent general, fou nomenat governador i comandant general de l'exèrcit del regne de Mallorca i illes adjacents. Arribà a Palma amb dues galeres el setembre de 1739. A iniciativa seva es construí en aquesta ciutat el passeig de ses Quatre Campanes. Durant la seva administració es bastí el castell del Port d'Andratx i es feren diversos preparatius i projectes relacionats amb la guerra contra Gran Bretanya iniciada el 1740. Amb aquest motiu arribaren combois amb material i personal. El 1741 s'organitzà un exèrcit expedicionari per ocupar Menorca, però aquest projecte no es va dur a terme. Es casà amb la senyora Aina de Puigdorfila. Fou president de la Reial Audiència de Mallorca. Els seus béns foren inventariats (1743) pel notari Miquel Llabrés Seguí. (DJ)

→ Restituto del Valle Ruiz

VALLE RUIZ, RESTITUTO DEL (Carrión de los Condes, Castella i Lleó 1865 - El Escorial, Madrid 1930) Religiós i poeta. Professà (1881) a l'orde agustí a Valladolid i fou (1889) ordenat de prevere a Madrid. Es llicencià (1894) i es doctorà (1895) en filosofia i lletres a la Universitat de Saragossa. Entre 1894 i 1899, fou destinat a Mallorca, on fou vicerector del col·legi de Sant Agustí, de Palma. Traduí (1897) al castellà el poema *El pi de Formentor*, de Miquel Costa i Llobera. Escriví els llibres de poesia *Mis canciones* (1908), *Mirando al cielo. Himnos y cánticos religiosos* (1914) i *Alma y corazón. Poesías escogidas* (1929). A *Estudios Literarios* (1903), fa crítica literària de diversos poetes mallorquins, com Josep Maria Quadrado, Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover. Dirigí (1927-30) les revistes *La Ciudad de Dios* i *Religión y Cultura*. (FC)

VALLÈS Família noble de Mallorca. Originària d'Inca, el 1240 es documenten Berenguer i la seva esposa Guillema, que prengueren possessió de terres en alou propi. Bonaventura Miquel Berenguer, posseïdor de tota la vall d'Almadrà (Alaró), obtengué del rei Jaume II el títol de vescomte. El 1339, Berenguer figura com a propietari de bona part de la vall d'Almadrà. El s XVII, Marc es casà amb Catalina Reus de Solleric, filla de Miquel, i obtengué el fideïcomís fundat el 1662. Miquel

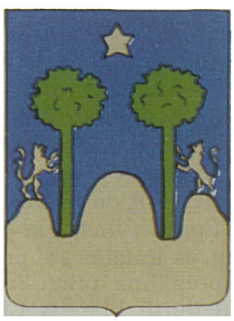

→ Escut de la família Vallès

Vallès i Reus de Solleric, fill de Catalina, es casà amb Mònica Berga i Jaume Joan de Berga nomenà per hereu (1738) el seu nebot Marc Antoni Vallès de Solleric i Berga. Aquest, entre d'altres béns, rebé el senyoriu de sa Galera, de Felanitx, amb jurisdicció concedida per Jaume II (1301). Durant la Guerra de Successió, Marc Antoni (1668 - 1763) fou partidari de Felip V i va esser recompensat amb els nomenaments de regidor perpetu (1718) i algutzir major de la Reial Audiència de Mallorca. El seu fill *Miquel Vallès Orlandis* (→), continuà els serveis del seu pare a la Corona i rebé el títol de marquès de Solleric. A més, féu construir el casal *Solleric* (←). Mort sense successió (1790), l'heretà el seu nebot Pere Joan Morell de Pastoritx i Vallès (1737 - 1808). Aquest es casà primer amb Magdalena Bordils, de la qual tengué Jeroni Morell Bordils, continuador de la casa de Solleric (vegeu *Morell*). (GEM/JGT)

VALLÈS, CAN Antiga sala de festes fundada a Palma, al carrer del Socors. Inicialment era un cafè concert, denominat Deportivo. El 1945, fou adquirit per Sebastià Vallès Torrens, que li canvià el nom. Al principi de la dècada de 1950, s'hi començaren a fer actuacions de cançonetistes i artistes del folklore espanyol i es transformà en una sala de ball, amb orquestra pròpia. Gaudí de molta popularitat i es convertí en un lloc d'encontre de personatges de totes les categories socials i al·lotes de companyia. Tot plegat va concedir a l'indret un ambient bohemi molt característic. Amb el *boom* turístic i la posterior degradació del barri, a mitjan decenni del 1970 el local entrà en decadència fins que el 1981 va tancar definitivament.

↓ Interior de Can Vallès (Palma), el decenni de 1970

VALLÈS, FONT D'EN Al terme de Binissalem, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1541. (M)

VALLÈS, MOLÍ DE CAN Antic molí de vent, fariner, del terme de Costitx, situat al carrer dels Molins. Era de base quadrangular, d'una planta, amb tres voltes de canó paral·leles. La torre era construïda amb pedres irregulars i tenia dues finestres petites. S'accedia a l'envelador per una escala, de 13 escalons, adossada al costat dret de les naus. És documentat a l'obra de Jeroni de Berard *Viaje a las villas de Mallorca en 1789*. (BRa)

VALLÈS, MOLÍ D'EN Antic molí d'aigua, fariner, del terme de Palma. Era situat prop del camí de Palma a Valldemossa i confrontava amb la síquia de na Bastera i So na Jaume. Tenia casa i 2,25 quarterades de terra. El 1688, els senyors Antoni i Onofre Ferrandell el cediren, per via d'establiment, a Joan Vallès i Joana Ferrà. El 1712, segrestat per la Cúria de Béns Confiscats del Sant Ofici, fou venut en

↑ Molí de can Vallès (Costitx) (AAAMM)

subhasta pública i Maria Lliteres l'adquirí, per 1.250 lliures, a la viuda Joana Ferrà. Era sots alou del comte d'Empúries i dels hereus del senyor Francesc Serralta, ciutadà. (DF)

VALLÈS, MUNTANYA D'EN Al terme de Banyalbufar, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1392. (M)

VALLÈS, PAS D'EN Al terme de Banyalbufar, situat entre la talaia de ses Ànimes, sa Vinya Nova, la font de can Fura i el Mont-reial. (M)

VALLÈS, PINAR D'EN Al terme de Lloseta, de l'existència del qual hi ha notícies per documentació datada el 1491. (M)

VALLÈS, PONT D'EN Antic pont del terme de Bunyola, que era situat a la possessió de Biniforani. Els s XVII-XVIII, en foren establides les terres dels voltants. Aquests establiments pertanyien (1739) al senyor Ramon de la Cavalleria, propietari de la possessió de Biniforani. (DF)

VALLÈS, RAFEL (Mallorca s XVII - XVIII) Músic. Va esser (1730-47) mestre i primer contralt de la capella de la Seu de Mallorca. Compongué música religiosa, com *Memento Domine*, per a vuit veus i baix continu, i *Villancicos*

que se cantaron el día de Navidad (...) (1706). (M)

VALLÈS, SON Antic rafal del terme de Binissalem. El 1635, pertanyia a l'honor Jeroni Vallès, mercader, de la família del qual prengué nom. Era situat al pla de sa Bassa i confrontava amb els camins de Biniagual i des Velar. Tenia casa i celler. Era dedicat a conreu de cereals. Hi havia 17 quarterades de vinya plantada a la castellana. Era sots alou del senyor Berenguer de Sant Joan. Feia una renda anual de 527 lliures. Els Vallès tenien la casa pairal al carrer del Forn Cremat, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma, i posada, amb celler i tafona, confrontada amb el camí reial de Palma, al carrer Nou, de la vila de Binissalem. El 1647, el rafal fou dividit en tres parts i establert. (DF/M)

VALLÈS CONTRERAS, MARIA DE LA LLUM (Palma 1945) Ceramista i escultora. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma, on es graduà el 1980. Féu (1983) la primera mostra individual a Palma. Posteriorment, ha exposat també a Llucmajor i a Algaida.

VALLÈS D'ALMADRÀ, SON Antiga possessió del terme d'Alaró, situada al lloc d'Almadrà. El s XVI, era ja dividida entre diversos membres de la família Vallès. Les noves propietats eren denominades, indistintament, Son Vallès d'Almadrà. El 1588, una d'aquestes possessions pertanyia a l'honor Pere Vallès, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb el camí reial d'Almallutx, Son Andreu Vallès i Son Ordines. Era també denominada s'Alberg Major. Tenia cases, amb tafona, celler, alambins, fusteria, molí de sang i casa de les dones. Era dedicada a olivars, vinyes i a conreu de cereals, lleguminoses i lli. Tenia extensos alzinars, pinars i ullastrars, amb producció de llenya i carbó. Hi havia guardes de 200 ovelles, 70 cabres, 41 porcs i deu bous. Una altra possessió, denominada també Son Vallès d'Almadrà, era travessada pel camí d'Almallutx i el torrent que ve de Cúber. Confrontava amb Oli Clar, el puig d'Alcadena, s'Estorell, sa Bisbal i Son Andreu Vallès. N'era pertinença sa Vinyeta d'Almadrà. El 1637, una de les possessions era del senyor Andreu Vallès i confrontava amb Son Pere Vallès, Biniarroi, Massanella, es Tossals Verds i Son Ordines. Tenia cases, amb tafona, celler, alambí per fer aigües i molí de sang. Hi havia una capella amb campanar de paret i un retaule de Nostra Senyora de la Concepció. Era dedicada a olivars, vinyes i conreu de cereals. Els Vallès —d'Almadrà— tenien la casa pairal al carrer de la Creu, a la vila d'Alaró. (DF)

↓ Obra de Maria de la Llum Vallès Contreras

← Miquel de Vallès Orlandis

VALLÈS ORLANDIS, MIQUEL DE (Palma 1723 - 1790) Noble. També conegut per Miquel Vallès Reus de Solleric i Orlandis. Cavaller d'Alcàntara, regidor perpetu de l'Ajuntament de Palma i senyor de la cavalleria de sa Galera, de Felanitx. Membre de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País —SEMAP—, impulsà l'agricultura i la lluita contra els corsaris algerians. Fou president de la Reial Junta de Construcció de Camins de Mallorca. Partidari dels Borbons, va influir prop de Carles III i del comte de Floridablanca. El juliol de 1770, rebé els títols de Castella de vescomte d'Almadrà i de marquès de Solleric. Contribuí a la incorporació de Menorca a Espanya (1782) i fou recompensat amb els honors i tractament de Gran d'Espanya (1783). Va fer construir el casal Solleric (1764). També va rebre els honors de ministre de finances. Es casà (1757) amb Magdalena Gual-Desmur, que sufragà la restauració del temple de la Bonanova (1794). Morí sense successió i en fou hereu Pere Joan Morell de Pastoritx i Vallès, fill de la seva germana. (GEM/JGT)

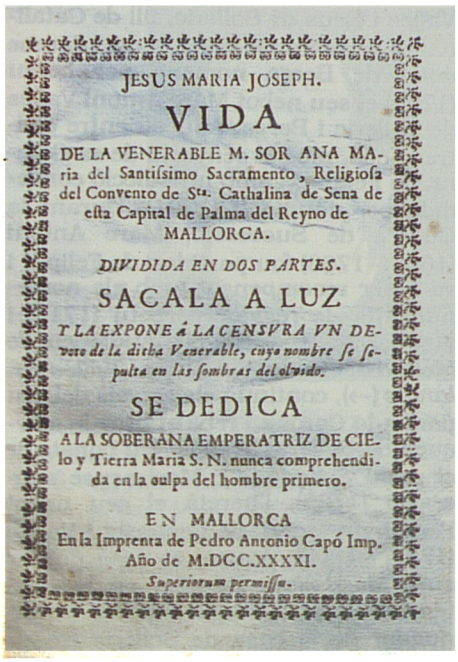

JESUS MARIA JOSEPH.

VIDA

DE LA VENERABLE M. SOR ANA MAria del Santísimo Sacramento, Religiosa del Convento de Sta. Cathalina de Sena de esta Capital de Palma del Reyno de MALLORCA.

DIVIDIDA EN DOS PARTES.

SACALA A LUZ

Y LA EXPONE á LA CENSURA VN DEvoto de la dicha Venerable, cuyo nombre se sepulta en las sombras del olvido.

SE DEDICA

A LA SOBERANA EMPERATRIZ DE CIElo y Tierra Maria S. N. nunca comprehendida en la culpa del hombre primero.

EN MALLORCA

En la Imprenta de Pedro Antonio Capó Imp. Año de M.DCC.XXXXI.

Superiorum permissu.

↑ Obra de Llorenç Vallespir

VALLESPIR, LLORENÇ (Palma s XVII - s XVIII) Escriptor. Fou doctor en dret canònic i civil. Escriví la biografia *Jesus María Joseph. Vida de la venerable M Sor Ana María del Santíssimo Sacramento* (1741).

VALLESPIR, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme d'Inca. El 1664, pertanyia al senyor Gabriel Vallespir. Era situat al lloc del serral de ses Monges, entre els molins d'en Garau i d'en Vicenç. (DF)

VALLESPIR, RAFAL DE SON Al terme de Manacor, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1547. (M)

VALLESPIR, SON Antiga possessió del terme de Costitx. El 1542, Jaume Carbonell l'establí a Pere Vallespir, del qual prengué nom. Confrontava amb sa Plaça, el camí del Pou de Vingossar, Castell de Mós, Sarissal,

sa Teulera, el camí de Cascanar i el camí de Binifat. El 1578, era de Nadal Vallespir i fou valorada en 1.500 lliures. El 1596, pertanyia a Bernat Vallespir i era estimada en 1.700 lliures. El 1675, era de Nadal Vallespir —Miquelot—. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Fou valorada en 1.900 lliures. Era també denominada sa Casa Forana i sa Casa Forana d'en Miquelot. ■ Antic hort del terme de Palma. Era situat al lloc del Portitxol. El 1890, confrontava amb can Fred, Son Bordoi, Son Arpí i ca sa U. Tenia cases, safareig i un molí de vent, per treure aigua. El 1997, era urbanitzat. ■ Antic rafal del mateix terme. Fins al s XVII, fou denominat Son Calders. El 1674, pertanyia al senyor Francesc Vallespir, ciutadà de Mallorca. Era situat al camí de Sineu, vora el torrent Gros. Tenia cases i era dedicat a ametlerars i a conreu de cereals, amb zones de mates i ullastres. Feia una renda anual de 100 lliures, 2 barcelles d'ametles i dos capons. (DF)

VALLESPIRA, NA Antic hort del terme de Palma. Era situat prop dels Mesells. El 1635, pertanyia a la senyora Catalina Vallespir, de la qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals, lleguminoses, alfals i hortalisses. (DF)

← Bartomeu Vallespir Amengual

VALLESPIR AMENGUAL, BARTOMEU (Lloseta 1934) Escriptor. És autor, entre d'altres obres, de *Retalls d'un diari* (1981), un recull d'articles sobre els costums dels mallorquins; *La Trobada* (1982), sobre la maredeu de Lloseta; *Hi ha que seguir* (1984), un aplec d'articles publicats en el setmanari *Dijous; Ja més no nasqué senyor* (1987), sobre el rei Sanç, i *Jo sóc el rei* (1989), sobre un fill bastard del rei Sanç. També és autor de les novel·les *Vivencias de un verano* (1994) i *El dedo de Dios* (1997). Des del 1981, ha publicat plànols il·lustrats del patrimoni històric i artístic de 27 pobles i ciutats de Balears. És director (1988) del Centre Sociocultural i de les Aules de la Tercera Edat d'Inca.

← Joan Vallespir Llompart

VALLESPIR LLOMPART, JOAN (Sóller 1951) Polític. Des de 1965 resideix a Escorca. El 1979, s'incorporà a la Unió de Centre Democràtic —UCD— i fou elegit batle d'Escorca (1979-83). El 1983, s'afilià a Unió Mallorquina —UM— i tornà a esser batle (1983-87) d'aquest municipi. Durant la seva administració, es construí la depuradora de sa Calobra, es féu arribar l'electricitat a aquest nucli i es reformaren la casa consistorial i el cementeri. El 1987, es retirà de la política.

VALLESPIR ROCA, LLORENÇ (Mallorca s XVII - XVIII) Pintor. Residí (1715-17) a València. Encara que no s'ha localitzat cap obra seva, se sap que decorà, a Palma, els casals senyorials dels Pont i Vic, del canonge Dameto i del prevere Josep Mas, així com l'apotecaria de Joan Ballester i la botiga de Gabriel Valls. En els seus quadres, plasmà temes de caràcter religiós i, en menor proporció, de caràcter profà.

VALLESPIR SOLER, JORDI (Muro 1950) Pedagog. Es llicencià (1978) i es doctorà (1984) en pedagogia a la Universitat de les Illes Balears, amb la tesi *Llengua, cultura i cognició. Bases per a una antropologia pedagògica.* Des de 1987, és professor titular d'antropologia de l'educació de la Universitat de les Illes Balears. Entre 1980 i 1986, escrigué, amb Joan Llabrés Ramis, *Els nostres arts i oficis d'antany*, obra en set volums. També ha col·laborat en els llibres de caràcter pedagògic *Modelos de intervención socioeducativa* (1987), *La producció d'obres escolars a les Balears* i *L'educació d'adults a Palma* (1993).

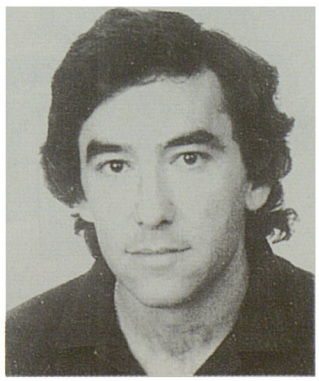

← Jordi Vallespir Soler

VALLÈS-REUS DE SOLLERIC I ORLANDIS, MIQUEL DE Vegeu *Miquel de Vallès Orlandis.*

→ Joan Vallès Torres

VALLÈS TORRES, JOAN (Palma 1943) *Novillero* i fotògraf. Debutà (1977) a Palma en *novillada* amb picadors. Posteriorment, actuà arreu d'Espanya sense picadors. El 1985, abandonà els toros. Com a reporter gràfic col·laborà a les revistes *El mundo de los toros* i *Fiesta deportiva* i en els diaris *Ultima Hora* i *Diario de Mallorca.*

VALLET, CAN Propietat rústica del terme de Santa Maria del Camí, situada entre sa Torre Vella, el camí de n'Olesa, Son Collet i Son Seguí Vell. (M)

VALLET, SA Possessió del terme de Santanyí, situada entre el turó de s'Àguila, l'estany de ses Gambes, la possessió de sa Vall i es Pinaret. (M)

VALLETA, SA Antiga possessió del terme de Manacor. El 1688, pertanyia al senyor Pere Ignasi de Torrella. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Els Torrella tenien la casa pairal davant l'església de Sant Jaume, de Palma. ■ Als termes de Manacor i de Petra. El 1597, pertanyia a la senyora Francesca Andreu. El 1598, fou heretada per Agustí Pont. Tenia cases, on fou ins-

tal·lat (1599) un molí de sang. Era dedicada a producció de cereals i a ramaderia ovina. El bestiar de feina eren dos bous. Tenia una zona de rotes a sa Mola. Hi havia un hort, destinat a fruiters i a conreu de lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 150 lliures, 120 quarteres de blat, 10 de xeixa, 1 quintar de formatge, dues gallines, dues parades de cebes, dues dotzenes de carabasses, tres de magranes dolces i tres d'agredolces. El 1642, pertanyia a l'honor Joan Pont —de sa Valleta—. Tenia cases, amb una col·lecció de mapes, olis de temàtica religiosa i un retaule de Nostra Senyora del Carme. Era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Feia una renda anual de 156 lliures. N'eren pertinences els horts, amb cases pròpies i arrendats separadament de la possessió, denominats l'hort Gran o Vell, que feia una renda anual de 105 lliures, i l'hort Petit o Nou, que feia una renda anual de 40 lliures. El 1652, la possessió i els dos horts eren de l'honor Pere Antoni Pont —de sa Valleta—. ■ Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre can Pipiu, es Boc Vell, ses Comes i can Vives. ■ Antiga possessió del terme de Petra. El 1647, pertanyia al notari Joan Pont. Tenia un hort, amb cases i safareig, denominat l'hort Gran de sa Valleta, amb figueres, codonyers i hortalisses. Un altre hort era el denominat l'hort Petit de sa Valleta. Arrendat a part de la possessió, feia una renda anual de 105 lliures, 1 rova de lli i dues gallines. El 1664, era de Joana Aina Pont, esposa del notari Jaume-Joan Sunyer. Tenia 36 quarterades de sementers. El bestiar de feina eren dos bous i dues mules. Feia una renda anual de 55 lliures, 46 quarteres de blat, 1 anyell, 1 cabrit, 1 quintar de formatge i 2 capons. S'hi sembraven figueres i tenia les rotes dites d'en Boix i de na Neula. L'hort Gran feia una renda de 90 lliures, 3 almuds de ciurons, 2 coes d'all i 4 almuds de faves. (DF)

VALLETS, SON Possessió del terme de Porreres, situada entre Son Verdereta, Son Lluïsó Negre, es Baulenes i Son Verdera Vell. (M)

VALLFOGÓ, SON Possessió del terme de Sineu, confrontada amb Son Ferragut, Son Moixeta, Son Riera, la sort d'en Gili i el terme de Petra. El 1625, feia part de l'heretat del senyor Andreu Rossinyol. Tenia cases i 75 quarterades de sementers. Era dedicada a conreu de cereals. El bestiar de feina eren dos muls i quatre bous. Hi

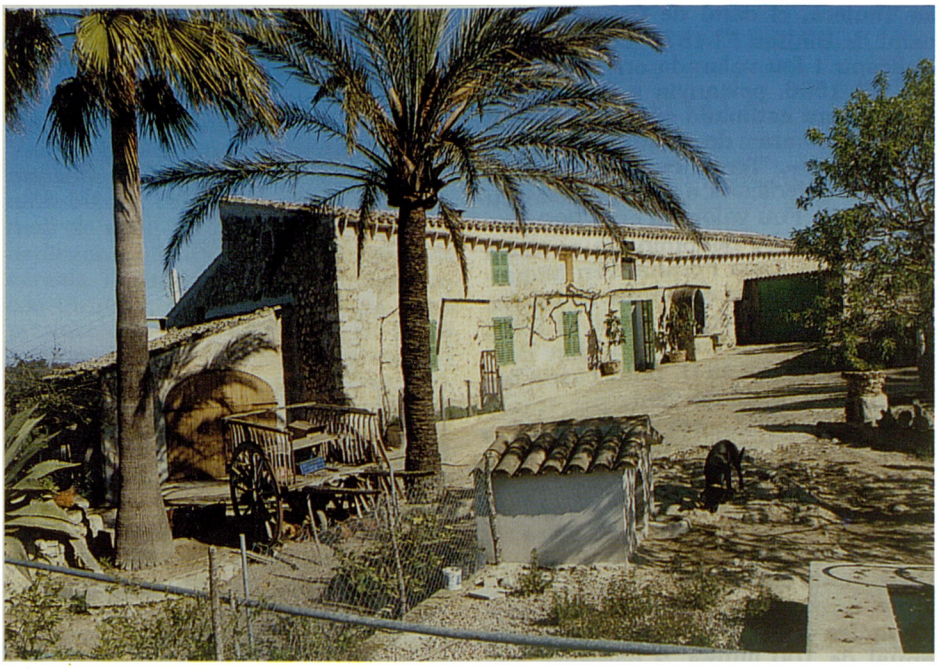

↑ Son Vallfogó (Sineu)

havia una guarda de 37 ovelles. Feia una renda anual de 42 lliures i 42 quarteres de blat. Hi havia les terres denominades ses Rotes, ses Veles, es Establiments i es Murtar. Els 1627-30, en foren establertes 18 quarterades, confrontades amb el camí de Palma a Santa Margalida. El 1628, pertanyia al senyor Nicolau Rossinyol —de Defla—, ciutadà militar. Feia una renda anual de 51 lliures, 51 quarteres de blat, 8 de xeixa i 6 d'ordi. N'eren pertinences l'hort de sa Font, de 3 quartons, que feia una renda anual de 18 lliures i l'hort Nou, de 2 quarterades, amb casa, sínia i safareig, que feia una renda anual de 55 lliures, tres parades de cebes i una dotzena de carabasses. El 1759, la possessió era del senyor Nicolau Rossinyol —de Defla— i fou valorada en 3.000 lliures. El 1818, pertanyia a la senyora Dionisia Rossinyol —de Defla— i tenia 40 quarterades de sementers i 108 d'alzinars, pinars i garrigues. (DF/M)

VALLGORNERA Antiga possessió

↓ Vallgornera Vell (Llucmajor)

↑ Vallgornera Nou (Llucmajor)

↑ Molí de Vallgornera Nou (Llucmajor) (AAAMM)

del terme de Llucmajor. Ocupava l'àrea situada entre Capocorb, Solleric, Guiamarà, s'Estalella i la vorera de la mar. El 1269, pertanyia a l'empordanès Ramon de Vallgornera, de qui prengué el nom. El 1476, era del senyor Miquel Sureda, cavaller. El s XVI, s'hi bastí una torre de defensa per protegir-la contra les incursions dels corsaris i pirates musulmans. El 1578, pertanyia al senyor Pere Sureda Sanglada. El 1631, la primitiva possessió de Vallgornera era ja dividida entre els germans Llorenç i Gregori Clar. Aquesta divisió donà lloc a les possessions denominades després Vallgornera Vell i Vallgornera Nou. El 1645, la possessió de Vallgornera propietat de l'honor Llorenç Clar —denominada després Vallgornera Vell— confrontava amb Guiamarà, Solleric, Vallgornera de l'honor Gregori Clar i la vorera de la mar. Tenia cases i era dedicada al conreu de cereals. Hi havia guardes de 300 ovelles, 100 cabres i sis porcs. El 1666, era valorada en 1.200 lliures. El 1702, era denominada Vallgornera de la Casa Vella i fou estimada en 3.300 lliures. Els s XIX-XX, continuà la divisió de la primitiva possessió de Vallgornera i sorgiren les possessions i propietats denominades Vallgornereta, can Murtera, can Sorrero i d'altres. El 1972, foren aprovats el projecte i el pla parcial de la urbanització de **Vallgornera Nou**. El 1973, s'hi inicià el procés d'edificació. El 1995, ocupava una superfície urbana de 4,55 ha i tenia 32 habitants de dret. Disposava d'aigua potable, però no de xarxa de clavegueram. El 1997, dins l'àrea de l'antiga Vallgornera hi ha les possessions de **Vallgornera Vell, Vallgornera Nou** i **Vallgornereta**, entre d'altres. A la costa de la primitiva possessió, hi destaquen la **cala de Vallgornera**, la **punta de Vallgornera** i la **cova de Vallgornera.** (DF)

↓ Vallgornereta (Llucmajor)

VALLGORNERA NOU, MOLÍ DE Molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor, situat entre Solleric i Vallgornera Vell. Té el cintell de pedres irregulars, de 2 m d'alçada i amb dues escales. La torre és estreta i conserva el congreny inferior i part del superior, a més de l'arbre amb 6 antenals, rodes i altres arreus de ferro. Apareix documentat el 1859. (BRa)

VALLGONERA VELL, MOLÍ DE Molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor, situat prop de Vallgornera Nou. Té la base rectangular amb una escala d'accés a l'envelador, adossada a la façana. La torre és estreta i té una base quadrada on estaven situades les

moles. El 1997, conservava el congreny inferior. Apareix documentat el 1859. (BRa)

VALL-LLOBERA Alqueria del terme de Muro, de l'existència de la qual hi ha notícies per documentació datada el 1434. El 1367, hi ha documentat un Bernat Vall-llobera. ■ Antiga possessió del terme de Santa Margalida. El 1678, pertanyia a Jaume Cerdó i confrontava amb el camí d'Artà, sa Tancassa de Son Santmartí de sa Marjal, Santa Eulàlia i Son Morro. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. La casa pairal dels Cerdó —de Vall-Llobera— era situada prop de sa Bassa, a Santa Margalida. El 1768, pertanyia al senyor Pere Francesc Molines, doctor en drets. El 1789, pertanyia a la senyora Catalina Bastard. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Arrendada conjuntament amb Son Morro (Santa Margalida), entre ambdues feien una renda anual de 140 lliures, 25 quarteres de blat, una anyella, quatre gallines i mig quintar de formatge. (DF)

VALL-LLONGA, JACINT (Montsó, Aragó s XVI - Madrid 1641) Jurista. Es llicencià en dret a Salamanca. Ocupà diversos càrrecs en els estats de la Corona d'Aragó. Va esser regent de la Reial Audiència de Mallorca (1624-36). A Madrid fou regent (1639-41) i membre (1641) del Consell d'Aragó.

VALLOBAR, SON Antic rafal del terme de Palma. El 1599, pertanyia a l'hortolà Joan Salom. Era situat prop de l'església de la Soledat i confrontava amb el camí de Manacor. Tenia cases, sínia i safareig. Era dedicat a vinya, magranars i a conreu de cereals, lleguminoses, lli i hortalisses. (DF)

VALLORI, CAN Propietat rústica del terme de Selva, situada entre Son Picó, Son Feina, Son Caimari i sa Vinyassa. (M)

VALLORI, FORN D'EN Antic forn de vidre, que era situat al carrer de la Pols, que anava de la porta de Sant Antoni a la porta Pintada, a la parròquia de Sant Miquel, de Palma. El 1774, pertanyia al vidrier Joan Vallori Coll, de Selva, de qui prengué el nom, que l'arrendà al comerciant Antonio Flores de Castro, de Còrdova. Tenia casa, amb botiga de trull, botiga d'obra, dos bancs per treballar el vidre, magatzem i algorfa. L'inventari que n'elaborà (1774) el notari Antoni Muntaner i Muntaner és d'un gran interès per a la història de la fabricació de vidre a Mallorca. (DF)

VALLORI, JERONI (Palma s XVI - 1566) Notari. Accedí al notariat a Palma, on exercí. Llegà tres protocols (1529-66), amb dades d'interès sobre els municipis d'Andratx, Petra i Sineu; els convents de Jesús, de la Mercè i del Socors, de Palma, i les famílies Fortuny, Fuster i Vida. Redactà contractes relatius a possessions i rafals de Calvià (Santa Ponça) i Sant Joan (Cugulutx, Son Duran i Hortella). Tenia la casa pairal i la notaria a la parròquia de Santa Creu (Palma) i elaborà nombroses actes referides als mercaders i patrons, com compravendes d'esclaus i d'embarcacions. Va documentar particularment les activitats dels patrons de Catalunya, Gènova i Sicília, residents a Palma. Els seus protocols són també importants per a l'estudi dels Fontirroig, originaris de l'Alguer (Sardenya), i dels Fàbregues, família de llibreters. (DF)

VALLORI, SON Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Coll, Son Matet, Son Palerm i Son Buit. ■ Terrenys del terme de Selva, estesos entre can Martí Gran, Auxella i es Amaradors. (M)

VALLÒRIA, ROTES DE NA Antiga zona de rotes de la possessió des Fangar, en el terme de Manacor. Sorgí el 1729, quan el senyor Nicolau Trullols Dameto, propietari des Fangar, donà 45 quarterades en establiment a quinze pagesos manacorins, a canvi d'un cens anual de 63 quarteres i 42 barcelles de blat. (DF)

← Francesc Vallori Coll

VALLORI COLL, FRANCESC (Selva 1919) Polític. Entre 1964-67, fou batle de Selva. Afiliat a Aliança Popular —AP—, a les eleccions municipals de 1979 fou elegit batle mitjançant un pacte amb la Unió de Centre Democràtic —UCD—. Durant la seva primera batlia, es remodelaren les escoles des Puget i el cementeri i s'asfaltaren els carrers de Selva. En el període 1979-83, es construí una piscina i s'asfaltaren els camins del terme municipal. En els comicis de 1983, 1987 i 1991 fou elegit regidor pel Partit Popular —PP— i restà a l'oposició.

→ Antoni Vallori Mateu

VALLORI MATEU, ANTONI (Caimari 1949) Ciclista. Féu part dels equips Casera-Bahamontes, Super Ser i Novostil-Transmallorca. Com a afeccionat, fou campió de Balears en ruta (1971 i 1972) i campió d'Espanya de persecució olímpica per equips (1972). Esdevengué (1974) professional, categoria en la qual guanyà la Volta a Cantàbria (1974) i participà en diverses ocasions en la Volta Ciclista a Espanya. En aquesta competició guanyà (1976) una etapa. (JPa)

VALLPERGA SIMÓ, BARTOMEU (Inca s XVI - Madrid 1615) Advocat. Es

↓ Obra de Bartomeu Vallperga Simó

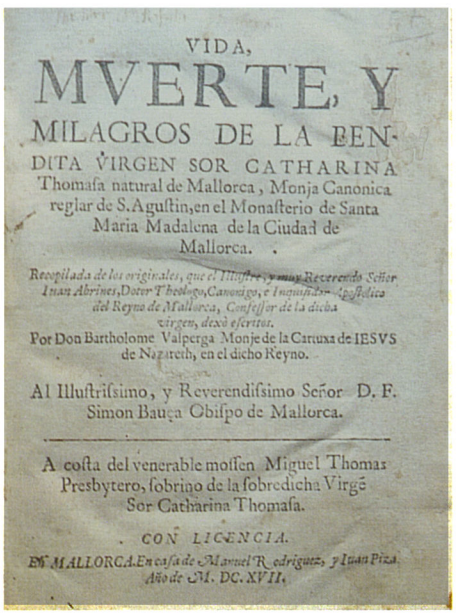

VIDA,
MVERTE, Y
MILAGROS DE LA BEN-
DITA VIRGEN SOR CATHARINA
Thomasa natural de Mallorca, Monja Canonica
reglar de S. Agustin, en el Monasterio de Santa
Maria Madalena de la Ciudad de
Mallorca.

Recopilada de los originales, que el Illustre, y muy Reverendo Señor
Iuan Abrines, Doctor Theologo, Canonigo, e Inquisidor Apostolico
del Reyno de Mallorca, Confessor de la dicha
virgen, dexò escritos.
Por Don Bartholome Valperga Monje de la Cartuxa de IESVS
de Nazareth, en el dicho Reyno.

Al Illustrissimo, y Reverendissimo Señor D. F.
Simon Bauça Obispo de Mallorca.

A costa del venerable mossen Miguel Thomas
Presbytero, sobrino de la sobredicha Virgē
Sor Catharina Thomasa.

CON LICENCIA.

EN MALLORCA. En casa de Manuel Rodriguez, y Juan Piza.
Año de M. DC. XVII.

doctorà en dret civil i canònic a Itàlia i hi exercí de jutge i d'assessor reial. El 1604, tornà a Mallorca. Seguint els consells d'Alonso Rodríguez, ingressà a la cartoixa de Jesús Natzarè, de Valldemossa, i en fou (1611-13) prior. És autor d'*Avisos y reglas para la vida del hombre...* (1612) i *Vida, muerte y milagros de la bendita virgen sor Catherina Thomasa* (1671).

VALLROMANA Terrenys del terme de Manacor, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el s XV. Confrontaven amb Bendris i Rotana. (M)

VALLS, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre can Poncet, can Coloma, Son Rengo i can Joan de s'Ànima. (M)

VALLS, HORT D'EN Al terme de Manacor, situat entre Son Punta, Son Vaquer de s'Olivar, ses Pedrisses i Son Cortinel·lo. (M)

VALLS, IGNASI (Mallorca s XVII) Gramàtic. Li és atribuïda la *Summa de temps, y altres principis de la Grammática, com se enseña en las escolas de la compañia de Jesus*, estampada a Mallorca el 1677.

VALLS, JOAN NICOLAU (Palma s XVII - 1652) Notari. Accedí al notariat (1639) a Palma. Es dedicà també als negocis comercials, en col·laboració amb el mercader Josep Amer. Llegà dotze protocols (1639-52) amb dades d'interès dels municipis d'Alaró, Binissalem i Valldemossa; de les famílies Dusai, Ferrer de Sant Jordi, Saforteza, Sureda-Valero i Verí, i de convents de Palma (la Mercè i Sant Jeroni) i d'Inca (Sant Bartomeu). Redactà contractes relatius a possessions i propietats d'Algaida (Males Herbes), Calvià (Son Morro), Deià (sa Pedrissa), Escorca (sa Muntanya d'en Torrella), Palma (Son Fornari, Son Morlà, el molí de sa Porta del Camp, l'hort de sa Porta de Sant Antoni i sa Torre d'en Valero), Porreres (Son Porquer), Santanyí (sa Comtessa), Sencelles (Laiar), Valldemossa (sa Baduia i Son Amer o Son Salvat). (DF)

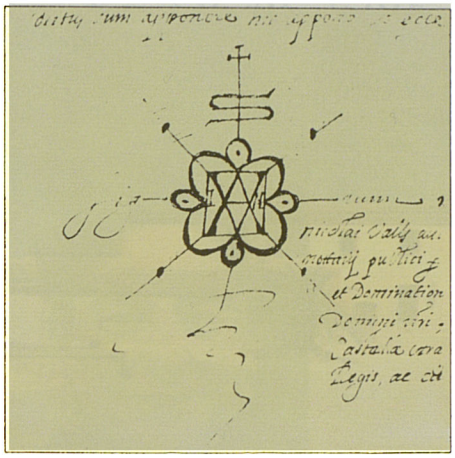

↑ Signatura del notari Joan Nicolau Valls

↓ Obra d'Ignasi Valls

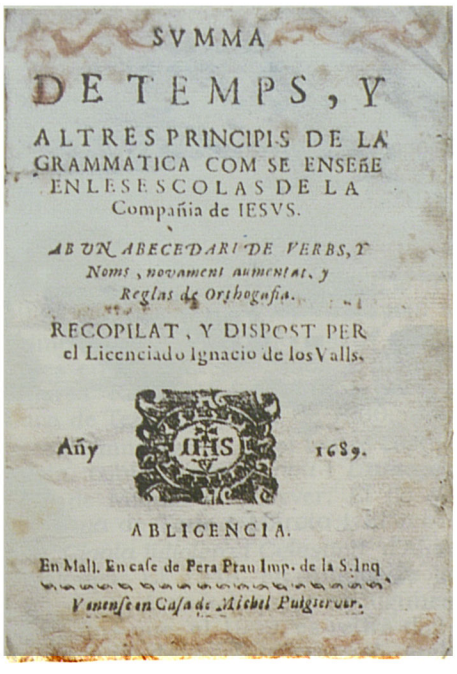

VALLS, NA Terrenys del terme d'Artà, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1430. (M)

VALLS, PONT D'EN Al terme de Sóller, sobre sa Torrentera, a la confluència amb el torrent Major, prop de la caseta des Milicians, al final del coll de Sóller, a 2 km del poble. Dit també pont de l'Ase. (M)

VALLS, RAFEL —MAJOR— (Palma 1640 - 1691) Dirigent xueta. Amb Pere Onofre Cortès, organitzà i dirigí la comunitat xueta secreta del segon terç del s XVII. Gràcies als seus viatges comercials a Marsella, Esmirna, Roma, Lorna i Alexandria, introduí a Mallorca, de contraban, alguns llibres de pregàries i dejunis per reeducar les famílies xuetes en la llei mosaica. Acusat per la Inquisició de judaïtzant, fou reconciliat, amb confiscació de béns, als actes de fe de 1679. Dirigí l'anomenada conspiració del 1688, que consistia en la preparació de la fugida d'un grup de famílies xuetes a bord d'un vaixell anglès ancorat al port de Palma. Fracassada l'empresa fou empresonat. En el judici, tant ell com els seus deixebles Rafel Benet Tarongí i Caterina Tarongí, es mantengueren pertinaços. Foren cremats vius, al tercer acte de fe del maig de 1691. De Rafel Valls, la memòria popular ha conservat l'expressió 'Felet no et dons', per indicar la valentia i l'obstinació a l'hora de defensar i conservar la seva fe. Ha inspirat la novel·la *Dins el darrer blau*, de Carme Riera. (LlM)

VALLS, SON Llogaret del terme de Felanitx. Els s XIII-XV, fou l'alqueria *Padrina* (←), adquirida (1469) per la família Valls —de Padrina— i dividida (1565) per l'honor Bernat Valls. A partir d'aquesta adquisició apareix documentada sistemàticament com a Son Valls de Padrina o Son Valls de Padrines. Ocupava la planura —d'uns 9 km², entre les cotes dels 70 i 100 m— situada entre Algorefa, Son Ramon i els termes de Porreres, Vilafranca de Bonany i Manacor. El 1578, les dues possessions derivades de la divisió de 1565 eren denominades Son Valls de Padrina. La més gran pertanyia a Antoni Valls i era valorada en 2.650 lliures. La menor, de Jaume Valls, fou estimada en 2.333 lliures. El 1747, la possessió major —denominada Son Valls de Padrina— era de l'honor Joan

↓ Església de Son Valls (Felanitx)

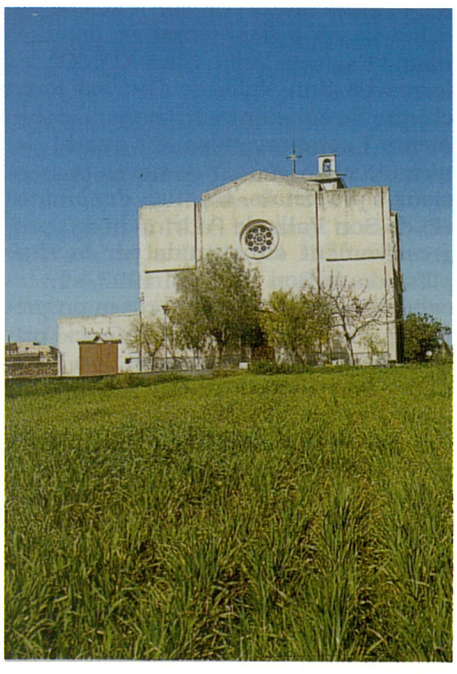

↑ Son Valls (Felanitx)

Valls. Tenia cases, amb clastra, celler, dos alambins, molí de sang i un oratori, dedicat a Nostra Senyora del Roser. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Tenia un extens ullastrar. Hi havia una guarda de 113 ovelles i ramaderia porquina. Els Valls —de Padrina— tenien la casa pairal al carrer del Jueverd, a la vila de Felanitx. El 1751, Salvador Valls de Padrina cedí a la diòcesi l'**oratori de Son Valls de Padrina,** que fou declarat oratori públic. El 1938, Son Valls de Padrina fou erigida vicaria *in capite*. A la contrada, hi fou edificada una nova església (1944-55) i l'antic oratori de Son Valls de Padrina passà a denominar-se popularment l'Església Vella. Els s XIX-XX, les terres de Son Valls de Padrina foren objecte de constants divisions, establiments i compravendes, fet que hi determinà el sorgiment de noves possessions i propietats. L'antiga denominació de Son Valls de Padrina hi fou progressivament substituïda per la simplificada de Son Valls. El 1997, s'hi localitzen —a més de nombroses propietats que no porten la denominació originària— les possessions de **Son Valls Vell** i **Son Valls Nou.** La planura situada entre Son Valls Vell i Son Ramon Vell és denominada el **pla de Son Valls.** El *torrent de Son Valls* (←) drena tota la contrada, algunes terres de la qual són encara denominades Son Valls de Padrines. ■ Antiga possessió del terme de Porreres. Els s XIII-XV era l'alqueria Benifet. Era situada al NW del terme, entre sa Bastida, es Riquers, Son Bergues, Banyeres i Alcoraia. Ocupava una vall, disposada en un eix NW/SE, en el vessant NE del puig des Avencs i la serra Llarga, amb el **turó de Son Valls** (201 m) a l'extrem NW, on s'ubicaven les cases. A la segona meitat del s XVII, la possessió era ja dividida. El 1735, la possessió denominada simplement **Son Valls** pertanyia a Damià Valls —de la família del qual havia pres el nom— i confrontava amb Son Valls del Serral, Son Valls de la Casa Nova, es Riquers, l'hort d'en Pota, Banyeres i sa Font. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Els Valls —de Son Valls— tenien la casa pairal a la vila de Porreres. El 1747, la possessió dita **Son Valls del Serral** era de Baltasar Valls Orell. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 60 ovelles, ramaderia porquina i aviram. Els Valls —de Son Valls del Serral— tenien la casa pairal al carrer del Pou d'Amunt, a la vila de Porreres. El 1748, la possessió de **Son Valls de la Casa Vella** pertanyia a l'honor Miquel Valls. Tenia cases i celler. Era dedicada a garroverars, figuerals, vinya i a conreu de cereals, lleguminoses, lli i cànem. Hi havia guardes de 159 ovelles i denou porcs. Els Valls —de Son Valls de la Casa Vella— tenien la casa pairal a la vila de Porreres. Els s XIX-XX, continuà la divisió de la possessió primitiva i s'hi formaren noves possessions i propietats menors. El 1997, de l'antiga possessió de **Son Valls** en deriven les denominades **Son Valls del Serral, Son Valls Petit, Son Valls Verdera, Son Valls Ferrando** i **Son Valls Mateuet.** (DF)

VALLS, TORRENT DE SON Denominació simplificada del torrent de Son Valls de Padrina. Neix al vessant S del puig de Cugulutx, a la partió dels termes de Montuïri, Vilafranca de Bonany i Porreres. Discorre en direcció SE i drena tota la contrada NE del terme de Porreres. Passa al S de la serra Llarga i del puig Redó de Son Jordi i travessa les possessions de Son Oms, Son Masnou, Son Batlet i sa Torre.

↓ Son Valls Mateuet (Porreres)

Dins el terme de Felanitx, travessa les terres de l'antiga possessió de Son Valls de Padrina, de la qual prengué el nom. En el pla de Son Valls descriu una gran corba i gira en direcció nord. Travessa les terres de Son Vaquer —on rep la denominació local de torrent de Son Vaquer— i entra en el terme de Vilafranca de Bonany on uneix la seva aigua amb la de Síquia Llarga i del torrent de Boscana per formar el rieró —després torrent— de na Borges. El seu curs, de 13 km de recorregut, davalla des de la cota dels 150 m a la dels 66 m, amb un pendent del 0,64%. Les terres drenades pel torrent de Son Valls fan part de la gran conca del torrent de na Borges (338,74 km²), la segona de Mallorca. (DF)

← Catalina Valls Aguiló

VALLS AGUILÓ, CATALINA —CATINA— (Palma 1906) Actriu. Germana dels actors Cristina i Joan Valls. Estudià declamació amb Juan Vázquez a la Penya Artística del Foment del Civisme. A l'inici dels anys 20, participà en algunes representacions al Cercle d'Obrers Catòlics i al Saló Mallorca. Compaginà aquesta activitat amb la de cupletista, amb el nom de Catina la Baleárica, al teatre Líric i a altres sales de Mallorca. A més, llegí poemes per Ràdio Mallorca, amb el sobrenom de Señorita Bellver. El 1927, fundà, amb el seu cunyat Joan Estelrich i la seva germana Cristina, la companyia Catina-Estelrich i hi romangué fins a la seva dissolució, el 1938. Actuà arreu de Mallorca com a primera actriu, primerament amb obres en castellà de Carlos Arniches, Linares Ribas, Pedro Muñoz Seca i Luca de Tena i, a partir de 1930, amb peces emmarcades en el teatre costumista, com *Es metge nou* i *L'amo en Sion* de Miquel Puigserver, *El tio de l'Havana* de Tous i Maroto i *El rebeneit, Cigala juliolera i Celestina* d'Aina Villalonga. El 1948, en fundar-se la companyia *Artis* (←), actuà en algunes obres fins que, el 1949, es retirà definitivament de la interpretació amb *Portes obertes* de Martí Mayol i J M Palau i Camps. Els anys 50, muntà i dirigí, amb Josep Ribas, una companyia de teatre infantil que feia representacions al Teatre Principal. (CSV)

← Catalina Valls Aguiló

VALLS AGUILÓ, CATALINA —DE SON SERVERA— (Palma 1920) Actriu i escriptora. Estudià declamació a Barcelona, amb Marta Grau, i posteriorment féu alguns cursos de tècniques teatrals amb Marc Portnoy. El 1945, instal·lada a Madrid, col·laborà a Ràdio Nacional, amb el programa *Charlas*. Pocs mesos després tornà a Mallorca i s'incorporà al grup Ràdio Teatre, que emetia obres teatrals per Ràdio Mallorca. El mateix any debutà com a actriu, amb l'obra *La corona comtal* d'Aina Villalonga. El 1947, participà en la fundació de l'Agrupació Regional Illa d'Or i en fou codirectora. Els anys 50, col·laborà a *La Almudaina, Ultima Hora* i *Cort*, amb una secció d'entrevistes a actors. Al final d'aquell decenni, es va allunyar dels escenaris i no s'hi tornà a incorporar fins prop del decenni del 70. A partir d'aquest moment, ha actuat amb companyies com la Zanoguera-Alfaro i Nostra Terra. Ha recorregut tot Mallorca, amb obres com *Els calçons de mestre Lluc* de Bartomeu Ferrà, *Villaprodigio* de Josep M Tous i Maroto, *Estrenam llibertat* de Joan Santamaria i *Economia en 1940* i *Mort de dama*, ambdues de Llorenç Villalonga. És autora d'algunes obres teatrals, totes inèdites, com *La forastera de can Parera* (1947), *Dubte* (1950), *Cárcel de silencio* (1953) i *Desig* (1954), entre d'altres. A més, al final dels anys 50, publicà per entregues, a la revista cubana *Lili*, les novel·les *Mármol en llamas* i *La otra comedia*. Ha conreat també la poesia, que es troba dispersa en publicacions com *Arboleda, La Roqueta* i *Por libre*. És membre de l'Agrupació Hispana d'Escriptors i del Col·lectiu d'Artistes Lírics. El 1995, el Consell Insular de Mallorca i l'Ajuntament de Palma li reteren un homenatge. (CSV)

→ Cristina Valls Aguiló

VALLS AGUILÓ, CRISTINA (Palma 1901 - 1982) Actriu. Germana dels actors Catina i Joan Valls. Començà a actuar de molt jove amb companyies d'aficionats, com la Comicodramàtica del Teatre Balear i la Penya Artística del Foment del Civisme. El 1927, amb la seva germana Catina i el seu marit Joan Estelrich, participà en la fundació de la companyia Catina-Estelrich. Amb aquesta agrupació representà inicialment drames i sarsueles en castellà de Carlos Arniches, Linares Ribas, Pedro Muñoz Seca i Luca de Tena, entre d'altres. A partir de 1930, amb l'estrena d'*Es metge nou* de Miquel Puigserver, començà a escenificar obres d'autors mallorquins en català. Arran de la Guerra Civil, s'allunyà de l'escena i reaparegué el 1948, amb la fundació de la companyia *Artis* (←). Com a primera actriu, destacà bàsicament en la caracterització de personatges populars i, sobretot, de la madona de possessió. El 1967, es retirà definitivament dels escenaris. Entre les obres en què participà, destaquen *El tio de l'Havana* de Tous i Maroto, *Nit de Nadal* de Guillem Colom, *Siau Benvinguts* d'Alexandre Ballester, *L'amo de Son Magraner* de Pere Capellà, *Es sogre de madò Rosa* de Martí Mayol Moragues i *Sa Padrina* de Joan Mas, entre d'altres. El 1970, l'Ajuntament de Palma li dedicà un homenatge i, el 1971, li atorgà la medalla de plata de la ciutat. El 1975, Gabriel Janer Manila publicà *Implicació social i humana del teatre. Biografia apassionada de Cristina Valls.* (CSV)

VALLS AGUILÓ, JOAN —JUANITO VALLS— (Palma 1904 - 1958) Actor teatral i músic. Germà de les actrius Cristina i Catina Valls. Fou membre de diferents orquestres de l'època, com Dalmau y sus muchachos, Los Mickey Mouse i Orquesta Bolero, on tocà el saxòfon, el clarinet i el violí. Amb aquests grups, actuà a diversos locals de Palma i a diferents pobles de l'Illa.

← Joan Valls Aguiló

Amb relació a la faceta teatral, féu representacions esporàdiques al Teatre Sans, a l'Assistència Palmesana i al Teatre del Racó, en general amb obres en castellà o amb sarsueles. Posteriorment, durant l'apogeu del teatre regional, féu part de les companyies Catina-Estelrich (1927-38) i de l'Artis (1948-58), de la qual assumí (1950-54) la direcció. La seva interpretació de personatges còmics i d'aparença beneita li aportà molta popularitat arreu de Mallorca. Entre les obres que representà, destaquen *L'amo en Sion* de Miquel Puigserver, *Sa Padrina* de Joan Mas, *Can Miraprim* de Martí Mayol i *L'amo de Son Magraner* i *El rei Pepet* de Pere Capellà, entre d'altres. El juny de 1958, morí en accident de circulació. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer. (CSV)

← Maria Valls Bertrand

VALLS BERTRAND, MARIA (Palma 1941) Política. Es llicencià (1980) en història a la Universitat de les Illes Balears. Afiliada al Partit Demòcrata Popular —PDP—, es presentà a les eleccions generals de 1982 per la candidatura Aliança Popular-PDP, però no fou elegida. El 1986, obtengué l'escó de diputada en substitució d'Abel Matutes Juan. A les eleccions de 1987, fou candidata a batlessa pel PDP a Palma, però no sortí elegida. Posteriorment, s'incorporà al Partit Popular. Va esser presidenta (1991-94) d'UNICEF Balears.

↑ Gabriel de Vallseca, Carta nàutica

VALLS DE PADRINA, SON Vegeu *Valls, Son.*

VALLS DE PADRINES I BURGUERA, JOAN (Felanitx 1841 - 1930) Músic. Fou instrumentista de bombardí i de flauta. Compongué valsos, marxes, pasdobles i fantasies, i música religiosa, com *Coros i cobles*, amb lletra de Jacint Verdaguer, *Cançó del pescador*, amb lletra de Joan Giraud, *Coros i cobles per a la peregrinació al Santuari de Nostra Senyora de Sant Salvador* (1904) i *La Conversión de San Agustín.* (CM)

VALLS DES MURS, SES Denominació que rebien, els s XVII-XVIII, els fossats de les murades de Palma. Les autoritats militars els donaven en arrendament com una zona de pastures. El 1710, el sergent major donà en arrendament els de la zona de la porta de Jesús a Pere Sanxo, que tendria l'obligació de sembrar-los i n'havia de fer una renda anual de 30 lliures. (DF)

VALLSECA, GABRIEL DE (Barcelona s XV - Palma s XV) Cartògraf. D'origen jueu. Documentat a Mallorca entre 1435 i 1467. Vivia en el districte parroquial de Santa Creu, de Palma. Elaborà un mapamundi, datat el 1439, d'1 m de llargària i 0,75 m d'amplària, dibuixat i colorat, influït per l'escola de Jafudà Cresques. Aquesta obra es conserva al Museu Marítim de Barcelona, per adquisició (1917) de l'Institut d'Estudis Catalans. Abans havia fet part de la biblioteca del comte de Montenegro, a la qual havia passat del seu anterior propietari, el navegant italià Amerigo Vespucci. Altres cartes seves són les conservades a la Biblioteca Nacional de París (1447), de coloració pobra, i a l'Arxiu de l'Estat de Florència (1449). A Palma, hi ha un carrer i un col·legi públic que duen el seu nom. (GLl)

→ Joan Gabriel Valls Palmer

VALLS PALMER, JOAN GABRIEL (Palma 1961) Arquitecte. Es titulà (1992) a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Col·laborà (1992-93) amb Jaume i Lluís Garcia Ruiz en l'elaboració del projecte d'execució de la fortalesa de l'Avançada, de Pollença. Amb Pere Bonet Nadal, dissenyà (1994) la reforma per adequació a museu de l'edifici de can Verger, de Calvià. Ha projectat habitatges unifamiliars a Calvià, Marratxí, Llucmajor i Binissalem. El 1994, se'n publicà el projecte de fi de carrera *Mu-*

↑ Maurici Valls Quer, *Paisatge*

seu Marítim a Palma de Mallorca, editat pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya.

VALLS QUER, MAURICI (Barcelona 1904) Pintor. Cursà estudis a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, on fou deixeble de Fèlix Mestres. Féu la primera exposició a la Sala Parés, de Barcelona, el 1924. Des d'aleshores exposà amb regularitat a Catalunya i a Mallorca. El 1945, fixà la seva residència a Sóller. A Palma, exposà a les Galeries Quint (1946 i 1952), a les Galeries Costa (1948) i a les Galeries Meliá (1948, 1949 i 1951), i, a Sóller, a les Galeries Móra (1946 i 1947). Realitzà, inspirada en poemes de Jacint Verdaguer, una col·lecció de diorames sobre la vida de Jesús que, en la part relativa a la temàtica de Nadal, exposà (1951-52) en el convent de Sant Francesc, de Palma. Resideix a Barcelona, des de 1952. Inscrit dins l'Escola d'Olot, practicà un paisatgisme caracteritzat per la finesa dels tons i pel predomini dels grisos, sense estridències cromàtiques. Pintà preferentment paisatges de Sóller i Santanyí. Fou també un celebrat autor de betlems. Signà *Quer* els seus betlems i *Vallsquer* la seva obra pictòrica. (DF)

VALLS RAMÍREZ, TERESA (Barcelona 1913 - 1984) Biòloga. Es llicencià en ciències naturals a la Universitat de Barcelona. Fou professora auxiliar de la càtedra de biologia i zoologia (1939-40) i de la de biologia i fitologia botànica (1940-42) de la Universitat de Barcelona. El 1942, fixà la residència a Mallorca. És autora, amb Catalina Vives, del llibre *Prácticas de Ciencias Naturales*. Estudià (1948-50) l'alatxa i l'anxova a la badia de Palma. El 1959, va fer part del comitè local de Mallorca del V Congrés Internacional per a l'estudi del quaternari. Catedràtica d'institut, desenvolupà la seva tasca docent a Palma, València i Barcelona.

← Teresa Valls Ramírez

VALLS SEGURA, JAUME (Palma 1879 - ~1936) Maçó. Comerciant de professió, el 1920 ingressà en la maçoneria. Fou venerable mestre (1932-33) i venerable d'honor (1934) de la lògia maçònica Pitàgores 20, de Palma. Militant d'Unió Republicana, fou membre del Comitè Provincial. Durant la Guerra Civil (1936-39), fou assassinat. Malgrat això, el 1941 fou jutjat i condemnat a 30 anys de reclusió per la seva pertinença a la maçoneria. (DG)

VALLVERDA Terrenys del terme de Santa Maria del Camí, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el s XIII. (M)

VALONA *(Tringa glareola)* Ocell limícola, de la família dels caràdrids, de devers 20 cm de longitud. Té el bec un poc més llarg que el cap, de color gris. El cap és fosc i té una franja ocular que arriba del bec al clatell. El coll és tacat de gris i va tornant blanc a l'altura del pit. Té les parts superiors del cos i les ales amb taques fosques, el carpó blanc i la coa amb franges transversals negres. Les cames són llargues i grogues. Sol veure's en grup, sovint mesclat amb altres limícoles, als estanys de poca fondària. Cria a la part septentrional d'Europa i d'Àsia, des de l'Atlàntic fins a l'Extrem Orient. A Mallorca, n'hi ha durant l'hivern i en el període de migració. (JSA)

→ Caterina Valriu Llinàs

VALRIU LLINÀS, CATERINA (Inca 1960) Escriptora i narradora de contes. Es diplomà (1981) a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica i es llicencià (1983) en filosofia i lletres, secció de filologia, a la Universitat de les Illes Balears —UIB—. El 1992, es doctorà en filologia catalana a l'esmentada universitat amb la tesi *Les*

↓ Valona *(Tringa glareola)*

influències de les rondalles en la literatura infantil i juvenil catalana actual (1975-85). Des de 1990, és professora de literatura del Departament de Filologia Catalana de la UIB. Des de 1987, i sota el nom de Catalina Contacontes, es dedica a explicar contes moderns i rondalles tradicionals. Fent aquesta mateixa activitat, participà (1989) en el programa de Televisió Espanyola a Balears *Trencaclosques*. És autora dels assaigs *El carnaval a Palma, com era abans* (1989), *Història de la literatura infantil i juvenil catalana* (1994) i *El carnaval a Mallorca* (1995). A part, ha publicat la narració infantil *Alaní, alurt, alaquí* (1995) i les adaptacions dels contes populars *La Regineta* (1994), *El vestit nou de l'emperador* (1995) i *Les tres filadores* (1995).

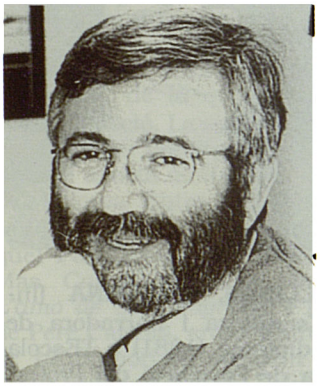

← LLorenç Valverde Garcia

VALVERDE GARCIA, LLORENÇ (Felanitx 1953) Informàtic i matemàtic. Es llicencià (1976) en matemàtiques a la Universitat de Barcelona i es doctorà (1982) en informàtica a la Universitat Politècnica de Catalunya, amb la tesi *Contribució a l'estudi dels models matemàtics per a les lògiques multivalents*. Fou professor (1976-89) de computació i intel·ligència artificial de la Universitat Politècnica de Catalunya i n'ocupà la càtedra de Computació i Intel·ligència Artificial. Des de 1989, és catedràtic d'aquesta àrea a la Universitat de les Illes Balears —UIB—. Entre 1979 i 1986, en diferents estades, ha duit a terme investigacions i estudis a universitats estrangeres, com la Universitat de Ciències i Tècniques de Lille (França) i la Universitat de Califòrnia (EUA). Entre 1985 i 1990, col·laborà amb l'Institut d'Investigació en Intel·ligència Artificial del Consell Superior d'Investigacions Científiques —CSIC—. És autor dels llibres *L'endoll foradat (màquines i humans)* (1994) i és coautor del conte *En Joanet de l'ordinador. Rondalla informàtica* (1994) amb el seu fill Joan Genís Valverde. Ha publicat articles a diverses revistes científiques d'àmbit internacional. És coeditor dels llibres *IPMU'92-Advanced Methods in Artificial Intelligence* (1993). És membre dels comitès editorials de les revistes *Mathware* i *International Journal of Uncertainty* i *Fuzzunes and knowledge-based Systems*, entre d'altres. Pertany a nombroses associacions científiques nacionals i estrangeres. El 1994, obtengué el premi Barcelona per a estudis i investigacions en Ciència Cognitiva i Lògica.

← José Valverde Mascuñán

VALVERDE MASCUÑÁN, JOSÉ (Hellín, Castella-la Manxa 1941) Torero. Residí (1961-81) a Mallorca. Prengué (1973) l'alternativa a Eivissa de mans de Joselito de Colombia. Torejà un brau de la ramaderia de Samuel Flores. Entre 1978 i 1985, actuà de banderiller. El 1985, quan es retirà es féu apoderat.

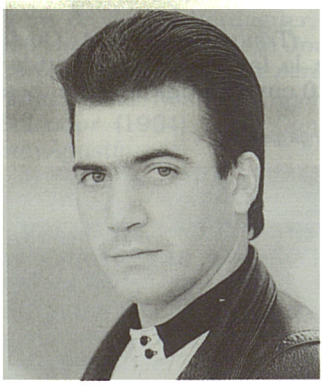

← Marc Valverde Pérez

VALVERDE PÉREZ, MARC (Palma 1965) Torero. Fill de José Valverde Mascuñán. Prengué (1987) l'alternativa a Hellín (Castella-la Manxa) de mans d'Antoñete i en presència de Joselito. Entre 1994 i 1995, actuà com a banderiller. Torejà arreu d'Espanya i a diverses places del Perú.

VANGUARDIA BALEAR, LA Publicació editada a Palma entre el juny de 1914 i el març de 1938. La seva periodicitat fou setmanal fins al 1931, en què passà a mensual. En fou fundador i principal redactor Jeroni Massanet

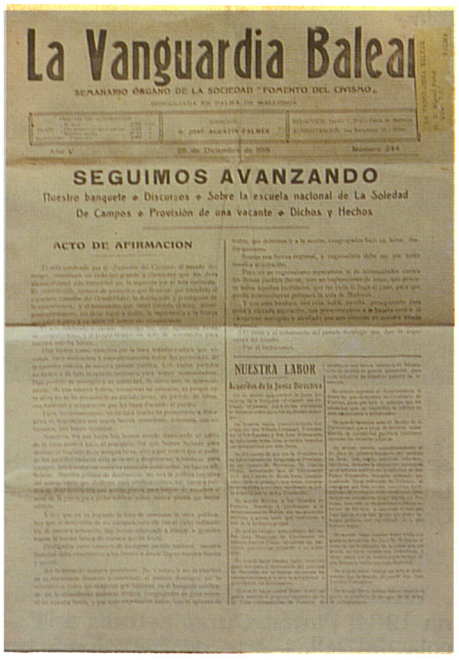
La Vanguardia Balear

SEMANARIO ÓRGANO DE LA SOCIEDAD "FOMENTO DEL CIVISMO"

SEGUIMOS AVANZANDO

Nuestro banquete • Discursos • Sobre la escuela nacional de La Soledad
De Campos • Provisión de una vacante • Dichos y Hechos

ACTO DE AFIRMACION

NUESTRA LABOR

↑ *La Vanguardia Balear*

Beltran, que utilitzà sovint el pseudònim Manitas. Era l'òrgan del Foment del Civisme, que presidia el mateix Jeroni Massanet. Oferia informació política principalment de caràcter local. Realitzà campanyes contra diverses personalitats, a les quals acusava de caciquisme i corrupció. Aquestes polèmiques feren que Jeroni Massanet fos detengut en diverses ocasions (1914 i 1927). Ideològicament, donà suport al govern central contra l'obrerisme i l'autonomisme. Inicialment, en foren col·laboradors Andreu Barceló i Joan Estelrich. El 1927, Massanet perdé preponderància i es formà un comitè de redacció compost per José Eyaralar, Joan Mulet Roig, Antoni Agustín Palmer i Francesc de Borja Moll. Aleshores, es preocupà més pels temes culturals. El desembre de 1930, deixà de sortir com a òrgan del Foment del Civisme, però reaparegué el gener de 1931, sota el control de Jeroni Massanet. Adoptà un caràcter conservador i anticatalanista. Donà un suport explícit al Moviment Nacional i es continuà editant després de l'inici de la Guerra Civil. Es publicava en castellà amb algun article en català. (AM)

VANGUARDISTA, EL Publicació mensual editada a Palma entre l'octubre de 1936 i el març de 1937. Era l'òrgan de les organitzacions juvenils de la Falange Espanyola de les JONS i, des de gener de 1937, de la Comandància Provincial de Fletxes d'aquest partit. Publicava articles d'exaltació del fa-

langisme i d'altres sobre tècniques d'excursionisme. També hi aparegueren els reglaments de les milícies juvenils de Falange. Es redactava íntegrament en castellà. Fou continuat per *Firmes* (←). (AM)

← Esteve Vanrell Barceló

VANRELL BARCELÓ, ESTEVE (Algaida 1952) Polític. El 1984, s'incorporà a Aliança Popular —AP—. El 1987, encapçalà la candidatura d'aquest partit a Algaida. Mitjançant un pacte amb el Partit Demòcrata Popular —PDP—, ocupà la batlia entre 1989 i 1991. Durant la seva administració es projectà i es començà a construir la xarxa de clavegueram a Algaida, Pina i Randa i es construïren el pou d'aigua potable de Son Micola i l'Escoleta Municipal. El 1991 i el 1995, fou elegit regidor pel Partit Popular —PP—.

← Bartomeu Vanrell Camps

VANRELL CAMPS, BARTOMEU (Lloret de Vistalegre 1870 - Palma 1935) Metge. Es llicencià (1893) en medicina i cirurgia a la Universitat de Barcelona, on estudià amb Santiago Ramón i Cajal. El 1901, es traslladà a Mallorca. El 1920, va ocupar la presidència del Col·legi de Metges de Balears. El 1922, ja era membre de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma, de la qual fou vicepresident (1927-28). Investigà l'ús de la insulina en la diabetis; el tractament de les anèmies amb fetge de porc cruu i la profilaxi de la tuberculosi infantil a Mallorca. El 1915, juntament amb Miquel Sureda Blanes, féu un estudi tanatològic sobre les restes del beat Ramon Llull. L'Ajuntament de Lloret de Vistalegre li dedicà un carrer. (AR)

→ Pere Joan Vanrell Mulet

VANRELL MULET, PERE JOAN (Algaida 1915 - 1985) Músic. Fou clarinet i saxo de la Banda de Música d'Algaida i de l'orquestrina Bahía Azul. Compongué el pasdoble *Castellitx*, amb lletra de Joan Oliva. (CM)

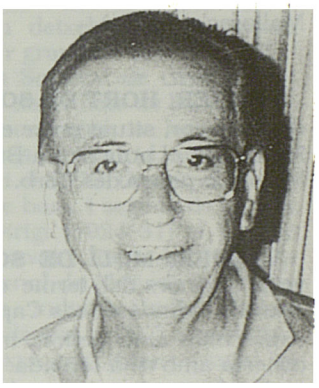

→ Bartomeu Vanrell i Vanrell

VANRELL I VANRELL, BARTOMEU (Sineu 1933) Religiós. Es llicencià (1959) en filosofia a la Universitat de Buenos Aires i es doctorà (1968) en teologia a la de Bogotà. Professà (1956) de jesuïta i, posteriorment, s'ordenà (1964) de sacerdot. Ha desenvolupat la seva tasca pastoral a l'Argentina, Cuba —d'on fou superior dels jesuïtes durant 3 anys— i el Paraguai. En aquest darrer país fou provincial de la Companyia de Jesús i, el 1976, fou expulsat pel govern del president Strösner. És autor de *Crisis de fe y adolescencia* (1969) i *Evangelización de la adolescencia* (1969). Va fundar les revistes *Educación-75* (1975) i *Domingo Misionero* (1980).

VANYS, CAN Propietat rústica del terme de ses Salines, situada entre el rafal Palla, cas Perets, Son Ferrer i es Lledons. (M)

VAPOR, BAIX DES Indret de la costa nord de l'illa Conillera del grup de Cabrera, situat entre cala Estreta i la cova Foradada. (M)

VAPOR, COVA DES A la costa del terme de Santanyí, situada entre cala Galera i la punta des Corb Marí. (M)

VAQUER, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre el puig de can Cap de Ferro, el puig de ses Donardes, Son Reus i can Donces. ■ Al terme de Manacor, situada entre el camí des Macs, can Pipiu, can Pancuit i la mola Vica. ■ Al mateix terme, situada entre can Anqueta, can Frare, can Capó Vell i els Estanyols. ■ Al terme de Palma, entre Son Lledó, So na Jaume, Son Penaflor i sa Garriga. (M)

VAQUER, CAP D'EN A la costa del terme de Pollença, situat entre el morro de Bóquer i els farallons del Cavall Bernat. És documentat el 1841. (M)

VAQUER, GABRIEL (Palma s XVII - 1664) Notari. Accedí al notariat (1647) a Palma, on tengué la casa pairal i la notaria. Llegà 21 protocols (1647-64), fonamentals per a l'estudi de les activitats del comerç i del corsarisme a la Mallorca de mitjan s XVII. Redactà els comptes de les heretats dels mercaders Joan-Marc Reiners (1647), Pascual de Beyría (1663), Bartomeu Palou (1664) i d'altres, de gran interès històric. En els seus protocols, hi figura una transcripció dels llibres del Victigal de Mar, de Mallorca (1657-61). Fou home de confiança de les famílies Brondo, Burguet, Cotoner, Despuig i, sobretot, Vallès d'Almadrà, de

↓ Signatura del notari Gabriel Vaquer

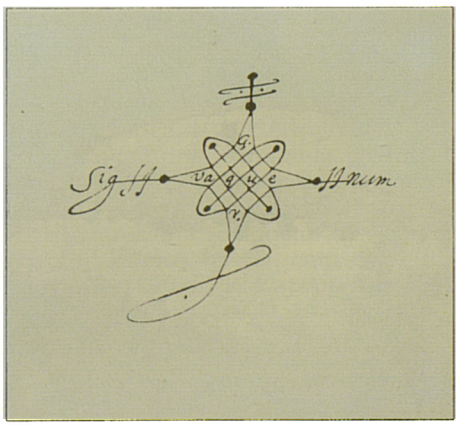

la qual documentà les intenses activitats mercantils del senyor Marc Vallès, ciutadà militar i cònsol d'Holanda. Capbrevà els alous sobre cases de Palma del senyor Pere Joan de Vilallonga i Burguet (1661). Ben relacionat amb les jerarquies religioses, treballà per al col·legi de Monti-sion (Palma) i per a la cartoixa de Jesús Natzarè (Valldemossa) i elaborà actes d'arrendament de les primícies de la rectoria d'Alaró (1656), dels drets del bisbat de Mallorca (1657-64) i de l'ardiaconat de Barcelona a Mallorca (1658-64). Documentà extensament les activitats del Col·legi de Blanquers. Redactà contractes relatius a rafals i possessions d'Alaró (Almadrà), Calvià (ses Barraques), Deià (Son Forcimanya), Muro (Son Claret), Palma (Son Antic, Son Bosc, Son Brossa, Son Busquets i Son Puigdorfila), Petra (sa Torre), Sencelles (l'hort dels Frares de Cartoixa) i Sóller (sa Piera). Fou (1657-64) procurador fiscal de la Reial Visita. En col·laboració amb Martín de Landívar, participà activament en el món dels negocis, féu una notable fortuna i casà la seva filla, Joana Vaquer Ferragut, amb el mercader Joan Antoni Arcis. Fideïcometé els seus béns (1664) a favor dels Vaquer. Fou enterrat a la cartoixa de Valldemossa, on disposà que fossin fets la capella i el quadre de sant Sebastià. (DF)

VAQUER, GABRIEL JERONI (Palma s XVI - 1625) Armer. Tenia el taller a Palma, on s'especialitzà en la fabricació d'armes blanques, com ganivets, matxets, coltells i, sobretot, espases. Féu una notable fortuna i adquirí (1618) una casa al carrer de Sant Antoni, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma, on instal·là el taller. Deixà un llibre de memòries, que romangué inèdit. L'inventari dels seus béns, elaborat (1625) pel notari Miquel Sastre, és de gran interès per a l'estudi de la fabricació i ornamentació d'espases a Mallorca. (DF)

↓ Molí de Son Vaquer (Montuïri) (AAAMM)

↑ Son Vaquer (Porreres)

VAQUER, HORT DE SON Al terme de Manacor, situat entre el puig de ses Pedrisses, el puig de na Bibina, la font Major i la penya des Corb. (M)

VAQUER, MOLÍ DE SON Molí de vent, fariner, del terme de Montuïri, situat a la finca de cas Capità. La base, construïda amb pedres irregulars, és coberta amb una teulada. Té soterrani amb coberta de volta, amb una tremuja que davalla de la planta baixa. La torre és retallada, amb peu de murada. (BRa)

VAQUER, ONOFRE (Palma s XVII - 1693) Escultor. Inscrit dins els corrents del barroc, es dedicà a la imatgeria religiosa per a diverses esglésies i convents de Mallorca. El 1651, figurava inscrit en el Col·legi de Pintors i Escultors de Mallorca. Treballà en col·laboració amb el pintor Jaume Comelles i en fou (1663) curador dels béns. Obrà (1664) el retaule major de l'església de Banyalbufar. Tenia la casa pairal i el taller a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. (DF)

VAQUER, PEDRISSES DE SON Puig del terme de Manacor, de 236 m d'altitud, situat entre l'hort d'en Valls, Son Vaquer de s'Olivar, el puig de na Bibina i l'hort de Son Vaquer. (M)

VAQUER, POU D'EN Al terme de Sineu, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el s XIII. (M)

VAQUER, SON Antiga possessió del terme de Manacor. Era anomenada també es Rossells. El 1536, pertanyia a Bernat Vaquer, que feia un censal de 35 lliures sobre la possessió amb Antoni Valero, notari. La possessió feia també els censals següents: 15 quarteres i 3 barcelles de forment i 19 lliures i 12 sous en deu partides. El 1578, pertanyia al senyor Jeroni Andreu i fou valorada en 4.700 lliures. El s XVII, fou dividida i en resultaren les possessions denominades Son Vaquer i Son Cosme Vaquer. Però sovint la denominació de Son Vaquer era aplicada tant a l'una com a l'altra possessió. El 1643, Bernat Lluís Cotoner, prevere, canonge de la Seu i inquisidor apostòlic del regne de Sardenya, adquirí, de la Cúria de Censos, Son Cosme Vaquer. El 1638, el senyor Francesc Cotoner comprà Son Vaquer i, quan heretà els béns de l'esmentat Bernat Lluís Cotoner, reunificà altra vegada Son Vaquer. El senyor Francesc Cotoner, cavaller de l'orde de Sant Jaume de Spata, engrandí Son Vaquer mitjançant adquisicions de terres veïnes (1674-80). El 1711, Son Vaquer pertanyia a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner, abans marquesa de Bellpuig. La vinya de Son Vaquer, amb el celler que la possessió tenia a la vila de Manacor, era arrendada a part i feia una renda anual de 60 lliures i 3

somades de raïms per penjar. El 1721, la possessió era de la mateixa propietària, marquesa d'Ariany. Tenia cases, amb celler, deu bótes congrenyades, dos cups, alambins i molí de sang. Era dedicada a olivars, figuerals, vinya i conreu de cereals. El bestiar de feina eren tres egües i cinc mules. Hi havia una guarda de 25 ovelles. Tenia una zona de rotes. La possessió feia una renda anual de 70 lliures i 70 quarteres de blat; les rotes, de 20 quarteres de blat; la vinya, de 70 lliures, i l'olivar, de 15 lliures. El blat, que havia de lliurar-se a la casa dels senyors a Palma, havia d'esser embarcat a Portocolom. En concepte de complement d'aquestes rendes, els senyors havien de rebre, a més, 3 quarteres d'olives, 3 somades de penjolls per a panses, 1 quintar de formatge eixut, un moltó tornejat, dos anyells, dos capons i quatre pollastres. El 1748, la possessió pertanyia al senyor Marc Antoni Cotoner Sureda, marquès d'Ariany. Hi havia una guarda de 105 ovelles. El bestiar de feina eren sis egües i dues mules. Feia una renda anual de 65 lliures, 50 quarteres de blat, quatre capons, dues gallines, un moltó, un anyell, una porcella i 1 quintar de formatge. El 1750, fou valorada en 6.000 lliures. El 1846, pertanyia al senyor Josep Cotoner Sales Despuig, cavaller de l'orde de Santa Maria de Calatrava. Hi ha una cova natural amb portal megalític, plena d'enterraments en bon estat de conservació, la major part dels quals pertanyen a l'època preromana. Hi abunden els collars de vidre amb esmalt. Però també hi aparegueren algunes mostres de ceràmica de l'edat del bronze. ■ Al terme de Montuïri, situada entre es Rafal Aixat, ses Rotes i cas Capità. El 1655, pertanyia a Gabriel Vaquer, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb Son Comelles, es Rafal Aixat, Son Ramon, Meià i es Pujol i era denominat Son Vaquer des Puputs. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Feia una renda anual de 45 lliures i 45 quarteres de blat. Els Vaquer —de Son Vaquer des Puputs— tenien la casa pairal a la vila de Montuïri. ■ Antic hort del terme de Pollença. El 1601, pertanyia a Rafel Vaquer, de la família del qual prengué el nom. Era situat al lloc de l'Horta d'Avall i confrontava amb el camí dels Molins de l'Horta o de Ternelles, l'hort d'en Martí i l'hort d'en Capdebou. Tenia cases, amb molí de sang, alambins i canyissos de cuques de seda. Era dedicat a noguerars, morerars de fulla i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. ■ Al terme de Porreres, situada entre Senobra Vell, Son Roig Bonico, can Not i el turó de Son Vaquer. (DF)

VAQUER, TORRENT D'EN Indret de la costa del terme de Llucmajor, situat entre el cap de Regana i s'Osca des Pi. (M)

VAQUER, TURÓ DE SON Al terme de Porreres, de 132 m d'altitud, situat entre can Not, Senobra Vell, les cases de la possessió de Son Vaquer i cas Boterins. (M)

VAQUERA, HORT DE NA Antic hort del terme de Palma, que era situat al lloc des Coll d'en Rabassa. El s XVI, fou adquirit pel senyor Joan Antic de Llorac. Tenia casa i era dedicat a vinya i a conreu de lleguminoses i hortalisses. El s XVII, era denominat l'hort de Llorac. (DF)

VAQUER ATENCIA, ENRIC (Palma 1874 - Madrid 1931) Gravador. Fill de l'escultor Antoni Vaquer Noguera. Estudià dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis de Palma, on fou alumne del pintor Llorenç Cerdà. Fixà la residència a Madrid i fou deixeble de Bartomeu Maura. Va ser gravador del Banc d'Espanya i de la Societat de Gravadors i Estampadors de Bitllets de Banc d'Anglaterra. Concorregué a les exposicions nacionals de Madrid, on fou premiat el 1904 i el 1922. Dissenyà diversos bitllets de banc i segells de correu espanyols. Dirigí (1924-31) el Centre Artístic de Gravat i Reproducció de la Fàbrica Nacional de Moneda i Timbre. Féu mostres individuals a Madrid (1925) i a València (1927) i participà (1927) en l'Exposició Internacional de Gravat de Florència. Entre 1927 i 1931, fou membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, de Madrid. Gravà al buri escenes portuàries, com la zona del Corb Marí de Palma, el Crist de Velázquez i retrats, com el de Quevedo i el del seu pare Antoni Vaquer. Féu estampes, a l'aiguafort, de la cartoixa de Valldemossa i un retrat de Margalida Muntaner, pintat pel seu fill Francesc Maura. El 1952, el Cercle de Belles Arts de Mallorca li dedicà una exposició d'homenatge.

↓ Enric Vaquer Atencia, *Jesús i Maria* (gravat)

→ Onofre Vaquer Bennàssar

VAQUER BENNÀSSAR, ONOFRE (Felanitx 1948) Historiador. Es llicencià (1974) en història a la Universitat de Barcelona, secció de Palma. Es doctorà (1985) en la mateixa especialitat a la Universitat de les Illes Balears, amb la tesi *Felanitx y Mallorca en el siglo XVI*, publicada amb el títol *Una sociedad del Antiguo Régimen* (1987-88). El 1977, obtengué el títol de graduat social. Des de 1994, és professor associat de la Universitat de les Illes Balears. És autor dels llibres *Aspectes socio-econòmics de Manacor al segle XVI* (1978), *La sexualitat a Mallorca: documents històrics* (1987), *¿Dónde nació Cristobal Colón?* (1991) i coautor, amb Ramon Rosselló Vaquer, d'*Història de Manacor. El segle XVI* (1991) i *Història de Sencelles i Costitx, 1229-1600* (1993). És col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Ha publicat articles a revistes especialitzades. El 1991, obtengué el premi Ciutat de Palma.

VAQUER COLOM, BARTOMEU (Vesoul, França 1927) Arquitecte. De pares mallorquins, s'instal·là definitivament a l'Illa el 1940. Es llicencià (1957) a l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona i es doctorà el 1971. Projectà diversos hotels, com el Cala Provençals (1967), de Capdepera, i el Galatzó (1969), de Calvià, i també l'església de Cala Blava (1969), a Llucmajor, i la residència de la Puresa (1981), a Valldemossa. A Palma, ha projectat el col·legi de la Puresa (1967) a Son

← Bartomeu Vaquer Colom

Rapinya, la fàbrica de Coca-Cola (1969) en es Coll d'en Rabassa i els edificis per a l'oficina principal del Banc de Bilbao (1972) a la plaça de l'Olivar. A l'Ajuntament de Palma, ocupà els càrrecs d'arquitecte en cap (1958-76), inspector general dels serveis tècnics (1976-91) i gerent d'urbanisme (1991-92).

VAQUER DAMIANA, SON Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre can Puça, can Poi des Oms, can Pèls i Son Vaquer de s'Olivar. (M)

VAQUER D'EN RIBERA, COVA DE SON Vegeu *Rossells, cova des.*

VAQUER D'EN RIBERA, SON Possessió del terme de Manacor, situada entre can Marc, can Guingaia, can Saletes i can Solleric. (M)

VAQUER DE S'OLIVAR, SON Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre l'hort d'en Valls, can Patxó, el puig de ses Pedrisses i can Soler. (M)

VAQUER DES PUPUT, SON Vegeu *Vaquer, son.*

VAQUER DE S'ULLASTRAR, SON Antiga possessió del terme de Manacor. El 1667, pertanyia al senyor Miquel Serralta Castell, donzell. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina. Feia una renda anual de 100 lliures, 100 quarteres de blat, 10 de xeixa, 1 quintar de formatge, un anyell, dos capons i dues gallines. El 1687, era del senyor Miquel Joan Serralta Castell. N'era pertinença el rafal de Son Cebet. El 1737, pertanyia al noble Dídac de Serralta i Castell. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a la producció de cereals. El bestiar de feina eren dos muls. Era arrendada conjuntament amb el rafal de Son Cebet i pagava anualment 425 lliures en concepte de renda. El 1741, feia una renda anual de 450 lliures i fou valorada en 11.250 lliures. Els Serralta tenien la casa pairal a la parròquia de Sant Jaume, de Palma, i posada al carrer de la Font, a la vila de Felanitx. (DF)

VAQUERET, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre can Frare, el puig de Lanar, can Ramis i can Capó Vell. (M)

VAQUERET, CAS Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre el puig de can Cap de Ferro, cas Capellà, Son Reus i cas Taverner. (M)

VAQUERIA, SA Propietat rústica del terme de Capdepera, situada entre na Llana de Dalt, s'Ullal, can Simoneta i cala Roja. (M)

VAQUER MELIS, MIQUEL (Sant Llorenç des Cardassar 1932) Polític. Fou batle de Sant Llorenç (1970-79) i diputat provincial (1974-79). Durant la seva batlia, es construí una nova casa consistorial i s'impulsà la urbanització de Cala Millor. El 1983, es presentà a les eleccions locals per Aliança Popular —AP— i féu part de l'equip de govern, tot encarregant-se de l'àrea d'obres. El 1987, es presentà pel mateix partit i restà a l'oposició. El

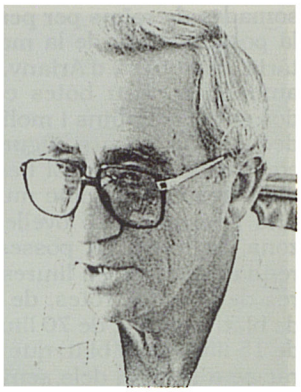

→ Miquel Vaquer Melis

1991, s'incorporà a la Unió Independent de Mallorca —UIM— i fou elegit batle mitjançant un acord amb el Grup Independent de Sant Llorenç i el Centre Democràtic i Social —CDS—. El 1995, encapçalà la candidatura independent Gent Llorencina i fou elegit regidor.

VAQUER MOLL, MARIA (Capdepera 1902 - 1982) Política. Militant del Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—, fou presidenta de l'Agrupació Socialista de Capdepera (1931). Col·laboradora d'*El Obrero Balear*, publicà nombrosos articles feministes durant la II República. Després de l'alçament militar de juliol de 1936, ingressà a la presó de dones de Palma i va ser condemnada a mort, tot i que la pena li fou commutada. El juliol de 1943, fou posada en llibertat. (DG)

VAQUER NOGUERA, ANTONI (Felanitx 1837 - Palma 1915) Escultor.

↓ Antiga seu del Banc Balear, ornamentat per Antoni Vaquer

↑ Obra d'Antoni Vaquer Obrador

↑ Personatge de Rafel Vaquer Palmer

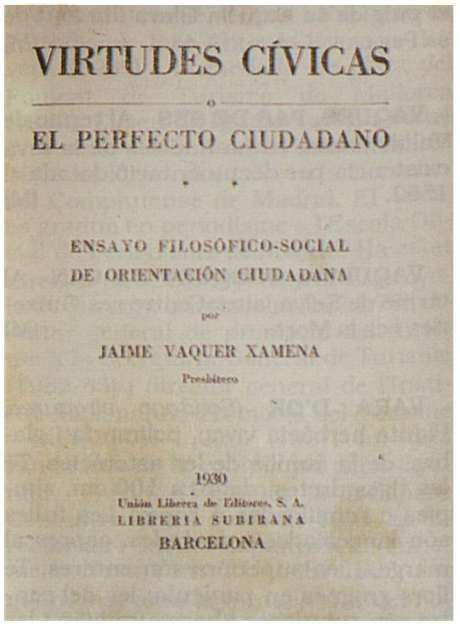

↑ Obra de Jaume Vaquer Xamena

Treballà sota la direcció de l'arquitecte Miquel Rigo Clar. A Palma, obrà els nous finestrals de la Llonja, que substituïren els antics de Guillem Sagrera, i decoracions per a diverses sepultures i capelles del cementeri. També féu l'ornamentació de l'edifici del Banc Balear (1871), al carrer de Sant Bartomeu.

VAQUER OBRADOR, ANTONI (Cas Concos, Felanitx 1881 - Felanitx 1959) Glosador. Era sastre d'ofici i, esporàdicament, componia gloses humorístiques, de picat i també de caràcter líric. Algunes foren publicades al setmanari *El Felanigense*. Pòstumament (1975), s'edità el llibre *Versos de l'hora sexta*, que inclou part de la seva obra lírica.

VAQUER PALMER, RAFEL (Palma 1957) Dibuixant de còmics. És llicencià (1980) en ciències de la informació a la Universitat Autònoma de Barcelona. S'inicià en el món del còmic col·laborant al diari *Ultima Hora*. En el període 1975-84, residí a Barcelona i després tornà a Palma. Col·laborà en diverses publicacions infantils de l'editorial Bruguera i féu part de l'equip d'autors de còmics Grup Butifarra, amb els quals publicà *Història de les Balears en còmic* (1981) i altres treballs. El 1982, impulsà la creació de la revista *Cul de Sac*, on creà, amb guions de Joan Tharrats, el personatge de caràcter humorístic Johnny Roqueta, un *rocker* amant de les motos i la cervesa. En desaparèixer aquesta revista, el seu personatge passà a *El Jueves*, on es continuà publicant fins a 1995. Aleshores creà, també per a *El Jueves*, el personatge Navigator, el Cibernauta. El 1996, amb Alexandre Fito, col·laborà al *Diari de Balears* amb la sèrie 'Fauna autòctona'. Les aventures de Johnny Roqueta han estat recollides en vuit volums, que s'editen des de 1984. També ha il·lustrat algunes novel·les, com *L'anell de Boken-Rau* (1987) de Pere Morey i *Allunyeu-vos dels professors* (1994) d'Hèctor Hernández i ha participat, en la part d'il·lustració, en el programa de TV3 *Digui, digui*. (AM)

← Antoni Vaquer Ramis

VAQUER RAMIS, ANTONI —PÈLS— (Felanitx 1916 - Palma 1991) Escriptor, músic i pintor. Compongué *Nadil Nadal* i recopilà la seva obra literària a *Bimbolles* (1986), conjunt de poemes i pensaments breus. Col·laborà en el setmanari *Felanitx*, amb el pseudònim Xim d'Aixa, i a *Pòrtula*. En el terreny de la pintura, féu exposicions individuals a Palma i a Felanitx. Utilitzava la tècnica de l'oli.

VAQUER VICENÇ, GABRIEL (Felanitx 1475 - Lluc, Escorca 1535) Prevere. Exercí diferents càrrecs a la Seu de Mallorca i residí una temporada a Roma. El 1516, fou nomenat prior del santuari de Lluc, càrrec que ocupà fins a la seva mort. Restablí la col·legiata de preveres diocesans, que havia estat abolida. Durant les Germanies (1521-23), va manifestar-se en contra dels revoltats. Per aquest motiu fou segrestat, tot i que la condició eclesiàstica el situava al marge de la jurisdicció civil ordinària. Obtengué la llibertat a canvi de 6 ducats, 4 quarteres de blat de xeixa i 16 diners. Durant el seu priorat, es posaren (1531) les bases jurídiques de l'Escolania de Blauets de Lluc, amb la butlla del papa Climent VII.

VAQUER XAMENA, JAUME (Felanitx 1878 - 1963) Eclesiàstic. El 1904, s'ordenà de prevere a Palma. Regentà (1905-23 i 1932-45) diverses parròquies de l'Argentina. És autor de *Virtudes cívicas* (1930) i de nombroses traduccions al castellà d'obres religioses alemanyes. El 1932, recollí l'obra del glosador felanitxer Pere Antoni Jusama Barceló —Serral— i la publicà amb el títol *Codolades d'En Serral* (1932). Col·laborà al setmanari *El Felanigense*, on publicà alguns articles defensant l'origen felanitxer de Cristòfol Colom.

VAQUES, COMA DE SES A la partió dels termes de Campanet i Selva, situada entre es Puçar, ses Figueroles,

el puig de sa Capella Blava i la font de sa Pega. (M)

VAQUES, PAS DE SES Al terme de Valldemossa. Hi ha notícies de la seva existència per documentació datada el 1552. (M)

VAQUETA, BOSQUET DE CAN Al terme de Selva, situat entre ses Guixeries i ca la Mort. (M)

VARA D'OR *(Solidago virgaurea)* Planta herbàcia vivaç, polimorfa i glabra, de la família de les asteràcies. Té les tiges dretes, de 40 a 100 cm, simples o ramificades a l'àpex. Les fulles són lanceolades i dentades, aspres al marge, i les superiors són enteres. Té flors grogues en panícula: les del centre són tubuloses i hermafrodites i les externes, ligulades, poc nombroses i femenines, formen capítols nombrosos, en raïms fullats, simples o fent panícula, de rames dretes. Els aquenis són groguencs i amb costelles. Floreix el mes d'octubre. Té propietats diürètiques i astringents. (GA)

VARADOR, ES Indret de la costa de l'illa de Cabrera, situat entre el far de la punta Enciola i l'illa de ses Rates. (M)

VARGAS MALDONADO, FRANCESC DE (Palma 1743 - Puerto de Santa María, Andalusia 1807) Militar. El 1757, ingressà a l'arma d'Artilleria. Participà en l'expedició d'Alger (1775), la presa de l'illa de Santa Catalina i de la colònia de Sacramento (1777), el bloqueig de Gibraltar, la reconquesta de Menorca (1782), la defensa de Ceuta (1791) i la campanya de Portugal (1801). El 1802, ascendí a brigadier i, el 1805, a mariscal de camp. Fou subinspector del Reial Cos d'Artilleria i governador militar de Sanlúcar de Barrameda (1806). (DJ)

VARGAS MALDONADO, JOSEP ANTONI DE (Palma 1742 - 1815) Militar de l'arma d'infanteria. Participà en accions de guerra i, el 1808, fou ascendit a mariscal de camp. En diverses ocasions, ocupà interinament la comandància general de l'illa de Mallorca. (DJ)

VARGAS Y PONCE, JOSÉ DE (Cadis 1760 - Madrid 1821) Marí, escriptor i geògraf. El 1782, ingressà a

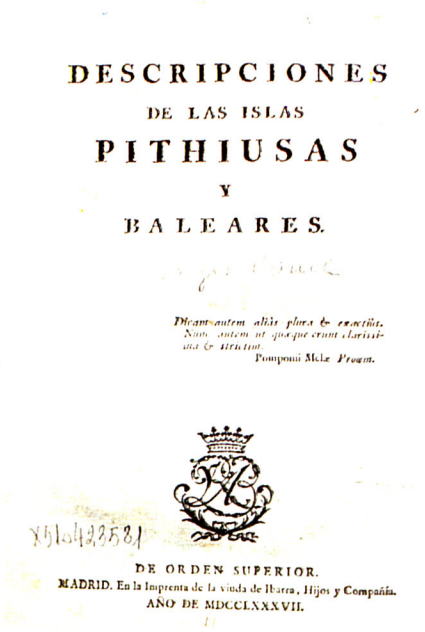
DESCRIPCIONES
DE LAS ISLAS
PITHIUSAS
Y
BALEARES.
DE ORDEN SUPERIOR.
MADRID. En la Imprenta de la viuda de Ibarra, Hijos y Compañía.
AÑO DE MDCCLXXXVII.

↑ Obra de José de Vargas y Ponce

l'Armada i va esser designat guàrdia d'honor. Ascendit a alferes de fragata, va passar a l'Observatori Astronòmic de Cadis. Sota les ordres de Vicente Tofiño, aixecà (1783) les cartes i els mapes hidrogràfics de les costes mediterrànies. Per aquest motiu visità les illes Balears i, en els seus desplaçaments, l'acompanyà el cardenal Antoni Despuig. Publicà *Descripciones de las Islas Pithiusas y Baleares* (1787), on recull informació sobre la geografia, la història i l'economia de les Balears. Les estadístiques sobre agricultura, comerç i educació dels diferents municipis són extretes del *Primer tomo de memorias* (1784) de la Reial Societat Econòmica d'Amics del País. El 1793, va esser ascendit a tinent de navili i participà en la guerra contra els francesos. Amic de Gaspar Melchor de Jovellanos, féu part (1797) de la Junta d'Instrucció Pública, fins que fou destinat (1798) a Tarragona. Durant l'ocupació francesa, fugí (1812) a Madrid. El 1813, a les eleccions legislatives, fou elegit diputat suplent de la província de Madrid i ocupà l'escó. Posteriorment, fou desterrat a Cadis i a Sevilla fins que, amb l'advenimient (1821) del Trienni Liberal, recuperà l'escó de diputat. També és autor de *Relación del último viaje al estrecho de Magallanes* (1788) i *Disertación sobre las corridas de toros* (1807). (ACo/BeC)

VARIADA *(Diplodus vulgaris,* E Geoffroy 1817) Dita també **vidriada.** Peix teleosti de l'ordre dels perciformes i de la família dels espàrids. El cos és ovalat i alt, comprimit lateralment. Té la boca lleugerament protràctil i els llavis bastant gruixats. L'aleta dorsal consta d'11 o 12 radis espinosos i de 13 a 16 de blans. L'aleta anal té tres espines i de 12 a 16 radis blans i l'aleta caudal és escotada. La zona dorsal és de color marró verdós, amb els laterals platejats i amb línies —de 5 a 9— longitudinals daurades. El caracteritza una banda negra ampla, que va del dors a l'opercle, i una altra, també negra, en el pedúncle caudal, més o menys extensa segons la mida total del peix. La talla màxima a la Mediterrània és de 30 cm. Viu a zones litorals costaneres, sobretot a indrets arenosos i rocosos, i també en els esculls, aïllats sobre fons arenosos. És carnívor i s'alimenta de crustacis petits, cucs i mol·luscs. L'època de reproducció és durant la tardor. Es captura amb volantí i palangre i, geogràficament, és corrent a tota la Mediterrània. A l'Atlàntic, es distribueix entre el golf de Gascunya i el Senegal. És comestible i

↓ Variada

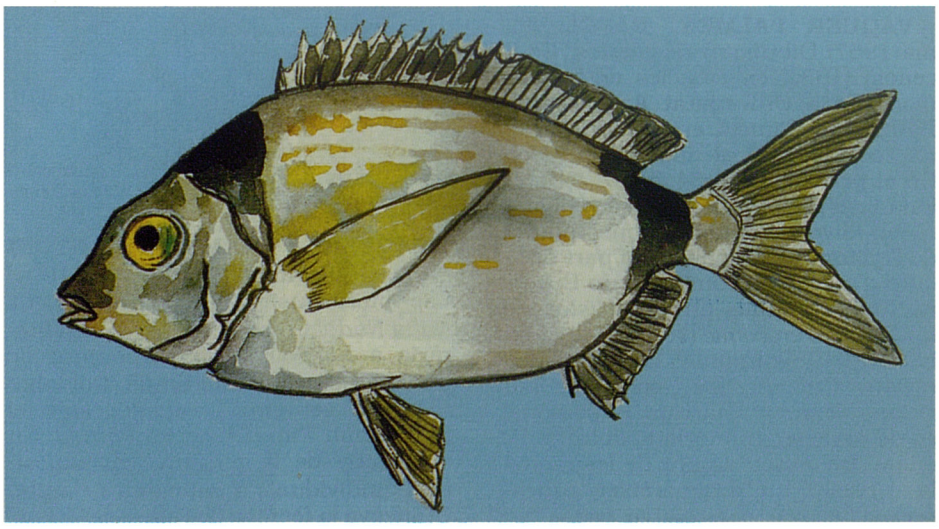

sol utilitzar-se, sobretot, per fer sopes de peix. Els exemplars grossos també poden cuinar-se a la graella o al forn. No figura específicament a les estadístiques. S'adapta amb facilitat a la vida d'aquari. (MM)

VARIADES, PESQUERA DE SES A l'illa de Cabrera, situada entre la punta des Coll Roig i la punta de na Picamosques. ■ A l'illa Conillera, a l'arxipèlag de Cabrera, situada entre sa Pipa i es Baix des Vapor. ■ A l'illa de ses Rates, de l'arxipèlag de Cabrera, situada entre el varador des Far i es Bol des Sorells. (M)

VARIANDES, SES Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada entre can Jai, s'Estanyol, Son Terrola i sa Talaia. (M)

VÀRITX, FONT DE Al terme de Pollença, situada a la vall d'en Marc. Aboca el seu cabal al torrent de Son Marc. El 1751, pertanyia a la possessió de Son Grua, propietat de Joan Ballester. L'Ajuntament de Pollença projectà dur l'aigua de la font fins a la vila. Fou projectada una canalització de 3.000 toeses de llargària, amb un cost estimat de 3.000 pesos. Les dificultats de finançament frustraren l'execució de l'obra. (DF)

VÀRITX, POBLA DE Antics terrenys del terme de Pollença, citats el 1408 com a Pobla de Valig. (M)

↓ Font de Vàritx (Pollença)

VÀRITX, VALL DE Al terme de Pollença, situada a l'est del nucli urbà. És documentat el s XIII i és l'antic nom de la vall d'en Marc. (M)

VARQUES, CALA Al terme de Manacor, situada entre cala Falcó i el racó de s'Olla. És tancada per les puntes de Llevant i d'en Barrufau.

VARXO, CAN Propietat rústica del terme de Son Servera, situada entre sa Rascló, el rafal des Sant, Son Pou i can Valent. (M)

→ Jesús Vasallo Ramos

VASALLO RAMOS, JESÚS (Ciudad Rodrigo, Castella i Lleó 1919 - Madrid 1993) Periodista. Fou col·laborador del diari *Baleares*, de diverses revistes especialitzades en turisme i d'algunes cadenes de radiodifusió. Signava amb el pseudònim Xavier del Río. Dirigí les publicacions periòdiques *Odiel* de Huelva (1954), *Libertad* de Valladolid (1956-60) i *Unidad* de Sant Sebastià. Fou president de l'Associació Espanyola d'Escriptors de Turisme (1986-93) i de la Federació Internacional de Periodistes i Escriptors de Turisme (1989-93). Escrigué el llibre *Participación de los españoles en la política* (1970). Obtengué el Premi Nacional de Periodisme José Antonio Primo de Rivera (1969) i la medalla de plata del Foment de Turisme de Mallorca (1983). El seu fill **Ignasi Vasallo Tomé** (València 1945) és tècnic turístic. El 1966, es llicencià en dret a la Universitat Complutense de Madrid. El 1969, es graduà en periodisme a l'Escola Oficial de Periodisme de Madrid. Ha estat director de l'Oficina Nacional Espanyola de Turisme a Estocolm (1974-78), director general de promoció del turisme a la Secretaria General de Turisme (1982-85) i director general de l'Institut Nacional de Promoció del Turisme —INPROTUR—. Fou (1987) un dels fundadors de la companyia aèria Spanair. Presidí (1988-93) la Business Consultants, SA i, des de 1995, és director de l'Oficina Espanyola de Turisme a Nova York (EUA). El 1986, fou guardonat amb la medalla d'or del Foment del Turisme de Mallorca.

→ Ignasi Vasallo Tomé

VAST NICOSIA, OCTAVIO (Catània, Sicília s XVII - Palma 1742) Negociant. Féu una gran fortuna amb el comerç amb Amèrica. El 1702, a la Valeta es casà amb Innocència Malia i vengué a residir a Mallorca, on s'introduí dins els cercles mercantils i aristocràtics. Féu nombroses operacions comercials amb el senyor Ramon Despuig Cotoner, fill del comte de Montenegro, i amb el mercader Joan Vila, els quals li administraren el testament. L'inventari dels seus béns, elaborat (1739) pel notari Miquel Montserrat, és d'un gran interès per a l'estudi del comerç a Mallorca. (DF)

VAUMA Vegeu *Malva*.

VAUMA, CAN Propietat rústica del terme d'Alcúdia, situada a l'est del puig de sa Galera, entre es Colombar i ca l'Amo en Miquel. (M)

VAUMA, PLA DE SA Altiplà del terme d'Artà, situat al vessant SE del puig de s'Arboçaret, entre les cotes dels 300 i 350 m. (M)

VAUMA, PUIG D'EN Al terme d'Alcúdia, de 259 m d'altitud. És situat a l'extrem meridional del conjunt de muntanyes que forma la península d'Alcanada. (M)

VAYREDA CANADELL, JOSEP MARIA (Olot, Catalunya 1932) Pin-

↑ Josep Maria Vayreda, *Des de Gènova*

tor. Estudià a l'Escola de Belles Arts d'Olot. Residí a París (1958-66) i a Mallorca (decenni de 1980). El 1953, féu la primera mostra individual a Olot. Posteriorment, també ha exposat a diversos indrets de Catalunya i dels Estats Units, a Madrid (1967 i 1972), a Angulema (França) i a Palma (1981, 1983 i 1986). Cultiva temes de paisatge, sobretot urbà, en un estil realista.

← Antonio Vázquez Gimeno

VÁZQUEZ GIMENO, ANTONIO (Segòvia 1929) Militar. Ingressà a l'Acadèmia General Militar de Saragossa i després passà a la d'Artilleria de Segòvia. És diplomat d'Estat Major i d'Estats Majors Conjunts. Ocupà càrrecs a la Secretaria General de Política de Defensa, la Divisió Cuirassada i l'Estat Major de l'Exèrcit. El 1985, ascendí a general de brigada i passà a la Inspecció d'Artilleria. El 1987, fou promogut a general de divisió i va ser nomenat governador militar de Madrid. Entre 1989 i 1991, ocupà el càrrec de comandant general de les Balears. El 1992, fou nomenat director del Servei Històric Militar i del Museu de l'Exèrcit. (DJ)

VÁZQUEZ HUMASQUÉ, ADOLF (Vilafranca del Penedès, Catalunya 1887 - Mèxic 1975) Enginyer, escriptor i promotor esportiu. Obtengué

→ Adolf Vázquez Humasqué

(1911) el títol d'enginyer agrònom i fou (1912-22) director de la Granja Escola d'Agricultura de les Balears. Posteriorment dirigí l'Estació Enològica de Felanitx. El 1929, deixà de residir a Mallorca. Durant la II República (1931-36), ocupà càrrecs rellevants a l'Administració de l'Estat. Fou governador civil de Jaén (1931), inspector general de serveis socials agraris (1932), director general de reforma agrària (1932), director de l'Institut de Reforma Agrària (1936) i subsecretari del Ministeri d'Agricultura. El 1939, s'exilià amb la seva família a Mèxic. Publicà articles diversos sobre cultius i el llibre *Nuevos cultivos en Mallorca* (1915). A més, és autor de la novel·la *El secreto de la pedriza* (1920), amb pròleg de Gabriel Alomar, de la qual la productora Balear Film realitzà (1925) la pel·lícula homònima. Amb el seu germà Joan publicà el drama *El corrosivo* (1921). Fou (1916) fundador i primer president del club de futbol Reial Societat Alfons XIII, tot i que dimití

↑ Veça

poc després. Fou nomenat president honorari de la Societat i ocupà càrrecs directius fins al seu trasllat (1929) a la Península. (GaS/PF)

VEÇA *(Vicia sativa sp amphicarpa)* Planta de la família de les papilionàcies. És anual, més o menys pubescent i feble. Les tiges són subterrànies i les fulles presenten de 3 a 8 parells de folíols, estrets, les superiors amb circells ramificats. Les flors són grosses, violàcies, amb totes les dents del calze

↓ Veça borda *(Vicia pseudocracca)*

iguals i més llargues que el tub. El llegum també és gros. Floreix d'abril a juliol. Es fa per llocs herbosos i de conreu. **Veça borda** *(Vicia pseudocracca)* Planta de la mateixa família que l'anterior. És anual, pilosa, amb les fulles compostes, entre 2 i 12 parells de folíols. Les flors, que es presenten en raïms d'entre 1 i 8, són violàcies, pàl·lides, amb les ales més o menys groguenques. El calze té les dents molt desiguals. Floreix entre els mesos de març i agost i es fa per llocs herbosos. **Veça de ramellet** *(Vicia benghalensis)* Planta de la mateixa família que les anteriors. És anual, hirsuta i enfiladissa, amb circells. Les fulles són compostes d'entre 5 i 10 parells de folíols. Els raïms són unilaterals i presenten entre 3 i 12 flors petites, violàcies, amb la corol·la d'un color porpra negrós a la part apical i pàl·lida a la base. El llegum és pubescent, d'un bru groguenc. Floreix de març a juny. Es fa per fenassars i conreus. **Veça groga** *(Vicia lutea)* Planta de la mateixa família que les anteriors. És anual, enfiladissa i pilosa. Té les fulles compostes, amb 4-9 parells de folíols. El circell és ramificat. Fa les flors solitàries, grosses i grogues, sovint amb taques violàcies. El llegum és gros, bru, amb pèls tuberculats rogencs. Floreix entre els mesos d'abril i juliol. Es fa per fenassars i conreus. **Veça peluda** *(Vicia pubescens)* Planta de la mateixa família que les anteriors. És anual, gràcil i pubescent. Les flors són petites i es presenten en raïms d'entre 1 i 8; són roses o liles, amb ales més o menys groguenques. Les dents del calze són més llargues que el tub. El llegum és petit, bru i, generalment, pubescent. Floreix els mesos de maig a juliol i es fa per llocs herbosos. **Veça petita** *(Vicia tenuissima)* Planta de la mateixa família que les anteriors. És anual, gràcil, quasi glabra, d'un color verd groguenc. Les tiges són enfiladisses. Les fulles presenten circell simple o bifurcat i entre 2 i 5 parells de folíols, que són linears, aguts i mucronats. Les flors són blavenques, amb venes més fortes i amb raïms d'entre 2 i 5. El calze és pubescent. Floreix d'abril a juny. Es fa per fenassars i conreus.(GA)

VECCHIOLI, FRANCISCO (La Plata, Argentina 1892 - Buenos Aires 1945) Pintor. Entre 1918 i 1922, viatjà per Espanya i per França. Residí a Mallorca entre 1919 i 1921. Fou seguidor d'Anglada Camarasa i féu amistat amb Tito Cittadini. Participà (1914-35) en les exposicions del Saló Nacional Argentí. Amb una beca de la Comissió Nacional de Pintura de l'Argentina, tornà a Europa el 1936. A les seves obres, utilitzà la tècnica a l'oli i plasmà la temàtica dels paisatges de La Plata i de la figura humana. Va pintar també paisatges, sobretot muntanyencs, de Pollença i féu diversos quadres per a l'església parroquial de Pollença. Es conserven obres seves a l'Ajuntament de Palma i als museus argentins de Belles Arts de Buenos Aires, Provincial de Belles Arts de Còrdova i Municipal de Río Cuarto.

↑ Vecera *(Vicia peregrina)*

VECERA *(Vicia peregrina)* Herba anual de la família de les papilionàcies, més o menys pubescent. Té les fulles compostes, amb 4-8 parells de folíols molt estrets i linears. Les flors són de color violeta, solitàries i amb dents de calze desigual. El llegum és bru i cobert de pèls aplicats. Floreix d'abril a juny. Es fa a conreus i fenassars. **Vecera borda** *(Vicia sativa* sp *nigra)* Herba anual, més o menys pubescent, de la mateixa família que l'anterior. Té les fulles amb 3-8 parells de folíols estrets i les superiors pre-

↓ Francisco Vecchioli, *Camí rural*

↓ Vecera borda *(Vicia sativa* sp *nigra)*

senten circells ramificats. Fa el llegum petit i les flors petites i violàcies, amb totes les dents del calze de la mateixa mida i més curtes que el tub. Floreix d'abril a juliol. Es fa a llocs herbosos i a conreus. (GA)

VECIANO, PERE (Castelló de la Plana s XVI - Palma 1652) Patró. S'establí a Mallorca i es casà amb Joana Genovard. Residí al barri de Santa Creu, de Palma, on tenia un casal amb pintures religioses, cartes de navegar i depòsit d'armes blanques, arcabussos i municions. El 1635, ja s'havia introduït dins els cercles de mercaders xuetes de Palma i feia negocis amb Agustí Antoni Cortès. Féu fortuna comandant tant embarcacions de transport com de cors. El 1639, a Palma, vengué el seu berganti «Nostra Senyora del Roser, Sant Pere i Sant Rafel». Per les seves accions contra els catalans i els francesos durant la Guerra dels Segadors, li fou atorgat el tractament de capità. L'inventari dels seus béns, elaborat (1652) pel notari Martí Seguí, és de gran interès per a l'estudi del corsarisme a Mallorca. (DF)

VEÇÓ *(Vicia disperma)* Planta de la família de les papilionàcies. És anual, gràcil i més o menys pubescent. Les fulles són compostes d'entre 5 i 10 parells de folíols. Els raïms presenten de 2 a 6 flors petites, blavenques, amb les dents del calze desiguals. El llegum és petit, entre 1 i 2 cm, glabre, amb 2 o 3 granes. Floreix d'abril a juny. Es fa per llocs herbosos.

Veçó petit *(Vicia tetrasperma)* Planta de la mateixa família que l'anterior. És anual i gràcil. Les fulles són compostes de 2 a 5 parells de folíols. Els raïms presenten entre 1 i 6 flors petites, roses o liles, amb les dents del calze desiguals. El llegum és petit, de 9 a 17 mm, amb 3-6 granes. Floreix entre els mesos de maig i juliol. Es fa per llocs herbosos. (GA)

VEÇOT *(Vicia hirsuta)* Planta herbàcia anual, de la família de les papilionàcies, gràcil, ramificada i pubescent. Té les fulles compostes, amb 4-8 parells de folíols. Forma raïms d'1 a 8 flors de color blanc violaci. El llegum és pubescent, amb dues granes. Floreix entre abril i agost. Creix principalment a llocs herbosos. (GA)

VEÇOTA *(Vicia hybrida)* Planta herbàcia anual, de la família de les papilionàcies. És hirsuta i té els folíols truncats i mucronats. El circell és ramificat i fa unes flors amb peduncles curts, grosses i solitàries, de color groc, amb estendard pubescent i sovint amb estries de color porpra. El llegum és cobert de pèls. Floreix entre maig i juny. Creix principalment a fenassars. (GA)

VECTIGAL Tribut imposat sobre el transport de mercaderies. Als imperis Romà i Bizanti ja hi havia un impost indirecte amb aquest nom, si bé gravava altres conceptes. El 24 de juliol de 1393, el rei Joan I concedí a la Universitat de Mallorca l'autorització per imposar-lo, sempre que ho consideràs convenient, sobre el pa, el vi, la carn i l'oli i també sobre les mercaderies en general. Per a la col·lecta, els jurats i el Gran i General Consell, que n'eren els administradors, el podien vendre o arrendar segons el seu criteri. S'aplicà principalment sobre els productes que entraven a l'Illa i en sortien a raó de 3 diners per lliura. L'oli que s'exportava n'estava exempt i el gra pagava 2 sous i 6 diners per lliura; el sabó, 2 sous per lliura; el formatge, 4 diners per lliura; la carn i el peix salat, 2 sous i 3 diners per lliura; l'estam, 4 diners per lliura, i el bescuit, 5 sous per quintar. Altres vectigals que afectaren el comerç, en distintes èpoques, eren el dels consignats (1 diner per lliura sobre totes les mercaderies que entraven a l'Illa i en sortien) i el de la mercaderia, que es basava en el tonatge i la procedència de les embarcacions. Tots aquests imposts subsistiren fins al s XVIII, si bé en algun cas canviaren el nom, com el vectigal dels consignats, que fou substituït el 1618 pel dret nou. (GE)

VEDA, LA Societat recreativa fundada a Palma el darrer terç del s XIX. Estava situada al passeig des Born i organitzava diferents actes socials, com joc, balls i tertúlies. Arran de la recuperació econòmica de la segona dècada del s XX, es produí un augment de demanda de pintura. Aquest fet propicià que la societat recreativa La Veda decidís (1916), per iniciativa de Gabriel Villalonga Olivar i Maties Mut, destinar l'anomenat saló àrab de la seva seu a centre d'exposicions. La primera temporada (1916-17) s'inaugurà amb una exposició de Roberto Montenegro, que tengué lloc l'octubre de 1916. La seguiren mostres de Hans Otto Poppelreuter, d'Antoni Gelabert i de Joan Fuster. Els resultats varen esser satisfactoris pel volum de les vendes fetes i per la bona acollida del públic. La temporada 1917-18 s'inicià amb una mostra col·lectiva que, sota el títol de Saló de Tardor, reuní obres de 24 artistes. La temporada 1919-20 marcà una fita en el món artístic de Mallorca, determinada per les exposicions de Tito Cittadini i Francisco Bernareggi, que suposaren la seva consagració com a pintors de relleu i, alhora, la d'aquest saló com a centre permanent d'exposicions. De fet, hi mostraren la seva producció tant els pin-

↓ Veçó petit *(Vicia tetrasperma)*

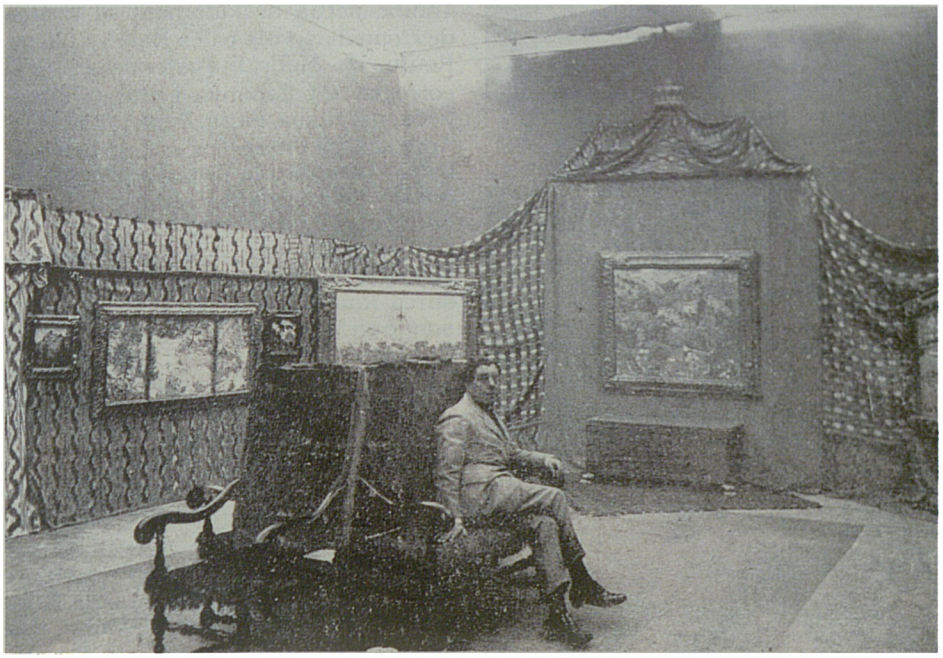

↑ Francisco Bernareggi, amb una exposició al saló La Veda (1920)

↑ Molí d'en Vedell (Santanyí) (AAAMM)

tors mallorquins com els residents a l'Illa, com Roberto Montenegro (1916 i 1918), Antoni Gelabert (1917 i 1921), Joan Fuster (1917, 1919, 1924 i 1926), Tito Cittadini (1920 i 1927), Narcís Puget (1921), Llorenç Cerdà (1921, 1922, 1924 i 1927), Anglada Camarasa (1927), Cristòfol Pizà, Joan Junyer (1925) i Francisco Bernareggi (1920 i 1928). El 1928, el canvi de seu de la societat —que es traslladà al carrer dels Paraires— determinà la desaparició del saló àrab. En el decenni de 1970, l'entitat es fusionà amb el Veloç Sport Balear. El 1997, encara es manté en actiu, al carrer de Miquel dels Sants Oliver. (MA)

VEDELL, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre can Reus, can Sion, can Servera i es Gallicant. ■ Al terme de Llucmajor, anomenada també Pallissa d'en Vedell, situada entre na Corassina, Son Ferretjanet, Son Mesquida i la possessió de Païssa. ■ Al terme de Palma, situada entre can Vic, ca na Vidre, el molí des Moix i el nucli urbà de sa Garriga. ■ Al terme de Pollença, situada entre el torrent de Sant Jordi, ca na Rostolla, les Sorts i cal Beat. ■ Terrenys del terme de Selva. Hi ha notícies de l'existència d'aquest topònim per documentació datada el 1774. (M)

VEDELL, HORT D'EN Al terme de Manacor, situat entre la clova d'en Cantó, ca ses Romes, Son Llunes i sa Canova. (M)

VEDELL, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Santanyí, situat a Calonge, a la carretera de cala Llonga. Té la base-habitatge quadrada i la torre de paredat, construïda amb pedra de Santanyí, de 4 m de diàmetre, amb dos sostres, dos finestrons i una porta d'accés, amb escala interior de caragol. El 1997, el conjunt es trobava en bon estat de conservació. (BRa)

VEDELL, PAS DES Al terme d'Escorca, situat entre coma Morella i Femenia Vell. (M)

VEDELL, RAFAL Al terme d'Andratx, documentat el 1401. El 1997, era conegut amb el nom de can Pereta. (M)

VEDELL, SON Antic hort del terme de Palma. Era situat prop del convent de Nostra Senyora de la Soledat Extramurs. Confrontava amb el camí de Manacor i l'hort d'en Pasqual. El 1653, pertanyia a l'hortolà Bartomeu Vedell, de la família del qual prengué el nom. De 7 quarterades, tenia cases, sínia i safareig. Era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. El 1658, era del cirurgià Miquel Seguí. El 1997, era urbanitzat. ■ Antic rafal del mateix terme. Confrontava amb el camí d'Inca. El 1608, pertanyia a Joan Vedell, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals. El 1670, l'argenter Bartomeu Coc l'adquirí per un cens reservatiu de 37 lliures anuals. El 1712, pertanyia a Cosme Orell. El 1997, era urbanitzat. (DF)

VEDELL, TALAIA D'EN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Reviu, Marola, el torrent d'Alfàbia i es Masdéu. (M)

VEDELLETA, SA Possessió del terme de Selva, situada a Binibona. Confronta amb Binissiri, sa Parellada, els establiments de sa Vedelleta, el camí de Moscari a Binibona i el camí de Binibona a Caimari. El s XVII, pertanyia a la família Mestre —Vedellet— i la seva denominació deriva d'una feminització del malnom de la família propietària. El 1673, era denominada Son Vedellet i es trobava molt carregada de censos. Feia, anualment, 4 quarteres de blat i 15 lliures alodials al senyor Guillem Abrí-Descatlar; 20 quartans d'oli a la Casa de Nostra Senyora de Lluc; 11 lliures al senyor Esteve Conrado; 12 al comú de l'església de Selva; 20 a l'Hospital General de Mallorca; 8 a Antoni Mestre, paraire, de Selva; 4 a Josep Martorell —Picó—, de Massanella; 4 als hereus de Martí Martorell, i 4 al benefici fundat pels Mestre —Vedellet— a l'església de Selva. El 1674, la possessió fou dividida. Guillem Mestre —Furiós— rebé la part confrontada amb can Beneit i can

↑ Sa Vedelleta (Selva)

Joan Furiós. A Antonina Mestre —Vedelleta—, li corresponguereu les cases i les terres situades cap avall de la síquia del Pou fins al camí de sa Parellada i fins a la barrera del Garbejar. Aquesta propietat confrontava amb es Castell Gran, el camí de sa Parellada i la comuna de Selva. Ambdues propietats eren sots alou del senyor Guillem Abrí-Descatlar, senyor de la Bossa d'Or, marquès del Palmer i cavaller de l'orde d'Alcàntara, a mercè de lluïsme i presentació de fadiga de deu dies. El 1710, sa Vedelleta que fou dels Mestre —Furiós— pertanyia a Joan Mestre —Joanot— i a Joana Siquier i feia una renda anual de 90 lliures. El 1732, era propietat a Joana Siquier. Tenia cases esbucades, amb tafona. Era dedicada a olivars i garroverars. Fou valorada en 1.890 lliures. El 1828, la possessió que fou dels Mestre —Vedellet—, denominada sa Vedelleta, pertanyia a l'Ajuntament de Selva. Tenia cases i era dedicada a olivars i garroverars. Feia una renda anual de 101 lliures, 5 de millores i havia de cedir 6 quartans d'oli al prior de Lluc. El 1849, era de la mateixa institució i feia una renda anual de 2.325 reials. El 1855, donava a l'Ajuntament de Selva una renda anual de 3.999 reials. Durant 1837-43, fou parcialment establerta i, de les petites i mitjanes propietats que en derivaren, sorgí l'impuls demogràfic i econòmic del nucli de Binibona, que assolí una població de 148 habitants el 1900. El pou de sa Vedelleta funcionà, els s XIX-XX, com a pou comú dels habitants de Binibona. El 1863, Àlvaro Campaner Fuertes tenia una propietat d'11 quarterades a sa Vedelleta, amb cases, tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars i a conreu de cereals. Al principi del s XX, funcionà dins la possessió una mina de lignit, que, després d'un greu accident que causà la mort de quatre treballadors, fou definitivament clausurada. El 1997, el nucli de la primitiva possessió, amb cases del s XIX acuradament restaurades, tenia 15 quarterades i pertanyia a Humbert Colom. Era dedicada a olivars, garroverars i arbres fruiters. (DF)

→ Joan Vedell Lledó

VEDELL LLEDÓ, JOAN (Campos 1868 - 1962) Violinista i compositor. Ingressà (1878) al conservatori de música de Palma i ben aviat féu concerts de violí. Estudià (1886-90) al Reial Conservatori, de Madrid, i obtengué (1890) el títol de professor de piano i violí. Fou primer violí de la Sociedad de Conciertos de Madrid i membre del sextet Barbero, titular del Palau Reial. També actuà assíduament al Teatro de Comedias i als cafès Nevelty i Ideal Roum, de Madrid. Posteriorment recorregué tot Espanya i ciutats europees com Roma, París, Berlín i Londres. Amb la seva orquestra, acompanyà solistes com Pablo Sarasate i Paderewsky i els cantants Uetam i Gayarre. Estrenà al Teatre Reial, de Madrid, l'òpera *Aida* de Verdi. Va compondre els valsos *A mi madre*, *Bellas Artes*, la masurca *Ramo de violetas* i la polca *Pensando en Mallorca*. (BF/CM/MIR)

VEDELL MAS, DAMIÀ (Manacor 1815 - 1882) Escultor. A Palma, fou deixeble del pintor Agustí Buades Frau, amb el qual estudià dibuix. A l'exposició que tengué lloc (1836) a la Reial Societat Econòmica d'Amics del País, de Mallorca, presentà un crucifix, un centaure i una venus, de fang. Amb aquest mateix material, obrà dos caps que es trobaven a la sala d'escultura de l'Acadèmia de Dibuix de Barcelona i dos amorets al passeig de la Rambla, de Palma. Entre 1838 i 1866, fixà la residència a París, on conegué l'escultor Étienne Jules Ramey. Féu una estàtua de sant Josep i alguns busts de Napoleó III de marbre.

VEDELLS, CAMÍ DES Al terme de Santanyí, entre la carretera de Cala d'Or i les terres de ses Rotes. Originàriament, era un camí d'establidors. (M)

VEGA GRÀCIA, JESÚS (Barcelona 1957) Pintor. Resideix a Mallorca des de molt jove. Estudià (1978-80) a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma. El 1983, féu la primera mostra individual a Palma. Posteriorment, ha exposat a París (1983), Palma (1985) i Alcúdia (1990). La seva obra ha evolucionat cap a un expressionisme abstracte, amb preferència per la tècnica del collage.

VEGA-INCLÁN Y PALMA, MIGUEL DE LA (Medina Sidonia, Andalusia 1820 - Puerto Rico 1884) Militar. Marquès de Vega Inclán. Ingressà a l'exèrcit com a guàrdia reial el 1835. Amb la graduació de tinent general, va esser nomenat capità general de les Balears l'octubre de 1874, quan quedà sense efecte el nomenament d'Eulogio González Iscar. El setembre de 1878, cessà en el comandament i passà a esser capità general de Castella la Vella. Posteriorment, ocupà aquest mateix càrrec a Puerto Rico, on morí a causa de la febre groga. (DJ)

↑ Veguers (fragment de l'*Enterrament de Ramon Llull)*

VEGLISON JORNET, MANUEL (Sant Sebastià 1907 - Puebla, Mèxic 1965) Metge i polític. Es llicencià en medicina a la Universitat de Madrid (1928). El 1933, s'afilià a Falange Espanyola. Durant la Guerra Civil (1936-39), es refugià a l'ambaixada de Xile a Madrid. Després de la guerra, fou governador civil de Guadalajara i de les Balears. Durant la seva gestió a les illes (1942-45), s'accentuaren els problemes d'abastament i l'estraperlo. El 1945, fou destituït. Poc després s'exilià a Mèxic, on exercí de metge. (DG)

VEGUER Magistrat governatiu judicial. Aquest terme deriva del llatí *vicarii*, amb el qual es designava els delegats del poder. La seva jurisdicció i naturalesa era semblant al càrrec de batle. Ambdós magistrats eren oficials reials però en la seva designació intervenia el poder municipal, fet que els atorgà el caràcter d'òrgans de l'Administració paccionada. A Mallorca, aquest càrrec va ser fruit de la influència de l'Administració pública catalana. El veguer del Principat de Catalunya era el cap d'un ampli districte anomenat 'vegueria', on era jutge ordinari, amb jurisdicció civil i criminal. El primer veguer de Mallorca fou Berenguer Burguet (1232). La seva vegueria inicialment s'estengué per tota l'Illa. Era jutge ordinari i actuava amb l'auxili de la seva cúria, constituïda pels assessors i un consell de prohoms. Cap al 1300, es creà el càrrec de **veguer de fora,** amb seu a Sineu i competències sobre tota la Part Forana. A la ciutat de Mallorca, el veguer era jutge de primera instància en totes les qüestions d'ordre civil que, per raó de la matèria o de les persones, no fossin competència del batle o del governador. Era jutge penal i instruïa i dictava sentències, excepte en les qüestions reservades al governador. La creació de la Reial Audiència de Mallorca (1571) va fer que perdés bona part de la seva jurisdicció penal. Governativament, el veguer era un oficial o magistrat especialment encarregat de vetlar per l'ordre públic i la moral ciutadana. Auxiliat pels saigs, perseguia les conductes llicencioses i els desordres en els carrers. Les seves sentències, tant en matèria civil com penal, es podien apel·lar davant la cúria del governador i, quan aquesta desaparegué, davant la Reial Audiència. Aquest organisme, de caràcter més tècnic, li llevà gran part de les competències. Fou suprimit definitivament per la Reial Cèdula del 6 de desembre de 1717, en el context dels decrets de Nova Planta. Les seves funcions passaren als batles majors prevists en la nova estructura de la Reial Audiència del regne mallorquí. (RP)

VEGUER, PERE (? s XVI - l'Alguer, Sardenya 1562) Eclesiàstic. Fou (1541-62) bisbe de l'Alguer. Entre 1542 i 1545, fou virrei interí de Sardenya i visitador reial de l'Administració de Mallorca. Assistí al concili de Trento. És autor de *Sacrae constitutiones* (1549).

VEGUES, SES Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre cala Anguila, can Relles i Son Alegre Marina. (M)

VEÏNA, CAMP DE NA Al terme de Porreres. Hi ha notícies de l'existència d'aquest topònim per documentació datada el 1482. (M)

VEÏNATS DEL TERME DE CALVIÀ Publicació d'informació local que edità, entre 1982 i 1989, a Calvià el col·lectiu de Veïns de Calvià. Era de periodicitat mensual i en sortiren 67 números. Tenia un tiratge de 400 exemplars. Era redactada majoritàriament en català.

VELA, CAMP DE LA Al terme de Llucmajor. Hi ha notícies de l'existència d'aquest topònim per documentació datada el s XIV. (M)

VELA, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada al sud de la possessió de Son Cardaix, entre can Sopa i can Mascaró. (M)

VELA D'EN BIBILONI, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat al camí d'Inca, prop des Mesells. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda setzena, dita sa Baralla, a raó de tres quarts d'hora cada vint dies. El 1666, pertanyia al mercader Gabriel Fuster, que el llegà (1692) al també mercader Josep Foco i a l'esposa d'aquest, Magdalena Palou del Reguer. Aquests el vengueren (1701) al notari Miquel Bibiloni, de qui prengué el nom. El 1709, el donà al seu fill, Lleonard Bibiloni. A partir d'aleshores, passà de pares a fills fins que, el 1862, Joaquim Bibiloni i Socies de Tagamament el vengué a Jaume Ignasi Ballester d'Olesa i Rosselló, que en passà el dret d'aigua al rafal de Son Ferragut. (DF)

VELA D'EN DIEGO, SA Antic hort del terme de Palma. Confrontava amb la síquia de la Ciutat i en tenia dret d'aigua, que rebia de la tanda vint-i-dosena, dita en Granada, a raó d'una hora cada vint dies. El 1622, tenia 2 quarterades de terra de reguiu i Aina Garau la vengué (1623) al senyor Ramon Fortuny. Els s XVII-XVIII, fou successivament de Jordi Fortuny (1664), de Ramon Fortuny de Ruescas i Garcia, cavaller de l'orde d'Alcàntara (1665), de Jordi Fortuny (1729) i d'Aina Fortuny Gual, esposa del senyor

Ferran Trullols, marquès de la Torre (1752), que el vengué (1770) a Tomàs Fortesa Cortès. El 1797, passà als seus fills Francesc Tomàs i Josep Fortesa, que el vengueren (1825) a Rafel Ignasi Cortès Aguiló. (DF)

VELA D'EN GARAU, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat al lloc dels Caputxins Vells, entre els camins de Jesús i de la Real. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda vint-i-unena, dita sa Parellada d'Avall, a raó d'una hora i un quart cada vint dies. El 1666, feia part de l'heretat d'Antoni Garau, de qui prengué el nom. El 1679, s'hi fundà el convent dels caputxins extramurs. El 1771, davant el temor d'una incursió musulmana, fou ordenada la demolició dels convents dels caputxins, dels agustins d'Ítria i dels trinitaris, situats fora de les murades. El dels caputxins fou enderrocat el mateix any i el solar, les terres de conreu i el dret d'aigua passaren al Reial Patrimoni. (DF)

VELA D'EN MARTÍNEZ, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat vora la creu del monestir de la Real. Era una pertinença del molí d'aigua denominat des Racó, de ses Roquetes o de la Real. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda vint-i-setena, dita es Comanador, a raó d'un quart d'hora cada vint dies. El 1666, pertanyia als hereus del misser Vicenç Ramis. El 1720, era de Jeroni Socies, doctor en drets. El 1730, Josep Rius, doctor en drets, el vengué a Antoni Artigues, doctor en drets i oïdor de la Reial Audiència. El 1768, l'heretà el seu fill, Joan Artigues Sitjar, de qui passà (1837) al seu fill, Jaume Ignasi Artigues Llompart i, el 1841, al germà d'aquest, Salvador Artigues Llompart. (DF)

VELA D'EN MULET, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat al camí de Bunyola i confrontava amb Son Brull. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat que rebia de la tanda tretzena, dita es Figueral, a raó de dues hores cada vint dies. El 1625, Pau Venrell, ciutadà militar, curador de l'heretat d'Antoni Mulet, de qui l'hort prengué el nom, el vengué a Magdalena Barceló Nicolau, de qui passà al seu nebot, el mercader Rafel Barceló. El 1646, passà al seu fill, el prevere Joan Barceló. A la seva mort (1712) fou llegat en concepte d'obra pia. El 1752, Antoni Serra Maura, doctor en teologia i en ambdós drets, l'adquirí per via d'establiment de l'esmentada obra pia i l'integrà al seu rafal de Son Brull. (DF)

VELA D'EN PARETS, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat darrera el convent de Nostra Senyora d'Ítria. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat que rebia de la tanda trentena, dita del Temple, a raó d'una hora cada vint dies. El 1666, pertanyia al senyor Francesc Serra, mercader. El 1731, era de Francesc Serra Vallès. El 1748, pertanyia a Domènec Carrió. El 1762, era de Catalina Carrió Parets, de qui passà (1776) al seu fill, el senyor Andreu Parets Carrió, de qui prengué el nom. Aquest el vengué (1791) a Pere Josep Català —Comptes—, fuster i mesurador de sa Quartera. Des d'aleshores fou també denominat sa Vela d'en Comptes. El 1828, el donà a Nadal Vidal Català i altres, que el vengueren (1832) a Maria Valls Tarongí, la qual l'integrà a l'hort Tancat, dit també, des de llavors, es Jardí d'en Comptes. (DF)

VELA D'EN RUBEU, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat davant la porta de Sant Antoni, davant el convent de Nostra Senyora del Socors Extramurs. Era també denominat ses Batedores i Son Avellà. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda vint-i-vuitena, dita es Comanador, a raó d'una hora i un quart cada vint dies. El 1666, pertanyia al mercader Melcior Serra. El 1697, passà als seus fills, Miquel i Jeroni Serra. El 1715, era de Miquel Serra Cabrer. El 1770, Catalina Pujals l'establí al conrador Miquel Canyelles. Dins aquesta família fou successivament d'Antoni Canyelles Soler (1783), de Francesc Canyelles Soler (1823) i de Miquel Canyelles (1830). Aquest el vengué (1851) al taverner Sebastià Pericàs Sampol, el qual en vengué (1863) el dret d'aigua al rafal de Son Cugullada. (DF)

VELA D'EN SENECA, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat davant el baluard d'en Sanoguera, prop de la porta Pintada. Era també denominat sa Feixina i can Noguera. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda setzena, dita sa Baralla, a raó d'una hora i un quart cada vint dies. El 1666, Aina Femenia, esposa del mercader Pedro Sánchez, el vengué a Pere Miquel Gomila, notari, i aquest el vengué a Bartomeu Aguiló. El 1710, era del notari Joan Rosselló. El 1741, feia part de l'heretat del notari Joan Rosselló i el comprà Ferrer de Comelles. El mateix any, passà a Coloma de Comelles, esposa de Miquel Joan Antic de Llorac, i per manda pia passà al col·legi de Nostra Senyora de Monti-sion, de la companyia de Jesús. El 1767, amb l'expulsió dels jesuïtes passà a la Reial Junta Municipal d'Ocupació i fou adquirit en subhasta pública (1774) pel conrador Pasqual Pelegrí. El 1829, Guillem Pelegrí el vengué a Francesca Ripoll Reure i aquesta el vengué, el mateix any, a Paula Capó Llinars, de qui l'heretà (1866) el seu nebot Bartomeu Ferragut Frontera. (DF)

↑ Can Vela Gran (Pollença)

VELA D'EN VERÍ, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat prop del convent de Nostra Senyora d'Ítria. Confrontava amb la síquia de la Ciutat i el camí que anava des d'Ítria a la Creu de Sóller. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda vint-i-setena, dita es Comanador, a raó de dues hores cada vint dies. El 1642, pertanyia al senyor Tomàs de Torrella, cavaller de l'orde de Calatrava. Tenia cases i 5 quarterades d'hort i reguiu. Feia una renda anual de 120 lliures. Els s XVII-XVIII, era denominat ses Veles. El 1732, fou adjudicat a favor del senyor Tomàs de Verí i Safortesa i prengué la denominació de sa Vela d'en Verí. Fou successivament de Pere Josep de Verí i Sales (1761), de Tomàs de Verí i Togores (1782) i de Pere de Verí i Sales (1836). El 1868, tenia cases, 4 quarterades d'hort reguiu i era valorat en 9.000 escuts. Confrontava amb sa Vela d'en Diego, can Sard o can Brusca, el camí de Sóller i la síquia Major de la font de la vila. (DF)

VELA GRAN, CAN Propietat rústi-

↑ Poblat talaiòtic en es Velar (Manacor)

↑ Molí des Velar (Santanyí) (AAAMM)

↑ Molí des Velar de sa Torre (Montuïri) (AAAMM)

ca del terme de Pollença, situada entre Son Tut, can Bosseta, les Quarterades i can Vela Petit. (M)

VELA PETIT, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre can Vela Gran, can Vic, can Lloquet i can Tirana. Hi ha un talaiot de planta rectangular en mal estat de conservació. (M)

VELAR, ES Antic rafal del terme d'Ariany. El 1720, pertanyia a l'escrivà Jaume Gibert. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals. Feia una renda anual de 7 quarteres de blat. ■ Terrenys del terme de Binissalem, estesos al sud de la vila, entre els camins de Biniali, de Muro i de Biniagual. El camí d'accés és denominat **camí des Velar.** ■ Al terme de Consell, situats entre Son Corcó Vell, Son Palou, Son Perot i Son Jordi. Una tradició local assegura que en aquest lloc hi ha tombes subterrànies formades per volta de canó. ■ Antiga possessió del terme de Felanitx. El 1698, pertanyia a Joan Togores. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia una zona de garriga. Tenia una guarda de 63 ovelles i ramaderia porquina. Els Togores —des Velar— tenien posada a la vila de Felanitx. El 1997, en deriven els terrenys homònims estesos entre Son Hereuet, can Serra, can Fabiol i Son Matamoros. Hi ha un poblat prehistòric del qual Émile Cartailhac aixecà el plànol (1892). És citat també per Adalbert Bezzenberger (1907) i Else Seeger (1932). ■ Terrenys del terme de Lloret de Vistalegre. Són una pertinença de la possessió de Son Gelabert de Baix, on hi ha un poblat prehistòric. Lluís Amorós (1953) descriu una estatueta de bronze, divinitat bèl·lica de la Mallorca talaiòtica trobada en aquest poblat. ■ Al terme de Manacor, a la possessió de s'Hospitalet Vell, estesos entre la Torre, el rafal Nou, can Papalló i can Roig. Hi ha un poblat talaiòtic molt notable amb un talaiot que conserva gran part del sistema de coberta de la cambra, formada per lloses llargarudes col·locades en posició radial des del tambor superior d'una pilastra polilítica central, i per una construcció de planta rectangular formada per filades de pedra amb el caire exterior en forma d'escaló per evitar el desplaçament cap a fora de la pedra immediata superior. Fou declarat (1946) Monument Històric Artístic Nacional. ■ Al terme de Maria de la Salut, estesos dins el de Santa Margalida. Són situats entre el rafal Roig, es Pujol, ca na Cocova i can Gamarra. Hi ha restes d'unes murades d'un poblat talaiòtic. ■ Propietat rústica del terme de Muro, situada entre can Corritx, Son Serra, el pou des Bous Maleïts i Son Morro. ■ Terrenys del terme de Santanyí, situats entre el nucli urbà, el camp d'en Vidal, s'Olivó Vell i el camp d'en Bover. ■ Al terme de Sencelles, entre s'Estany Gran, es Campet, la Vila i Son Calussa. En superfície s'hi troben fragments de ceràmica indígena i romana i molons. ■ Al terme de Sineu, situats a la possessió de Son Rossinyol. Hi ha un poblat prehistòric donat a conèixer per Joan Rotger Niell (1939). (DF/M)

VELAR, MOLÍ DES Molí de vent, fariner, del terme de Santanyí, situat al carrer homònim. Té la base rectangular amb dos aiguavessos i voltes de mig canó. La torre, de paredat, té 4,40 m de diàmetre i conserva dues moles. Té quatre sostres i escala de caragol volada. El conjunt es troba en bon estat de conservació. (BRa)

VELARÀS, ES Terrenys del terme de Llucmajor. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació el 1553. (M)

VELAR DE SA TORRE Terrenys del terme de Montuïri, estesos entre es Dau, sa Corona, Son Rata i na Rossinyola. (M)

VELAR DE SA TORRE, MOLÍ DES Molí de vent, fariner, del terme de Montuïri, situat a la possessió de sa Torre. És de base quadrangular d'una sola planta, amb voltes de canó, construïda amb pedres irregulars. Té envelador per damunt el terreny, per un costat, i les cases, per l'altre. Una síquia excavada radialment entra a la torre. El 1997, era abandonat. (BRa)

VELAR DES CUITOR, ES Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre Laiar, es Campet, la rota des Capellans i Son Company. S'hi han trobat enterraments antics i ceràmica indígena i romana. (M)

↑ Molí de ses Veles (Inca) (AAAMM)

↑ Ses Veles (Inca)

VELARDE Y SOLA, JERÓNIMO (Madrid 1724 - 1799) Jurista. Doctor en drets per la Universitat d'Alcalá de Henares. Fou fiscal de l'Audiència d'Oviedo (1762) i oïdor de la Reial Cancelleria de Valladolid (1766). El 1773, Carles III el nomenà regent de la Reial Audiència de Mallorca. Deixà aquest càrrec el 1774 quan fou nomenat regent de la de Catalunya. Fou president de la Cancelleria de Granada i conseller de Castella (1784). (JJ)

VELARS, SES Terrenys del terme de Felanitx, estesos entre la mola d'en Bordoi, Tortitx, la mola d'en Blai i sa Sabatera. (M)

VELER, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre el camí de ses Òlibes, Son Senalla, Son Cusseta i ses Talaies. ■ Al mateix terme, situada entre Son Baco, es Palmer, Son Virgili i Son Amer. ■ Al mateix terme, entre can Lluent, Son Rengo, can Damià Dents i l'hort de s'Hereu Mas. (M)

VELERA, LA Terrenys del terme de Lloseta, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1365. (M)

VELES, CAMP DE LES Al terme de Llucmajor. De l'existència d'aquest topònim es tenen notícies per documentació datada el 1672. (M)

VELES, MOLÍ DE SES Antic molí de vent, fariner, del terme d'Inca situat al carrer de Llorenç Riber. La torre era de pedra vista i fou enderrocada el 1985. Del conjunt restaven (1996) únicament alguns elements de la base-habitatge en estat ruïnós. (BRa)

VELES, SES Terrenys del terme d'Alcúdia, estesos entre can Guaita, ses Set Quarterades, s'Albufereta i els Quatre Carrerons. S'hi han trobat sepulcres romans i ceràmiques indígenes i romanes. ■ Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre na Blanca d'en Punta, Son Munar, Males Herbes i Son Trobat Vell. ■ Terrenys del terme d'Andratx, estesos entre les rotes de s'Hereu, el puig de ses Selles, cala Sanutges i Son Benet. És documentat com a Veles del Port el 1494. S'hi han trobat nombrosos fragments de ceràmiques indígenes i romanes, monedes romanes, bales de plom de bassetja i fragments rovellats d'eines de ferro. A prop, a can Bassa, s'hi descobrí una necròpoli romana important. ■ Al mateix terme, estesos entre el torrent des Saluet, es Prat, el puig de can Borràs i can Catalí. ■ Al terme de Campanet, entre el puig de Sant Miquel, el camp d'en Barberet, Son Monjo i Fangar. ■ Al terme de Capdepera, entre el puig de s'Hort, la torre de Canyamel, Nanyana i can Sua. ■ Possessió del terme d'Inca, confrontada amb Son Bosc i diversos establiments. El 1997, tenia cases i tafona. Era dedicada a olivars, figuerals i conreu de cereals. Tenia 45 quarterades. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre Son Bertran, Son Mas, Son Fuster i es Claperàs. ■ Terrenys del terme de Lloseta. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1742. ■ Al terme de Llubí, estesos entre Son Gili de Dalt, Son Prim, sa Cleda, Son Perot Alomar i Son Llompard. Són documentats el s XVI. ■ Propietat rústica del terme de Mancor de la Vall, situada entre la penya Foradada, ses Talaies, es Comuns i Biniarroi. És documentada el s XVII. ■ Antic hort del terme de Palma. Era situat darrere el convent de Nostra Senyora de Jesús, prop del convent de Nostra Senyora d'Ítria. Confrontava amb la síquia Reial i el camí de Sóller, vora la creu de Sóller. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat que rebia de la tanda vint-i-dosena, dita en Granada, a raó d'una hora i mitja cada vint dies. El 1545, pertanyia a Guillem Gual, que el cedí (1550) al senyor Bernadi de Sales. D'aquest passà (1559) a la seva filla Elionor de Sales i finalment (1604) a la filla d'aquesta, Violant de Togores i Sales. El 1666, era del senyor Antoni de Verí i, el 1700, del senyor Antoni de Verí i Olesa. El 1716, pertanyia a Beatriu de Verí. El 1722, el comprà el mercader Jaume Sard i l'incorporà al seu rafal de can Sales. ■ Al mateix terme. El 1593, pertanyia al senyor Joan Antoni Garcia, ciutadà. Tenia cases i era dedicat a magranars i a conreu de cereals, lleguminoses, lli i hortalisses. Feia una renda anual de 115 lliures, 6 quarteres de xeixa, 48 magranes dolces i agredolces, 36 carabasses, sis cavallons de palla de blat i 2 somades de cebes. ■ Al mateix terme. Era situat entre els actuals carrers de la Vinyassa, del

↑ Ses Veles (Palma)

Bisbe Maura, d'en Miquel Marquès i d'Aragó. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre Son Blai, es Redol, Son Ripoll i Son Sardina. ■ Al mateix terme, situada entre Son Nét Nou, Son Morro, Son Ponç i Son Fillol. ■ Antic rafal del mateix terme. Era situat prop del molí d'aigua de la síquia Reial. El 1742, pertanyia al senyor Jaume Sard —Major—. Tenia casa i un hort amb safareig. ■ Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre Son Godall, el molí des Serral, Son Móra i can Tallades. ■ Al terme de Vilafranca de Bonany, situada entre Son Durí, can Garí, can Parric i el pou Morer. (DF/M)

VELES DEL SOCORS VELL, SES Antic hort del terme de Palma. Al principi del s XVII, pertanyia a la senyora Magdalena de Togores i Vivot. El 1628, era del seu fill, el senyor Jaume Rossinyol de Togores, donzell. Era situat prop del convent de Nostra Senyora d'Ítria i tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat. Tenia cases i era dedicat a magranars i a producció d'hortalisses. Feia una renda anual de 60 lliures, cinc dotzenes de magranes albars dolces i tres dotzenes de magranes agredolces. (DF)

VELES D'EN VERDERA, SES Antic hort del terme de Palma. Era situat darrere el convent de Nostra Senyora d'Ítria, vora la síquia Reial, prop del molí Primer. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda vint-i-dosena, dita en Granada, a raó de dues hores cada vint dies. El 1666, pertanyia a l'heretat del paraire Bartomeu Verdera, de qui prengué el nom. El 1718, feia part de l'heretat de Miquel Verdera. El 1720, fou adquirit pel mercader Jaume Sard Lledonet, que l'integrà al seu rafal dit Son Sard. Tenia cases i 6 quarterades de terra de reguiu. La casa pairal dels Sard era a la plaça de la Drassana, a la parròquia de Santa Creu, de Palma. (DF)

VELES DES CUITOR, SES Terrenys del terme d'Alcúdia, situats a la propietat rústica de cal Amo en Miquel, entre es Colombar, can Vauma, la cova de Sant Martí i s'Albufera. (M)

VELETA, LA Terrenys del terme de Sencelles. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1352. ■ Al terme de Valldemossa. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1495. (M)

VELETA, SA Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre es Velar, ses Dotze, Son Rapinya i can Bonjesús. ■ Antic hort del terme de Palma, situat vora el convent de Nostra Senyora d'Ítria. Confrontava amb la síquia de la Ciutat, a l'aigua de la qual tenia dret. El 1716, pertanyia al senyor Antoni de Verí i d'Olesa. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 66 lliures. (DF/M)

VELETES, SES Terrenys del terme de Palma que foren ocupats pel camp de futbol Lluís Sitjar. (M)

VELL, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre Son Cremat, Son Morral, can Poalet i el gorg des Baladre. ■ Al terme de Capdepera, situada entre can Broll, can Julià, el puig de na Maians i es Mitjà Gran. ■ Al terme d'Estellencs, situada entre Son Nicolau, ses Serveres,

↓ Sa Veleta (Binissalem)

cas Xocolater i can Telm. ■ Al terme d'Inca, entre Son Penya Vell, can Salat, Tirasset i Son Alegre. ■ Al terme de Palma, entre Son Pere Onofre, la barriada de Gènova, Son Llagosta i el comellar d'en Tafarell. (M)

VELL, HORT Antic hort del terme de Manacor, situat prop del molí paperer de sa Vall de la Nou. El 1721, pertanyia a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner, marquesa d'Ariany. Era arrendat amb l'hort Nou i ambdós eren pertinences de la possessió de sa Vall de la Nou. Tenia cases i era dedicat a morers de fulla, fruiters i producció d'hortalisses. Tenia dret a l'aigua de la síquia de sa Vall de la Nou els dilluns, dimecres i dissabtes, de migdia a posta de sol. El bestiar de feina eren dos bous. Entre ambdós horts, feien una renda anual de 120 lliures, sis dotzenes de codonys, tres parades de cebes, dos capons, tres barcelles de nous i dos pollastres. ■ Hort del terme de Palma, situat entre sa Cadernereta, Son Pruners, can Mas i Son Coll Vell. ■ Al mateix terme, situat entre ses Planes, Son Pelat, Son Fuster i can Pere Pou. ■ Terrenys del terme de Porreres, estesos entre el pou Rovat, Son Fonollar, el molí d'Aigo i Son Morlà. (DF/M)

VELL, MOLÍ Antic molí de vent, fariner, del terme d'Algaida, situat al carrer de l'Església, de Randa. Només en resten les voltes de pedra vista de la base-habitatge. A la part superior d'una sala hi ha la data de 1841, any en què sembla que va esser restaurat, quan deixà de funcionar. ■ Molí de vent, fariner, del terme de Capdepera, situat al carrer del Castell. Fou edificat aprofitant les pedres de les cases abandonades del recinte del castell. Té una torre construïda amb pedres irregulars de marès. A l'interior, hi ha una escala de caragol volada. Té dos portals, un a la part inferior i un altre a la superior, a causa del desnivell del terreny. ■ Antic molí de vent, fariner, del terme de Felanitx, situat al carrer del Molí de n'Hereu. Feia part d'un conjunt de quatre molins. La torre va esser enderrocada al començament del s XX. La base es troba en estat de ruïna. (BRa)

↓ Molí Vell (Capdepera) (AAAMM)

↑ Son Vell (Ariany)

VELL, PENYA DE CAN Puig del terme de Felanitx, de 275 m d'altitud, situat al SE del nucli urbà, entre els puigs des Romaní, Assegut, de Sant Salvador i d'en Cordella. (M)

VELL, RAFAL Al terme de Llucmajor, situat entre Son Galileu, ses Comes, el rafal Nou i el torrent d'Alfàbia. ■ Al terme de Manacor, situat entre el rafal Nou, ses Murteres, cas Senyoret i sa Moleta. (M)

VELL, RAFALET Possessió del terme de Manacor, situada entre Rotana i Bendris Vell. (M)

VELL, RAFALOT Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre el puig des Talaiot, es Castellot Vell, Son Moix Vell i l'hort de Son Moix. (M)

VELL, SON Propietat rústica del terme d'Ariany, situada entre Son Sebel·lí, Son Caló, Son Cardaix i Son Nét. Correspon a una antiga possessió que, el 1600, pertanyia a Sebastià Vell, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb Son Queló dels Santandreu, Son Montornès, Son Maimó i Son Nét. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina. ■ Terrenys del terme de Campanet, confrontats amb els camins del pou d'en Gatell i de Monnàber i el carrer de Petxino. El s XVI, prengueren la denominació de la família Vell, que en fou propietària. El s XVII-XVIII foren dividits en petites propietats i trasts i, parcialment, urbanitzats. ■ Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Banús des Turó, Son Mascaró, el puig Simó i Son Gall Vell. En el cadastre de 1685, era valorada en 1.000 lliures. El 1790, pertanyia al senyor Jeroni Ribera Marquès. ■ Terrenys del terme de Son Servera, estesos entre el nucli urbà, ca s'Ueu, sa Canal i Son Comparet. (DF/M)

↑ Farola Vella (sa Dragonera)

VELL, TORRENT Denominació local del *torrent de Sant Miquel* (←) dins el terme de sa Pobla. (M)

VELLA, ALQUERIA Antiga alqueria o possessió del terme d'Algaida. El 1651, pertanyia a Bernat Oliver. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. El 1684, era de Pere Oliver —Llubí— i feia una renda anual de 20 lliures i 20 quarteres de blat. ■ Al terme de Sant Llorenç des Cardassar. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1283. (DF/M)

VELLA, CALA Al terme de Llucmajor, situada entre el cap Negre i la punta de ses Olles. (M)

VELLA, COMA Al terme de Calvià, situada entre es Serral, el coll des Trull, el pas de Serna i Son Cabot. (M)

VELLA, FAROLA Denominació popular del far en desús de l'illa Dragonera, situat al cim de sa Pòpia. Hi havia una antiga torre de vigilància, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el s XIII i l'any 1490. Aquesta torre fou enderrocada el 1850 per construir-hi un far, que juntament amb el camí d'accés des de cala Lladró costà 223.315 reials. El far fou inaugurat el 20 de març de 1852. A les proves per conèixer l'abast de la seva llum fetes el 4 de febrer d'aquell mateix any, el capità del vapor-correu «El Mallorquín» que feia la travessia Palma-Barcelona, comunicà que en va veure la llum a una distància de 39 milles. Malgrat que l'emplaçament del far es féu d'acord amb l'opinió de marins experts, resultà que molts de dies a l'hivern la boira que es posava com una corona envoltant el far el feia inservible, per la qual cosa se'n construïren altres dos a una cota inferior, el del cap de Llebeig i el del cap de Tramuntana. Aquests dos fars foren acabats el 1910, i llavors s'abandonà definitivament el de sa Pòpia. (M)

VELLACO, CAS Terrenys del terme de Mancor de la Vall. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1749. (M)

VELLA DE SON LLUÍS, COVA Petita cova del terme de Porreres, situada prop de Son Lluís. No arriba al centenar de metres de recorregut. Es troba excavada en dipòsits calcaris corresponents a una platja d'edat pliocènica amb abundant fauna malacològica, que inclou abundants exemplars d'*Strombus coronatus* visibles fàcilment al sòtil de la cova. Té aixecament topogràfic. (FBE)

VELLANA, CAN Propietat rústica del terme de Petra, situada entre can Panxeta, es Bosc Nou, can Marit i el torrent de na Borges. (M)

VELLARRO, CAS Propietat rústica del terme de Santanyí, al llogaret de Calonge, situada entre na Barret, can Marines, es Bassol i sa Punta. (M)

VELL DE SA PLANETA, MOLÍ Molí de vent, fariner, del terme d'Andratx, situat a la finca de sa Planeta. La torre, retallada, és construïda de pedres irregulars. El diàmetre de la part inferior és un poc més ample que el de la superior. Té la coberta de teulada. Es troba en mal estat de conservació. Fa part d'un conjunt de tres molins. (BRa)

↓ Molí Vell de sa Planeta (Andratx) (AAAMM)

↑ Vell marí *(Monachus monachus)*

VELLES, CASES Propietat rústica del terme d'Escorca, situada entre el pou de sa Coma, ses Capelletes, sa Cot i ses Cuculles. ■ Al terme de Sant Joan, situada entre Son Baró d'en Soler, Son Baró d'en Marieta, cas Fosser i Calicant. (M)

VELL MARÍ *(Monachus monachus)* Dit també **foca mediterrània.** Mamífer de la família dels fòcids, de l'ordre dels pinnípedes. Té el cos fusiforme i la pell coberta de pèl curt. Les extremitats transformades en aletes i les posteriors estan dirigides cap enrere, la qual cosa el fa poc àgil a terra. Els exemplars més grans poden assolir els 3 m de llargària i els 300 kg de pes. Els nadons són negres, amb una taca blanca al ventre, característica d'aquesta espècie. Com a particularitats distintives del gènere, té quatre dents incisives superiors i dos parells de mames. S'alimenta principalment de pops i de peixos. Sovint destrossa les xarxes i arts de pesca humanes, aquest fet l'ha convertit en una espècie perseguida i, alhora, n'ha accelerat la minva d'exemplars. Els seus únics depredadors són els grans taurons i l'orca. La seva longevitat s'estima en 30 o 40 anys. El període de gestació és de devers onze mesos i l'època de part no és gaire definida. Inicialment, la seva àrea comprenia no tan sols la Mediterrània, sinó també la mar Negra, la costa occidental africana fins al Senegal i els arxipèlags de les Canàries, Madeira i les Açores. A causa de la intensa persecució humana, aquesta espècie ha desaparegut quasi per complet i s'estima la seva població en uns centenars d'individus localitzats sobretot a Grècia, Turquia, Algèria, el Marroc i Mauritània. Durant el s XX, se n'han mort, com a mínim, una cinquantena d'exemplars a les Illes, principalment agafats amb arts com almadraves i morunes o bé amb armes de foc. El 1958, es caçà el darrer vell marí a Mallorca, encara que hi ha hagut avistaments fidedignes a les Balears en anys més recents. Amb la intenció de protegir aquesta espècie, es fundà (1987) el *Fons per a la Foca de la Mediterrània—FFM—* (←). (FAA)

VELL MARÍ, COVA DES A l'illa Dragonera, situada entre el cingle de na Ginebrera i es Jas de sa Truja. És documentada el 1784. ■ A la costa del terme de Sóller, situada a l'escar d'en Galió i ses Llegítimes. ■ Al mateix terme, situada entre ses Cambres i s'Illeta. (M)

VELL MARÍ, DORMIDOR DES Indret de la costa del terme d'Alcúdia, situat entre ses Caletes i es Niu de s'Àguila. (M)

VELL MARÍ, LLENEGALL DEL Indret de la costa del terme de Pollença, entre les Antenes i les Aritges. (M)

VELL MARÍ, LLOSA DES A la costa del terme d'Artà, situada entre el camp de Ferrutx i el roquissar de na Molins. (M)

VELL MARÍ, PEDRA DES Indret de la costa del terme d'Escorca, situat entre sa Marjal de Lluc i la cova de s'Aigo Dolça. (M)

VELLÓ, CALA A la costa del terme de Llucmajor, situada entre cala Vella i el cap Negre. (M)

↓ Cova des Vell Marí (sa Dragonera)

VELLS MARINS, COVA DES Indret de la costa del terme de Capdepera, situat entre es Morràs i la punta des Cingle. ■ Al terme de Deià, situat entre l'escar des Pintor i es Canyaret. (M)

VELLS MARINS, ESTRET DES Indret de la costa del terme d'Artà, situat entre la caseta des Carrabiners del caló de Betlem i sa Pesquerassa. (M)

VELLS MARINS ALTS, ES Indret de la costa del terme d'Artà, situat entre es Vellmarins Baixos i el caló de Betlem. (M)

VELLS MARINS BAIXOS, ES Indret de la costa del terme d'Artà, situat entre la punta des Barracar i es Vellmarins Alts. (M)

VELLUT, FONT D'EN Antiga denominació de la *font de Coanegra* (←). (M)

VELLUTER Menestral especialitzat en el treball i l'elaboració de teixits de vellut i altres teles de seda. El gremi dels velluters data del s XVII, però les primeres referències que s'han pogut localitzar sobre la fabricació de teles de *seda* (←) a Mallorca es remunten al 1527. Les institucions mallorquines impulsaren aquesta manufactura durant tota l'edat moderna. Una vegada arrelada i estesa la fabricació de mercaderies de seda, s'organitzaren els menestrals que la treballaven. El 1611, es constituí el gremi de teixidors de seda, és a dir, de velluters. El 1685, es creà el gremi de torcedors de seda, que es desvinculà del dels mestres velluters, els únics que fins aleshores podien treballar aquesta primera matèria. Des de 1689, els velluters es dividiren en velluters del carrer i velluters de fora carrer. El primer grup estava format exclusivament per xuetes i el segon pels anomenats cristians de natura. El 1784, els velluters del carrer tenien 44 mestres, 21 oficials, quatre aprenents i 47 telers. Els velluters de fora del carrer aglutinaven deu mestres, dos oficials, dos aprenents i dotze tallers. Encara que els xuetes eren molt importants en l'activitat sedera, la seva presència dins l'estructura gremial dels velluters era molt limitada. Només eren admesos als gremis de velluters, mercers, argenters i marxandos. La diferència entre els dos gremis de velluters s'anà accentuant amb el temps. El 1799 el gremi del carrer tenia 60 mestres, deu oficials i tres aprenents, i el gremi de fora carrer deu mestres, cinc oficials i cinc aprenents. Hi havia altres menestrals, diferents dels velluters, que produïen principalment objectes sumptuaris de petites dimensions, com passamans, bosses i botons. Els litigis a causa de l'incompliment de les ordenances del gremi de velluters foren nombrosos. Fou freqüent la intromissió dels components d'un gremi en el treball de l'altre. En aquest sentit, les disputes entre tintorers, paraires i teixidors eren freqüents perquè els primers usurpaven

↓ Gualdrapa de vellut carmesí (s XVIII)

↑ Seu del Veloç Esport Balear

funcions dels altres dos col·lectius citats. També sovintejaren els antagonismes entre els mateixos mestres velluters. El pagament del dret de la Bolla o del Segell provocà constants controvèrsies. Aquest dret sorgí per controlar la qualitat dels productes. Molts d'artesans evitaven el pagament de la taxa, ja per omissió o per falsificació del propi segell. Els fraus en la qualitat i el pes de les robes també era molt usual. De fet, els jurats de Mallorca nomenaren un encarregat que examinàs els teixits de seda que es fabricaven, ja que molts dels que es dedicaven a la seda no respectaven la composició de les teles i en feien disminuir la qualitat. La manufactura de la seda sempre ocupà un lloc secundari en el conjunt del sector tèxtil mallorquí. El 1784, el gremi de velluters tenia 83 membres que treballaven amb 59 telers. En canvi, els teixidors de lli eren 386 i tenien 509 telers. La decadència dels velluters s'accentuà a l'inici del s XIX. Quan se suprimiren els gremis, el 1836, l'ofici desaparegué. (JmE)

VELOÇ ESPORT BALEAR Societat esportiva fundada (1896) a Palma per promoure el ciclisme. Sorgí a conseqüència de la fallida de la Societat Velocipèdica de Palma. L'entitat impulsà la creació de la Unió Velocipèdica Balear, que es transformà (1932) en Federació Balear de Ciclisme. Va adquirir uns terrenys en es Tirador, de Palma. S'hi bastí el velòdrom homònim, que fou inaugurat el 1899, amb

una pista de 333,33 m i una tribuna per a 2.000 espectadors. No obstant això, sembla que les obres no finalitzaren fins al 1901. A partir d'aquest moment i fins al decenni de 1960, la societat esdevengué promotora de les competicions ciclistes més rellevants que tenien lloc a Mallorca, sobretot en pista. Organitzà campionats de Mallorca, de les Balears i d'Espanya de les diferents modalitats en pista i desafiaments entre els ciclistes més rellevants. Durant uns anys celebrà la Festa del Pedal, que tengué lloc a Son Company, Sant Joan (1915), i s'Arenal (1917). L'entitat promogué també altres iniciatives de caràcter esportiu. Ja al començament del segle fundà un equip de futbol que disputava els partits en el velòdrom de Tirador. Els anys 20, la societat projectà la construcció d'un estadi de futbol, que no es dugué a terme fins a 1942, quan ja l'equip de l'entitat havia deixat de fer part de l'elit futbolística mallorquina. Organitzà també espectacles de boxa i altres esdeveniments socials i esportius. El setmanari *Foch i Fum* féu (1919) una campanya molt crítica contra la societat, en què l'acusava de fomentar el joc il·legal a la seva seu social, es Fortí. El decenni de 1960, l'entitat entrà en decadència i llogà el velòdrom. La crisi anà paral·lela a la recessió de les competicions de pista. El 1973, el velòdrom de Tirador va esser tancat per ordre governativa, a conseqüència de l'estat de deteriorament en què es trobava. Actualment (1997), la societat té la seu al Fortí, compartida amb La Veda. N'és president Miquel Pons i té un equip de voleibol femení. (JPa/PF)

↑ Velòdrom Andreu Oliver (Algaida)

VELÒDROM Pista especialment habilitada per a les competicions ciclistes. El primer que hi ha documentat a Mallorca és el que es bastí (1892) a Felanitx i, un any després, es construí el de Manacor. El primer, però, que assolí una certa rellevància fou el de Son Espanyolet (Palma), promogut (1893) per la Societat Velocipedista de Palma. Aquesta pista tenia 150 m de llargària, 6'30 m d'amplària a les rectes i 8 als peralts, amb una cabuda de dos mil espectadors. Durant el decenni de 1890, la febre del ciclisme arribà a diferents indrets de l'Illa i es bastiren nous velòdroms a Llucmajor (1897), sa Pobla (1897), Inca (1898), Felanitx (1899) i Pollença. A Manacor, amb motiu de les fires i festes que se celebraren en aquella localitat el 1897, el velòdrom es va fer de nou, projectat per Gurgui. El de sa Pobla sembla que va ser senzillament una adaptació de la plaça de la vila. El 1898, el velòdrom del Cercle Ciclista de Palma, a Son Espanyolet, continuava essent el més apte per a la competició ciclista. Es va bastir gràcies a l'empenta d'alguns empresaris com Pieras i Vadell, Joan Pieras, Miquel Pieras i la societat Cercle Ciclista. Tenia 258 m i un 58% de pendent al peralt. Aquest mateix complex el 1900 es va habilitar com a camp de futbol, coincidint amb la pràctica d'aquest esport a Palma. Arran de les divisions en el si de la societat promotora, el 1896 s'havia fundat a Palma el Veloç Sport Balear, que esdevengué, al començament del segle, el principal promotor del ciclisme de pista a Mallorca. Adquirí (1899) uns terrenys a la zona des Tirador, de Palma, on inicià la construcció del nou velòdrom. Va ser inaugurat el 1899, amb una pista de 333'33 m i una tribuna per a dos mil espectadors. El 1904, s'hi disputà el campionat d'Espanya i, durant el decenni de 1910, el Veloç Sport Balear hi organitzà diversos campionats de Balears de velocitat i resistència. Però, sobretot, promogué nombroses competicions i desafiaments entre els ciclistes més rellevants del moment com Febrer i Mayol, Oliver i Mascaró (1912), Roig i Febrer

↓ Velòdrom Trinitat Riera (Campos)

↑ Velòdrom Municipal de Palma

(1913), Oliver i Arbona (1916), a més dels campionats d'Espanya de mig fons (1915) i del campionat a Mallorca de velocitat i resistència (1920). Aquest tipus de competicions, seguides sempre per un nombrós públic, prosseguiren durant els decennis següents i fins al decenni de 1960. S'hi organitzaren diversos campionats d'Espanya de mig fons (1926, 1927, 1929), desafiaments com els de Llabrés i Serra (1920), Pellisier i Bover (1920), Bover i Taverner (1926), Frau i Creus (1936) i la confrontació entre Catalunya i Mallorca (1927). Durant la II República hi foren rellevants les actuacions de Josep Nicolau i Rafel Pou. Ja a la postguerra, hi destacaren les competicions en les quals participà Antoni Llompart i, poc després Guillem Timoner, que esdevengué el corredor més carismàtic de la Mallorca dels decennis de 1950 i 1960. En es Tirador s'hi organitzà el campionat d'Espanya de velocitat i de fons en pista de 1947 i el de fons en pista de 1959. Després de setanta anys de protagonisme, es Tirador va ser clausurat (1973) per ordre governativa, com a conseqüència del deteriorament de la pista. En diverses curses moriren d'accident motoristes i ciclistes populars com Antoni Parets (motorista, 1927), Josep Nicolau (1934), Rafel Pou (1936), Pere Bover (1940) i Willy Lauwers (1959). Durant els primers decennis del s XX, en aquesta pista, s'hi disputaren també partits de futbol. Així mateix, es bastiren nous velòdroms a la Part Forana, de fet, el 1926 hi havia un velòdrom a Son Tast (Artà), el 1929 es construí es Torrentó (Felanitx) i el 1935 es construí el de Campos, promogut per Silvestre Ginard i Julià Ballester. El 1957, es bastí un nou velòdrom a Artà i el 1974, Andreu Oliver construí el d'Algaida. També es bastiren voltadores a diversos indrets de Mallorca, com les de Santa Maria del Camí, Vilafranca de Bonany (1959) i Sineu. Actualment (1997) hi ha tres velòdroms a Mallorca: el de Palma, construït a Son Moix per l'Ajuntament, el de Campos i el d'Algaida. El Tirador es troba (1997) en procés de degradació. (JPa/PF)

VELOMAR Denominació popular amb què és conegut el patí de pedals. És una embarcació turística de passeig, semblant al patí, que és accionada per pedals. Jaume Pons comprà una patent de roda de paletes per a naus de passeig al belga V Tournai i començà a construir embarcacions de ferro i fusta. El 1972, l'empresa de Jaume Pons llançà el model Sibius, fabricat amb polièster i acer inoxidable, que suposà un canvi radical pel que fa al disseny i als materials utilitzats. Feia 4 m de llargària, 1,80 m d'amplària i 138 kg de pes. El model bàsic té una versió més gran, per a quatre places. Ha estat exportat a les altres illes Balears, a la costa mediterrània peninsular, a Santo Domingo, a Antigua, a Canadà i a Bèlgica. També s'han importat algunes unitats fetes a Barcelona, a Màlaga i a Itàlia. Al llarg dels anys, la producció s'ha anat reduint i ha passat d'una fabricació anual d'uns 400, en el decenni de 1970, a només sis el 1995. Actualment, hi ha devers 3.500 unitats a Mallorca, 500 a Eivissa i 125 a Menorca, i són llogats per hores a la majoria de les platges.

VENCÍS, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Manacor, situat al carrer d'Albocàsser. El 1830, era propietat de la família Servera —Pistola—. Devers 1885, l'adquiriren els Grimalt —Vencís—, que en foren propietaris fins que fou enderrocat devers 1946. (BRa)

VENCÍS, SON Propietat rústica del

↓ Velomars

terme de Sóller, situada entre sa Coma, ses Tres Creus, ca sa Cellera i s'Estepar. (M)

VENRELL Família notarial documentada a Mallorca els s XVII-XVIII. **Joan Venrell Oliver** (Palma s XVII - 1708), fill de l'escrivent Miquel Venrell, accedí al notariat (1679) a Palma, on tengué la casa pairal i la notaria a la parròquia de Sant Jaume. Llegà 40 protocols (1679-1708), fonamentals per a l'estudi del comerç, el cors i la propietat agrària durant la transició dels s XVII-XVIII. Treballà per a les famílies Andreu, Bordils, Brondo, Custurer, Dameto, Desbrull, Descatlar, Despuig, Fortuny, Moià, Perelló, Peretó, Puigdorfila, Serralta, Sureda-Valero, Vallès i Vida. Redactà contractes relatius a possessions, rafals i molins d'Alaró (s'Alcadena, Son Curt i Son Fortesa), Alcúdia (Oriolet), Algaida (Pola i Son Reus de Russafa), Artà (Son Sureda), Banyalbufar (Son Vives), Binissalem (Son Agulló i sa Vinya Jove), Bunyola (es Cocons, Son Muntaner i Son Perot d'Orient), Consell (Masnou), Deià (sa Casa d'Avall i Son Masroig), Escorca (Binifaldó, Femenia, Son Llobera, Menut, Mortitx i Mossa), Esporles (Canet i sa Granja), Estellencs (Son Llarg), Inca (Son Antic i Son Perelló), Llucmajor (Son Fosquet), Manacor (Son Amer), Maria de la Salut (Deulosal, Son Fogueró i Roqueta), Marratxí (Son Negre), Montuïri (s'Almudaina, Son Miró, Son Ripoll i Son Robí), Muro (s'Alqueria Blanca, Son Cervera, Son Sitges i Son Tovell), Palma (Son Amengual, Belldeport, Son Bennàsser, el molí d'aigua del Camp d'en Fuster, Son Camps, el castell de Bellver, Son Cotoner, ses Figueres Baixes, Son Fuster, Son Garí, Son Gibert, el rafal dels Mesells, Son Nadal, Son Nadalet, Son Pellisser, Son Perelló, Son Quint, Son Reial, Son Serralta, el molí Tercer, sa Torre de n'Hug, es Triquets i sa Vinya Tancada), Petra (es Castellot, sa Franquesa i Son Pou), sa Pobla (Son Ferragut), Pollença (Colonya, cal Hereu, Son Pasqual Martí i Ternelles), Porreres (es Tast), Puigpunyent (Son Burguet), ses Salines (sa Vall d'en Catlar), Santanyí (es Pujoi d'en Fullana), Santa Margalida (Son Bauló, sa Font de na Pastora, Son Hero, es Pujol, es Pujolet, es Rafal Roig, es Reboster i sa Torre), Santa Maria del Camí (Son Berenguer), Sant Joan (ses Algorfes i Son Brondo), Selva (Son Perelló), Sencelles (Son Montornes i Son Xotano), Sineu (Son Pere Creixell), Sóller (sa Casa Nova) i Valldemossa (Son Brondo). Fou procurador del senyor Antoni Joaquim Canals i en documentà els arrendaments de les escrivanies d'Alaró, Algaida, Inca, Petra i sa Pobla; i de les porteries d'Alcúdia, Andratx, Artà, Bunyola, Calvià, Deià, Esporles, Estellencs, Manacor, Marratxí, Muro, Petra, sa Pobla, Pollença, Porreres, Puigpunyent, Sencelles, Santa Margalida, Sant Joan, Sóller i Valldemossa. Les seves actes són un element clau per a l'estudi del comerç i del cors a la fi del s XVII, amb informacions sobre mercaders, negociants xuetes, capitans de mar, embarcacions, compravendes d'esclaus i rescat de captius d'Alger. Elaborà els comptes de Nadal Espinosa (1680), Joan Sorà (1683), Paul de Laiet (1684) i Francesc Xaparra Torres (1687). Capbrevà els alous de la cavalleria dels Llulls, a Manacor (1698), i de les cavalleries del comte de Formiguera a Muro i Santa Margalida (1697). Redactà actes referides als arrendaments de les rendes, a Mallorca, del convent Jonqueres (Catalunya). Fou notari i síndic de l'ofici de tintorers, del qual documentà les activitats, com també les dels teixidors. Fou enterrat a la Seu, a la capella de Nostra Senyora de la Corona. Fill del seu matrimoni amb Joana Sureda fou **Francesc Xavier Venrell Sureda** (Palma s XVII - 1755), que accedí al notariat (1715), a Palma, on continuà la notaria del seu pare, a la parròquia de Sant Jaume. Llegà 26 protocols (1715-55), de gran interès per a l'estudi del comerç marítim i el corsarisme a Mallorca a la primera meitat del s XVIII. Treballà per a les famílies Andreu, Amar, Amer, Dameto, Descatlar, Ferrandell, Nét, Orlandis, Peretó, Pueyo, Puigdorfila, Serralta i Verí. Tenen un gran interès les seves actes del procés contra el notari Joanot Sabater —de sa Verdera— per activitats delictives (1737) i de la sentència sobre els béns del noble Dídac de Serralta (1743). Redactà contractes relatius a possessions i rafals d'Alcúdia (Son Ciurana, sa Gran Albufera i Oriolet), Algaida (Son Deixopte, Son Lleó i sa Mata Escrita), Calvià (Son Sastre), Bunyola (Son Perot d'Orient), Campos (es Gomeles), Deià (can Miquelet), Escorca (Son Amer i es Guix), Esporles (Son Dameto i Son Simonet), Estellencs (ses Costes), Felanitx (Portocolom), Llucmajor (Son Boscana, Son Eixida i Son Mut Aliardo), Manacor (Son Cebet, Son Frau i Son Mas), Muro (Son Ramon), Palma (Son Baptista, es Camp Redó, Son Llorenç, Son Morro, Son Perelló, Son Reial, els molins nous de la Síquia de na Bastera, sa Torre de n'Arcis i sa Torre de n'Hug), sa Pobla (es Pujol de Son Sabater), Petra (Son Eixut i Son Guineu), Porreres (Son Baco), Sant Joan (Son Font), Sóller (ses Fontanelles) i Valldemossa (Son Viscós). Fou notari de l'ofici de torcedors de seda, del qual documentà les activitats. Fou home de confiança de les famílies de mercaders Marcel i Reus-Vallès. Capbrevà alous a Algaida (1737-40) i les cavalleries d'Estellencs (1744-48) i de Son Mas, de Manacor (1750-52). Documentà l'arrendament de l'escrivania del Pariatge (1740) i, a Algaida, els establiments de Punxuat (1737-38) i de Son Miquel Joan (1740). Els contractes que redactà sobre els billars de la Porta de Jesús (1740) són interessants per a l'estudi de l'esplai a la Mallorca del s XVIII. Fou enterrat en el vas dels Notaris, a Sant Domingo (Palma). Es casà amb Catalina Pou i, quan enviudà, contragué matrimoni amb Àngela Cirer. Fill d'aquest matrimoni fou el seu hereu **Joan Venrell Cirer** (Palma s XVIII - 1802), que fou comptador i secretari de la Reial Oficina d'Amortització i Segell. (DF)

VENRELL, ANTONI (Palma s XVII - 1678) Notari. Accedí al notariat a Palma, on exercí. Llegà tres protocols (1669-70), fonamentals per a l'estudi del comerç de l'oli a Mallorca, sobretot de la ruta Palma-Amsterdam, amb dades sobre patrons i embarcacions. Molt relacionat amb els cercles mercantils xuetes, en documentà les activitats, particularment els seus tractes amb mercaders estrangers, com els Scobinger i els Solicofre. La seva acta d'ajustament de comptes entre el negociant Gabriel Josep Cortès i el mercader suís Jeroni Scobinger (1672) és important per a l'estudi del comerç a Mallorca a la segona meitat del s XVII. Redactà també contractes de companyies de comèdies que vengueren a actuar a Mallorca. (DF)

VENRELL, CAMP Al terme de Lloret de Vistalegre, estès entre Son Real de Dalt, es Colomer, Son Carro i Son Fangos. (M)

VENRELL, SON Antiga possessió del terme de Campos. El 1661, pertanyia a l'honor Guillem Venrell. Confrontava amb Son Venrell de s'Alqueriassa i el camí de Son Ginard. Tenia cases, amb celler, molí de sang i molí de moldre sal. Vora les cases hi havia un apiari amb cinc bucs d'abelles. Tenia 104 quarterades de sementers i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderina ovina. Tenia un hort, amb sínia, dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. La casa pairal dels Venrell —de Son Venrell— era al carrer de Mateu Venrell, a la

↑ Son Venrell (Montuïri)

vila de Campos. El 1712, pertanyia al doctor Francesc Venrell Tallades, prevere, vicari perpetu de la parroquia de Campos. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia un hort, amb sínia. El bestiar de feina eren dos muls. Hi havia una guarda de 25 porcs. Feia una renda anual de 60 lliures, 25 quarteres de blat, 25 d'ordi i 20 de civada. El 1747, era de Rafel Tallades. Es mantenia dedicada al conreu de cereals. Hi havia una guarda de 35 ovelles i una guarda de porcs. Feia una renda anual de 100 lliures, 10 quarteres de blat, 5 de xeixa, 2 d'ordi, una toïssa i mig quintar de formatge. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre l'hort de sa Creu, el molí de sa Grava, el clot de sa Mata i l'hort de can Alou. ■ Antiga possessió del terme de Montuïri, situada entre Son Pujol, Son Conill i Son Mallol Vell. El 1577, pertanyia a Antoni Venrell, de la família del qual prengué nom. Confrontava amb el camí de Porreres a Palma, el rafal d'en Mesquida, Son Jordi Mas i So na Moiana. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals i lleguminoses. El 1621, era de l'honor Jaume Venrell i confrontava amb el camí de Montuïri a sa Comuna, Son Garriga, Son Mallol i Malesherbes. Els Venrell —de Son Venrell— tenien la casa pairal, amb molí de sang, confrontada amb la rectoria, a la vila de Montuïri. El 1656, pertanyia a Miquel Venrell. Confrontava amb Son Company des Molí i els establiments de Son Venrell. Tenia 35 quarterades de sementers i es mantenia dedicada a vinya i a conreu de cereals. El 1657, una altra part de la possessió primitiva era de Miquel Venrell. Tenia cases pròpies, 9 quarterades i mitja de sementers i mitja quarterada de vinya. El 1739, la possessió principal fou parcialment establida. El 1744, el nucli de l'antiga possessió, amb 30 quarterades de sementers, pertanyia a Arnau Venrell i era sots alou del noble Nicolau de Pueyo, marquès de Campofranco. Actualment (1997) designa uns terrenys situats a la partió amb el terme d'Algaida, estesos entre Males Herbes, Son Mallol Vell, Son Pujol i cas Metge Oliver. ■ Possessió del terme de Sineu, confrontada amb sa Torre, Son Cloques i terres d'establiments. El 1607, era una pertinença de Pere Joan Venrell, ciutadà de Mallorca, i era valorada en 6.000 lliures. El 1632, era del mateix propietari. En fou hereva la seva filla Isabel Venrell Contestí. El 1759, pertanyia al senyor Baltasar Serra, de Palma, i era valorada en 8.000 lliures. El 1818, era del canonge Miquel Serra Dameto i confrontava amb Defla, sa Torre i el terme de Llubí. Tenia 276 quarterades, distribuïdes en sementers (99), hort de reguiu (1), pinars (25), pletes (10), vinya (4), garrigues (137) i alzinars (1). El 1830, va passar a esser propietat de la senyora Dionísia Rossinyol, esposa de Carles d'Espanya. El 1997, tenia 338 quarterades i era dedicada a la ramaderia ovina i al cultiu de cereals i d'ametlerar. Pertanyia a Ferran España Morell, comte d'Espanya. (DF)

VENRELLA, NA Terrenys del terme de Felanitx, estesos entre can Dimoni, can Mollet, la cova d'en Xamarri i ses Lluquetes. ■ Antic hort del terme de Palma. El 1604, pertanyia a Catalina Venrell, de la qual prengué el nom. Era situat prop de la muralada i confrontava amb el camí de la Soledat. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses, hortalisses i cànem. (DF)

↓ Son Venrell (Sineu)

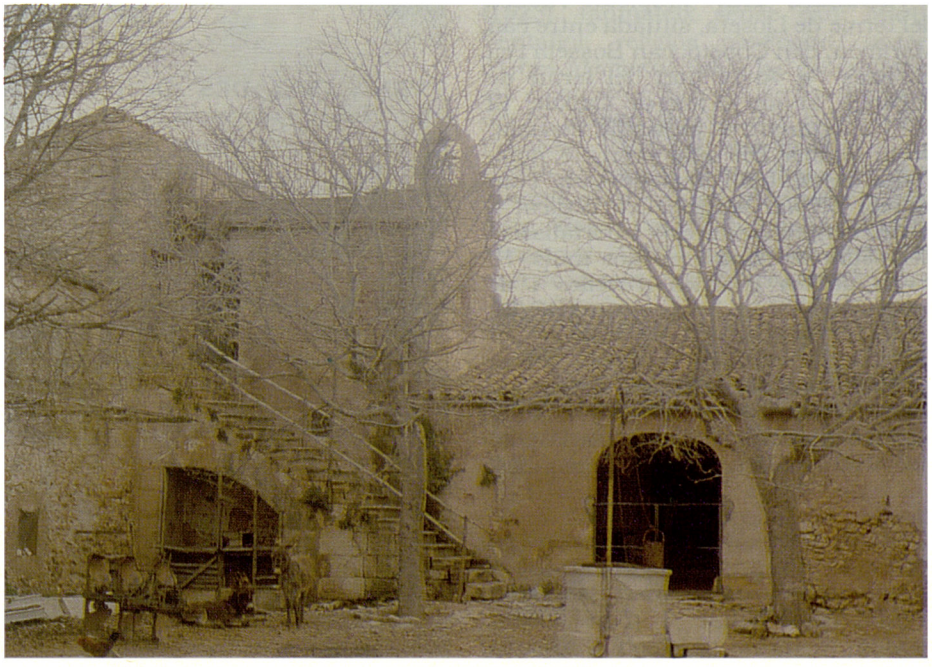

VENRELL DE S'ALQUERIASSA, SON Antiga possessió del terme de Campos. El 1575, pertanyia a Silvestre Venrell, de la família del qual prengué nom. Confrontava amb Son Fullana, Calicant, Son Garcia, es Figueral i Son Venrell. La travessava el camí de Campos a Santanyí. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Els s XIX-XX, fou totalment establida. (DF)

VENRELL DE SA SERRA, SON Antic rafal del terme de Llubí, situat al lloc de sa Serra. El 1599, pertanyia a Joan Venrell, de la família del qual prengué nom. Confrontava amb Llampí. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals. Tenia un hort, amb sínia i canalitzacions d'aigua, dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. (DF)

VENRELL GELABERT, ANTONI (Sineu 1809 - 1865) Músic. Era franciscà i fou exclaustrat. Va esser professor de música de Guillem Massot Beltran i de Josep Montis Boneo. El 1856, era organista de la parròquia de Sant Jaume, de Palma. Aleshores, també, feia classes de piano al Reial Col·legi de la Puresa. Va compondre la *Missa en 4t to per a duo i orgue.* (CM)

VENRELLS, ES Terrenys del terme de Campos. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1576. (M)

VENSALA, CAN Propietat rústica del terme de Lloseta, situada entre can Marimon, can Copeto, can Bosseta i ca na Pacs. ■ Antic hort del terme de Pollença, situat al lloc de Cuixac. El 1671, pertanyia a Sebastià Vensala, de la família del qual prengué nom. Tenia cases, amb molí de sang i un alambí per fer aigües. Era dedicat a vinya, conreu de cereals i hortalisses. El bestiar de feina eren dos muls. Hi havia petites guardes d'ovelles i de porcs. (DF/M)

VENT, CAMP DEL Al terme de Deià. Al final del s XVI, l'abat Pere Maians el comprà i l'agregà a la possessió de cal Abat. (M)

VENT, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Catlar d'en Dameto, can Magrana, l'hort d'en Catlar i Son Lledonet. ■ Al terme de Costitx, situada entre can Romeguera, ca s'Estrella, can Rosset i can Toni Marron. ■ Al mateix terme, entre can Matacent, Son Jaumet i Son Crespí. ■ Al terme de Felanitx, entre can Pintat, can Portell, sa Galera Vella i sa Bassa. ■ Al mateix terme, entre Son Sureda, can Dalmau, can Floquet i can Banús. ■ Al mateix terme, entre l'hort d'en Ferrereta, cas Saliner, can Xabec i ca sa Patrona. (M)

↑ Can Vent (Campos)

VENT, CAP DEL A la costa del terme de Pollença, anomenat també cap del Llí. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1789. (M)

VENT, COLL DES De 167 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme d'Andratx, al vessant nord del puig des Migdia. ■ De 381 m d'altitud, s'integra a la mateixa unitat de relleu. Situat a la serra de na Burguesa, al terme de Calvià, entre el coll de sa Creu i Valldurgent. ■ Fa part de l'esmentada unitat i es troba al terme d'Escorca, al vessant septentrional del puig Major. ■ De 298 m de cota, s'integra a les serres de Llevant. Se situa al terme de Manacor, entre la mola des Fangar i el puig de sa Mola. ■ De 346 m de cota, fa part de l'esmentada unitat. Es troba al terme de Felanitx, entre el puig de Sant Salvador i el de sa Comuna. ■ De 233 m de cota, fa part del massís de Randa. Es troba al terme de Porreres, al vessant meridional de la muntanya de Monti-sion. (M)

VENT, COLLET DES De 284 m de cota, s'integra a les serres de Llevant. Es troba al terme d'Artà, al massís d'Artà, situat al vessant de ponent de sa Talaia Moreia. ■ De 434 m d'altitud, fa part de la serra de Tramuntana. Se situa al terme de Campanet, entre el puig d'en Costurer i el de sa Font. (M)

VENT, COVA DES A la costa de l'illa de Cabrera, situada entre el cap de sa Carabassa i l'escala des Governador. ■ Al terme de Santa Eugènia, situada entre ses Mosqueres, Son Tano i el cementeri dels Jueus. (M)

VENT, MOLÍ DE Antic molí de vent, fariner, del terme de Puigpunyent, situat al puig de na Bauçana. Sembla que començà a funcionar el s XVI. Fou enderrocat per construir la carretera de Galilea i les pedres foren utilitzades per bastir els marges de l'esmentat vial. (BRa)

VENT, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Campos, situat al carrer del Vent. Fou construït probablement el 1644. La base-habitatge és de planta quadrangular irregular. La torre fou mig enderrocada al començament del s XX perquè amenaçava ruïna. (BRa)

VENT, MORRO DES Indret de la costa del terme de Sóller, entre la torre Picada i la cova de ses Alfàbies. (M)

VENT, NA Terrenys del terme d'Ar-

tà, situats entre el coll de Pescadors, la font Ufana, ses Parrisses i sa Duaia. (M)

VENT, PENYAL DES A la partió dels termes de Mancor de la Vall i Selva, a una cota de 250 m, situat entre Son Picó, el pou de sa Capelleta, sa Tanqueta i la tanca d'en Nofre. (M)

VENT, PUIG DES De 629 m d'altitud, fa part de la serra de Tramuntana. Situat al terme de Bunyola, entre el puig de Reig, la mola d'Honor i el penyal des Migdia. ■ De 1.004 m d'altitud, integrat a la mateixa serralada. Situat al terme de Deià, a la serra des Boixos, del massís des Teix. (M)

VENT, PUNTA DEL Indret de la costa del terme de Sóller, situat entre el racó de Santa Clara i el Niu de s'Àguila. (M)

VENT, SERRAL DES De 233 m d'altitud màxima, s'integra a la serra de Tramuntana. Situat al terme d'Andratx, entre Son Vic i es Girgolar, s'orienta de nord-oest. A més de la citada elevació, té altres dos cims de 215 i 150 m de cota. També és anomenat muntanyes de Biniorella. (M)

VENT, SON Terrenys del terme de Banyalbufar, situats entre Planícia, el rafal de Planícia i la possessió de s'Arboçar. Són documentats el s XIX. ■ Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre la penya Bosca, cas Fuster i es Oms. ■ Al terme de Lloret de Vistalegre, situada entre Son Toni Coll, Son Berenguer, Son Miralles i Son Fred. ■ Al terme de Mancor de la Vall, entre Llampí, Son Quel, Son Font i Son Fogueró. ■ Al terme de Palma, situada entre sa Garrigueta Rasa, ses Fontanelles, can Abella i el molí des Comte. Fou la primera residència de camp a Mallorca de Frederic Chopin i George Sand quan romangueren uns mesos a l'Illa, entre 1838 i 1839. Propietat de l'Estat espanyol, el 29 d'abril de 1993 el Govern Balear acceptà la cessió d'ús de Son Vent i Son Ventet per a la família reial durant 99 anys. ■ Terrenys del terme de sa Pobla, estesos entre Son Tut, el torrent Vell, Son Farratge i la sort Llarga. ■ Propietat rústica del terme de Sant Joan, situada entre Hortella Vell, es Pont Setrí, sa Penya de Baix i Son Ramon. ■ Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Bou, can Pastera, ses Sitgetes i Llucamar. (M)

↓ Son Vent (Palma)

VENTALLOL Llinatge procedent de Ventalló, a la província de Girona. Arribà a Mallorca amb una repoblació propiciada pel rei Pere el *Cerimoniós*, després de la pesta de 1375, que assolà tota l'Illa. El 1397, hi ha documentats els primers individus, establerts a Alcúdia, on formaren un sol grup familiar que no s'expandí fins al 1700. Es dedicaven a tota casta d'activitats, menestralenques i intel·lectuals. En el s XVI milloraren la seva posició social, però mai no passaren d'una situació

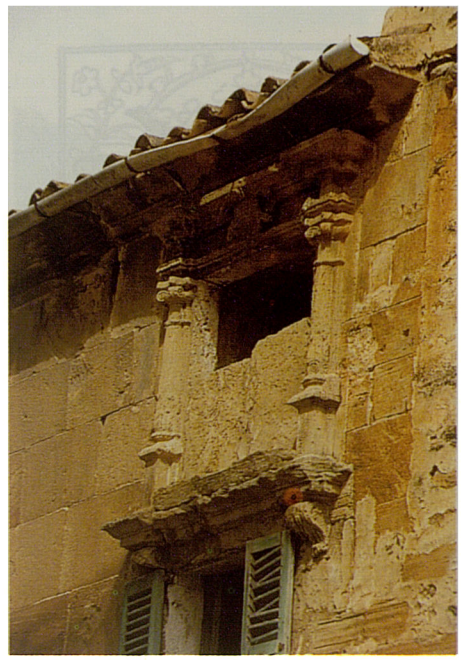

↑ Façana de can Ventalloll, Alcúdia (detall)

benestant. Els individus d'aquesta família foren agraciats entre d'altres per l'emperador Carles V amb el títol de fidelíssims (1523) i, més tard (1535), el mateix monarca els atorgà l'exempció de tots els drets universals i municipals per la seva defensa d'Alcúdia en la guerra de les Germanies. Foren elements distingits d'aquest llinatge el matemàtic *Joan Ventallol* (→); el mercader Bartomeu Ventallol, destacat agermanat que actuà com a parlamentari davant el virrei Gurrea, el qual incitava la rendició dels agermanats en nom del rei i que més tard acudí a la cort en una nova embaixada (1523), tanmateix sense èxit; Martí Ventallol, religiós observant, autor d'unes *Memorias sobre los excesos que los comuneros hicieron en los campos de la ciudad de Alcudia* (1645); fra Francesc Ventallol, que morí a Alaró (1652) acomplint el seu deure mentre assistia els afectats per la pesta bubònica; Rafel Ventallol, també religiós observant (1662), que passà la major part de la seva vida a Terra Santa i traduí a l'àrab el *Liber de uanitate mundi*, les *Meditaciones del amor de Dios*, de fra Diego de Estella, i part de *La mística ciudad de Dios*, de sor María de Jesús de Agreda, com també un catecisme cristià. Dins el s XVIII destaquen els pintors *Antoni Ventallol* (→) i Jaume Ventallol, autor d'un quadre a l'oli de la capella del castell de Bellver. També pintor i escultor fou Damià Ventallol, que era (1750) fadrí del Col·legi de Pintors i Escultors de Mallorca. El germans Joan Ventallol (Alcúdia s XVIII - Palma 1750) i

↑ Obra de Joan Ventallol

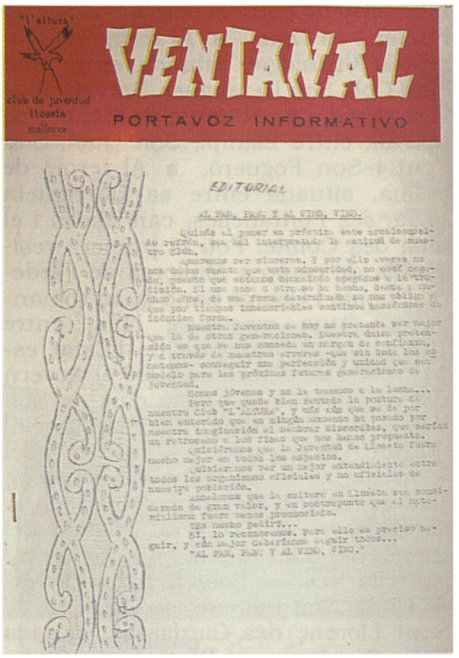

↑ *Ventanal*

↑ *Venta y Cambio*

Martí Ventallol (Alcúdia s XVIII - Palma 1750) foren músics de la Reial Capella de Santa Anna (Palma). Finalment, cal destacar *Pere Ventayol Suau* (→), farmacèutic i historiador. L'escut de la família Ventallol es troba a una finestra del s XVI de la casa núm 2 del carrer del Lledoner, d'Alcúdia. (MBJ)

VENTALLOL, ANTONI (Mallorca s XVII - XVIII) Pintor i escultor. Obrà (1718) un retaule dedicat a Sant Marc, per a la capella del castell de Bellver. És autor dels quadres de barons il·lustres del convent dels trinitaris, de Palma. Amb un estil barroc, es dedicà especialment a la imatgeria religiosa.

VENTALLOL, JOAN (Palma s XV - XVI) Matemàtic. És autor de *Pràctica mercantívol* (Lió, 1521), on fa un estudi de les monedes, pesos i mesures de Mallorca amb la seva correspondència amb les d'altres regnes. Aquesta obra fou traduïda al castellà per Joan Baptista Tolrà i publicada a Lió el 1524 i a Tarragona el 1619. Fou utilitzada per Antic Roca per escriure la seva *Arithmetica* (1565).

VENTALLOL, SON Antic hort del terme de Palma que confrontava amb el rafal de Son Nadal i el camí de Manacor. Fins a mitjan s XVII, fou denominat Son Simó. El 1675, pertanyia a l'apotecari Joan Cerdà Cassà. Tenia cases i safareig. Hi havia oliveres, ametlers i diversos fruiters. Era dedicat a la producció d'hortalisses i tàperes. L'apotecari es reservava el dret de sembrar-hi herbes i plantes medicinals per a la seva farmàcia del carrer de la Sabateria d'Avall, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma. El 1676, feia una renda anual de 60 lliures, 3 almuds de tàperes verdes, 1 barcella d'ametles verdes i 1 d'olives verdes. El 1997, designa uns terrenys situats entre el torrent de Bàrbara, Son Bitxo, Son Bou i Son Badia. (DF/M)

VENTANAL Publicació editada (1965-70) a Lloseta, per l'Altura Club Joventut de Lloseta. Oferia informació sobre les activitats del club i opinió dels socis sobre temes diversos. Fou fundat per Antoni Santandreu Ripoll i Pau Reynés Villalonga. Tenia un tiratge de 200 exemplars i en sortiren 40 números. Es redactava íntegrament en castellà.

VENTA Y CAMBIO Setmanari d'informació comercial editat a Palma, pel Grup Serra, des de març de 1988. Té la finalitat de facilitar la compravenda, l'intercanvi o el lloguer de diferents productes o serveis entre particulars. És dividit en seccions, com borsa de treball, classes, allotjaments, immobles, motor, nàutica, mobiliari i electrodomèstics, material agrícola, industrial, domèstic i didàctic, relacions personals i activitats d'entreteniment. També inclou articles sobre arts i antiguitats i vinyetes d'humor.

VENTAYOL AGUILÓ, PERE (Pollença 1944) Farmacèutic. Es llicencià en farmàcia a la Universitat de Barcelona (1968), on es doctorà (1994) amb la tesi *Drogas de diseño*. S'ha especialitzat en anàlisis clíniques i òptica oftàlmica. Ha estat professor de la Universitat de Barcelona (1968-74). Ingressà en el Cos Nacional de Sanitat i fou nomenat director provincial de Balears d'Insalud (1981-82). Durant la seva administració s'acabà l'hospital de can Misses (Eivissa) i es renovà el de Maó; concertà dotacions de Centres de Salut amb l'Ajuntament de Palma i un acord entre l'Hospital General i l'Insalud; es creà l'Escola Universitària d'Infermeria, i es projectà l'hospital de Manacor. Ha estat delegat a Balears del Ministeri de Sanitat i Consum (1982-84) i subdirector general d'Avaluació de Medicaments (1985-86). És acadèmic de l'Institut Medicofarmacèutic de Barcelona i acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Palma.

→ Pere Ventayol Aguiló

↑ Simó Ventayol, *Marina*

És autor de diversos treballs publicats en revistes científiques. A partir de 1987, investigà i informà de l'ús a Balears de MDMA (èxtasi), MDA (droga de l'amor), MDEA (Eva), ET (monase) i PMMA (Palma de Mallorca amfetamina). (MBJ)

VENTAYOL BENNÀSSAR, SIMÓ (Sa Pobla 1928) Pintor. De formació autodidàctica. El 1978, féu la primera mostra individual a Inca. Posteriorment, ha exposat (1984) a Palma. La seva obra, de temàtica paisatgística i costumista, s'adscriu al postimpressionisme d'influència local.

VENTAYOL CIFRE, BARTOMEU (Alcúdia 1945) Pintor. Estudià a la Facultat de Belles Arts de la Universitat de Barcelona. El 1971, féu la primera mostra individual a Orense. Posteriorment, ha exposat a Palma (1971, 1973, 1988, 1991, 1992 i 1993), Barcelona (1989) i Alcúdia (1991). Ha participat en diverses mostres internacionals d'art, com ARCO (des de 1991) de Madrid, Chicago International Art Exposition (1992) i l'Exposició Universal de Sevilla —EXPO 92—. A les seves obres, incloses dins un corrent abs-

↓ Bartomeu Ventayol, *Sense títol*

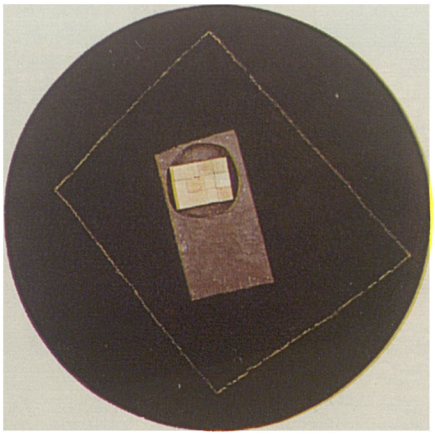

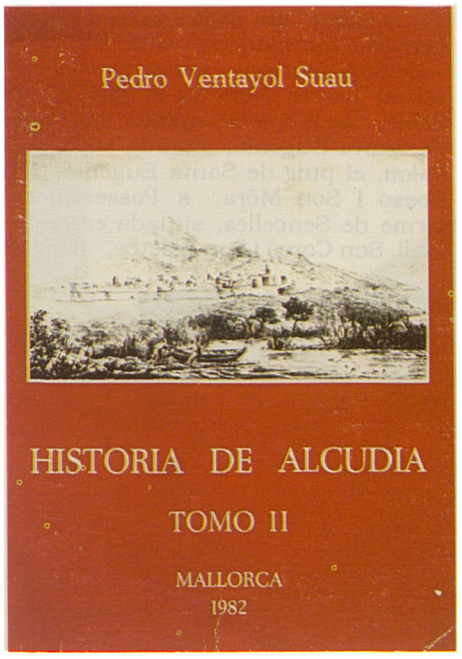

↑ Pere Ventayol, *Historia de Alcudia*

tracte, utilitza la tècnica mixta. També ha desenvolupat una intensa tasca escultòrica.

VENTAYOL SUAU, PERE (Alcúdia 1873 - 1945) Farmacèutic i historiador. Es llicencià en farmàcia a la Universitat de Barcelona (1899). És autor de les monografies *Oratorio de Nuestra Señora de la Victoria de Alcudia* (1917) i *Opúsculo histórico del Santo Cristo y su capilla de Alcudia* (1918). També publicà *Historia de Alcudia* (1927-28, reeeditada el 1982), en tres volums, on utilitza documentació inèdita. Aquesta obra es publicà inicialment per capítols en el diari *La Última Hora*. Col·laborà en el *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana* i fou corresponsal a Alcúdia de la premsa diària de la seva època. Deixà inèdita una versió ampliada de la *Historia de Alcudia* i un diari. A la seva mort, l'Ajuntament d'Alcúdia li dedicà un carrer i una làpida a la seva casa natal. El 1982, fou nomenat fill il·lustre d'Alcúdia. (MBJ)

VENT D'EN LLUC, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Vent d'en Rutló, es Pèlag, Míner i Pèrola. (M)

VENT DES RUTLÓ, SON Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Fullana des Pou, Son Samar, Míner i Pèrola. (M)

VENTET, CAN Al terme de Pollença. És un dels set molins d'aigua de les Tires de Molins de Llinars. (M)

↑ Josep Ventosa, *Paisatge del barranc de Sóller*

VENTÓS, CAP A la costa de l'illa de Cabrera, situat entre cala en Boixar i el cap de sa Carabassa. (M)

VENTÓS, PUIG De 124 m d'altitud, situat a l'illa de Cabrera, entre el clot des Guix, l'Olla i cala Emboixar. ■ De 167 m d'altitud, en el terme de Consell, vora la possessió de Son Lluc i el camí des Sollerics. Constitueix la culminació de l'altell damunt el qual s'alça la vila. (M)

VENTOSA DOMÈNECH, JOSEP (Barcelona 1897 - Port d'Andratx 1982) Pintor. Cursà estudis a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona. Féu la primera mostra (1924) a la Sala Dalmau, de Barcelona. Exposà a Catalunya, Espanya i a diversos països d'Europa. En una primera època, incorporà alguns elements cubistes i avantguardistes, però acabà conreant un paisatgisme influït per l'escola d'Olot. El 1940, fixà la residència a Mallorca i pintà, d'acord amb el model de Joaquim Vayreda, paisatges de Sóller, Biniaraix, Andratx i altres indrets de la serra de Tramuntana. A Mallorca, exposà, a Palma, a les Galeries Costa (1947, 1948, 1950 i 1951), al Cercle de Belles Arts (1951, 1953 i 1955) i a les Galeries Quint (1954) i, a Sóller, a les Galeries Móra (1948, 1952, 1953, 1954 i 1955). El 1979, féu una exposició an-

tològica a Palma. L'Ajuntament d'Andratx li dedicà (1975) un homenatge i el nomenà (1982) fill adoptiu de la vila. Es conserva obra seva al Museu d'Art Modern de Barcelona. (DF)

VENTS, COLL DES Al terme de Palma, situat entre el puig Redó, el puig de Bunyolí, el puig Vermell i el puig des Garrover. (M)

VENTS, SON Terrenys del terme de Santa Eugènia, situats entre Son Campins i Son Sant Joan. (M)

VENTURA, CAMP D'EN Al terme de Santanyí, situat entre el nucli urbà de Calonge, el molí d'en Vedell, Son Perulla i can Taconer. (M)

VENTURA, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre can Culleret Vell, el puig Pelat, el puig d'en Ballester i la vinya vella des Fangar. ■ Al terme d'Inca, entre Son Bordils, Son Mateuet, Son Penya Vell i Son Mas. ■ Al terme de Selva, situada entre Son Lluc, ses Guixeries, can Pere Aineta i can Cusseta. (M)

VENTURA, SON Terrenys del terme de Manacor, estesos entre el clot d'en Quart, Son Perdut Vell, Tellet i Son Alegre. ■ Possessió del terme de sa Pobla, situada entre s'Obac, Crestatx Nou i Son Moscard. El 1700, pertanyia a l'honor Llorenç Serra —de Son Ventura— i confrontava amb Crestatx, Son Toni, Navarra i s'Obac. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Els Serra —de Son Ventura— tenien la casa pairal al carrer Nou, a la vila de sa Pobla. ■ Propietat rústica del terme de Santa Eugènia, situada entre can Palou, el puig de Santa Eugènia, Son Bosso i Son Móra. ■ Possessió del terme de Sencelles, situada entre Biniali, Son Corcó i Son Saletes. (DF/M)

← Enric Ventura Noceda

VENTURA NOCEDA, ENRIC —PARE VENTURA— (Barcelona 1906 - Gandia, València 1981) Religiós i promotor esportiu. Ingressà (1928) a la Companyia de Jesús i s'ordenà (1940) de prevere. Destinat (1940) a Palma, promogué algunes activitats en el Patronat Obrer de Sant Josep. El 1941, hi fundà el club de bàsquet, que ell mateix finançà. El 1943, fou nomenat director del Patronat Obrer de Sant Josep, entitat a la qual donà un nou impuls, tot creant (1943) la secció d'handbol i iniciant (1945) les gestions per adquirir una nova seu, a les avingudes, que s'inaugurà el 1946. Així mateix, el 1962, impulsà la creació de la secció de futbol i, posteriorment, gestionà la construcció del camp de futbol. El 1971, s'inaugurà la primera pista coberta de bàsquet que es bastí a Palma i que emprava l'equip de l'esmentada entitat. El 1971, li fou atorgada la medalla d'or i brillants de la Federació Espanyola de Bàsquet. Aquell mateix any, l'Ajuntament de Palma li concedí la Creu de la Beneficència en reconeixement a la seva tasca social i religiosa. El 1973, deixà la direcció del Patronat Obrer de Sant Josep per raons de salut i es traslladà al col·legi de Sant Duc, de Gandia (València). El 1987, l'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer. (JMB)

VENTURÓS, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Tirana, Mendia Nou, Son Suau Vell i Son Durí. (M)

VENY, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Algorefa, can Marc Vell, can Not i la vinya de sa Grava. És anomenada també can Venyet de ses Erasses. El 1578, era un rafal, amb casa, i 20 quarterades de terra, valorat en 1.500 lliures. Era propietat de Pere Veny, de la família del qual prengué el nom. ■ Al terme de Manacor, situada entre Son Negre, can Faldares, can Pujades i can Monsenyor. (M)

VENY, MOLÍ D'EN Molí de vent,

↓ Son Ventura (sa Pobla)

↓ Molí d'en Veny (Felanitx) (AAAMM)

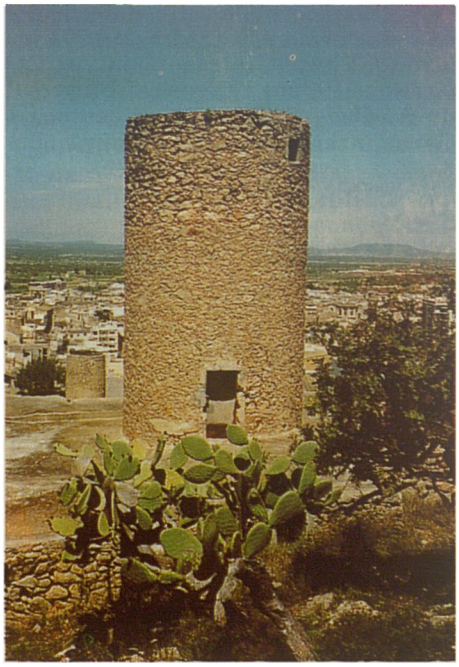

↑ Molí de Son Veny (Algaida, Randa) (AAAMM)

↑ Son Veny (Algaida, Randa)

fariner, del terme de Felanitx, situat a la prolongació del carrer del Frare. La base-habitatge és de planta quadrada, amb peu de murada. Té una escala exterior d'accés a l'envelador i una de caragol, de 28 escalons, a l'interior de la torre. Fa part d'un conjunt de quatre molins. (BRa)

VENY, MOLÍ DE SON Molí de vent, fariner, del terme d'Algaida, situat a la finca de Son Veny (Randa). És de dimensions petites. La torre és de paredat de pedres irregulars, de base circular com el cintell. S'hi accedeix pel portal, situat a la part inferior del cintell. (BRa)

VENY, PERE JOAN (Felanitx s XVII - Sardenya XVIII) Jurista. Estudià dret a València i exercí d'advocat a Madrid durant molts anys. S'instal·là a Sardenya i fou nomenat fiscal oïdor de la Reial Audiència sarda. Publicà fullets que contenen alguns plets que defensà.

VENY, PUIG DE SON De 317 m d'altitud, s'integra en el massís de Randa. És situat al terme d'Algaida, entre els puigs de Galdent, de Randa i de Castellitx. (M)

VENY, SON Possessió del terme d'Algaida, situada a Randa. És el nucli central de l'antiga alqueria Estacar. Era dedicada al conreu de vinyes, figuerals, arbres fruiters, horts i cereals. El 1997, tenia cases de senyors, que s'han anat engrandint en diferents èpoques (s XIII-XVIII). Aquell any, pertanyia a la família Sastre d'Estacar. Dins la possessió, hi ha el *puig de Son Veny* (←). ■ Antic rafal del terme de Palma. El 1656, pertanyia al mercader Antoni Veny Fullana, de qui prengué el nom. Era situat al camí de Jesús. Tenia cases i era dedicat a morerars de fulla, figuerals, ametlerars i conreu de cereals. Tenia un hort dedicat a fruiters i hortalisses. Dins el rafal, hi havia un molí d'aigua, fariner, amb cases i dos parells de moles, que feia servir l'aigua de la font de na Bastera. La casa pairal dels Veny era al carrer de Sant Jaume, de Palma. ■ Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre l'alqueria Blanca, Son Redó, el puig de Son Nebot i Son Gornals. (DC/DF/M)

VENY BALLESTER, ANTONI (Campos 1896 - Palma 1983) Religiós i historiador. Ingressà a l'orde teatí i fou ordenat prevere. En tornar a Mallorca, es dedicà a la investigació històrica. És autor dels llibres *Método elemental de lengua latina* (1940), *San Cayetano de Thiene, patriarca de los clérigos regulares* (1950), *San Andrés Avelino, clérigo regular* (1962), *El padre Fray Juan Alzina* (1964), *Hombres y nombres de nuestro ayer: el convento de San Francisco de Paula* (1969), *El padre José Mariano Talladas C. R.* (1970), *Campos en la orden de San Cayetano* (1972), *El pare Tomás Alou: 1873-1973* (1973), *Mossen Damián Mas Vicens, colegial del Santuario de Lluc, cura-regente de la Parroquia de Escorca* (1976) i *Paulo IV cofundador de la clerecia religiosa* (1976), entre d'altres. Publicà articles a algunes revistes, com *Ecclesia*, *Analecta Tarraconensia*, *Cristiandad*, *Regnum Dei*, *Providencia* i *Studia*. (BF/MiR)

VENY CLAR, JOAN (Campos 1932) Lingüista. Es llicencià (1954) en filosofia i lletres, secció de filologia

↓ Obra d'Antoni Veny Ballester

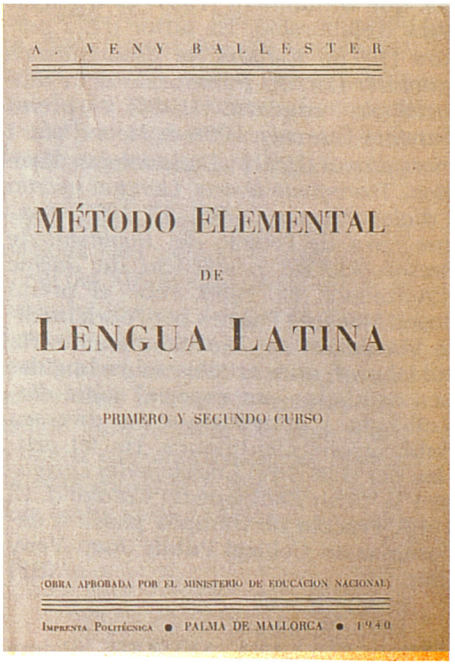

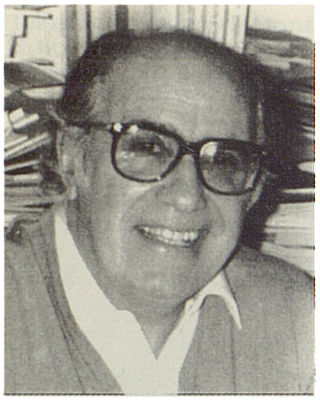

← Joan Veny Clar

romànica, a la Universitat de Barcelona. El 1956, s'hi doctorà, en la mateixa especialitat, amb la tesi *Paralelismos léxicos en los dialectos catalanes*, publicada (1958-60) a la *Revista de Filología Española*. Des de 1983, és catedràtic de dialectologia catalana de la Universitat de Barcelona, on feia classes des de 1958. És membre de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (1978), president de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (des de 1994) i membre d'honor de l'Estudi General Lul·lià (1995). Ha ocupat el càrrec de president del Consell Supervisor del Termcat (1990-93). És director de l'*Atles lingüístic del domini català* (enquestes realitzades entre 1965 i 1975), que el 1997 es trobava en procés d'informatització, i de la part catalana de l'*Atlas linguarum Europae* (des de 1983), de l'*Atlas linguistique roman* (I, 1996), de l'*Atlas lingüístico de los marineros peninsulares* (1985-89) i de l'*Atlas linguistique des côtes de l'arc nord-occidental de la Méditerranée* (Mònaco), que actualment (1997) es troba en curs d'elaboració. És autor d'*Els parlars* (1978), *Estudis de geolingüística catalana* (1978), *Introducció a la dialectologia catalana* (1986) —premi Sanchis Guarner 1986—, *Mots d'ahir i mots d'avui* (1991) i *Dialectologia filològica. Transfusió lèxica. Llengua escrita i dialectalismes* (1993). El 1971, tengué cura de l'edició del *Regiment de preservació de pestilència de Jacme d'Agramont*. El 1988, rebé el premi Josep Massot i Palmés per l'obra inèdita *Vocabulari de Joan Santamaria*. Ha col·laborat, amb articles sobre lingüística catalana —en especial sobre dialectologia i etimologia— en diverses publicacions científiques. Ha fet articles per a la *Gran Enciclopedia Larousse* i la *Gran Enciclopèdia Catalana*. El 1989, l'escola de Campos passà a denominar-se Col·legi Públic Joan Veny Clar. (BF)

VENY FULLANA, ANDREU (Palma s XVII - 1688) Mercader. Fill del mercader Antoni Veny Fullana (Palma s XV - ~1656), es casà amb Maria Pisà Solivelles, filla del mercader Antoni Pisà, que li aportà un dot de 3.000 lliures. Es dedicà al comerç d'oli, blat i teixits i féu una notable fortuna. Tenia la casa pairal i quatre botigues al carrer dels Àngels, a la parròquia de Sant Jaume. El 1688, adquirí terres al Portitxol (Palma). Era propietari de les possessions Son Bragat (Alcúdia), es Pujol d'en Fullana (Alqueria Blanca) i sa Comtessa (Calonge) i de la meitat de la cavalleria Carmona (Manacor). Invertí bona part de la seva fortuna en censos sobre cases i terres d'Alaró, Alcúdia, Andratx, Esporles, Fornalutx, Inca, Llucmajor, Palma i Santanyí. Els Veny, família de mercaders, tenien la sepultura familiar a la capella de Sant Francesc, a l'església del Carme (Palma). El notari Joan Venrell elaborà (1688) l'inventari dels seus béns. (DF)

VENY MAIMÓ, JORDI (Felanitx 1834 - 1915) Militar i escriptor. Va pertànyer al cos d'intendència i arribà a esser general intendent general. Col·laborà en el setmanari *El Felanigense* i publicà les obres *Santuario de Nuestra Señora del Salvador* (1884), *Diccionario de las flores y sus emblemas* (1884), *Una gloria para Felanitx* (1885), *Culto de los felanigenses a María* (1901) i *Memoria referente al hospital y hospicio de Felanitx* (1901). (DJ)

← Cristòfol Veny Melià

VENY MELIÀ, CRISTÒFOL (Porreres 1925) Arqueòleg. Ingressà (1940) a la congregació dels Missioners dels Sagrats Cors i s'ordenà (1949) de prevere. Es llicencià (1960) en filosofia i lletres a la Universitat Complutense de Madrid, on es doctorà (1965) amb la tesi *Las cuevas sepulcrales del bronce antiguo de Mallorca*, publicada el 1968. Ha estat professor de la Universitat Complutense de Madrid (1967-68); bibliotecari del Museu Arqueològic Nacional de Madrid (1970-79); col·laborador científic del Centre Superior d'Investigacions Científiques;

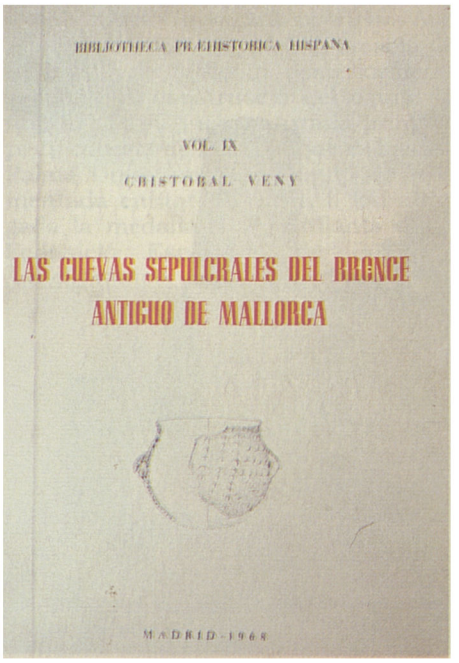

↑ Obra de Cristòfol Veny Melià

secretari (1980) i director (1981-85) de l'Institut Espanyol de Prehistòria, i director del Museu de Lluc (des de 1990). Entre 1945-86, dirigí nombroses excavacions, com les de la cova de sa Cometa des Morts (Escorca), la cova de Son Maimó (Petra) i la necròpoli de Son Real (Santa Margalida). També ha excavat a Menorca, a les navetes de sa Cova, de Son Morell Gran, de Binimaimut i Cales Coves. A més, dirigí una campanya de l'excavació submarina de les restes del Sec (1972). Fou director de les revistes *Trabajos de Prehistoria* (1981-89) i *Lluc* (1962-63). És autor de *Corpus de las inscripciones baleáricas hasta la dominación árabe* (1965) i *La necrópolis protohistórica de Cales Covas* (1982). Ha col·laborat en les revistes especialitzades *Archivo Español de Arqueología*, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, *Classical Folia*, *Empúries*, *Iberia*, *Noticiario Arqueológico Hispánico* i *Randa*.

VENY OBRADOR, JAUME (Felanitx 1781 - 1856) Polític. Fou membre, a Felanitx, del Partit Absolutista i encapçalà, devers el 1825, una tendència més moderada, que aconseguí eliminar el cap local, el cacic Antoni Planas. Fou batle de Felanitx en dues ocasions (1826-27 i 1830-31). A més, va esser secretari de la Comissió de Caritat encarregada de crear l'Hospici (1820). El 1827, féu donació d'una casa del carrer del Pou de la Vila perquè servís d'hospici.

VENY OLIVER, GABRIEL ELIES (Felanitx 1721 - Palma 1789) Religiós. El 1739, ingressà a l'orde carmelità. Era doctor en filosofia i lector d'aquesta matèria al convent dels carmelites, de Palma. Guanyà, per oposició, la càtedra de filosofia a la Universitat Lul·liana de Mallorca, que ocupà fins a la seva mort. Entre 1758 i 1769, fou prior del convent de l'orde, de Palma. Fou elegit per tres cops vicari provincial dels carmelites. També fou visitador general i provincial de l'esmentat orde. Escrigué un panegíric del misteri de la Immaculada.

← Bartomeu Veny Vidal

VENY VIDAL, BARTOMEU (Palma 1940) Músic. Fou alumne de piano, orgue i harmonia d'Antoni Matheu. Obtengué (1985) el títol superior d'orgue al Conservatori Superior de Música de Màlaga. Amplià estudis a Milà amb Giancarlo Parodi i estudià gregorià, polifonia i direcció coral a la Universitat Pius X, de Salamanca. Ha fet recitals d'orgue a diversos indrets de les Balears, a Alemanya, a la República Dominicana i a Nova York (EUA). Ha participat en la Setmana Internacional d'Orgue i en la Setmana d'Orgues Històrics de Palma. És autor de música religiosa, com *Fantasia*, per a orquestra simfònica, i *Magnificat*, per a soprano, quartet de vent i orquestra de cambra, ambdues obres estrenades el 1980 i el 1982, respectivament, a l'Auditòrium, de Palma. Ha enregistrat les cassets *Magnificat i Fantasia* (1986) i *La passió del Senyor a les corals de J. S. Bach* (1994) i els discs compactes *Els orgues de Mallorca* (1992) i *L'orgue de la Seu* (1995). És titular d'orgue del Conservatori Oficial de Música i Dansa de les Balears (des de 1985), organista de la Seu de Mallorca (des de 1993) i president de la Comissió Diocesana d'Orgues Històrics de Mallorca (des de 1992). (CM)

VENY VIDAL, JAUME (Felanitx 1957 - 1996) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics,

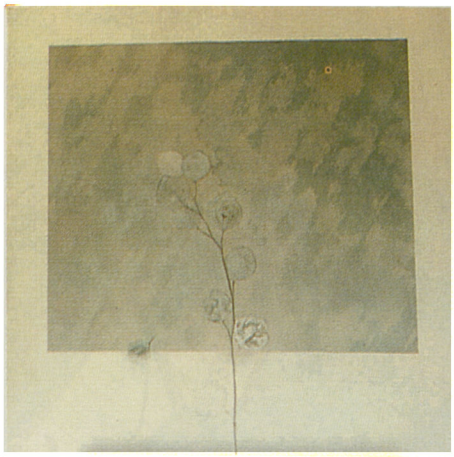

↑ Obra de Jaume Veny Vidal

de Palma, i a la Facultat de Belles Arts, de Barcelona. Féu (1989) la primera mostra individual a Felanitx. Posteriorment exposà a Felanitx (1990), Palma (1991) i Manacor (1992). El 1976, rebé el premi de pintura Ciutat de Felanitx.

VERA, COMA Al terme de Bunyola, situada entre sa Conqueta, el puig de sa Font, les cases de la possessió de Biniforani i Girona. (M)

VERA RÓDENAS, RAMON (Andratx 1904 - Calvià 1956) Pintor. Fixà (1919-26) la residència a Cuba, on es dedicà a la pesca d'esponges. Conegué l'escultor i pintor polonès Tadé Fuskaden, el qual li estimulà l'afecció pictòrica. Féu (~1954) la primera mostra individual a Palma. Devers 1955, féu una exposició a Madrid. Plasmà una

RAMON VERA I EL SEU 'VERISME' NAÏF

Quan vaig conèixer Ramon Vera, era un cinquantí. Tenia una mica abandonades les seves tasques al 'varador' i es lliurava amb una passió especial a la pintura. Vivia en un estat d'enamorament amb els pinzells i amb les valves dels mol·luscs, que li servien de continent dels seus colors. Era, tot i el físic robust, un ésser molt sensible, capaç de llegir la vida d'un sant i de sentir paüra religiosa davant un llamp. Era tanta la seguretat que emanava d'aquell home de mar, que feia la impressió que el misteri de la vida no li era inaccessible. Com a bon artista naïf, sabia les coses sense saber-les. Tenia un instint precís sobre la veritat de les seves imatges, que el mantenia allunyat del caprici i de la gratuïtat.

Ramon Vera pintà sempre les seves 'realitats', que trobà en els records del Carib i en la rememoració de les tasques marineres. Va aconseguir crear una estètica pròpia, que unes vegades recordava la de Chagall i altres la de Braque. Els personatges de les seves teles són simples siluetes grotesques, com si existís entre la naturalesa i els personatges un divorci irremeiable. En canvi, la xarxa, la drassana, la tonyina, la barca, les aus marines, són tractats amb una meticulositat extraordinària. Naturalment, per als que exigeixen cànons acadèmics, la pintura de Ramon Vera no ofereix mai una obra perfecta. Però, en canvi, expressa allò que fuig a l'art acadèmic. Vera pintà un port d'Andratx que trontolla i que, tot i això, no produeix cap sensació de vertigen. I, en aquesta composició, realment deliciosa, una tortuga és més grossa que una bèstia de càrrega (...).

Si m'exigissin una ponderació justa de l'obra pictòrica de Ramon Vera, diria que és, sens dubte, una de les manifetacions més personals d'aquest art naïf, que tingué la màxima esplendor al final del XIX amb el genial *douanier* Rousseau. I hi afegiria que el parentiu entre el 'duaner' i Vera és flagrant, perquè en ambdós es troba una mateixa manera de captar la realitat, que té tant d'essencial com de simple. La perspectiva importa poc i les regles per donar estructura a la composició són secundàries. El que interessa és contar la història, i prou. Cada quadre de Ramon Vera reclama l'explicació oral del pintor. Del que es tracta també és de retenir elements essencials, deliberadament escollits, que puguin produir la nota grotesca o irrisòria. Sota la capa del pintor Vera, s'hi amaga l'humorista sovint xocant i estones entendridor.

Cristòfol Serra
Traducció: GEM

↑ Obra de Ramon Vera Ródenas

temàtica marinera, paisatgística i costumista, en un estil naïf.

VERBENA *(Verbena officinalis)* Planta perenne de la família de les verbenàcies, un poc pilosa i aspra. Té les tiges dretes, de 40 a 50 cm, tetràgones, estriades i ramificades. Les fulles són aspres. Les inferiors són oblongolanceolades i peciolades; les mitjanes, partides en tres segments desiguals sinuatodentats, i les superiors, sèssils i fistonades. Fa unes flors petites i blavenques, solitàries a l'axil·la, de petites bràctees ovals, en espigues llargues, formant una panícula terminal. Floreix de maig a octubre. Es fa, entre altres llocs, a voreres de camins i a conreus. Les fulles, bullides, purifiquen la sang i normalitzen les funcions del fetge, la melsa i els ronyons. Cuites amb vinagre i aplicades en forma de coques, curen també els mals de la melsa i calmen els dolors de costat produïts per la pleuresia. Serveix, també, contra la hidropesia, les úlceres, les dislocacions i les neuràlgies en general. (GA)

VERBUM DEI, FRATERNITAT ECLESIAL Congregació missionera fundada (1963) a Mallorca per Jaume Bonet i Maria de la Portilla Costa. Sorgí arran dels exercicis espirituals femenins que es feien al santuari de Santa Llúcia, de Mancor de la Vall. Té com a finalitat l'evangelització i la direcció d'exercicis espirituals. El 1968, se'n fundà la branca masculina i, el 1969, la laica. Aquest darrer any, el bisbe Rafael Àlvarez aprovà l'associació de les tres branques per tenir una acció conjunta en el servei apostòlic. El 1971, la direcció fou traslladada a Madrid. El 1993, les branques masculina i femenina foren erigides canònicament. Per a la formació teològica, tenia (1997) dos centres, un a Madrid i l'altre a Guadalajara (Mèxic), agregats a la Pontificia Universitat Urbaniana de Roma. Tenia aproximadament 60 cases, repartides per 30 països. A Mallorca, són presents a Establiments, a Palma i a Son Macip, d'Escorca. Publica la revista *Verbum Dei*, per donar a conèixer la seva actuació. (LlA)

VERBURGH, MÉDARD - ÉMILE-JEAN-MARIE (Roulers, Bèlgica 1886 - Uccle, Bèlgica 1957) Pintor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Roulers (1905-07) i a l'Acadèmia Reial de Belles Arts de Brussel·les (1907-11). El 1910, viatjà a París, on pintà obres que reflecteixen la influència impressionista. A partir de 1915, la seva producció es veié influïda pel fauvisme.

↓ Verbena *(Verbena officinalis)*

↓ Médard Verburgh, *Església del Port de Pollença* (1934)

↑ Médard Verburgh, Autoretrat de joventut

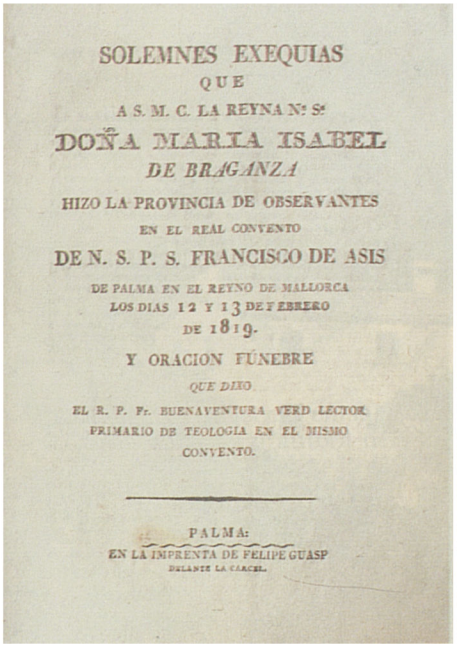

SOLEMNES EXEQUIAS
QUE
A S. M. C. LA REYNA Nº Sª
DOÑA MARIA ISABEL
DE BRAGANZA
HIZO LA PROVINCIA DE OBSERVANTES
EN EL REAL CONVENTO
DE N. S. P. S. FRANCISCO DE ASIS
DE PALMA EN EL REYNO DE MALLORCA
LOS DIAS 12 Y 13 DE FEBRERO
DE 1819.
Y ORACION FÚNEBRE
QUE DIXO
EL R. P. Fr. BUENAVENTURA VERD LECTOR
PRIMARIO DE TEOLOGIA EN EL MISMO
CONVENTO.
PALMA:
EN LA IMPRENTA DE FELIPE GUASP
DELANTE LA CARCEL.

↑ Obra de Bonaventura Verd

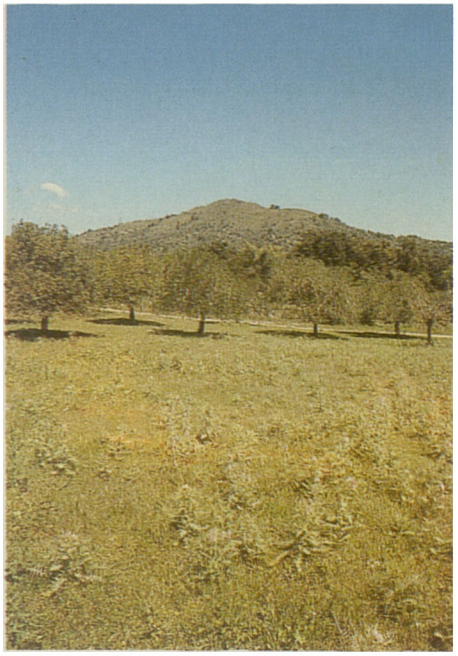

↑ Puig Verd (Artà)

S'instal·là (1922) a Ostende (Bèlgica) i inicià una etapa de pintura expressionista, en la qual es dedicà sobretot a la temàtica de marines. Entre 1929 i 1931, visqué a Nova York (EUA) i pintà el paisatge urbà de la ciutat. Alternà (1931-33) la residència entre Mallorca i Eivissa, on conegué Josep Costa —Picarol—, que li encarregà el disseny de les primeres cases de tipologia residencial de Cala d'Or (Santanyí). Entre 1933 i 1948, fixà el domicili a Mallorca. Només abandonà l'illa amb motiu de l'esclat de la Guerra Civil, en ocasió de la qual fou evacuat. Pintà paisatges de Pollença, del Port de Pollença i d'Alcúdia. La seva primera obra datada és de 1908. Féu (1912) la primera mostra individual a Brussel·les, on posteriorment exposà en nombroses ocasions, com també a diversos indrets de Bèlgica. També féu exposicions a Nova York (1930 i 1931), a Palma (1940, 1942, 1945, 1946 i 1952) i a Barcelona (1944-46 i 1952). Fou membre de les associacions parisenques Unió Internacional de Belles Arts i Lletres (des de 1912) i Societat dels Artistes Independents (des de 1920). Participà en les edicions del Saló de Tardor del Cercle de Belles Arts de Mallorca de 1951 i de 1955, on obtengué respectivament les medalles d'Honor i de la Diputació Provincial de les Balears. Li foren dedicades nombroses exposicions d'homenatge a Brussel·les (1958, 1965, 1967, 1977 i 1984) i a altres indrets de Bèlgica. A Palma, s'han fet diverses mostres antològiques a la galeria Danús (1983), al Centre Cultural de la Misericòrdia (1990) i a la galeria Joan Oliver Maneu (1993). Es conserva obra seva als museus nord-americans de Brooklyn, de Búfalo, de Cincinnati i d'Indianapolis, i a diferents entitats de Bèlgica, com el Museu Reial de Belles Arts.

VERD, BONAVENTURA (Palma s XVIII - Palma s XIX) Religiós. Observant de l'orde franciscà, fou lector de teologia al convent de Sant Francesc d'Assis, de Palma. Escrigué *Solemnes exequias que à S M la Reyna Nª Sª Doña Maria Isabel de Braganza...* (1819), que restà inèdita.

VERD, CAN Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre el camp des Morers, Son Bennàsser, s'Avencar i can Torrandell. ■ Al terme de Manacor, situada entre el torrent de na Borges, es Bosc i es Morro Morret. ■ Al terme de Palma, situada a la barriada de Son Sardina, entre Son Ripoll, Son Magraner, cas Jai i Son Roig. ■ Al mateix terme, entre can Palanca, can Pou, Son Gofis i can Mosca. (M)

VERD, CINGLE Al terme d'Escorca, situat entre el torrent des Gorg des Diners, el camí de sa Barra, es Porxo Esbucat i la serra de na Rius. ■ Al mateix terme, al vessant nord del puig Tomir, situat entre Binifaldó, Muntanya, ses Covasses i la casa de sa Neu. ■ A la costa del terme de Pollença, situat entre la punta Béquer i el penyal de s'Udró. (M)

VERD, MIQUEL (Palma s XVII - 1727) Fonedor. Tengué la casa i el taller al carrer de Sant Domingo, de Palma. Féu una notable fortuna i reuní una col·lecció de pintura i de peces d'orfebreria. Treballà per a diversos convents i esglésies de Palma. El 1726, féu obres de bronze i de ferro per al casal, de Palma, del senyor Francesc Vilallonga Mir. El 1689, fou un dels armadors de la fragata corsària «Nostra Senyora de Lluc i les Ànimes del Purgatori». L'inventari dels seus béns, que elaborà (1727) el notari Francesc Llompart, és interessant per a l'estudi de la metal·lúrgia a Mallorca. (DF)

VERD, PUIG De 258 m d'altitud, fa part de les serres de Llevant, al massis d'Artà. Es troba al terme d'Artà, entre els puigs Badei i des Hams. ■ De 152 m d'altitud, integrat a les mateixes serres. Se situa al terme de Felanitx, al nord de la vila, entre sa Camada Reial, es Puig Verd d'en Reus i sa Cova. Apareix documentat el 1464. ■ De 138 m d'altitud, també fa part de les serres esmentades. Es troba al terme de Sant Llorenç des Cardassar, entre Son Nadal, Son Pont Vell i Montseriu. (M)

VERD, SERRAL D'EN De 185 m d'altitud, situat al terme de Costitx, al SE de la vila, entre els puigs d'en Pau i d'en Roca. (M)

↑ Son Verd (Llucmajor)

↑ *La Verdad*

VERD, SON Possessió del terme de Llucmajor, situada entre Binilegant Vell, Son Grau, Pola i Son Bonaventura. El 1792, era anomenada Son Ponç Verd, pertanyia a Bernat Ponç Cardell i era valorada en 1.125 lliures. ■ Al terme de Manacor, situada entre Son Cifre Nou, es Bosc Vell, es Cabanells Vell i Son Figuera. És anomenada popularment Son Porc, denominació recollida a l'*Aplec de Rondaies Mallorquines* d'Antoni M Alcover. Té cases grans, capella i clastre. ■ Al terme de Sencelles, situada entre Biniferri, ses Vint, Son Eloi i Son Llucià. El 1596, pertanyia a Rafel Verd, de la família del qual prengué el nom, i era valorada en 2.000 lliures. El 1689, era propietat de Pau Verd. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Fou valorada en 1.525 lliures. (DF/M)

VERD, TANQUETES DE CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, a ses Moles de Pina, amb vestigis de muralla talaiòtica. (M)

VERDA, CA NA Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre can Toni Creus, Son Taixequet, Bennoc i Son Garauet. (M)

VERDA, CREU Antiga creu del terme d'Escorca, situada al camí vell de Lluc, entre el coll des Bosc Comú i es Barracar. (M)

VERDA, FONT Al terme de Son Servera, situada dins la possessió de Son Moro. El 1777, proveïa d'aigua la possessió i els establiments de Son Moro. (DF)

VERDA, VALL Al terme de Calvià, situada entre la torre de Son Boira, la moleta des Coll, Son Vic Vell i el puig des Revell. ■ Antiga denominació, documentada el s XIII, de la vall de Coanegra, de Santa Maria del Camí. (M)

VERDA, NA Terrenys del terme de Capdepera, estesos entre l'Àngel, la torre de Canyamel, na Llarga i ses Veles. (M)

VERDAD, LA Vegeu *Verdadero, el.*

VERDADERO, EL Setmanari aparegut a Palma, el 4 d'agost de 1901, amb el títol de *La Verdad*. Se subtitulava *Periódico jocoso-serio*. Inicialment, en sortiren 23 números, el darrer dels quals amb data de 28 de desembre del mateix any. N'eren redactors Agustí Fuster, Joan López i Bernat Pomar i tenia la redacció al carrer de Sant Pere Nolasc. Dugué a terme una campanya contra l'enderrocament de la muralla de Palma. Majoritàriament, els articles apareixien sense signar o bé amb pseudònims. Tornà a sortir el 3 d'abril de 1909, però el 22 de maig se n'anuncià la desaparició. A la setmana següent, ressorgí amb la denominació *El Verdadero*, sota la direcció de Gaspar Llabrés. De caràcter catòlic i reaccionari, patí censura eclesiàstica per promoure una polèmica amb la publicació *Gaceta de Mallorca*. Desaparegué el 26 de juny del mateix any.

VERDAD Y JUSTICIA Setmanari editat a Palma entre juny de 1931 i abril de 1932. De caràcter catòlic i regionalista conservador, oferia notícies locals i eclesiàstiques i col·laboracions

↓ *Verdad y Justicia*

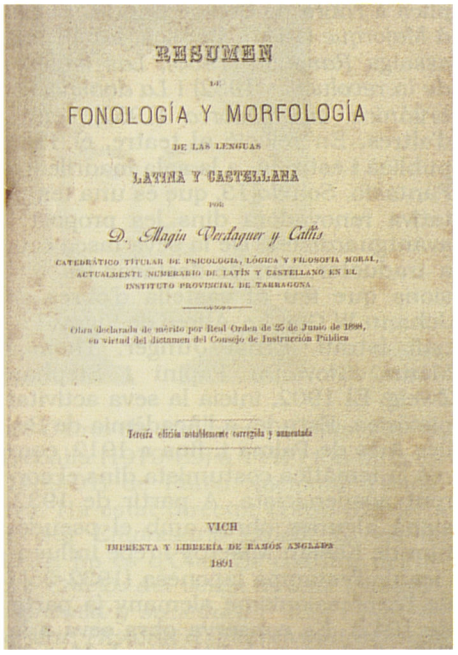

RESUMEN

DE

FONOLOGÍA Y MORFOLOGÍA

DE LAS LENGUAS

LATINA Y CASTELLANA

POR

D. Magín Verdaguer y Callís

CATEDRÁTICO TITULAR DE PSICOLOGÍA, LÓGICA Y FILOSOFÍA MORAL, ACTUALMENTE NUMERARIO DE LATÍN Y CASTELLANO EN EL INSTITUTO PROVINCIAL DE TARRAGONA

Obra declarada de mérito por Real Orden de 25 de Junio de 1888, en virtud del dictamen del Consejo de Instrucción Pública

Tercera edición notablemente corregida y aumentada

VICH

IMPRENTA Y LIBRERÍA DE RAMÓN ANGLADA

1891

↑ Obra de Magí Verdaguer Callís

literàries. Es publicava en castellà, amb alguns articles en català dialectal. Tenia quatre pàgines i es distribuïa els dissabtes. En sortiren 42 números.

VERDAGUER CALLÍS, MAGÍ (Vic, Catalunya 1849 - Palma 1925) Escriptor i traductor. Estudià filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona. Com a catedràtic de llatí d'institut, residí a Menorca, Segòvia, Logronyo, Tarragona i Barcelona. Fixà (1893) la residència definitiva a Mallorca per ocupar la càtedra de retòrica i de poètica de l'Institut Balear, de Palma. Posteriorment, fou nomenat director honorari d'aquest institut. Publicà l'assaig *Las cruzadas bajo el triple aspecto religioso, moral y literario* (1881) i l'opuscle *La musa vigatana* (1899), sobre la poesia de fra Marià Torrenti. A part d'algunes traduccions al català d'obres de Virgili, Horaci i Teòcrit, és autor de *Resumen de fonología y morfología de las lenguas latina y castellana...* (1882), *Lengua latina. Ejercicios de traducción y análisis* (1916) i alguns manuals de preceptiva literària.

VERDAGUER MESTRES, MERCÈ (Barcelona 1911 - Barcelona 1996) Escriptora i periodista. Esposa del periodista i escriptor Joan Bonet Gelabert i mare del fotògraf Joan Ramon Bonet i de la cantant Maria del Mar Bonet. Fou col·laboradora (1943-91) del diari *Baleares*. Durant el decenni de 1970,

→ Mercè Verdaguer Mestres

participà en la col·lecció en fascicles *La mujer y su hoy*. És autora dels llibres *El Arte de ser más bella* (1972), *Naturismo. Dietética natural para las afecciones de la edad madura* (1972) i *Naturismo. Dietética y recetas básicas de cocina natural* (1972).

VERDAGUER TRAVESSÍ, JOAQUIM (Palma 1895 - 1966) Escriptor. Fill de Magí Verdaguer Callís i nebot del poeta català Jacint Verdaguer. Estudià a l'Escola Superior de Comerç de Palma. Fou professor d'anglès a l'Institut Ramon Llull i a l'Escola de Nàutica i, d'anglès i d'alemany, a l'Escola Superior de Comerç. Ocupà el càrrec de cònsol d'Equador a les Balears. Freqüentà les tertúlies literàries que tenien lloc a la llibreria La Casa del Libro, al passeig del Born. A part d'alguns mètodes d'aprenentatge de l'anglès i del francès, féu nombroses traduccions, al castellà, d'autors estrangers com Panaït Istrati, Stephan Zweig, Rudyard Kipling, Werthemer i Laszló Passuth. El 1931, publicà *El arte de fumar en pipa*, que assolí molta popularitat i que fou traduïda a altres idiomes. També és autor de les narracions *Dues històries ferestes* (1950),

DEL FUMAR EN PIPA

Apa, lector: compri's una pipa, si és que encara no en té cap; li don paraula que no se'n penedirà. Però, calma; no convé precipitar-se. Tot es farà. Comprarem la pipa, comprarem també tabac i vostè aprendrà de fumar en pipa; però cada cosa al seu temps.

El fumar en pipa no consisteix, no, en agafar un parell de pessics d'un tabac qualsevol, aficar-los dins la cassoleta de la primera pipa que ens vénguia a la mà i, un cop encesa, també de qualsevol manera, començar a engolir fum. Això, en tot cas, serà cremar tabac, però de cap manera podem dir seriosament que sigui fumar en pipa.

Cal no precipitar-se mai —com deia aquell aviador que des del seu avió es llançava a l'espai amb un paracaigudes—. ¿Quina pipa prodria comprar així, a la correguda? ¿Una pipa de test d'aquestes d'Holanda? ¿Tal volta una d'escuma de mar? ¿Potser un txibuquí turc? Ho és que s'atreviria amb un narguil? Vegem, confessi la seva precipitació. Posaria qualsevol cosa que ni tan sols havia pensat en el tabac que hi cremaria. ¿Ho veu, amic meu?

El fumar en pipa, lector, és una cosa harmònica, precisa i perfecta gràcies a l'experiència, als estudis, assaigs, sacrificis i abnegacions de generacions d'homes. Quan vostè hagi comprat les pipes que necessita, després d'haver madurat bé el problema; quan conegui alguna cosa referent als tabacs; després d'haver après de carregar bé la pipa, de quina manera cal encendre-la, com, quan i on fumar-la i altres mil coses per l'estil, llavors i només llavors, li faré la pregunta següent: ¿Què tal? ¿Què me'n diu, ara?

Li he de ser franc. Aquesta senda no és un camí de roses com els que ens descriuen els poetes. *Les airs de joie ont leur tristesse; les voluptés leurs soupirs.* El fumar en pipa no és bufar i fer ampolles. (...) Al principi, hi ha disgustets, titubeigs i ensopegades fins que un hom domina la pipa. Algunes vegades el món s'entesta a donar voltes vertiginoses entorn del cap del neòfit. Un altre dia és la llengua que s'irrita o l'estómac que protesta violentament. Però, naturalment, no val a deixar-se dominar per aquestes petiteses. A la fi, l'estómac es resignarà, la llengua restarà encalmada i el món es cansarà de donar voltes. S'ha de saber esperar. Són coses que passen en tot aprenentatge.

L'art de fumar en pipa de Joaquim Verdaguer Travessí. Traducció al català de Joan Bonet Nadal (1980).

↑ Joaquim Verdaguer, *L'art de fumar en pipa*

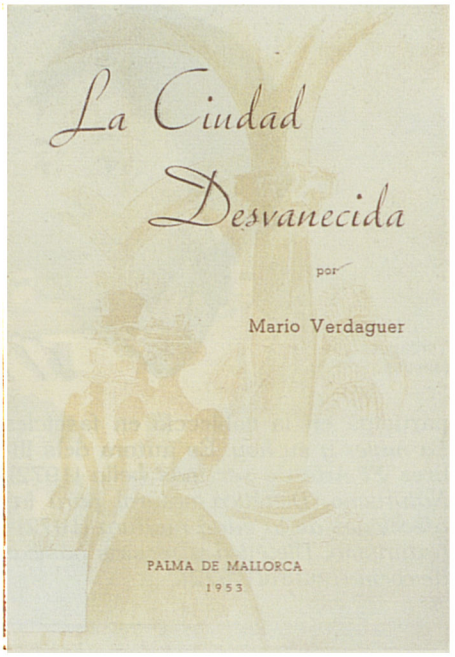

↑ Màrius Verdaguer, *La ciudad desvanecida*

amb il·lustracions de Pere Quetglas —Xam—, premiada als Jocs Florals de Perpinyà el 1950, *El castillo de Bellver* (1951), amb dibuixos de Bússer, i *El eco del castillo. El avaro* (1953). Ha publicat els assaigs *Alma mater (Primeros cincuenta años de la Escuela Profesional de Comercio de Palma de Mallorca* (1958), la biografia del doctor Josep Miquel Guàrdia *Un menorquí indòmit* (1959) i *Andraitx, la villa de los 'chefs'* (1959). Col·laborà a *La Almudaina, Cort, Almanac de les Lletres, Baleares, La Nostra Terra* i *La Estafeta Literaria*. El novel·lista i amic seu Albert Thelen Vigoleis, amb qui mantengué relació epistolar, el convertí en un dels personatges de la novel·la *Die Insel des Zweiten Geslchts* (L'illa de la segona cara) (1953). (CSV)

VERDAGUER TRAVESSÍ, MÀRIUS (Maó 1885 - Barcelona 1963) Escriptor, periodista, traductor i pintor. Fill de Magí Verdaguer Callís i nebot del poeta català Jacint Verdaguer Santaló. El 1893, la seva família fixà la residència a Palma. El 1905, obtengué el títol de mestre. A l'inici del s XX, col·laborà a *La Almudaina*. El 1913, s'instal·là a Barcelona i treballà al diari *Las Noticias*. Un any després es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona, però continuà amb la seva activitat periodística. El 1915, s'incorporà a la redacció d'*El Día Gráfico* i, al cap de pocs mesos, Miquel dels Sants Oliver li facilità l'entrada a *La Vanguardia*. El 1927, fundà, amb Enrique Leguina, la revista de literatura *Mundo Ibérico*, de la qual fou director. El 1939, acabada la Guerra Civil, li obriren un expedient de depuració de presumptes responsabilitats polítiques i va esser detengut. De nou en llibertat, tornà (1940) a Mallorca. Durant aquesta estada, però, es relacionà poc amb la intel·lectualitat illenca i començà a col·laborar al *Diario de Mallorca* (1953-58) i als setmanaris barcelonins *Destino* (des de 1949) i *Revista* (des de 1956). El 1958, s'instal·là definitivament a Barcelona. En el terreny de la literatura, conreà tots els gèneres. Publicà un únic llibre de poesia, *En el ángelus de la tarde* (1908), d'influència modernista, i deixà inèdit *La noche fantástica*. Encara que la seva primera novel·la —*La Venus llora* (1908)— té ressons modernistes, les següents oscil·len entre el virtuosisme líric i l'avantguardisme més pur. *La isla de oro* (1926) i *Piedras y viento* (1928) són evocacions nostàlgiques i poètiques dels escenaris de Mallorca i de Menorca, respectivament, on passà la infantesa i la joventut. El 1928, publicà el llibre de relats biogràfics *Tres pipas. A El marido, la mujer y la sombra* (1927), *La mujer de los cuatro fantasmas* (1931) i *Un intelectual y su carcoma* (1934), immerses dins l'estètica avantguardista, s'hi manifesta la pressió que exerceix la societat urbana i industrial sobre l'artista. Recopilà els records de Palma i de Barcelona, respectivament, en els llibres *La ciudad desvanecida* (1953), traduït al català el 1976, i *Medio siglo de vida íntima barcelonesa* (1954). Amb la novel·la *Un verano en Mallorca* (1959), féu una rèplica a l'obra de George Sand *Un hiver à Majorque* (1841). Publicà, també, els assaigs *Rasputín* (1930), *Las mujeres de la revolución* (1932) i *La dominación británica en Menorca* (1952), entre d'altres. En relació al teatre, el 1930 publicà i estrenà, a la sala madrilenya Fantasio, *Sonido 13*, que és una temptativa renovadora dins les propostes avantguardistes. De la seva tasca com a traductor, són de destacar les versions que féu al castellà d'obres de Johann W Goethe, Alfred de Vigny, Panaït Istrati, Ernst Jünger, Thomas Mann, Giovanni Papini i Stephan Zweig. El 1902, inicià la seva activitat pictòrica. Estudià a l'Acadèmia de Belles Arts de Palma i, fins a 1912, conreà la temàtica costumista dins el corrent academicista. A partir de 1932, signà algunes obres amb el pseudònim de Kasian Milleroy i rebé influències de l'estampa japonesa (1932-35) i de l'expressionisme alemany (a partir de 1942). Es conserva obra seva a la Sala Verdaguer, de l'Ateneu de Maó. El 1962, l'Ajuntament de Maó li dedicà un carrer i el nomenà fill il·lustre. El 1985, amb motiu del centenari del seu naixement, la *Revista de Menorca* li dedicà un monogràfic. (CSV)

VERDALS, SES Terrenys del terme de Santanyí, estesos entre Son Ramon, es Corral Nou i Son Perdut. (M)

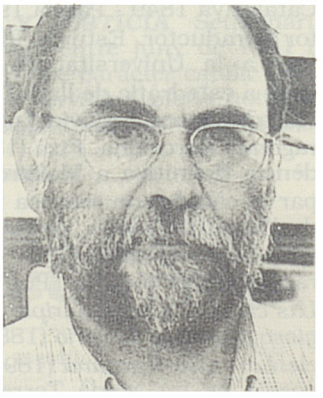

→ Josep Maria Verd Crespí

VERD CRESPÍ, JOSEP MARIA (Santa Maria del Camí 1945) Geòleg. El 1969, es llicencià en ciències geològiques a la Universitat de Barcelona. Ha estat professor de la Universitat de Barcelona a Palma (1972-76) i a Barcelona (1976-78). És autor de *Conèixer Catalunya. El marc natural* (1978). Ha col·laborat en el *Bolletí de la Societat d'Història Natural de Balears*.

VERD CRESPÍ, SEBASTIÀ (Santa Maria del Camí 1947) Periodista. Estudià (1966) periodisme a l'Escola de l'Església i a l'Escola Oficial de Periodisme, de Madrid. Fou cap de redacció

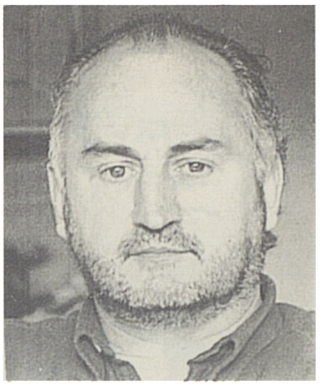

← Sebastià Verd Crespí

del *Diario de Mallorca* i d'*Ultima Hora*. Treballà (1979-89) a TVE i fou director (1989-91) de Ràdio Nacional d'Espanya. Ha estat director (1980-82) de la revista *Empresario Balear* i, des de 1992, ho és d'*Ona*. És coautor del llibre *Calvià: del verde al azul (Historia, economia y sociedad)* (1986) i *Parc de la Mar. Història d'una reivindicació ciutadana* (1984). El 1975, obtengué el premi Ciutat de Palma de periodisme.

VERD DURAN, FRANCESC —FRAVER— (Palma 1914 - 1991) Pintor. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma i féu viatges de formació a Madrid, Berlín, París i diverses ciutats espanyoles. Va esser alumne de Llorenç Cerdà, Pere J Barceló i Pere Càffaro i, a part, es relacionà amb els pintors Bernareggi, Cittadini i Hubert. Fou un dels fundadors del Grup Tago (1959-64), amb el qual participà en exposicions a Palma i prengué part en la constitució de l'as-

↓ Francesc Verd Duran -Fraver-, *Evocació mediterrània*

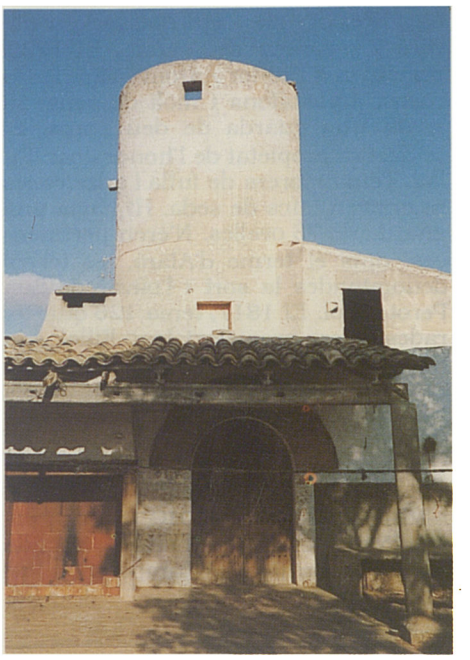

↑ Molí d'en Verdera (Campos) (AAAMM)

↑ Sa Verdera (Llubí)

sociació d'Artistes Gravadors Actuals —AGA—. Féu (1963) la primera mostra individual a Palma i, posteriorment, exposà a Manacor, Sóller, Formentor (Pollença), Llucmajor i de nou a Palma. Fou el propietari del bar Moka, de Palma, on organitzà, fins al decenni de 1960, diverses tertúlies literàries i artístiques. En una etapa inicial, féu obres de caràcter postimpressionista, però posteriorment es decantà per altres dos vessants. D'una banda, la producció signada amb el seu llinatge, de caràcter més comercial, és figurativa, simbolista, de colors molt vius. D'altra, la signada amb pseudònim, iniciada al final del decenni de 1950, es decanta per l'abstracció, molt influït per Kandiski. El 1995, l'Ajuntament de Palma li dedicà una exposició antològica de l'obra abstracta al casal Solleric.

VERDERA, CAN Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre can Rei, Son Mallolí, can Puig i Son Vermell. ■ Al terme de Campos, entre can Damià Dents, can Salinet, Son Ginard i Son Nicolauet. ■ Al terme de Llubí, entre Son Ramon, Son Figuerola, Son Sastre i el torrent de Vinagrella. ■ Terrenys del terme de Palma, estesos entre la Porciúncula, cas Pobler, Son Bonavista i Son Felip. (M)

VERDERA, HORT D'EN Al terme de Campos, situat entre l'hort d'en Catlar, can Masico, Son Jeroni i Son Lledonet. ■ Al terme de Porreres, entre el nucli urbà, el molí d'en Racó, can Reüll i Son Oliver. (M)

VERDERA, HORT DE SON Al terme d'Alaró, situat entre cas Frares, sa Teulera Vella, Son Fillol i es Masnou. (M)

VERDERA, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Campos, situat a la carretera de sa Ràpita, dit també molí des Rafal. La base-habitatge és de planta quadrangular, amb coberta de volta de mig canó. Ha estat restaurat en diverses ocasions. (BRa)

VERDERA, SA Possessió del terme de Llubí, situada al lloc de sa Serra, entre Son Sitges Nou, sa Verdereta, Son Pelat i Son Terrassa. Fou una alqueria islàmica que en el repartiment de Mallorca (1232) correspongué a l'empordanès Ramon Saverdera, del qual prengué el nom. N'era senyor alodial el bisbe de Girona. Sa Verdera designava tant la cavalleria com la possessió. El 1377, amb Agneta Saverdera, s'extingí agnaticiament la nissaga dels Saverdera. La titularitat de la cavalleria passà al rei, el qual la concedí al senyor Llàtzer de Lloscos. El domini útil de la possessió de sa Verdera fou dels Sabater —de sa Verdera—, família notarial de Muro. El 1647, la possessió confrontava amb Binifalet, Son Sitges, el camí de Muro a Sineu i Son Pelat. Pertanyia al senyor Joan Sabater —de sa Verdera—. Tenia cases i era

dedicada a vinya i a conreu de cereals. El 1739, pertanyia al notari Joan Sabater Petro —de sa Verdera—. Tenia cases, amb una pintura a l'oli d'un santcrist, i clastra. El bestiar de feina era constituït per cinc cavalls, una mula i una somera. La casa pairal dels Sabater —de sa Verdera— era a Muro. El s XIX, la possessió fou dels Garcies, de Sineu. Vora les cases es conserva un pou medieval, anomenat 'pou del Llorer'. Entre el 1980-90, les cases, de gran interès històric, sofriren una reforma que les privaren de part dels elements més valuosos. (DF/GAE/M)

VERDERA, SON Antiga possessió del terme d'Algaida. El 1734, pertanyia a la família Sureda. Tenia cases, amb celler i alambí. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderia porquina i ovina. ■ Possessió del terme d'Esporles, situada entre can Roses, la casa nova de Canet, la font de la Vila i So na Jaume Vell. ■ Terrenys del terme de sa Pobla, estesos entre Son Palou, Son Gallina, Son Blanc i el pont Gros. ■ Possessió del terme de Santa Maria del Camí, situada al peu del puig de Son Guia, molt a prop del terme municipal d'Alaró. Limita amb les terres de Son Credo, Son Pinet, Son Berenguer i cas Frares. El 1482, la possessió era de Bernat Verdera. El 1495, Bernat Saverdera, donzell i ciutadà de Mallorca, vengué la seva alqueria al notari Bernat Amat. A partir de 1498, els seus propietaris foren de llinatge Fillol, coneguts per Fillol de Son Verdera. El 1578, Son Verdera era de l'honor Bernadí Fillol i era valorada en 5.000 lliures. Tenia cases i era dedicada a olivars i a conreu de cereals. El 1722, pertanyia a l'honor Antoni Fillol. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Hi havia una guarda de deu porcs. El 1732, era propietat de l'honor Joan Fillol. Tenia morers de fulla i a les cases es criaven cucs de seda. Hi havia una guarda de 76 ovelles. N'eren pertinences, dins el terme d'Alaró, les terres denominades la sort i l'olivar de Son Perot Fillol. El 1817, tenia 126 quarterades i n'era propietari Joan Fillol. A la mateixa data, els Fillol eren propietaris de la possessió veïna de Son Credo. Dins la possessió hi ha el pou de Son Verdera. (DF/M/MaM)

↓ Son Verdera (Santa Maria del Camí)

VERDERA D'EN ROIG, SON Possessió del terme de Porreres, situada entre Son Cavil·la, es Campot, Son Vallets i Son Pesca. (M)

VERDERA DE S'APOTECARI, SA Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre el pou des Llorer, el corral des Beat, Son Terrassa i Son Tovell. (M)

VERDERA NOU, SON Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Boscana Vell, can Bessó, can Batle i sa Comuna. (M)

VERDERA PONS, MIQUEL (Llucmajor 1851 - 1905) Polític i empresari. Afiliat al Partit Liberal, fou batle de Llucmajor en tres ocasions (1886-90, 1894-95 i 1901). Durant la seva administració, impulsà millores en el cementeri (1888) i projectà l'eixample del nucli urbà de Llucmajor i l'inici de la urbanització de s'Arenal. Com a empresari, introduí el conreu de noves castes de vinya importades del sud de França. (DC)

→ Miquel Verdera Pons

VERDERA VELL, SON Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre can Felet, Marina Nou, can Real i can Basseta de Prop. ■ Possessió del terme de Porreres, situada entre Son Verdera d'en Roig, es Baulenes, Son Cota i Son Dragonet. (M)

VERDERETA, SA Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre Son Sitges Nou, ca na Menorca, Binifalet i sa Talaia. (M)

VERDERETA, SON Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre es Campot, Son Vallets, es Baulenes i Son Verdera Vell. (M)

VERDEROL *(Carduelis chloris)* Ocell passeriforme de la família dels fringíl·lids. Fa devers 14 cm de longitud. El plomatge del mascle és verd, amb àrees grogues a les ales i a la coa. La femella és de color terrós, encara que té el mateix dibuix que el mascle a les ales i a la coa. El bec i el cos, en general, són rabassuts. Viu a llocs amb un mínim de vegetació arbòria, en esbart, sovint mesclat amb altres fringíl·lids. La seva dieta és, principalment, granívora, encara que també menja fruits. Durant l'època de reproducció, captura insectes per obtenir les proteïnes que necessita el poll per al creixement. Té un cant poc variat. És una espècie dòcil i fàcil d'alimentar, per la qual cosa pot viure en captivitat. Tot i això, aquesta pràctica és il·legal a les Balears, com també la seva caça. Fa el niu, bastant gros, als arbres, a poca alçada, o als matolls. La femella,

↑ Verderol

que fa dues o tres postes per temporada, pon entre quatre i sis ous i després els cova. A Mallorca, és sedentari, encara que hi ha passa d'exemplars de camí entre Europa i Àfrica. **Verderol menut** *(Serinus citrinella)* Ocell de la mateixa família que l'anterior. És semblant al gafarró, però amb el plomatge verd clar, sense taques. Viu a àrees muntanyoses del sud d'Europa i, molt ocasionalment, visita Mallorca. (JSA)

VERDEROL, CAN Propietat rústica del terme de Santa Maria del Camí, situada entre Son Collet, sa Bosseta, Son Borràs i can Moranta. (M)

VERDEROL, SON Antiga possessió del terme de Palma. Ocupava l'àrea situada entre els actuals carrers d'Aragó, Balmes, Nunó Sanç i Reina Violant. (M)

VERDÍ, CAN Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre sa Moleta de ca s'Hereu, can Joi, can Repic i el camp de sa Mar. (M)

VERDIGO, CAN Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre can Ferrí, Son Marionet, can Mòger i Son Coll. (M)

VERD MARTORELL, GABRIEL (Montuïri 1955) Investigador. De formació autodidàctica, ha defensat la tesi de la mallorquinitat de Cristòfol Colom. Des de 1994, és secretari general de l'Associació Cultural Cristóbal Colón. És autor de *Cristóbal Colón y la revelación del enigma* (1986), *Cristóbal Colón era noble y de sangre real* (1989) i *Colón, mallorquí: l'origen de Cristóbal Colón* (1992).

VERD MASCARÓ, GABRIEL ÀNGEL (Montuïri 1661 - Palma 1733) Eclesiàstic. El 1676, ingressà a l'orde dels carmelites. Va esser lector de filosofia i, posteriorment, de teologia, disciplina en la qual era doctor i mestre. Fou prior del convent dels carmelites de Palma durant nou anys i també ocupà el càrrec de vicari provincial de l'esmentat orde. Actuà com a qualificador de la Inquisició i es traslladà a Roma com a assistent general d'Espanya. El 1707, escrigué *Vida, virtudes y persecuciones de la venerable Sierva de Dios Sor Coloma Mestres...*, que restà inèdita. Aquest manuscrit desaparegué com a conseqüència de l'exclaustració dels carmelites.

↓ Obra de Gabriel Verd Martorell

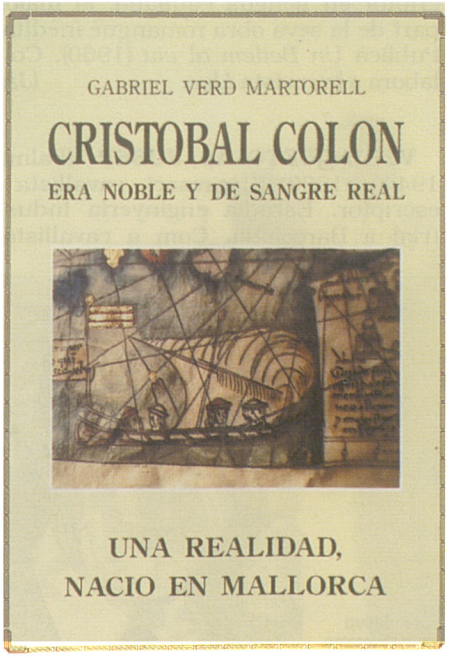

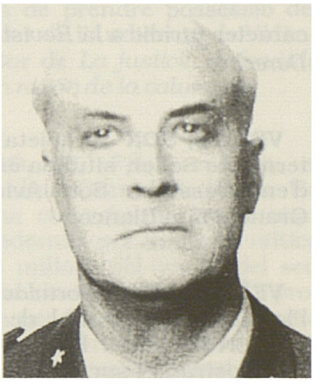

→ Gabriel Verd Moner

VERD MONER, GABRIEL (Palma 1909) Militar. Ingressà (1928) a l'Acadèmia Militar de Saragossa i passà després a la d'Infanteria. Quan s'inicià la Guerra Civil, es trobava destinat a les Forces Regulars de Ceuta. El 1944, obtengué el diploma d'Estat Major i, el 1945, passà a l'Estat Major de la Capitania General de les Balears. Fou professor d'Instrucció Premilitar Superior i agregat militar al Caire (1960-64). Amb la graduació de general de brigada, ocupà el càrrec de cap d'Estat Major de la Capitania General de les Balears (1969-71). Ascendí (1971) a general de divisió i fou nomenat segon cap de tropes de la VII Regió Militar i governador d'Oviedo. El 1976, obtengué la graduació de tinent general. Fou guardonat amb les creus del mèrit militar amb distintiu blanc i de sant Hermenegild. (DJ)

VERD NOGUERA, ANTONI (Palma 1947) Advocat i polític. Es llicencià (1974) en dret a la Universitat de Barcelona. Des de 1989, és professor associat de filosofia del dret de la Universitat de les Illes Balears. Com a polític, s'afilià (1985) al Centre Democràtic i Social —CDS— i fou elegit (1987) regidor de l'Ajuntament de Palma. El 1990, dimití d'aquest càrrec i deixà el partit quan els seus companys Antoni Roig i Bartomeu Cerdà donaren suport al PSOE. Ha publicat articles de

← Antoni Verd Noguera

caràcter jurídic a la *Revista General de Derecho*.

VERDO, SON Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre la costa d'en Flassada, Son Avinyona, Son Granot i Son Blanco. (M)

VERDOLAGA *(Portulaca oleracea)* Planta herbàcia anual, de la família de les portulacàcies. És ramificada, glabra, postrada i suculenta. Té les fulles lluents, ovatooblongues, enteres i obtuses, oposades i un poc carnoses. Fa les flors petites, grogues, hermafrodites, de pètals caducs i solitàries o en grups de 2-3. Floreix d'abril a octubre i es fa en terrenys ruderals. Menjada crua, és refrescant, antiescorbútica i diürètica. Aplicada en forma de coques, és emol·lient i cura bonys i altres inflamacions. Quan ha florit, s'usa per alimentar les caderneres. **Verdolaga marina** *(Atriplex portulacoides)* Planta de la família de les quenopodiàcies. És sufruticosa i papil·losa argentada, de tiges molt ramificades i erectes. Té les fulles oblongues, obtuses i gruixades i les inferiors i les mitjanes són oposades. Té la panícula terminal subafil·la i les bractèoles de les flors femenines soldades fins prop de l'àpex, en forma de recipient trilobat. Floreix de juny a octubre i viu a llocs fangosos i salins del litoral. (GA)

↓ Verdolaga *(Portulaca oleracea)*

VERDORS, COSTA DE LES Al terme d'Escorca. Hi ha notícies de la seva existència per documentació datada el 1625. (M)

→ Josep Verd Palou

VERD PALOU, JOSEP (Montuïri 1903 - Sóller 1986) Religiós. Ingressà a la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors i s'ordenà (1933) de prevere. Fou prior de Lluc (1951-57) i vicari general (1959-63) de la congregació. Promogué la restauració del convent i l'església de Sóller i l'ampliació de les instal·lacions del Santuari de Lluc, i en particular del museu. Poeta i escriptor en llengua catalana, la major part de la seva obra romangué inèdita. Publicà *Un Betlem al viu* (1960). Col·laborà a la revista *Lluc*. (JA)

VERD QUETGLAS, JOSEP (Palma 1944 - 1993) Empresari, cavallista i escriptor. Estudià enginyeria industrial a Barcelona. Com a cavallista,

→ Josep Verd Quetglas

↑ Tossals Verds (Escorca)

guanyà (1980-84) el campionat de les Balears de doma clàssica. És autor de l'assaig *Introducción a la monología* (1986) i del recull de poemes *Els argonautes* (1991). Dirigí Radio Borne, empresa fundada (1939) pel seu pare. **Antoni Verd Sureda** (Marratxí 1913), el qual, amb el tècnic de ràdio La Torre, havia fabricat i comercialitzat la marca de receptors de ràdio Vertor.

VERDS, CINGLES Indret de la costa del terme de Pollença, situat entre la cova de la Sirena i la punta d'en Tomàs. (M)

VERDS, TOSSALS Altiplà de 1.115 m d'altitud, integrat a la serra de Tramuntana. Situat al terme d'Escorca, entre el prat de Cúber i el puig de sa Font. Dóna nom a la possessió des *Tossals Verds* (←). (M)

VERDS DE LES ILLES BALEARS, ELS Organització política ecologista fundada (1990) a Mallorca. Es creà a partir de l'evolució ideològica de l'Assemblea per la Pau i el Desarmament. A les eleccions generals d'octubre de 1989, presentà una candidatura amb el nom d'Els Verds-Llista Verda, encapçalada per Rafel Miquel i aconseguí 8.751 vots (2,54%). El maig de 1990, celebrà el congrés fundacional a Sóller, on aprovà el seu ideari. Fundà assemblees locals a Palma i a Sóller. A les eleccions autonòmiques de maig de 1991, presentà una candidatura al Parlament Balear pel districte de Ma-

↑ Campanya electoral d'Els Verds

llorca, encapçalada per Joan Buades. Aconseguí 7.185 vots (2,69%) i no obtengué cap escó. També presentà candidatures als ajuntaments d'Andratx, Palma i Sóller, però no aconseguí cap regidor. El maig de 1992, celebrà a Campanet el segon congrés, on aprovà el model d'organització i l'estatut de les dones. El 1993, s'implantà a Eivissa. A les eleccions generals de juny de 1993, presentà una candidatura al congrés encapçalada per Margalida Rosselló i aconseguí 8.940 vots (2,17%) a les Balears. El novembre de 1994, celebrà el tercer congrés a Palma, on aprovà l'estratègia i el programa electoral per a les autonòmiques de 1995. Amb motiu de la modificació de la Llei electoral balear, convocà (febrer de 1995) un congrés extraordinari, en el qual acordà concórrer en solitari a les eleccions autonòmiques de maig de 1995. En aquests comicis, la llista al districte de Mallorca encapçalada per Miquel Àngel Lladó obtengué 9.360 vots (3,0%) i no aconseguí cap escó. A la circumscripció d'Eivissa, fou la tercera força política; hi obtengué 2.389 vots (6,9%) i el seu candidat, Josep Ramon Balanzat, fou elegit diputat. A les eleccions municipals, celebrades alhora, no assolí representació en els municipis de Palma i Sóller, però aconseguí regidors en els ajuntaments d'Eivissa, Sant Antoni, Santa Eulària des Riu i Sant Josep. L'octubre de 1995, tengué lloc el quart congrés a Bunyola, on s'aprovà l'estratègia política i la transformació d'Els Verds de les Illes Balears en organitzacions insulars autònomes confederades. El 1997, tenia organització a Andratx, Campanet, Eivissa, Felanitx, Palma, Sant Antoni, Santa Eulària, Sant Josep i Sóller. Publica, amb periodicitat trimestral, el butlletí *Infoverd*. (DG)

VERD TEIXIDOR, GABRIEL (Palma s XVIII - 1790) Advocat. Doctor en dret civil i canònic, exercí d'advocat a Palma. El 1779, col·laborà en la fundació del Reial Col·legi d'Advocats de la Ciutat de Palma. Escrigué *Discurso en derecho por parte de la Señora Dª María de Salas*... (1761).

VERD TORRELLÓ, GABRIEL (Palma s XVII - Madrid 1748) Jurista. Es doctorà en ambdós drets a la Universitat Lul·liana de Mallorca. Durant la Guerra de Successió, fou partidari fervent dels Borbons. El 1714, hagué de fugir i es refugià a Menorca. Acabada la guerra, Felip V el recompensà amb el càrrec d'assessor togat i jutge ordinari d'Eivissa (1724-43). Posteriorment, es traslladà a Madrid, on morí abans de prendre possessió del càrrec d'oïdor de l'Audiència de València. És autor de *La justicia defendida contra la sin razón de la calumnia*.

VERDUGO, EL Film realitzat, el 1963, per Lluís Garcia Berlanga. Es tracta d'una coproducció hispanoitaliana, considerada per molts de crítics una de les millors pel·lícules del seu director i del cinema espanyol. És protagonitzada per Nino Manfredi, Emma Penella i José Isbert. El guió, basat en una història real, era de Rafael Azcona i la seva temàtica el convertí en una declaració en contra de la pena de mort. Per això mateix, fou censurada pel règim franquista. En un paper secundari de guàrdia civil, hi participà Xesc Forteza. El film s'estrenà a Madrid el 17 de febrer de 1964 i guanyà el premi de la Mostra de Venècia (1963), el Sant Jordi (1964), el de la crítica del Festival de Cinema de Moscou (1965) i el de l'Acadèmia francesa de l'Humor Negre (1965). (CA)

↓ Fotograma d'*El Verdugo*

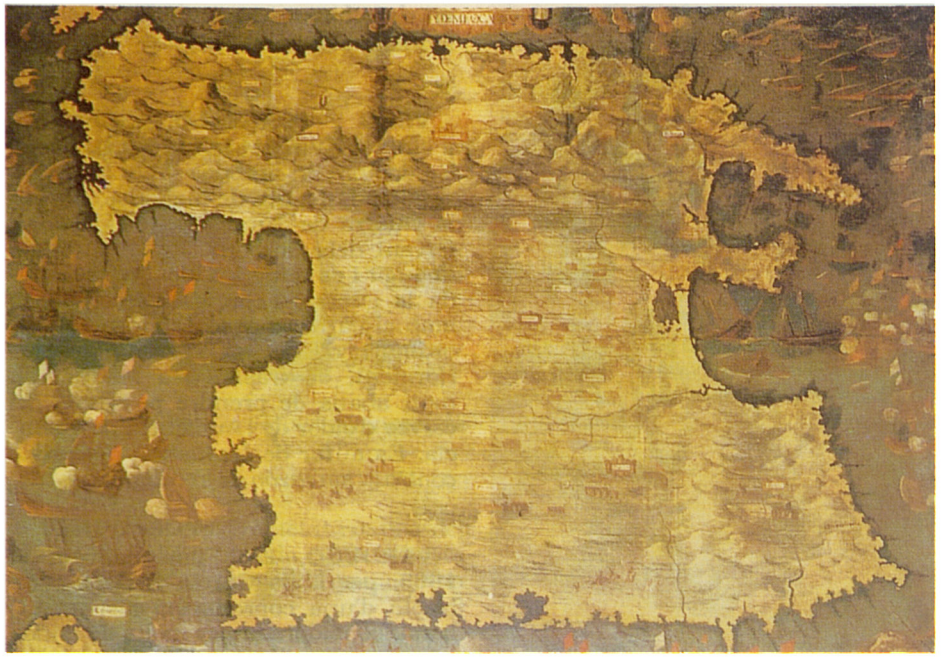

↑ Mapa de Mallorca del s XVII, amb vaixells

VERDURA, CAN Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre es Pinaret, sa Vinyola, can Bacó i can Tiró. (M)

VERGA Vegeu *March Ordinas, Joan.*

VERGA, COVA D'EN Indret de la costa de l'illa de Cabrera, situat a la cala Ganduf, entre el caló des Palangrers i la cova Blava. (M)

VERGE, COMELLAR DE LA Al terme d'Alaró. Se situa a la serra de Tramuntana, al terme d'Alaró. Comprès entre els puigs d'Alaró i de can Llenderina, és solcat pel torrent des Verger. També es denomina comellar des Verger. (M)

VERGE DE LA GUÀRDIA, LA Embarcació del tipus barca. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1716, comandada pel capità francès Jerôme Garci, portà, des de Màlaga a Palma, 1.477 faneques de blat, per encàrrec del marquès de Chinchilla y Vitoria, per remeiar l'escassesa que patia Mallorca. (DF)

VERGE DE LA PAU I LES ÀNIMES DEL PURGATORI, LA Embarcació del tipus sagetia. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1704, comandada pel patró genovès Tomasso Bergante, portà de Palma a Alacant un carregament d'oli i teixits de Mallorca. (DF)

VERGE DE LA PIETAT, LA Embarcació del tipus nau. Era dedicada al transport de mercaderies i a accions corsàries a la Mediterrània occidental. El 1697, a Palma, fou equipada per sortir en acció de cors. Féu la incursió corsària sota el comandament del patró Francesc Martí —Julio—. (DF)

VERGE DEL CARME, COLÒNIA DE LA Al terme de Santa Margalida. Nom donat originàriament a la urbanització de *Son Serra de Marina* (←). (M)

VERGE DEL CARME, LA Embarcació del tipus tartana. Era destinada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1733, comandada pel patró Joseph Audier, de Martega (França), va transportar una càrrega de mercaderies del patró francès Jean Baptiste Deley, des de Palma a Orà. (DF)

VERGE DEL CEL I LES ÀNIMES DEL PURGATORI Embarcació del tipus nau. Era dedicada a transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1695, comandada pel capità genovès Alexandre Giloto, transportà, de Palma a Gènova, un carregament d'oli de Mallorca, assegurat per la companyia d'Agustí-Alfons Cortès. (DF)

VERGE DEL ROSER, LA Embarcació del tipus barca. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1711, fou armada amb quatre canons de ferro i canons pedrers. Amb 22 tripulants i sota el comandament del patró eivissenc Esteve Calbet, per encàrrec del col·legi de Paraires de Mallorca, féu el viatge de Palma a Xerxel (Algèria), on adquirí un gran carregament de blat, lli i altres mercaderies destinat al proveïment de Mallorca. (DF)

VERGE IMMACULADA, CONVENT DE LA Vegeu *caputxí.*

VERGE MARIA DEL ROSER, LA Embarcació del tipus barca. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1789, pertanyia a Jaume Calders i arribà a Palma amb un carregament de roba. Les autoritats acusaren Jaume Calders de frau a la Reial Hisenda i l'empresonaren. Es féu càrrec de l'embarcació el mariner Antoni Bauçà Vensala. Duia part en les mercaderies el sabater Bernat Rosselló Galmés. (DF)

VERGE MARIA DEL ROSER I SANT ANTONI DE PÀDUA, LA Embarcació del tipus bergantí. Era dedicada a transport de mercaderies a la Mediterrània occidental i a l'Atlàntic. El 1680, féu un viatge de Mallorca a la costa d'Espanya. El 1682, en tenia la meitat Bernadí Estarelles i n'era patró Joan Estarelles. Féu un viatge des de Palma a Cadis, amb escala a la costa d'Espanya. (DF)

VERGER, ANTONI (Palma s XVI 1635) Escultor. Es dedicà a la imatgeria religiosa dins el corrent del barroc. Treballà per a diverses esglésies i convents de Mallorca. Féu nombroses obres d'encàrrec per als senyors i mercaders de l'Illa. El 1616, treballava en escultures i relleus que li encarregà, per al seu casal de Palma, el mercader Jeroni Vallès. Titular d'una notable fortuna, participà en nombroses operacions comercials i fou arrendatari dels productes de la Mesa Episcopal de Mallorca. Vengué censos sobre Binifarda (Sant Joan) a Antònia Berga (1616) i en comprà (1625), sobre terres del Pariatge, al noble Antoni Orlandis. Dissenyà els plànols per fer la capella dels Verger —amb sepultura familiar i

sagrari—, situada darrere l'altar major de l'església de Sant Francesc, de Palma. Viatjà a València, on copià el retaule *El davallament de la creu*, que instal·là a la dita capella dels Verger. Treballà sovint amb l'escultor Jaume Blanquer, a qui lliurà el projecte de la capella dels Verger (1629) i diners per acabar-la després de la seva mort. A Palma, tenia la casa pairal i el taller —amb una gran col·lecció de pintura— a la costa de Sant Domingo, davant la torre d'en Figuera. Era propietari també d'una casa a la costa d'en Brossa i d'una altra al carrer de la Gabella Vella de la Sal, a la parròquia de Santa Creu. Dins el terme, tenia el rafal denominat sa Torre d'en Verger, confrontat amb el camí de Sóller, davant el convent d'Ítria. Fideïcometé (1629) a favor dels Verger. En fou l'hereu el seu nebot Antoni Verger Montblanc, doctor en ambdós drets. L'inventari dels seus béns, elaborat (1636) pel notari Jeroni Catany, és de gran interès per a l'estudi de l'escultura i la pintura a Mallorca, en la transició dels s XVI-XVII. (DF)

↑ Es Verger (Alaró)

VERGER, CAN Antiga casa del terme de Calvià, construïda probablement en el s XVIII. Fou posada de la possessió de Santa Ponça. Pertangué durant quasi dos segles a la mateixa família. El darrer propietari, Bartomeu Garcés Ferrà, la restaurà i hi afegí —mitjançant la compra d'un terreny vorà— algunes dependències. Amplià per un costat la façana, amb un nou portal, de pedra de Santanyí i grans portes de fusta clavetejada, procedents de l'antic palau del Sant Ofici de la Inquisició, de Madrid. Comprada per l'Ajuntament el 1982, fou habilitada per instal·lar-hi el museu etnològic i arqueològic i el Centre Cultural de Patrimoni Històric de Calvià.

↓ Can Verger (Calvià)

VERGER, CAN Antic hort del terme de Palma. Ocupava l'àrea compresa entre els carrers de Nicolau de Pacs, Isidre Antillón, Uetam i Aragó. ■ Propietat rústica del terme de Sant Joan, situada entre So n'Amadora, Son Tomàs, es Clotal i Son Manrè. ■ Al terme de Valldemossa, situada entre can Gori, can Pocafarina, ca na Josepa i Son Viscós. (M)

VERGER, COLL DES De 304 m de cota, fa part de les serres de Llevant, al massís d'Artà. Se situa al terme d'Artà, entre el puig des Corb i el torm des Coloms. És documentat en el s XVI. (M)

VERGER, DOMÈNEC (Palma s XVI - 1596) Llibreter. Tenia un gran casal —ornat amb mobiliari de luxe i una col·lecció de pintura religiosa— amb botiga de llibreter i taller d'enquadernació a la plaça de Cort (Palma). Importà llibres de Castella, València i Itàlia. Fou proveïdor habitual dels metges, notaris i eclesiàstics de Mallorca. L'inventari i l'acta dels encants de la seva gran biblioteca i del seu taller, elaborats (1596) pel notari Rafel Baró, són fonamentals per a l'estudi de la cultura a Mallorca en la transició dels s XVI-XVII. (DF)

VERGER, EL Terrenys del terme de Llubi, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1289. ■ Antic rafal del terme de Manacor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1242. ■ Antiga alqueria del terme de Sant Llorenç des Cardassar, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1289. (M)

VERGER, ES Possessió del terme

↑ Es Verger (Esporles)

VERGER, ES Urbanització del terme d'Esporles, situada als terrenys de l'antiga possessió homònima. El 1965, Jaume Fullana Homar inicià la parcel·lació de la propietat i la urbanització a través de l'empresa Es Verger, Societat Limitada. El 1975, es dissolgué l'entitat promotora i es creà la societat Es Pla d'Es Born, Societat Anònima. Des de llavors, aquesta entitat du a terme el procés urbanitzador. El 1985, se n'aprovà el pla parcial, que el mateix any fou modificat. El 1996, ocupava una superfície urbana de 79,3 ha i tenia 60 habitants de dret. Des de 1965, té xarxa d'aigua corrent. El decenni de 1960, hi havia el restaurant Es Verger, que el 1993 es transformà en un centre de turisme rural amb el nom d'Hotel Posada del Marquès, amb 39 places. Hi ha dues piscines públiques. El decenni de 1960, es fundà l'associació de veïns Es Verger d'Esporles. (JMB)

d'Alaró, situada entre Son Penaflor, s'Olivaret i Son Bernadàs. Fou l'alqueria islàmica Beniaxer que, en el repartiment (1232), correspongué a Garcia Lope. El 1583, pertanyia al senyor Pere Sureda-Sanglada. Era situada vora el castell d'Alaró. Confrontava amb Son Penaflor, Son Fuster, Son Bernat Cabot, Son Guillem Cabot, s'Estret d'Alaró, ses Artigues i Son Santpol. Tenia les cases enderrocades, excepte una cambra. Era dedicada a olivars i a conreu de cereals. Hi havia zones d'alzinars, pinars i garrigues. Posteriorment, les cases foren reconstruïdes. El 1818, pertanyia a Joan Santpol. Tenia 290 quarterades i era valorada en 13.350 lliures. El 1997, a les cases hi havia un restaurant. ■ Indret del terme d'Andratx. El 1401, era ocupat pels rafals denominats *Son Jovera* (←) i *Son Lluís* (←). ■ Possessió del terme d'Artà, situada entre can Tot Déu, el puig des Corb, el puig de can Balaguer i el torm des Coloms. El 1310, era anomenada rafal Beniaxa. ■ Antiga alqueria del terme de Banyalbufar, documentada el 1295. En el mateix terme, hi ha també documentats el camí des Verger (1385) i el coll des Verger (1553) ■ Terrenys del terme de Bunyola, estesos entre els jardins d'Alfàbia, la font de sa Mata, la font de s'Arena i el penyal de sa Guixera. ■ Possessió del terme d'Esporles, situada entre es Campassos, na Ferrana, Son Llebrés i la penya des Corbs. ■ Terrenys del terme de Puigpunyent, estesos entre el torrent de sa Riera, sa Boal, el molí Paperer i la font de sa Marquesa. ■ Propietat rústica del terme de Santa Eugènia, situada entre ses Comunes, el camí de Muntanya, es Vinyet i l'hort d'en Torres. ■ Terrenys i turó de 69 m d'altitud que fa partió dels termes de Santanyí i ses Salines, situats entre es Pinaret, la marina d'en Monjo i el rafal des Porcs. ■ Al terme de Sóller, entre el ràcó d'en Pruna, sa Deumada, la cova de ses Alfàbies i el barranc de Biniaraix. ■ Possessió del terme de Valldemossa, situada entre Son Ferrandell, Son Olesa Gran, el camí de na Llambies i la mola de sa Comuna. (DF/M)

VERGER, FONT DES Al terme d'Escorca. Vegeu *Costera, font de sa.* ■ Al terme de Selva, situada entre el puig de n'Escuder, el puig de sa Creu, el coll Matar i es Cavall Bernat. És documentada el 1593. ■ Al terme de Sóller, situada en el comellar que davalla des de la coma de Son Torrella cap al barranc de Biniaraix. Aquesta cabalosa font broll a l'interior d'una cova penetrable de 200 m de recorregut, que finalitza en un ample conducte vertical inundat en la seva totalitat. És tracta d'una surgència que previsiblement drena les aigües arreplegades per les elevacions de la

↓ Capella des Verger (Esporles)

↑ Font des Verger (Valldemossa)

serra de Cúber i per l'espectacular depressió càrstica de la coma de Son Torrella. Té aixecament topogràfic. ■ Al terme de Valldemossa, situada entre s'Engegada, Son Ferrandell, les cases de la possessió des Verger i la mola de sa Comuna. (FBE/M)

VERGER, JOAN (Palma ~1711 - 1778) Prevere. Fou doctor en teologia i examinador sinodal. Entre 1742 i 1778, ocupà el càrrec de rector de la parròquia de Santa Margalida. El 1766, acabà d'escriure una història d'aquesta vila en llatí, que fou traduïda al castellà i publicada (1830) per Simó Alzina, amb el títol de *Breve historia de la villa de Santa Margarita*.

↓ Obra de Joan Verger

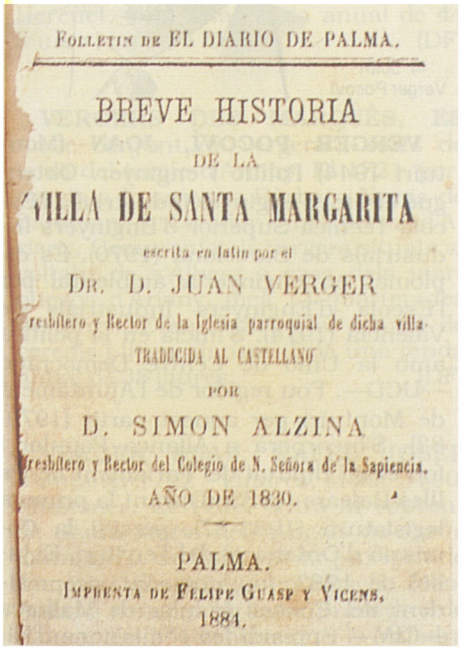

FOLLETIN DE EL DIARIO DE PALMA.

BREVE HISTORIA

DE LA

VILLA DE SANTA MARGARITA

escrita en latin por el

DR. D. JUAN VERGER

Presbitero y Rector de la Iglesia parroquial de dicha villa

TRADUCIDA AL CASTELLANO

POR

D. SIMON ALZINA

Presbitero y Rector del Colegio de N. Señora de la Sapiencia.

AÑO DE 1830.

PALMA.

IMPRENTA DE FELIPE GUASP Y VICENS.

1884.

VERGER, MIQUEL (Mallorca s XVI - XVII) Arquitecte i escultor. Dirigí (1592-1601) les obres de la portada major de la Seu de Mallorca. Fou bastida per encàrrec del bisbe Joan Vic i Manrique de Lara, sota l'advocació de la Immaculada Concepció. Les columnes i capitells d'estil manierista revelen la influència de l'arquitecte italià Andrea Palladio.

VERGER, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Palma. Era situat al lloc de la Porta des Camp i era el primer dels molins situats dins la Tanca d'en Verger. El 1647, pertanyia a l'escrivà Francesc Coll. Feia 14 lliures de renda anual i havia de moldre de franc, una setmana, per al senyor. (DF)

VERGER, PUIG DES De 309 m d'altitud, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Banyalbufar, entre la punta des Verger, ses Candeles i es Rafal. ■ De 920 m d'altitud, a la mateixa alineació. Se situa entre ses Solanes i el barranc de Biniaraix i fa partió dels termes d'Escorca, Fornalutx i Sóller. ■ De 871 m d'altitud, a la mateixa serra. És si-

→ Portada major de la Seu de Mallorca, projectada per Miquel Verger

tuat entre sa Talaia Vella i l'estret de Son Gallard. (M)

VERGER, PUNTA DES Indret de la costa del terme de Banyalbufar, situat entre la talaia de ses Ànimes i el port de la Pera s'Ase. (M)

VERGER, SON Possessió del terme de Marratxí. Vegeu *Bota, can.* ■ Antic rafal del terme de Palma. El 1652, pertanyia al senyor Antoni Verger, doctor en drets. Confrontava amb el camí de Sóller, Son Puigdorfila, Son Orlandis i el camí que anava des de la creu del camí de Sóller al rafal de ses Set Aigües. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals i lleguminoses. Els Verger tenien la casa pairal davant sa Torre de les Hores d'en Figuera, prop de la font d'en Gonzàlez, a la parròquia de Sant Nicolau, de Palma. ■ Al terme de Pollença. El 1627, pertanyia a Antoni Verger, de la família del qual prengué el nom. Era situat al lloc d'Almadrava i confrontava amb el camí de Pollença a Alcúdia, Son Daniel i el camí de Morell. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de setze porcs. (DF/M)

VERGER, TORRE DES Vegeu *Ànimes, talaia de ses.* (M)

VERGER, TURÓ DES Fa partió entre els termes de Santanyí i ses Salines. De 69 m d'altitud, és situat entre sa Vallet, el camp d'en Vicenç, la marina d'en Monjo i s'Almonia. (M)

VERGERA, SO NA Terrenys del terme de Sant Joan. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1578. (M)

← Antoni Verger Canals

VERGER CANALS, ANTONI (Palma 1918) Periodista. El 1951, fixà la residència a Menorca i, posteriorment, fou nomenat corresponsal del *Diario*

↑ Catalina Verger, *Torrent de Pareis*

de Mallorca. El 1956, s'integrà a la plantilla del diari *Menorca* i hi romangué fins al 1976. Dirigí les publicacions *Antena Social* i *Roqueta* i fundà *Escota* i *Así*. El 1992, reuní part de la seva producció periodística a *Menorca* de la secció *Dígame...* al llibre *Retazos periodísticos*.

VERGER DE VINAGRELLA, MARQUESAT DEL Títol nobiliari del regne de Mallorca creat pel rei arxiduc Carles III d'Àustria en la persona de Tomàs Burgues Safortesa i d'Olesa (1713). El seu besnét, Joan Burgues Safortesa, continuà la branca principal de la família i la titularitat del marquesat. El 1996, tenia aquest títol Lluís Burgues Safortesa i Villalonga Mir. (JGT)

VERGERET, ES Propietat rústica del terme d'Escorca, situada a cala Tuent, entre ca Fra Puig, s'Olivar, can Palou i can Llec. (M)

VERGERET, SON Terrenys del terme de Santanyí, estesos entre es Tamarells, el camp d'en Gitja, l'hort d'en Mero i es Antigors. (M)

VERGER FERRER, CATALINA (Montuïri 1933) Pintora. Fou alumna de Pere Càffaro, de Joan Rullan i de Cris Pink i ha fet cursets de ceràmica a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma. Féu (1993) la primera mostra individual a Palma. Posteriorment, ha exposat a Sóller (1993) i Campos (1994). Conrea, bàsicament, la temàtica paisatgística, de natures mortes i de flors, dins un estil postimpressionista d'influència local.

VERGER FRAU, DAMIÀ (Palma 1797 - 1849) Metge. El 1814, es doctorà en cirurgia a Barcelona i el 1820, en medicina. Entre 1821 i 1822, participà en el control de l'epidèmia de febre groga tant a Palma com a Saragossa, on es traslladà per atendre el regiment d'Infanteria. Com a membre de la Junta Provincial de Sanitat, organitzà a Cabrera un llatzeret provisional. A Alcúdia, dirigí les actuacions sanitàries contra aquella epidèmia. A Sóller va establir una quarantena per als vaixells francesos que transportaven cítrics. El 1831, participà en la fundació de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma de Mallorca, de la qual fou president entre 1843 i 1845, i vicepresident el 1846. Des de 1832, va pertànyer, també, a l'Acadèmia de Medicina, que anteriorment li havia premiat el seu treball *Memoria sobre el vicio sifilítico*. El 1840, es féu càrrec d'una de les càtedres de medicina de la Universitat Lul·liana. Escrigué *Breve resumen de la historia de la Cirugía hasta la época de Hipócrates...; Memoria sobre el cólera morbo asiático* (1833), *Memoria sobre la fiebre tiphoidea, Observaciones médico-prácticas de una chorea ó bayle de San Vito* (1831), *¿Existe ó no el virus sifilítico? Dos medios antiflocpíticos ¿pueden por si solos curar la sífilis?* (1837) *Observación de una criatura monstruosa por defecto* (1845). La majoria d'aquests escrits resten inèdits.

→ Joan Verger Pocoví

VERGER POCOVÍ, JOAN (Montuïri 1944) Polític i enginyer. Obtengué el títol d'enginyer industrial a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyers Industrials de Barcelona (1970). És diplomat en enginyeria ambiental per l'Escola d'Enginyers Industrials de València (1974). S'inicià en la política amb la Unió de Centre Democràtic —UCD—. Fou regidor de l'Ajuntament de Montuïri per aquest partit (1979-83). S'incorporà a Aliança Popular i fou elegit diputat del Parlament de les Illes Balears (1983). Durant la primera legislatura (1983-87), presidí la Comissió d'Ordenació del Territori. El juliol de 1983, fou nomenat vicepresident del Consell Insular de Mallorca —CIM— i presidí les comissions d'Hi-

senda i de Personal. El 1987, fou reelegit diputat i va esser elegit president del Consell Insular de Mallorca, càrrec que renovà el 1991. Durant la seva administració (1987-95), es transferiren les competències d'Urbanisme, Serveis Socials i Cultura del Govern Balear al Consell Insular; es traspassà la gestió dels hospitals General i Psiquiàtric al Govern Balear; s'iniciaren les diligències per al tractament dels residus sòlids urbans a Mallorca, que inclou la incineradora de Son Reus, i s'impulsà la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Entre 1991 i 1995, fou membre del Comitè de la Federació Espanyola de Municipis i Províncies. El 1995, fou reelegit diputat del Parlament de les Illes Balears pel Partit Popular —PP—, però no aconseguí la presidència del CIM a causa del pacte entre la resta de forces polítiques. Esdevengué el portaveu del Grup de Consellers del PP en el CIM, càrrec que ocupà fins a 1996. En el Parlament, fou nomenat president de la Comissió de Relacions Institucionals (1995). Al si del PP, ha ocupat el càrrec de president de la Junta Insular de Mallorca (1985-86), de vocal de l'Executiva Insular i de la Junta Regional de Balears (1995-96). Des de 1996, és conseller de Foment i president del Partit Popular de les Balears. Fou degà del Col·legi d'Enginyers Industrials de Balears (1981-85).

VERGERS, ES Antic rafal del terme de Selva. El 1703, pertanyia al prevere Pere Antoni Ferragut, beneficiat de la Seu de Mallorca. Tenia cases i era dedicat a olivars i a conreu de cereals i lleguminoses. Era arrendat amb les terres dites sa Cuculla i Son Hereuet. Feia una renda anual de 44 lliures i un odre d'oli. (DF)

VERGERS DES MARQUÈS, ES Antic conjunt de vergers i sorts de terra del terme d'Ariany. El 1721, pertanyia a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan i Cotoner, marquesa d'Ariany. Comprenia els vergers situats al voltant de s'Alberg o casa dels marquesos d'Ariany, més 13 quarterades de terres. Eren dedicats al conreu de cereals i lleguminoses. Feia una renda anual de 38 lliures. (DF)

VERGER SUAU, RAFEL JOSEP (Santanyí 1722 - Linares, Mèxic 1790) Missioner. El 1738, entrà al convent de Santa Maria dels Àngels de Jesús extramurs, de Palma, i hi professà de franciscà. Es graduà en filosofia i teologia al convent de Sant Francesc, de Palma. El 1748, obtengué la càtedra

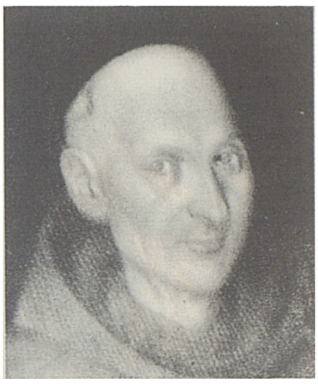

→ Rafel Josep Verger Suau

de filosofia a la Universitat de Mallorca, però la refusà (1749). Aquell mateix any partí cap a Mèxic i s'establí al col·legi de San Fernando, del qual fou lector de teologia. El 1767, fou nomenat comissari de missions i partí cap a Espanya amb la intenció de reunir religiosos que volguessin dur a terme una tasca missional. El 1768, tornà a Mèxic amb 48 religiosos. A part d'exercir de guardià del convent (1770-74 i 1777-80), fou (1773) comissari visitador de l'orde franciscà als convents de San Francisco de Pachuca i de Santa Cruz de Querétaro. El 1783, fou consagrat bisbe de Linares. S'instal·là a Monterrey. Durant el seu bisbat, es preocupà d'organitzar l'agricultura perquè servís de base de subsistència a l'hora d'establir una missió. Introduí a Mèxic algunes espècies agrícoles mallorquines. Mantengué contactes epistolars constants amb fra Juniper Serra. És autor d'*Historia de los adelantos que han hecho la agricultura, artes y comercio en el Nuevo Reyno de León*, que ha romàs inèdita, i d'un *Mapa de las Californias*, imprès en quatre fulls. El 1949, l'Ajuntament de Santanyí el nomenà fill il·lustre i li dedicà un carrer. El 1961, el centre escolar de Santanyí prengué el nom de Col·legi Bisbe Verger. (BF/GEM)

VERGER VENTAYOL, MARIA (Alcúdia 1892 - ? després de 1981) Es-

→ Maria Verger Ventayol

criptora. El 1921, obtengué el títol de bibliotecària i arxivera. El 1923, fou nomenada bibliotecària i auxiliar arxivera de l'Arxiu Municipal de Terrassa i bibliotecària i conservadora del Museu Soler i Palet de Terrassa. El 1943, es jubilà per incapacitat laboral. El 1935, fou guardonada per la Diputació Provincial de Barcelona pel treball *Inventario del Archivo Municipal de Tarrassa*, publicat el 1942 amb el títol *Reseña histórica de los archivos y bibliotecas del ayuntamiento de Tarrasa*. Residí alguns anys a Amèrica del Sud i a Madrid. És autora dels reculls de poemes *Clarors matinals* (1924), *Tendal d'estrelles* (1930) i *L'estela d'or* (1934); de la narració *L'esfloramen t d'una il·lusió* (1930), i de l'assaig *Amparo Maternal. Reseña histórica de la institución*. A partir dels anys 60, conreà la poesia castellana a *Rutas maravillosas* (1966) i *Por la senda de las rosas* (1976). El 1929, dirigí la revista *Gema: Revista femenina hispano-americana*. El 1944, fou publicat l'opuscle *Artículos y juicios críticos sobre su obra literaria*. Col·laborà a les publicacions periòdiques *La Nostra Terra, Sóller, La Veu de Catalunya, El Día* (de Mallorca) i *El Dia* (de Terrassa).

VERGER XAMENA, JOAN —BARÓ— (Palma s XVIII - 1811) Polític. Fill del patró Miquel Verger, s'introduí dins els cercles dels mariners i mercaders del barri de Santa Creu, de Palma. Nomenat cònsol de Nàpols, durant la Revolució Francesa i les Guerres Napoleòniques fou un element clau en les relacions comercials i polítiques entre Mallorca i el regne de Nàpols. Particularment actiu els anys 1786-1811, participà en el proveïment de queviures i diners a Mallorca, sobretot durant els anys de guerra. Facilità els contactes entre els mercaders d'Itàlia i de Mallorca. Per mantenir els subministraments marítims amb el regne de Nàpols, proveí de recursos el capità Josep Bellet i els patrons Gabriel Alemany, Mateu Alorda, Bartomeu Barceló, Jaume Batle, Llorenç Bover, Miquel Carbonell, Miquel Creus, Antoni Esteve, Josep Esteve —Menut—, Pau Estrader, Antoni Grimalt, Bartomeu Llompart, Joan Massot, Jaume Mulet, Guillem Palmer, Joan Pujol —Coves—, Francesc Pujol, Joan Santandreu, Miquel Simó, Ignasi Vidal i Bartomeu Villalonga. A Ciutadella, hi tenia com a agent Josep Quadrado. Facilità crèdits al senyor Antoni Boneo i a diversos mercaders italians. Tenia la casa pairal al carrer que anava de l'església de Sant Joan a la Drassana, a la parròquia de Santa Creu, de Palma, amb una gran col·lec-

↑ Festa de les Verges (grup cantant pels carrers de Palma)

ció de pintura religiosa i retrats dels reis d'Espanya. L'inventari dels seus béns, que elaborà (1811) el notari Rafel Rosselló Cladera, és d'un gran interès per a l'estudi del comerç a Mallorca en la transició dels s XVIII-XIX. (DF)

VERGES, FESTA DE LES Commemoració popular anual que se celebra a Mallorca el 21 d'octubre. L'advocació cristiana de les Onze Mil Verges es propagà, des de Colònia (Alemanya), a tot Europa, arran de la troballa (1106) de les relíquies d'onze verges, de les quals la més famosa és Úrsula, martiritzades (~453) pels huns, quan tornaven d'un pelegrinatge a Roma. Aquest nombre fou transformat per error en 11.000. Tradicionalment, és la festa de les al·lotes fadrines, les quals reben serenates nocturnes de joves solters, per intentar captar l'interès de la dona pretesa o confirmar els desitjos i sentiments ja expressats. La nit de les Verges, rondalles i grups musicals més o menys improvisats, recorren els carrers amb aturada a les cases escollides per cantar cançons. Poden esser rebuts amb una poalada d'aigua al cap o convidats a menjar bunyols i a beure moscatell.

VERGUER Funcionari que duia per insígnia una verga o un bastó i acompanyava les autoritats en certes solemnitats. La Real Pragmàtica de 1373 disposà que n'hi hagués dos a cada universitat amb un sou anual de 25 lliures cadascun. A mitjan s XV es disposà que un dels verguers havia de custodiar la Sala, o casa de la Ciutat, on havia de tenir el seu habitatge. En el s XVII fou reemplaçat pel *macer* (←).

VERGUES, PLA DE LES Al terme de Pollença, situat entre la Malè, el pla de les Egos, la vall d'Ariant i la torre d'Ariant. (M)

VERGUNYES, SES Terrenys del terme d'Artà, estesos entre Son Corona, sa Carbona, Son Femella i Son Tellet. (M)

VERÍ Antiga família de la noblesa de Mallorca. En el s XIII, apareixen documentats Joan, ardiaca de la Seu de Mallorca; Bernat, síndic del rei Jaume II de Mallorca en l'acte d'infeudació a Pere el *Gran* (1279), i Gonçal, síndic per la Universitat de Manacor, per jurar fidelitat a Alfons el *Franc* (1285). Probablement al final del s XIII, aquesta família passà a Menorca, conquerida als musulmans (1287). Joan, natural de Menorca, vengué a Palma a mitjan s XV i es convertí en el genearca de la família Verí. A l'inici del s XVI, es formaren diferents branques, que s'extingiren aviat excepte la fundada per Tomàs de Verí i Esperandeu Despuig. Aquest fou jurat en cap (1596) i fou declarat noble de Mallorca per Felip III (1601). Diversos membres d'aquesta família destacaren en el conreu del dret i de lletres. És el cas dels doctors en dret *Bartomeu Verí i Serra* (→), Gabriel Verí, que el 1441 va corregir les Ordinacions de Mallorca de Pelai Unis, i *Ramon Verí i Moià* (→). Com a poetes, es poden esmentar Gaspar de Verí i Desbac (s XV), Tomàs de Verí i Rossinyol i Antoni de Verí i Dameto (s XVII). En nombroses ocasions, la casa de Verí contribuí a les empreses bèl·liques dels seus monarques. En el s XV, Antoni i Gabriel de Verí posaren les seves galeres al servei de Joan II durant la Guerra Civil de Catalunya. El s XVI, destacà *Ramon de Verí i Despuig* (→). El 1635, Tomàs de Verí costejà una companyia al capdavant de la qual lluità a les campanyes de les illes de Provença i d'Itàlia. El 1641, Rafel de Verí organitzà una companyia que lluità al servei de Felip IV en la Guerra dels Segadors. El 1684, Antoni de Verí fou nomenat capità de la vila de Sineu i del seu districte. El 1692, Pere Verí i Despuig, cavaller d'Alcàntara, fou nomenat general de cavalleria de Mallorca. Durant la Guerra del Francès, es destacà *Tomàs Verí i Togores* (→). A més, els membres d'aquesta casa ocuparen els oficis privatius de la noblesa a la Universitat de Mallorca i sovint pertangueren als ordes militars de Malta, Santiago, Calatrava, Alcàntara i Montesa. El 1871, el cap de la família era Pere Verí i Salas. Posteriorment, acabà la successió masculina i els seus drets i representació passaren als Cotoner. (GEM)

VERÍ, ANTONI DE (Mallorca s XV) Mercader i banquer. Tenia una taula, amb Huguet Serra, on depositaven els seus diners la majoria dels mercaders residents a Palma. També admetia depòsits d'or, així el 1488, es documenta que tenia un depòsit fet per Esclarmunda Pardo, muller de Joan Bertran, de 3.600 lliures per 36 marcs d'or. (OV)

VERÍ, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al número 3 del carrer de can Verí, de Palma, anomenat també can Sureda

↓ Escut de la família Verí

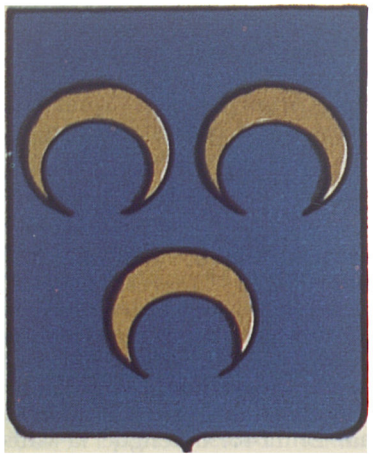

↑ Can Verí (Palma)

d'Artà. L'edifici, d'origen medieval, fou reformat a la primera meitat del s XVI, quan s'hi afegiren elements d'estil renaixentista obrats per l'escultor Sebastià Isern. La façana s'articula en tres plantes. La baixa té la portada en disposició asimètrica i presenta un arc de mig punt, a més d'altres dos arcs d'aquest mateix estil que foren tapiats. A la planta noble, hi ha una finestra decorada amb grotescs als brancals i en el fris, rematada per una petxina. El porxo ve definit per pilars octogonals i és coronat per una volada. A l'interior, s'hi accedeix per un vestíbul amb dues portes de factura renaixentista i dos arcs de mig punt rebaixat sobre pilastres amb capitells d'ornamentació també renaixentista. El pati és compartit amb l'edifici contigu, que originàriament pertangué a aquesta casa. El 1447, fou adquirit pel doctor en lleis Gabriel Verí i Serra. Posteriorment la família Verí adquirí cases confrontants, com la de Pere Dameto i la de Miquel Mataró. El 1806, fou venut als Sureda, família originària d'Artà. Posteriorment, fou adquirit per les religioses trinitàries, les quals obriren un col·legi a les seves dependències. Devers 1930, quan n'era propietari Josep Ramis d'Ayreflor i Sureda, s'hi dugué a terme una reforma dirigida per l'arquitecte Guillem Forteza. Al final del decenni de 1980, s'hi feren obres de rehabilitació. El 1997, és la seu del Centre Cultural Contemporani Pelaires. ■ Al mateix terme, al número 10 del carrer de Tous i Maroto. L'edifici, d'origen medieval, fou reformat el s XVI i enderrocat devers 1960, tot i que havia estat declarat monument historicoartístic el 1951. El pati, amb decoracions renaixentistes en els capitells i en la porta de l'entresòl, fou reconstruït a l'edifici que es bastí en el mateix indret. Una de les sales tenia el sostre amb cassetonat mudèjar, que fou traslladat a la possessió dels Verí a Marratxí. Al començament del s XIX, es dugueren a terme reformes, com la galeria que encara es conserva i la decoració d'algunes de les estances principals amb pintures d'estil pompeià. L'origen de l'edificació es remunta a 1588, quan els germans Rafel i Francesc de Verí i Esperandeu adquiriren les dues cases confrontants de Nicolau de Pacs i del notari Agustí Seguí. El 1997, acull l'Escola de Pintura de la Mediterrània. (AS)

↓ Can Verí (gravat)

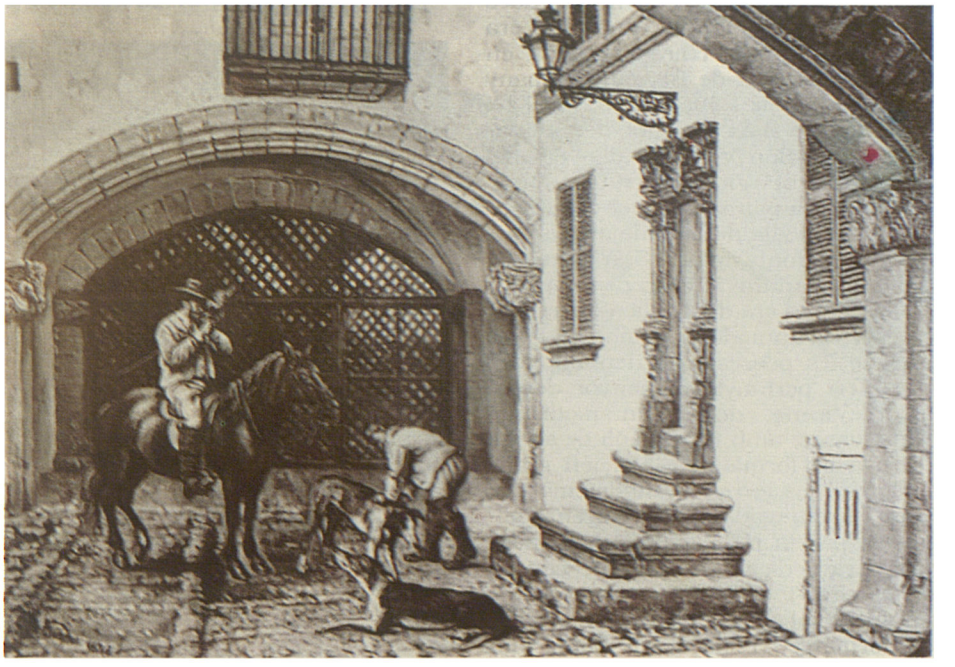

VERÍ, CAN Propietat rústica del terme de Sóller, anomenada també sa *Illeta de can Gordo* (←). ■ Al mateix terme, situada entre can Palou, can Bresques, el mirador de ses Barques i el coll d'en Pastor. (M)

VERÍ, SON Antiga possessió del terme de Llucmajor, situada al lloc de Capocorb. Els seus terrenys són drenats pel *torrent de Son Verí* (→). El 1476, era denominada alqueria d'en Verí. El 1505, pertanyia al senyor Joan Verí, ciutadà, de la família del qual prengué el nom. Era tenguda part en alou reial i part en alou propi. Confrontava amb l'alqueria del Jueu, el terme de Palma, la vorera de la mar, Son Granada i Son Noguera. Tenia cases, amb molí de sang. Hi havia un esclau negre. Era dedicada a conreu de cereals. Hi havia 26 bous, dos muls, dues egües i tres someres. Tenia guardes de 500 ovelles i 150 cabres. A mitjan s XVII, era dividida en Son Verí d'Amunt i Son Verí de Baix. El 1668, **Son Verí d'Amunt** —dita després Son Verí de Dalt o Son Verí de cas Frares— era del notari Perot Vicenç, de Llucmajor. Feia una renda anual de 165 lliures, 28 quarteres de blat, 10 de civada, quatre anyells, dos cabrits, 1 quintar i mig de formatge i tres porcells. Hi

↑ Son Verí (Llucmajor)

havia guardes de 164 ovelles, 285 cabres, set bous i set porcs. El notari Perot Vicenç tenia la casa pairal al carrer de la Creu Daurada, a la vila de Llucmajor. El 1710, aquesta possessió feia part de l'heretat de l'esmentat notari Perot Vicenç. Tenia cases, torre, moli de sang i premsa de formatge. Era dedicada a conreu de cereals, amb extenses zones de rotes. Feia una renda anual de 200 lliures, 30 quarteres de blat, 1 quintar de formatge, el brossat i el formatge del Dijous Sant, dos anyells i dues carretades de llenya. El 1702, la primitiva possessió de Son Verí era dividida en quatre propietats. Dues pertanyien a l'heretat del senyor Perot Vicenç i eren valorades en 5.500 i 5.000 lliures. Una altra era de Jeroni Munar i era estimada en 1.600 lliures. La de Bernat Company era valorada en 1.500 lliures. El 1724, **Son Verí de Baix** —també denominada després Son Verí d'Avall— era del senyor Perot Vicenç, ciutadà, que tenia la casa pairal al carrer de l'Abeurador, de la vila de Llucmajor. La possessió confrontava amb Son Granada, Son Verí d'Amunt i la vorera de la mar. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. El 1746, una de les possessions denominades Son Verí pertanyia al senyor Jeroni Palou Vicenç, doctor en medicina. Tenia cases, amb torre, moli de sang i premsa de formatge. S'hi feien grans millores i les terres foren sistemàticament espedregades i es bastiren nombroses parets per separar els sementers. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Feia una renda anual de 200 lliures, 1 quintar de formatge, 1 de llana bona, dos anyells i el brossat i les fogasses de Setmana Santa. El 1777, Son Verí d'Avall era de Catalina Vicenç i fou valorada en 5.500 lliures. El 1793, hi havia un oratori a les cases. Els s XVII-XVIII, es documenten a l'antiga contrada de Son Verí terrenys denominats Son Verí de sa Llapassa, Son Verí d'en Perot, Son Verí d'en Company, Son Verí d'en Munar i d'altres. El 1958, a les terres de l'antiga possessió de Son Verí hi havia Son Verí de Dalt —també denominada Son Verí de cas Frares—, Son Verí de Baix, Son Verinet i l'hort de Son Verí. Des de la dècada de 1970-80, els terrenys de la costa de Son Verí, des de s'Arenal a cala Blava foren progressivament urbanitzats. ■ Al terme de Marratxí. Les seves terres, adscrites (1997) al llogaret de sa Cabaneta, ocupaven l'àrea compresa entre Son Ametler, es Cavulls, Son Sureda, Son Cós, Son Caulelles i Son Orlandis i eren travessades per la carretera de Palma a Inca. Prengué el nom de la família Verí, que en fou propietària fins al s XX. Dins aquests terrenys, es construí (1559) un oratori per als serveis religiosos de la contrada, fins que fou enderrocat i substituït pel nou temple parroquial de Sant Marçal, edificat (1699-1714), segons el traçat del mestre d'obres Lluc Mesquida Florit. La possessió de Son Verí tenia un rafal i un hort que, molt sovint, foren arrendats a part de la possessió principal. El s XVII, és sovint documentada amb la denominació de Son Verí de ses Basses. Aquest nom designava tant la possessió principal com el rafal que n'era pertinença. El 1663, el rafal denominat Son Verí de ses Basses pertanyia al senyor Ramon Safortesa, comte de Santa Maria de Formiguera. Tenia cases, 75 quarterades de sementers i una guarda de 100 ovelles. Tenia extenses zones d'ullastrars i era dedicat a olivars i garroverars i a conreu de cereals. Per les seves garrigues tenien dret a pasturar les cabres i egües de la possessió veïna de Son Sureda. Feia una renda anual de 150 lliures, 20 quarteres de blat, 10 de xeixa, 2 capons, 2 gallines i 2 galls dindis. Aquest rafal fou propietat de la senyora Aina Muntaner, de qui passà a la seva filla, Aina Descatlar Muntaner. Aquesta morí (1687) intestada i el rafal passà al seu pare, el senyor Pere

↓ Son Verí (Marratxí)

↑ Son Verí (Valldemossa)

Abrí-Descatlar Llebrés, donzell, que l'arrendà (1688) per 130 lliures, 20 quarteres de blat i 10 quarteres de xeixa anuals. La possessió principal de Son Verí fou afectada molt prest per petites segregacions i, el 1679, ja s'hi havien fet diversos establiments. El 1777, administrava Son Verí la senyora Joana Sureda de Santmartí i Saforteza, viuda del noble Ramon de Verí. La possessió tenia aleshores grans cases, amb tafona de dues bigues, celler, molí de sang i botiga d'oli. Era una gran possessió dedicada a l'olivar, amb extensos garroverars i alguns figuerals. Tenia grans vinyes i s'elaborava el vi a les cases. Hi havia també sementers dedicats a la producció de cereals i lleguminoses. A les zones de pinar i alzinar, s'hi feien regularment forns de calç. Zones de garrigues eren transformades en àrees de conreu, mitjançant el treball de nombrosos roters als llocs denominats les rotes Velles i les rotes Noves. Tenia un hort, amb sínia, dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. El bestiar de feina era constituït per 15 mules, 6 egües, 6 someres i 1 cavall. Hi havia una guarda de 181 ovelles. Segons una acta d'arrendament (1777) del notari Francesc Mas, la possessió major de Son Verí feia una renda anual de 1.400 lliures, 60 quintars de garroves, 6 odres d'oli, 6 quarteres de civada, 10 carretades de llenya i 5 de palla, 4 anyelles, 6 capons, 4 gallines i els brossats i el formatge de Setmana Santa, més mitja quartera de cendra cada mes. La possessió passà després al noble Pere de Verí i Sureda de Santmartí. El 1818, tenia 554 quarterades. El 1867, pertanyia a Pere Verí Sales i fou parcialment establerta en 75 finques, la majoria (46) d'entre 5 i 1 ha. Els s XIX-XX, les terres foren afectades per les noves infraestructures viàries de la carretera, el ferrocarril i l'autovia de Palma a Inca. La primitiva possessió fou finalment dividida. Sorgiren així les possessions de Son Verí Vell i Son Verí Nou, a més de nombroses propietats menors. Des de 1960, aproximadament, part de la contrada de la primitiva possessió és sotmesa a una intensa pressió urbanitzadora, tant de residències secundàries aïllades, com d'urbanitzacions planificades. El 1997, Son Verí Vell pertanyia a la família Cotoner i les seves cases eren una mostra rellevant de l'arquitectura senyorial rural. ■ Antic rafal del terme de Palma. El 1609, pertanyia a Francesc Garcia. Era situat al pla del Vinyet i confrontava amb el torrent de sa Riera. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. N'era pertinença l'hort de Son Orell, amb sínia. ■ Al mateix terme. El 1626, pertanyia al senyor Pere Onofre de Verí, doctor i canonge de la Seu de Mallorca, de la família del qual prengué nom. Era situat al camí de la Real, vora la síquia de la Ciutat, confrontat amb So na Pau. Tenia grans cases, amb mobiliari de luxe, orfebreria, biblioteca i pintura religiosa. Hi havia un celler. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina i porcina. El 1642, era del senyor Antoni de Verí i feia una renda anual de 140 lliures. El 1656, pertanyia al senyor Nicolau de Verí.■ Possessió del terme de Petra. El 1642, pertanyia al senyor Antoni de Verí, de qui prengué el nom. Confrontava amb Son Brondo, Son Sureda de Santmartí i Son Pou. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals. Hi havia una guarda de deu bous. El s XVII, fou també denominada Alcúdia. ■Al terme de Valldemossa, situada entre Son Calafat, Mirabò, Pastoritx i Raixeta. El 1653, pertanyia al noble Tomàs de Verí. Tenia cases i era dedicada a olivars i a conreu de cereals. Feia una renda anual de 513 lliures. El 1673, era de la senyora Aina de Verí. (DF/M)

VERÍ, TORRENT DE SON Denominat es Saluet en el darrer tram, es

↓ Torrent de Son Verí (Llucmajor)

troba al terme de Llucmajor. Solca la Marina a través de tres branques significatives que, originades dins terres de Son Granada de Baix, Son Granada de Dalt i Son Eriçó, conflueixen prop de Son Verí de Baix. A continuació, el curs travessa la possessió de Son Verí de Marina i rep l'aportació del torrent de na Clot, que es forma prop de cas Garriguer. Desemboca a s'Arenal, al racó des Pouet, ocupat per les instal·lacions del Club Nàutic s'Arenal. Amb 20 km² de superfície de conca, que fan part del vessant hidrogràfic de Palma, té aproximadament 6 km de recorregut. Té un curs molt sinuós que discorre entre la cota dels 118 m i el nivell de la mar, amb un pendent molt suau (1,96%). (M)

VERIDATRIZ Antiga alqueria de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1243 encara qe no es coneix el terme on estava situada. (M)

VERÍ I DESPUIG, RAMON DE (Palma s XVI - 1599) Cavaller de l'orde de Sant Joan de Malta. Fou batliu de Mallorca i comanador d'Espluga de Francolí. Impulsà la creació del col·legi jesuïta de Monti-sion, de Palma. En els s XVII i XVIII, el carrer de l'Estanc, de Palma, era anomenat del Batliu Verí.

VERÍ MOIÀ, RAMON (Palma s XVI - XVII) Jurista. Estudià lleis i exercí d'advocat. El 1579, fou nomenat fiscal del Tribunal del Sant Ofici i, el 1582, obtengué el càrrec d'oïdor de la Reial Audiència de Mallorca. El 1586, aconseguí el privilegi de ciutadà militar i, dos anys més tard, la dignitat de cavaller. És autor de *Defensione in causa syndicatus* (1607).

VERINAL, CAMP Al terme d'Artà, estès entre Salma Nou, Salma Vell, Son Cardaix i s'Alzinar. (M)

VERINET, SON Propietat rústica del terme de Palma, situada entre can Xigala, Son Ferrer, Son Gual i Son Binissalom. ■ Al mateix terme, entre can Comte, can Vaqueta, Son Sunyer Vell i el nucli urbà des Pil·larí. (M)

VERINETA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Fangos, es Rafalot Vell, Son Moix Vell i es Llodrà Vell. (M)

VERÍ NOU, SON Urbanització situada a la costa del terme de Llucmajor, a la Marina, entre s'Arenal i Cala Blava. El 1986 l'empresa Profesa Barcelona va promoure la urbanització dels terrenys propietat de Concepció Roses Montis. Hi predominen els habitatges unifamiliars i els plurifamiliars. El 1996 ocupava una superfície urbana de 49,69 ha i tenia 157 habitants de dret. Des de 1986 té aigua corrent i xarxa de clavegueram. Les aigües brutes són tractades a la depuradora de s'Arenal.

↑ Urbanització de Son Verí Nou (Llucmajor)

VERÍ ROSSINYOL, AINA (Palma 1610 - 1673) Noble. Es casà, en primeres núpcies, amb Nicolau Quint de Burgues (mort el 1635) i, en segones, amb Francesc Sureda Vivot. Mantengué correspondència amb Teresa Ponce de León, viuda del virrei Josep Torres de Mendoza i fundadora de les caputxines a Mallorca. Les seves cartes són importants per estudiar la vida social i política del s XVII a Mallorca i es conserven a l'Arxiu Torrella de l'Arxiu Històric del Regne de Mallorca. (JGT)

VERÍ SERRA, BARTOMEU (Mallorca s XV - Palma s XVI) Regent del Consell d'Aragó. El 1463, el rei Joan II li atorgà la categoria de noble per a ell i els seus descendents. En crear-se el Consell d'Aragó fou nomenat regent de la nova institució. Ferran el *Catòlic* l'envià com a ambaixador al Vaticà. Va esser regent de Nàpols, a més de vicecanceller de la Corona d'Aragó. També exercí d'ambaixador a Venècia. El 1476, acompanyà la infanta Joana d'Aragó a les seves noces. Posteriorment, ocupà les ambaixades de Toscana i Lombardia. Tornà a Mallorca i fou batle general i jurat, en diferents ocasions. Destacà com a col·leccionista i recopilador de notícies.

VERITAT, CA LA Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre Son Marron, can Nas, can Pau Carro i Son Gat. (M)

VERITAT, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre na Gran de Son Burguera, Son Teuler Vell, el pla d'en Xerro i ca na Lluca. ■ Al mateix terme, entre can Mongí, es Bassol, sa Pletassa i es Figueral d'en Mel. (M)

VERITAT REPUBLICANA FEDERAL, LA Societat de caràcter polític i d'ideologia republicana federal, creada a Palma el 1871. Tenia la seu a la plaça Major i n'era secretari Lluís Tarongí Fortesa. Desaparegué el 1874.

VERÍ TOGORES, TOMÀS (Palma 1763 - 1827) Militar i polític. El 1773, ingressà com a cadet en el Regiment de Milícies Provincials de Mallorca i el 1787 ascendí a capità. Féu part de l'Exèrcit de Catalunya (1794-96) i participà en la Guerra Gran. Reclamà (1804) el títol i els vincles del comte d'Aiamans. No obstant això, el títol

← Tomàs Verí Togores

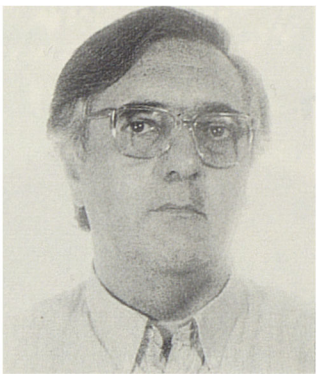

→ Juan Luis Vermal Beretta

passà al seu cosí Josep Sanglada de Togores. Quan s'inicià la Guerra del Francès (maig de 1808), s'incorporà com a tinent coronel d'Infanteria a la guarnició de Palma i fou nomenat secretari de la Junta Suprema de Govern de les Balears. Féu part, juntament amb Sanglada de Togores, de la Junta Central en representació del regne de Mallorca. L'agost d'aquell mateix any, contribuí econòmicament a la creació del Regiment de Voluntaris de Palma. El desembre de 1808, la Junta Central el nomenà president de la Junta Provincial de Catalunya. Va esser a les accions de Sarrià, Esplugues, Molins de Rei i el Vallès (1809). Posteriorment es traslladà a Sevilla i tornà al Principat. El 1810, ascendí a brigadier i participà en la batalla de Chiclana i en la defensa de l'illa de León. El maig de 1811, fou nomenat comandant de les tropes de l'arsenal de la Carraca (Cadis). El setembre d'aquell mateix any, la Regència l'envià a Mallorca per formar un cos d'exèrcit que operàs a Catalunya. Quan s'anul·là aquesta comissió, restà a les ordres del capità general de Mallorca. Fou prior del Consolat de Mar i Terra i president del Tribunal de Justícia d'aquesta institució (1818-19). Soci de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, ocupà el càrrec de secretari de Correspondència (1790-98 i 1802-08). Estigué relacionat amb els sectors il·lustrats, reformistes i liberals del final del s XVIII i principi del XIX. A la Biblioteca Bartomeu March es conserva part de la seva correspondència. (DJ/PF)

VERJO, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Capdepera, situat al carrer dels Molins. El 1997, conservava la torre, construïda de pedres irregulars. (BRa)

VERMAL BERETTA, JUAN LUIS (Buenos Aires 1946) Filòsof. El 1973, es llicencià en filosofia a la Universidad Nacional de Buenos Aires. El 1979, es traslladà a Barcelona, on féu classes a l'Escola Universitària de Traductors i Intèrprets. El 1980, es traslladà a Mallorca. El 1983, es doctorà en filosofia amb la tesi *La crítica metafísica en Nietzsche* (1987) a la Universitat de les Illes Balears. Des de 1985, és professor titular de filosofia de l'esmentada Universitat. Les seves investigacions se centren en l'anàlisi de l'idealisme alemany i diversos temes de la filosofia contemporània. Ha publicat articles en revistes especialitzades. Ha traduït al castellà l'obra *Filosofía del Derecho*, de Hegel (1986), a més d'escrits de joventut de Karl Marx, entre d'altres texts filosòfics.

VERMELL, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre es Pinet Ruc, can Banya, Son Morei i Son Arboç. ■ Al terme de Costitx, situada entre Randa, es Turossot, Son Ramon i can Rosset. ■ Al terme de Felanitx, entre Son Sants Divertit, Son Servera Rafalet, ses Cases Noves i cas Passerell. ■ Al mateix terme, entre Son Oliver, el claper d'en Marilla, Son Nadal Vell i can Fullana. ■ Al terme de Manacor, entre la font d'Albassalba, es Bessons Vell, Bendrils d'en Pruna i es Pou Nou. ■ Terrenys del terme de Montuïri, estesos entre el rafal Franc, Son Miró d'en Grimalt, el puig de na Muda i Mianes Vell. (M)

VERMELL, CAP Al terme de Capdepera, entre les platges de Canyamel i na Massot. El s XIII, apareix documentat com a cap de Mola. (M)

VERMELL, EN Puig del terme d'Alcúdia, de 244 m d'altitud, anomenat també puig de Sant Martí. És situat entre Gatamoix, can Xarpat, sa Canal de Ternelles i s'Albufera. ■ Indret de la costa del terme d'Andratx, situat entre la cova des Rajolí i el penyal de s'Evangèlica. ■ Al terme de Valldemossa, situat entre la punta Seca i el caló de s'Estaca. (M)

↑ Molí de can Vermell (Montuïri) (AAAMM)

VERMELL, ES Terrenys del terme de Sóller, estesos entre na Claveguera, la font de ses Mentides, can Miquelet i el racó d'en Barona. (M)

VERMELL, MOLÍ DE CAN Molí de vent, fariner, del terme de Montuïri, situat al carrer de Sant Antoni. Té la base rectangular i la torre construïda de paredat de pedres irregulars i el portal de peces de marès. Hi ha dues escales d'accés a l'envelador, una d'interior i una d'exterior, a la façana. (BRa)

VERMELL, PAS Indret de la costa del terme d'Andratx, situat entre cala en Tió i l'illa des Pantaleu. (M)

VERMELL, PENYAL Puig de 323 m d'altitud, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme d'Andratx, entre es Tres Picons, sa Pineta i el puig d'en Ric. ■ De 600 m d'altitud, s'integra a la serra de Tramuntana. Situat al terme d'Esporles, entre sa Fita del Ram i Sarissal. (M)

VERMELL, PUIG De 160 m d'altitud, integrat a la serra de Tramuntana. Es troba a Calvià, al lloc des Capdellà, entre Son Hortolà, sa Cremada i Benicoraix. ■ De 328 m d'altitud, fa part de l'esmentada serralada. Situat al terme de Palma, entre el puig de Bunyolí i el des Garrover. (M)

VERMELL, SON Terrenys del terme d'Algaida, estesos entre sa Co-

↑ Son Vermell (Algaida)

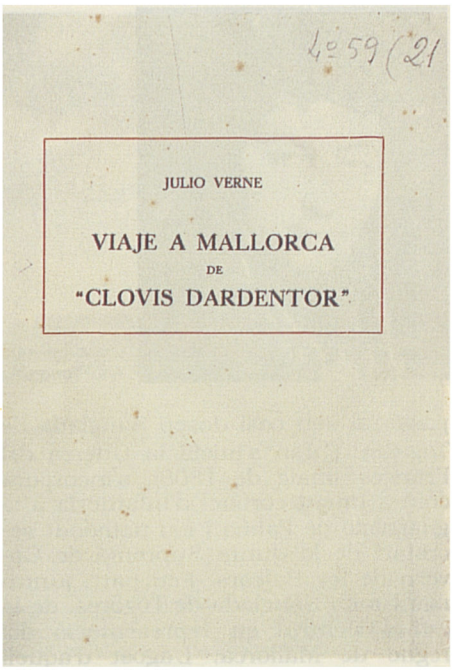

↑ Obra de Jules Verne

muna, la costa de sa Serra i Son Gustí. ■ Al terme de Sant Joan, estesos entre Solanda, el pou de sa Baronia, Consolació i es Clotal. (M)

VERMELLA Nom amb què és coneguda, a alguns pobles de Mallorca, la *blava* (←).

VERMELLA, NA Indret de la costa del terme de Valldemossa. És situat entre el port de Valldemossa i la punta Seca. (M)

VERMELL DE S'OU, ES Terrenys del terme d'Escorca, estesos entre el camí de s'Alzina Grossa, el torrent des Gorg Blau, el puig de ses Vinyes i l'estret d'Almallutx. Hi ha un poblat talaiòtic en ruïnes que es pot relacionar amb el dels santuaris talaiòtics d'Almallutx i amb el poblat islàmic de s'Estret. (M)

VERMELLES, PENYES Puig de 527 m, integrat a la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Pollença, entre la penya del Migdia i el puig de l'Esbaldregat. ■ De 141 m d'altitud, fa part de les serres de Llevant. Situat al terme de Son Servera, entre el puig de Son Corb, na Monja i sa Vinya Nova. (M)

VERMELLES, SES Antic rafal del terme de Palma. Era situat prop de l'Hospital dels Mesells. El 1699, pertanyia al notari Joan Armengol Coll. Era també denominat el rafal des Notari i ses Finestres Vermelles. Tenia cases, sínia i hort. Era dedicat a figuerals, magranars i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 60 lliures, una parada de cebes, sis carabasses, sis sindríes i dotze melons. (DF)

VERMELLETA Vegeu *Filla de la Sagrada Família.*

VERN, MARC ATILI (Roma s I aC - I dC) Polític romà. L'any 6 fou adoptat com a patró pel Senat i el poble de Bocchoris (Bóquer, Pollença). Això significava que, des de Roma, s'encarregaria de protegir i tutelar els interessos d'aquesta ciutat romana de Mallorca. Segons Antoni Arribas, s'ha d'interpretar com un intent de Bocchoris per evitar l'hegemonia de la propera Pol·lèntia.

VERNE, JULES (Nantes 1828 - Amiens 1905) Escriptor. Estudià dret a París, tot i que no arribà a exercir d'advocat. Interessat per la literatura, conreà el teatre, sense gaire èxit. La fama, però, li vengué amb la narració de viatges fantàstics, que començà a publicar a *Le Musée des Familles*. En aquesta mateixa línia, escrigué *Cinq semaines en ballon, voyage de découvertes* (1863), *Voyage au centre de la Terre* (1864), *De la Terre à la Luna* (1865), *Les enfants du capitaine Grant* (1867-68), *Vingt mille lieus sous les mers* (1870), *L'île mystérieuse* (1874), *Les tour du monde en quatre-vingts jours* (1873), *Michel Strogoff* (1876), *Un capitaine de quinze ans* (1878) i *Le château des Carpathes* (1892), entre d'altres obres de la seva enorme producció. Aviat molts dels seus llibres foren traduïts a llengües estrangeres i d'alguns es feren versions cinematogràfiques. Amb relació a Mallorca, hi situà un episodi de l'obra *Clovis Dardentor* (1896), per a la descripció de la qual partí de l'obra *Die Balearen*, de l'arxiduc Lluís Salvador. De fet, ambdós personatges establiren relació a Venècia el 1884 i, a partir d'aquest encontre, iniciaren un contacte epistolar. El 1952, Joaquim Verdaguer traduí al castellà el fragment referit a Mallorca, amb el títol *Viaje a Mallorca de Clovis Dardentor*. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer.

VERNET, RAMON DE (El Rosselló s XIII) Cavaller. Participà en la conquesta de Mallorca (1229-32) amb les tropes de Jaume I. El monarca li concedí dotze cavalleries.

VERNIÈRE, PAULIN (Montpeller, França 1818 - ?) Geòleg i empresari. Després de viure un temps al Brasil, s'instal·là a Mallorca al final del decenni de 1830. S'associà amb l'enginyer holandès Paul Bouvy en l'explotació de

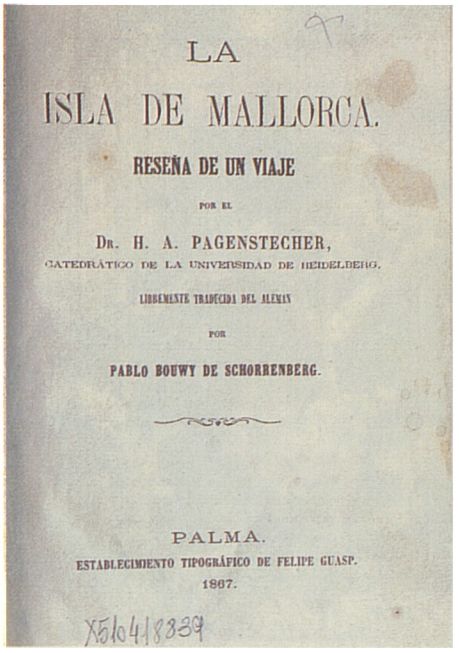

LA

ISLA DE MALLORCA.

RESEÑA DE UN VIAJE

POR EL

DR. H. A. PAGENSTECHER,

CATEDRÁTICO DE LA UNIVERSIDAD DE HEIDELBERG.

LIBREMENTE TRADUCIDA DEL ALEMAN

POR

PABLO BOUWY DE SCHORRENBERG.

PALMA.

ESTABLECIMIENTO TIPOGRÁFICO DE FELIPE GUASP.

1867.

X5604/8339

↑ Obra traduïda per Paulin Vernière

↑ Vernís del Japó *(Ailanthus altissima)*

mines a Binissalem, primer, i en el Montseny (Catalunya), després; però aquelles empreses feren fallida molt aviat. El 1847, també amb Bouvy, dugué a terme la dessecació del prat de Sant Jordi, a Palma. Posteriorment (1852) aixecaren els plànols i el projecte de dessecació de l'Albufera de Mallorca, però no aconseguiren el suport de les institucions públiques. Acompanyà el científic alemany Pagenstecher durant el seu viatge a Mallorca (1865) i posteriorment traduí (1867), de l'alemany al castellà, *Die insel Mallorka*, on es relata aquell viatge. El 1879, féu part de la lògia maçònica *Reforma 140*, de Palma, i col·laborà amb els grups republicans locals. Escrivi *Una reparación más que una preocupación mallorquina* (1877), on es mostrà partidari de Josep Tarongí en la defensa dels xuetes, i *Nociones generales de geología y su aplicación a Mallorca* (1880). El darrers anys de la seva vida es dedicà a l'experimentació agrícola en una propietat que havia comprat a Llucmajor. Era redactor d'*El Porvenir Balear* i col·laborà a *El Isleño* i *El Demócrata*. (PF)

VERNÍS DEL JAPÓ *(Ailanthus altissima)* Arbre fètid, de la família de les simarubàcies, procedent de la Xina. Pot fer entre 1 i 20 m. És d'escorça llisa i de capçada laxa, més o menys corimbiforme. Té les fulles pinnaticompostes i caduques, amb 13-31 folíols asimètrics, ovatolanceolats, acuminats, glabrescents, ciliats al marge i amb 1-4 dents a la base. Les flors són polígames, pentàmeres, actinomorfes, verdoses i en panícules i el fruit és una sàmara vermella, de 3-4 cm. Floreix de juny a agost. És subespontani i viu a voreres de camins i torrents. (GA)

VERNISSA Antiga possessió del terme d'Alcúdia. Fou l'alqueria islàmica del mateix nom, documentada el s XIII. El 1590, pertanyia a Antoni Seguí. Confrontava amb Son Seguí Cabell, Biniatria i Son Segui. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i lli. El 1656, era de l'honor Joan Serra —de Vernissa—. El bestiar de feina eren dos bous, un mul i un cavall. Era dedicada a olivars, garroverars i a conreu de cereals i lleguminoses. El s XVII, una part de la possessió passà a denominar-se *sa Torre de Vernissa* (←). ■ Possessió del terme de Llucmajor, situada entre el Purgatori, Garonda, Marola i Son Rafeló. Documentada el 1280. Tenia 154 quarterades d'extensió i era una gran productora de mel. En el cadastre de 1578 era valorada en 3.500 lliures. El 1638, pertanyia a l'honor Pere Joan Salvà. Confrontava amb es Llobets, Garonda, Marola i la ribera de la mar. Tenia cases, amb molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina i cabrum, amb nombrós aviram. El 1672, era de l'honor Julià Salvà i tenia guardes de 42 ovelles i 22 cabres. Els Salvà —de Vernissa— tenien la casa pairal al lloc de sa Vall, a la vila de Llucmajor. ■ Al terme de Santa Margalida. El s XVI, era ja dividida. El 1590, una de les possessions resultants de la divisió de la primitiva alqueria de Vernissa pertanyia a l'honor Baltasar Femenia. Confrontava amb Son Morro, Son Flor, Vernissa d'en Damià i Santa Eulàlia. Tenia cases, amb torre, celler i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia guardes de 100 ovelles i 26 porcs. El 1635, era de l'honor Antoni Femenia. S'hi conrava també el lli. Hi havia 108 quarterades de sementers i 6 de vinya. El 1669, hi havia una guarda de 125 ovelles. El 1700, feia una renda anual de 600 lliures. El 1714, pertanyia a l'honor

↓ Vernissa (Alcúdia)

Antoni Femenia. Els Femenia —de Vernissa— tenien la casa pairal a la vila de Santa Margalida. El s XVIII, la primitiva possessió era dividida en tres propietats, cadascuna amb cases pròpies i totes dedicades a la producció de blat i a la ramaderia ovina. El 1700, Vernissa del senyor Jaume Perpinyà Font feia una renda anual de 600 lliures. Tenia cases i molí de sang. El 1769, pertanyia a Catalina Castanyer Catany i a Joana i Maria Aina Llebrés Mestre. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya, a figuerals i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia extensos alzinars. Tenia guardes de 80 ovelles i 62 porcs. El bestiar de feina eren cinc cavalls, quatre muls i cinc someres. Feia una renda anual de 200 lliures, 40 quarteres de blat, mig quintar de formatge, una fogassa i un brossat pel Dijous Sant, una anyella, dos capons i mig quintar de figues. Havia de lliurar anualment un anyell a la Baronia. El 1997, en derivaven les possessions **Vernissa Nou,** situada entre Vernissa Vell, s'Alqueria i Saraix, i **Vernissa Vell,** situada entre Son Morro i Vernissa Nou. (DF)

VERNISSA, COVES DE Al terme de Santa Margalida, dins uns terrenys dits es Antigors. Es tracta d'un conjunt de dues cavitats, situades a devers 20 m de distància una de l'altra. Josep Colominas Roca n'excavà una i hi trobà unes grans pedres en forma d'enllosat, sota les quals hi havia esquelets humans disposats l'un al costat de l'altre, estirats i en una mateixa orientació. Entre crani i crani hi havia un vas de terrissa comuna, fet a mà. Els enterraments estaven disposats en tres pisos separats per enllosats. S'hi trobaren un punyal de coure de 13 cm de llargària amb tres forats a l'extrem més ample, que conservaven encara els tres claus del mateix metall que l'unien al pom de fusta, i molts fragments de ceràmica que permeteren reconstruir 32 vasos de formes molt variades. (M)

↓ Dibuix d'algunes troballes de les coves de Vernissa

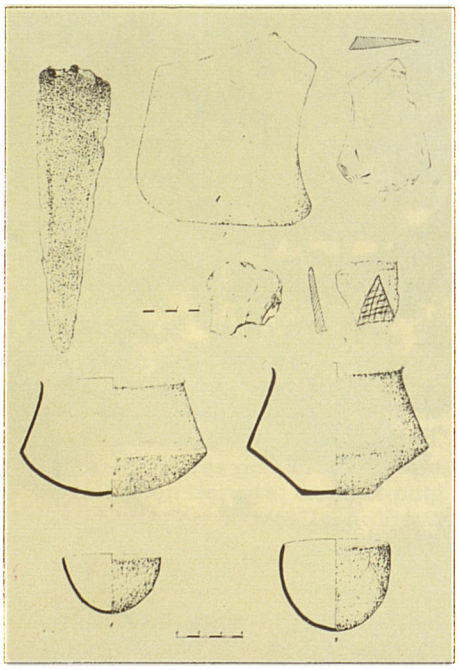

↑ Verònica *(Veronica arvensis)*

VERNISSA, TORRE DE Vegeu *Torre de Vernissa, sa.*

VERNISSETA Possessió del terme de Llucmajor, situada entre es Mitjà Negre, Marola i Vernissa Vell. Té 26 quarterades d'extensió. (M)

VEROLER, CAS Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre es Clotassos, Aireflor Vell, Laiar i Son Rul·lan. (M)

VERÒNICA *(Veronica arvensis)* Planta herbàcia de la família de les escrofulariàcies. Té les tiges dretes, de devers 10 cm, ramificades i pubescents. Les fulles són petites, de 2-15 mm; les inferiors són peciolades, ovatotriangulars i crenatoserrades i les florals, sèssils, lanceolades, cordiformes, pubescents, oposades i amb tres nervis. Presenta flors petites, d'aproximadament 3 mm, de color blau pàl·lid i formant raïms especiformes. Les bràctees són tan llargues com les flors. Floreix de març a octubre. Viu a terrenys conrats i a voreres de camins. La medicina popular atribueix a la tisana —preparada amb 20 g d'aquesta planta per un litre d'aigua— propietats tòniques i aperitives. També és usada per combatre l'hemoptisi. **Verònica d'aigua** *(Veronica anagallis-aquatica)* Planta anual o perenne de la mateixa família que l'anterior. Té les tiges ramificades i ajagudes i poden fer fins a 1 m de llargària. Les fulles són oposades, lanceolades, assegudes i de color verd clar. Forma raïms amb espigues laterals compostes de 10-50 flors petites —blaves i amb venes violetes—, cadascuna de les quals fa entre 5 i 6 mm. Habita en aigües dolces, de fonts, torrents i canaletes. Es pot menjar com l'enciam i la medicina popular li atribueix propietats antiescorbútiques i diürètiques. (GA)

VERÒNICA, CA NA Propietat rústica del terme d'Andratx, situada entre Son Curt, la font de Sant Joan, Son Viquet i Son Santpola. (M)

VERRES, SES Terrenys del terme d'Artà, situats entre la teulera des Murtons, Son Maganet, Son Boiet d'en Garcies i el puig de sa Creu. (M)

VERRIÉ FAGET, FREDERIC-PAU (Girona 1920) Historiador de l'art. El 1943, es llicencià en història a la Universitat Autònoma de Barcelona. Fou

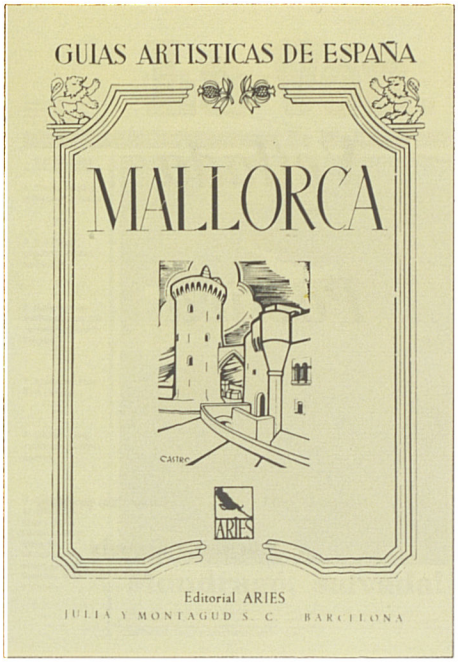

↑ Obra de Frederic-Pau Verrié Faget

cofundador de la revista *Ariel* (1946-51). És autor de la guia *Mallorca* (1948), editada dins la col·lecció *Guías artísticas de España*. Ha transcrit la *Crònica del regnat de Joan I* (1950). Especialista en pintura gòtica catalana, ha publicat nombrosos estudis. Ha estat director (1970-72 i 1980-85) del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

VERRO, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Catany, Son Rasca, el pla de Son Valls i Son Bollaix. ■ Al mateix terme, situada entre can Costella, Son Vaquer Damiana, Son Vaquer de s'Olivar i can Pistola. ■ Al terme de Santanyí, situada entre ses Clavets, ses Conques, ca na Cosme Vell i sa Serra Mitjana. (M)

VERRO, CAS Terrenys del terme de Binissalem, estesos entre es Polls, cas Capità Morante, es Canyaret i ses Parellades. (M)

VERRO, FONT DES Al terme d'Alaró, situada entre el torrent Pregon, les cases de la possessió de Solleric, el puig de Sant Miquel i les roques de Salviar. ■ Al terme d'Artà, situada entre la font des Rossillers, el caló de Betlem, el cap de Ferrutx i el collet des Vent. (M)

VERRO, PAS DES Indret de la costa del terme de Lluçmajor, situat entre sa Fossa i els illots de can Climent. (M)

VERRO, SERRAL DES De 27 m d'altitud màxima, se situa al terme de Palma. Orientat de nord-est a sud-oest, dins terrenys de Son Sunyer, entre es Pil·larí i s'Aranjassa. Devers 1910, Josep Colominas Roca hi excavà una cova d'enterrament. (M)

VERRO, SON Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre el Lloc de les Ànimes, el pou des Comú, Tortitx i la mola d'en Bordoi. En el cadastre de 1721, pertanyia al prevere Antoni Adrover, tenia 16 quarterades i era valorada en 1.120 lliures. ■ Antiga possessió del terme de Felanitx. El 1685, pertanyia a Bartomeu Bordoi. El 1732, era de l'honor Antoni Obrador. Tenia cases, amb celler i molí de sang. Hi havia un gran apiari, amb 51 cases d'abelles. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Tenia una guarda de 50 ovelles, ramaderia porquina i nombrós aviram. Era un lloc popular de caça de tords. Els Obrador —de Son Verro— tenien la casa pairal al carrer de ses Parres, a la vila de Felanitx. (DF/M)

VERROS, CAS Terrenys del terme de Felanitx, estesos entre can Alou Vell, can Gelat, sa Plana Nova i sa Punta. (M)

VERTAIENT Antiga possessió del terme d'Alcúdia. El 1643, pertanyia a l'honor Miquel Abrines. Tenia cases i 30 quarterades de sementers. Era dedicada a conreu de cereals. N'eren pertinences tres tanques a Tacàritx i un pinar a les comunes d'Alcúdia. La casa pairal dels Abrines —de Vertaient— era al carrer de Mallorca, de la ciutat d'Alcúdia. El 1709, pertanyia a Pere Bennàsser, doctor en medicina. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia zones de garrigues, ullastrars i pinars. Feia una renda anual de 46 lliures, 46 quarteres de blat, 5 d'ordi i 5 de civada. El 1769, era

↓ Can Verro (Felanitx)

↓ Vertaient (Alcúdia)

de l'honor Francesc Bennàsser Ferrer, n'eren pertinences el rafal de Vertaient, que fou de Pere Pastor, i les terres de sa Trullola. El 1787, era del senyor Joan Bennàsser, d'Alcúdia. Era una possessió mitjana, dedicada a la producció de blat. El 1997, en deriven Vertaient Gran i Vertaient Petit. (DF)

VERTAIENT, TURÓ DE Al terme d'Alcúdia, de 57 m d'altitud, situat entre es Òscols, can Pansa, la casa nova de Son Rotger i ca na Siona. (M)

VERTAIENT GRAN Possessió del terme d'Alcúdia, situada entre Son Rotger, can Xanet, sa Vinya i Vertaient Petit. Joan Coromines creu que l'alqueria Bertillen que surt en el *Llibre del repartiment* correspon a aquesta possessió. (M)

VERTAIENT PETIT Possessió del terme d'Alcúdia, situada entre es Guinyent, Vertaient Gran, ca na Forellat i sa Figuera Roja. (M)

VESPRES SICILIANES, GUERRA DE LES Vegeu *Guerra de les Vespres Sicilianes*.

VESSA, AVENC DE SA Vegeu *Escorca, avenc d'*.

VESSA, SA Terrenys del terme d'Escorca, estesos entre la font de ses Culades, el torrent de Lluc, Son Colom i l'avenc d'Escorca. (M)

VESSANT, ES Terrenys del terme de Santanyí, estesos entre la talaia Joana dels Antigors, el camp Lledó, el camp Simó i el rafal des Porcs. (M)

VESTIT, CAN Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre sa Vinyassa, Son Ramon, Son Fred i la vila. (M)

VETEROTESTAMENTARI, TEATRE Cicle dramàtic que inclou les representacions d'algun fet basat en l'Antic Testament. Encara que aparegué més tard que el cicle de Nadal o de Pasqua, pot relacionar-se amb un dels drames litúrgics més freqüents del teatre nadalenc, l'*Ordo prophetarum*, en el transcurs del qual sortien a escena profetes de l'Antic Testament. Durant tota l'edat mitjana, foren molt freqüents aquests tipus de representacions, encara que no se n'han conservat texts contemporanis. Hi ha, però, referències que proven l'existència i la importància d'aquest gènere. De fet, a tot el territori de parla catalana han persistit set obres veterotestamentàries, estudiades i publicades per Ferran Huerta Viñas. A part del *Misteri d'Adam i Eva* —pertanyent a un manuscrit valencià del s XVI i representat el dia del Corpus—, les altres sis són incloses dins el *Manuscrit Llabrés* (←), copiat entre 1598-99 pel clergue de Búger, Miquel Pasqual, i trobat per Gabriel Llabrés a una església mallorquina. Es tracta d'un conjunt interessant i estilísticament uniforme, que comprèn les consuetes del sacrifici d'Isaac, de Josep, de Tobies, del rei Assuer, de Susanna i de Judit. Les característiques principals d'aquestes peces són: indefinició respecte al moment litúrgic al qual pertanyen; fidelitat a les fonts bíbliques, que no parteixen de la *Vulgata*, sinó de versions apòcrifes; no exigeixen tramoia vertical, la qual cosa resta espectacularitat, que es combat amb el trucatge i l'acció molt moguda dels personatges; missatge didàctic unit a una forta intenció moralitzadora; manca d'humor i d'elements populars; personatges encartonats i fort medievalisme; sobrietat del diàleg i abundor de dialectalismes i castellanismes, i, en relació a la mètrica, preferència per les quartetes de vuit síl·labes, combinades abab, abba i aabb. El teatre veterotestamentari, tal com ocorre amb la resta del teatre català medieval, s'estancà i no evolucionà seguint els cànons marcats pel Renaixement i pel barroc, a diferència del teatre francès, l'anglès o el castellà. (CSV)

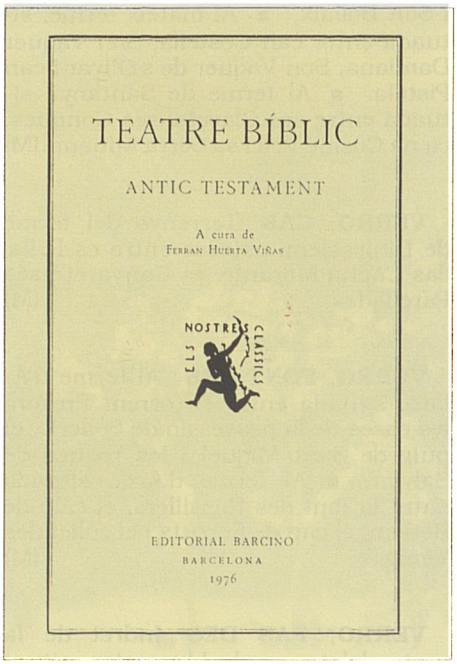

↑ Obra sobre teatre veterotestamentari

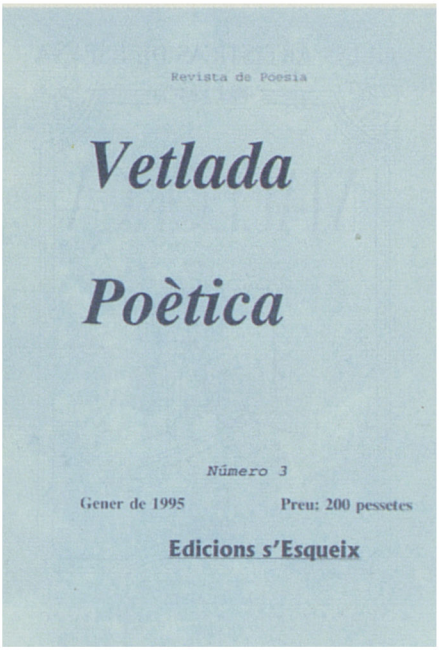

↑ Revista *Vetlada Poètica*

VETLA, CAN Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre cala Brafí, can Fred, can Marçal Vell i cala Marçal. (M)

VETLA, HORT DE CAN Al terme d'Inca, situat entre Son Bennàsser, can Serra, ca na Mallola i Son Mas. (M)

VETLA, SON Propietat rústica del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre ca na Blanca, Son Segon, Son Sagí Nou i ses Cases Noves Velles. (M)

VETLADA POÈTICA Revista de poesia editada, des de 1992, a Palma. Publica poemes bàsicament en català i té un tiratge de 300 exemplars. En són coordinadors Josep Antoni Calvo i Catalina Bestard.

VETLES, CAS Propietat rústica del terme de Felanitx, coneguda pel seu aljub. És situada al llogaret de s'Horta, entre can Paraire, sa Vileta i ses Oliveres. (M)

VETLORI, SON Antiga propietat rústica del terme de Palma. El 1890,

La Veu.
De Mallorca
Primer Núm. 0 · Any I · Setmanari
SUMARI
Mondragó, salvada!

↑ *La Veu*

SA VEU DE
LLUCMAJOR
Segona quinzena de setembre 1981 · Núm. 0 · Preu: 40 Ptes.
* ENTREVISTA AL ALCALDE, MIGUEL CLAR
* PERSONATGES: ANTONIO SALVA
ESPORTS
*FUTBOL *CARRERAS
*BALONCESTO *TENIS
*BOXEO *PESCA
*EL PLENO MUNICIPAL DE AGOSTO
*OPINIONS: "RESERVADO PARA SOCIOS", "BAGATGE ESTUDIANTIL"
* A VOL D'ORONELLA

↑ *Sa Veu de Llucmajor*

La Veu de Mallorca
SETMANARI REGIONALISTA
Número corrent 5 cénts.
Propaganda

↑ *La Veu de Mallorca* (1900)

confrontava amb el camí de Jesús, el torrent de sa Riera, el camí d'Estellencs i el convent de Jesús. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. El 1997, era urbanitzada. (DF)

VEU, LA Publicació editada a Palma, el 24 de novembre de 1989, per l'Associació La Veu. N'aparegué un sol número, que oferia informació general de Mallorca. Tenia diverses seccions, com opinió, reportatges, llengua, cultura, entrevistes, esports i oci. En fou director Pere Rosselló Bover. Es redactava en català i tenia 16 pàgines.

VEU DE LLUCMAJOR, SA Publicació quinzenal editada a Llucmajor entre setembre de 1981 i desembre de 1985. Centrada en la informació local, contenia seccions d'opinió, cultura, història i esports. Deixà de publicar-se entre setembre de 1984 i setembre de 1985. En sortiren 51 números, de devers 24 pàgines cada un. Els articles eren redactats en castellà i en català i tenia un tiratge de 600 exemplars. En fou director Agustí Solivelles Clar. Era membre de l'Associació de la Premsa Forana de Mallorca.

VEU DE MALLORCA, LA Setmanari editat a Palma entre el 3 de febrer i el 28 d'abril de 1900. Fundat i dirigit per Joan Torrandell Escales, aparegué com a imitació del model que representava *La Veu de Catalunya*. Se subtitulà *Setmanari regionalista* i en sortiren tretze números. Feia dues edicions, una de popular i una d'il·lustrada, que sortien els dimecres i els dissabtes, respectivament. Donava suport a l'esquerra republicana federal i tenia com a objectiu defensar l'oficialitat de la llengua catalana i criticar el centralisme i el caciquisme. D'altra banda, també feia propostes de caràcter polític i econòmic per superar la crisi del final de segle. Hi col·laboraven Joan Alcover, Gabriel Alomar, Bartomeu Amengual, Rafel Ballester, Pere Càffaro, Miquel Costa i Llobera, Fèlix Escalas, Joan Gay i Antoni Noguera, entre d'altres. Tenia 4 pàgines i el tiratge era de devers 300 exemplars. Es redactava íntegrament en català, encara que reproduïa algun article en castellà. S'editava a la tipolitografia d'Amengual i Muntaner. ■ Publicació editada a Palma entre el 4 de gener de 1917 i el 15 de març de 1919, de la qual sortiren 98 números. Inicialment (gener de 1917-octubre de 1918) tengué una periodicitat setmanal i, des de l'octubre de 1918, quinzenal. El gener de 1918, començà una segona època amb una nova numeració. D'ençà d'aquest any, fou l'òrgan del *Centre Regionalista de Mallorca* (←). Tot i que nominalment figurava com a director Francesc Muntaner Ordines, va esser dirigida, primer, per Joan Estelrich i, després, per Joan Pons i Marquès. Tenia un contingut més literari que polític i dedicava una atenció especial als temes culturals. Publicava articles de literatura, política, sociologia, agricultura, art i folklore. A més, dugué a terme una tasca de conscienciació de la necessitat de modernitzar la societat dins uns paràmetres noucentistes. Hi col·laboraven Antoni M Alcover, Joan Alcover, Gabriel Alomar, Guillem Colom, Miquel Costa i Llobera, Bartomeu Ferrà, Miquel Ferrà, Bartomeu Forteza, Guillem Forteza, Miquel Forteza, Antoni Pol, Joan Ramis d'Ayreflor, Guillem Reynés i Maria Antònia Salvà. També publicava traduccions d'autors estrangers, com Alphonse Daudet, Charles Dickens, Francis Jammes, Giacomo Leopardi i Alessandro Manzoni. El tiratge era d'entre 300

↓ *La Veu de Mallorca* (1917)

LA VEU DE MALLORCA
PUBLICACIÓ SETMANAL
EL DRET DE LA TERRA

Veu de Sóller

Sóller consigue uno de sus objetivos más deseados: ¡el Oratorio de Sta. Catalina ya es nuestro!

Inminent remodelació a la directiva del C.F. Sóller

La companya del ferrocarril ha invertit 50 milions en les obres

Condecorats quatre militars del Puig Major

Manuel Pérez Ramos

↑ *Veu de Sóller*

La Veu d'Inca

SETMANARI POPULAR

La Fiesta del Arbol

↑ *La Veu d'Inca*

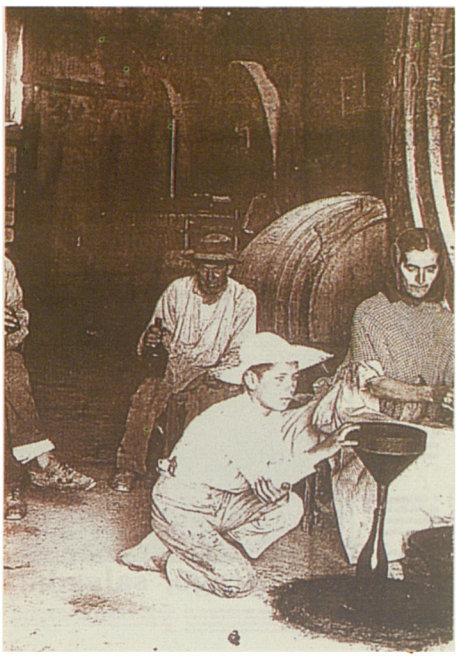
↑ Embotellament de vi

i 400 exemplars i tenia 8 pàgines. Es redactava en català i s'editava, primer (gener-juliol de 1917) a la impremta La Sinceritat, de Sóller i, després (des de juliol de 1917), a L'Esperança, de Palma. Tornà a sortir, en una tercera època, des del 17 de gener fins al 19 de desembre de 1931. Se'n publicaren 53 números i fou setmanal (entre el gener i el juny i entre el juliol i el desembre) i bisetmanal (juny-juliol). Era l'òrgan del *Centre Autonomista de Mallorca* (←) i fou dirigit per Andreu Ferrer Ginard. Defensava el sistema republicà, del qual valorava aspectes positius, com l'autonomia i el respecte a les reivindicacions culturals i autonòmiques. Per contra, s'oposava a l'anticlericalisme i defensava l'ordre social i l'Església. A més, propugnava una política catalanista pròxima a la de la Lliga Catalana. Hi col·laboraven Guillem Colom, Joan Estelrich, Miquel Ferrà, Salvador Galmés, i Maria Antònia Salvà. També reproduïa articles de Francesc Cambó, Lluís Nicolau d'Olwer i Antoni Rovira i Virgili. El tiratge oscil·là entre els 600 i els 300 exemplars i tenia 4 o 8 pàgines. Redactat integrament en català, s'editava a la impremta Politècnica de Palma. (BCa)

VEU DE SÓLLER Setmanari publicat a Sóller des del maig de 1989. Ha estat editat per Premsa Lliure (1989-93) i per l'Associació Cultural Veu de Sóller (des de 1993). Ofereix informació local de Sóller, Deià i Fornalutx i articles sobre literatura i història. N'han estat directors Jaume Casasnovas (1989-94) i Gabriel Mercè (des de 1994). És redactat en català i, des de 1989, pertany a l'Associació de Premsa Forana de Mallorca.

VEU D'INCA, LA Setmanari editat a Inca entre el 2 de gener de 1915 i el 31 d'abril de 1918. Substituí el setmanari *Ca Nostra* i se subtitulà *Setmanari popular*. Va ser fundat i dirigit per Miquel Duran Saurina i s'imprimia en els seus tallers gràfics. D'ideologia catòlica i regionalista, defensava la cultura i la llengua catalanes i els interessos inquers. Publicava notícies d'altres pobles de la comarca i de la resta de l'Illa. Hi col·laboraven Josep Aguiló, Sebastià Amengual, Andreu Caimari, Josep Carner, Miquel Costa i Llobera, Joan Estelrich, Miquel Ferrà, Sebastià Guasp, Llorenç Riber i Maria Antònia Salvà. Tenia quatre pàgines i un tiratge aproximat de 400 exemplars. Es redactava majoritàriament en català i en sortiren 171 números. (ACo/Bec)

VEXIL·LA Estendard mallorquí de processó, compost d'una tela hexagonal, de colot morat, que du brodats o pintats els símbols de la passió. S'exhibeix durant les processons de penitència, quan surt al carrer la Veracreu, del Dijous Sant i en el viacrucis públic. Durant la Setmana Santa, en guarden un a cada banda del presbiteri de les esglésies. Les notícies més antigues que se'n tenen daten de les visites pastorals fetes després del concili de Trento (1545-63).

VEYL MINOR Antic molí d'aigua del terme de Palma. És documentat en el *Llibre del repartiment de Mallorca* (1232).

VI Beguda alcohòlica obtenguda per fermentació del most del raïm de la *vinya* (→). Les fases del procés de vinificació són la verema, la mescla de varietats de raïm, la separació de la rapa, l'obtenció de most, les correccions i manipulacions del most, la fermentació, el trafegament, el premsatge de la part sòlida, l'envelliment i l'embotellament. El consum de vi era corrent entre els egipcis i els hebreus i també ho fou en el món grec i el romà, des d'on s'estengué per Europa Occidental. A Mallorca, la producció es degué iniciar després de la conquesta romana (123 aC). De fet, segons Diodor Sicul (s I aC), en el talaiòtic final, a Mallorca, no se'n produïa gens i els mercenaris balears que participaven en les campanyes bèl·liques dels cartaginesos sovint gastaven el sou en aquest producte. Segons Plini el *Vell* (s I), els vins balears eren comparables als millors d'Itàlia. A Son Mas (Manacor), es va trobar un bust de Bacus, el déu romà del vi. A l'època islàmica, no hi va haver producció de vi. Tot i que la vinya fos conrada, a causa de la religió islàmica, especialment rigorosa en temps dels almoràvits i almohades (s XII i XIII), el raïm no era vinificat. La producció s'incrementà molt arran de la conquesta del 1229. En aquella època, el vi —vermell o blanc— constituïa a l'Europa mediterrània un complement bàsic del menjar. El consum s'esten-

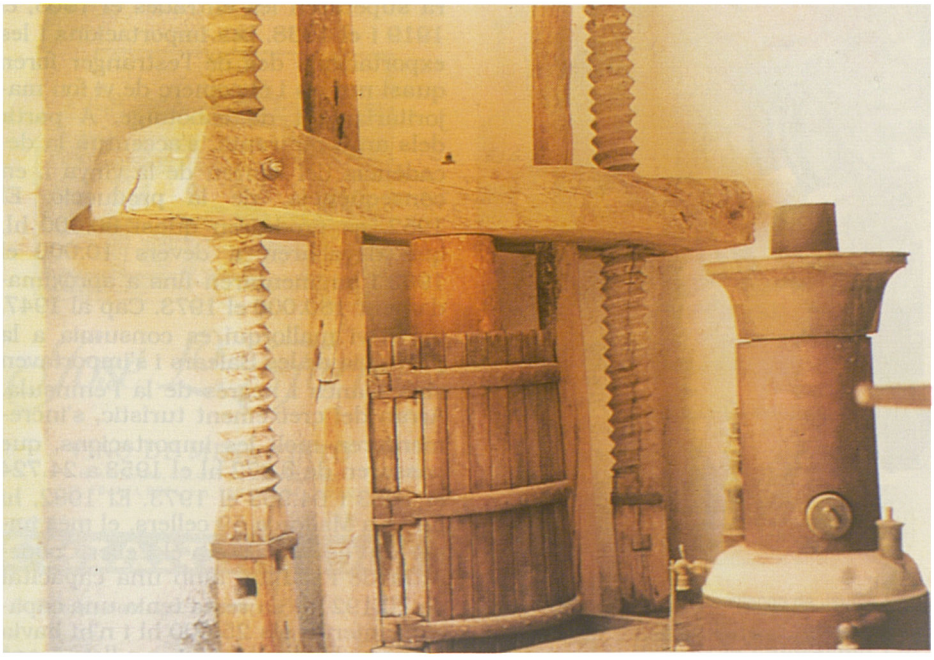

↑ Vi, premsa del s XVII

gué arreu de l'Illa i entre tots els grups socials. Els propietaris rurals solien tenir un trosset de vinya a les seves terres per al consum particular. Fins i tot en alguna ocasió s'arribà a la saturació del mercat interior, com el 1488, en què el Gran i General Consell establí mesures per restringir-ne les importacions. Aleshores, tenien prestigi la malvasia de Banyalbufar i el vi que fabricaven les monges de Santa Clara, de Palma. El vi figurà entre els llegats vitalicis en espècie que acostumaven a fer els homes en morir a les seves viudes i consta també que era un dels obsequis que se solien oferir als personatges importants. De la destil·lació de vi s'obtenia l'*aiguardent* (←). Segons una llegenda, la primera destil·lació anà a càrrec de Ramon Llull. Es considerava que aquesta beguda tenia propietats curatives; per aquesta raó, durant molt de temps fou considerada un medicament i durant tota l'edat mitjana romangué sota el monopoli dels metges i dels apotecaris. Altres productes derivats del vi eren el most, el vinagre, la vinassa, el moscat, la clarea i l'arrop. També hi havia una altra classe de vi anomenat 'judaic'. L'habitació de la casa dedicada a elaborar, conservar o vendre el vi era el celler, on també es trobava l'instrumental propi per a la seva producció i conservació. Hi havia bótes, la cabuda de les quals solia expressar-se en somades o quartans, i altres recipients com el carretell, el cubell, el cup, el quartí, la pimentera i el tonell, a part de tot el conjunt d'aparells per elaborar vi, que rebia el nom de 'vaixella vinària': portadores, calderes, trascoladors, gerres i embuts. Anualment s'aplicava l'impost del quint o del sisè del vi, que a vegades era encantat a la ciutat pels jurats de Mallorca i adjudicat a qui en feia la millor oferta. Però, com que sovint el vi produït a l'Illa no bastava per al consum intern i se n'havia d'importar, es dictaren mesures fiscals per afavorir-ne la producció. Per exemple, el 1322 es decretà que totes les terres sembrades de vinya novella quedassin franques de pagar l'impost de tasca. Un altre impost era el delme del vi, que a les terres de reialenc era cobrat pel rei, la parròquia, el bisbe i el capítol. El vi que cobrava el monarca s'emmagatzemava al celler del rei, que era situat vora el palau de l'Almudaina. Dins el conjunt dels delmes reials, el del vi suposava un 8%. En el s XVI, a Manacor la producció era insuficient i s'havia d'importar vi de fora de l'Illa. En el s XVIII, s'incrementà molt i passà de 88.000 hl (1777) a 112.372 hl (1790). El 1802, el ministre d'Hisenda, el mallorquí Miquel Gaietà Soler, va crear un nou impost sobre el vi, el cobrament del qual va provocar (1807) avalots a diversos pobles de Mallorca i un boicot a la seva introducció a Palma. Durant el primer terç del s XIX, la producció continuà augmentant i, el 1820, arribà als 335.331 hl. A partir dels anys trenta, diverses plagues afectaren la vinya i provocaren una disminució de la producció. Encara el 1860, a Mallorca només se'n produïen 97.750 hl. A partir d'aleshores, el creixement fou constant i, el 1862, la producció fou de 128.540 hl. A partir de 1879, i paral·lelament a l'increment de la superfície cultivada de vinya, la producció cresqué de forma extraordinària. Aquest creixement fou el resultat de la desaparició de les vinyes de França a causa de la fil·loxera. El 1890, s'arribà a un màxim de 750.000 hl. El 1891, hi havia 25 cellers a Felanitx, 24 a Inca, 22 a Santa Maria del Camí, 21 a Sineu, 20 a Palma, 9 a Alaró, 6 a Santanyí, 5 a Muro, 3 a Montuïri, 3 a Santa Margalida, 2 a Porreres, 1 a Binissalem, 1 a Petra i 1 a Valldemossa. Majoritàriament, els intermediaris vinícoles —molts dels quals eren alhora propietaris de cellers— es concentraven a

↓ Estris per a l'elaboració de vi

↑ Vi, cellers de can Suau (Pont d'Inca)

Felanitx. En aquest sector, es crearen nombroses companyies comercials i algunes fins i tot tenien vaixell propi. És el cas de Fuster i Germans; Lluis Planas i Companyia, i Arnau i Companyia. Una altra empresa d'aquella època fou la *Vinícola Mallorquina* (→), creada a Palma el 1878. L'exportació de vi a partir de 1879 s'incrementà moltíssim. Els ports des d'on sortia aquest producte foren bàsicament Palma i Felanitx. La capital de Mallorca tenia una infraestructura important portuària i era el centre de la xarxa ferroviària. El port de Felanitx es localitzava en una zona d'especialització vinícola i ja tenia una certa tradició en l'exportació de vi. El 1875, se n'expediren del port de Palma 5.177,9 hl, que passaren a 9.946,1 el 1879 i a 15.130,3 el 1880. El port de Felanitx s'especialitzà en l'exportació de vins; s'hi construïren grans magatzems i el port fou declarat de segona classe. El 1879, s'exportaren per Portocolom 1.158,2 hl, que passaren a 5.023,8 hl el 1881, 14.355,6 (1883) i 14.935,9 (1891). Aquestes càrregues es dirigien sobretot a França i, en especial, a Seta. De fet, el 75% dels vaixells que sortien de Portocolom transportant vi es dirigien a aquesta ciutat. A causa de la *fil·loxera* (←), les exportacions davallaren ràpidament. Així, sortiren del Port de Felanitx 4.749,7 hl (1892) i 1.195,3 hl (1893). El 1903, la producció de vi de Mallorca només equivalia a una quarta part del consum i se n'importaven grans quantitats d'Alacant i de València. A l'inici del s XX, la producció anà augmentant gràcies a la reconstitució del vinyet mallorquí, a partir de peus de vinya americana, immune a la fil·loxera, empaltats de vinya europea. El 1919, es creà l'important *Celler Cooperatiu de Felanitx —es Sindicat—* (←). El 1921, s'arribà al màxim, amb una producció d'aproximadament 250.000 hl. Posteriorment, minvà i, el 1931, arribà a un mínim de devers 75.000 hl. Durant la primera meitat del s XX, les sortides de vi encara superaren les entrades el 1903, el 1919 i el 1938. Les importacions i les exportacions des de l'estranger foren quasi nul·les i el comerç de vi fou majoritàriament de cabotatge. A partir dels anys quaranta, s'accentuà la decadència del conreu de la vinya i, en conseqüència, de la producció. El 1952, es produïren quasi 60.000 hl, que davallaren a devers 10.000 el 1963 i augmentaren fins a aproximadament 180.000 el 1973. Cap al 1947, tot el vi mallorquí es consumia a la província de les Balears i s'importaven vins blancs i negres de la Península. Arran del creixement turístic, s'incrementaren molt les importacions, que passaren de 8.272 hl el 1953 a 24.724 el 1963 i 64.953 el 1973. El 1982, hi havia a Mallorca 59 cellers, el més important dels quals era el Celler Cooperatiu de Felanitx, amb una capacitat de 70.192 hl. La resta tenia una capacitat inferior als 25.000 hl i n'hi havia vint-i-cinc que no arribaven als 5.000 hl. Els municipis on la producció vinícola tenia més importància eren Felanitx (24.282 hl), Petra, Binissalem, Porreres, Santa Maria del Camí i Andratx. Hi havia una producció inferior als 1.000 hl a Campos, Algaida, Manacor, Sencelles, Consell, Sineu, Muro, Palma i Lloseta. El 1986, la producció total era de 41.609 hl. El 1989-91, s'aprovà la Denominació d'Origen de Binissalem, que també inclou la producció dels municipis de Consell, Santa Eugènia, Santa Maria del Camí i Sencelles. Les varietats utilizades són, per al vi negre, *manto negro* i callet i, per al

↓ Vi, festa del Veremar (Binissalem)

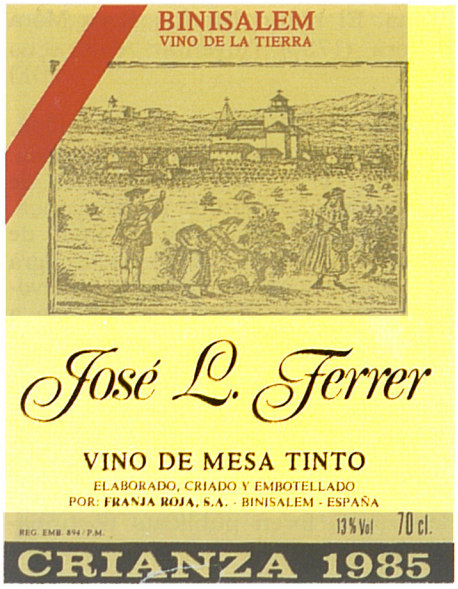

↑ Etiqueta de vi José L Ferrer

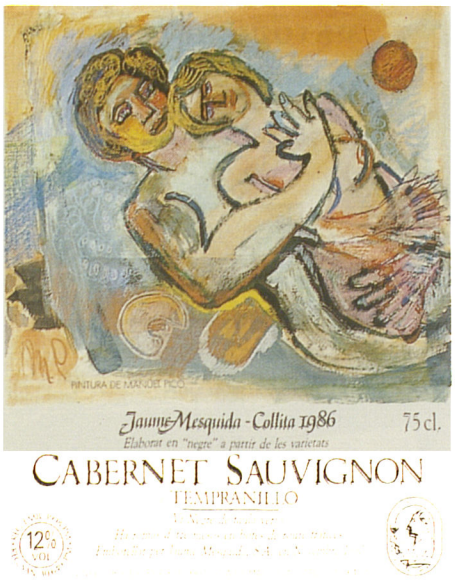

↑ Etiqueta del Cabernet Sauvignon de Jaume Mesquida (il·lustració de Manuel Picó)

blanc, moll o premsal blanc, parellada i macabeu. Els principals cellers acollits a aquesta denominació d'origen són *Franja Roja* (←) i Antoni Nadal Roig, ambdós de Binissalem, Hereus de Germans Ribas, de Consell, i Jaume de Puntiró, de Santa Maria. El 1993, s'aprovà la denominació Vi de la Terra per a la zona anomenada Pla i Llevant, que inclou els municipis d'aquestes dues comarques, excepte Santa Eugènia i Sencelles. Els principals cellers que s'ajusten a aquesta denominació són els de Jaume Mesquida, a Porreres; Miquel Nadal Pujol, a Palma; Armero-Adrover, a Felanitx, i Guillem Galmés Salas i Miquel Oliver Juan, ambdós de Petra. El 1994, la producció total era de 39.458 hl, 23.265 dels quals eren rosats i clarets, 15.176, negres i 1.017, blancs. (AM/GE/JB)

VI, AVENC DES Cavitat vertical del terme d'Andratx, situada als voltants de la coma des Cellers, en els estreps occidentals de la mola de s'Esclop. Consisteix en una important fractura del massís calcari, que arriba a una fondària màxima de 101 m. Té aixecament topogràfic. Es tracta d'un topònim recent. (FBE)

VIACRUCIS Exercici religiós que consisteix a recórrer, orant i meditant, un itinerari marcat per catorze creus o estacions. Simbolitza els episodis del camí que féu Jesucrist amb la creu, des de la casa de Ponç Pilat al Gòlgota, que es clouen amb la crucifixió i l'enterrament. A Mallorca, s'anomena popularment 'les Creus' i 'els Passos'. Normalment es practica en grups i es fa el camí a l'interior de les esglésies, especialment durant la Quaresma i la Setmana Santa. Eventualment es recorren carrers i places en una processó tancada per la imatge del Sant Crist, transportada per homes coberts amb vestes, que s'anomenen 'portants'. D'acord amb el text evangèlic, el nombre d'estacions es fixà en catorze a partir del s XVI; abans eren vuit, deu o dotze, per la qual cosa el viacrucis solemne del Diumenge del Ram es denomina també 'els dotze sermons'. Fou introduït a Mallorca pels franciscans i fomentat després pels caputxins i pels jesuïtes. Les viles humils tenien un viacrucis públic de creus de fusta, mentre que la majoria podia pagar-ne un de rajola valenciana o catalana. A part dels conjunts escultòrics que adornen l'interior de les esglésies, el més notable és el que es va esculpir per a la via pública de Felanitx al principi del s XVIII, encara conservat, i que correspon a unes estampes de la impremta Guasp. També se n'esculpiren a diversos llocs, com el Calvari de Pollença, Lluc i Monti-sion de Porreres. A Palma, sols en resta una estació, al cap del carrer d'en Morey. S'han conservat per via oral texts cantats o resats molt antics i, dels publicats, destaca el de Costa i Llobera, editat el 1907. (GEM/GLl)

↓ Estació del viacrucis (Manuel Bayeu, ermita de Valldemossa)

VIADERA SURREU, ANTONI (Gerri de la Sal, Catalunya 1803 - Barcelona 1855) Advocat i polític. D'ideologia liberal progressista, va esser president de l'Audiència de Mallorca (1844) i batle de Barcelona (1854-55). És autor de *Discurso en la solemne apertura de la Audiencia territorial de Mallorca* (1844).

VIANA, CARLES DE (Peñafiel, Castella-Lleó 1421 - Barcelona 1461) Príncep de la Corona d'Aragó i de Navarra. Fill de Joan II de la Corona d'Aragó, i de Blanca, filla de Carles III, rei de Navarra. Aquest darrer el féu jurar per primogènit de Navarra (1422) i fou proclamat príncep de Viana (1423), títol que rebien els hereus de Navarra. El 1441, morí la seva mare i es convertí en rei de Navarra. El testament matern, però, li pregava que no utilitzàs

↑ Carles de Viana (1480)

aquell títol mentre visqués el seu pare, el qual, el 1450, s'instal·là a Navarra. Aleshores s'inicià una llarga guerra civil entre pare i fill pel control del regne. El 1455, el rei Joan el desheretà i Carles es va haver de traslladar a Nàpols, on cercà el suport del rei de la Corona d'Aragó, Alfons el *Magnànim*. A la mort d'aquest monarca (1458), Joan es convertí en el rei de la Corona d'Aragó, Joan II. El príncep Carles passà a Sicília, on gaudia de grans simpaties. Joan II prometé reconciliar-se amb ell i oferí el perdó a tots els seus partidaris. L'agost de 1459, Carles vengué a Mallorca, on fou rebut amb tots els honors per les autoritats insulars. Residí en el palau de l'Almudaina i la Universitat de Mallorca li atorgà diversos donatius. El març de 1460, anà a Catalunya i es reconcilià amb el seu pare. Posteriorment, Joan II el considerà deslleial i el féu detenir (desembre de 1460). Aquest acte provocà nombroses protestes a Catalunya, ja que fou considerat injust. A Mallorca, el Gran i General Consell es reuní i deliberà si havia d'enviar a Joan II un missatge de desaprovació. La decisió va esser ajornada amb el vot en contra de tretze consellers. La seva mort contribuí molt a enverinar les relacions entre Joan II i Catalunya i poc després començà la *Guerra Civil Catalana* (←).

VIANA Y DE LA TORRE, IGNACIO DE (Lamedo, Cabezón de Liébana, Cantàbria s XVII - Palma 1750) Alcaid del Sant Ofici. De família benestant, s'instal·là a Mallorca, on es casà, successivament, amb Margalida Ferrà Gomila i Isabel Roncalli. Esdevengué propietari, a Palma, de dos casals —al carrer del Sindicat i al carrer de la Ferreria d'Amunt— i d'un hort a l'horta d'Avall. El 1726, adquirí censos anuals a l'Ofici de Moliners d'Aigua (40 lliures) i a l'Ofici de Moliners de Vent (12 lliures). Nomenat alcaid de la Santa Inquisició de Mallorca, treballà amb Pedro Antonio Fernández, inquisidor apostòlic de Mallorca, i amb els secretaris del Sant Ofici, Manuel de Olloqui y Marguibar i Jaume Fàbregues. Tenia una notable biblioteca, amb obres de Calderón de la Barca, Vicenç Mut, sant Ignasi i llibres de medicina i cirurgia. Es féu bastir un sepulcre de pedra a la capella de Sant Josep, a l'església de Sant Felip Neri, de Palma. El notari Nicolau Roca Móra elaborà (1750) l'inventari dels seus béns. (DF)

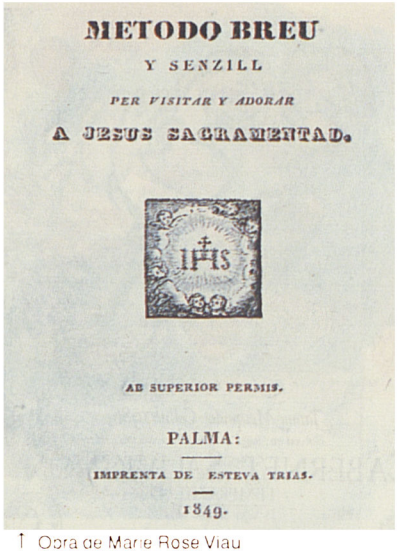
METODO BREU
Y SENZILL
PER VISITAR Y ADORAR
A JESUS SACRAMENTAT.
IHS
AB SUPERIOR PERMIS.
PALMA:
IMPRENTA DE ESTEVA TRIAS.
1849.

↑ Obra de Marie Rose Viau

VIAU, MARIE ROSE (Cavaillon, França 1747 - Palma 1832) Religiosa. Professà (1771) a la congregació de Maria, en el convent de l'Ensenyança, d'Avinyó (França), amb el nom de Maria Rosa del Cor de Jesús. Emigrà de França a conseqüència de la Revolució Francesa (1789) i es refugià a Barcelona, on s'allotjà al convent de Nostra Senyora de la Misericòrdia. A causa de la invasió napoleònica de Catalunya, s'instal·là a la Casa Piscina Espiritual de Nostra Senyora de la Pietat, de Palma. Deixà inèdits uns quants mètodes de pregària, alguns dels quals foren publicats pòstumament.

VIC, CAN Propietat rústica del terme de Banyalbufar, situada entre es Brandejats, el Mont-reial, can Picó i cas Batle Negre. ■ Al terme de Campos, situada entre can Ribes, l'hort de can Quaresma i can Xurí. ■ Al terme de Felanitx, situada entre la tafona de can Rabassa, el puig de sa Quarantena, can Rave i can Martorell. ■ Hort del terme d'Inca, confronta amb la carretera de Llubí. De 7 quarterades, és dedicat a tarongerars. Té cases, pou, sínia, un gran safareig i jardins, amb una rotonda de columnes. Pertany a la família Siquier, d'Inca. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre Son Garí, can Gustí, la ciutat d'Inca, s'Escorxador i Son Siquier. ■ Al mateix terme, situada entre Son Panxeta, Son Ravenet d'en Serra, Son Fuster i ses Veles. ■ Al terme de Llucmajor, situada entre can

↓ Can Vic (Inca)

↑ Can Vic (Pollença)

Cullera, Cugulutx de can Ripoll, Son Noguera i Son Genovoi. ■ Al mateix terme, situada entre sa Forana de Baix, cas Garriguer de Tolleric, cas Xatet i es Forn de Calç. ■ Al terme de Marratxí, al llogaret de Pòrtol, situada entre s'Arraval, el camí de n'Olesa i sa Teulera. ■ Al terme de Palma, situada entre Son Roig, can Vedell, sa Garriga i Son Traginer. ■ Al mateix terme, situada entre can Coll, sa Punta, can Gazà i Son Cànaves. ■ Possessió del terme de Pollença, situada al lloc de Sant Vicenç, entre can Vela Gran, can Vela Petit, el molí d'en Coc i can Lloquet. El s XVII, era denominada Son Vic. El 1668, pertanyia a l'honor Joan Cabanelles. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, figuerals i a conreu de cereals i lleguminoses. El 1673, era de Bonaventura Cabanelles. Tenia alambins a les cases i una zona de vinya. N'era pertinença l'hort de Sant Vicenç, amb cases pròpies, dedicat a producció d'alfals i hortalisses. El 1685, va esser valorada en 1.000 lliures. Els Cabanelles —de Son Vic— tenien la casa pairal a la vila de Pollença. (DF/M)

VIC, COLL DE SON Al terme de Calvià, a una cota de 160 m, situat entre el puig des Cero, Son Vic Vell, sa Torrota i Son Alfons. (M)

VIC, COMA DE CAN Al terme d'Alcúdia, estesa entre la coma Calenta, el camp des Penyal, la coma Freda i Biniatria. (M)

VIC, GUILLEM (Palma s XV - ~1523) Dirigent agermanat. Fou empresonat (6 febrer de 1521) per ordre del virrei Miquel de Gurrea, acusat de conspiració. L'endemà fou alliberat i féu part dels principals òrgans de govern dels agermanats, la Junta de trenta-vuit elets (9 de febrer de 1521) i el Consell de Tretze (17 d'abril de 1521). Fou capità de l'esquadra organitzada pels agermanats. Va morir durant la repressió de la Germania. (JJ)

VIC, MOLETA DE SON Al terme d'Andratx, de 298 m d'altitud màxima, estesa entre Son Fortuny, el pla de Son Forners, la font d'en Sard i el coll de sa Cova. (M)

VIC, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme municipal de Campos, situat al carrer Nou. Conserva la torre cilíndrica de paredat i la base quadrada, amb dues plantes. ■ Antic molí de vent, fariner, del terme de Palma. Era situat al Molinar de Llevant, entre els molins d'en Vaquer i de na Bunyolina. El 1715, el forner Antoni Vic, de qui prengué nom, el vengué al negociant Onofre Aguiló. El mateix any, les autoritats mallorquines de l'arxiduc Carles d'Àustria el demoliren per castigar les simpaties filipistes d'Onofre Aguiló. Acabada la Guerra de Successió amb el triomf de la causa borbònica, el reedificà. (BR/DF)

VIC, RAFAL D'EN Al terme de Palma. El 1638, era el nom de la possessió de Bunyolí, situada entre Son Gual, es Canyar, Sarrià i Establiments Vell. (M)

VIC, SON Antic rafal del terme d'Andratx. El 1613, pertanyia a l'honor Pere Bonet. Confrontava amb el rafal dit es Molinàs. Tenia cases i era dedicat a olivars, vinya i a conreu de

↓ Molí d'en Vic (Campos) (AAAMM)

↓ Son Vic (Campos)

↑ Son Vic (Establiments, Palma)

cereals. El 1997, designa una propietat rústica del mateix terme i és situada entre el coll Andritxol, ses Quarterades, Son Esteve i Son Orim. ■ Antiga possessió del terme de Calvià. El 1659, fou fideïcomesa pel senyor Miquel Joan Serralta. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. El 1687, pertanyia a la senyora Elionor Serralta. El 1711, era del senyor Miquel Joan Nét, donzell. Tenia cases, amb tafona, celler i molí d'aigua. Era dedicada a olivars, garroverars, ametlers i vinya i a conreu de cereals. Hi havia un hort, amb font i bassa, dedicada a conreu de lleguminoses i hortalisses. El bestiar de feina eren vuit muls. Tenia un gran apiari, amb 67 cases d'abelles. Hi havia una guarda de 193 ovelles. Feia una renda anual de 775 lliures, 200 quintars de garroves, 1 quartera d'ametles, 1 quintar i mig de mel, quatre portadores d'olives, un carretell de vi blanc, un de vi de giró, dues portadores de raïms calops, dues de raïms grumers, sis anyells, dos moltons, sis fogasses, 2 quintars de formatge i dos brossats del Divendres Sant. El 1714, era del mateix propietari. Els Serralta tenien la casa pairal al carrer de Nostra Senyora de la Mamella, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. El 1763, pertanyia a Elionor Aguiló i Aguiló. Tenia cases, amb molí de sang, celler i tafona. Hi havia un oratori, amb dos retaules, on es deia missa cada diumenge. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya, fruiters i a conreu de cereals i lleguminoses. El bestiar de feina eren tretze mules. Feia una renda anual de 715 lliures, 400 quintars de garroves, 7 quartins de vi blanc de malvasia, 1 de vi moscatell, sis coves de raïms, 30 paners de fruita (peres, pomes i prunes d'en Frau), un cove de codonys, dos paners de melicotons i quatre odres d'oli. El 1852, era del senyor Francesc Cotoner Chacón, marquès d'Ariany i feia una renda anual de 8.424 reials. ■ Al terme de Campos, situada entre Son Nicolauet, Son Xorc, Son Gueu i Son Rei. El s XVII, fou parcialment establerta. El 1701, pertanyia a Bartomeu Obrador. Era situada al lloc denominat es Redol d'en Ginard. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Feia una renda anual de 115 lliures. Els Obrador —de Son Vic— tenien la casa pairal major al carrer d'en Mallol i la menor, al carrer del Pou Nou, ambdues a la vila de Campos. ■ Al terme d'Inca, situada al camí de Sencelles, entre can Boqueta i Son Campaner. El 1672, pertanyia a l'honor Francesc Macip Vic, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. El 1693, era de l'honor Joan Macip Vic i era valorada en 1.220 lliures. Els Macip i Vic tenien la casa pairal, amb celler, al carrer Major, de la vila d'Inca. ■ Al terme de Llucmajor, entre sa Forana de Baix, Pedra Fort, Tolleric i Passaró. ■ Antiga cavalleria del terme de Palma, que afectava cases i terres del lloc del castell de Bellver. El s XVII, el senyor Jaume Rossinyol la vengué al senyor Jeroni Ballester de Togores, prevere i canonge de la Seu de Mallorca, que la tenia el 1661. Consistia en delmaris i censals de gallines, alodials i inquitables, que feien diversos particulars. El 1697, era del senyor Jeroni Gual-Desmur i d'Olesa. El 1743, n'era alouer el comte d'Aiamans i afectava els rafals i terres de cala Major. Hi havia les cases, amb corralet, dites Son Abrines que adquirí el senyor Joan Cerdà en dos actes (1744 i 1748) i que tenia, el 1780, el seu fill, l'apotecari Joaquim Cerdà Llompart. Les cases de Son Abrines foren residència i estudi del pintor Joan Miró. ■ Antiga contrada del mateix terme, situada vora el castell de Bellver. El 1642, hi havia el rafal de Son Vic que pertanyia a la senyora Mariana Ferrer i era també denominat sa Rota d'en Ferrer. Aquest rafal fou engrandit pel senyor Jeroni Ferrer, mitjançant l'adquisició de terres per via d'establiment, en tres actes. Primer de Pere Batle (1668 i 1670) i, després, del senyor Gaspar de Puigdorfila (1678). El 1685, el rafal tenia cases, amb capella. Era dedicat a garroverars i a conreu de cereals. Els Ferrer —de Son Vic— tenien la casa pairal al carrer de ses Mongetes, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. El 1698, un altre rafal dit també Son Vic era del conrador Joan Planes i feia una renda anual de 50 lliures. El 1761, era de Francesca Planes. El 1699, Antoni Planes establí el seu rafal, denominat també Son Vic, a Jerònia Fontcoberta. Aquest rafal era sots alou de la cavalleria de Son Vic, de la qual era titular el comte d'Aiamans. El 1711, el rafal passà de Jerònia Fontcoberta, per herència, als Descatlar. El 1733, pertanyia al senyor Jordi Descatlar. Era situat al lloc del Vinyet, prop del castell de Bellver, i confrontava amb la garriga del mateix castell, el rafal de la Bonanova, Son Estades i Son Palermet. A la contrada hi havia també el rafal i muntanya de Son Vic, dit també el rafal de Cala Major. El 1704, el prevere Miquel Ferrandell l'establí a favor de l'escrivent Francesc Lloret. El 1721, Francesc Lloret i Maria Aina Segui, cònjuges, el vengueren per 1.762 lliures al senyor Gabriel Flor Amer. Era sots alou de la cavalleria de Son Vic, del noble Miquel Ballester, comte d'Aiamans, a la qual lliurava anualment quatre gallines alodials inquitables i 22 lliures de cens. Confrontava amb la ribera de la mar, Son Palermet, Son Ferrer, Son Pere Onofre i el pou dels Porcs. Tenia cases i 16 quarterades de sementers. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals. ■ Antiga possessió del mateix terme, desapareguda perquè a les seves terres es feren les noves pistes de l'aeroport de Son Sant Joan. ■ Possessió del mateix terme, situada a Establiments, entre Son Morlà, Son Barret i Sarrià. Documentada el 1750, sorgí de la parcel·lació de Son Morlà. Tenia tafona i

↑ Molí d'en Vica (Felanitx) (AAAMM)

↑ Molí d'en Vica (Felanitx) (AAAMM)

↑ Vicari (*Ornithogalum arabicum*)

molí de sang. ■ Al mateix terme, situada entre Son Sémola, el comellar d'en Tafarell, Son Llagosta i Son Bono. ■ Antic rafal del mateix terme. El 1714, pertanyia al doctor Joan Campamar i a Pere Campamar, prevere beneficiat a la Seu de Mallorca. Tenia cases i era dedicat a olivar, garroverar i a conreu de cereals. Hi havia petites guardes de porcs i ovelles. Feia una renda anual de 55 lliures i 20 quarteres de garroves. ■ Possessió del terme de Puigpunyent. Vegeu *Son Vic de Superna*. ■ Terrenys del terme de Santa Maria del Camí, estesos entre es Cabàs, Son Oliver, el puig de n'Elena i Son Torrella Vell. ■ Al terme de Selva. El s XVI, són anomenats Son Pont. (DF/M)

VIC, TORRE D'EN Al terme de Palma. El 1574, pertanyia a Huguet de Sant Joan i era situada entre les carreteres de Sóller i de Valldemossa, el rafal de Pere Busquets, anomenat So na Jaume, i la possessió des Cartoixos, abans dita Son Bibiloni. (M)

VICA, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Felanitx, situat a la carretera de Portocolom. La torre és de paredat de pedra vista, sense coberta ni base i assentada directament sobre el terreny. Fa part d'un conjunt de dos molins. ■ Al mateix terme, situat al carrer de Cotoner. La base-habitatge és de planta quadrangular amb dos pisos i voltes de canó. La torre, en mal estat de conservació, està descentrada en relació a la base. Té una escala exterior d'accés a l'envelador. (BRa)

VICARI *(Ornithogalum arabicum)* Planta herbàcia de la família de les liliàcies. Les tiges fan de 30-80 cm i contenen 6-8 fulles en forma de cinta, d'1-3 cm d'amplària, glauques i en forma de roseta a la base. Fa de 6 a 25 flors grosses, de 30-40 mm, blanquinoses per dins i verdoses per fora, en raïms densos. Tant l'ovari com el fruit són cilíndrics i negres. Floreix d'abril a maig. Viu per les voreres de camps i de camins. (GA)

VICARI, CAS Propietat rústica del terme de Llubí, situada entre cas Capatàs, Son Frontera, es Caülls i la rota Gran. ■ Al terme de Sencelles, situada entre sa Vinyassa, Binialmara, Son Fred i can Vestit. (M)

VICARI, PEDRA DES Indret de la costa del terme d'Estellencs, situada entre la pesquera d'en Flac i cala Estellencs. (M)

VICARI, PESQUERA DES Indret de la costa del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre el torrent des Morts i el clot d'en Roget. (M)

VICARI, PLA DES Al terme d'Andratx, situat entre cal Sen Bielet, la punta de s'Algaret, ses Llegítimes i s'Esteparet de la coma des Jueu Jups. (M)

VICARI ALOI, PINAR DES Al terme de Sencelles, estès entre Son Ganyada, Laiar, s'Estany Gran i Son Boi. (M)

VICARI MESTRE, CAS Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre la penya d'en Gerrer, Son Terrassa d'en Banya, es Carritxó Vell i can Negre Vell. (M)

→ Bartomeu Vic Bennàsser

VIC BENNÀSSER, BARTOMEU (Sencelles 1862 - Palma 1938) Músic. Entre 1870 i 1876 va pertànyer a l'escolania de blauets del monestir de Lluc. Fou mestre de música de l'esmentat centre religiós. Va esser (1888-1934) organista de la parròquia de Felanitx. Compongué *Missa per a quatre sopranos i acompanyament d'orgue* i *Missa de Rèquiem*, i va musicar (1884) el

poema *Ama als penyals la Verge sobe-rana*, de Josep Maria Quadrado. (CM)

VIC BENNÀSSER, RAFEL (Sencelles 1849 - Buenos Aires, Argentina ?) Músic. El 1863 es traslladà a Buenos Aires (Argentina). Allà fou director del conservatori i actuà com a pianista. Va compondre diverses obres que varen esser editades. També exercí el magisteri i fou director de l'Escola Graduada. (CM)

VIC DE CAMARATA, SON Antiga possessió del terme de Selva. Les cases eren situades al lloc de Camarata, a la vila de Selva. El 1604, pertanyia a Jaume Vic i Pont de la Terra. Tenia un gran casal, amb mobiliari de luxe, orfebreria i una col·lecció de pintura religiosa. Hi havia tafona, molí de sang i dos alambins. Tenia un apiari amb set cases d'abelles. Era dedicada a olivars, vinyes i a conreu de cereals. N'eren pertinences sa Coma d'Amunt, sa Coma d'Avall, sa Torre de Caimari, sa Paletera, sa Rota d'en Sintes, s'Empeltada, es Cairó d'en Pau, el molí d'en Vicenç, sa Reclosa, es Pedregar d'Amunt, es Pedregar d'Avall, Son Suau, Son Romaní i ses Vinyes de Valella. El 1765, era del senyor Guillem Pont de la Terra. Els Pont de la Terra tenien la casa pairal als Quatre Cantons, prop de la casa de Sant Gaietà, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. El 1805, pertanyia al noble Francesc Cavalleria, abans Boix de Berard, i Pont i Vic. Era dedicada a olivars, garroverars, fruiters i a conreu de cereals i lleguminoses. Feia una renda anual de 460 lliures i 2 quarteres d'olives verdes. N'eren pertinences les terres de sa Torrentera. El 1815, era del senyor Josep Boix de Berard i Pont i Vic, tinent coronel del Regiment de Línia de Borbó. Feia una renda anual de 150 lliures. El 1851, pertanyia a Miquel Reure i feia una renda anual de 5.314 reials. (DF)

VIC DE SUPERNA Família de Mallorca documentada des del s XIII. Ponç Vic en fou el fundador. Participà en la conquesta de Mallorca i li correspongué el rafal Hislar, de Montuïri. El seu fill Pere obtengué de Jaume II privilegi perpetu de noblesa. A mitjan s XV obtengué la vall de Superna. El s XVIII, la família s'establí a Palma. Des de la seva arribada a l'Illa, els Vic de Superna ocuparen places per l'estament de ciutadans militars. Tomàs Vic de Superna i Garriga, governador de Messina morí a Sicília. Jaume Vic de Superna (1707 - 1786), fill d'Antoni i Margalida Serra Petro, que fou capità de Milícies Urbanes, morí fadrí. El seu germà i hereu fou el pare d'Antoni Vic de Superna i Sunyer. Casat amb Joana Aina Palou del Coma-sema, no deixà descendència. Fou hereva de la casa la seva germana Aina, casada amb Joan Peres. La seva filla Maria, casada amb Manuel Palou de Coma-sema i Danús, heretà els vincles de la casa. (JGT)

↑ Son Vic de Superna (Puigpunyent)

VIC DE SUPERNA, SON Possessió del terme de Puigpunyent, situada a la vall de Superna, entre Son Noguera, sa Campaneta, Son Balaguer i els termes de Banyalbufar i d'Esporles. El 1578, pertanyia al senyor Francesc Vic —de Superna—, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases. Era dedicada a olivars, vinya i a conreu de cereals. Tenia un hort, dedicat a pomeres, fruiters i hortalisses. Vora el torrent tenia el molí d'aigua, fariner, dit el **molí de Son Vic de Superna**, amb casa i terres pròpies, que feia una renda anual de 45 lliures. El 1685, la possessió fou valorada en 8.000 lliures. El 1707, pertanyia al prevere Pere Antoni Vic Garriga, beneficiat a la Seu de Mallorca. Era arrendada conjuntament amb es Obacs, amb què confrontava. Tenia cases i era dedicada a olivars i a conreu de cereals. Tenia extensos alzinars. Amb es Obacs, feia una renda anual de 400 lliures. El 1717, era del senyor Antoni Vic Garriga i tenia una capella a les cases. El 1787, Jeroni de Berard la descriví com una possessió mitjana, amb hort i molí d'aigua, propietat del senyor Antoni Vic. ■ Al mateix terme, entre Son Noguera, Son Balaguer, es Teixos i sa Granja d'Esporles. Dins una cova natural trobada a aquesta possessió, aparegueren ceràmiques indígenes, globulars i troncocòniques que foren traslladades al museu del col·legi de Monti-sion. (DF/M)

VIC DE SUPERNA I SERRA, ANTONI (Palma 1718 - 1789) Gravador. És autor d'una làmina de sant Antoni de Pàdua (1742) i d'una altra de santa Catalina Tomàs (1743). Deixà inèdits poemes en llatí i en català i un estudi geneològic de la seva família.

VICENÇ Família notarial documentada a Mallorca els s XVI-XVII. **Joan Vicenç —Major—** (Palma s XVI - ~1601) accedí al notariat (1589) a Palma, on exercí. Llegà cinc protocols (1589-1601), amb dades d'interès sobre Inca i Llucmajor. Treballà per a les famílies Fuster, Nét, Ripoll i Togores. Redactà contractes relatius a les rendes de la rectoria de Santanyí i de possessions de Deià (Son Ripoll des

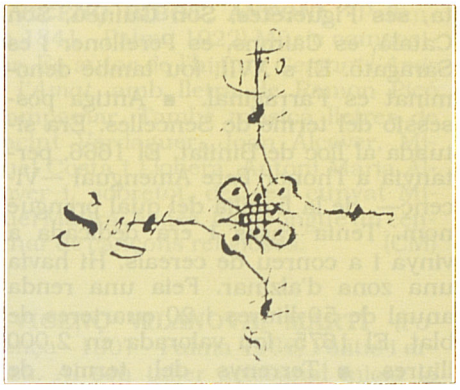

↑ Signatura de Joan Vicenç -Major-

Clot) i Lloseta (Aiamans). El seu fill **Perot Vicenç** (Palma s XVI - 1634) exercí de notari a Palma. Es casà amb Isabel Pérez, filla del notari Joan Pérez. El 1624, comprà un casal prop des Fossaret, a la parròquia de Sant Miquel, on tengué la notaria. Se'n conserven dos protocols (1623-31). Contenen dades sobre Alcúdia, Algaida, Llucmajor, Montuïri, Pollença i Porreres. Treballà per a les famílies Calafat de Valldemossa, Cotoner i Sanglada. Fou notari de bona part dels mercaders de Marsella que actuaven a Palma, particularment dels Boyer. Documentà l'arrendament (1626) pel mercader Jeroni Vallès dels productes de la Mensa Episcopal de Mallorca. Redactà contractes relatius a possessions, rafals, horts i molins d'Escorca (Cúber), Fornalutx (ses Begures), Inca (Son Fuster), Llucmajor (Cugulutx), Palma (molí d'aigua del carrer dels Oms, Son Fornari, molí d'aigua de la plaça del Mercat i Son Pardo). Fideïcometé els seus béns (1634) a favor dels Vicenç, per als quals féu fer un sepulcre a l'església de Sant Miquel (Palma). El seu fill **Joan Vicenç Pérez —Menor—** (Palma s XVII - 1670), accedí (1658) al notariat a Palma, on tengué la notaria a la parròquia de Sant Nicolau, a un casal guarnit amb escultures i pintures religioses, orfebreria i creus d'or amb les insígnies del Sant

↓ Signatura de Joan Vicenç -Menor-

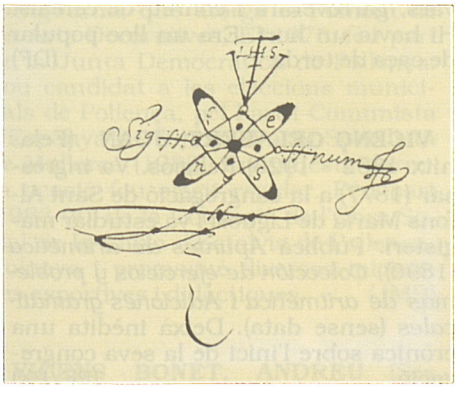

↑ Can Vicenç (Pollença)

Ofici. Hi tenia una biblioteca, en què figuraven llibres sobre l'art de notaria i un arxiu amb els protocols del notari Pere Joan Oliver Forners. Treballà també a Pollença, on tenia cases i un olivar. Fou (1661-70) escrivà major de la Cúria del Sant Ofici de Mallorca. Llegà dos protocols (1658-70) amb dades d'interès sobre Pollença. Contenen nombrosa documentació sobre activitats del Sant Ofici a Mallorca. Treballà per a les famílies Albertí de Caimari, Burguet, Cabanelles de Sant Vicenç, Cladera de sa Pobla, Fuster, Moragues de Valldemossa, Puigdorfila, Reus de Solleric, Roig d'Oliva, Sales, Serra —Perera—, Sunyer, Vallès d'Almadrà, Verí i Vilallonga de Tofla. Elaborà els comptes (1658-59) de l'heretat del senyor Pere Joan Burguet. Redactà actes relatius a possessions, rafals i cavalleries d'Algaida (Pola), Campos (cavalleria de la Roca), Escorca (Mortitx), Inca (Son Fuster), Manacor (Son Galiana i cavalleries del Pou d'Avall, Santa Cirga i Sarella), Muro (Son Serra i cavalleries de Morell i de la Serra), Palma (So na Jaume i Son Penaflor), Petra (sa Valleta), Pollença (Son Guilló), Porreres (es Pagos), Puigpunyent (Son Burguet), Santa Margalida (sa Boleda i Son Flor de Lloro), Sant Joan (Son Roig d'Oliva) i Selva (Son Joanotet). El notari Miquel Batle elaborà (1670) l'inventari dels seus béns. (DF)

VICENÇ, BERNAT (Sineu s XV - Palma 1462) Inquisidor de Mallorca. Ingressà a l'orde dominicà i rebé l'hàbit (1392) al convent de Palma. Cursà estudis en aquest convent fins que assolí el títol de mestre en teologia el 1422. Gaudí de gran popularitat com a predicador. Fou prior en cinc ocasions i representà el seu convent en el capítol provincial celebrat a Balaguer (1462), on actuà com a definidor. (MC)

VICENÇ, CAMP D'EN Al terme de ses Salines, situat entre l'estany de ses Gambes, el camp des Paller, na Mora i el turó des Verger. És documentat en el s XVIII. (M)

VICENÇ, CAN Antiga gerreria situada al carreró que anava de la placeta del Socors als Quatre Cantons de sa Gerreria, a la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. El 1661, pertanyia al gerrer Pere Vicenç, de qui prengué el nom. Tenia tres rodes de gerrer, un pou i un forn. Disposava de terra blanca i de negra. Era dedicada a la producció de cossis, gerres, gerres bastardes, cossiols, llibrells, olles coleres i servidores bastardes. La casa pairal dels Vicenç, família de gerrers, era a la travessa d'en Ballester, de Palma. (DF)

VICENÇ, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre l'hort de Carrossa, ses Fontanelles, el pla de Tarragona i can Morei. ■ Antiga possessió del terme de Pollença, que era situada a la vall de Son Marc. El s XVII, era denominada Son Vicenç. El 1675, pertanyia a l'honor Pere Vicenç, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb el camí de Pollença a Lluc, el camí dels Moliners i Llinars. Tenia cases, amb tafona i molí de

↑ Tomba de Ramon Llull, en la qual treballà Joan Vicenç

sang. Era dedicada a olivars i a conreu de cereals. Hi havia guardes de deu porcs, deu cabres i vuit ovelles. El 1685, era dividida en dues possessions, dites indistintament Son Vicenç, valorades en 2.000 i 1.440 lliures. El 1730, una de les possessions era de l'honor Pere Vicenç i confrontava amb can Sales, Llinars, can Pontico, cals Pares del Convent i el camí reial de Pollença a Son Marc. El 1997, era una propietat rústica situada entre can Fusteret, la Ruïna, els Costers i el torrent de la vall d'en Marc. (DF/M)

VICENÇ, JOAN (Mallorca s XV) Escultor. Treballà (1487), amb Francesc Sagrera, en l'obra del sepulcre de Ramon Llull, per a l'església conventual de Sant Francesc d'Assís, de Palma.

VICENÇ, JOAN (Pollença s XVI - Palma 1630) Religiós. Professà de franciscà menor. Fou predicador i definidor del seu orde a Mallorca i guardià del convent de Palma. El 1615, féu edificar dotze estacions del via crucis del camí que anava de Palma al convent de Jesús. El 1625, publicà el *Manual dels fruyts espirituals del via crucis*, que és un fulletó que conté temes per meditar a cada una de les estacions.

VICENÇ, MIQUEL (Mallorca s XVII) Mestre d'obres. És autor (1670-82) de l'església del convent de Sant Agustí, de Felanitx. (DF)

VICENÇ, MOLÍ D'EN Antic molí d'aigua, fariner, del terme de Selva. El 1609, pertanyia a Mateu Vicenç, de la família del qual prengué el nom. Tenia casa i, amb la sort de na Tòfola, era valorat en 600 lliures. (DF)

VICENÇ, RAFAL D'EN Al terme de Llucmajor, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1421. (M)

VICENÇ, SON Antiga possessió del terme de Felanitx. El 1683, pertanyia a Andreu Vicenç —Cosme—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i molí de sang. Hi havia 38 quarterades de sementers. Era dedicada a producció de cereals i a ramaderia ovina. ■ Antic rafal del terme d'Inca. Era situat entre el convent de les Monges de Sant Bartomeu i el camí reial de Selva. El 1643, pertanyia a l'honor Miquel Vicenç, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases i molí de vent, fariner. Hi havia 11 quarterades de sementers i era dedicat a conreu de cereals i lleguminoses. La casa pairal dels Vicenç era un gran casal, amb celler i botiga d'oli, situat al carrer que anava des del mercat dels Bous al convent de Sant Francesc, d'Inca. ■ Al terme de Selva. Era situat al lloc de Camarata. El 1616, pertanyia a l'honor Joan Vicenç, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb el nucli urbà de Selva i el camí de Lluc. Tenia cases, amb tafona i molí de sang. Era dedicat a olivars i a conreu de cereals i lleguminoses. N'eren pertinences sa Tanca de s'Albelló, sa Sorteta, ses Figueretes, Son Guineu, Son Català, es Cairons, es Perelloner i es Saragató. El s XVII, fou també denominat es Farraginal. ■ Antiga possessió del terme de Sencelles. Era situada al lloc de Binifat. El 1666, pertanyia a l'honor Pere Amengual —Vicenç—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia una zona d'alzinar. Feia una renda anual de 50 lliures i 20 quarteres de blat. El 1675, fou valorada en 2.000 lliures. ■ Terrenys del terme de Valldemossa, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1703. (DF/M)

VICENÇ BORDOI, LLORENÇ (Mallorca s XIX - Palma 1891) Polític. Estudià química a París i fou catedràtic de física i química de l'Institut Balear, des de 1836. Treballà en la construcció de bombes extractives d'aigua. El 1857, fou elegit diputat a Corts pel districte de Palma pel Partit Monàrquic Constitucional, de caràcter liberal moderat. El 1867, va esser nomenat president del Sindicat de Regs de l'Horta de Palma. El 1891, era president de les Salmes, d'Eivissa. L'Ajuntament de Palma li va dedicar un carrer. (PF)

VICENÇ CANYELLES, JAUME (Calvià 1861 - 1937) Músic compositor. Estudià música amb Pere Josep Canyelles. Fou (des de 1895) organista de la parròquia de Calvià. Compongué un *Te Deum*, per a tres veus; la romança *Ven a la Barca*; i les sarsueles *Es ca rabiós* i *Pagès de l'olla*. (CM)

VICENÇ DEL PLA DEL REI, SON Antiga possessió del terme de Valldemossa. Era situada al lloc del Pla del Rei. El 1627, pertanyia a l'honor Miquel Joan. Tenia cases, amb clastra i tafona. Era dedicada a olivars, garroverars i conreu de cereals. Hi havia un hort. Era un lloc popular de caça de tords. (DF)

VICENÇ GELABERT, JOAN (Felanitx 1852 - 1926) Religiós. Va ingressar (1877) a la congregació de Sant Alfons Maria de Liguori i va estudiar magisteri. Publicà *Apuntes de aritmética* (1890), *Colección de ejercicios y problemas de aritmética* i *Adiciones gramaticales* (sense data). Deixà inèdita una crònica sobre l'inici de la seva congregació. (PF/PX)

VICENÇ RIBOT, ANTONI (Pollença 1841 - Palma 1922) Músic compositor. És autor de l'himne *Cercant l'Amic a l'Amat*, amb lletra de Ramon Picó Campamar. També musicà lletres de Jacint Verdaguer, Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera, Antoni Maria Alcover i, sobretot, del seu cunyat Miquel Maura. A més, compongué un centenar de cançons religioses. (CM)

VICENÇ VILANOVA, MARTÍ (Pollença ~1907 - Palma 1936) Polític i artesà. Al seu taller artesanal inicià la recuperació de les robes de llengües. De tendència anarquista i anticlerical donà suport a les candidatures d'esquerra a l'Ajuntament de Pollença. Fou redactor del periòdic *Adelante* i col·laborà en *Cultura Obrera*. El febrer de 1936, féu part de la Comissió Gestora, de la qual fou tinent de batle fins que esclatà la Guerra Civil. El 18 de juliol escapà al setge de la Casa de la Vila i anà a Menorca, on s'incorporà a l'exèrcit republicà. Es dirigí cap a Barcelona, però el vaixell fou capturat pel bàndol nacional. Fou empresonat i afusellat a Palma. (JMB)

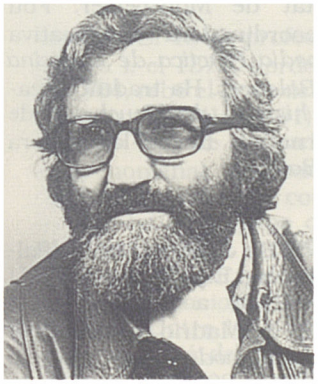

← Martí Vicens Alemany

VICENS ALEMANY, MARTÍ (Pollença 1926 - 1995) Artesà i polític. A la segona meitat de la dècada de 1940 obrí un taller de teixidor al carrer dels Reis Catòlics, de Pollença. El 1960, obrí el taller botiga Galeries Vicenç. El 1980, obtingué el primer premi a la Mostra Internacional d'Artesania d'Avantguarda, que atorga el Foment de les Arts Decoratives. El 1975, féu part de la Junta Democràtica de Pollença. Fou candidat a les eleccions municipals de Pollença, pel Partit Comunista d'Espanya (1979) i pel Partit Socialista de Mallorca (1983). En aquesta darrera ocasió fou elegit regidor. Féu part (1983-90) de la Comissió de l'Obra Social de la Caixa d'Estalvis de Pollença-Colonya i promogué diverses iniciatives esportives i didàctiques. (JMB)

← Andreu Vicens Bonet

VICENS BONET, ANDREU (Ses Salines 1935) Polític. El 1979, encapçalant la candidatura del Grup Independent Democràtic de ses Salines, que obtengué la majoria absoluta, fou nomenat batle. Durant la seva administració, es construïren l'escola pública i la depuradora de la Colònia de Sant Jordi.

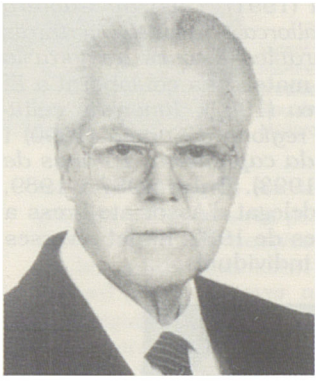

← Gabriel Vicens Bonet

VICENS BONET, GABRIEL (Ses Salines 1906) Poeta. Entre d'altres obres de poesia, és autor de *Vida nova* (1978), *Mals per culpa* (1980), *Béns per mèrit* (1981), *Fonts de felicitat* (1984), *Espinas y flores* (1986), *Labrando felicidad* (1988), *Sonetos* (1988), *Diamantes de la mina evangélica* (1991), *Valores humanos* (1992) i *Alimento del alma* (1994). Ha col·laborat en publicacions periòdiques, com *Arboleda*, *Diario de Mallorca* i *Ultima Hora*.

VICENS CAPÓ, MIQUEL (Felanitx 1915) Músic. El 1921, es traslladà a Argentina amb els seus pares, on inicià els estudis musicals amb Francesc Riera. El 1924, tornà a Mallorca. El 1934, aprovà el curs superior de piano al Real Conservatorio de Madrid. El 1938, es va fer càrrec del conjunt musical *Los Trashumantes* (←). El 1950, es traslladà a Amèrica, on féu una gira per Canadà, Estats Units, Cuba i Mèxic. Residí (fins al 1971) a Mèxic. El 1971, tornà definitivament a Mallorca, on continuà actuant com a solista de

→ Miquel Vicens Capó

piano. Així mateix, ha compost peces per a piano, com *Castell de Santueri*, *Lamento*, *Nocturno para una dama*, *L.T.'s B. Woogie*, *Concert de Galatzó*, *Fantasia núm 1*, *Fantasia en mi menor núm 2* i *Romeria*, i per a orquestra *Fantasia per a guitarra i orquestra en fa sostingut menor* (1982). Té enregistrats discs de jazz i música clàsica.(CM)

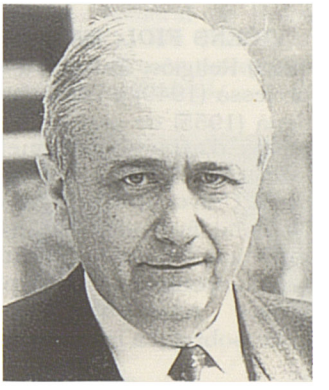

→ Antoni Vicens Castanyer

VICENS CASTANYER, ANTONI (Marsella, França 1932) Filòleg i investigador. Es llicencià (1962) en dret i filosofia i lletres a la Universitat de València. Entre 1967 i 1968, va esser director de l'institut de batxillerat de la Seu d'Urgell. Posteriorment, ocupà el mateix càrrec als instituts d'Inca (1972-73) i al Ramon Llull, de Palma (1979-80). Es doctorà (1970) en filologia francesa per la Universitat Complutense, de Madrid. Des de 1980, ocupa la càtedra de filologia francesa de l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica. Entre 1981 i 1983, va esser director adjunt de l'Institut de Ciències de l'Educació —ICE—. Des de 1991, és vicerector de l'Estudi General Lul·lià. Ha publicat articles a les revistes *Apuntes de Educación*, *Annals* i *Maina*. És autor de *Principios de didáctica de la lengua francesa* (1991), *Sollerics a França. Passions i quimeres* (1993) i *Jeroni Frontera, matemàtic. Un mallorquí a París durant el segon imperi* (1995). Així mateix, també té estudis

publicats als llibres col·lectius *Georges Bernanos 1888-1988* (1988) i *Aspectos de la didáctica de la lengua y literatura* (1995).

VICENS ESCANDELL, JAUME (Palma 1956) Poeta. És autor dels reculls de poemes *Dècada Primera* (1991) i *Poemes Negres* (1991).

← Bartomeu Vicens Fiol

VICENS FIOL, BARTOMEU (Alaró 1923) Religiós. Estudià a València, on professà (1949) a l'orde dominic i s'ordenà (1955) de prevere. Després d'un temps d'activitat catequètica als suburbis de València, va esser professor de la Universitat Laboral de Còrdova. Ha estat fundador de l'Institut Home, mitjançant el qual continua la seva actuació apostòlica. Ha fet part de nombroses representacions diplomàtiques, sobretot a Rússia.

VICENS MASSANET, JAUME (Mallorca s XIX - s XX) Sindicalista i actor. El 1902, era director de la Càtedra de Declamació del Centre Obrer de Palma. El 1904, fou elegit vocal de la Junta de Reformes Socials de Palma. En aquella mateixa època, era president del Centre Instructiu Obrer. Afiliat al Partit Socialista Obrer Espanyol, abandonà aquest partit el 1905. Partidari del mutualisme, fou president del Mont de Pietat de la Federació Local de Societats Obreres. El 1911, aconseguí la presidència d'aquesta federació obrera (1911) i, posteriorment, dirigí la Secció de Socors i Retir. Entre 1917-18, evolucionà cap al sindicalisme catòlic. Assumí tasques de responsabilitat en la Federació Obrera Catòlica de Mallorca.

VICENS MATEU, JOSEP (Pollença 1957) Fotògraf. El 1981, començà de reporter gràfic al diari *El Día* i, d'ençà de 1985, és cap de l'àrea de fotografia d'*El Día del Mundo*. També ha col·laborat a les revistes *Tribuna* i *Cambio 16* i als anuaris *Mallorca, fotografies de premsa* (1987) i *Fotografies de premsa 1989-1992* (1992). Amb relació als llibres, ha il·lustrat els quatre primers volums de *Possessions de Mallorca* (1985-92), *El tiempo verdadero* (1988), els set volums de la *Història de les Balears* (1989), *Mallorca, serra de Tramuntana* (1991), *Guia de Cabrera* (1991), *Mallorca, espais naturals* (1995) i *Paraules i coses de foravila* (1996). Així mateix, ha col·laborat a *El rei i Mallorca* (1987), *Itineraris culturals de les regions d'Europa* (1990) i *Girant l'ullada cap enrera, 10 anys de Parlament* (1993). Entre 1987 i 1989, va esser el delegat d'Associate Press a Mallorca. Des de 1982, ha fet diverses exposicions individuals.

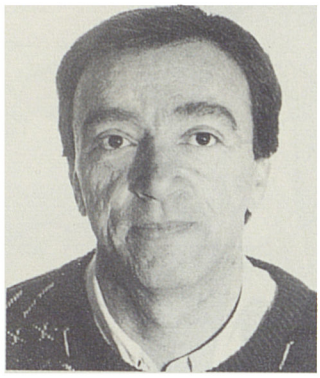

← Josep Vicens Mateu

→ Carlota Vicens Pujol

← Antònia Vicens Picornell

VICENS PICORNELL, ANTÒNIA (Santanyí 1941) Escriptora. S'inicià en la literatura el 1968, amb el recull de narracions *Banc de fusta*, premi Cantonigròs 1966. El 1968, publicà *39° a l'ombra*, premi Sant Jordi 1967, que marcà una fita important dins la novel·lística insular, en presentar la crisi que ha causat a Mallorca la irrupció del turisme. Posteriorment, ha publicat les narracions de *Material de fulletó* (1971), el recull de cartes fictícies *Primera comunió* (1986) i les novel·les *La santa* (1980), *Quilòmetres de tul per a un petit cadàver* (1982), premi Ciutat de Palma 1981, *Gelat de maduixa* (1984), premi Ciutat de València 1984, i *Terra seca*. Estilísticament, la seva obra es caracteritza per la riquesa del llenguatge, directe i amb usos dialectals.

VICENS PUJOL, CARLOTA (Palma 1967) Filòloga i traductora. Es llicencià (1990) en filologia romànica a la Universitat de Barcelona. Posteriorment amplià estudis a la Universitat Paul Valéry, de Montpellier, i a la de Heidelberg (Alemanya). El curs 1990-91, féu classe de llengua espanyola a la Universitat de Montpellier. Fou (1995-97) coordinadora informativa de l'*Enciclopedia Práctica de Medicina y Salud de Baleares*. Ha traduït al català *L'altra història de Mouchette*, de Georges Bernanos. És col·laboradora del *Diari de Balears*.

VICENS VICH, JESÚS BLAI (Palma 1952) Sociòleg. Es llicencià (1981) i es doctorà (1990) a la Universitat Complutense, de Madrid, amb la tesi *El impacto de la modernidad sobre la salud*. Fou (1978-80) professor de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona. Entre 1978 i 1991 féu classes a la Universitat de les Illes Balears. Des de 1991, és professor titular del Departament de Sociologia i Metodologia de les Ciències Socials de la Universitat de Barcelona. Ha fet estudis sociològics diversos sobre Mallorca, un dels quals obtengué el premi de Rehabilitació del Patronat Municipal de l'Habitatge (1988). És autor d'*El valor de la salud: una reflexión sociológica sobre la calidad de vida* (1995) i, en col·laboració, *La integración sociocultural de los inmigrantes en Cataluña* (1981) i *Nuevas perspectivas en el desarrollo de la sociedad civil* (1989). Ha publicat articles en diverses revistes científiques.

VICENT FERRER, SANT (València 1350 - Gwened, França 1419) Pre-

← Sant Vicent Ferrer mentre predica a la Seu de Mallorca

dicador. El 1369, professà a l'orde dominicà i, el 1378, s'ordenà de prevere. El 1384, rebé el grau de mestre en teologia i ocupà (1384-91) aquesta càtedra a la Seu de València. El 1389, va esser nomenat predicador general de l'orde. Fou (1395-99) confessor i capellà domèstic del papa d'Avinyó Benet XIII. Intervengué en les negociacions per posar fi al Cisma d'Occident. Les seves predicacions foren iniciades a València. Entre 1412 i 1416, es dedicà a la conversió de jueus i sarraïns. Va recórrer diverses vegades les terres de parla catalana, en molts llocs dels quals encara és viva la tradició del seu pas, com Mallorca. L'1 de setembre de 1413, va arribar a l'Illa, acompanyat del bisbe Lluís de Prades. Durant tot el mes predicà a les esglésies de Palma, especialment al convent de Sant Domingo. Les funcions començaven amb la celebració de la missa, continuaven amb un sermó i acabaven amb una processó de penitents. Al començament d'octubre, inicià la missió pels pobles, on predicava entre dos i cinc sermons, segons la importància de cada un. Era acompanyat pel bisbe i predicava a les places perquè la gent no cabia dins les esglésies. Evitava repetir el contengut dels sermons. El 7 de desembre tornà a Palma per començar una altra tanda de sermons que durà fins al 22 de gener de 1414, en què sortí de Mallorca. La seva predicació produí un gran impacte a l'Illa i en són testimoni les tradicions i llegendes sobre la seva persona que han arribat fins als nostres dies, algunes de les quals han estat recollides per Antoni Maria Alcover a les *Rondalles Mallorquines*. També va fer llargs itineraris per Castella, fins a Galícia, i per França, fins a la Bretanya, pel Llenguadoc, i fins al nord d'Itàlia i de Suïssa. Era un predicador d'una habilitat i una capacitat de persuasió excepcionals. Les referències constants a la fi del món, la comminació a la penitència i la conversió eren les característiques principals dels seus sermons. Adquirí també fama de taumaturg. És autor de diversos tractats, com *Contemplació molt devota qui comprèn tota la vida de Jesucrist, salvador nostre, ab les propietats de la missa* (editat a València el 1518), *De moderno Ecclesiae Schismate* (publicat a Roma el 1901) i *Tractatus de vida spirituali*. Va esser canonitzat el 1458 pel papa Pius II. (AS)

VICEOLO Antic molí del terme de Palma. És registrat en el *Llibre del repartiment de Mallorca*.

VICH ANDREU, JOSEP (Palma 1907 - 1995) Militar. El 1925, ingressà a l'Acadèmia d'Infanteria i el 1930 tenia la graduació de tinent. Quan s'inicià la Guerra Civil es trobava destinat al Regiment d'Infanteria 28 (Palma). El març de 1937, ascendí a capità i anà a la Península. Acabada la guerra, obtengué el diploma d'estat major (1944). Va esser tinent coronel cap d'estat major de la Comandància de Tropes de Mallorca (1954-63) i coronel del Regiment d'Infanteria Palma 47 (1965-67). Ascendí a general de brigada (1967) i fou cap d'estat major de la Capitania General de Balears (1968-69). El 1971, fou promogut a general de divisió. Era en possessió de la medalla militar individual. (DJ)

→ Josep Vich Andreu

→ Rafel Vich Bennàssar

VICH BENNÀSSAR, RAFEL (Felanitx 1893 - Palma 1945) Músic. Fou alumne de Josep Massot, de Vicenç Maria de Givert i de Felip Pedrell. Estudià (1914-21) al Seminari Conciliar de Sant Pere, de Palma, i en fou organista. El 1921, fou ordenat de prevere al Seminari de Sant Pelagi, de Còrdova, d'on va esser, entre 1921 i 1931, catedràtic de música. Aquests mateixos anys, fou organista i mestre de capella de la catedral de Còrdova. De tornada a Mallorca, va esser organista de la Seu de Mallorca (1931-45) i professor del Conservatori Professional de Música i Dansa de Balears (1935-45). Compongué obres corals, com *Adamunt l'illa daurada* (1938), *Salve Regina* (1940), *Ave Maria Stella* (1942), *In manus tuas* (1942), *Missa facilissima* (1943), *Petit Oratori Lluc* (1943), *Psalmus XV. Conserva me* (1944), *Jesu Re-*

demptor (1944), *Salve Lucana* (1944) i *L'Encontrada* (1944). També és autor de *Melodies populars de Felanitx i Lluc-major* (1944). (CM/PF)

← Antoni Vich Cladera (retrat d'Archie Gittes)

VICH CLADERA, ANTONI (Sencelles 1887 - Palma 1980) Músic i empresari. Estudià música amb Joan Torrandell, Bartomeu Vich Bennàsser i Josep Segura Cortès. El 1912-15, residí a l'Argentina, on actuà com a violinista i féu part de la *Gran Compañía de Zarzuelas y Operetas*. Tornà a Inca el 1925 i fou l'empresari del Teatre d'Inca i fundador (1928) dels Tallers Gràfics Vich, on s'imprimiren, entre d'altres, els setmanaris *Ciudad* i *Brisas*. És autor de *Recuerdos de antaño*, publicats primer al setmanari *Ciudad* i, després, en forma de llibre. (CM/GEM)

VICH COMA, EDUARD (Barcelona 1952) Pintor. De jove, fixà la residència a Mallorca. Estudià (1973-77) a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma. El 1975, féu la primera mostra individual a Palma, on posteriorment ha exposat en diverses ocasions. També ha fet exposicions a Logronyo, Manacor, Felanitx, Múrcia, Pollença, Eivissa, Madrid (1988 i 1994), Inca, Lió i Vienne (França). La seva obra ha evolucionat en el marc dels nous expressionismes. Com a il·lustrador, ha col·laborat en els diaris *Ultima Hora* i *Baleares* i en la revista *Latitud 39*. Ha estat guardonat amb les primeres medalles de dibuix (1982) i de pintura (1990) del Saló de Tardor del Cercle de Belles Arts de Mallorca.

↓ Eduard Vich Coma, *Estudi amb mirall*

← Antònia Vich Molinas

VICH MOLINAS, ANTÒNIA (Palma 1947) Fumadora de pipa. El 1985, participà en el Campionat Mundial de fumada lenta de pipa, celebrat a Palma, i quedà classificada la primera espanyola. El 1986, guanyà el primer premi del Campionat d'Espanya de fumada lenta de pipa, en la modalitat femenina.

↓ Maria Vich Nadal, *Sense títol*

VICH NADAL, MARIA (Felanitx 1931) Pintora. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma, a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona, i a l'Acadèmia de la Grande Chaumière, de París. També fou alumna de Joan Miralles i de Tito Cittadini. El 1955, féu la primera mostra individual a Palma, on posteriorment ha exposat en nombroses ocasions. També ha fet exposicions a Felanitx, Barcelona (1977 i 1993), Vitòria (1977), Inca, Cala d'Or (Santanyí), Cala Bona (Son Servera) i Formentor (Pollença). A la seva obra, plasma una temàtica de paisatges urbans i rurals, a més de bodegons i figures femenines.

→ Josep Lluís Vicho Martí

VICHO MARTÍ, JOSEP LLUÍS (Palma 1957) Boxador. Fou campió d'Espanya amateur (1978) de pes ploma i debutà com a professional el 1979. Participà (1979-86) en 40 combats i fou campió d'Espanya en dues ocasions; en la primera (1981) guanyà Zastra i en la segona (1984), Carlos Miguel Rodríguez. Disputà el títol europeu en diverses ocasions però no l'aconseguí. El 1986, combaté per darrera vegada. (JPa)

VICH SALOM, JOAN (Santa Maria del Camí 1884 - Palma 1958) Historiador i prevere. Des de 1948, va esser bibliotecari i cronista de la diòcesi de Mallorca. És autor d'*Aspectos históricos de la Casa Real de Mallorca* (1948), *Son Torrella de Santa Maria* (1958), *El Excelentísimo y Reverendísimo don Mateo Jaume Garau, Obispo de Mallorca y de Menorca* (1962) i els reculls documentals *Documentos Regni Majoricarum* (1945) i *Miscelánea Tridentina Maioricense* (1946). Publicà articles al *Bolletí de la Societat Econòmica Lul·liana*, *Documenta* i *Lluc* i deixà inèdits diversos treballs sobre història de l'església a Mallorca. (BF/GEM)

VICH SANCHO, LLORENÇ (Palma

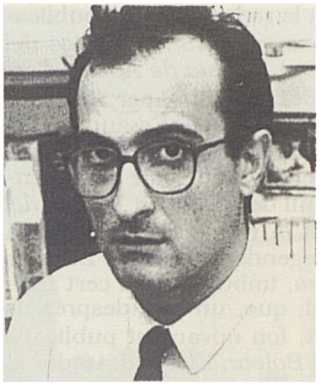

← Llorenç Vich Sancho

1964) Escriptor i periodista. És autor del recull de contes *Apasionada muerte* (1986), del llibre de narrativa breu *L'opositor* (1985) i del llibre *Banyalbufar. Imatges d'ahir* (1997). Fou cofundador de les revistes *Alba Flor, Artres, Escalbruix* i *Vola Tord* i promotor, el 1987, d'Edicions de la Riba.

VICH TUGORES, JOAN (Marratxí 1952) Pintor. Obtengué (1992) el títol de professor de dibuix a l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona. Féu (1976) la primera mostra individual a Palma, on posteriorment ha exposat en diverses ocasions. El 1995, féu una exposició a Madrid. Ha participat en fires internacionals d'art contemporani, com Arte Fiera (1987 i 1988) de Bolonya (Itàlia) i INTERARTE (1988), de València. La seva obra, que recull, sobretot, paisatges urbans, s'ha desenvolupat en el marc del realisme.

VICH VAQUER, FRANCESCA

↓ Dibuix de Joan Vich Tugores

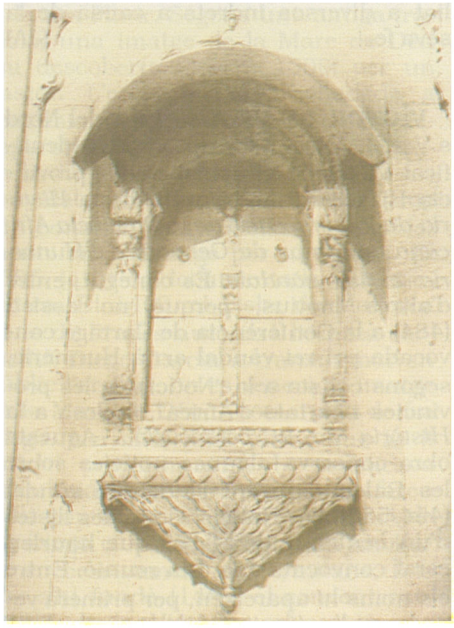

↑ Francesca Vich Vaquer, *Abstracció*

(Palma 1941) Pintora. Es graduà (1978) a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma. S'inicià com a retratista i durant uns anys féu màscares i ceràmica. Féu (1981) la primera mostra individual a Palma, on també ha exposat el 1984 i el 1991. Posteriorment, ha fet exposicions a Sóller (1991), Pollença (1992), Barcelona (1994) i València (1994). La seva obra s'inclou dins el camp de l'abstracció.

VICIANA, RAFEL MARTÍ DE (Borriana, Pais Valencià 1502 - 1582) Cronista. Doctor en ambdós drets per la Universitat de València, fou notari de la Cort del Batle i justícia de Borriana. És autor de la *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia* (1564-66), en quatre volums. El llibre quart està dedicat exclusivament a descriure la Germania de València i es detallen i documenten les relacions entre els agermanats de Mallorca i de València. Inclou, traduïdes al castellà, cinc cartes enviades pels agermanats mallorquins als valencians el febrer i març de 1521. Els illencs hi expliquen la seva revolta i sol·liciten consell per organitzar-se i per coordinar-se. (JJ)

VIC I MANRIQUE DE LARA, JOAN (Alzira, València s XVI - Tarragona 1611) Bisbe. Estudià humanitats a la Universitat de València i teologia a la de Salamanca, universitat de la qual fou rector. Guanyà, per concurs, el jurat de Xixona (Alacant), tot i que no féu mai efectiva l'ocupació del càrrec.

↑ Joan Vic i Manrique de Lara

Felip II l'envià com a ambaixador al Vaticà per entrevistar-se amb el papa, amb l'objectiu d'establir una estratègia per evitar la penetració del luteranisme a Espanya. El 1573, fou designat bisbe de Mallorca, càrrec que ocupà fins al 1604. Continuà la reforma eclesiàstica tridentina iniciada a Mallorca pel bisbe Diego de Arnedo. D'acord amb aquesta línia d'actuació, substituí el ritu mallorquí per la litúrgia tridentina, per la qual cosa féu redactar el *Manuale Sacramentarum* (1601). Celebrà diversos sínodes. Defensà i promogué la utilització de la llengua catalana a les cerimònies religioses, per facilitar la comprensió dels fidels que desconeixien el castellà. Realitzà diverses visites pastorals, les cròniques de les quals han esdevengut una font important per als historiadors. Impulsà la recuperació del cant coral amb acompanyament d'orgue a les cerimònies religioses. Durant la crisi econòmica que patí l'Illa entre 1591-97, manà sota pena d'excomunió que tothom declaràs tota la seva producció de cereals i farina que tenia per poder facilitar el repartiment que havien de fer les universitats entre la població. Reformà l'Hospital General de Mallorca i el forní de tot tipus d'elements per millorar-ne el servei. Promogué algunes reformes a la Seu. Durant part del seu bisbat coincidí amb el virregnat del seu germà Lluís Vic i Manrique de Lara. El 1604, va esser nomenat bisbe de Tarragona. (JMB)

VIC I MANRIQUE DE LARA, LLUÍS (València s XVI - Palma 1594)

↑ Son Vic Nou (Calvià)

Virrei. Fou alcaid de Peníscola (País Valencià) i comanador major de Montalbán (Aragó), de l'orde de Sant Jaume. El 1583, Felip II el nomenà lloctinent general i virrei del regne de Mallorca, càrrecs que ocupà fins a la seva mort. Des de 1573 el seu germà Joan era bisbe de Mallorca. Les seves principals preocupacions foren la repressió del bandolerisme, la defensa de l'Illa i la manca de queviures. El 1584, publicà uns edictes per reprimir el bandolerisme i regular els costums. El gener i febrer de 1585, inspeccionà els recursos militars de totes les viles i de Palma i envià a la Cort una detallada relació dels aspectes que considerà més interessants per a la defensa de Mallorca. També visità sa Dragonera i féu reparar el castell de Cabrera. El 1588, reclutà les lleves de soldats sollicitades per la monarquia arran de l'expedició militar contra Anglaterra. S'enfrontà amb els jurats perquè intentà, en contra dels privilegis del regne, que la Universitat no enviàs més ambaixades a la Cort sense la seva autorització. El 1589, prengué diverses mesures preventives per impedir que l'epidèmia de pesta que patia Barcelona s'estengués a Mallorca. A causa de la mala collita de 1591 va haver de taxar i racionar el pa. Aquell mateix any, prohibí per raons defensives construir cases o conrear horts a menys de mil passes de les noves murades. Impulsà la reparació de diversos camins, sobretot els de Sóller i de Lluc. El 1590, prohibí la celebració de balls nocturns als domicilis de persones no considerades de qualitat. Morí en l'exercici del càrrec i va esser enterrat a la capella de Sant Pere de la Seu. (JJ)

VIC MORERA, SON Antic rafal del terme de Banyalbufar. El 1611, pertanyia a Joan Vic —Morera—, de la família del qual prengué el nom. Les cases i l'hort Petit confrontaven amb el camí de Palma. L'hort Gran, amb zones de reguiu i de vinya, confrontava amb els camins de sa Canaleta i de sa Galera. La vinya del Coll confrontava amb el camí d'Estellencs. (DF)

VIC NOU, SON Possessió del terme de Calvià, situada entre la possessió de Peguera, el puig Revell, el puig Pelat i Torà. (M)

VICS, ES Antic conjunt de cases, amb dos molins de vent, fariners, del terme de Palma. El 1658, pertanyia al mercader Jeroni Barceló, que l'arrendà, per 65 lliures anuals, als germans Josep i Pere Joan Vic, dels quals prengué el nom. (DF)

VIC SASTRE, JOSEP FRANCESC (Palma 1827 - Andratx 1859) Escriptor. Estudià a l'Institut Balear de Palma i, el 1843, s'instal·là a Barcelona. Hi començà la llicenciatura de dret, però l'acabà (1847) a Madrid, on havia fixat la residència. Allà, mantengué una estreta relació amb Jeroni Rosselló Ribera i Marià Aguiló Fuster i començà a exercir d'advocat. A Madrid, entrà a la redacció de les publicacions *El Ensayo* (1848), *El Amigo del Pueblo* (1849) i *Revista de Ambos Continentes* (1858). El 1859, per raons de salut, tornà a Mallorca. És autor de la novel·la *La cruz del bosque* (1857), immersa dins el romanticisme sentimental, i del recull de llegendes *Vigilias del hogar* (1858). A més, el 1858, editá a Madrid la llegenda romàntica *El canto de la lechuza*, imbuïda d'un cert contingut social, que, un any després de la seva mort, fou novament publicada a la *Revista Balear*. El 1858, traduí al castellà les *Poesies fantàstiques* de Tomàs Aguiló. De la seva producció poètica, pràcticament inèdita i escrita la major part en castellà, en destaca la composició *La llengua llemosina*. Fou publicada (1846) a *El Genio de la Libertad* i es tracta d'un manifest a favor de la Renaixença, dins la línia d'*Oda a la Pàtria* de Bonaventura Carles Aribau. Col·laborà, també, al *Diario de Palma*. (CSV)

VÍCTOR DE TUNNA (Àfrica del Nord s VI - 566?) Bisbe. El nom de la seva seu episcopal és incerta, tot i que la tesi més compartida admet el de Tunna. Segons una *Chronica* que va compondre, l'emperador Justinià el desterrà (555) a les Balears, perquè s'oposava a condemnar els *Tres Capítols*, denominació que feia referència a les persones i els escrits que defensaven el nestorianisme. No es té cap notícia de la seva estada a les Balears. De la *Chronica*, que començava amb la creació del món i acabava el 566, solament se n'han conservat els anys 443-566. Aquesta darrera data seria la de la mort de Víctor, que havia estat exiliat a diversos indrets a causa de la seva fe. (JA)

VÍCTOR DE VITA (Àfrica del Nord s V - ?) Bisbe i escriptor. S'ha identificat Víctor de Vita, bisbe de la província Bizacena, amb l'autor de la *Història de la persecució de la Província Africana en temps de Genseric* i d'*Hunneric rei dels vàndals*. És conegut, entre d'altres motius, perquè no assistí (484) a la Conferència de Cartago convocada pel rei vàndal arrià Hunneric, segons consta a la "Notícia de les províncies i ciutats d'Àfrica", inclosa a la *Història de la persecució*... Aquesta obra conserva algunes notícies sobre les Balears durant el domini vàndal (454-534). La "Notícia" conté les llistes d'un centenar de bisbes que haurien estat convocats a la dita reunió. Entre els noms hi apareixen, per primera vegada a l'antiguitat, els tres bisbats

↑ Exterior de l'ermita de la Victòria (Alcúdia)

històrics de les illes Balears, Macarius de Minorica, Ilelias de Maiorica i Opilio de Ebusus. És l'única vegada que apareix citat el bisbe de Mallorca. Els bisbes no es presenten amb el nom d'una ciutat episcopal, sinó que el seu títol es pren del nom de l'illa respectiva. De la "Notícia" no es desprèn que els tres bisbes balears fossin maltractats, ni tan sols és segur que anassin a Cartago, encara que tampoc no es pot excloure cap d'aquestes possibilitats. (JA)

VICTÒRIA, ERMITA DE LA Oratori situat al terme municipal d'Alcúdia, a la part nord-oriental de la península des Pinar. Segons una antiga tradició, una imatge de la Mare de Déu fou descoberta (devers 1300) per un pastor. L'estàtua fou traslladada a l'església parroquial de la vila, però desapareixia i tornava a l'indret de la troballa. El lloc de les aparicions fou assenyalat amb tres creus i ben a prop s'hi construí una capella i, probablement, un habitatge per al custos. El 1395, ja hi és documentada vida eremítica. El 1403, el bisbe de Mallorca Lluís de Prades autoritzà l'ermità carmelità Diego García a transformar en públic l'oratori, on es venerà la imatge de la Mare de Déu, anomenada de fra Diego. L'ermità, amb altres que se li uniren posteriorment, hi practicava l'alquímia i les seves medicines foren molt populars. Després de la mort de fra Diego el 1426, l'ermita fou habitada successivament per ermitans, fins que s'hi fundà (1482) el convent carmelità de la Victòria, advocació que també prengué la Mare de Déu de fra Diego. Durant les Germanies, el 1522, el prior del convent, Antoni d'Àvila, donà l'alerta als alcudiencs d'un imminent assalt de la ciutat per part dels agermanats. Vençuts aquests, es féu una processó solemne d'agraïment a la Mare de Déu, que des d'aleshores rebé exclusivament aquesta advocació. Quan el 1524, s'acabà la guerra, els jurats d'Alcúdia donaren llicència al convent per construir de set a dotze ermites. Probablement, l'habitaren fins al Concili de Trento (1545), que prohibia habitar en despoblat a les comunitats. A mitjan s XVI, els continus desembarcaments de sarraïns, obligaren a desallotjar l'edifici i traslladar la imatge a l'església parroquial. Aquest abandó provocà l'enderrocament del campanar, que fou reconstruït el 1576, el mateix any que s'autoritzà la tornada dels religiosos a l'oratori. El convent no prosperà i desaparegué devers 1590. El 1608, era en estat ruïnós i els jurats tornaren reconstruir-lo. El 1616, fou creada la confraria de la Mare de Déu de la Victòria per tenir-ne cura. El 1644, els jurats l'elegiren patrona d'Alcúdia. El 1679, es començà la reforma i l'ampliació de l'oratori. En fou el mestre picapedrer Pere Torrandell. Es desmuntà l'església vella i, el 1695, es posà al capdavant de les obres Agustí Isern, de sa Pobla. La nova església fou beneïda el 1704. El 1714, es col·locà el paviment i, el 1716, es posà la base de pedra de Binissalem que suporta el retaule. L'escultor Miquel Riutort obrà (1787) el retaule major. L'oratori fa 10,80 m de llargària i 5 m d'amplària. La construcció és de pedra de gres i edificada sobre una esplanada. L'església ocupa la part inferior de l'edifici. Al frontis hi ha un portal allindanat i, a sobre, un ninxol amb una imatge i una rosassa. El porxo té quatre finestres, amb la data de 1694. L'interior és de nau única amb tres capelles laterals i capçalera absidal. La coberta era de volta de canó i, al damunt, hi ha l'hostatgeria, amb cuina i habitacions. Als voltants, hi havia les instal·lacions de l'Institut Nacional de Conservació de la Natura —ICONA— que, el 1988, es

↓ Interior de l'ermita de la Victòria (Alcúdia)

↓ Mare de Déu de la Victòria (ermita de la Victòria, Alcúdia)

↑ Hotel Victòria (Palma)

convertiren en el restaurant Mirador de la Victòria. És tradicional la pujada anual a l'ermita el 2 de juliol. La zona ha donat nom a un alberg i a un lloc d'acampada.

VICTÒRIA, HOTEL Establiment fundat (1912) a Palma per Joan Palmer Miralles. És situat a l'actual avinguda de Joan Miró, a s'Aigo Dolça. El 1932, fou adquirit per Bartomeu Enseñat i, el 1975, per Hotels Mallorquins Societat Anònima. Entre 1962 i 1965, l'edifici fou reconstruït per l'arquitecte Luis Gutiérrez Soto. Fou reformat el 1987 i entre 1995-96. Els jardins, de caràcter subtropical, foren comuns amb l'hotel Fènix, amb el qual fou la seu de dos congressos de l'Associació d'Agències de Viatges Britàniques —ABTA— (1973 i 1983). Amb una categoria de quatre estrelles, té un total de 300 places.

VICTÒRIA, LA Embarcació del tipus navili. Era dedicada al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental i a l'Atlàntic. Feia 700 tones de port. N'era capità Jordi Tammes, d'Hamburg. El 1668, a Palma, per encàrrec del mercader Jacques Meveu, resident a Alacant, el mercader mallorquí Esteve Conrado hi carregà 200 pipes d'oli de Mallorca. (DF)

VICTÒRIA, TEATRE Vegeu *Teatre Victòria.*

VICTORICA, MIGUEL ANTONIO DE (Santander s XVIII - Madrid s XIX) Religiós i inquisidor. Havia professat de carmelità. Arribà a Mallorca per ocupar (1805-13) la plaça de fiscal del Tribunal de la Inquisició, que havia deixat vacant José Fernández de Llerena, en esser nomenat inquisidor de Mallorca. De tendència liberal, quan es creà la Junta Suprema Governativa, arran del confinament de Ferran VII a Baiona, fou nomenat vocal i secretari (1808). En representació del monarca, es traslladà a Cadis per exposar al Consell de Regència la conveniència que els presoners francesos abandonassin l'illa de Cabrera (1810). Edità publicacions de caràcter liberal, en les quals col·laborà, com *Aurora Balear* (1812), *Diario de Mallorca* (1808-14) i *Aurora Patriótica Mallorquina* (1812-13). Participà (1813) en la Junta de Censura Provincial. Feia part del Tribunal de la Inquisició quan les autoritats de l'illa comunicaren la seva supressió als inquisidors Juan Fernández de Legaria i Marcos Fernández Alonso. Per aquest motiu, amb altres destacats membres liberals, signà (1813) un escrit de felicitació per l'esmentada abolició, adreçat a les Corts de Cadis. Les seves idees polítiques provocaren l'aparició (1808 i 1812) de pasquins en contra de la seva persona i el seu empresonament arran de la reacció absolutista, després de la tornada (1814) de Ferran VII. A l'inici del Trienni Liberal, fou elegit diputat a Corts per Mallorca, acta que també obtengué a altres províncies, i optà (1820) per representar Santander. Posteriorment ingressà a l'Oficina d'Interpretació de Llengües i en fou secretari. És autor d'*Exhortación dirigida a los individuos del Tercio Naval de Mallorca en el acto de jurar la Constitución política de la monarquía española* (1812) i *Descripción poética de la villa de Sóller en el Reino de Mallorca* (1820). (MC)

VIC VELL, SON Possessió del terme de Calvià, situada entre la vall Verda, s'Estret de sa Cova, Son Trics i el puig des Cero. El 1450, era anomenada el Trull Vell. (M)

↓ Son Vic Vell (Calvià)

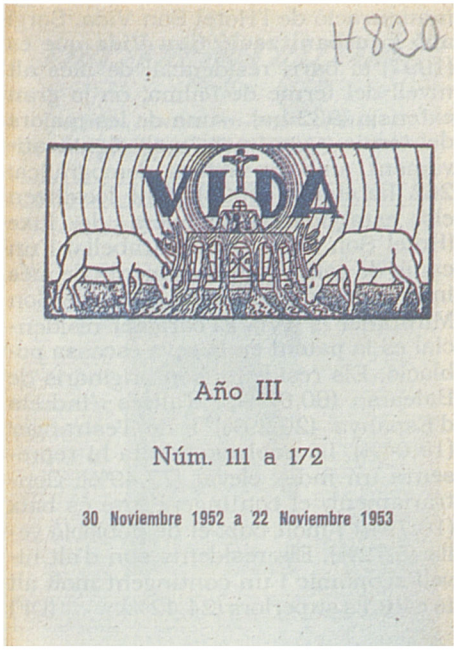

↑ Setmanari *Vida*

↑ Antigues cases de Son Vida, actual Hotel Son Vida

VIDA Setmanari religiós editat (1950 i 1968) a Palma pel Secretariat Catequístic. Sortia amb el subtítol *Boletín dominical diocesano* i a partir del número 11 es canvià per *Hojas Catequísticas*. Tenia diverses seccions fixes sobretot de caràcter catequístic i litúrgic. Publicà, a més, sèries d'articles sobre les advocacions marianes a Mallorca, la història de les parròquies de Mallorca i els ordes religiosos. S'editià a la tipografia dels Sagrats Cors i a la Impremta Alcover. Es redactava íntegrament en castellà. (JMB)

VIDA, SON Antiga possessió del terme de Palma. El 1518 fou adquirida pel senyor Mateu Vida, ciutadà, de la família del qual prengué el nom. El 1525, confrontava amb Son Cotoner, Valldurgent i el camí d'Andratx. Tenia cases, amb tafona, celler i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya i conreu de cereals. Aquest sistema de conreus s'hi mantengué fins al s XIX, en què els ametlerars substituïren les vinyes. El 1610, era del senyor Berenguer Vida, ciutadà. A les cases hi havia una notable biblioteca. Disposava d'un alambí per elaborar aigües cordials. Era un lloc popular de caça de perdius amb reclam i de tords amb filats. De la família Vida passà a la família Desmàs. El 1656, pertanyia al senyor Guillem Desmàs, ciutadà militar. Eren pertinences de la possessió les muntanyes i garrigues dites sa Cabana i les terres denominades sa Vinya Vella. Els Desmàs tenien la casa pairal al carrer de la Font de Santa Creu, a Palma. El 1718 morí Jaume Desmàs, el darrer d'aquest llinatge que fou senyor de Son Vida. Morí sense fills i deixà un fill natural: Francesc, nat d'una jove de 14 anys que el dit Jaume Desmàs havia raptat. El bord Francesc Desmàs reclamà l'herència paterna, però no pogué impedir que Son Vida passàs a la senyora Jerònia Trullols, viuda del seu pare. Jerònia Trullols llegà Son Vida al seu germà, el senyor Nicolau Trullols, marquès de la Torre, que fou procurador reial, general d'Artilleria i membre de la Inquisició. El s XVI, un avantpassat dels Trullols, dit també Nicolau Trullols, es casà amb l'única Vida, hereva d'una branca dels Vida i aportà un important patrimoni als Trullols. Els s XVII-XVIII, Son Vida tenia cases rústiques i fortificades, però amb un notable mobiliari de luxe. El 1863, la possessió pertanyia al senyor Francesc Trullols, marquès de la Torre, i tenia 430 quarterades. A la mort (1899) de la senyora Joana Adelaida de Rocabertí-Dameto, el senyor Ferran Trullols Dameto, marquès de la Torre, n'heretà els béns, entre els quals figurava el castell de Perelada (Girona). Per complaure la seva esposa, el marquès de la Torre reformà (1900-05) les cases de Son Vida seguint els models dels casals rurals de la noblesa europea. Convertí així les antigues cases de la possessió en un castell medieval, seguint l'estil de l'arquitecte Viollet-le-Duc, i decidí que Son Vida fos la rèplica del castell de Perelada. Les cases de Son Vida foren reformades emprant pedres de les pedreres de Son Vida i maons fets amb argila de la possessió. Els treballs foren realitzats per Joan Pagès, mestre d'obres del marquès de la Torre. Son Vida tenia aleshores devers 500 quarterades i confrontava amb Son Quint, Son Muntaner i Son Cigala. Hi havia extensos garroverars i ametlerars i conreus de cereals. Les pedres de les seves pedreres eren particularment estimades per ornar xemeneies. El casal senyorial de Son Vida, rebé visitants il·lustres, com la infanta Isabel Francesca de Borbó, Antoni Maura i el rei Eduard VII d'Anglaterra. Era ornat amb mobles i teixits de luxe. Hi havia una notable col·lecció d'armes de foc lleugeres —pistoles, arcabussos, espingardes— on destacaven peces importants de la producció de Ripoll (Catalunya). Les cases de la possessió foren finalment convertides en l'**Hotel Son Vida**. Establiment d'alt nivell, inaugurat el 1961 i reformat el 1972, va esser fundat per Joan Mora Gornals, Josep Lluís Ferrer Ramonell i Steve Kusak, que en foren propietaris fins al 1982, en què passà a pertànyer a Ashraf Marwan. El 1990, se'n féu càrrec el Grup Husa, que el vengué (1995) a Josep Schorghuler. El 1997, amb 171 habitacions —350 places— i 60.000 m^2 de terrenys, era un dels establiments hotelers més luxosos de Mallorca. Disposa d'un extens sistema de serveis complementaris, com restaurant, sala de convencions, piscina coberta, pistes de tennis, camp de golf i altres instal·lacions. El seu caràcter d'establiment d'alt nivell l'ha convertit en un

← Un dels menjadors de l'Hotel Son Vida, decorat per Ricard Anckermann

centre de constants trobades polítiques internacionals, com les converses entre Espanya i el Marroc (1965), les converses hispanoluses (1994) i la cimera de Transports de la Unió Europea (1995). S'hi han hostatjat Aristotelis Onassis, Christian Barnard, Anthony Quinn, Faisal d'Aràbia, Haile Selassie d'Etiòpia, Brigitte Bardot, Humbert de Savoia, Hassan II del Marroc, John Lennon, entre d'altres personalitats. El 1997, s'hi conserva una notable col·lecció de pintura i una part de la d'armes lleugeres de foc. Entre els quadres destaquen els retrats de l'arxiduc Carles d'Àustria i de la seva esposa Isabel de Brunswick i els quadres d'història *Desembarcament a Santa Ponça* (1900), d'Antoni Ribes Oliver, i *La batalla de Llucmajor* (1902) i *Entrada de Jaume el Conqueridor a Madina Mayurqa* (1903), de Faust Morell Bellet. El menjador és ornat amb teles murals que representen una cacera reial ambientada a la França del s XVII, obra de Ricard Anckermann, que la pintà per encàrrec del senyor Ferran Trullols, marquès de la Torre. Hi ha també pintures de Bartomeu Maura Muntaner. A mitjan s XX, la possessió —que havia perdut bona part del seu valor agrícola i ramader— fou afectada, com altres possessions dels voltants de Palma, per la demanda de terrenys per ampliar el nucli urbà. Fou finalment venuda i, el 1957, s'hi inicià el procés urbanitzador que —des de 1961— fou accelerat per la inauguració de l'Hotel Son Vida. Sorgí així la **urbanització Son Vida** que és (1997) el barri residencial de més alt nivell del terme de Palma, on la gran extensió (932 ha) —una de les majors del terme— contrasta molt significativament amb la feblesa demogràfica: 262 habitants (1993). S'hi localitzen els establiments hotelers de luxe (Hotel Son Vida i Hotel Arabella) i un camp de golf. Un dels elements de més interès històric són les cases de Son Muntaner (s XVI). El caràcter residencial es fa patent en la seva escassa població. Els residents són originaris de Balears (60,67%), d'altres indrets d'Espanya (20,29%) i de l'estranger (19,04%). La població adulta hi representa un índex elevat (77,49%). Contràriament, el contingent jove és baix (16,79%) i molt baix el de població vella (5,72%). Els residents són d'alt nivell econòmic i un contingent molt alt té estudis superiors (24,42%). (DF)

↓ Golf i urbanització Son Vida

VIDA I AUTONOMIA —VIA— Partit polític d'àmbit mallorquí creat el març de 1987. De caràcter ecologista i progressista, fou impulsat per Jaume Bonet Moll i Tomàs Martínez Miró. Obtengué 961 vots (el 0,29%) a les eleccions autonòmiques de juny de 1987. En els comicis municipals celebrats en aquella mateixa data, aconseguí un regidor, Pere Riera Fiol, elegit dins la candidatura Progressistes per Bunyola. El 1991-92, s'incorporà al Partit Socialista de Mallorca —PSM—.

VIDA FEMENINA BALEAR Re-

VIDA FEMENINA BALEAR

BOLETÍN DEL INSTITUTO DE LA MUJER QUE TRABAJA

CAJA DE PENSIONES PARA LA VEJEZ Y DE AHORROS

NUESTRA PATRONA

↑ *Vida Femenina Balear* (1930)

Vida Isleña

REVISTA QUINCENAL ILUSTRADA

↑ *Vida Isleña* (1912)

semanario balear Vida Isleña

EL MUSEO DEL LOUVRE:

El regalo más sublime de su aniversario

Joan : 80 años

MIRÓ

NUMERO 3 PRECIO 35 PESETAS

↑ *Vida Isleña* (1973)

vista mensual il·lustrada, publicada a Palma entre el febrer de 1930 i l'agost de 1935. Se subtitulava *Boletín del Instituto de la Mujer que Trabaja* i es dedicava, bàsicament, a fer propaganda d'aquesta institució. N'era director Mariano Millán López i es redactava en castellà. En sortiren 67 números, editats a la Tipografia Literària Balear i, posteriorment, a la Tipografia Literària fill i viuda de Gabriel Ordines. La redacció i l'administració eren al pas d'en Quint i, més endavant al carrer de Colom.

VIDA ISLEÑA Revista quinzenal il·lustrada publicada a Palma entre març de 1912 i febrer de 1913. Pretenia dotar les Balears d'un òrgan d'expressió de les manifestacions artístiques, de la literatura, de la ciència i del turisme. També plasmava d'una manera gràfica els esdeveniments més rellevants. Era impresa a la Tipografia d'Amengual i Muntaner i redactada en castellà. En sortiren 24 números, d'aproximadament devuit pàgines cada un. ■ Setmanari publicat a Palma entre abril i octubre de 1973. Donava a conèixer les notícies més rellevants de Mallorca. El seu editor era Joan Morro Albertí. Figurà com a director Bartomeu Terrades Mandilego. Sortia cada dissabte. Era redactat en castellà. Se'n publicaren 25 números, de 40 pàgines cada un.

VIDAL Família de mercaders conversos establerta a Mallorca a la segona meitat del s XV. **Ramon Vidal** (mort el 1457), casat amb Blanca, tenia part a naus, exportava teles per la ruta de llevant en la galera de Joan Bertran, comprava llana als jurats de Menorca i tenia per procurador el mercader genovès Antoni de la Sorba. El seu fill, **Joan Vidal** (Mallorca s XV), era el mercader més actiu de Mallorca, fou procurador de Lluís de Santàngel, major, amb qui tenia negocis. Fou arrendador dels drets del bisbe. Amb Pere Pardo posseïa el balener «Sant Joan», però noliejava moltes naus (entre aquestes el balener de Galceran de Santàngel) per a les seves activitats comercials. Exportava sal d'Eivissa i llana de Mallorca i Menorca a Gènova, amb el mercader genovès Lluís Centurió, a qui nomenà procurador. Als pariares mallorquins els venia llana de la terra i estrangera. Exportava teles i corall a Sicília, Nàpols i Alexandria. Importava blat de Sicília (que venia a les universitats locals), Tortosa i Barbaria, cera i lli d'Alger, tonyines de Cadis, teles d'Holanda i Gènova i esclaus. Fou condemnat per la Inquisició i cremat en estàtua per haver fuit de Mallorca el 1493. Les seves cases expropiades foren venudes per 920 lliures a Mateu de Bonapart. En primeres núpcies es casà el 1466 amb Maria, filla d'Antoni de Santàngel de Calataiud i en segones amb Maria Sánchez (família conversa aragonesa a la qual pertanyia Gabriel Sánchez, tresorer del rei) que fou relaxada en estàtua per fugitiva el 1489, igual que el seu fill Antoni (les cases del qual adquirí Baptista di Negro, mercader genovès). La Inquisició condemnà altres membres de la família: Ramon, Lleonard i Gabriel Vidal. (OV)

VIDAL, CAMP D'EN Al terme de Felanitx, estès entre can Puça, can Rigo, sa Galera Nova i na Jaume. ■ Al terme de Santanyí, estès entre l'hort d'en Bennàsser, Son Salom, Son Danús Vell i s'Olivó Nou. ■ Al terme de Selva, estès entre Son Bonafè, cas Rellotger, el puig de ses coves d'en Galileu i ses Cremades. (M)

VIDAL, CAN Antiga gerreria que era situada al carrer de la Gerreria, a la ciutat de Palma. El 1648, pertanyia a l'honor Gaspar Vidal, de la família del qual prengué el nom. Produïa cadufs, canons, teules, canals, cairons, caseres d'abelles, alfàbies, salseres, botilles i mesures d'oli. Importava vernís de Barcelona i de Càller. (DF)

VIDAL, CAN Propietat rústica del terme d'Alcúdia, al Mal Pas, situada entre Fonolleta, el castell de Manresa, la vall de Tacàritx i sa Talonera. ■ Al terme de Manacor, situada entre sa Milana, Santa Ponça, Son Tirana i Son Durí. ■ Al terme de Palma, situada entre can Mirabò des Pil·lari, cas Tabaquer, ses Mosqueres i Son Perera de Baix. ■ Antic rafal del terme de Santa Maria del Camí. El 1744, pertanyia al notari Salvador Gallard i era arrendat conjuntament amb ses Ba-

↑ Can Vidal (Palma)

naules i Son Canals. Tenia cases, amb celler, dos cups i set bótes congrenyades. Era dedicat a olivars, figuerals, garroverars, ametlerars i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia indiots i divers aviram. El bestiar de feina eren dos muls i un ase. Feia una renda anual de 60 lliures, 2 quintars de calops per penjar, 1 quartí de most, 1 de vi negre i una gerra d'arrop. ■ Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre can Carrió, can Gomila, ca na Greca i sa Teulera. (DF/M)

VIDAL, COMA D'EN Al terme d'Estellencs, estesa entre la font des Moro, na Rosta, cas Mosson i la fita des Torrents. (M)

VIDAL, FONT D'EN Al terme d'Artà. De la seva existència hi ha noticies per documentació datada el 1435. (M)

VIDAL, FRANCESC (Mallorca s XIX) Professor de música i compositor. Inaugurà les funcions de sarsueles en el saló teatre el Gran Cafè de l'Univers de Palma (1863). Musicà les sarsueles *Una corda d'un cordó* (1866), amb lletra de Miquel Bibiloni Corró, i *Celos de un marido* (1866). També compongué *Himno patriótico* (1868), dedicat als liberals de les Balears. (CM)

VIDAL, FRANCESC ANTONI (Barcelona s XVII - ? XVIII) Comerciant i polític. El 1713, era membre del Consell de Cent de Barcelona. Durant la Guerra de Successió, quan els borbònics assetjaren Barcelona, vengué a Mallorca a cercar socors. Organitzà un important comboi amb armes i queviures i aconseguí burlar el bloqueig de l'esquadra filipista i arribar al port de Barcelona (octubre de 1713). Després, fou elegit conseller quart de Barcelona.

VIDAL, GASPAR (Barcelona ? s XVI - Mallorca s XVII) Lul·lista. Era doctor en dret civil i dret canònic. El 1609, fou nomenat catedràtic de teologia de l'Estudi General Lul·lià, càtedra que va ocupar fins a la seva mort. Escriví *Expositio artificii lulliani* (1606), obra en la qual expressa la seva extranyesa perquè les escoles cristianes atorgaven més crèdit a Aristòtil que a Llull. (ST)

↓ Obra de Gaspar Vidal

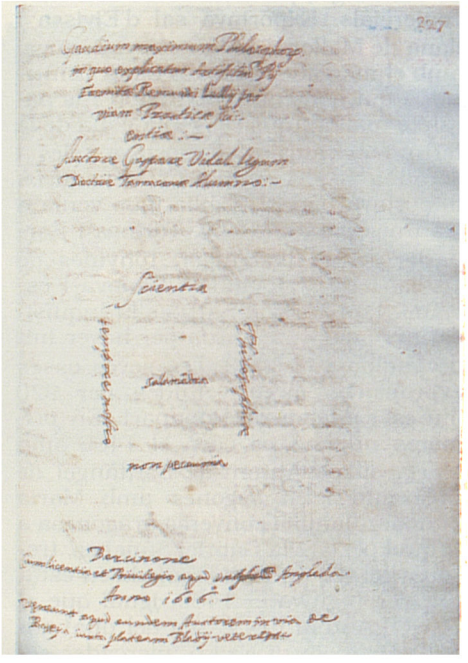

VIDAL, GUILLEM (Palma s XVII - XVIII) Cronista. Doctor en ambdós drets. Fou empresonat i desterrat (1718-21) per donar suport a la causa austriacista. És autor d'un noticiari, sense títol, que comprèn els anys 1700-52. Aquest manuscrit se centra sobretot en la repressió que seguí a la victòria dels borbònics durant la Guerra de Successió. És redactat en castellà i hi ha les còpies de Francesc Ferrer Cassà, que continuà el noticiari fins al 1782, i de Jaume Cerdà Oliver. És inèdit però fou utilitzat per Àlvar Campaner en el seu *Cronicón Mayoricense* (1881). També és autor del manuscrit *Fiel y leal relasión de la Prision y destierro de Guillermo Vidal*.

VIDAL, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Binissalem, situat al carrer de Rubines. És conegut també per molí de can Corneta. La torre és al jardí de la casa, envoltada per una edificació que té una llotja de columnes jòniques i finestres gòtiques i renaixentistes. La casa era propietat de la família Llebrés. Hi va néixer l'historiador Gabriel Llabrés Quintana,

↓ Molí d'en Vidal (Llucmajor) (AAAMM)

que projectà algunes de les principals reformes del molí. ■ Molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor, situat al camí des Cap Blanc. Fou construït el 1854. La base-habitatge és de planta rectangular amb volta de canó de 2,60 m d'amplada. La torre és de paredat de pedra vista. Conserva part de la maquinària i les moles. (BRa)

VIDAL, PIUS TOMÀS (Palma s XVIII - 1846) Religiós dominicà. És autor de l'estudi biogràfic *Obitus fratrum, qui aut filii fuerunt hujus Regalis Convenctus, aut in eo obierunt* (1804).

VIDAL, SON Antiga possessió del terme d'Algaida. El 1637, pertanyia a l'ardiaca Munar. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Era arrendada conjuntament amb la possessió *es Tresorer* (←). Actualment (1997) designa uns terrenys estesos entre el nucli urbà de Randa i Albenya. ■ Al mateix terme. El 1997, només se'n conserven unes cases en ruïnes, situades entre Son Gustí, Son Sabater i Son Vermell. ■ Al terme de Bunyola, situada a la vall d'Orient, entre Son Terrassa, Son Palou i Son Montserrat. El 1578, el senyor Francesc Muntaner, ciutadà, la donà en establiment a l'honor Bartomeu Vidal, de qui prengué el nom. Tenia cases, amb tafona, celler i molí de sang. Vora les cases hi havia un apiari amb setze cases d'abelles. Era dedicada a olivars, vinya i conreu de cereals. Hi havia una guarda de 200 ovelles. El 1592, l'honor Bartomeu Vidal en fèu donació al seu fill, Llorenç Vidal que la fideïcometé (1665) a favor del seu fill, el senyor Joanot Vidal. Aquest la tenia el 1671. Tenia aleshores cases, luxosament moblades, amb un retaule de Nostra Senyora del Roser i una col·lecció de pintura religiosa. Hi havia tafona, celler i torn de filar seda. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Vora les cases hi havia cinc cases d'abelles. Hi havia guardes de 225 ovelles i dotze porcs. Les ovelles, arrendades separadament, feien una renda anual de 80 lliures. Vora l'església d'Orient tenia un edifici denominat la casa vella de Son Vidal. El senyor Joanot Vidal llegà (1673) la possessió al seu fill, el senyor Llorenç Vidal. Aquest la tenia el 1700. La possessió confrontava amb Son Montserrat, Binimorat, l'Ofre, Son Palou, cal Rei i Son Terrassa. Els s XVI-XVIII, Son Vidal pertanyia a la *cavalleria d'Orient* (←), propietat dels Verí. Fill del matrimoni del senyor Joanot Vidal amb la senyora Apol·lònia Peretó, fou Antoni que, per raó de vincle, passà a dir-se Antoni Peretó de Vidal i morí el 1725. Des d'aleshores la possessió fou dels Peretó de Vidal. La seva casa pairal era al carrer del Bisbe, a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. El 1997, pertanyia a Joan Pizà Jaquotot. Hi havia plantacions de pomeres, cirerers i melicotoners. ■ Al terme de Llucmajor, situada al lloc de Capocorb. El s XVI, era ja dividida. El 1579, una de les possessions dites Son Vidal, pertanyia a Miquel Vidal. Confrontava amb Son Roget, Son Campanet i Son Julià Vidal. Tenia cases i molí. Hi havia dues cases d'abelles. Era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Hi havia nombrós aviram. El 1623, era de Jaume Vidal. Confrontava amb Son Roget, Son Catany, Son Serra i So na Vidala. Tenia 80 quarterades de sementers i garrigues. A mitjan s XVII, la possessió primitiva era dividida en diverses propietats, dites Son Vidal i, a vegades, acompanyades de diversos determinatius. El 1651, una d'aquestes noves possessions pertanyia a Pere Vidal i confrontava amb Son Vidal d'en Jaume, Son Jaume, Son Munar i Son Mut Aliardo. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a la ramaderia ovina. Hi havia una guarda de vuit porcs. El bestiar de feina eren un bou, una somera i dues mules. Una altra possessió era la de l'honor Jaume Vidal. Tenia cases i molí de sang i era dedicada a conreu de cereals. El bestiar de feina eren dos bous, un cavall i una mula. Hi havia guardes de quinze ovelles i set cabres. El 1646, l'honor Antoni Jaume tenia també una possessió dita Son Vidal, amb cases i dedicada a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 100 ovelles. Els Vidal tenien la casa pairal a la vila de Llucmajor. ■ Al terme de Muro. El 1565, pertanyia a l'honor Pere Joan Font —de Roqueta— i confrontava amb s'Alqueria Blanca, Binifalet i el camí reial de Muro. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 200 ovelles. ■ Antic hort del terme de Palma. El 1713, pertanyia a Josep Cugullada, doctor en ambdós drets. Tenia cases i era dedicat a fruiters i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 80 lliures. ■ Antic rafal del mateix terme, que era situat vora el convent de Nostra Senyora de la Soledat Extramurs. El 1641, pertanyia al paraire Miquel Vidal, de la família del qual prengué nom. De 8 quarterades i mitja, tenia cases i torre. Era dedicat a figuerals, amb nombroses figueres verdals, i a conreu de cereals. Feia una renda anual de 45 lliures i dues gallines. ■ Al mateix terme. Era situat al lloc del Vinyet. El 1647, pertanyia a Jordi Vidal, de la família del qual prengué el nom. De 16 quarterades, tenia cases i torre. Era dedicat a garroverars, ametlerars i a conreu de cereals. El bestiar de feina eren dues mules. Feia una renda anual de 140 lliures, 10 quarteres d'ordi i 6 de xeixa. (DF)

↑ Son Vidal (Orient)

VIDAL ALCOVER, JAUME (Manacor 1923 - Barcelona 1991) Escriptor. Es llicencià en dret (1946) i en filosofia i lletres (1972) a la Universitat de Bar-

← Jaume Vidal Alcover

celona. El 1976, es doctorà en filologia catalana a aquesta mateixa universitat. El 1968, fixà la residència a Barcelona, al costat de l'escriptora Maria Aurèlia Capmany. Fou professor de la Universitat de Tarragona (1972-88) i director del Departament de Filologia (1986-88). El 1984, va ser nomenat catedràtic de filologia catalana. En relació a la seva producció literària, fou un escriptor polifacètic, que assajà tots els gèneres. Inclòs dins la Generació del 50, publicà els llibres de poemes *L'hora verda* (1952), *El dolor de cada dia* (1957), *Dos viatges per mar* (1965), premi Ciutat de Palma 1961, *Sonets a Eurídice* (1967), *El fill pròdig* (1970), *Terra negra* (1970), premi Carles Riba 1967, *Home* (1978), *Igor Stravinsky. Le sacre du printemps* (1979), *Tres suites de luxe* (1979), *Sonets alexandrins* (1981) i *Obra poética* (1984), que revelen, d'una banda, el rebuig de l'Escola Mallorquina i, de l'altra, la influència de Carles Riba, dels surrealistes francesos i de la Generació del 27 espanyola. Formalment, es tracta d'una poesia àgil, en la qual sovintegen els girs populars i dialectals i que destaca per la diversitat de tons i de registres. Pòstumament s'edità (1991) el volum *Antologia poètica*. Encetà la novel·lística mallorquina de postguerra amb l'obra en castellà *Esa carne mortal* (1956), premi Ciutat de Palma 1955, els personatges de la qual apareixen a *Tertúlia a Ciutat* (1976). Aquesta darrera obra, amb *La vida fàcil* (1987), *Els intocables* (1987) i *Els sants innocents* (1989), conforma la tetralogia 'Els anys i els dies', ambientada a la Mallorca dels anys 40 i 50. Els personatges i els ambients són comuns, encara que no hi ha una continuació cronològica entre totes quatre obres. S'hi entreveu la influència de Llorenç Villalonga, amb qui entrà en contacte el 1951 i sobre el qual féu els assaigs *Llorenç Villalonga i la seva obra* (1980) i *Llorenç Villalonga (o la imaginació raonable)* (1984). En un angle diferent, publicà *Sophie o els mals de la discreció* (1972), la novel·la

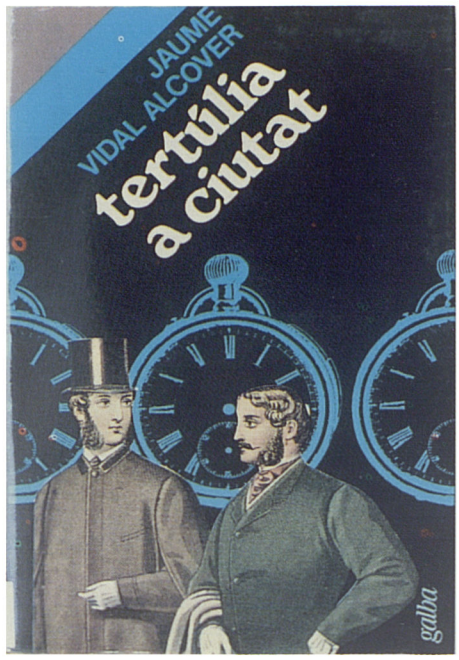

↑ Jaume Vidal Alcover, *Tertúlia a Ciutat*

de visió futurista *Visca la revolució* (1974), *Dido i Eneas* (1980), on replanteja el mite dels amants frustrats, i *L'equip assassinat* (1989), en què, partint del gènere criminal, reflexiona sobre els canvis del món modern. Conreà també la narrativa curta a *Mirall de la veu i el crit* (1955) i *Les quatre llunes* (1964), premi Víctor Català 1968. Interessat per la literatura tradicional, publicà *Conèixer Catalunya. Recull de llegendes* (1978), *Dues rondalles farcides i altres narracions* (1980) i *Antologia de contes, rondalles, llegendes, exemples i facècies* (1981). Pòstumament (1993), aparegué la guia *Unes passejades per Ciutat*. En relació a l'activitat teatral, abans de 1968 féu propostes dramàtiques innovadores que, pel fet d'allunyar-se del costumisme que regnava aleshores a l'escena mallorquina, romangueren inèdites i sense estrenar. D'aquesta època, únicament arribà a representar-se, tardanament (1974), la peça satírica *El miracle de Fàtima*, escrita el 1958. Un cop instal·lat a Barcelona (1968), reprengué el gènere teatral, però des d'una perspectiva diferent. En la línia de l'espectacle de cabaret, estrenà *Manicomi d'estiu o la felicitat de comprar i vendre* (1968), inèdita, i *Varietats I* (1969), amb M Aurèlia Capmany, i *Varietats III* (1970), publicades ambdues, el 1975, dins el volum *Ca, barret!* de M Aurèlia Capmany. En una altra línia, portà a l'escena *Oratori per un home sobre la terra* (1969), *Una Roma per Cèsar* (1969) i *La fira de la mort* (1970), editades el 1972, 1975 i 1971, respectivament. A part, féu adaptacions de les rondalles tradicionals *N'Espardenyeta* i *L'amor de les tres taronges*, representades el 1969 i el 1970, respectivament. Elaborà el guió cinematogràfic de la pel·lícula *Laia*, dirigida per Vicenç Lluc i estrenada el 1972. Preparà també el guió del còmic *Història de l'Onze de Setembre*, publicat el 1979. A tota l'obra de creació en general, hi destaca la presència d'un to irònic i humorístic. Hi són freqüents les referències literàries, alhora que hi és palesa una preferència pel món clàssic, sobretot llatí. En una altre sentit, és d'esmentar el desfasament cronològic que es produeix entre la data d'escriptura i la de publicació. També és autor dels assaigs *Trets fonamentals de la literatura catalana* (1978) i *Síntesi d'història de la literatura catalana* (1980). Tengué cura de l'edició d'obres de Sebastià Gelabert —Tià de sa Real—, Berenguer d'Anoia, Francesc d'Olesa i Guillem Roca, entre d'altres escriptors. Traduí al català obres de Niccoló Ugo Foscolo, d'Arthur Rimbaud, Bertold Brecht i Friedrich Hölderlin. Pòstumament, s'edità la traducció *A la recerca del temps perdut* (1990-91) de Marcel Proust i *Un hivern a Mallorca* (1993) de George Sand. Col·laborà a les publicacions periòdiques *Avui, Affar, L'Avenç, Serra d'Or, Cultura, Lluc, Baleares, Ultima Hora, Diario de Mallorca* i *Tele-Estel*, entre d'altres. El 1995, foren recollits a *El Mirador* els seus articles apareguts a l'*Avui* entre 1976 i 1991. El 1988, la Generalitat de Catalunya li atorgà la creu de Sant Jordi. Els ajuntaments de Manacor i Palma li dedicaren sengles carrers i, a Manacor, hi ha una escola que porta el seu nom. (CSV)

VIDAL ANDREU, GUILLEM (Palma 1941) Jurista. Es llicencià (1963) en dret a la Universitat de Barcelona. Fou jutge de Maó (1967-70) i de Sabadell (1970-79) i magistrat-jutge de Palma (1979-86). Entre 1987 i 1994, ocupà el càrrec de president de l'Audiència Provincial de Palma. Des de

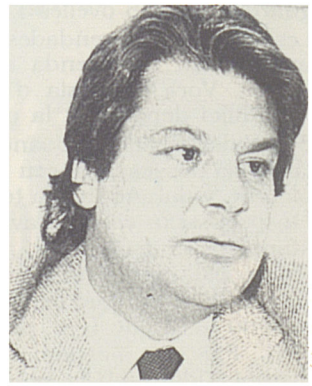

→ Guillem Vidal Andreu

1994, és president del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Ha estat professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (1973-75) i de la Universitat de les Illes Balears (1992-94). Féu part de les comissions redactores de la reforma de la Compilació del Dret Especial de les Balears (1990) i de les Regles Mínimes del Procés Penal (1990). Ha publicat articles a les revistes especialitzades *Cuadernos de la Facultad de Derecho* i *La Ley*.

VIDAL ANTIC, JOAN (Palma 1869 - 1939) Escultor. Inicià la seva preparació en el taller de La Industrial, de Palma, i estudià a l'Acadèmia de Belles Arts, també de Palma. Entre 1915 i 1916, féu escultures per al cementeri de Llucmajor i, posteriorment, restaurà la capella dels Sagrats Cors de la parròquia de Santa Eulàlia i la de Sant Cristòfol de l'església de Santa Fe, ambdues de Palma. També obrà dues peanyes per a la capella de les religioses missioneres dels Sagrats Cors, de Campos.

VIDALBA *(Clematis cirrhosa* v. *balearica)* Planta enfiladissa de la família de les ranunculàcies. Té les tiges glabrescents i llargues (fins a 5 m). Les fulles són molt variables, gràcils, profundament dividides, de 2,5-5 cm, marcescents a l'estiu i amb el pecíol prènsil. Les flors són solitàries o fasciculades, pèndules, d'1-4 cm, i amb un involucre caliciforme i bilobat a la base; són de color crema, tacades de porpra per dins i amb pètals ovals i pilosos per darrere. Floreix entre els mesos de juny i agost. És molt abundant a la garriga. (GA)

↓ Vidalba *(Clematis cirrhosa* v. *balearica)*

VIDALBA Grup excursionista fundat (1971) a Palma per iniciativa de Josep Estelrich Costa, Mateu Cañellas, Francesc Adrover i Llorenç Tous. Organitza excursions per tot Mallorca, en les quals participen una cinquantena de persones. El 1996, Bartomeu Salvà Veny n'és el coordinador.

VIDAL BARCELÓ, MIQUELA (Campos 1950) Pintora. Estudià a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics, de Palma. El 1980, féu la primera mostra individual a Campos, on posteriorment ha exposat en diverses ocasions. També ha fet exposicions a ses Salines, Porreres, Llucmajor, Palma, Calvià, Barcelona, Manacor, Sevilla, Madrid, Pamplona i Ginebra (Suïssa). Participà en l'Exposició Universal de Sevilla —EXPO 92—. Féu (1995) una exposició al Cercle de Belles Arts de Palma. La seva obra combina la figuració i l'abstracció.

VIDAL BARCELÓ, SEBASTIÀ —SOSTRE— (Cas Concos des Cavaller, Felanitx 1888 - 1966) Glosador. De formació autodidàctica, fou treballador del camp. El 1919, emigrà cap a l'Havana, però tornà un any i mig després. En la seva producció, conservada només en part, utilitza diversitat de formes estròfiques. Destaquen els glosats llargs, motivats per festivitats religioses. Publicà les plaguetes *El profit del mal obrar. Un fill abandonat dels seus pares* (1908) i *Un mandrungo de totas herbas*, editat sense data. Participà en vetlades de gloses amb Jaume Calafat, Bartomeu Crespí, Llorenç Capellà i Joana Cartera, entre d'altres.

→ Obra de Miquela Vidal Barceló

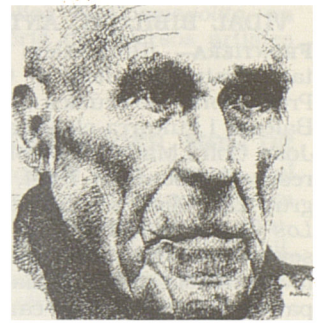

→ Sebastià Vidal Barceló

VIDAL BARTOMEU, MIQUEL (Palma 1790 - Paraná, Argentina s XIX) Religiós. El 1807, professà al convent de Sant Francesc de Paula, de Palma. El 1820, s'embarcà cap a Amèrica del Sud i ocupà els càrrecs de protonotari apostòlic, prelat domèstic del papa, degà de l'església de Paraná i senador de la República Argentina. És autor de diversos opuscles místics, un dels quals fou publicat el 1858.

VIDAL BENNÀSSER, IGNASI (Pal-

ma s XIX) Polític. D'ideologia republicana, el 1866 fou redactor d'*El Porvenir*. Després de la Revolució de Setembre de 1868, féu part de la Junta Provisional de Govern de les Balears. Va esser tinent de batle de l'Ajuntament de Palma (1868-73) i diputat a Corts pel districte de Palma (1873). El 1870, era un dels principals dirigents del Partit Republicà Federal de l'Estat Balear. En els anys vuitanta, participà en la reorganització del republicanisme federal i, el decenni següent, fou el principal dirigent a Mallorca del Partit Republicà Centralista. (AM)

← Antoni Vidal Bibiloni

VIDAL BIBILONI, ANTONI —TONI FRONTIERA— (Binissalem 1947) Cantant. Estudià solfeig al Conservatori Professional de Música i Dansa de les Balears i guitarra clàssica i cant amb Joan Coll i Maria dels Dolors Vercher, respectivament. El 1964, féu part del grup *Los Oliviers* i, posteriorment, de *Los Acuarios*. El 1972, començà la seva carrera en solitari i fixà (1973-80) la residència a Barcelona. Ha participat en els festivals de cançó de Benidorm i al Musical Mallorca, on obtengué (1978) el premi de la crítica a la millor interpretació. (CM)

VIDAL BIBILONI, GUILLEM (Marratxí 1941) Polític i empresari. El 1979, fou elegit batle de Marratxí com a cap de llista de la candidatura Agrupació d'Independents de Marratxí. El 1982, fou un dels fundadors d'Unió Mallorquina —UM— i, entre 1984 i 1991, ocupà el càrrec de secretari general d'aquest partit. Fou elegit de nou batle de Marratxí, per UM, a les eleccions de 1983 i de 1987. En els comicis autonòmics de 1987, sortí com a diputat del Parlament de les Illes Balears. A més, va esser nomenat vicepresident del Consell Insular de Mallorca. El 1991, fou elegit diputat autonòmic per la coalició Partit Popular-UM i senador en representació de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears. El novembre de 1992, deixà UM i poc després s'incorporà al PP. El 1995, fou elegit diputat per aquest partit.

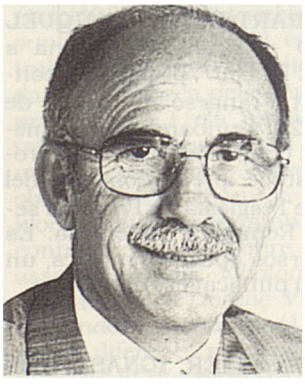

← Guillem Vidal Bibiloni

→ Damià Vidal Burdils

VIDAL BURDILS, DAMIÀ (Felanitx 1894 - sa Pobla 1961) Pintor, notari i assagista. Fou notari de sa Pobla (1930-61). Llegà protocols, fonamentals per a la història de sa Pobla a mitjan s XX. Es relacionà amb els cercles intel·lectuals del catalanisme a Mallorca i fou col·laborador de *La Nostra Terra*. De formació autodidàctica, començà a pintar el 1945, encoratjat per Pilar Montaner i Tito Cittadini. Tengué l'estudi de pintor a sa Pobla i es relacionà amb els artistes de l'Escola de Pollença. Exposà al Cercle de Belles Arts de Palma (1948 i 1951) i al Cercle d'Art i Cultura de Felanitx (1952). Pintà sobretot paisatges de Búger, Campanet i Felanitx, en un estil regionalista dolç i intimista. (DF)

VIDAL BURDILS, FRANCESC (Felanitx 1901 - Barcelona 1955) Economista. El 1923, es llicencià en dret a la Universitat de Barcelona. Fundà (gener de 1928) la revista *La Nostra Terra* i en dirigí tres números. Abandonà aquesta tasca quan passà a treballar en una empresa d'electricitat de Barcelona. Féu la descripció general del llibre *Mallorca* (1936), editat per l'Institut d'Estudis Catalans. Fou professor de mercat i publicitat de la Institució d'Estudis Comercials de Barcelona. És autor de nombrosos estudis sobre energia elèctrica, com *Economía eléctrica de España* (1941), *Análisis científico de mercados* (1943), *Desarrollo de la industria eléctrica española* (1949), *Las lámparas fluorescentes y su factor de potencia* (1951) i *Política agraria y electrificación rural* (1951). Fou soci de mèrit de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Tengué una certa influència política a Mallorca, on promogué peticions per establir un estatut d'autonomia.

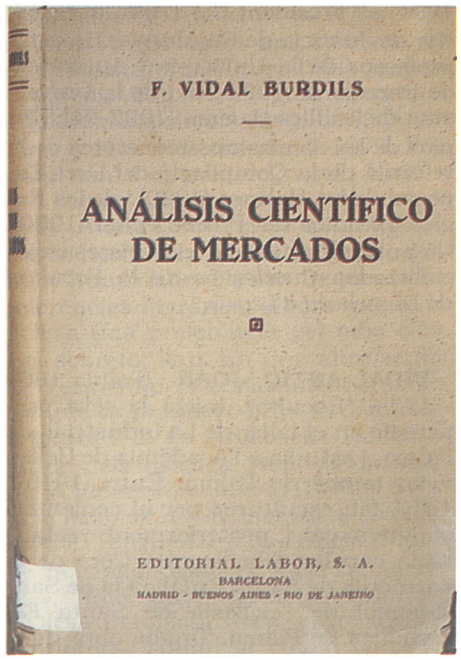

↑ Obra de Francesc Vidal Burdils

VIDAL BURGUERA, JOANA AINA (Santanyí 1945) Política. El 1983, ingressà en el Partit Popular —PP— i ocupà (1983-87) el càrrec de regidora de l'Ajuntament de ses Salines. Des de 1987, és diputada del Parlament de les Illes Balears i consellera del Consell Insular de Mallorca. Va esser (1987-94) presidenta de la Comissió d'Acció

→ Joana Aina Vidal Burguera

Social i Sanitat del Consell Insular de Mallorca, des d'aquest càrrec impulsà la transferència de Serveis Socials al Consell Insular, les reformes de les llars d'ancians de Palma i de sa Pobla, la creació de la Xarxa d'Atenció Primària de Serveis Socials als municipis, l'atenció domiciliària i les activitats d'esplai de la gent gran, la integració social dels minusvàlids i la creació del Fons Mallorquí de Solidaritat i Cooperació. Fou vicepresidenta del Consell Insular de Mallorca (1994-95). En el Parlament de les Illes Balears, presidí les comissions de l'Estatut dels Diputats i de Cultura, Educació i Esports (1991-95) i les de Peticions i d'Assumptes Socials (des de 1995). El 1996, enfrontada al sector del PP pròxim a Gabriel Cañellas, la Comissió de Conflictes del partit la suspengué de militància, fet que fou ratificat pel Comitè de Conflictes Nacional. Posteriorment passà al Grup Mixt del Parlament Balear i del Consell Insular de Mallorca. (DF)

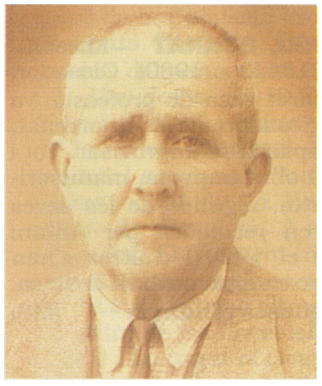

← Andreu Vidal Cardell

VIDAL CARDELL, ANDREU —PEDREGAR— (Llucmajor 1886 - 1962) Glosador. Fill d'Andreu Vidal Mut. És, clarament, una figura de transició entre la poesia oral i la pròpia de la cultura escrita. De fet, a diferència del seu pare, no improvisava les composicions ni participava en glosats i en competicions. No deixà cap obra impresa, però se'n conserven nombroses transcripcions. És autor, entre d'altres peces, d'*Es deliris des culers*, *Dècimes desbaratades*, *Ses peripecis d'un perdiuer*, *Ja torna es cobrador de lletres* i *Lo que sé de sa vida*. (MS)

VIDAL CARDELL, CATALINA —PEDREGANA— (Llucmajor ~1903 - 1978) Glosadora. Filla d'Andreu Vidal Mut. És autora de nombroses composicions de caràcter circumstancial i majoritàriament en castellà, que han romàs inèdites. (MS)

VIDAL CARRERA, LLUÍS MARIÀ

← Lluís Marià Vidal Carrera

(Barcelona 1842 - 1922) Enginyer de mines i geòleg. Tot i esser de formació autodidàctica, per un acord de l'Estat espanyol, obtengué el doctorat de geologia. Treballà a les mines de Linares (Andalusia) i Almadén (Castella-la Manxa). Fou nomenat (1881) enginyer en cap del districte de mines de Girona i, posteriorment (1883), director de la secció de mines de la Societat del Ferrocarril i Mines de Sant Joan de les Abadesses (Catalunya). En dues ocasions visità Mallorca i publicà l'estudi geològic *Excursión geológica por la isla de Mallorca* (1879) i una important nota sobre l'Oligocè a l'Illa (1904). També escrigué *Geología de la provincia de Lérida* (1875) i *Reseña física y geológica de las islas de Ibiza y Formentera* (1880). Ingressà (1879) a la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. (AnM/GEM)

VIDAL COLOM, GUILLEM (Palma s XIX - ?) Escriptor. Va esser director

↓ Molí de Son Vidal de can Mòger (Llucmajor) (AAAMM)

↑ Molí d'en Vidal de can Verdigo (Llucmajor) (AAAMM)

d'un col·legi d'instrucció primària a Buenos Aires. Escrigué diferents obres a l'esmentat país sud-americà. El 1868, publicà *El Cosmopolita*, on narra la història de diversos artistes mallorquins.

VIDAL DE CAN MÒGER, MOLÍ DE SON Antic molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor, situat a la clastra de les cases de la possessió homònima. És una torre sense base ni cintell, amb una escala perimetral d'accés al portal, que és situat a devers 3 m d'alçària. (BRa)

VIDAL DE CAN VERDIGO, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Llucmajor, situat a can Verdigo. El conjunt, aïllat de les cases de la possessió, és format per una base rectangular de tres voltes i una torre. Té tres escales d'accés a l'envelador. Sobre el portal hi ha una inscripció amb la data de 1838. (BRa)

VIDAL EFRAÏM (Girona ? - Palma 1391) Talmudista i astròleg jueu. Fou rabí de Mallorca i, el 1381, l'infant Joan li encomanà algunes obres relacionades amb l'astrologia. Morí el 1391, arran dels avalots que es produïren al Call.

VIDAL FERRANDO, ANTONI (Santanyí 1945) Escriptor i historiador. El 1963, obtengué el títol de mes-

← Antoni Vidal Ferrando

tre a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica. Posteriorment (1978), es llicencià en filosofia i lletres, especialitat d'història, a la Facultat de Filosofia i Lletres de Palma, dependent de la Universitat de Barcelona. Com a historiador, ha fet treballs didàctics, divulgatius i de recerca de la història de Mallorca, apareguts a *Estudis Baleàrics* i *Recerques*. A part, ha publicat la seva tesi de llicenciatura, *La població i la propietat de la terra en el municipi de Santanyí (1868-1920)* (1992), i ha collaborat en els llibres col·lectius *Història de Mallorca* (1982), *Mallorca: història i cultura* (1985) i *Baleares* (1986). En el terreny de la poesia, té publicats els llibres *El brell dels jorns* (1986), *Racó de n'Aulet* (1986), premi Ciutat de Palma 1985, *A l'alba lila dels alocs* (1988), premi Bernat Vidal i Tomàs 1988, *Els colors i el zodíac* (1990), *Getsemaní* (1989), *Cartes a Lady Hamilton* (1990), *Calvari* (1992), premi Josep M Llompart 1992, *Bandera blanca* (1994), premi Jocs Florals de Barcelona 1994, i *El batec de les pedres* (1996), premi Ciutat de Palma 1995. A part, és autor de la novel·la *Les llunes i els calàpets* (1994). És col·laborador de les publicacions *Diari de Balears*, *Lluc* i *El Mirall*.

← Francesc Vidal Garau

VIDAL GARAU, FRANCESC (Palma 1924 - Madrid 1991) Militar. In-

↑ Baltasar Vidal Garcias, monument al bisbe Verger

gressà a l'Acadèmia General Militar de Saragossa el 1942 i passà després a la d'infanteria. El 1963, es diplomà d'estat major. Fou professor de l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo, de l'Escola d'Estat Major i de l'Escola Superior de l'Exèrcit. També comandà el Regiment d'Infanteria Lepanto (Toledo). El 1981, ascendí a general de brigada i fou nomenat director de l'Acadèmia d'Infanteria i governador militar de Toledo. Cessà en aquests càrrecs per malaltia el 1982. (DJ)

VIDAL GARCIAS, BALTASAR (Santanyí 1941) Escultor. El 1959, començà a treballar al taller de l'escultor Tomàs Vila. Posteriorment estudià dibuix a l'Escola d'Arts i Oficis, de Palma, i modelatge a l'Acadèmia de Belles Arts, de la mateixa ciutat. És autor d'un monumental rellotge de sol i d'un bust del bisbe Verger per al col·legi del mateix nom, de Santanyí, i del Sant Crist de Consolació, de Santanyí.

VIDAL GARCIAS, BERNAT (Llucmajor 1934 - Madrid 1981) Militar. Féu estudis militars a les acadèmies de Saragossa i Burgos. Entre 1959 i 1962, fou destinat al Sahara Occidental. El 1977, assolí el grau de comandant. D'ideologia democràtica i antifranquista, fou fundador (1974) de la Unió Militar Democràtica —UMD—. A causa d'aquestes activitats, fou empresonat i traslladat al Sahara, on col·laborà amb el poble saharià en el període final del procés de descolonització (1975). (DG)

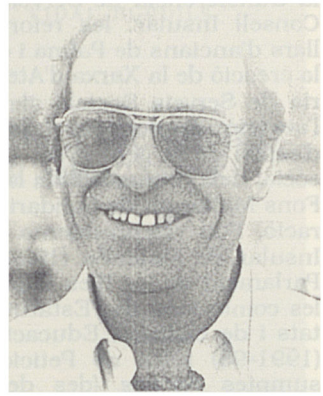

→ Joan Vidal Garcias

VIDAL GARCIAS, JOAN (Ses Salines 1931) Polític. El 1983, s'afilià a Unió Mallorquina —UM— i encapçalà la candidatura d'aquest partit a ses Salines. Va esser elegit batle i governà en minoria. El 1984, dimití per motius personals i abandonà la política.

VIDAL GARÍ, BERNAT —Misser— (Llucmajor 1844 - 1930) Glosador. Mestre de paret seca de professió, va esser un glosador molt anomenat, amb gran capacitat d'improvisar. Tot i que no deixà obra impresa, manuscrita o transcrita, algunes de les seves cançons foren recollides per Antoni Salvà Ripoll el 1933 i d'altres s'han conservat per tradició oral. Hi destaca, sobretot, l'agudesa i l'humor. (MS)

VIDAL GELABERT, RAFEL (Santa Eugènia 1877 - 1918) Metge. Es llicencià (1901) en medicina a Barcelona. El 1902 s'inscrigué al Col·legi de Metges de les Balears i exercí de metge a Santa Eugènia. Aleshores, també, tenia cura dels malalts de les poblacions veïnes i de Palma. El 1918 va haver d'atendre els afectats per l'epidèmia de grip, la qual el va afectar. Fou un dels quatre metges mallorquins que moriren per haver-se contagiat.

→ Rafel Vidal Gelabert

El Col·legi de Metges de Balears col·locà (1919) una placa per retre-li homenatge. (JTi)

← Antoni Vidal Isern

VIDAL ISERN, ANTONI (Palma 1900 - 1973) Periodista i escriptor. Fill d'*Antoni Vidal Vaquer* (→). Estudià a l'Escola Oficial de Comerç de Palma i, posteriorment, obtengué el títol de graduat social. Fou cronista oficial de Valldemossa i de Sangüesa (Navarra) i vocal de la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics. En el terreny del periodisme, fou redactor de *La Almudaina* (1919-24), *La Última Hora* (1924-26) i *Patria* (1928), director de la revista mensual *Mallorca* (1928-29) i del setmanari *Noticiero de Inca*, i corresponsal de *La Vanguardia* i del *Diario de Barcelona*. A part, col·laborà a *La Voz*, *El Noticiero Universal*, *El Correo Catalán*, *Informaciones*, *El Español* i *Liceo*, entre d'altres publicacions. És autor de les novel·les *En pleno éxito* (1923) i *La catedral viviente* (1957) i del poemari *Estelas* (1934). El 1971, publicà el llibre de memòries *Recuerdos y fantasías*.

VIDAL ISERN, JOSEP (Palma 1906 - 1969) Periodista i escriptor. Fill d'Antoni Vidal Vaquer. Col·laborà a *La Última Hora*, *Correo de Mallorca*, *Diario de Mallorca* i *Sóller* i a les publicacions *La voz*, *Semana*, *Revista de Occidente* i *Arbor*. És autor de la novel·la *Por una mujer* (1924) i del llibre de viatges *Por tierras de abolengo* (1952). El 1945, publicà *La isla maravillosa*, amb il·lustracions de Llorenç Cerdà. El 1961, a *Hombres de ayer*, recollí semblances de personatges mallorquins o relacionats amb Mallorca. Publicà guies d'alguns pobles i els opuscles *Regionalismo y cultura* (1926), *El oratorio de San Miguel de Campanet* (1939), *Arte árabe en Mallorca* (1948), *La pintura en Mallorca* (1951) i *La escultura mallorquina en el s XIX* (1963).

← Josep Vidal Isern

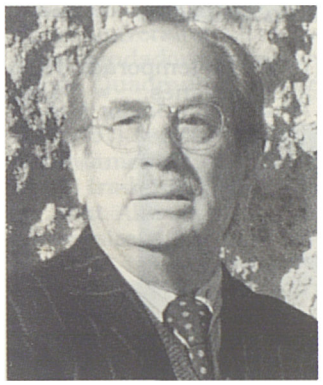

← Andreu Vidal Llabrés

VIDAL LLABRÉS, ANDREU (Binissalem 1923) Metge i promotor urbanístic i turístic. Es llicencià (1951) i es doctorà (1952) en medicina a la Universitat de Saragossa, amb una tesi sobre l'escorbut a Mallorca. El 1952 passà a residir a Pollença. El 1958 hi obrí un centre policlínic, que restà sota la seva direcció fins al principi del decenni de 1970. Entre 1962 i 1971 bastí la urbanització l'Horta de la Font. Inicià el procés urbanitzador de Bonaire i Binissalem Zona Nord. El 1972 fundà l'entitat mercantil Zones Residencials del Nord de Mallorca, Societat Anònima. El 1974 promogué la construcció del port esportiu de Bonaire. El 1971 li fou concedit el premi Siurell de Plata d'*Ultima Hora*. El 1969 promogué la realització de la pel·lícula *Carta de amor a Mallorca*, que realitzà el periodista alemany Hans Reitz. La seva activitat com a promotor turístic el portà a fomentar esdeveniments culturals. Fou un dels col·laboradors de Philip Newman en la creació del Festival Internacional de Música de Pollença. El 1971 donà el retrat i el monument dedicat al fill il·lustre de Campanet Miquel dels Sants Oliver a l'Ajuntament de l'esmentada població. El mateix any, fundà amb Hans Reitz la publicació en alemany *Mallorca Magazin*. Posteriorment fou cofundador de les publicacions *Costa del Sol Magazine* (1972) i *Canarias Magazine* (1973), amb Pere A Serra.

VIDAL LLAMPAIES, PERE MARTÍ (Selva s XVIII - Palma 1821) Metge. Estudià medicina a la Universitat Literària de Mallorca, on obtengué (1793) el títol de doctor. El 1797, fou nomenat soci corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Palma. Fou (1810-21) catedràtic d'anatomia de l'esmentada universitat. Deixà inèdits alguns estudis sobre la pesta bubònica.

→ Miquel Vidal Magraner

VIDAL MAGRANER, MIQUEL (Petra 1880 - 1918) Músic. El 1916, fou el primer director de la nova banda de música la Unió Musical Petra. Va compondre l'havanera *El Mango* i *Vals humorístico* i arranjà diverses obres per a banda. (CM/GEM)

→ Alexandre Vidal Martínez

VIDAL MARTÍNEZ, ALEXANDRE (Palma 1949) Periodista. Obtengué el títol de tècnic en radiodifusió a Madrid (1972). Ha estat redactor en cap d'esports de Ràdio Joventut de Balears (1970-78) i del diari *Ultima Hora* (1974-94). Ha dirigit les delegacions de Palma d'Antena 3 Ràdio (1982-92) i d'Antena 3 Televisió (1991-94) i l'emissora Última Hora Ràdio (1992-94). Des de 1994, dirigeix Ràdio Voz de Palma. És coautor de *Real Mallorca '87* (1987).

VIDAL MAS, RAFEL (Llucmajor 1859 - Puigpunyent 1951) Escultor.

↑ Rafel Vidal Mas, Mare de Déu de Galilea

De formació autodidàctica, es dedicà gairebé exclusivament a la imatgeria religiosa. Hi ha obra seva a Lluc, Sant Salvador (Felanitx) i la Seu (Palma). La seva talla més notable és una maredédeu de l'església parroquial de Galilea (Puigpunyent). (DF)

VIDAL MUT, ANDREU —PEDREGAR— (Llucmajor 1859 - 1932) Glosador. Destacà sobretot en el terreny de la improvisació i participà en nombrosos combats de gloses. Tota la seva obra ha restat inèdita i només s'han conservat algunes composicions transcrites per membres de la seva família a plaguetes manuscrites. Es tracta de gloses de temàtica diversa, en les quals predominen l'humorisme i la sàtira. També és autor de moltes dècimes desbaratades i d'algunes cançons en castellà. (MS)

VIDAL NOVA, GABRIEL (Palma 1969) Futbolista. S'inicià en les categories inferiors de la Victòria i CIDE. En aquest equip jugà tres temporades (1985-88) a la lliga nacional juvenil. La temporada 1988-89, fitxà pel RCE Mallorca i formà part de l'equip filial, Mallorca Atlètic. Aquella mateixa temporada s'incorporà al primer equip, amb el qual jugà tres temporades a primera divisió (1989-90, 1990-91 i 1991-92). Fou internacional amb la selecció espanyola sub-16, amb la qual es proclamà (1985) campió d'Europa, i féu part de la selecció olímpica que obtengué la medalla d'or a les Olimpíades de

← Gabriel Vidal Nova

Barcelona (1992). La temporada 1996-97 fou cedit al CD Leganés. (JVe)

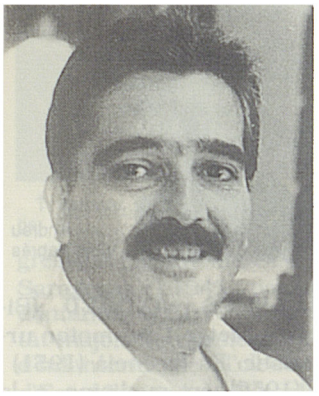

← Guillem Vidal Oliver

VIDAL OLIVER, GUILLEM (Manacor 1945 - Portocristo, Manacor 1992) Escriptor. Es llicencià en filologia catalana a la Universitat de Barcelona. S'instal·là en aquesta ciutat i hi visqué tota la vida. Mantengué una estreta relació amb Jaume Vidal Alcover i Maria Aurèlia Capmany. El 1967, publicà el conjunt de narracions *Els sagraments*, on, des d'un punt de vista humorístic i irònic, ridiculitza la societat manacorina a partir de l'anàlisi dels set sagraments. Pòstumament, s'editaren els dos volums de contes *Ai de tu, si t'enamores* (1994) i *Coverbos de Na Miquela* (1994). Deixà inèdit el recull de narracions *Lluna d'agost* i un conjunt de sainets. El 1994, el grup de teatre Capsigranys representà *Servar les formes*, al Teatre Municipal de Manacor, i el 1995 Taula Rodona Teatre posà en escena *Papers íntims*, al Teatre Municipal de Palma.

VIDAL OLIVER, PAU (Santa Eugènia 1912 - Santander 1936) Psiquiatre. Fill del també metge Rafel Vidal Gelabert. Es llicencià (1934) en medicina a la Universitat de Madrid, on s'especialitzà en psiquiatria. Es traslladà a Santander com a metge interi de la Fundació Valdecilla, on preparà i redactà la tesi doctoral *Contribución al*

→ Pau Vidal Oliver

estudio de las modificaciones químicas y serológicas producidas por la Pneumoencefalografía, que no arribà a llegir. Va esser publicada pòstumament (1954) als *Anales de la Casa de Salud Valdecilla*.

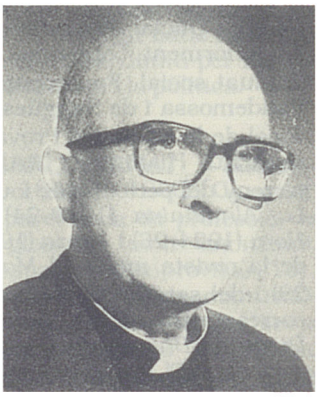

→ Joan Vidal Ollers

VIDAL OLLERS, JOAN (Campos 1913 - 1989) Historiador. Estudià al Seminari Conciliar de Sant Pere i, el 1936, s'ordenà de prevere. A part d'alguns articles i opuscles sobre prehistòria, publicà *El Molinar* (1978), *La Soledat* (1985) i *Molins de vent i molins de ramell a Campos* (1987). Participà en els llibres col·lectius *Campos d'ahir i avui* (1974) i *Història de Campos* (1977).

VIDAL PERELLÓ, JOAN (Sóller 1938) Registrador i compositor. Es llicencià (1964) en dret a la Universitat de Navarra i fou (1974-85) professor de dret civil a la Universitat de les Illes Balears. Va obtenir (1970) el títol de registrador de la propietat. Des de 1985, dirigeix el Registre Mercantil. El 1989, fou elegit president territorial dels registradors de la propietat de les Balears. És membre numerari de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de les Illes Balears. Ha estat guardonat amb la Creu de Primera Classe de Sant Ramon de Penyafort. Va estudiar piano amb Conxa Vilella i Joan Moll i composició amb Josep Maria Thomàs, Jaume Mas Porcel i Antoni

← Joan Vidal Perelló

Matheu. És autor de diversos goigs. El 1959, compongué *Himne a l'alegria* i musicà (1994) el poema *Pelegrí* de Jeroni Fito. Des de 1954 és l'organista de la parròquia de Santanyí. (CM/GEM)

← Miquel Vidal Perelló

VIDAL PERELLÓ, MIQUEL (Consell 1942) Periodista. Col·laborà (1962-64) a *Majorca Daily Bulletin* i a *Fiesta Deportiva*. El 1964 s'incorporà a la redacció del diari *Informaciones*, de Madrid, i el 1967, al diari esportiu *As*. És autor de la novel·la *El otro curso* (1961), del llibre *Mallorca a paso de camello* (1963) i de les obres sobre futbol *Enciclopedia del fútbol* (1974), *Finalistas de leyenda* (1982) i *Figuras sobre el césped* (1990). Fou (1978-88) president de la Unió de Periodistes Esportius d'Espanya i de l'Associació Espanyola de Premsa Esportiva (1988-90).

VIDAL PONS, BARTOMEU (Palma

← Bartomeu Vidal Pons

1961) Polític i advocat. Es llicencià (1991) en dret a la Universitat de les Illes Balears. El 1983, s'incorporà a Unió Mallorquina —UM— i va esser (d'octubre de 1992 a gener de 1993) conseller d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear. Poc després, s'incorporà al Partit Popular —PP—.

VIDAL PONT, JOSEP MARIA (Palma 1819 - 1874) Advocat. Estudià (1838-41) dret a la Universitat de València. Fou (1841-42) catedràtic de lleis a la facultat de dret civil i canònic de la Universitat Literària Balear. Va esser fundador i redactor, amb Josep Maria Quadrado, de la revista *La Fe*. Com a membre del Partit Moderat fou (1849-51) regidor i tinent de batle de l'Ajuntament de Palma. Entre 1843 i 1863, traduí diverses obres i opuscles de sant Alfons Maria de Liguori, J B Lacordaire i Gioachino Ventura.

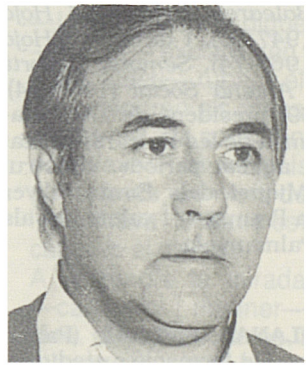

← Joan Vidal Reynés

VIDAL REYNÉS, JOAN (Palma 1935) Motociclista. Guanyà la Volta a Mallorca en la categoria de 125 cc (1956) i el Premi Internacional de Sevilla en la mateixa categoria (1958). Fou vencedor, en diverses ocasions, de les pujades al coll de Sóller i a Cura. (JPa)

VIDAL REYNÉS, MARIA ESPERANÇA (Palma 1924) Pintora i poetessa. Fou alumna d'Elies Ferrer a Sevilla, on fixà la residència entre 1936 i 1943. El 1978, féu la primera mostra

↓ Maria Esperança Vidal Reynés, *Natura morta*

↑ Mateu Vidal Riera, *Estellencs*

individual a Palma, on posteriorment ha exposat en diverses ocasions. També ha fet exposicions a Barcelona (1981) i Calvià (1981). Participà en l'Exposició Universal de Sevilla —Expo 92—. Cultiva una temàtica de flors i de paisatges en un estil postimpressionista d'influència local. És autora del llibre de poemes *Por los caminos del sol* (1994), amb il·lustracions pròpies.

VIDAL RIERA, MATEU (Estellencs 1902) Pintor. Estudià (1914-17) a l'Escola d'Arts i Oficis de Palma, on fou alumne de Llorenç Cerdà. El 1916, féu la primera mostra individual a Estellencs, on també exposà el 1918, el 1920 i el 1922. Posteriorment, exposà al saló de la Veda, de Palma (1926 i 1928), i a altres galeries de la ciutat, com també a Andratx (1948-72) i a Manacor (1978). Pinta paisatges d'Andratx, d'Estellencs i d'altres indrets de la serra de Tramuntana, en un estil postimpressionista d'influència local.

→ Josep Maria Vidal Roca

VIDAL ROCA, JOSEP MARIA (Palma 1944) Lul·lista. Es llicencià en teologia a la Universitat Gregoriana (1968) i en filologia hispànica a la Universitat de Barcelona (1975). Es doctorà (1983) amb la tesi *Aproximació a una lectura semiòtica de Ramon Llull*. Entre 1976-84 fou professor a la Universitat de les Illes Balears i des de

1977 és professor-tutor de filologia del Centre Associat de la UNED de Balears. El 1987 fou elegit membre de la Maioricensis Schola Lullista. Ha publicat diferents estudis sobre el tema lul·lià, com *Limitacions de l''Ars magna' com a sistema lingüístic* (1981); *A propòsit de l''Affar'* (1981); *La concepció lul·liana de l'home. Bases de l'antropologia de Ramon Llull* (1988); *Sobre els 'Cent noms de Déu': aspectes de teonomàstica lul·liana* (1990) i aquest mateix any publicà també *Significació i llenguatge.* (ST)

VIDAL ROCA, NICOLAU MARTÍ (Malvasia, Venècia s XVII - Palma 1723) Patró. Fixà la residència a Mallorca i s'introduí dins els cercles mercantils de Palma. Durant la Guerra de Successió, donà suport a la causa de Felip V. Féu fortuna comandant embarcacions de transport i, ocasionalment, de cors. Tengué com a socis de comerç i de cors el notari Nadal Espinosa i el doctor en drets Antoni Socies, a qui nomenà marmessors. (DF)

VIDAL SALVÀ, DAMIÀ (Felanitx 1808 - 1885) Polític i advocat. Afiliat al Partit Moderat, fou (1875 i 1877) diputat provincial. El 1854, impulsà l'habilitació del port de Portocolom per al comerç interior. Fou distingit amb l'orde de Carles III.

← Andreu Vidal Sastre

VIDAL SASTRE, ANDREU (Palma 1959) Poeta. És autor dels llibres *Xicraini* (1977), *Aixall híctic* (1977), *Exercicis de despoblació* (1978), *Llibre de les virtuts* (1980), *Necròpsia* (1984), premi Ciutat de Palma 1983, *Els dies tranquils* (1988), *L'animal que no existeix* (1993), premi Carles Riba 1992, i *Poemes 1980-1993* (1993). Dirigí i edità (1977-79) les plaguetes de poesia *La Musa Descapitada* (←) i, posteriorment, amb Àngel Terrón, dirigí la col·lecció *Tafal* (←). Ha publicat poemes a les revistes *Reduccions, Urc, Latitud 39* i *Blanc d'ou* i, alhora, ha fet articles sobre literatura als suplements de cultura del *Diario de Mallorca* i d'*El Día.*

← Miquel Vidal Seguí

VIDAL SEGUÍ, MIQUEL —RAT— (Palma 1914 - 1974) Periodista esportiu. Fou col·laborador de *La Tradición* i *Reconquista* (1932); redactor del *Correo de Mallorca* (1936-38), *Falange* (1938-39), *Baleares* (1939-74) i *Hoja del Lunes* (1947-60), i director d'*Hoja del Lunes* (1960-74), *Semana Deportiva* (1960) i *Antena Social* (1968-74). Fou (1956-69) president de l'Associació de la Premsa de les Balears, entitat que, durant aquest període, construí l'edifici de Miquel dels Sants Oliver —Palau de la Premsa— i xalets per als associats a Palmanyola.

VIDAL SOLANAS, ANTONI (Palma 1930) Pintor. De formació autodidàctica, la seva obra és postimpressionista, amb tendència a l'hiperrealisme. El 1991 i el 1992, féu exposicions individuals a Palma.

VIDAL SOLANAS, JOAN (Palma 1936) Escriptor. Es llicencià i es doctorà en filosofia i lletres a la Universitat de València. Posteriorment, amplià

↓ Antoni Vidal Solanas, *Sense títol*

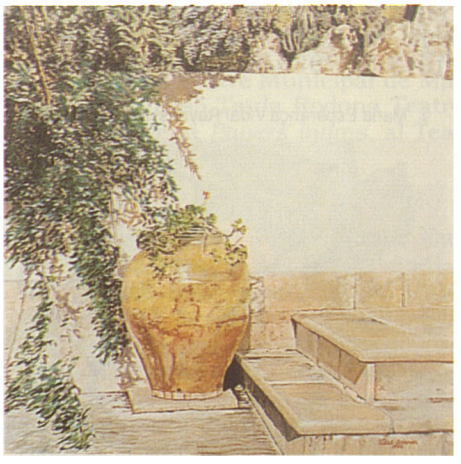

→ Joan Vidal Solanas

estudis a Amèrica del Nord, Suècia i Alemanya. Des del decenni dels 80, és professor d'espanyol a la Universitat Catòlica de Washington. És autor dels llibres de poesia *Amaneazul* (1960), *Huella en el aire* (1963) i *Sang endins* (1966).

→ Francesc Vidal Sureda

VIDAL SUREDA, FRANCESC (Palma 1888 - 1942) Militar i promotor turístic. El 1905, ingressà a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo. El 1914, ascendí a capità i, amb aquest grau, participà en la Guerra d'Àfrica. El 1927, fou nomenat comandant. Posteriorment, ascendí a tinent coronel (1938) i a coronel (1941). El 1923, fou designat secretari general del Foment del Turisme. Durant la seva gestió, l'activitat turística rebé un gran impuls. De fet, s'editaren fullets, cartells publicitaris i guies; s'organitzaren viatges, i es promogueren les primeres excursions organitzades per l'interior de l'Illa. En el decenni de 1920, fou nomenat delegat representant del Patronat Nacional de Turisme i, després, de la Direcció General. El 1932, participà en la fundació de la Federació Espanyola de Centres d'Iniciativa i Turisme —FECIT—, de la qual va ser designat president amb caràcter vitalici. Alhora, gràcies a la seva gestió, es fundaren arreu d'Espanya moltes entitats relacionades amb el foment del turisme. El 1938, s'encarregà d'organitzar les Rutes de Guerra del Nord i les Ru-

↑ Damià Vidal Taberner, *Flors*

tes de Guerra d'Andalusia per mostrar els fronts de combat. Posteriorment, rebé el nomenament d'assessor tècnic del Servei Nacional de Turisme. El 1939, es traslladà a París, on organitzà i dirigí l'Oficina Nacional Espanyola de Turisme. Tornà a Mallorca, però, aquell mateix any, arran de l'esclat de la Segona Guerra Mundial. Pòstumament, li fou atorgada (1965) la medalla d'or del Foment del Turisme. Així mateix, l'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer.

VIDAL TABERNER, DAMIÀ (Palma 1945) Pintor. Es formà a l'Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma. Féu (1981) la primera mostra individual a Palma. Posteriorment, també ha exposat a Esporles, Andratx i Maó. Cultiva, amb la tècnica de l'oli, una temàtica paisatgística en un estil postimpressionista d'influència local.

← Bernat Vidal i Tomàs

VIDAL I TOMÀS, BERNAT (Santanyí 1918 - Palma 1971) Escriptor. El 1943, es llicencià en farmàcia a la Universitat de Barcelona. El 1946, fou nomenat apotecari titular de Santanyí i, en aquest mateix decenni, esdevengué cronista oficial de la vila. El 1958, amb Andreu Julià i Pere Pomar, fundà la publicació quinzenal *Santanyí*. Interessat per la història local, recollí part de les seves investigacions a les obres *Consolació, recull de documents i notícies sobre el santuari de Santanyí* (1949), *Santanyí y sus calas* (1955), *La nueva iglesia de Santanyí y su tiempo (1786-1811)* (1962) i *Moros en la costa de Santanyí* (1964). Durant la postguerra, dugué a terme una intensa activitat de promoció de la cultura catalana a través de conferències, col·laboracions a premsa i reunions i lectures clandestines. Així mateix, fou destacable el mestratge que exercí sobre la Generació del 50 i, en especial, sobre Blai Bonet. La seva obra de creació, en la qual destaca l'humor i la ironia, es limita a la novel·la *Memòries d'una estàtua* (1953) que, pròxima al costumisme, és com una mena de crònica municipal, i al recull de contes *La vida en rosa* (1958). A part, publicà alguns poemes, d'encuny noucentista i influïts per la Generació del 27 castellana, que han restat dispersos en antologies, corones poètiques, revistes i diaris. Col·laborà, entre d'altres publicacions periòdiques, a *La Almudaina*, *Lluc*, *Raixa*, *Farmacia Nueva*, *Insula* i *Diario de Mallorca*. L'Ajuntament de Santanyí li dedicà un carrer (1976), el declarà fill il·lustre (1982) i creà (1986) uns premis de poesia que duen el seu nom. (CSV/MiP)

VIDAL VAQUER, ANTONI (Palma 1870 - 1921) Dirigent carlí i periodista. Militant carlista, fou membre (des de

L'ESTÀTUA OBRE ELS ULLS

Ai, el misteriós començament de les coses! No sé si vosaltres, homes de carn, recordau el vostre parteratge i feis memòria d'aquells mesos obscurs que no se sabia si el menudall havia d'esser per un nin o una nina. ¿Quin és el primer record que teniu de la vostra vida, vostra, exclusivament vostra?... Jo sí que puc dir-ho. El que deis consciència s'obrí en un instant rapidíssim. Un matí, el sol ben alt, quan el fruit de l'ametler no és ametla ni ametló, me doní compte de la meva existència. Pensava, ergo... existia.

Vaig néixer amb idees innates. Sabia que jo era una estàtua; sabia de la fragilitat dels cossos amb vida, de les roses i dels llavis, i de la immortalitat del bronzo, aquest bronzo que me sustenta. Sabia el que era història, sabia què eren totes les coses; però no sabia la història de les coses ni havia penetrat els símbols. Jo nasquí essent estàtua, desconeixent els meus antecedents i sense saber qui representava.

Quan a penes feia ombra, perquè tenia el sol damunt la testa, vaig pensar i vaig esser. El pensament, com una enrampada, me pujà des dels talons quan d'un cop, lent, caute, gemegant corrioles i cadenes, vaig quedar ben plantat sobre el pedestal.

—Basta, basta! Ja està!

—Un airí més...— digué el Faroler, amic del matís i de dir la *darrera*.

—Hoop!— exclamaren tots a la una.

—Va. Llest!— rubricà el mateix Faroler.

S'il·luminaren els meus ulls. ¡Oh prodigi inexplicable de la claror! Al despertar-me a la consciència, hi havia al meu entorn alguns obrers amb bruses blaves i municipals amb uniformes color d'oliva. Molta al·lotea i alguns, pocs, senyors de cert respecte. El Faroler, agitat, donava ordes i les retirava. El Batle estava més quiet i amb el front pensatiu. Devia preocupar-lo el discurs.

A l'estendre la mirada, vegí una plaça, ni gran ni petita, d'un poble —camperol i mariner—, que sabí, després, que no era ni petit ni gran. Una, dues, tres cases. La murada d'un corral, del qual guaitaven unes figueres de moro. Més cases, baixes totes, ja davallant pel camí de les Bassoles. Els camins d'aquesta part de vila no porten a la mar. El gran pany de paret de l'hostal del Pabordo. El camí que va a So'n Rossinyol amb les cases, torre i palmera, entre un embroll d'ametlers. El jardí clos de Ca'n Caldés i la costa que puja cap a la Plaça de la Carn.

El cel era blau i l'aire dolç de primavera.

Vidal i Tomàs, Bernat *Memòries d'una estàtua*. Col. Biblioteca Bàsica de Mallorca, núm. 25, 1988.

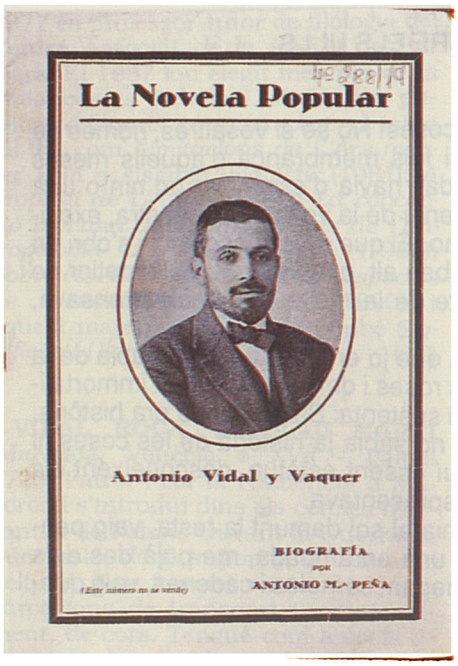

↑ Biografia d'Antoni Vidal Vaquer

1889) del Cercle Tradicionalista i director i redactor del setmanari *La Tradición*. Així mateix, fou redactor d'*El Ancora* i col·laborà a *La Almudaina*, *El Católico Balear*, *Correo de Mallorca* i *La Última Hora*. Exercí el càrrec de secretari de la Cambra Provincial de Comerç, Indústria i Navegació (1921) i del Foment del Turisme. Presidí (1916) el Cercle d'Obrers Catòlics de Palma. Obtengué diversos guardons amb els treballs *Proyecto de Escuela Municipal* (1902) i *Medios prácticos para atraer el turismo en Mallorca* (1918).

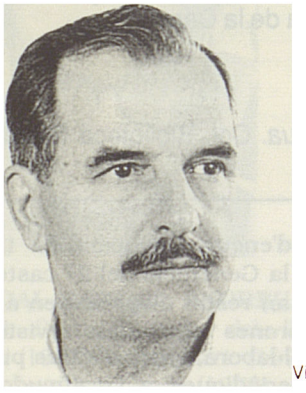

← Alexandre Vidal Vicens

VIDAL VICENS, ALEXANDRE (Meaux, França 1925) Polític. De família fornalutxenca, el 1970 fixà la residència a Fornalutx. El 1979, a les primeres eleccions locals, encapçalà la candidatura dels Independents de Fornalutx. Aconseguí la majoria absoluta i fou elegit batle. Durant la seva administració, s'inicià la construcció del Centre Sanitari i es millorà el proveïment d'aigua i la recollida de fems.

VIDAL I VIDAL, FRANCESC (Palma s XIX) Pintor. Fou capità de la marina mercant i s'especialitzà en la pintura de vaixells i en les marines. Així, va pintar el vapor «María», els pailebots «Antonieta» i «San Miguel» (1877), les pollacres «Joven Beatriz» i «Josefa» (1879) i altres velers. Participà (1878), amb dos olis, en l'Exposició Universal de París. Es conserven obres seves a la seu de la companyia Transmediterrània, de Palma, i a la col·lecció de Bartomeu March Servera, de Madrid. (MA)

→ Gregori Vidal i Vidal

VIDAL I VIDAL, GREGORI (Palma 1900 - ?) Boxador. S'inicià en la pràctica de la boxa a Marsella i Seta i aconseguí els primers èxits a París i Barcelona. El decenni de 1920, es traslladà als Estats Units i disputà (1929), sense èxit, el títol mundial del pes gall a Alf Brown. Es consolidà com un dels boxadors més rellevants del món del pes gall. Féu (1930) alguns combats a la plaça de toros de Palma, on assolí un gran èxit i, posteriorment, es proclamà (1932) campió d'Espanya, a Barcelona, davant Carlos Flix. El decenni de 1940, va fixar la residència als Estats Units, després de deixar la pràctica de la boxa. (JPa)

VIDAL I VIDAL, LLORENÇ (Santanyí 1936) Escriptor, pedagog i pacifista. El 1955, obtengué el títol de mestre a l'Escola Normal de Mestres, de Palma. Posteriorment (1961), es llicencià en filosofia i lletres, especialitat de pedagogia, a la Universitat de Barcelona. El 1969, s'hi doctorà amb la tesi *Fundamentación de una pedagogía de la no-violencia y la paz*, publicada el 1971. Des de 1963, té fixada la residència a Cadis, on exerceix d'inspector d'ensenyament. El 1956, fundà la revista literària *Ponent*, que ell mateix dirigí. Paral·lelament, entre 1957-67, va fer-se càrrec de la col·lecció de poesia Sa Font de ses Tortugues. El 1964, fundà el Dia Escolar de la No-

→ Llorenç Vidal i Vidal

Violència i la Pau —DENIP—. D'entre els seus treballs pedagògics i pacifistes, destaquen, a part d'alguns opuscles, *Fundamentación de una Pedagogía de la No-Violencia y la Paz* (1971), *Ideario No-violento* (1981) i *No Violencia y Escuela* (1985). En relació a l'obra de creació, és autor del reculls de poemes *El cant de la balalaika* (1958), *Cinc meditacions existencials* (1959), *Insania terrae* (1962), *Talaiot al vent* (1965) i *Estels filants* (1991). També és autor de *Petit llibre d'un solitari* (1968, edició augmentada 1974), escrit en prosa poètica i traduït al castellà i a l'anglès. Ha col·laborat en diverses publicacions periòdiques com *Cort*, *Lluc*, *Diario de Mallorca*, *Cuadernos de Pedagogía*, *El Magisterio Español*, *Tribunas Internacionales*, *Ultima Hora* i *Ponent*. Per la seva labor literària i pacifista, ha estat guardonat, entre d'altres premis, amb el diploma del Mèrit Cultural de la Unió Brasilera d'Escriptors, el Memorial Joan XXIII de la Pau i la menció d'honor del Premi Unesco d'Ensenyament dels Drets Humans.

VIDAL VILANOVA, JOSEP MIQUEL (Palma 1953) Petanquista. Campió d'Espanya de primera categoria de triples (1981) i de primera categoria de dobles (1982), amb el Club Petanca Puente. Ha participat en els campionats del món de Bèlgica (1978) i d'Anglaterra (1979). (JVe)

VIDA MUNICIPAL DE BALEARES Revista trimestral il·lustrada publicada a Palma entre 1971 i 1975. La seva finalitat fou donar a conèixer les notícies dels municipis de les Balears i de la Policia Municipal. Tenia corresponsals a Menorca i a Eivissa. S'imprimia a València i es redactava en castellà. En sortiren desset núme-

↑ *Vida municipal de Baleares*

↑ Vidiella *(Clematis flammula)*

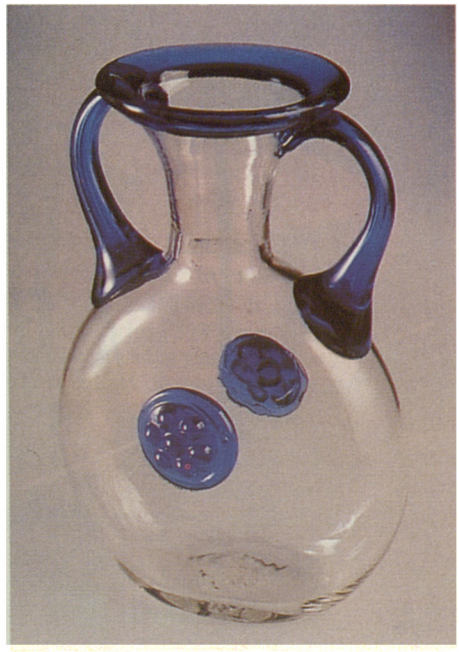

↑ Gerro de vidre mallorquí

ros, d'aproximadament 100 pàgines cada un.

VIDA PAGESA Butlletí publicat a ses Salines el 1921. Fou l'òrgan del Sindicat Agrícola Catòlic de ses Salines. En sortiren 10 números, el darrer dels quals el juny de 1921. Publicà articles en castellà i en català.

VIDIELLA *(Clematis flammula)* Planta de la família de les ranunculàcies. És una liana de tiges llargues i glabrescents, que poden fer fins a 5 m. Les fulles són coriàcies, de pecíol prènsil, compostes, bipinnades, de folíols enters, ovats o lanceolats. Té les flors blanques, oloroses, d'1-3 cm de diàmetre, amb les peces externes piloses per davall i al costat. Els tèpals són glabres a l'interior i els fruits, molt comprimits. Floreix de juny a agost i és molt abundant a l'alzinar, les garrigues i les bardisses. La medicina tradicional atribueix, a la planta verda i sense bullir, propietats càustiques i vesicants. Antigament s'usava contra la lepra i la sarna. (GA)

↓ Gerros de vidre de disseny modern

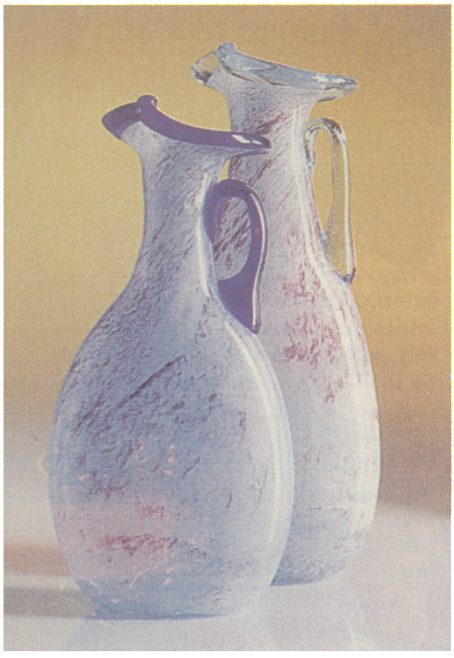

VIDRIER Menestral que fabrica objectes de vidre. El treball del vidre a Mallorca fou introduït durant les dominacions grega i cartaginesa. Però no fou fins a la romanització, amb l'elaboració de formes similars a les de la terrisseria, la còpia d'originals importats de la zona de la mar Egea i els favors dispensats pels emperadors romans, que s'arribà (193-211) a l'anomenada 'primera edat d'or' del vidre mallorquí. Els menestrals aprengueren la tècnica romana, de la qual cosa queda constància a les troballes d'objectes de vidre, sobretot d'ús funerari, fetes a Pol·lèntia, Bóquer i sa Carrotja, on probablement es trobaven els primitius forns vidriers. Entre el 421 i el s VI, no penetrà cap influència forana, fins a la introducció de peces importades de l'Imperi Bizanti. El s VI es començà a utilitzar l'esmalt, l'aplicació en l'ornamentació i el mosaic. La dominació àrab també aportà noves concepcions artístiques, quan la vidrieria es desenvolupà paral·lelament a la manufactura ceràmica. Després de la conquesta de Mallorca (1232) per Jaume I, florí novament la vidrieria mallorquina. El primer forn documentat data de 1327 i fou instal·lat en el terme de Calvià pels germans Bernat i Guillem Roig. El 1347, el vidrier català Guillem Barceló aconseguí permís per construir un forn de vidre a Palma. Nicolau Coloma obtengué (1398) dels jurats de la Ciutat i Regne de Mallorca el monopoli de la fabricació de vidre a l'Illa. D'altra banda, els vidres medievals mallorquins foren idèntics o molt pareguts als catalans, raó per la qual és molt difícil definir si una peça fou realment fabricada a Mallorca. Durant l'edat mitjana, hi ha moltes notícies d'objectes de vidre, tant domèstics com de luxe, citats en els inventaris de béns i herències de personatges de la noblesa i de la burgesia mallorquines. Així mateix, devia ser força intensa l'activitat vidriera a Mallorca, tenint en compte que ja en el segle XV és documentat el carrer del Forn del Vidre, a Palma, actualment anomenat de la Vidrieria. És, però, en el s XVI quan es produeix l'apogeu de la vidrieria mallorquina, tot i que aquests artesans no arribaren a constituir un gremi propi. Quan la supremacia mundial passà de Damasc a Venècia, els mallorquins importaren molts de vidres d'aquesta ciutat i n'aprengueren la tècnica. Així mateix, alguns vidriers de Murano s'establiren a l'illa, tot i les dures prohibicions que allà existien de difondre els secrets del vidre. Així, per exemple, el 1605, Domenico Barovier,

↑ Vidrier que dóna forma a la pasta

que s'havia establert a Mallorca el 1600, sol·licità (1605) permís als jurats de Mallorca per treballar el vidre i ensenyar el seu art. La imitació de la tècnica veneciana fou tan perfecta a Mallorca, que els treballs mallorquins competiren i, algunes vegades, superaren l'obra similar de Venècia. Durant els s XVI-XVII, els vidriers mallorquins fabricaren botelles, gerros, copes i fonts amb fils aplicats, decorats directament amb lòbuls, fistons, cordons i filets, i també obtengueren, amb motles, algunes peces ornamentals. Es continuaren fabricant ampolles ventrudes i de coll llarg, influència dels obradors siríacs, i també vidres esmaltats. La segona meitat del s XVII fou de gran prosperitat i, de fet, hi ha molts de forns documentats en aquesta època, com el de Binibona, que proporcionava vidre al monestir de Lluc. Com a conseqüència, segurament, d'aquesta intensa activitat molts de forns sofriren incendis, com el de la Viuda de Soberats, que es cremà el 1682. Alguns vidriers tengueren obrador obert a Barcelona i a Mallorca al mateix temps i les relacions foren tan estretes, que és difícil determinar si els vidres mallorquins tengueren o no característiques peculiars. El s XVIII, fou de decadència per a la vidrieria mallorquina —comparat amb l'esplendor dels segles XVI i XVII—, que rebé una nova influència procedent d'Europa central. Tot i això, fou en aquest segle, concretament el 1719, quan sorgí l'empresa *Vidrieries Gordiola* (→). A mitjan segle, començaren a adoptar-se els motles que, a la llarga, arruïnaren la vidrieria artesana. Quasi desaparegué la fabricació de vidre de luxe, per la competència dels tassons d'or i de plata i perquè amb aquests metalls es feien els peus, les anses i les tapadores. De fet, els forns d'aleshores elaboraven bàsicament vidre d'ús domèstic. Els vidriers, a més, es preocuparen només d'augmentar la producció amb detriment de la qualitat. En la transició del s XIX, el vidre mallorquí rebé una forta influència andalusa, que donà lloc a peces molt carregades, amb múltiples apèndixs ornamentals que s'han mantengut fins a l'actualitat. Durant aquest segle, continuà, així i tot, l'etapa de dedadència arran del procés d'industrialització, que originà la desaparició de molts de forns artesanals. Tot i així, se'n crearen alguns, com la Societat Industrial Anònima La Mallorquina (1872) i la Vidriería Balear Industrial SA, fundada per Gaietà Forteza el 1877. A la Part Forana, també en funcionaven uns quants i, a més, les zones de vinya de l'interior de l'illa solien tenir forns d'autoproveïment per envasar els productes de la collita. Ja en el segle XX, al costat de la vidrieria tradicional, els corrents d'avantguarda donaren lloc a l'anomenat moviment *New Glass*, el principal representat del qual, a Mallorca, és *Pere Ignasi Bisquerra* (←). Durant aquest segle han sorgit noves empreses, moltes de les quals, però, desaparegueren el mateix centenni, com és el cas de Casa Llofriu (1914-55), Vidrieries Palma, fundada al principi del segle i tancada el 1956, Vidre Artístic Mallorquí —VAM— (1948-56), Vidrieria d'Art de Consell (1964-81) i els forns del Foro de Mallorca (1978-80), a Binissalem, i el de Vicente Bernárdez, a Búger (1978-80). Actualment (1997), hi ha a Mallorca quatre forns que es troben en plena activitat: Vidrieries Gordiola, Menestralia, Lafiore i el de Pere Ignasi Bisquerra. A part, és d'esmentar també la fàbrica Vitroperl SA, que es dedica a la fabricació de varetes de vidres per fer perles. (AS/GEM)

↓ Vidrier que aplana la base

VIDRIER, ES Antiga possessió del

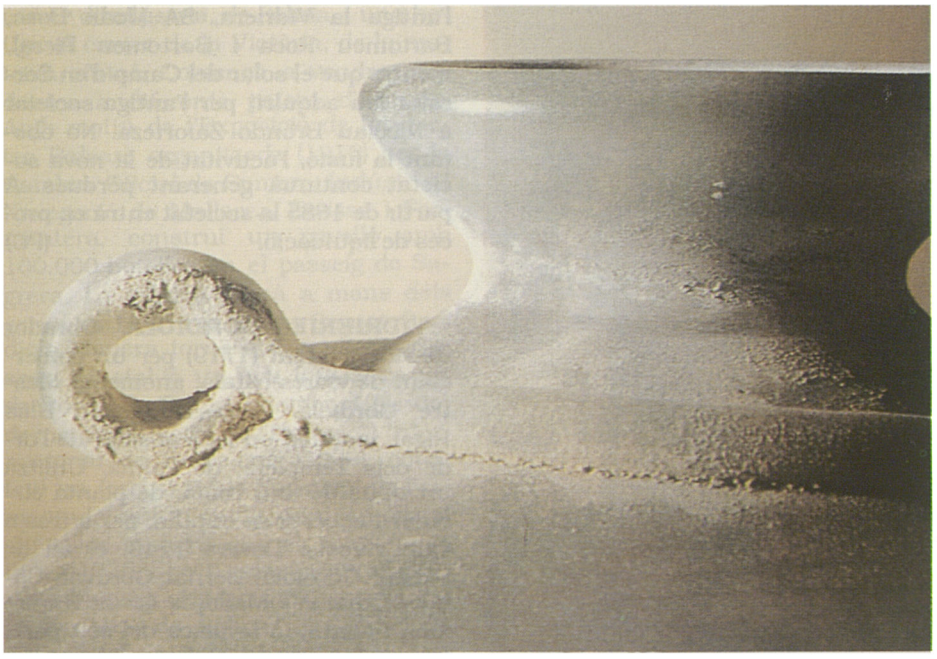

↑ Vidre d'imitació arqueològica

terme de Capdepera. El segle XV era ja documentada amb aquesta denominació. El 1650, pertanyia al senyor Berenguer de Vilallonga. Tenia cases i 60 quarterades de sementers. Era dedicada a conreu de cereals i ramaderia ovina i cabrum. Tenia guardes de 76 ovelles i 41 cabres. Hi havia zones de rotes. Feia una renda anual de 105 lliures, 40 quarteres de blat, 5 de civada, 5 d'ordi, mig quintar de formatge, 1 porc i 1 rova de cànem o de lli espadat. El 1725, pertanyia al senyor Jordi de Vilallonga i Dameto, donzell. Tenia cases i 64 quarterades de sementers. Era dedicada a figuerals i a conreu de cereals. Hi havia les zones de rotes denominades d'en Moret, d'en Terrat i de n'Estel. Tenia guardes de 100 ovelles i 56 cabres. Feia una renda anual de 105 lliures, 30 quarteres de blat (o 60 d'ordi o 90 de civada), 2 capons, mig quintar de llana i mig de formatge. El 1997, l'antiga possessió des Vidrier es trobava completament parcel·lada, però el topònim es mantenia viu com a denominació de la contrada en general i de bona part de les noves propietats, acompanyades sovint de diversos determinatius. (DF)

VIDRIER, GABRIEL (Mallorca s XIV - XV) Pintor. És documentat entre 1397 i 1429. Féu reparacions de pavesos per al castell d'Alaró. La seva obra s'inscriu dins l'estil gòtic. (GLl)

VIDRIER, NICOLAU (Mallorca s XIV - XV) Pintor. Pintà (1415) un retaule per a la capella de Santa Magdalena, del puig d'Inca. La seva obra s'inscriu dins l'estil gòtic. (GLl)

VIDRIERA, CA NA Conjunt de quatre coves artificials d'enterrament, situat a la finca del mateix nom, de Palma. Foren descobertes el 1959 per Joan Fiol Coll. Són excavades en gres i agrupades en una àrea molt reduïda. Tres d'aquestes cavitats foren afectades per l'explotació d'una pedrera i només en resten parts insignificants i sense fisonomia. La quarta cova està en perfecte estat de conservació. És de planta senzilla, amb corredor, d'1,80 m de longitud i 1,20 d'amplària màxima, i cambra sepulcral. El forat d'accés és de petites dimensions, arquejat i de forma irregular. La cambra, lleugerament ovoidal, fa 2,50 m de diàmetre màxim i 2,20 m de diàmetre mínim. El sostre és de volta i enllaça amb el nivell superior de la part d'entrada.

VIDRIERA BALEAR SOCIETAT ANÒNIMA, LA Societat anònima industrial constituïda a Palma el 6 de setembre de 1877 per a la fabricació de vidre de tota casta i la seva venda a l'engròs i a la menuda. Va esser fundada amb un capital social escripturat de 75.000 pessetes, dividit en 1.500 accions de 50 pessetes cadascuna. Aquest capital quedà totalment desemborsat el 1880. Els socis fundadors i constituents pertanyien al món del comerç i de la marina mercant i foren els patrons Maties Albertí Alorda i Bartomeu Albertí Planas; els pilots Antoni Albertí Planes, Jaume Bosc Bonet, Rafel Garcies Moll, Pere Antoni Miró-Granada Bosc, Jaume Palmer Ferrer i Francesc Sagristà Vidal; els mariners Antoni Oliver Bonet i Gabriel Oliver Vic; el capità mercant Bartomeu Pellisser Pujol i els comerciants Josep Fortesa Martí, Lluís Fuster Segura, Manuel Sales Palmer i Gaietà Fortesa Pinya. En el moment de la constitució aquests quinze socis representaven 765 accions de les quals pertanyien 135 a Gaietà Forteza Pinya i 45 a cadascun dels catorze socis restants. Des de la constitució fins al 30 de juny de 1879 els seus balanços semestrals varen presentar uns guanys prou remuneradors, per tal com en relació al capital desemborsat els beneficis declarats arribaren a significar el 26,43%. No obstant això, a partir del final de 1879 els beneficis es reduïren i les pèrdues aparegueren a partir de l'exercici tancat el 31 de desembre de

↓ Plànol de la cova de ca na Vidriera (Palma)

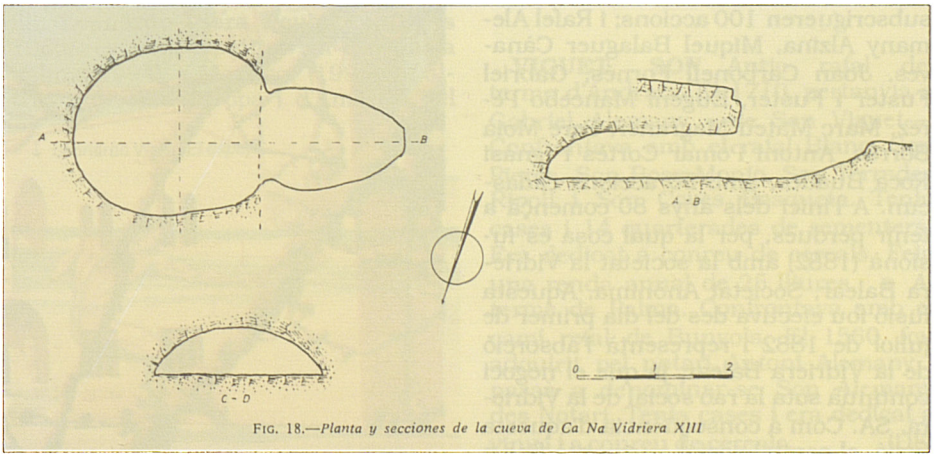

FIG. 18.—*Planta y secciones de la cueva de Ca Na Vidriera XIII*

↑ Antiga fàbrica de Vidrieries Gordiola (Camp d'en Serralta, al final del s XIX)

1880. La falta de rendibilitat degué esser la causa que motivà l'acord de fusió amb la societat La Vidriera, Societat Anònima, fusió que es féu efectiva a partir del dia primer de juliol de 1882. (PC)

VIDRIERA SOCIETAT ANÒNIMA, LA Societat industrial constituïda a Palma el 20 de juny de 1877 per a la fabricació de vidre i la seva venda a l'engròs i a la menuda. Va esser fundada amb un capital social escripturat de 150.000 pessetes, representat per 1.500 accions de 100 pessetes cada una. Els socis fundadors i constituents foren el consignatari de vaixells Joan Bosch Ferrer, els comerciants Ignasi Fuster Fortesa, Joan Nicolau Pol i Bartomeu Piera Florest, el jornaler Josep Oliver Berga i el pilot Bartomeu Roca Estades, cadascun dels quals subscrigueren 100 accions; i Rafel Alemany Alzina, Miquel Balaguer Cànaves, Joan Carbonell Fornés, Gabriel Fuster i Fuster, Eugeni Mancebo Pérez, Marc Mateu Magraner, Pere Moià Borràs, Antoni Pomar Cortès i Ignasi Roca Buades, amb 50 accions cadascun. A l'inici dels anys 80 començà a tenir pèrdues, per la qual cosa es fusionà (1882) amb la societat la Vidriera Balear, Societat Anònima. Aquesta fusió fou efectiva des del dia primer de juliol de 1882 i representà l'absorció de la Vidriera Balear, ja que el negoci continuà sota la raó social de la Vidriera, SA. Com a conseqüència d'aquesta fusió, el capital social augmentà fins a 250.000 pessetes, representades per 2.500 accions. A la societat producte de l'esmentada fusió, l'antiga la Vidriera SA hi aportà les seves dues fàbriques. Una, situada a l'antic carrer de Sant Martí de Palma, valorada en 28.000 pessetes i, l'altra, situada a una parcel·la de 4.192 m² procedent de la finca anomenada Camp d'en Serralta. Aquesta segona fàbrica amb el solar es valorà en 57.950 pessetes. L'immoble del carrer de Sant Martí el varen comprar a Miquel Salvà Segunyoles tres dels socis fundadors de l'antiga la Vidriera, SA (Joan Bosc, Bartomeu Roca i Bartomeu Piera), mentre que el solar del Camp d'en Serralta fou adquirit per l'antiga societat a Nicolau Brondo Zaforteza. No obstant la fusió, l'activitat de la nova societat continuà generant pèrdues. A partir de 1885 la societat entrà en procés de liquidació. (PC)

VIDRIERIES GORDIOLA Obrador de vidrier creat (1719) per un comerciant de vidres català, anomenat Mestre Gordiola. Amb l'aragonès Blas Rigal, instal·là un forn al solar de l'orde dels Templers, de Palma. Utilitzà un tipus de forn romà, de planta circular i coberta de cúpula, per a tres o cinc gresols. Devers 1740, el fill de Mestre Gordiola, Bernat Gordiola Cànaves, arribà a Mallorca des de Barcelona i continuà la tasca del seu pare. Introduí la novetat de les làmpades d'influència veneciana i obrí un obrador al carrer de Sant Martí, de Palma. Amb el seu fill, Antoni Gordiola Fortuny, la labor artística de la fàbrica fou un poc decadent en els dissenys, i es caracteritzà per la sobrietat dels ornaments. El succeí el seu nebot Gabriel Gordiola Carreres, que obrí un forn als afores de la barriada des Pont d'Inca (Marratxí). Inicià un procés d'innovació i experimentació amb el vidre de color verd i abandonà la influència d'altres cultures foranes. El seu fill Gabriel Gordiola Balaguer construí (1879) la fàbrica de sa Cristalera, al

↓ Vidrieries Gordiola (Algaida)

carrer d'Indústria, de Palma, i una botiga al carrer de la Victòria, de la mateixa ciutat. Començà a vendre productes a diferents països d'Europa. Amb motiu de l'Exposició de Productes Balears organitzada (1910) per la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Mallorca, Eivissa i Formentera, construí un pavelló amb 100.000 botelles en el passeig de Sagrera. La fàbrica passà a mans dels germans Llofriu el 1911. Bernat Gordiola Manera tornà a la tradició artesana i instal·là un nou forn al carrer de Bover, de Palma, anomenat La Moderna. Amb motiu de l'Exposició Internacional de Barcelona (1929), construí un forn al Poble Espanyol de l'esmentada ciutat, on introduí la novetat del color topazi i que es mantengué fins a 1936. El seu germà Gabriel Gordiola Manera obrí un forn al carrer de la Portella, de Palma, que funcionà entre 1930 i 1969. El seu nebot, Daniel Aldeguer Gordiola, traslladà (1969) la fàbrica a la carretera de Manacor, en el terme d'Algaida. Féu construir un laboratori per analitzar vidres i per aconseguir-ne una major puresa. El 1973 es constituí la societat *Persian Gordiola Glass Co.*, a Teheran, que fou dissolta, el 1978, pels aldarulls polítics que ocorregueren en aquell país. El 1977, s'inaugurà el Museu del Vidre a la segona planta de l'obrador d'Algaida. L'origen fou una col·lecció iniciada devers 1820 per Antoni Gordiola Fortuny. És integrat, sobretot, per peces de vidre obrades per la família i d'altres de procedents de les cultures antigues i modernes d'Europa, d'Àsia i d'Àfrica. (AS)

VIDRIERS, ES Antic rafal del terme de Manacor. El 1578, pertanyia al senyor Pere Ignasi Torrella. El 1651, era del senyor Tomàs Torrella, cavaller de l'orde de Calatrava. Era una pertinença de la possessió de sa Vall de la Nou. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 50 ovelles. Feia una renda anual de 10 lliures, 50 quarteres de blat, 20 d'ordi i dos capons. El 1719, pertanyia a la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan, marquesa d'Ariany. El bestiar de feina eren cinc egües, dos bous i dues someres. Hi havia ramaderia porcina. Feia una renda anual de 10 lliures, 35 quarteres de blat, 10 d'ordi, 10 de civada, dos capons i dos pollastres. El 1734, el tenia la senyora Ramona de Queralt, viuda del senyor Francesc Cotoner, de qui passà al seu fill, el

↑ Julio Viera, *Sevilla siempre cabalga*

↑ *Es Vigilant*

senyor Marc Antoni Cotoner, marquès d'Ariany. Feia una renda idèntica a la de 1719. El 1763, pertanyia a l'heretat de la senyora Bàrbara Nunis de Santjoan. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia zones de fruiters, pollancres i ullastrars. El bestiar de feina eren dues mules i dues egües. Hi havia guardes de set bous, 53 porcs i 41 ovelles. Era arrendada conjuntament amb les cases majors denominades l'Església i amb el rafal de sa Torre (Manacor) i feia una renda anual de 50 lliures i 60 quarteres de blat. (DF)

VIERA FLEITAS, JULIO (Las Palmas de Gran Canària 1934) Pintor. Des de 1970, viu a Mallorca. És autor de la novel·la *La resurrección del gato* (1985). Pinta retrats, paisatges, versions lliures d'obres clàssiques i temàtica de circ. Tota la seva obra és inclosa dins el corrent surrealista. El seu fill, **Leonardo Viera Neubauer** (París 1965), és també pintor. Ha exposat a Palma (1994), a Manacor (1995) i a altres indrets d'Europa i d'Amèrica del

↓ Leonardo Viera, *El espejo*

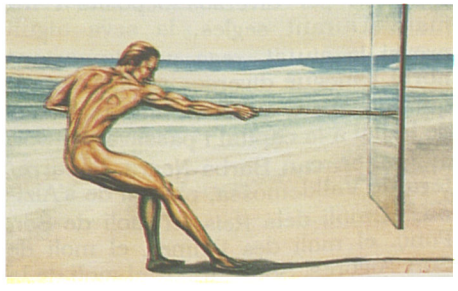

Nord. També es dedica a l'escultura, al disseny gràfic i de joies i a la fotografia. Tota la seva obra és inclosa dins un corrent surrealista amb influències hiperrealistes.

VIGILANT, ES Setmanari humorístic i satíric, publicat a Palma d'octubre a desembre de 1919. N'aparegueren almenys 13 números. Es redactava en català dialectal i en castellà i s'estampava a la Impremta Roca, Ferrer i Companyia. Tenia la redacció i l'administració al carrer dels Socors.

VIGILANTE, EL Embarcació de guerra del tipus xabec, que feia part de l'estol de la mar Mediterrània. El 1768, pilotada per Miquel Verger Cardona, sortí de Palma cap a Cartagena, en acció de guerra. (DF)

VIGUET, SON Antic rafal del terme d'Andratx. El 1710, pertanyia a Gabriel Alemany —de Son Viguet—. Confrontava amb el rafal Blanc, Son Pieres, Son Bosc Monjo, Son Terrades Ripoll i Son Coves Basqueta. Tenia cases i 14 quarterades de sementers. Era dedicat a conreu de cereals. Feia una renda anual de 25 lliures. ■ Al terme de Palma. Confrontava amb el camí reial de Bunyola. El 1560, fou adquirit pel notari Antoni Alemany i passà a denominar-se Son Alemany des Notari. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. (DF)

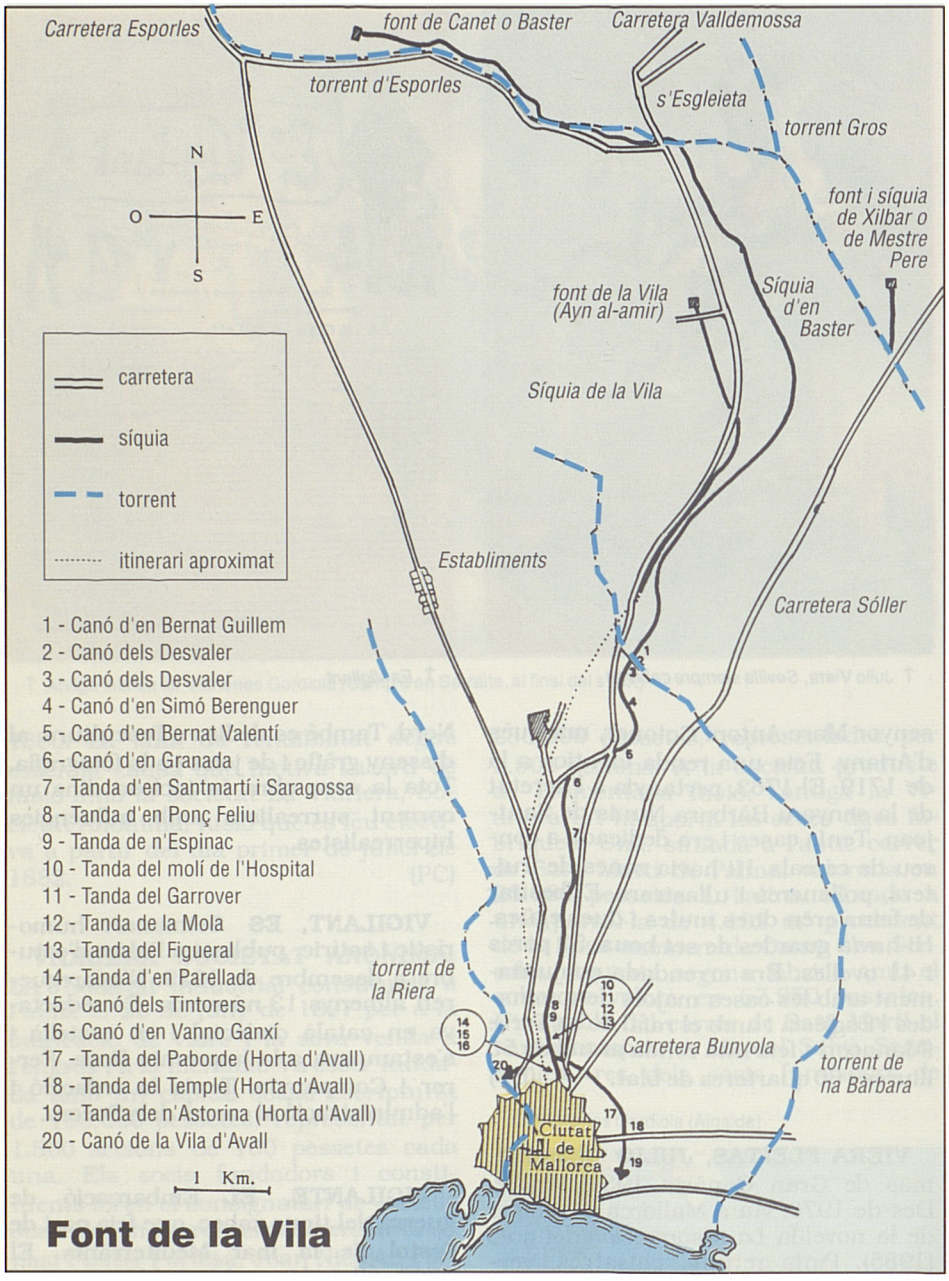

↑ Plànol de la font de la Vila

VILA, FONT DE LA Aqüífer subterrani situat entre Son Espanyol i ses Cases Noves, en el terme de Palma, a uns 8 km del nucli antic. La seva existència probablement fou un factor decisiu per a la fundació de la ciutat en època romana. Es tracta d'un sistema càrstic que té uns cabals d'aigua variables. Els cabals màxims són els de març i abril, mentre que els mínims són els d'agost, setembre i octubre. Les seves aigües sorgeixen d'una cavitat d'uns 8 m de fondària. Quan sortien a la superfície, a uns 85 m sobre el nivell del mar, formaven una gran bassa envoltada de vegetació anomenada Prat de la Font de la Vila. Fins a mitjan s XIX, aquesta bassa podia arribar a tenir 500 m de llargària, en sentit nord-oest a sud-est. Aquest aqüífer ha donat lloc a un sistema hidràulic format per la síquia de la Font de Vila, també anomenada síquia de Ciutat, i per diversos depòsits i ramals. Durant segles, la seva aigua proveí la ciutat, regà una important horta i mogué diversos molins. La síquia davallava quasi en línia recta des de l'ullal a la capital i passava per Son Magraner, can Barba Negra, la carretera de Valldemossa, el molí de s'Alzina, el molí dels Reis, el molí de Son Ponç, el molí des Palmer, el molí de Son Togores, Son Cabrer, el molí de la Real, el molí des Lledoner, el molí d'en Carreres, el molí des Garrover, el molí d'en Perot, can Brusca, el molí des Caputxins i el carrer de Sant Miquel. És a dir, travessava els actuals barris perifèrics de Son Espanyol, Son Sardina i es Secar de la Real, i els urbans de cas Capiscol, es Camp Redó i Bons Aires. L'origen d'aquest sistema hidràulic es remunta a l'època islàmica. Fou anomenada 'Ayn al-Amir, és a dir font de l'Emir, fet que implica una construcció de caràcter estatal en el s X. Es pot atribuir la construcció de la font i de la síquia als tècnics que arribaren amb 'Isam al-Khawlani arran de la conquesta islàmica de Mallorca (902-03). Aquest reconstruí l'antiga ciutat de Palma i féu bastir mesquites i banys, que necessitaven un important cabal d'aigua. En un primer moment, l'aigua arribava a la ciutat sense que fos necessària cap obra important. La funció principal d'aquesta síquia era el proveïment de la ciutat, si bé també es devia utilitzar per regar l'horta propera. L'aigua entrava a l'antiga ciutat de Palma per la Porta Pintada, que es trobava a l'actual carrer del Palau Reial, vora la seu del Consell Insular de Mallorca. El final de la síquia es trobava en el Palau de l'Almudaina. En un punt molt proper a l'entrada de la síquia a la ciutat, se separaven diversos ramals cap a llevant. N'hi havia un que anava pel carrer de l'Almudaina i un altre que corria pel carrer de Sant Sebastià i voltava cap al de Sant Roc. El tercer ramal partia del carrer del Palau Reial i permetia el proveïment d'aigua de la mesquita que es trobava on ara hi ha la Seu de Mallorca. També

↓ Síquia de la font de la Vila (carretera Valldemossa, Palma)

↑ Restes de l'aqüeducte de la font de la Vila (descobertes el 1984)

hi havia ramals en direcció ponent, que eren més curts i perpendiculars a la síquia a causa de la proximitat del torrent de sa Riera. L'engrandiment de la ciutat en temps del sobirà de la Taifa de Balears Mubashshir Nasir al-Dawla va fer que restassin englobats dins la nova muralla ramals projectats per permetre el reguiu de l'horta de ciutat. La síquia ara entrava a Palma vora la Bab al-kahl, la porta de Santa Margalida, i baixava pels actuals carrer de Sant Miquel i de Jaume II i es dirigia cap a l'Almudaina. Molts de carrers situats al voltant d'aquesta síquia seguiren el traçat dels ramals de distribució de l'aigua. Entre d'altres, fan part d'aquest grup de carrers els de Perpinyà, el Carme, Vilanova, la Mercè, Gater i Santa Cecília. El carrer de Sant Miquel probablement era denominat carrer de la Síquia. En el *Liber Maiolichinus* (s XII), és anomenada *Enelamir* i es considera el corrent d'aigua més abundant, el qual, mitjançant canals, donava aigua potable a tota la població. Després de la conquesta catalana de 1229, la font i la síquia d'Ayn al-Amir apareixen descrites en el *Llibre del repartiment* (1232). En aquella data hi havia onze molins d'aigua, concentrats a la part superior de la síquia. D'aquests, se sap que un havia estat propietat de l'almoràvit Ibn Tashfin i un altre havia estat d'una fundació piatosa. L'aigua es considerà lligada a la propietat de la terra i també fou repartida entre el rei i els magnats. El 1239, a causa de les disputes per l'aigua provocades per un estiu molt sec, se signà un conveni per distribuir-la. Des de l'alba al migdia, tota l'aigua, i la meitat des del migdia al vespre, entraria dins les murades de la ciutat i es repartiria entre l'Infant Pere de Portugal i els seus porcioners, el comte Nunó Sanç i els seus, el bisbe de Mallorca i els frares predicadors. Aviat s'estipulà que aquests magnats només podrien prendre la meitat de l'aigua que tenien assignada, ja que l'altra meitat hauria de córrer per la síquia per a ús dels ciutadans fins a arribar a l'Hort del Rei. La resta de l'aigua, la meitat de la que circulava del migdia al vespre i tota la de la nit, es destinà al reguiu i se la repartiren l'infant Pere, Nunó Sanç i el monestir de la Real. Per la seva banda, els magnats havien de repartir l'aigua entre els seus porcioners. Altres normes posteriors relatives al funcionament de la síquia manaven que els moliners en tenguessin cura d'un moli a l'altre, que els siquiers repartissin l'aigua tal com s'havia acordat i que fossin destruïts els cubs dels molins que obstaculitzassin el curs de l'aigua. El 1241, els drets i béns de Nunó Sanç passaren al rei i el 1244 ho feren els de Pere de Portugal. D'aquesta manera, la monarquia controlà quasi totalment l'assignació de drets d'aigua. Això no evità que proliferassin els conflictes entre els diferents beneficiaris. Aquestes disputes s'agreujaren pel fet que la síquia de ciutat era destinada tant a reguiu com a abastament urbà. La monarquia concedí en els segles XIII-XIV diversos molins a particulars i n'autoritzà la construcció de nous. També atorgà drets d'aigua a particulars i a ordes religiosos. El 1310, es va firmar un conveni entre l'abat de la Real i Jaume II, pel qual el monestir cedia a la Universitat el dret que tenia sobre la font de la Vila a canvi d'un cens anual de 125 morabatins i un canó obert permanentment a la síquia. El 1319 i el 1341, la monarquia va ordenar que els diumenges entràs dins la ciutat tota l'aigua. Quan Pere el *Cerimoniós* conquerí Mallorca (1343), es comprometé a no atorgar més drets d'aigua. Malgrat això, proliferaren les concessions i es va arribar a una situació caòtica. El monarca mateix va haver

↓ Aqüeducte de la font de la Vila sobre la Riera (aquarel·la de Bartomeu Ferrà)

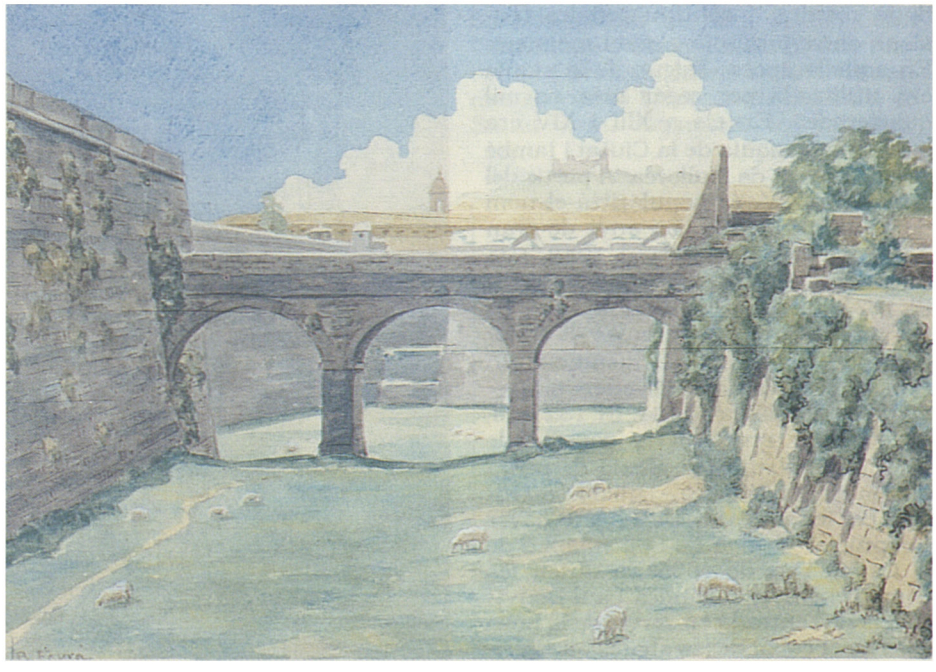

↑ Restes de la síquia de la font de la Vila (carretera de Valldemossa)

d'intervenir i donà ordres al lloctinent Guillem Llagostera de limitar els abusos. Aquest, pressionat també pels jurats, féu (1356) regularitzar la síquia i reduir els canons, forats circulars que es feien a la paret de la síquia per percebre l'aigua. Aquell mateix any, es va crear el Col·legi i Casa de l'Horta, organisme que representà els interessos dels regants, sovint enfrontats entre ells i quasi sempre amb els usuaris urbans. El 1381, el governador Francesc Sagarriga inicià una revisió de la síquia i dels privilegis i concessions per evitar abusos i solucionar el problema de la manca d'aigua. L'operació no donà resultat i continuaren les tensions entre jurats, regants i moliners. En aquella època, l'aigua de la síquia era utilitzada per regar més de mil quarterades. En els s XIII i XIV era anomenada síquia de la Ciutat i també síquia Major i de Mallorca. A partir del final del s XIV, es popularitzà el nom de síquia de la Vila. En anys de gran sequera, com el 1507 i el 1748, tota l'aigua era destinada al consum urbà. El 1631, un tram de la síquia era en tan mal estat que es va haver de construir de nou a una certa distància. En el s XVIII, hi va haver diversos projectes per millorar la síquia. El 1821-54, es construí una galeria coberta de volta que substituí la síquia de pedra picada en el tram entre l'ullal i Son Ripoll. Per fer aquesta galeria es va haver d'expropiar el molí de Son Ripoll o de la Canal. Des de 1835, va dirigir les obres l'enginyer holandès Paul Bouvy. Abans de l'entrada en servei de la nova galeria, el cabal de les aigües que la síquia no podia recollir sortia per un sobrant al torrent de Bàrbara, prop de Son Togores. Amb la nova galeria subterrània el cabal augmentà molt i es va haver de construir un nou nivell més amunt, que fou anomenat de l'Alzina, prop de Son Sardina. El 1848, el Col·legi de l'Horta fou abolit i substituït pel Sindicat de Regs de l'Horta de Palma. Aquest nou organisme era format per set membres elegits pels propietaris de drets d'aigua i un membre nomenat per l'Ajuntament de Palma. La seva funció era controlar la distribució d'aigua i mantenir la síquia en bon estat. En aquella època s'havia consolidat un sistema rotatori de repartir l'aigua pel qual de cada 20 dies, 240 hores corresponien als regants, 23 hores al Sindicat de l'Horta i 217 a la ciutat. El 1823, es podia regar una extensió total de 1.056 quarterades, si bé una part d'aquestes terres probablement només eren regades de forma eventual. Al llarg del s XIX, Palma necessità cada vegada més aigua i en ocasions l'Ajuntament en comprà al Sindicat i a particulars. L'aigua arribava a Palma per la Raconada de Santa Margalida, que era el punt més alt de la ciutat (27 m). Molt aviat se'n separava la síquia de Ponent, de 1.020 m de llargària. Aquest ramal proveïa d'aigua la part baixa de la ciutat fins arribar a la plaça de les Drassanes. La síquia principal corria pels carrers de Sant Miquel, dels Llums, de Colom, la plaça de Cort, la plaça de Santa Eulàlia i els carrers de Fortuny, del Call, del Beat Alonso i de la Calatrava i acabava a la Porta del Mar. A més, hi havia altres ramals de caràcter secundari. Les cases particulars amb dret d'aigua empalmaven els seus depòsits al conducte principal mitjançant tronetes i tubs d'argila cuita. En el s XIX, la canalització era defectuosa principalment a causa del mal estat de les síquies, de les canonades i dels fraus. A més, en els anys molt secs, com el 1877, el cabal disminuïa molt i hi havia problemes per proveir tota la població de Palma. El 1861, hi havia dotze molins d'aigua que aprofitaven el corrent de la síquia de la font de la Vila. Els

↓ Desembocadura de la font de la Vila (plànol del s XIV) (BBM)

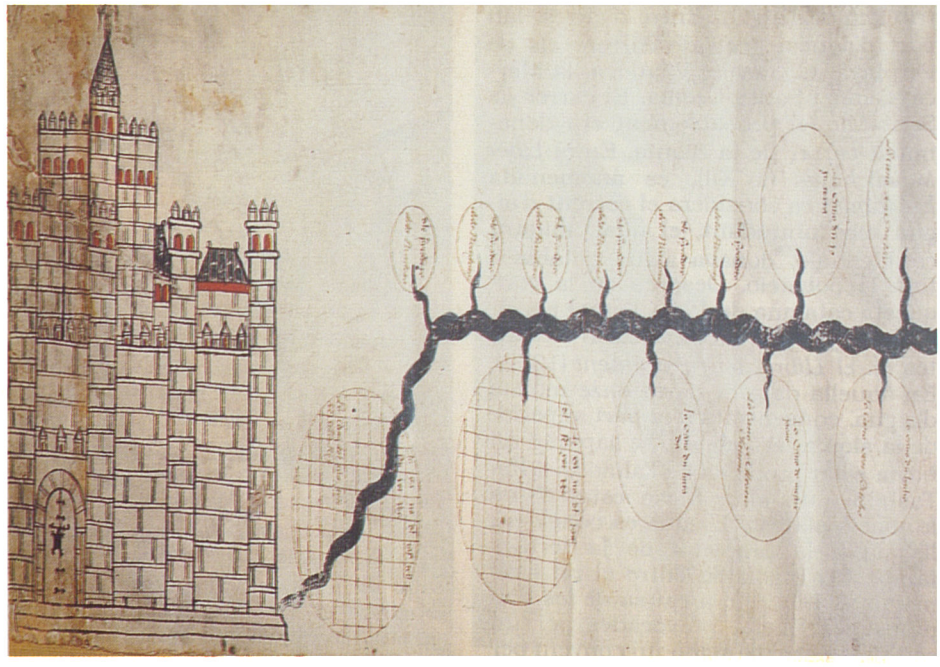

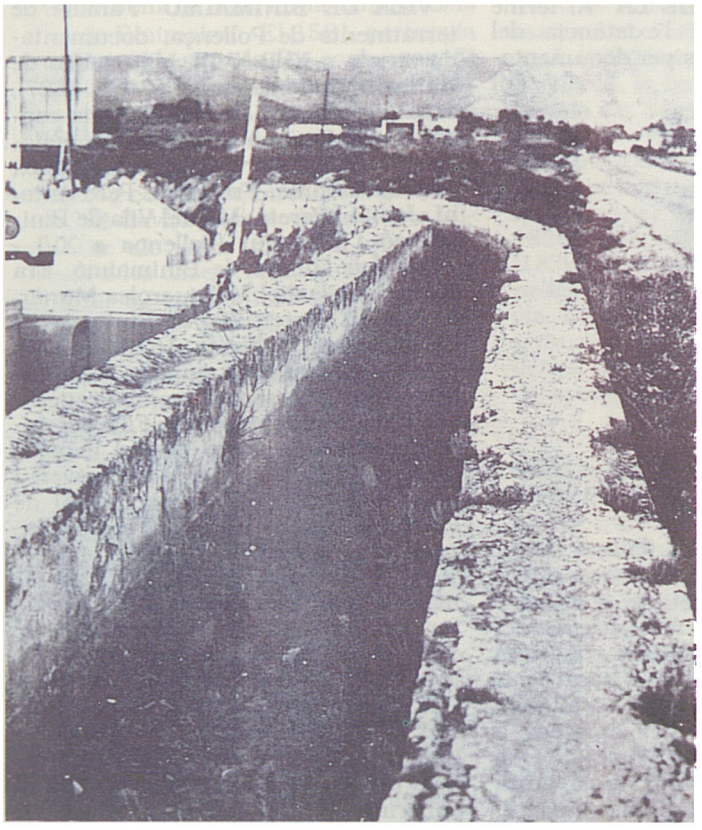

← Restes de la font de la Vila, abans de la construcció de Pryca

més propers a la galeria coberta eren els del molí de s'Alzina, el molí dels Reis, el molí de Son Pont de la Terra i el molí del Palmer. Després, passat el torrent de Bàrbara, hi havia el Petit i el Gros de Son Togores, el de n'Artigues o d'en Xeringa, el dels Lledoners i el d'en Carreres. Els més propers a la ciutat eren els del Garrover, el del Capítol o d'en Perot i el d'en Font, també anomenat dels Caputxins i de can Brusca. El 1913, l'Ajuntament expropià tota l'aigua de la font de la Vila. El 1932-36, el consistori de Palma, que continuava considerant que l'aigua de la font de la Vila havia de constituir la base del proveïment de la ciutat, realitzà importants millores. Es construïren uns depòsits reguladors a Son Togores, a 60 m sobre el nivell del mar, s'instal·là una canonada de conducció entre els depòsits i la ciutat, de 2,8 km de longitud, i es va cobrir el tram de la síquia des del final de l'antiga galeria subterrània fins a Son Togores. A més, se sanejaren l'ullal i els seus voltants i es regularitzà la sortida de l'aigua. Malgrat aquestes mesures, molts de molins fariners continuaren funcionant fins als anys seixanta. En aquella època, en un any de pluviositat normal, proporcionava 9.000 m³/dia, que era més que suficient per proveir el nucli urbà. Però el consum d'aigua no deixà d'augmentar i les marcades diferències estacionals provocaren mancances a l'estiu. A partir de 1941, es constatà la insuficiència de la font de la Vila i l'Ajuntament va haver de cercar aigua en altres indrets. El 1941-46, es construí una galeria per captar aigua de la vall de Sant Pere (Esporles). Aquesta galeria desembocava en el mateix ullal de la font de la Vila, però el seu cabal fou sempre molt petit. El 1943, passà a dependre del Servei Municipal d'Aigües i Clavegueram —SMAYA—, després convertida en Empresa Municipal —EMAYA— (1973). El 1951, l'aigua de la font de la Vila encara suposava el 57% del subministrament total d'aigua a Palma. Aquest percentatge anà davallant a causa sobretot de l'explotació dels pous del Pont d'Inca i des Rafal, en els anys cinquanta, i dels embassaments de la serra de Tramuntana, en els setanta. Així i tot, en els anys molt plujosos encara suposa un percentatge significatiu de l'aigua consumida a Palma. El 1987, aportà 7.885.770 m³ (el 19,63%) d'aigua a la xarxa urbana. En canvi, en els anys secs el seu paper és clarament complementari. El 1992, tan sols aportà 2.344.440 m³ (el 5,7%) per al consum de Palma. La font de la Vila ha estat estudiada per Vicenç Maria Rosselló Verger (1965), Reis Fontanals (1984 i 1994), Lluís Tudela (1992), Magdalena Riera (1993) i Antoni Ginard (1995). ■ Al terme de Son Servera, situada entre la penya Roja, ses Comunes, sa Canal i Son Gri. (AM)

VILA, HORT DE LA Terrenys del terme de Manacor, estesos ran del camí de la Mar, entre la torre dels Enagistes, sa Plana i Torre Cabana. (M)

VILA, ONOFRE (Palma s XVII - 1679) Notari. Accedí al notariat (1644) a Palma, on exercí. El 1648, adquirí un casal al carrer que anava del Born a la Gabella de la Sal, a la parròquia de Santa Creu (Palma), el guarnì amb mobles de luxe, teixits italians i una notable col·lecció de pintura. Hi tengué la notaria, amb un arxiu integrat pels protocols dels notaris Miquel Domenge, Joan Gallard, Pere Planes i Bartomeu Vila. Fou procurador fiscal de la Reial Visita i del Reial Patrimoni de Mallorca, home de confiança del senyor Antoni Orlandis i curador dels béns del senyor Francesc Sala i Santcliment. Llegà catorze protocols (1644-78). Contenen dades d'interès sobre Alcúdia i Pollença i sobre els convents del Carme, l'Olivar, Santa Magdalena, Santa Teresa, Sant Domingo i Sant Jeroni (Palma) i de la Concepció (Sineu). Són fonamentals per a l'estudi de la Cartoixa de Valldemossa i de les seves propietats a mitjan s XVII. Documentà les activitats de l'ofici de Mesuradors i Porgadors i treballà per a les famílies Aixartell, Ferrandell, Font-Guillot, Moix, Olesa, Orlandis, Santacília, Sales, Sureda-Vivot i Vallès. Redactà contractes relatius a possessions i rafals d'Ariany (Son Guillot), Campos (ses Sitjoles), Montuïri (Son Company), Palma (Son Nadal, Son Orlandis d'Amunt, Son Orlandis d'Avall i Son Santacília de Sant Jordi), Petra (Son Riera) i Sencelles (hort dels Frares de Cartoixa). Integrat dins els cercles mariners i mercantils del barri de Santa Creu, documentà les activitats

↓ Signatura d'Onofre Vila

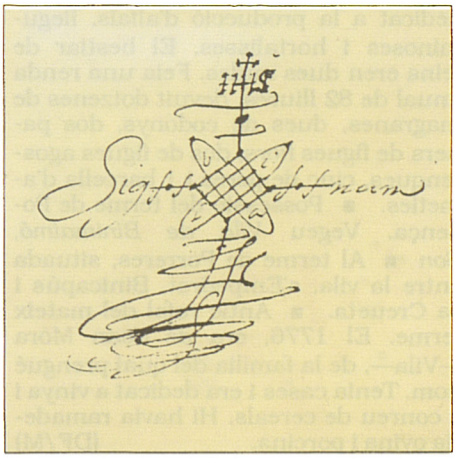

dels patrons —mallorquins i francesos— i de les seves embarcacions, tant de transport com de cors. (DF)

VILA, PEDRERA DE LA Al terme de Llucmajor, dins la possessió de Galdent, documentada el 1516. (M)

VILA, PLA DE LA Al terme de Llucmajor, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el s XIV. (M)

VILA, POU DE LA Al terme de Felanitx, situat entre el puig de sa Cista, el puig des Call, la barriada de sa Torre i Son Suau Vell. (M)

VILA, RAFAL D'EN Antic rafal del terme de Pollença. El 1598, pertanyia a l'honor Bernat Vila, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb el camí reial de Sant Vicenç, Son Tirana, es Figueral d'en Vila, Sant Vicenç, es Castell, la font de Cuixac i Son Campaner. Tenia cases, amb un alambí per fer aigües. Era dedicada a olivars, garroverars, vinya i a conreu de cereals. Tenia guardes de 60 ovelles i dotze cabres. (DF)

VILA, RAFALET DE LA Antic rafal i hort del terme de Palma. El 1636, pertanyia al senyor Nicolau Verí. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. (DF)

VILA, SON Antic rafal del terme de Palma. El s XVII, era denominat can Garau. El 1759, pertanyia a l'heretat de Joan Vila, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases i era dedicat a figuerals, ametlerars, magranars i conreu de cereals. Hi havia un hort, dedicat a la producció d'alfals, lleguminoses i hortalisses. El bestiar de feina eren dues mules. Feia una renda anual de 82 lliures, devuit dotzenes de magranes, dues de codonys, dos paners de figues flors, dos de figues agostenques, cinc de peres i 1 barcella d'ametles. ■ Possessió del terme de Pollença. Vegeu *Vila de Binimaimó, Son* ■ Al terme de Porreres, situada entre la vila, s'Empedrat, Binicapús i sa Creueta. ■ Antic rafal del mateix terme. El 1776, era de Joan Móra —Vila—, de la família del qual prengué nom. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina i porcina. (DF/M)

VILA, TORRENT DE LA Al terme de Valldemossa, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1571. (M)

← Josep Vila Coll

VILA COLL, JOSEP (Palma 1888 - 1968) Fotògraf. Inicià la seva activitat artística com a escultor. Es dedicà sobretot al reportatge fotogràfic. El decenni de 1920, féu una fotografia des d'un avió, la qual cosa el convertí en el primer reporter gràfic aeri de Mallorca. El 1923, obrí una botiga dedicada a drogueria i a la venda d'aparells i de material fotogràfic a la plaça de Santa Eulàlia, de Palma. El 1963, amplià el negoci amb una sucursal al carrer de Jaume III, de la mateixa ciutat. Recollí un important fons documental gràfic, conservat pels seus hereus. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer a Sant Agustí. (AnM)

VILACRISTINA Vegeu *Colònia Vila Cristiana.*

VILA DE BINIMAIMÓ Família de terratinents de Pollença, documentada en els s XVII-XVIII. Mateu Vila de Binimaimó (Pollença s XVI - 1627), casat amb Joana Ferragut, havia capbrevat Binimaimó el 1581. Féu testament el 1624. Foren pares de Miquel, Gabriel, Jaume, Francesc, Pere Antoni, Joana i Pereta. Miquel Vila de Binimaimó i Ferragut (Pollença s XVI - 1653) fou l'hereu de Binimaimó. Era casat amb Isabel Mosqueroles Munar. El seu fill, Mateu Vila de Binimaimó i Mosqueroles (Pollença 1629 - 1704), es casà en primeres núpcies amb Antònia Alba i, en segones, amb Francesca Fillol i Moragues Amer. Fills del primer matrimoni foren Miquel (mort a Muro el 1735) i Joan, que fou prevere i beneficiat de l'església parroquial de Pollença, mort el 1717. Del segon matrimoni nasqueren Isabel (1670-1709), Francesca i Mateu Vila de Binimaimó Fillol i Moragues. Aquest darrer fou jurat major de Pollença i el 1709 fou el successor. Va morir a Pollença el 1718. La seva filla, Francesca Vila de Binimaimó Amer, es casà primer (1732) amb Joan Fillol i Moragues Sanxo i, després (1758), amb Bartomeu Socies del Fangar. Tengué un fill del primer matrimoni, Joan Fillol i Moragues Vila, a la descendència del qual passà la representació dels Vila de Binimaimó. (JE)

VILA DE BINIMAIMÓ, SON Possessió del terme de Pollença, situada a la vall d'Eixartell o de Binimaimó, confrontada a can Llinarset. És denominada, abreujadament, Son Vila. Pren-

↓ Son Vila de Binimaimó (Pollença)

gué el nom (s XVI) de la família dels Vila de Binimaimó. El 1581, pertanyia a Mateu Vila, que la féu capbrevar. El 1705, era de l'honor Mateu Vila. Tenia cases, amb tafona, molí de sang, un alambí d'aram per fer aigües i un torn de filar seda. Era dedicada a olivars, vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia morers de fulla per alimentar els cucs de seda que eren criats a les cases. Tenia guardes de 95 ovelles, 82 cabres i 25 porcs. Per defensar-se dels bandolers, a les cases hi havia una carrabina i tres escopetes. El 1735, era de l'honor Miquel Vila i confrontava amb Son Llinars, Son Toni, Crestatx, Son Barba, can Feliuet, Son Eixartell i Son Fava. Tenia guardes de 64 ovelles i 45 porcs. Els Vila —de Binimaimó— tenien la casa pairal a la vila de Pollença. El 1997, tenia 208 quarterades i era dedicada a ramaderia ovina i cabrum. (DF)

VILA DEL PUJOL Família de la mà major de Pollença, documentada des del s XV. Era propietària del Pujol i de Fartàritx. Mateu Vila —Fat— dividí (1592), en testament, el Pujol entre els seus fills Mateu i Pere. Mateu (mort el 1646) era casat amb Salvadora Marc de Binitija Serra. El fill d'aquest matrimoni, Antoni, es casà (1648) amb Magdalena Terrassa Cifre. Foren pares de Mateu, continuador de la casa, mort el 1709. Era casat amb Jerònia Martorell-Perdigó Bennàsser. Fills seus foren Francesca, Antoni, Margalida, Jerònia i Magdalena. L'hereu fou Antoni Vila del Pujol Martorell Perdigó (nascut el 1685). El fill d'aquest, Mateu Vila del Pujol Obrador dels Rossells (1719 - 1791) fou el continuador. Es casà primer amb Margalida Marc Cànaves, de qui tengué un fill, Antoni Vila del Pujol Marc, casat amb Joana Bennàsser, que fou desheretat. En segones núpcies es casà amb Catalina Marc-Eixartell Coll. Miquel i Mateu Vila del Pujol Marc-Eixartell foren els darrers mascles de la casa Vila del Pujol. La successora fou la seva germana Catalina. (JE)

VILA DE SON PUIG Família de terratinents de Pollença, emparentada amb els Vila de Binimaimó. Era propietària de la possessió Son Puig, dita abans Alboraia, i fou la successora de la família Puig d'Alboraia. Gabriel Jaume Vila Mosqueroles (1671 - 1690), síndic clavari, es casà (1635) amb l'hereva d'Alboraia, Anna Puig d'Alboraia i Fillol. Foren pares de Margalida, Anna, Gabriel Jaume i Joaquim. Joaquim Vila Puig d'Alboraia (1647 - 1707) fou l'hereu i es casà (1675) amb Francesca Marc de Binitija. El fill major d'aquest matrimoni, Gabriel, rebé l'heretat i es casà (1713) amb Elisabet Cabanelles Martorell, la família de la qual posseïa la cala de Sant Vicenç. Joaquim Vila Cabanelles (mort el 1784) fou marit de Catalina Ollers i Bosc i Campos. Fills d'aquest matrimoni foren Gabriel i Jeroni. Gabriel Vila Ollers i Bosc (1781 - 1838) fou batle reial de Pollença (1830). Es casà amb Margalida Cabanelles Vila i no tengueren descendència. Els Vila de Son Puig tenien la sepultura a l'església parroquial de Pollença i al convent de Sant Domingo, del mateix poble. (JE)

VILADESTERS, MACIÀ DE (Mallorca s XIV - XV) Cartògraf. Fou deixeble de Jafudà Cresques. El seu nom jueu era Samuel Corchos. Es convertí al cristianisme el 1391 i prengué el llinatge de baptisme del seu padrí, el jurista Jaume de Viladesters. Es conserven dos mapamundis firmats amb el seu nom. Un, dibuixat el 1413, fou adquirit pel prior de la cartoixa de Jesús Natzarè, de Valldemossa, i traslladat a la de Valldecrist, de Sogorb (País Valencià). El 1857, fou venut a la Biblioteca Nacional de París. L'altra carta geogràfica, datada el 1420, es conserva a la Biblioteca Medicea-Laurenziana, de Florència (Itàlia). El seu germà **Joan** (Mallorca s XIV - XV), també cartògraf, dibuixà un mapamundi, datat el 1428 i conservat al Museu d'Istanbul. (GLl)

VILADOMAT MASSANES, JOSEP

↑ Josep Viladomat, Nostra Senyora de l'Esperança

(Manlleu, Catalunya 1899 - Andorra 1989) Escultor. Es formà amb Joan Borrell Nicolau a l'Escola de Llotja (Barcelona) i féu part del grup Els Evolucionistes, oposat a l'avantguardisme, amb el qual exposà a les Galeries Dalmau, Barcelona (1918-32). Practicà un classicisme academitzant. Exposà amb gran èxit i rebé nombrosos encàrrecs oficials. Després de la Guerra Civil, residí a França i, finalment, a Andorra. A la postguerra, fou un dels escultors religiosos més prolífics i féu nombroses obres a Montserrat. Dins

↓ Mapamundi de Macià de Viladesters

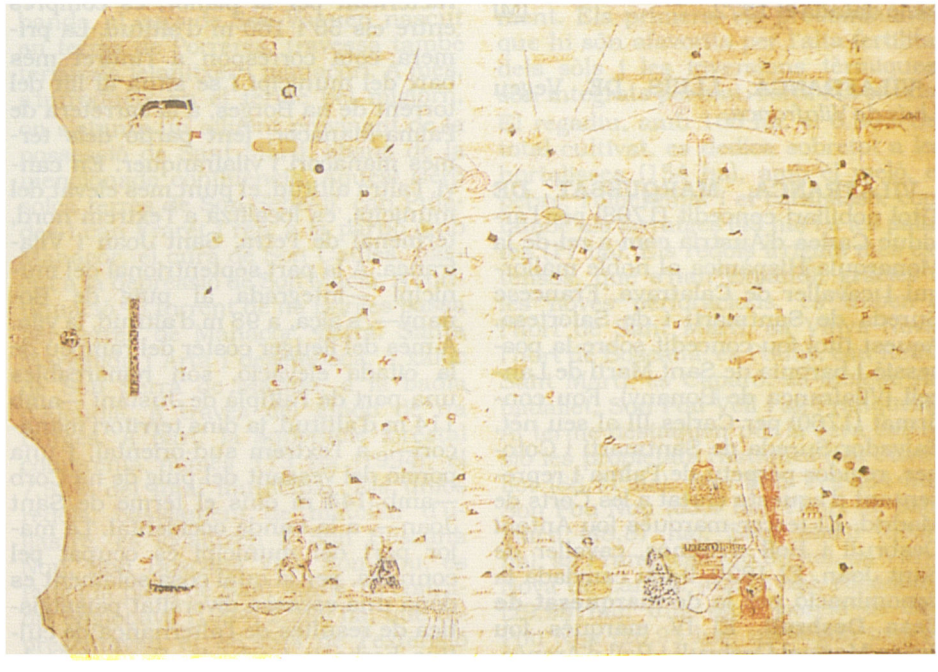

aquest context, obrà l'escultura de la Mare de Déu de l'Esperança per al pas de Setmana Santa de la confraria de Nostra Senyora de l'Esperança, de Palma. Aquest pas, realitzat el 1953-54, fou projectat per Antoni Jiménez, amb orfebreria de Coda i Xavier Corberó i detalls escultòrics de Miquel Sacanell. Finançat per Elionor Servera, esposa del financer Joan March Ordinas, fou una de les realitzacions de més ressò públic de la plàstica religiosa de postguerra a Mallorca. La imatge de la Mare de Déu de l'Esperança es conserva a la basílica de Sant Francesc. (DF)

VILA D'HOMS, RAFAL D'EN Al terme d'Artà, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1358. També surt escrit Vila d'Homs. (M)

VILA FAT, SON Antic rafal del terme de Pollença. El 1628, pertanyia a Guillem Vila —Fat—. Era situat a la vall de Son Marc i confrontava amb el Pujol, el torrent de Son Marc, Son Pasqual i Fartàritx d'en Llobera. Tenia cases i era dedicat a olivar i a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia una guarda de 28 ovelles, ramaderia porquina i aviram. El bestiar de feina eren dos muls i una somera. Els Vila —Fat— tenien la casa pairal a la vila de Pollença. (DF)

VILAFRANCA Antiga alqueria del terme de Llucmajor, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1372. (M)

VILAFRANCA, LLUÍS DE Vegeu *Lluís de Vilafranca.*

VILAFRANCA, MARQUESAT DE Títol nobiliari concedit (1708) per l'arxiduc Carles d'Àustria com a rei de la Monarquia Hispànica al noble mallorquí i cavaller de Calatrava, Francesc Sureda de Santmartí i de Safortesa. Aquest títol fou concedit sobre la possessió i baronia de Sant Martí de Lanzell (Vilafranca de Bonany). Fou confirmat (1760) per Carles III al seu nét, Salvador Sureda de Santmartí i Cotoner, regidor perpetu de Palma i representant d'aquesta ciutat a les Corts de Madrid. El tercer marquès fou Antoni Desbrull i Boïl d'Arenós, cavaller de Sant Joan. El 1820, li fou canviada la denominació per la de **marquesat de Casa Desbrull.** El IV marquès fou Josep Manuel Desbrull i Boïl d'Arenós, mort sense successió a Pollença el 1835. El títol passà a Marià de Vilallonga i de Togores, cavaller de la Reial Mestrança de València, que no utilitzà el títol i els seus drets passaren al seu fill, Josep Francesc de Vilallonga i Safortesa (mort el 1927), que el rehabilità (1910). El succeí Nicolau de Villalonga i Cotoner, mort a Palma el 1955. El seu successor i actual (1997) marquès és Ferran de Villalonga i Truyols, cavaller de Calatrava i de Malta. (GEM/JFV)

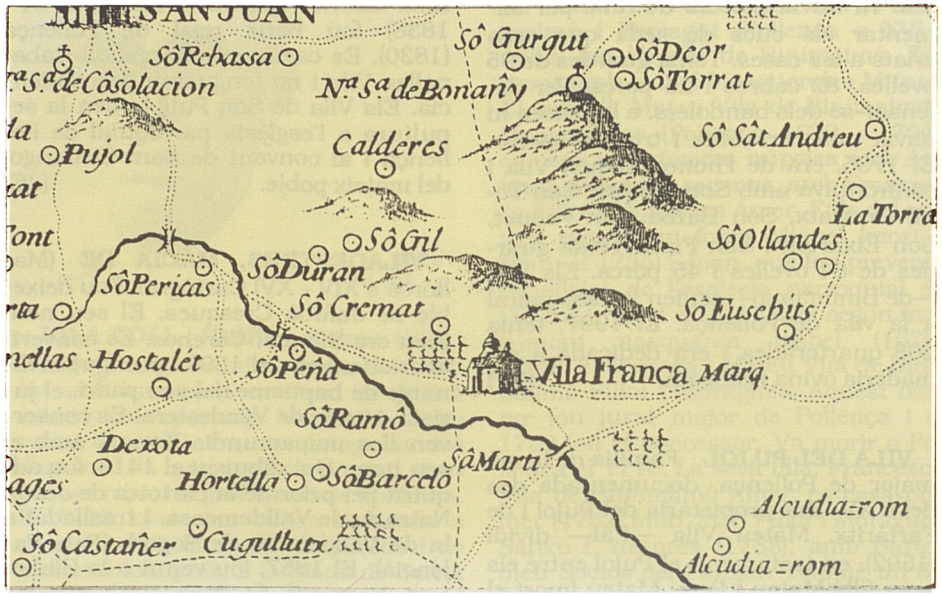

VILAFRANCA DE BONANY Municipi del Pla de Mallorca. Limita, a llevant, amb el terme de Manacor; a llebeig, amb el de Porreres; a mestral, amb el de Sant Joan, i a tramuntana, amb el de Petra. Amb una extensió de 22,99 km² i una població (1991) de 2.137 habitants de dret (vilafranquers), té una densitat de 92,95 h/km², superior a la mitjana de la Part Forana (78,95 h/km²). El terme, caracteritzat per la planor, és comprès entre els 53 i 160 m d'altitud. La primera cota correspon a l'indret més baix del municipi i se situa al llit del torrent de na Borges, a la carretera de Palma-Manacor, fent partió dels termes manacorí i vilafranquer. En canvi, l'altra altitud, el punt més elevat del municipi, es localitza a l'extrem nord, termenal de Petra, Sant Joan i Vilafranca. A la part septentrional del municipi —integrada al puig de Bonany—, s'alça, a 98 m d'altitud, la vila. A més del lleuger coster del rampeu de la citada elevació, són remarcables una part de l'altiplà de Justaní —amb 114 m d'altitud, ja dins territori manacorí—, a l'extrem sud-oriental, i una porció del vessant del puig de na Corb —amb 144 m dins el terme de Sant Joan—, a la banda occidental. La major part del municipi és ocupat pel conradís, per la qual cosa solament es dóna una escassa diversitat paisatgística de resultes de l'alternança de cultius herbacis i arboris. Respecte a la geologia, dominen els depòsits terciaris i, en menor proporció, els quaternaris. Entre els primers es troben les margues, conglomerats, calcàries i gresos del Burdigalià i les molasses amb nivells de margues arenoses del Vindobonià, localitzats bàsicament a les parts nord-occidental i meridional, respectivament. A la zona intermèdia, compresa entre els dos depòsits secundaris esmentats, hi ha els materials quaternaris, d'origen al·luvial, la presència dels quals coincideix amb les àrees més depressionàries solcades pels cursos d'aigua. També hi ha dos afloraments secundaris que, minoritaris, corresponen, d'una banda, a les calcàries falsa bretxa del Titònic (Juràssic), dels voltants de Son Pou Vell, i, de l'altra, a les calcàries margoses força fines del Neocomià (Cretaci), del coster del puig de Bonany. Respecte a les unitats de relleu, el municipi fa part de la depressió central, que s'estén entre la serra de Tramuntana i les serres de Llevant. En relació a l'edafologia, abunden els sòls bruns meridionals damunt materials silícis, a la meitat oriental, i les terres de xerorendzina damunt els depòsits calcaris, a l'altra meitat. El clima és sec subhumit, segons el mètode del geògraf i climatòleg Charles Warren Thornthwaite. De mitjanes anuals, té 30-32ºC de temperatura màxima, 4-6ºC de mínima —tret dels terrenys baixos de l'àrea oriental— i més de 15,5ºC d'oscil·lació

↑ Vista general de Vilafranca de Bonany

tèrmica. Les precipitacions registrades oscil·len entre els 500 i 600 mm. Els vents dominants són, a l'estació freda, la tramuntana, el llevant i el ponent. En canvi, l'embat bufa normalment des del maig fins al setembre. La disposició del relleu de la contrada i la localització del terme fan que hi convergeixin, durant els mencionats mesos, els vents de l'est i del sud-oest, procendents dels litorals del llevant i del migjorn, respectivament. La superfície municipal s'integra al vessant hidrogràfic d'Alcúdia. En concret, solquen el terme una part de les branques més altes de la conca del torrent o rieró de na Borges, moltes de les quals conflueixen dins territori vilafranquer. Aquest curs, de recorregut llarg, recull, a través de nombrosos afluents, aigües superficials d'una porció del Pla i la major part del sector occidental de les serres de Llevant. Entre els torrentons que provenen de termes veïns, figuren el denominat de Boscana o d'Hortella, el de Son Vaquer, de Son Roig o de Son Valls i el de Son Caules o de sa Vall. El primer, que arreplega les aigües que envolten la fondalada de Sant Joan, passa pel migjorn del nucli urbà vilafranquer i l'hort de Sant Martí i rep, prop de sa Bovera de Boscana, la síquia Llarga. El curs de Boscana conflueix, a l'est de can Penya, amb el torrent de Son Vaquer i forma el rieró de na Borges. A banda, el curs de Son Vaquer, nascut en terres de Porreres, travessa també territoris felanitxer i manacorí. A més, s'introdueix en el terme pel migjorn, on s'ajunta un afluent provinent de la possessió de Sant Martí, abans de la mencionada confluència. Aquest rieró solca terres de Son Sebel·lí, can Pujades i can Fraret i rep, a la partió amb Manacor, el curs de Son Caules, nascut a la depressió de Son Macià. A continuació, el torrent de na Borges passa per terres de Manacor, Petra, Santa Margalida i Artà i desemboca, a xaloc de Son Serra de Marina, a la badia d'Alcúdia, a través del fondo de na Borges. A part, la superfície forestal comprenia només 173 ha (1994), el 7,52% del total municipal. Els únics redols, bàsicament de matollar d'ullastre, es localitzen a Son Boscana Nou, Son Boscana Vell, Son Pou, es Puig i la pleta de Sant Martí. El conradís englobava (1994) 2.299 ha, que representaven el 86,95% de l'extensió del terme. Els cultius de secà —amb 1.839 ha, el 91,99% del total conrat— es dediquen fonamentalment als cereals, als farratges i a les figueres, que suposaven el 38,06, el 20,34 i el 18,76% del total de secà, respectivament. Els primers, els predominants, que hi són afavorits per l'alta fertilitat dels sòls i les inversions tèrmiques, són integrats pel blat, l'ordi i la civada. El regadiu, amb 160 ha, el 6,96% del total cultivat, es dedica sobretot a les hortalisses (154 ha), amb el meló, el pebre, l'albergínia i el carabassó, com també als farratges (45 ha) i a les patates (11 ha). Els redols irrigats més extensos, que s'han expandit gràcies a les noves perforacions, es troben a l'hort de Sant Martí, sa Vinya Nova, l'hort de Boscana, es Pouàs, can Reüll, Sant Martí, es Caparó, sa Moleta, Albadallet, Son Pou Vell i sa Franquesa. Al terme destaquen per la seva extensió les propietats rústiques des Castellot (86,11 ha), Son Pou Vell (84 ha), Son Pou Nou (63,9 ha), l'hort de Sant Martí (48,87 ha), Sant Martí (38,94 ha), sa Franquesa (35,93 ha), sa Vinya Nova de Lanzell (32,12 ha), Albadallet (29,99 ha), una altra porció de Son Pou Nou (26,99 ha), un segon tros de Sant Martí (24,07 ha), una altra part

↑ Vilafranca de Bonany, torrent de Son Vaquer

d'Albadallet (20,75 ha) i es Caparó (16 ha). En relació al nucli urbà, es va començar a formar a la primera meitat del s XVII. Tot i això, s' ha d'assenyalar que, segons l'historiador Lluís de Vilafranca, entre 1391 i 1620 s'havien construït algunes cases en terrenys de la possessió de Sant Martí de Lanzell. La fundació de l'actual poble data del 1620, arran de la sol·licitud presentada, per part de Pau Sureda, al Reial Consell de sa Majestat. El 4 de juliol de 1620, se'n concedí el permís i, el 8 d'agost del mateix any, el citat senyor ja havia venut la totalitat de la possessió de Son Pere Jaume —antigues terres en les quals s'emplaça la vila— a 26 persones, de Petra. El propietari de la possessió es comprometé a donar-los, vora el camí de Palma-Manacor i tocant la possessió des Cremat, un hort i mig per edificar cases, a més d'una ajuda de deu lliures per a cada solar. El 1622, el total de posseïdors pujava a 38. El 1627, ja s'edificava un primer oratori, que se situà a l'indret ocupat per l'actual temple parroquial. El fet que els nouvinguts estiguessin lliures de càrregues, col·lectes, talles i qualsevol altre tipus d'imposicions, perquè feien part de la cavalleria de Sant Martí de Lanzell, afavorí l'increment del nombre d'habitants i el consegüent creixement del primitiu nucli. Quant a l'evolució del nombre de cases al llarg dels s XVII, XVIII i XIX, consta que de 80 (1685), passà a 158 (1779), 193 (1803), 183 (1835), 205 (1847) i 216 (1860). Entre els primers noms de carrers consignats (1779), es troben els denominats d'en Bartomeu Roig —posteriorment dit de les Parres—, d'en Bosseta —de s'Aigo—, de l'Església, de Mestre Joan Fuster —de l'Amargura— i de la Posada d'Albadallet —del Sol—. No obstant això, i d'ençà del centenni del desset, ja hi havia la plaça i els vials de Ciutat —Palma— i de la Vicaria —Major—, bé que no apareixen documentats fins a 1799, 1800 i 1827, respectivament. Així mateix, el segon any se cita el carrer de Sant Martí. El 1789, Jeroni de Berard indicà que el nucli era format per sis carrers simètrics i que les cases, 168 en total, eren noves i vistoses, tot i esser pobres. A més, va assenyalar que hi havia, a la part central, una bona plaça. El 1800, s'esmenta el vial del Ball —Fra Lluís de Vilafranca—. A la segona meitat del s XIX, aparegué el carrer d'en Llobera, com a conseqüència de l'establiment del camí de na Llobera. El darrer terç de la mencionada centúria, l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria remarcà que el nucli era integrat per 310 cases, 32 de les quals estaven deshabitades. Llevat de tretze edificis de planta baixa i pis, hi predominen les cases d'una sola planta, amb portal de mig punt i parrals a la façana. També destacà, per la llargària, el vial de l'Església. El 1925, l'Ajuntament vilafranquer adquirí —per 25.000 ptes— devers 180 quarterades del terme de Sant Joan, dins les quals hi havia part de la zona urbana: actuals carrers de Santa Bàrbara, Sant Josep, Ponent, Sant Sebastià i el Marquès de Vivot, com també el vial de Costa i Llobera, situat al nord del carrer de Palma. El 1934, el nombre d'edificacions era de 639. Al llarg del s XX, el creixement del nucli, encara que s'hagi produït en totes les direccions, ha estat particularment intens en el sentit indicat, la qual cosa ha comportat l'obertura dels carrers dels Reis de Mallorca, Joan Barceló, Joan Miró, el Vent, el Mestre Bauzà, Francesc Sansó, el Pare Serra i els seus respectius transversals, com també les places de la Constitució i de Sant Joan. El 1991, la vila, amb 79,65 ha de superfície urbana, concentrava 2.008 habi-

↓ Vilafranca de Bonany, torrent de Son Canals

↑ Vilafranca de Bonany, plaça de la Constitució

tants de dret, el 93,96% del total poblacional. Pel que fa a la xarxa viària, el municipi és travessat per la carretera Palma-Manacor, a través de la qual la vila es comunica, directament, amb Montuïri i Manacor i, a través d'enllaç, amb Petra i Sant Joan. Així mateix, hi ha, a més dels camins de Porreres i de Felanitx, els denominats d'Albadallet, Alcúdia Arrom, can Barraques, Son Bou, es Castellots, es Coscolls, can Garreta, Son Joi, sa Moleta, Son Pere Jaume, Petra, sa Punta, can Reüll, sa Síquia Llarga, ses Talaies i sa Vinya Nova. Respecte a l'etimologia de Vilafranca, el topònim és citat com a Vilafranca de Sant Martí en l'obra *Historia General del Reino Baleárico* (1633), de l'historiador Joan Dameto. En aquest llibre també s'indica que el poble degué prendre el nom arran dels drets de bolla i de segell que els seus habitants obtengueren, per part del rei, el 18 de juliol de 1654. De fet, el topònim significa 'vila exempta d'impost'. Amb el temps, però, la forma es reduí a Vilafranca fins a 1916. Aleshores, per Reial Decret del 27 de juny, el nom es va completar amb "de Bonany" per diferenciar-lo d'altres municipis homònims d'Espanya.

HISTÒRIA

La prehistòria i la història antiga del terme estan documentades a través dels catorze jaciments arqueològics que s'hi troben. Destaquen els talaiots des Castellot Vell i de Son Pou Vell. A més, hi ha restes prehistòriques als terrenys de sa Moleta. Durant el període romà, probablement, la contrada continuà habitada. Al llarg de l'època islàmica, el terme actual pertanyia al *juz'* de Yiynau-Bitra. Aquest districte comprenia els actuals termes de Sineu, Petra, Lloret de Vistalegre, Sant Joan i Vilafranca de Bonany. Les tribus que hi habitaven eren els Banyu Gaful, Hawwara i Malila. D'altra banda, la presència islàmica també es constata a través d'alguns topònims àrabs d'alqueries i rafals que encara perduren, com Albadellet i Alcúdia Arrom. L'expedició catalana de Jaume I dominà (1230) tot el territori sense dificultats. En el *Llibre del repartiment de Mallorca* (1232) es documenta la concessió de les terres de Vilafranca al rei Jaume I, que va cedir algunes alqueries als cavallers que l'havien acompanyat en la conquesta de l'Illa. El rei va donar les alqueries de Lanzell —de 12 jovades— i d'Albadallet —d'11 jovades— i el rafal Boscana —de 6 jovades— a Ramon de Castellbisbal. L'alqueria d'Alcúdia Arrom —de 8 jovades— correspongué a la porció dels homes de Lleida, i la de Sant Martí —de 15 jovades— a Ramon Saclusa. Aquesta darrera va esser obtenguda, el 1242, en franquícia per part dels templers. Quan s'abolí (1307) l'orde del Temple, els béns passaren als hospitalers. Això provocà un litigi entre aquest orde i el rei de Mallorca, que pretenia els drets sobre el territori de l'alqueria. El febrer de 1314, el rei signà una concòrdia amb els hospitalers mitjançant la qual aquests cavallers li lliuraren Sant Martí en plena propietat i jurisdicció. Aleshores, Sant Martí tenia diversos rafals i alqueries sotmeses a la seva jurisdicció, com Lanzell, Boscana, Albadallet i Malila. L'octubre de 1318, el rei Sanç de Mallorca el cedí en establiment al seu tresorer Nicolau de Santjust i es reservà el domini directe, el lluïsme i el foriscapi. El març de 1319, Nicolau de Santjust va redimir el cens amb el qual s'havia gravat l'establiment. El novembre del mateix any, el rei li concedí l'alou i el domini directe que s'havia reservat. El març de 1320, el monarca

↓ Vilafranca de Bonany, plaça de Sant Joan

↑ Vilafranca de Bonany, talaiot des Castellot Nou

va confirmar els drets de Sant Martí i la franquícia del mig delme de l'alqueria. Posteriorment (desembre de 1321), Nicolau de Santjust va rebre la jurisdicció sobre la cavalleria. El març de 1338, el rei ordenà que tot el conjunt de terres incorporades a la primitiva honor de Sant Martí constituís una única demarcació jurisdiccional amb el nom de Sant Martí de Lanzell. A més, disposà que cada vegada que el feu canviàs de senyor es procedís a retre-li homenatge i sagrament de fidelitat. L'agost de 1338, s'amplià a favor de Nicolau de Santjust la jurisdicció civil i criminal. El juliol de 1391, el ciutadà Arnau Sureda adquirí en subhasta Sant Martí de Lanzell, amb tota la senyoria, la jurisdicció i els drets. Així, com assenyala Pere de Montaner, els privilegis dels senyors de Sant Martí estaven vinculats al territori i, per tant, no s'alteraven pels canvis de titularitat familiar. Els membres de la família Sureda foren els senyors jurisdiccionals de Sant Martí de Lanzell des de 1391 fins a l'abolició de les senyories (1811) i propietaris del domini útil de la major part de la baronia fins a l'extinció de la línia masculina del llinatge el 1912. El senyor de Sant Martí tenia un batle baronial, que s'encarregava de l'administració de la cavalleria i també tenia cura de l'administració de justícia. A més, donava possessió de les finques del senyor als arrendataris que hi entraven. El 1348, ocupava el càrrec Jaume Ribes. Segons l'historiador Lluís de Vilafranca, entre 1391 i 1620, a la finca de Sant Martí es construïren cases. El maig de 1444, la Cúria eclesiàstica de Mallorca concedí llicència a Salvador Sureda perquè un prevere pogués celebrar missa a la capella construïda a l'alqueria de Sant Martí. Els veïns que poblaven la contrada anaven a aquest oratori de les cases. Durant els segles XVI, XVII i XVIII, els batles reials de Petra i els síndics de la Universitat s'immisciren constantment en la jurisdicció baronial. Així, els Sureda de Santmartí s'enfrontaren a la Universitat de Petra per defensar els seus drets baronials. Això obligava els senyors a demanar confirmacions constants dels seus privilegis originals. El 1620, el senyor de Sant Martí sol·licità i obtengué el permís per parcel·lar part de la possessió fideïcomesa de Son Pere Jaume perquè tenia més de 142 ha i era difícil de cultivar a causa de la manca de pagesos. Segons Jean Bisson, en la base de la parcel·lació hi havia el desig de fixar població treballadora per a les grans propietats matrius. Aquest fet suposà la fundació de Vilafranca, que, com que feia part de la baronia, era un nucli de població franc de tot tipus de contribucions i serveis respecte al regne, però no en relació als senyors, que exercien la jurisdicció sobre els habitants i percebien drets dominicals com a la resta de la baronia. Així i tot, els pagesos que s'hi instal·laren com a emfiteutes dels barons consideraren més favorable dependre de la jurisdicció baronial que de la jurisdicció reial. Així, s'aconseguiren avantatges de tipus fiscal, com no haver de contribuir a les càrregues, col·lectes, talles i imposicions. D'aquesta manera, els habitants de la cavalleria eren francs, lliures i immunes de tota contribució reial, universal i municipal i, fins i tot, de les temudes lleves. Fruit de l'atracció de pagesos a la nova pobla, el 1685 ja hi havia devers 500 habitants i prop de 80 cases. El decenni de 1620, s'inicià la construcció de l'església, que fou beneïda, al final de 1631, pel canonge Mateu Olesa. El 1685, s'erigí en vicaria *in ca-*

↓ Vilafranca de Bonany, talaiot de Son Pou Vell

↑ Vilafranca de Bonany, oratori de Sant Martí de Lanzell

pite i els seus límits territorials foren des de la carretera Palma-Manacor fins a les possessions de Boscana i de Son Joi, i des del torrent des Caparó fins a la paret termenal dels corrals del carrer de l'Església. El primer vicari va esser Miquel Riera. D'altra banda, els membres de la família Sureda ocupaven importants càrrecs del municipi de Petra. Així, el decenni de 1660, Francesc Sureda de Santmartí era capità de Petra i sergent major del terç de Sant Llorenç des Cardassar. Al final del s XVII, l'església havia quedat petita i es decidí edificar un temple nou més gran. Les obres s'iniciaren devers 1700. L'agost de 1709, l'arxiduc Carles d'Àustria concedí al cavaller Francesc Sureda el títol de marquès de Vilafranca de Sant Martí. El 1789, Jeroni de Berard va descriure el nucli i destacà que hi havia 168 cases. Al final del s XVIII, el batle baronial continuava essent nomenat pel senyor de Sant Martí. El juny de 1797, el batle baronial, Jaume Rosselló —Biel Àngel—, i el regidor Pere Antoni Rosselló exigiren que els feligresos del terme i de la parròquia de Sant Joan que, per la proximitat a Vilafranca, anaven a missa els diumenges i festius a aquesta església, col·laborassin en les despeses del temple. L'agost de 1811, les Corts de Cadis aboliren les senyories jurisdiccionals i aquesta mesura va afectar la de Sant Martí. Aquest fet suposà que Vilafranca passàs a dependre de la jurisdicció reial. El gener de 1812, s'ordenà al batle i als regidors baronials de Vilafranca que enviassin una terna de candidats per escollir d'entre ells un batle i dos regidors. D'acord amb les disposicions de la Constitució de Cadis, l'Audiència de Mallorca concedí a Vilafranca el títol de municipi i el primer batle constitucional fou Pere Rosselló i el primer secretari, Jaume Mestre. Però, l'Ajuntament de Petra aconseguí la revocació, al·legant que no hi havia el nombre suficient de veïns. El 1813, altra vegada recuperada la independència municipal, va esser nomenat batle Guillem Mallol. Aquest i el secretari enviaren una exposició al Govern, en la qual demanaven la formació d'un nou llibre de cadastre i la separació definitiva del terme de Vilafranca del de Petra. Hi hagué problemes per delimitar el terme i l'Audiència de Mallorca assenyalà com a límits els de la vicaria. El retorn (1814) de Ferran VII provocà la reacció absolutista, que va suspendre l'Ajuntament constitucional. Enmig de la plaça, es cremà un exemplar de la Constitució i, després, es va cantar un tedèum a l'església. El 1816, era batle reial Gabriel Sastre. El 1831, es féu un cens que valorava els béns del clergat de Vilafranca en 85 lliures. Amb la mort (1833) de Ferran VII i amb la designació d'Isabel II com a successora, es produí el triomf dels constitucionals, que es dividiren en progressistes i moderats. El 1843, era batle constitucional, Francesc Garí; regidors, Pere Antoni Estrany i Mateu Munar —Font—, i síndic, Gabriel Mallol —Poll—. A la primera meitat del s XIX, varen esser freqüents les sequeres, com les de 1825, 1829 i 1850, que originaren fortes pèrdues per a l'agricultura. El 1855, d'un total de 28 vilafranquers amb dret a vot, 23 signaren una exposició a les Corts de caràcter conservador a favor de la unitat catòlica. Entre 1861 i 1868, els càrrecs de batle i de tinent de batle eren detenguts per petits propietaris. A més, com assenyala Pere Salas, cap arrendatari no feia part de l'Ajuntament. D'altra banda, la gran majoria de regidors eren petits contribuents. En canvi, a les juntes pericials hi eren presents els grans terratinents, com Joan Sureda Boixadors —marquès de Vivot— i Ramon Despuig —comte de Montenegro—, i els propietaris locals, com Bartomeu i Francesc Bauçà Barceló i Guillem Mallol Nicolau. D'aquí es dedueix que aquesta era l'única institució que controlaven directament els grans propietaris externs i els locals per assegurar-se un repartiment favorable de la quota fiscal. La revolució de setembre de 1868 no tengué conseqüències al municipi. Així i tot, se suspengué l'Ajuntament i es reinstaurà el consistori destituït el 1855 al final del Bienni Progressista. D'aquesta manera, Francesc Mallol, que fins aleshores era regidor, passà a esser batle. Es convertí en l'únic personatge representatiu de la municipalitat, en repetir diverses ocasions com a batle i esser present sempre al consistori entre 1868 i 1873. Al final del Sexenni Democràtic fou batle Montserrat Sastre Morei. La restauració de la monarquia borbònica (1875) se celebrà amb tres dies de festa i es cantà un tedèum. A

↓ Vilafranca de Bonany, antiga pica baptismal de l'església parroquial

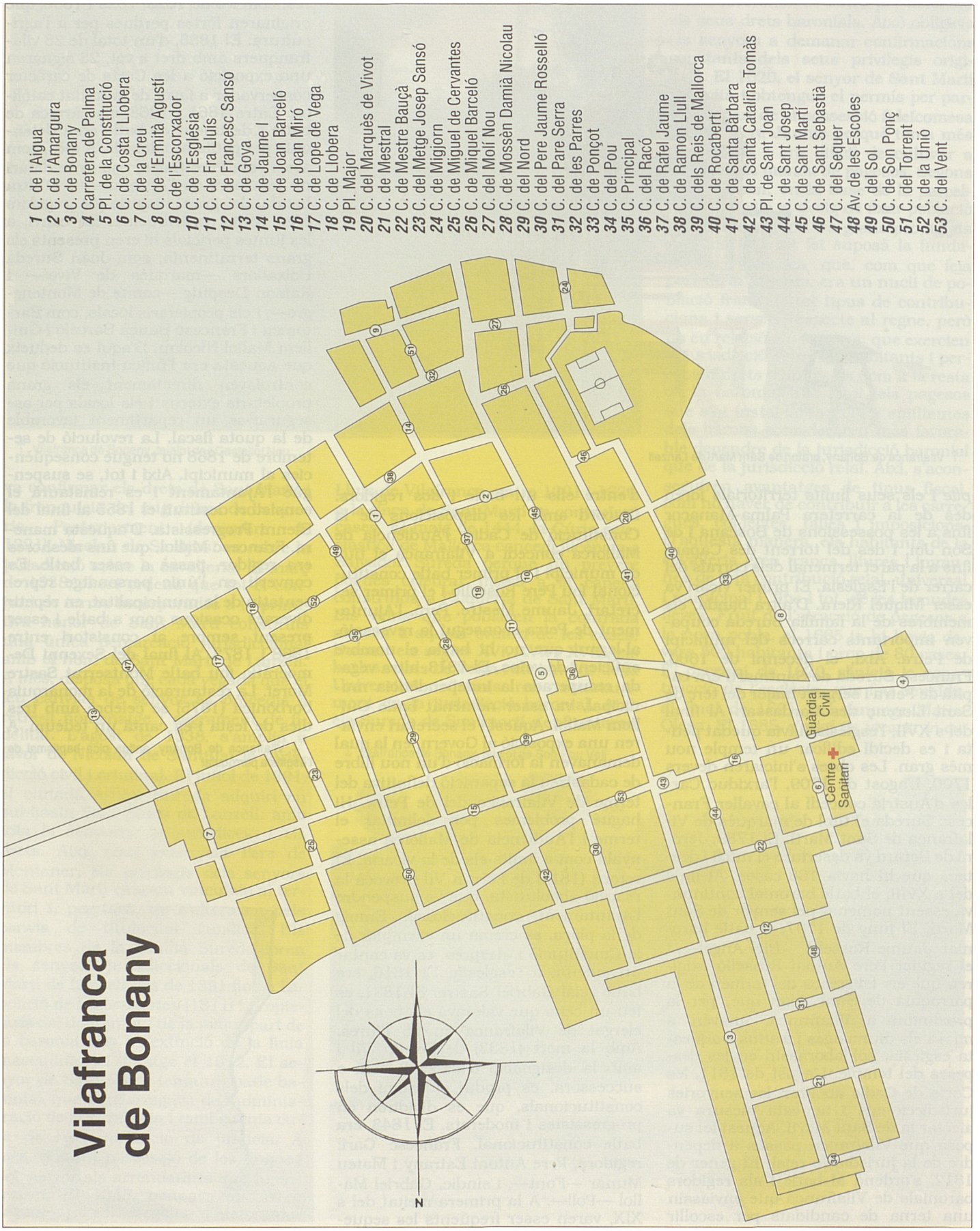
Vilafranca de Bonany
1 C. de l'Aigua
2 C. de l'Amargura
3 C. de Bonany
4 Carretera de Palma
5 Pl. de la Constitució
6 C. de Costa i Llobera
7 C. de la Creu
8 C. de l'Ermità Agustí
9 C de l'Escorxador
10 C. de l'Església
11 C. de Fra Lluís
12 C. de Francesc Sansó
13 C. de Goya
14 C. de Jaume I
15 C. de Joan Barceló
16 C. de Joan Miró
17 C. de Lope de Vega
18 C. de Llobera
19 Pl. Major
20 C. del Marquès de Vivot
21 C. de Mestral
22 C. de Mestre Bauçà
23 C. del Metge Josep Sansó
24 C. de Migjorn
25 C. de Miguel de Cervantes
26 C. de Miquel Barceló
27 C. del Molí Nou
28 C. de Mossèn Damià Nicolau
29 C. del Nord
30 C. del Pere Jaume Rosselló
31 C. del Pare Serra
32 C. de les Parres
33 C. de Ponçot
34 C. del Pou
35 C. Principal
36 C. del Racó
37 C. de Rafel Jaume
38 C. de Ramon Llull
39 C. dels Reis de Mallorca
40 C. de Rocabertí
41 C. de Santa Bàrbara
42 C. de Santa Catalina Tomàs
43 Pl. de Sant Joan
44 C. de Sant Josep
45 C. de Sant Martí
46 C. de Sant Sebastià
47 C. del Sequer
48 Av. de les Escoles
49 C. del Sol
50 C. de Son Ponç
51 C. del Torrent
52 C. de la Unió
53 C. del Vent
Guàrdia Civil
Centre Sanitari
N

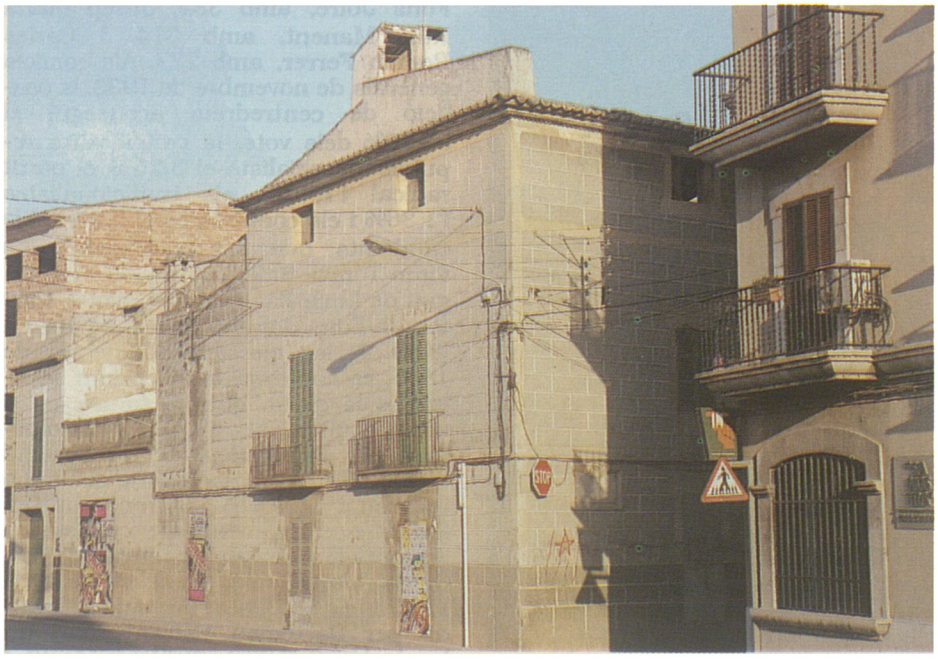

↑ Vilafranca de Bonany, ca sa Manescala

partir de la reforma de Cánovas del Castillo (1876), es produí el torn de partits entre el conservador i el liberal. Entre 1877 i 1879, era batle Jaume Rosselló Català i el 1879, ho era Francesc Bauçà Barceló i ambdós eren el segon i el primer contribuent, respectivament. Després, ocuparen la batlia persones que ni tan sols apareixien a les llistes d'electors. Aleshores, la política local era exercida per petits i mitjans contribuents, que eren majoritàriament pagesos. En aquest període, hi hagué dues faccions polítiques, que es caracteritzaren pel fet que una era partidària del marquès de Vivot i l'altra, contrària. Així, entre 1883 i 1884, quan era batle Francesc Garí Nicolau, se succeïren les protestes del marquès contra la gestió municipal. Pere Sales indica que des de 1873 fins 1894 la facció dominant va esser la contrària al marquès. A partir de 1894, fou batle Pere Josep Fillol Verdera, criat del marquès de Vivot, i els enfrotaments entre els dos grups s'intensificaren. El 1895, la crisi política fou tan greu que hi hagué successivament cinc batles. La tensió arribà al punt més alt quan s'acusà el marquès de Vivot i els regidors del Partit Conservador de malversació de fons municipals. El governador civil els suspengué dels seus càrrecs, com també al secretari Joan Rosselló Mallol. Durant la restauració borbònica, el 1891 es convocaren les primeres eleccions generals amb sufragi universal masculí. A aquests comicis, els candidats liberals conservadors Josep Cotoner Allendesalazar, amb 167 vots, Joaquim Rovira, amb 166, i Lluís San Simón, amb 164, i el tradicionalista Jordi de San Simón, amb 164, assoliren el major nombre de vots. En canvi, els liberals fusionistes Antoni Maura i Pasqual Ribot n'aconseguiren 38 per hom, mentre que només vuit persones votaren el republicà federal, Antoni Vilallonga Pérez. En la consulta electoral general de 1893, els candidats més votats foren els liberals fusionistes Antoni Maura (158 vots), Joan Alcover (151), Manuel Guasp (150) i Mateu Bosc (120). També féu un bon resultat el carlí Faust Gual de Torrella (107) i, en canvi, el liberal conservador Josep Cotoner tan sols obtengué cinc vots. El 1896, es produí un empat en el primer lloc entre els liberals fusionistes Pasqual Ribot i Antoni Maura i el tradicionalista Josep Quint Safortesa, ja que tots tres tengueren 149 vots. Per contra, els liberals conservadors Josep Cotoner, Ramon Despuig i Jordi Abrí Dezcallar aconseguiren 122 vots cada un. El 1898, hi hagué un repartiment perfecte de vots. Els liberals fusionistes Antoni Maura, Pasqual Ribot i Miquel Santandreu; el liberal conservador, Lluís San Simón, i el tradicionalista, Felip Vilallonga, tragueren 120 vots cada un. El 1899, malgrat que el conservador Enric Sureda fou el candidat més votat, es produí un equilibri entre el Partit Conservador i el Partit Liberal. Entre 1895 i 1898, almenys onze vilafranquers foren reclutats per anar a les guerres de Cuba i de les Filipines, dos dels quals moriren a les Filipines i un a Cuba, i en repatriaren vuit, la majoria de Cuba. L'evolució demogràfica del s XIX, va estar determinada per un descens el primer terç del segle i es passà de 750 h (1803) a 745 h (1808) i a 685 h (1827). A partir del decenni de 1830, començà un increment significatiu que fou constant fins a la darrera dècada del s XIX. Els efectius demogràfics evolucionaren de 715 h (1835) a 824 h (1847) i a 953 h (1860). El període 1860-77, la població s'incrementà en 212 h i, entre 1877 i 1887, en 109. Es passà de 953 h (1860) a 1.165 h (1877) i a 1.274 h (1887). El decenni

↓ Vilafranca de Bonany, cal Amo en Bernat

↑ Vilafranca de Bonany, cal Amo en Toni

de 1890, es produí un descens, en gran part, a causa del canvi d'empadronament de vilafranquers a Sant Joan. Al llarg del primer terç del s XX, la política local es caracteritzà per un absolut predomini de les classes tradicionals. Entre 1901 i 1923, tot i els continus canvis de batlia (quinze), solament ocuparen el càrrec vuit persones diferents. Així, foren batles en tres ocasions Bartomeu Bauzà Rosselló (1909-14, 1920 i 1921) i Antoni Gayà Rosselló (1916-17, 1918-20 i 1922-23) i ho varen esser dues vegades Jaume Barceló Mestre (1901-02 i 1908-09), Joan Santandreu Fornés (1902-04 i 1906-08) i Joan Barceló Mayol (1920-21 i 1923). El 1913, es creà la parròquia de Vilafranca, de la qual fou el primer rector (1913-22) el manacorí Gabriel Riera Caldentey. Durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-30), foren batles Guillem Bover Munar (1923-24), Miquel Barceló Sastre (1924-27), Bartomeu Bauzà Rosselló (1927) i Antoni Gayà Rosselló (1927-30). La majoria d'ells ja havia ocupat el càrrec el període 1901-23. Una de les preocupacions constants de l'Ajuntament durant la restauració borbònica fou la necessitat d'ampliar el terme a causa, sobretot, que part del nucli urbà es trobava en terrenys de Sant Joan. Per aquest motiu, es nomenaren diverses comissions per estudiar i tractar el tema. L'acord definitiu entre ambdós municipis no s'aconseguí fins a 1925, en què l'Ajuntament de Sant Joan acordà la segregació de devers 180 quarterades del terme. Per aquest concepte, la corporació municipal vilafranquera pagà 25.000 pessetes a la santjoanera. Les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 no s'escaigueren a causa de l'aplicació de l'article 29, de la Llei electoral de 1907. En proclamar-se la II República (1931-36), continuà ocupant el càrrec de batle Bartomeu Bauzà Rosselló —de s'Hostal—. A les eleccions generals de juny de 1931, la dreta republicana obtengué el 55,22% dels vots, la coalició republicanosocialista el 25,27% i els republicans de centre el 19,38%. Els candidats més votats varen esser Josep Socias Gradolí, amb 342 vots; Bartomeu Fons Jofre, amb 332; Josep Maria Ruiz Manent, amb 314, i Carles Roman Ferrer, amb 277. Als comicis generals de novembre de 1933, la coalició de centredreta aconseguí el 93,70% dels vots, la candidatura republicanosocialista el 3,25%, el partit radical l'1,49%, els tradicionalistes l'1,36% i els comunistes el 0,20%. Els candidats que assoliren més vots foren Tomàs Salort, amb 868 vots, seguit de Lluís Zaforteza (856 vots), Bartomeu Fons Jofre (852) i Joan March (848). A les eleccions de febrer de 1936, es confirmà el predomini absolut de la dreta, que va treure 4.768 vots (93,36%), mentre que la candidatura del Front Popular n'aconseguí 339 (6,64%). Però, la victòria general a tot l'Estat de la coalició frontpopulista féu que es nomenassin comissions gestores municipals d'esquerres. Joan Català Mayol fou el president de la de Vilafranca. El Centre Republicà, presidit per Bartomeu Estrany, obrí un local al cafè de can Pol·loni. L'entitat tenia una cinquantena de socis. El febrer de 1936, un grup de joves simpatitzants de Falange, dirigits per Joan Santandreu Llinàs, començaren a organitzar-se. Rebien propaganda des de Palma i feien reunions clandestines. El maig, amb motiu d'una reunió, foren detenguts els falangistes Joan Muntaner Sureda i Joan Santandreu Llinàs. Acusats de pertorbadors de l'ordre públic, el governador civil els sancionà amb 3.000 pessetes cada un, però, no arribaren a pagar aquesta multa a causa de l'inici de la Guerra Civil. Al final de maig, hi hagué una baralla entre falangistes i simpatitzants d'esquerra que acabà amb diver-

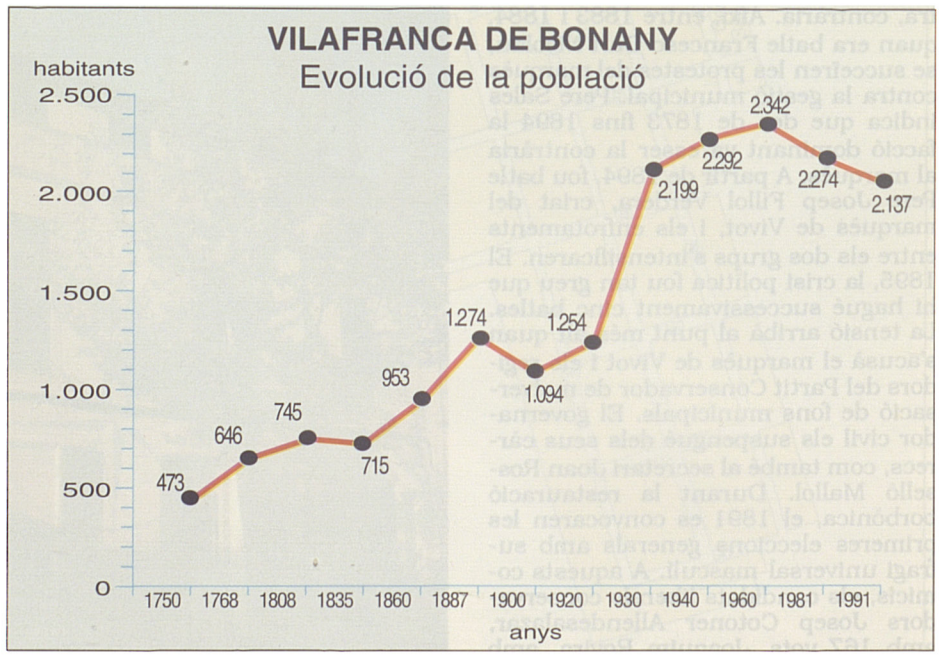

↑ Vilafranca de Bonany, carrer de l'Aigua

sos ferits. La notícia de l'aixecament militar del juliol de 1936, va arribar al municipi amb la visita de l'exsecretari Miquel Capó, el notari de Sineu Enric Molina i alguns altres que anaven a Felanitx per saber notícies de l'alçament a Àfrica. El diumenge, 19 de juliol, hi hagué incidents entre un camió de falangistes de Porreres i un grup de dones que treballaven en un sequer d'albercocs a la carretera de Manacor. D'altra banda, l'horabaixa del mateix dia, l'exsecretari Miquel Capó, el metge Sebastià Sancho i el president de l'Esquerra Republicana local Bartomeu Estrany anaren també a Manacor per cercar notícies dels darrers esdeveniments. Posteriorment, aquest fet els costà un consell de guerra que acabà amb l'afusellament de Miquel Capó i Sebastià Sancho. Dies després de l'aixecament, foren detenguts el metge Sebastià Sancho i el president de la gestora Joan Català. A més, es varen detenir vuit vilafranquers. La Guàrdia Civil de Petra prengué la Casa de la Vila i clausurà el local del Centre Republicà. El governador civil, Luis García Ruiz, nomenà una comissió gestora, al capdavant de la qual estigué Jaume Bauzà Rosselló —Boscana—. Aquest intervengué significativament per aturar la repressió. Durant el desembarcament de les tropes republicanes a Portocristo, el poble va viure moments de molta tensió i al front de Manacor moriren dos falangistes vilafranquers. Com a conseqüència de la repressió, varen esser víctimes el socialista manacorí Pere Frau, que residia a Vilafranca, l'exsecretari Miquel Capó i el metge Sebastià Sancho. Aquests darrers foren afusellats al cementeri de Palma, després d'un consell de guerra que els condemnà a mort. En els fronts de guerra de la Península, hi moriren sis vilafranquers. Durant el franquisme, desaparegué el dinamisme polític del període republicà. Amb la restauració de la democràcia (1977), s'hi va mantenir el predomini conservador. A les eleccions generals de juny de 1977, els partits de centredreta obtengueren la majoria absoluta amb el 88,16% dels vots, mentre que els d'esquerra aconseguiren el 10,41%. Els partits més votats foren la Unió de Centre Democràtic —UCD— (73,33%), el Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE— (7,94%), la Unió Autonomista (6,52%) i l'Aliança Popular —AP— (6,22%). Als comicis municipals de 1979, únicament es presentaren dues candidatures i la d'UCD aconseguí el 66,87% dels vots enfront de la d'Independents de Vilafranca, que tragué el 33,13% restant. Fou elegit batle Joan Nicolau Garí —UCD—. La desfeta d'UCD pro-

BATLES S XX	
Pere Josep Fillol Verdera	1896
Jaume Barceló Mestre	1901
Joan Santandreu Fornés	1902
Guillem Morei Mallol	1904
Joan Santadreu Fornés	1906
Jaume Barceló Mestre	1906
Bartomeu Bauçà Rosselló	1909
Francesc Sansó Bauçà	1914
Antoni Gaià Rosselló	1916
Guillem Galmés Sastre	1917
Antoni Gaià Rosselló	1918
Joan Barceló Mayol	1920
Bartomeu Bauçà Rosselló	1921
Antoni Gaià Rosselló	1922
Joan Barceló Mayol	1923
Guillem Bover Munar	1923
Miquel Barceló Sastre	1924
Bartomeu Bauçà Rosselló	1927
Antoni Gaià Rosselló	1927
Bartomeu Bauçà Rosselló	1930
Miquel Mercadal Ramis	1933
Antoni Oliver Gaià	1933
Mateu Català Alzamora	1933
Joan Català Mayol	1936
Jaume Bauzà Rosselló	1936
Sebastià Bover Sansó	1937
Mateu Català Alzamora	1941
Mateu Sastre Bauzà	1945
Antoni Rosselló Català	1946
Jaume Santandreu Llinàs	1949
Sebastià Bover Sansó	1955
Miquel Jaume Bauzà	1958
Joan Arbona Castañer	1971
Joan Nicolau Garí	1976
Bernat Garí Gayà	1983
Antoni Nicolau i Nicolau	1990
Joan Bauzà i Bauzà	1991

↓ Vilafranca de Bonany, carrer del Sol

picià que els sectors conservadors s'agrupassin a l'entorn, d'una banda, d'Aliança Popular —AP— (després anomenat Partit Popular —PP—) i, de l'altra, d'Unió Mallorquina —UM—. A les eleccions locals de maig de 1983, el conservadorisme es dividí entre les llistes d'AP-PDP-UL i d'UM i el progressisme fou representat per la candidatura del Partit Socialista de Mallorca —PSM—. La llista electoral que tengué més vots fou la d'AP-PDP-UL (46,45%), seguida del PSM (31,07%) i d'UM (22,48%). Va esser designat batle Bernat Garí Gayà —AP-PDP-UL—. A les eleccions de juny de 1987, es presentaren per primer cop quatre candidatures i tornà a guanyar AP, amb el 45,70% dels vots. Les altres llistes foren PSM (37,30%), UM (10,81%) i PSOE (6,19%). Aquesta darrera no obtengué representació municipal. Continuà ocupant la batlia Bernat Garí Gayà —AP—. El 1990, els quatre regidors del PSM, el d'UM i un d'AP presentaren una moció de censura a Bernat Garí Gayà, de resultes de la qual accedí a la batlia Antoni Nicolau i Nicolau —UM—. En els comicis de maig de 1991, en un context de bipolarització electoral entre el PSM i el PP-UM, la candidatura progressista aconseguí la majoria absoluta amb el 59% dels vots. El cap de llista del PSM, Joan Bauzà i Bauzà fou elegit batle. A les eleccions de maig de 1995, altra vegada tan sols es presentaren dues candidatures i la del PSM tornà a revalidar la majoria absoluta amb el 63% dels vots davant el 37% restant del PP. Joan Bauzà i Bauzà —PSM— continuà ocupant la batlia. Demogràficament, a la primera meitat del s XX es produí un increment constant. Entre 1900 i 1920, la població passà de 1.094 h (1900) a 1.121 h (1910) i a 1.254 h (1920). El decenni de 1920, tot i el creixement natural positiu, els efectius demogràfics del terme augmentaren considerablement com a conseqüència de l'annexió (1925) de part del nucli urbà de Vilafranca que estava dins el terme de Sant Joan. Durant les dècades de 1930 i de 1940, hi hagué un increment, que fou especialment intens en els anys quaranta fins arribar al màxim històric el 1950. Evolucionà de 1.254 h (1920) a 2.199 h (1930), a 2.292 h (1940) i a 2.670 h (1950). Des de llavors s'ha donat un decreixement, especialment intens en els decennis de 1950 i de 1970, encara que el període 1960-70 hi hagué un lleuger increment. Es passà de 2.670 h (1950), a 2.342 h (1960), a 2.460 h (1970), a 2.274 h (1981) i a 2.137 h (1991). Amb relació al lloc d'origen dels habitants de 1991, el 95,23% havia nascut a les illes Balears —d'aquest percentatge el 78,77% era pròpiament vilafranquer—, el 2,71% a

ELECCIONS LOCALS

1979

	Vots	Regidors
UCD	769	8
Ind. Vilafranca	381	3

BATLE
Joan Nicolau Garí-UCD-

1983

	Vots	Regidors
AP-PDP-UL	562	5
PSM	376	4
UM	272	2

BATLE
Bernat Garí Gayà -AP-PDP-UL-

1987

	Vots	Regidors
AP-PL	664	6
PSM-EN	542	4
UM	157	1
PSOE	90	-

BATLE
Bernat Garí Gayà -AP-PL- (1987-90)
Antoni Nicolau i Nicolau -UM- (1990-91)

1991

	Vots	Regidors
PSM	928	7
PP-UM	645	4

BATLE
Joan Bauzà i Bauzà -PSM-

1995

	Vots	Regidors
PSM-NM	921	7
PP	541	4

BATLE Joan Bauzà i Bauzà -PSM-

↑ Vilafranca de Bonany, casa consistorial

altres comunitats autònomes, l'1,59% a l'estranger i el 0,47% no constava.

Economia

El nombre de jaciments arqueològics al terme de Vilafranca assenyala l'existència d'una agricultura i d'una ramaderia productives, ja des de la prehistòria. Durant l'època romana, s'hi consolidà la trilogia mediterrània, fonamentalment els conreus de cereals i de vinya, i la ramaderia. Segurament, aquest període es definí per una continuïtat de la situació de les explotacions. Al llarg de l'època islàmica, la població habitava en alqueries i rafals. A més, es documenta la presència de vuit molins d'aigua en el *juz* de Jijnau-Bitra. Després de la conquesta catalana, l'agricultura i la ramaderia varen esser les ocupacions predominants dels vilafranquers. A la segona meitat del s XIII, les terres de la contrada experimentaren subdivisions i traspassos entre els emfiteutes. El 1260, Berenguer Gotmar va vendre al seu germà Guillem els drets de l'alqueria Benibadar (després Son Bou) per 1.000 sous reials de València. El 1318, en els llibres de comptes de la Procuració Reial es documenta que s'han rebut 40 lliures de Miquel Mesquida pel lloguer de la llauró de l'alqueria de Sant Martí. A més, també s'esmenten 35 lliures i 15 sous de Jaume Joan i Pere Navata pels drets que es prenen en les alqueries d'Albadellet i de Boscana. El 1330, Nicolau de Santjust comprà una peça de terra en el terme de l'alqueria de Lanzell i pagà 27 lliures i 10 sous pel lluïsme. El 1331, Caterina, viuda de Jaume Olesa, establí a Sanç Frau una possessió de l'alqueria d'Alcúdia Arrom a cens de 26 quarteres de blat i 40 lliures d'entrada. A més, es disposà que havia de conrar bé la vinya i altres arbres, plantar mitja quarterada de vinya i conservar la casa. El 1338, el notari Pere Ramon pagà 70 lliures per les rendes d'Albadellet i de Boscana. Malgrat les condicions idònies de bona part de la contrada per al conreu de cereals, foren nombrosos els períodes de mancança i de penúria. Hi hagué escassetat els anys 1319, 1343, 1346, 1353 i 1374. Entre 1318 i 1338, a l'alqueria de Sant Martí de Lanzell s'instituí un domini jurisdiccional, que es conferí (1318) a Nicolau de Santjust. El 1391, la cúria del batle de Mallorca posà en venda aquest domini senyorial a instàncies dels creditors de Guillem de Santjust. Aleshores, Sant Martí de Lanzell va ser adquirida per Arnau Sureda que, el 1411, capbrevà les possessions i censals del seu alou en el terme. A mitjan s XV, Salvador Sureda, senyor de Sant Martí de Lanzell, augmentà les seves propietats amb la compra de les possessions d'Alcúdia Arrom (1449) a Rafel Olesa, de Benibadar (1456) a Nicolau Humbert i d'Albadellet (1469) a Guillem Pou. Els enfrontaments a causa de les fites també era constant. Així, el juny de 1461, el governador comunicà als batles de Felanitx, Petra i Sant Martí que Salvador Sureda havia exposat que se sentia perjudicat per unes fites entre el seu honor i la possessió de Salvador Vall, anomenada Padrina (després Son Valls). El governador ordenà als batles esmentats, que visitassin el lloc amb els jurats i els prohoms i, si trobaven que aquest senyor havia estat perjudicat, es posassin les fites com estaven antigament. Fruit de la crisi generalitzada, la depressió econòmica del s XV es manifestà en la disminució de la producció cerealícola. Arran d'aquest fet, sovint s'havia d'importar blat de fora de Mallorca. Durant els s XIV i XV, en certes ocasions, se n'importava a través de Portopetro per a les universitats del Pla i del Llevant de Mallorca. El 1501, Pau Sureda llogà durant sis anys a Joan Comes i a Gabriel Dalmau, de Muro, la possessió de Lanzell. Els negocis ramaders d'arrendament de pastures i de vendes de llanes, formatge i bestiar constituïen un dels ingressos més significatius per a l'aristocràcia terratinent. D'altra banda, l'abundància d'ovelles era deguda a la rendibilitat econòmica que suposaven i al fàcil manteniment. Durant el s XVI, hi hagué conflictes entre els barons i els

CONSISTORI - 1997

Joan Bauzà i Bauzà (PSM)	Batle
Andreu Bover Nicolau (PSM)	Obres i esports
Jaume Sansó Caldentey (PSM)	Cultura, festes i manteniment
Catalina Bover Nicolau (PSM)	Educació, Serveis Socials i Sanitat
Bartomeu Mascaró Sansó (PSM)	Tresorer i agricultura
Rafel Sansó Barceló (...)	Regidor
Salvador Barceló i Barceló (...)	Regidor
Antoni Gayà Batle (PP)	Regidor
Sebastià Garí Rosselló (PP)	Regidor
Antoni Mesquida Bauzà (PP)	Regidor
Joan Nicolau Garí (PP)	Regidor

Talaiot de Son Pou Vell.

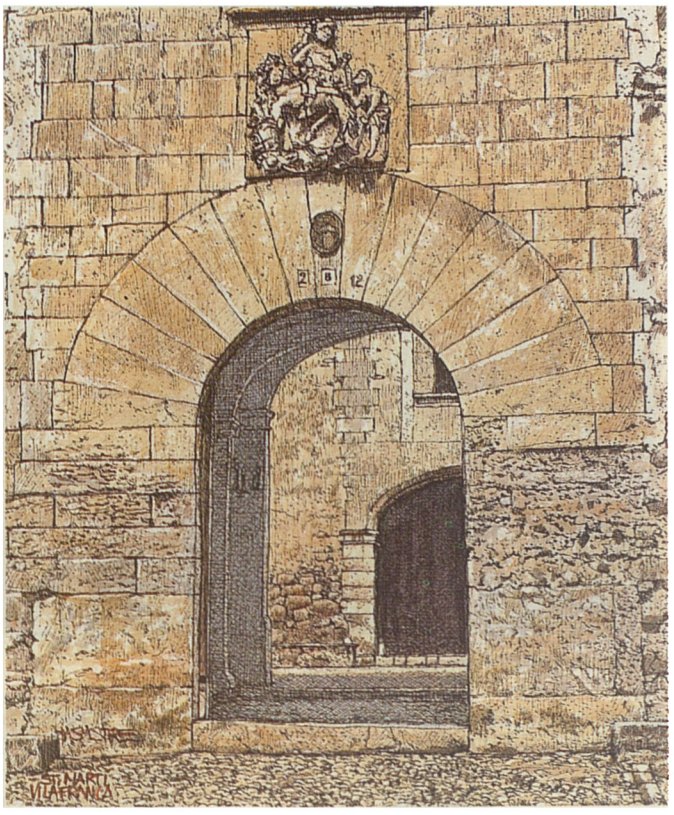

Sant Martí.

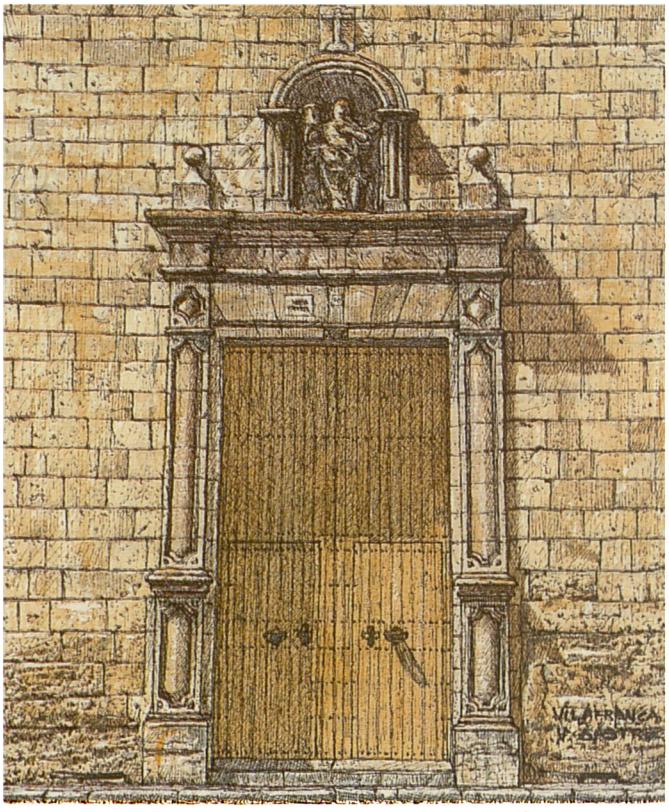

Església parroquial.

Molí Nou.

↑ Vilafranca de Bonany, Sant Martí de Lanzell

principals propietaris dels dominis útils. Així, el 1530, l'emfiteuta Ramon Nicolau tenia problemes amb el senyor de la baronia i ambdós signaren una concòrdia per tancar les discussions sobre l'abast de la jurisdicció baronial a les terres de la possessió des Pagos. El 1535, el baró Pau Sureda de Santmartí reduí el delme i la tasca a la qual estava obligat Eusebi Santandreu, com a propietari del domini útil de Son Alzèbits. Així i tot, posteriorment aquest acord fou revocat. En els estims universals de 1578, les propietats del senyor Salvador Sureda —Sant Martí, Son Pere Jaume, Lanzell i Boscana— eren valorades en 36.000 lliures. D'altra banda, Son Alzèbits i es Rafalàs, de Nicolau Quint Valls, eren estimades en 9.500 lliures; la part d'Alcúdia Arrom dels hereus de Pere Vivot, en 3.400 lliures, i l'altra part d'aquesta possessió, de Miquel Riutort, en 3.200 lliures. A més, Albadellet era valorada en 6.250 lliures. La majoria dels propietaris del domini útil de la baronia, que no eren membres del braç noble, acabaren desprenent-se de gran part de les seves terres. El 1547, Guillem Genovard cedí part de Son Genovard a Pau Sureda de Santmartí. Així, el nou propietari del domini útil era el senyor directe, fet que consolidava la seva situació de preeminència. En altres ocasions, les finques foren subhastades i adquirides per membres del braç noble, però sense relació directa amb la baronia. El 1558, Joan Eusebi Santandreu va vendre Son Vedell a Nicolau de Quint. El 1618, part d'Alcúdia Arrom, de Joan i Miquel Riutort, fou venuda a Onofre Brondo. Aquesta finca, el 1677 va esser alienada de nou i comprada per Salvador Sureda de Santmartí. D'altra banda, el 1634 Antoni de Verí comprà una altra part d'Alcúdia Arrom a la família Riutort. El 1632, part de Son Genovard (després Son Gil) de Mateu Genovard va esser traspassada a Rafel de Verí. Probablement les vendes de les finques dels emfiteutes de la baronia eren degudes, en part, als seus enfrontaments amb els barons de Sant Martí de Lanzell. El 1620, Pau Sureda i Campfullós establí part de la possessió fideïcomesa de Son Pere Jaume i s'hi instal·laren un bon nombre de pagesos. Aquest fet constituí la fundació de Vilafranca. El s XVII, es definí per la forta escassetat i penúria. El 1613, la collita va esser gairebé nul·la a tot Mallorca. A més, foren anys de males anyades el 1617-18, 1630-31, 1639, 1650, 1652, 1654, 1672, 1674, 1676 i 1690-91. D'altra banda, la situació s'agreujà a causa de la freqüència i la persistència de les sequeres. Els cultius dominants eren els cereals, llegums, hortalisses, cànem i lli. Al llarg del centenni, s'incrementà considerablement el consum de lleguminoses, sobretot faves, com també el conreu de cànem i de lli. Al final del s XVII, els arrendadors de les finques de la baronia eren Bartomeu Bauçà (una meitat de Sant Martí), Coloma Rosselló i el seu fill Joan Bauçà (l'altra meitat de Sant Martí), Francesc Català (Lanzell), Pere Mallol (Boscana), Gregori Batle (Binibeda), Pere Nicolau Benet (Son Joi), Montserrat Mallol (es Rafal Cremat), Jordi Català (Albadellet) i Gabriel Català (sa Moleta). A més, Bartomeu Bauçà tenia les pastures de Lanzell, Boscana i Son Joi. Era costum que el bestiar cavallí de la possessió de Sant Martí al final de setembre fos traslladat a la finca de l'Àguila, a la marina de Llucmajor, fins al començament del mes de maig. El s XVIII, degué conèixer l'estancament de la producció de cereals que es produí al conjunt de Mallorca. Els anys d'escassetat i de fam varen esser fre-

↓ Vilafranca de Bonany, Son Pou Vell

↑ Vilafranca de Bonany, font de Son Pere Jaume

qüents. Les grans finques eren majoritàriament llogades a curt termini i explotades amb nombrosa mà d'obra. El 1773, Son Joi era arrendada per Tomàs Barceló, Lanzell per Pere Nicolau, Boscana per Bartomeu Bauçà, una part d'Alcúdia Arrom per Pere Galmés i l'altra part per Jordi Nicolau, Albadellet per Bartomeu Català, sa Moleta per Guillem Bauçà, Son Alzèbits per Bartomeu Gaià i es Caparó per Eulàlia Serra. Al principi del s XIX, l'activitat artesanal es desenvolupava al voltant de tres fàbriques d'aiguardent, tres ferreries, tres tallers de teixits, dues fusteries i dos mestres d'obres. L'abolició del règim senyorial, al primer terç del s XIX, no es traduí en una millora rellevant per als vilafranquers, que eren bàsicament petits propietaris i jornalers. El 1818, el terme es repartia entre camps de conreu (88,02%), bosc (9,33%) i vinya (2,63%). El decenni de 1840, l'agricultura es basava en la producció de cereals, figues i vi. La ramaderia era sobretot ovina. Al llarg del s XIX, varen esser anys de males anyades el 1810, 1817, 1825-29, 1867 i 1876 i, de sequera, el 1850, 1855, 1869, 1878, 1879 i 1893. El 1860, el conradís de secà ocupava una extensió de 1.854,63 ha (99,85% del total cultivat) i es distribuïa en 1.770,45 ha (95,37%) en camps de cereals i de llegums, 66,77 ha (3,52%) de vinyes, 16,69 ha (0,89%) de figueres i 0,36 ha (0,01%) d'ametlers. El reguiu tenia una extensió de 2,85 ha (0,15%). El 1860, la major part de les possessions de la contrada es trobaven en mans de les famílies Sureda —marquès de Vivot— i Despuig. Hi havia 299 propietaris, 85 (28,43%) dels quals no hi tenien fixada la residència. Els propietaris forans tenien el 74,38% de la riquesa líquida del municipi. El 1863, les deu principals possessions suposaven un total de 1.565 ha (69% de l'extensió del terme). Aquestes finques eren propietat del marquès de Vivot, que tenia Boscana (190 ha), Albadellet (152 ha), Sant Martí de Baix (142 ha), Sant Martí de Dalt (141 ha), Lanzell (138 ha), Son Joi (109 ha) i sa Moleta (97 ha), i de Ramon Despuig, senyor de Son Bou (312 ha), es Castellots (155 ha) i sa Franquesa (129 ha). El 1865, el cens ramader era compost per 635 ovelles, 307 porcs, 180 ases, 165 muls, 42 bous i 34 cavalls. El 1877, els principals contribuents eren el marquès de Vivot (3.870,55 ptes), el comte de Montenegro (2.438,68 ptes), Francesc Bauçà (132,84 ptes), Jaume Rosselló (104,70 ptes) i Joan Gaià (78,55 ptes). Durant el s XIX, a Vilafranca, igual que a bona part dels municipis de Mallorca, un dels fets més destacats en l'evolució dels cultius va esser l'expansió de la vinya. Aquest conreu augmentà de 49,22 ha (1818), a 66,77 ha (1860) i a 80 ha (1875). Destacaven les vinyes de les possessions de Sant Martí i de sa Franquesa. Però, el 1891, l'arribada a Mallorca de la fil·loxera obligà a arrabassar els ceps, que en bona mesura foren substituïts per figueres i ametlers. Aquest any, la comissió encarregada de combatre la fil·loxera demanà que la vila hi contribuís amb 56 pessetes. La crisi del final del s XIX determinà que moltes cases fossin embargades i venudes pels bancs de crèdit. Arran d'aquest fet, una trentena de famílies hagueren d'emigrar del municipi. D'altra banda, el 1869, el comte de Solterra posà a la venda parcel·les de la possessió d'Alcúdia Arrom. El 1891, al municipi es recollien cereals, llegums, figues, ametles, garroves i altres fruits. L'activitat comercial del final del s XIX era escassa i es reduïa a la venda i l'exportació de productes agrícoles i a la importació d'articles de consum. Al començament del s

↓ Vilafranca de Bonany, pou Viquet

↑ Vilafranca de Bonany, molí de sa Pleta de Sant Martí

↑ Vilafranca de Bonany, molí Nou

XX, l'agricultura era el sector predominant i continuava essent la peça clau de l'economia. En la dècada de 1900, el marquès de Vivot plantà devers 100 quarterades de ceps americans a Sant Martí. El 1915, una plaga de míldiu devastà les vinyes. El 1911, Gregori Guasp presentà a l'Ajuntament un pla d'establiment d'una part de la possessió de Son Pou Nou. En el decenni de 1910, s'establiren algunes de les grans possessions que envoltaven el poble i que fins aleshores havien estat patrimoni de la família Sureda de Sant Martí. Després de la mort (1912) del marquès Joan Miquel Sureda, les seves hereves iniciaren un procés de parcel·lació de moltes possessions. S'establiren les finques de sa Franquesa (1913), es Castellot (1914), es Molí Nou (1916), una part des Cremat (1916), sa Vinya Nova (1917 i 1918), altra part des Cremat (1918) i Lanzell (1918). Aquest fet suposà un increment del nombre de petits propietaris. A més, l'adquisició de terres es va veure afavorida per l'augment de preus dels productes del camp arran de la devaluació de la moneda causada per la Primera Guerra Mundial. Això facilità als nous propietaris el pagament dels préstecs que havien fet per poder comprar les parcel·les. El decenni de 1920, el terme produïa cereals, vi, llegums i fruites. Al llarg de la primera meitat del segle, les necessitats alimentàries de la població imposaren el manteniment dels cereals. Devers 1923, Damià Garí inicià, a Son Pou, el cultiu de melons de secà, que, a més d'abastar el mercat local, es comercialitzaven als mercats de Llucmajor i de Campos. A partir de 1935, també començaren a vendre's a Palma. Però fou a partir del decenni de 1940 que se n'estengué la producció i, el 1948, un bon nombre de vilafranquers ja anaven a Palma al mercat de les Avingudes. Els anys quaranta, a causa de la bona qualitat de les terres, destacà la producció de cereals, sobretot de blat. El decenni de 1950, s'intensificà la producció de melons i el municipi en començà a abastar el mercat illenc. Al final dels anys cinquanta, les finques que tenien sembrades més quarterades de melons eren Sant Martí, Lanzell, Boscana, sa Vinya Nova, Alcúdia Arrom i sa Moleta. Totes sumaven més de 80 quarterades. Amb el boom turístic, bona part de la producció agrícola es començà a destinar al consum alimentari hoteler per cercar més rendibilitat. Aleshores, s'incrementaren les plantacions d'alls i de tomàtigues, especialment les de ramellet. També durant el període dels decennis de 1940 i de 1970, destacà la producció d'albercocs i funcionaren els sequers de Jordi

↓ Vilafranca de Bonany, torre d'Alcúdia Arrom

↑ Vilafranca de Bonany, melonar de producció primerenca

Sansó —Fosc—, Salvador Barceló —Penya—, Jaume Bauzà —Capçana—, Mateu Català —es Tamborer—, Bartomeu Estrany i Miquel Miralles —Botiguer—, entre d'altres. La majoria d'aquests sequers es feien a la zona des Cremat, es Pujol i sa Creueta. D'altra banda, l'estiu de 1960, Francesca Andreu Sastre —Sopeta— obrí la primera parada de melons a la carretera de Palma a Manacor. Inicialment, es dedicà a vendre la producció pròpia i, posteriorment, incrementà l'oferta de productes agrícoles amb cebes, enfilalls de tomàtigues de ramellet i trunyelles d'alls. El 1961, ja hi havia dues parades de fruita. El 1996, n'hi havia set a l'estiu, que es reduïen a quatre a l'hivern. A més, s'havia augmentat la varietat de productes de venda i majoritàriament els compradors eren turistes. El 1960, el conradís de secà ocupava una extensió de 1.976 ha (97,90% del total cultivat) i es repartia en 1.308 ha (64,82%) de camps de cereals i de llegums, 439 ha (21,77%) de figuerals, 156 ha (7,73%) d'ametlerars, 47 ha (2,35%) de fruiters i 25 ha (1,23%) de vinyes. El reguiu tenia 42 ha d'hortalisses i cereals. El 1972, el nombre de finques de Vilafranca era de 2.895 parcel·les, 1.792 (61,90%) de les quals tenien menys de mitja hectàrea; 691 (23,87%), entre mitja i 1 ha; 358 (12,37%), entre 1 i menys de 5 ha, i 54 (1,86%), més de 5 ha. La superfície cultivada era del 92,86% i la no cultivada, del 7,14%. En total, s'explotaven 2.702 ha, 1.673 (61,92%) de les quals en règim de propietat, 845 (31,27%) en règim d'amitges i 183 (6,77%) en arrendament. El 1982, els conreus herbacis ocupaven 1.660 ha; els fruiters, 206, i la vinya, 24. En aquella data, el cens ramader era compost principalment per 655 caps de vaccí, 613 de porcí, 204 d'oví i 577 d'aviram. El 1995, les deu principals possessions del terme eren es Castellot (86,11 ha), propietat d'Antoni Fiol Riera; Son Pou Vell (84 ha), de Guillem Rosselló Vicens; Son Pou Nou (63,9 ha), d'Antoni Riera Riera; s'Hort de Sant Martí (48,87 ha), de Jaume Jaume Vidal; Sant Martí (38,94 ha), de Pilar Montaner Sureda; sa Franquesa (35,93 ha), de Maria Soledat Miquel Díez; sa Vinya Nova, de Lanzell (32,12 ha), de Maria del Pilar Ferrer de Sant Jordi Fuster; Albadellet (29,99 ha), de Catalina Rosselló Vicens; una altra part de Son Pou Nou (26,99 ha), de Catalina Barceló Fiol, i una segona porció de Sant Martí (24,07 ha), de Pere Estrany Sansó. El 1996, destacava l'explotació ramadera de s'Hort de Sant Martí, que tenia una cabanya de 285 vaques. La producció lletera es destinava a la central lletera Associació General Agrària Mallorquina SA —AGAMA—. La indústria, al començament del s XX, era una activitat sobretot de caràcter artesanal. Al final del s XIX, s'hi establí un gerrer algaidí anomenat Sebastià, que treballava la roda —cossiols, gerres i ribells— i el test fet a mà —teules, revoltons i rajoles de terrat—. Posteriorment, alguns vilafranquers que havien treballat amb ell, com Joan Català —Xirgo—, Josep Garí —Piquenyo—, Joan Nicolau —Penya— i Andreu Barceló —Fat— obriren les primeres teuleres. També Sebastià Català —Tipo— es dedicà a la fabricació artesanal de cossiols, ribells, abeuradores i rajoles de test. Els clots de terra d'argila que proveïen de primeres matèries aquests establiments de la contrada s'estenien des del pont des Caparó cap a Son Noviet. El desenvolupament d'aquesta activitat, situada al voltant de la carretera de Palma a Manacor, coincidí amb el boom turístic, que ocasionà una expansió del sector de la construcció. També suposà un desenvolupament d'algunes indústries vinculades a la construcció, com les ferreries i les fus-

↓ Vilafranca de Bonany, es Caparró

CENS RAMADER
(caps)

Aviram	57.335
Oví	6.217
Porquí	2.874
Vaccí	617
Equí	151
Altres	66
Cabrum	50
Conillam	28

ARBRES FRUITERS
(ocupació en hectàrees)

Figueres	345
Ametlers	189
Vinya	20
Albercoquers	7
Tarongers	5
Garrovers	1
Llimoneres	1
Pomeres	1

ALTRES

Farratges	419
Ordi	320
Blat	240
Hortalisses	163
Civada	140
Llegums	30
Patates	11
Sorgo	2

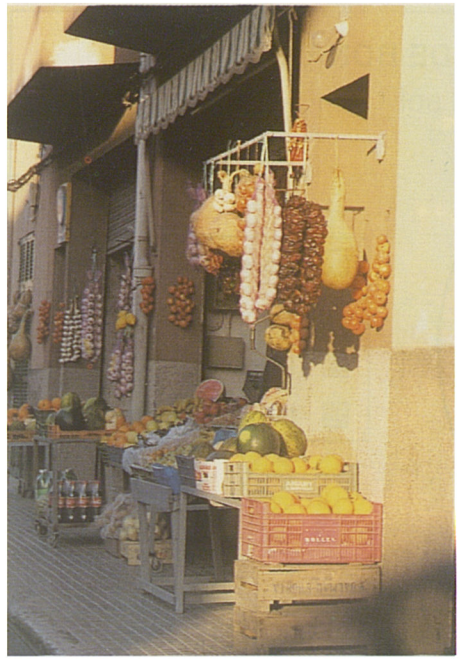

↑ Vilafranca de Bonany, parada de fruita

↑ Vilafranca de Bonany, escorxador

teries. A mitjan decenni de 1960, hi havia quinze teuleres, que destinaven els productes al sector de la construcció. També suposà un desenvolupament d'algunes indústries vinculades a la construcció, com les ferreries i les fusteries. A mitjan decenni de 1960, hi havia quinze teuleres, que destinaven els productes al sector de la construcció mallorquí, especialment el de la zona de Llevant. El 1996, hi havia tretze teuleres, sis de les quals (la d'en Rabassa, la d'en Pere Nicolau, la d'en Francesc, la d'en Paris, la de Son Duri i la d'en Català) es trobaven dins el terme de Vilafranca, quatre (la de Son Coll, la d'en Felip, la de sa Penya i Ceramicar) en el de Sant Joan i quatre (la d'en Torretes, la des Pitges, la des Pontets i la Balear) en el de Petra. La majoria són empreses de caràcter familiar, que tenen entre cinc i vuit treballadors i que produeixen, sobretot, teules, teuladers i rajoles de terrat. Hi destaca el Tejar Balear, SA, fundat el 1966 pels germans Antoni i Sebastià Català. Situat a la carretera de Palma a Manacor, el 1996 produïa fonamentalment maons. Tenia vint treballadors i destinava la producció arreu de Mallorca. El 1919, l'Ajuntament autoritzà Pere Montaner —comte de Peralada— perquè instal·làs una central elèctrica, coneguda popularment com sa Farinera. Aquesta empresa féu un contracte amb l'Ajuntament per proveir d'enllumenat públic el poble. Situada al camí de Sant Martí, era composta d'un motor Otto de 35 HP, que anava amb gas pobre, al qual posteriorment se n'afegí un altre de 40 HP. En les mateixes instal·lacions, s'hi adaptà una serradora i una màquina de moldre gra. Aquest fet suposà la concentració de gran part de l'activitat de la producció de farina en un sol centre productor. Devers 1924, Sebastià Barceló Font obrí una ferreria, que posteriorment assolí gran rellevància en l'elaboració de maquinària agrícola en general. Situada al carrer de Palma, durant els decennis de 1960 i de 1970, arribà a tenir més de quinze treballadors. El 1996, era propietat d'Antoni Barceló Barceló i es dedicava a la fabricació de maquinària agrícola i industrial que es destinava arreu de Mallorca. El 1928, a la vila hi havia cinc botigues de comestibles, cinc cafès, cinc ferreries, cinc talls de picapedrers, tres barberies, tres fusteries, tres transportistes, dues sabateries, un estanc, una ferreteria, una merceria i un molí de farina, propietat d'Antoni Oliver Noguera. El 1935, es documenten sis talls de picapedrers, cinc botigues de comestibles, cinc fabricants de vi, cinc ferreteries, cinc merceders, quatre cafès, quatre carnisseries, quatre fusteries, tres barberies, tres modistes, dos forns, dues posades i un estanc. El començament del decenni de 1950, Miquela Caldentey Barceló —Rabassa— obrí un taller de brodat al carrer de Santa Bàrbara. Es feien ornaments de paraments de casa, com jocs de llit, adreços de tovalloles i de taula i, posteriorment, també de mocadors i de vestits. Arribà a donar feina a 160 dones, que majoritàriament treballaven a casa seva. La producció era destinada sobretot a Barcelona —concretament a l'empresa Delclòs— i després també a Brodats Mallorca, de Palma. Al final del decenni de 1970, el taller passà als germans Catalina i Jaume Sansó Caldentey —fills de Miquela Caldentey— i es denominà Brodats Majòrica. El local es traslladà al carrer de Sant Martí i, a partir de 1981, s'hi inicià un intens procés de mecanització. Han continuat fent brodats, sobretot de peces de roba i confecció. El 1996, tenia cinc treballadors i la producció es destinava fonamentalment al turisme. Altres tallers de brodats que hi ha hagut han estat ca na Caia, ca na Mola, ca na Cristiana, ca na Paca i ca na Garcies. L'activitat bancària s'hi inicià el juliol de 1958, amb la instal·lació d'una sucursal de la Caixa. L'agost de 1974, se n'obrí una de Sa Nostra i, el setembre de 1975, una de la Banca March. D'altra banda, aprofitant l'accessibilitat que proporciona la confluència de nombroses xarxes viàries i d'una manera especial la carretera de Palma a Manacor, s'hi han obert d'ençà de 1960 diversos restaurants. El 1990, al

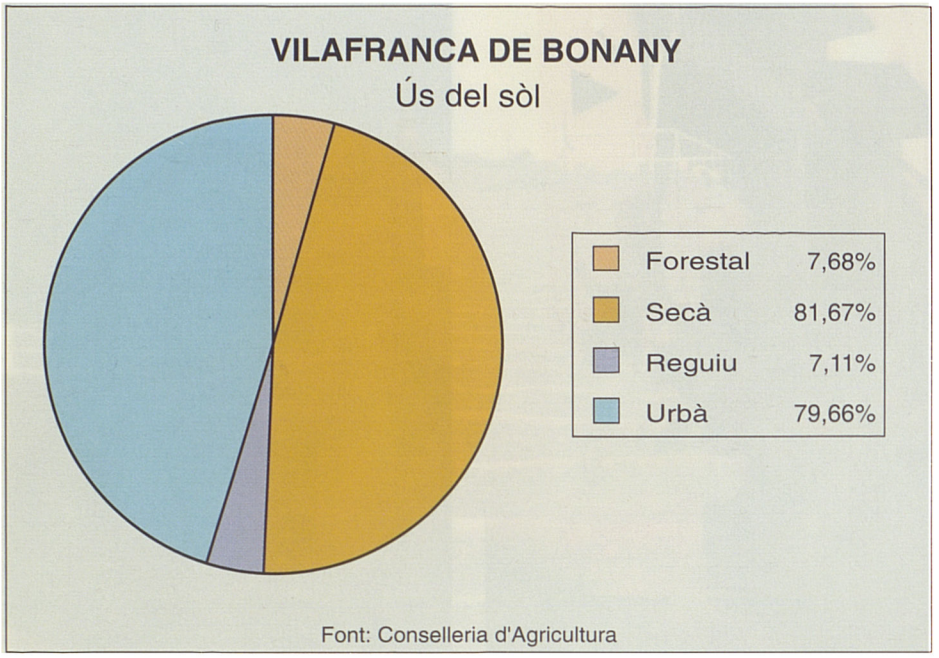

terme hi havia trenta-un locals comercials i de reparacions, vint-i-dos d'indústries manufactureres, dotze de restauració, onze de diferents activitats socials, tres d'intermediació financera, dos d'activitats mobiliàries i serveis financers, un d'activitats sanitàries, un d'administració pública i un d'educació.

Vida Social

L'església parroquial de Santa Bàrbara, situada a la cantonada dels carrers del Marquès de Vivot i de l'Església, és una de les edificacions més rellevants. Tot i que el 1627 ja s'edificava una primera esglesiola a l'actual emplaçament del temple, la primera notícia relacionada amb la celebració de culte es remunta al maig de 1444. Aleshores, la Cúria Eclesiàstica de Mallorca atorgà llicència a Salvador Sureda, perquè un clergue pogués dir missa a l'oratori de l'alqueria de Sant Martí per als pobladors de la contrada. La primitiva església del s XVII va esser beneïda el 1631, pel canonge Mateu Olesa. El mes d'agost de 1683, Francesc Sureda de Santmartí, procurador de la cavalleria de Sant Martí de Lanzell, i Jeroni Orpí, batle de la mencionada demarcació, sol·licitaren la instal·lació de la reserva, que es va verificar l'agost del mateix any. Miquel Riera en fou el primer vicari. El 1686, en el temple hi havia l'altar major i quatre capelles, dues per banda, dedicades a Sant Sebastià, el Bon Pastor, el Sant Crist i la Mare de Déu del Roser. Aleshores també hi ha constància d'un campanar. Al voltant de 1700, es començà l'església actual, de la qual el canonge Domingo Sureda fou benefactor. Els treballs d'edificació es feren a ritme lent i no sempre de forma continuada. El 1715, el bisbe Atanasio de Esterripa animà els obrers a continuar-ne la construcció. El 1731, es va començar l'edificació del primer arc major i, el 1738, es va col·locar la clau del darrer arc. El 1789, l'erudit Jeroni de Berard indicà que l'interior de l'església feia, sense les capelles, 12 i 40 vares castellanes d'amplària i de llargària, respectivament. De la coberta, esmentà que era de volta de canó regular i era situada damunt pilars àtics, circumdada per un entaulament. Amb relació a les capelles, assenyalà que eren dedicades, partint del portal major, a la Santíssima Trinitat, santa Cecília, la Mare de Déu de Núria, la Sagrada Família i sant Josep, a la banda dreta, i a santa Clara i sant Francesc d'Assís, la Mare de Déu del Roser i les Ànimes del Purgatori, a l'altra part. Entre les obres més significatives que es dugueren a terme, entre el s XIX i el començament del s XX, figuren l'obertura de la claraboia de la façana principal (1802), la construcció d'una pavimentació amb cantons de marès (1806), l'edificació del campanar actual (~1815-42), la treta de l'eixalbat interior (1905) i el bastiment del trespol definitiu, amb la davallada del nivell del sòl (1907). El 1913, la vicaria fou erigida en parròquia pel bisbe Pere Joan Campins i Gabriel Riera Caldentey en fou el primer rector. Gràcies a l'empenta de l'ecònom Miquel Siquier Pons, s'inicià l'ampliació de l'església, amb la posada, el 1935, de la primera pedra. L'engrandiment, dirigit per Guillem Font —Ermità Agustí—, es féu a partir de la capçalera i suposà la creació d'un nou espai, del qual sobresurt el creuer, amb cobertura cupular. El 1941, les obres quedaren enllestides, tot i que l'ornamentació interior no s'acabà fins als anys posteriors. El 1942, s'instal·là damunt la cúpula del creuer l'escultura de Jesucrist, feta per l'escultor Miquel Vadell, i, durant el rectorat d'Antoni Obrador Garcias (1953-74), es bastiren les quatre cúpules menors. L'interior del temple té la planta de creu llatina, ampliada en els angles per espais quadrats que són rematats per les citades cúpules, amb llanternó. El cimbori descansa damunt quatre pilastres. La part anterior de la nau

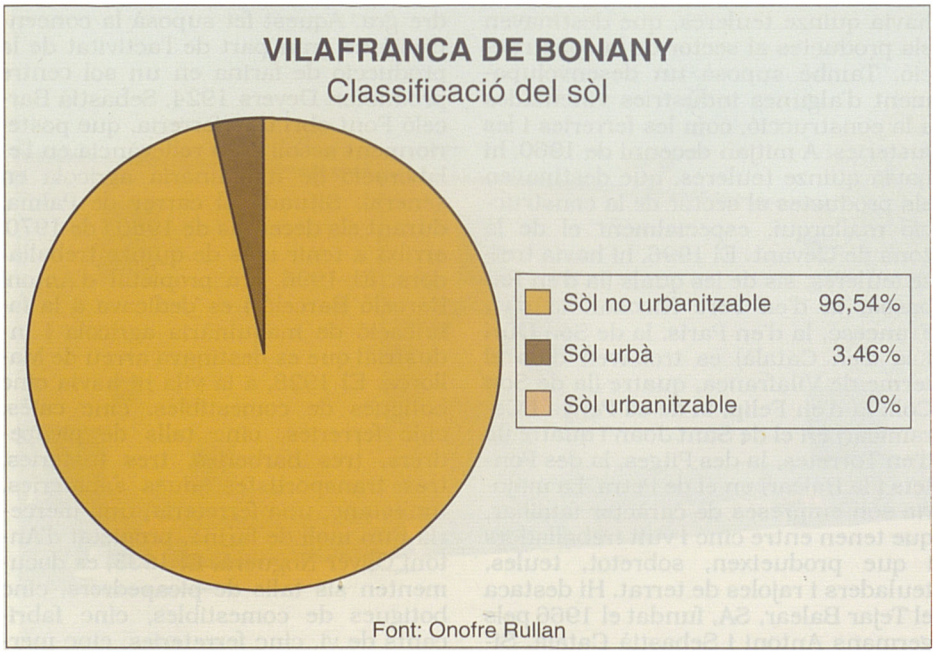

↑ Vilafranca de Bonany, façana de l'església parroquial

↑ Vilafranca de Bonany, retaule de l'altar major

principal, que correspon a la part més antiga de l'església, té quatre capelles laterals i coberta de volta de canó. L'edifici és il·luminat pel cimbori, tres claraboies i sis finestres policromades. Entre les obres de més valor artístic que allotja l'església figuren el retaule major i la pica baptismal. El retaule del presbiteri, de tractament neoclàssic, va esser construït entre 1776 i 1780. Concretament, fou traçat per Jeroni de Berard i les escultures varen esser obrades per Mateu Colom. Així mateix, ha estat modificat, el s XX, arran de les obres d'ampliació del temple. Amb relació a la pica del baptisme, que es troba davall el cor, és de marès i data de 1685. Les edificacions més significatives del nucli urbà són el convent de les monges de la Caritat i un nombre reduït de cases situades als carrers de Bonany, Principal, de Sant Martí, de Sant Josep i de la Unió i a la carretera de Palma. Aquestes construccions, la majoria de tipologia tradicional, són fetes de paredat i tenen emmarcament de marès a les obertures. A més, algunes de les façanes del vial de la Unió conserven parrals, característica que ja indicà com a pròpia de la vila l'arxiduc Lluís Salvador, al darrer terç del s XIX. Quant a cases concretes, són remarcables cal Amo en Jaume de s'Hostal —amb teules pintades a la volada—, cas Metge Vell —modernista— i can Pep Mercader, al carrer Principal; cal Amo en Bernat Rumbande i cal Amo en Toni de s'Estany o cas Capellà Mateu, a la plaça Major; ca sa Manescala —modernista—, al carrer de Fra Lluís, i can Ramonell, al carrer de l'Església. També són destacables el molí Nou —l'únic que resta a la vila—, bastit al vial de Sant Martí; la caseta —que, segons la tradició, és la més antiga del poble— i el pou de Son Pere Jaume, emplaçats prop de la vila, i la creu de la carretera de Palma a Manacor, feta de marès, que data de 1921. D'altra banda, a fora vila sobresurten les cases de Sant Martí, Son Pou Vell i sa Franquesa; els molins de sa Pleta de Sant Martí; les torres d'Alcúdia Arrom, i el pou Viguet. De les cases de Sant Martí, la part més antiga de les quals data del s XIV, en destaca la capella, on es conserva un retaule del mateix segle. Els molins de sa Pleta de Sant Martí són dues torres sense base ni cintell. Tot i que es defensa la teoria que serviren per vigilar, es tracta, de fet, de dos molins de vent —separats per 20 m de distància— que foren utilitzats, un per moldre gra per al consum humà i l'altre, per al bestiar. En canvi, les torres d'Alcúdia Arrom són una construcció circular de devers 5 m de diàmetre. Finalment, i amb relació al pou Viguet, convé indicar que, situat al camí de Sant Martí, és d'origen àrab. Les religioses de la Caritat s'instal·laren, el 1895, a una casa del carrer de Santa Bàrbara, propietat del batle. El 1897, iniciaren la construcció del convent definitiu a un solar cedit pels marquesos de Vivot. El 1900, es beneí la primera planta de l'edifici i, el 1921, la capella, que va esser projectada, segons la tradició gòtica, pel marquès Joan Sureda i de Verí. El 1917, les monges obriren una escola de parvulari, la construcció de la qual es féu a un solar que havia estat cedit per Gabriel Garí. Entre les tasques a les quals s'han dedicat figuren tenir cura dels malalts i dels necessitats, l'ensenyament —docència de nines i parvulari, fins a mitjan decenni de 1970 i 1994, respectivament—, i l'atenció, d'ençà dels anys 70, de les monges d'edat de la congregació, que el 1996 eren desset. La primera notícia que hi ha sobre

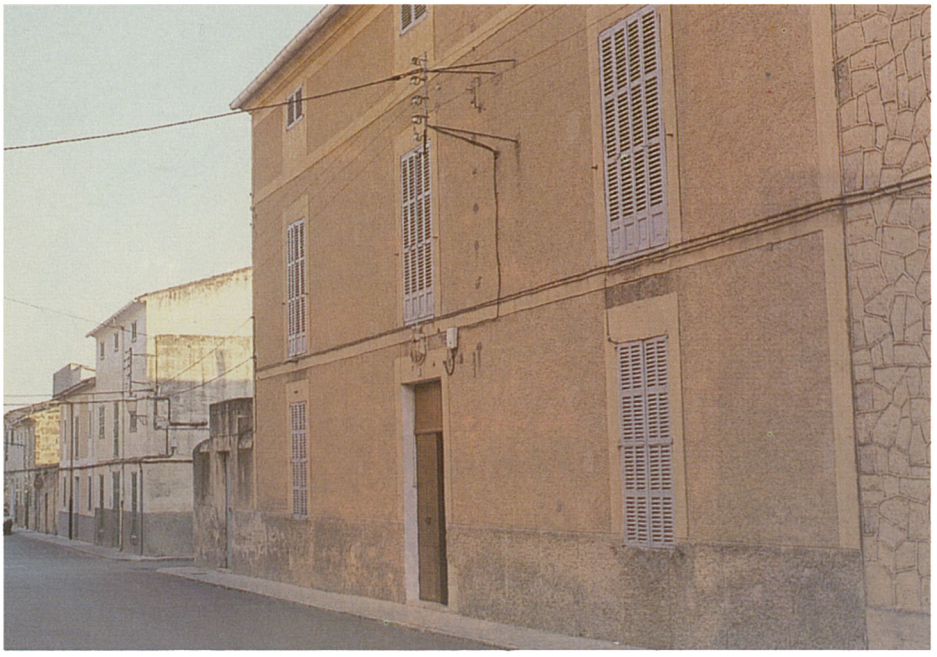

↑ Vilafranca de Bonany, convent de les monges de la Caritat

l'ensenyament data de 1813, en què consta que 12 reals del presupost municipal foren destinats a l'escola dels nins. El 1860, hi ha documentades una escola pública de nins i una de nines, amb 36 i 32 alumnes matriculats, respectivament. El decenni de 1870, hi havia oberta una escola nocturna. Actualment (1997), hi ha el col·legi públic Es Cremat i l'Escoleta Municipal. Aquest col·legi, del carrer de Joan Miró, que ha estat reformat diverses vegades —la darrera el 1993—, va esser projectat (1927) per l'arquitecte Guillem Forteza. Les obres de construcció s'iniciaren el 1928 i l'edifici es va inaugurar el 16 de setembre de 1930, quan era batle Antoni Gayà Rosselló. El curs 1996-97, tenia onze aules —si bé la d'infants d'entre tres i quatre anys es trobava al convent de les monges— i 207 alumnes. D'ençà de 1993, hi ha l'Escoleta Municipal que, allotjada també a l'esmentat convent, té una aula i desset nins matriculats (curs 1996-97). Amb relació a la sanitat, el 1868 l'Ajuntament disposà el nomenament d'un metge cirurgià titular. El 1915, era metge Guillem Galmés. El 1984, s'inaugurà una unitat bàsica de salut, al carrer de Costa i Llobera, que esdevengué, el 1996, Centre de Salut de Vilafranca. Aquell any, el personal que se n'encarregava era integrat per vuit metges, set ATS, quatre administratius i un pediatre i atenia les urgències, a més de les del municipi, d'Ariany, Montuïri, Petra, Porreres i Sant Joan. D'altra banda, hi havia, el 1996, una farmàcia. Pel que fa als enterraments, abans de 1685 els vilafranquers devien rebre sepultura a Petra. Aquell any, fou quan s'erigí la vicaria *in capite*, la qual cosa possibilità enterrar dins l'església i obrir un fossar, denominat 'Sagrat', vora el temple. Aquest recinte fou ampliat, el 1745, de resultes de l'elevada mortalitat. Durant el vicariat de Pau Pou (1818-27), i a causa de la prohibició d'enterrar dins els nuclis urbans, es construí el cementeri actual en els terrenys des Molí Nou, la darrera ampliació del qual es féu el 1996. Quant al transport públic, el 1890 hi ha constància de comunicació diària amb Palma, a través de les diligències de Manacor que s'aturaven a la vila. El 1996, hi havia un transport per carretera a càrrec de l'empresa Autocars Manacor Societat Anònima —AUMASA—. Així mateix, el 1919 s'hi instal·là l'electricitat. El 1942, s'obrí el quarter de la Guàrdia Civil. Abans de situar-se a l'actual emplaçament del carrer de Palma, tengué la caserna als vials denominats Principal, Nord i de Rafel Jaume. El nucli té xarxes d'aigua corrent i de clavegueram des de 1986 i el pou de proveïment, que data també d'aquell any, es troba en es Cremat. Les aigües brutes són tractades a la depuradora municipal, situada a terres de can Bruno i inaugurada el 1995. A banda, el 1981 s'implantà el servei de recollida de fems. El moviment associatiu, tant de caràcter cultural com esportiu, s'hi inicià al començament del s XX. La música n'ha estat l'activitat més remarcable. Entre 1902 i 1913, aproximadament, hi hagué una banda musical, que era inte-

↓ Vilafranca de Bonany, col·legi públic Es Cremat

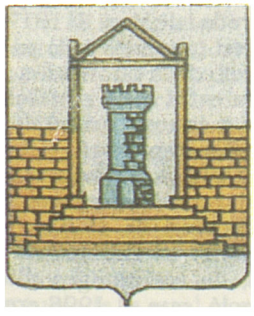

↑ Vilafranca de Bonany, poliesportiu municipal

grada per una quinzena de membres. N'era director Bartomeu Oliver, que també feia escola de música al carrer del Sol. A mitjan decenni de 1910, es formà un conjunt de corda, de sis components, sota la direcció de Bartomeu Gayà —de sa Vicaria—. El 1936, es va crear una altra banda, que feia els assaigs a la Casa de la Vila. Constava d'una trentena d'instrumentistes i tengué de directors Andreu Pol i Bartomeu Oliver —Mascarat—. El 1939, aquesta agrupació va desaparèixer. La música i els balls tradicionals hi han estat difosos a través de tres agrupacions. El 1945, es va crear un primer grup que, denominat Aires Vilafranquins, era compost per una trentena de membres. Jaume Seguí en va esser el mestre. Aprofitant el nom de l'anterior grup, Rosa Juan Bennàssar fundà, el 1979, una agrupació que, a més d'actuar a Mallorca i a Menorca, ha participat en el XVI Festival de Danses Regionals de Castella-la Manxa (1993), celebrat a Ciudad Real, en les XI Jornades de Folklore d'Orense (1994) i en la XII Setmana Cultural de Múrcia (1996). Així mateix, enregistrà, el 1988, la casset *Aires Vilafranquins*. D'ençà de la fundació, l'entitat té una escola de ball al carrer de Sant Martí. El 1996, tenia una quarantena d'aprenents. L'altre grup, Vilafranca Balla i Bota, sorgí el 1985 per iniciativa de Margalida Barceló i Barceló i Bàrbara Sastre Rosselló. El 1996, l'agrupació era integrada per una vintena de balladors i una dotzena de tocadors i cantadors. Té una escola oberta a les dependències del convent, de la qual s'encarrega Margalida Barceló. El 1996, era formada per una norantena d'alumnes. D'altra part, entre el final dels anys quaranta i el començament del decenni del cinquanta, hi hagué el grup musical Els Roc-Son. El 1988, es formà la coral Els Brulls, dirigida per Nadal Caldentey Barceló, que era integrada per una vintena de cantaires. El Col·lectiu Rock de Vilafranca va esser fundat el 1991. Té la seu al carrer de l'Escorxador i ha organitzat mostres de rock. Així mateix, hi ha l'Escola de Música de Vilafranca, que és situada al col·legi públic. Va esser creada el 1994 i s'hi imparteixen cursos d'iniciació i llenguatge musical i de flauta travessera, clarinet, piano i guitarra, per a una cinquantena d'alumnes (curs 1996-97). D'ençà de 1995, l'escola és dirigida per Josep Francesc Palou. Dins l'àmbit esportiu, fou remarcable la constitució, el 1934, del Club de Futbol Vilafranca, que tengué Jaume Nicolau Rosselló de primer president. També es fundaren, abans de l'actual associació futbolística, el Club l'Estrella (devers 1935) que, amb seu al cafè Can Jordi de la plaça Major, jugà en es Cremat, i el Club de Futbol Sant Martí (al voltant de 1939), que disputava els partits en es Molí Nou. El decenni de 1950, es formà el Club Esportiu Vilafranca. Aquesta entitat futbolística, que ha tengut el camp de joc al Poliesportiu des Molí Nou, restà inactiva entre els anys 1982 i 1986 i es tornà a fundar el 1986. El citat club tenia (temporada 1996-97) un equip a categoria preferent i, a part, un de juvenil, un de cadets i un de futbol 7. La Societat Esportiva de Vilafranca, de ciclisme, es creà el 1959. Els entrenaments i les curses es feren a la voltadora des Molí Nou que, gràcies a les gestions de Mateu Bauzà Barceló, s'inaugurà també el 1959. Anualment promou, a més de corregudes per les festes locals, el Memorial Jordi Nicolau (des de 1992) i organitza, amb altres clubs, la competició del Pla de Mallorca. El 1996, tenia la seu al bar Cas Ros, a l'avinguda de les Escoles, i tenia 73 associats. Entre el 1977 i el 1985, hi hagué el Club Voleibol Femení de Vilafranca, que jugà al col·legi públic Es Cremat (1977-80), a l'Institut de

↓ Vilafranca de Bonany, centre de salut

↑ Vilafranca de Bonany, plaça Major

Batxillerat Mossèn Alcover, de Manacor (1980-81), i al poliesportiu Es Molí Nou (1981-85). El 1979, sorgí la Societat de Caçadors de Vilafranca. El 1996, aquesta entitat tenia 180 socis i una superfície de vedat de 1.916 ha, que se situen als termes de Vilafranca, Porreres i Sant Joan. La infraestructura esportiva és formada pel mencionat poliesportiu, ubicat al carrer de Sant Sebastià. Aquestes instal·lacions, que ocupen una superfície de 14.779 m², foren cedides, per la parròquia, a l'Ajuntament el 1980, tot i que no feren part del patrimoni municipal fins a l'any següent. Aleshores, hi havia el camp de futbol, una voltadora i uns vestidors. Entre les millores i les ampliacions més significatives que s'hi han duit a terme, es troben la construcció d'un velòdrom nou (1982), vestidors nous (1989), piscina municipal amb dependències annexes (1989), tribunes (1991) i pistes (1996), com també el tancament del recinte (1985). D'entre les restants associacions, sobresortí especialment la tasca del Club Jovent Unit (1977-85), vinculat a la Parròquia, que va organitzar bàsicament activitats d'esplai i excursionisme, representacions teatrals, conferències i cinema. Entre 1980-88, hi hagué el grup de teatre Sa Paparra, sorgit de l'esmentat club. Aquesta agrupació, integrada per joves i dirigida per Bartomeu Garí Ferriol, es dedicava a la representació d'obres en català. El 1981, es formà el Grup d'Esplai de Vilafranca, que estigué en actiu fins a 1994. Amb seu a la rectoria vella, al carrer de l'Església, feia, per als infants, activitats diverses i acampades durant l'estiu. Des de 1982, hi ha el Grup Excursionista de Vilafranca, que, a més d'excursions, ha promogut gimcanes, sortides amb bicicleta, projeccions i conferències. Per a la gent gran, es constituí, el 1983, l'Associació Tercera Edat de Vilafranca, que, domiciliada al carrer de Francesc Sansó, era integrada, el 1996, per 360 afiliats. El 1986, es va crear la delegació de l'Obra Cultural de Vilafranca. Entre les activitats que ha duit a terme, figuren conferències, exposicions, la publicació de la revista *Es Molí Nou* (des de 1986) i l'organització de la Setmana Cultural de Santa Bàrbara (d'ençà de 1991). El 1991, tenia 220 socis. Amb l'objectiu de preservar el patrimoni arquitectònic, arqueològic i toponímic del municipi, es va fundar, el 1992, l'associació Paret Seca. Entre les restauracions que ha duit a terme, figuren el pou (1994) i la caseta (1995) de Son Pere Jaume. Amb relació al cinema, el 1940, per iniciativa del rector Miquel Siquier Pons, es començà la construcció del Cine Parroquial de Vilafranca, en el corral de la rectoria vella. Les obres d'aquest edifici, però, no quedaren enllestides fins a 1944. Respecte als mitjans de comunicació, hi ha la ràdio La Vila, creada el 1984 per iniciativa de Josep Sansó Roig —Mercader—, tot i que romangué inactiva entre 1986 i 1991. Cada dissabte emet programes d'informació local. El 1990, es posà en marxa TV31

↓ Vilafranca de Bonany, carrer de l'Amargura

FILLS IL·LUSTRES
Jaume Rosselló Mayol,
—Pare Jaume—
Guillem Joan Galmés
Sastre,
—Metge Vell—
Guillem Font Català,
—Ermità Agustí—
Melcior Jaume Vallespir,
—Fra Lluís Jaume—

↑ Vilafranca de Bonany, carrer de Bonany

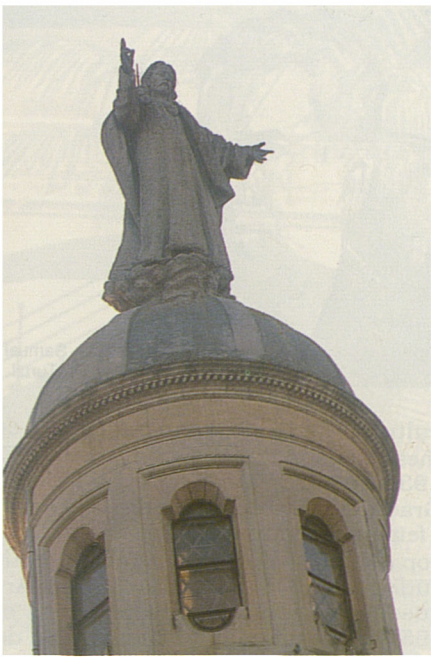

↑ Vilafranca de Bonany, monument al Sagrat Cor

Vilafranca, que també difon setmanalment notícies del municipi. D'altra banda, el 1928 s'inaugurà una biblioteca popular, que s'allotjà a la Casa de la Vila. El 1997, hi ha la Biblioteca Municipal de Vilafranca, que, situada a l'Ajuntament, s'obrí el 1983. Les festes principals són per Santa Bàrbara, dia 4 de desembre, i per la Beata —santa Catalina Tomàs—, la darrera setmana de juliol. D'aquestes festivitats, la primera, la patronal, és consignada per primera vegada el 1631. Així mateix, se celebra la festa (des de 1969) i la fira del Meló (d'ençà de 1994), que s'escauen el segon dissabte i el segon diumenge de setembre, respectivament. El dimarts de Pasqua, els vilafranquers acudeixen en romiatge al santuari de Nostra Senyora de Bonany, de Petra. Es fa mercat en dimecres, a la plaça Major. Els personatges més destacats són els eclesiàstics Antoni Bauçà, Joan Caldentey, Miquel Caldentey, Guillem Font —Ermità Agustí—, Miquel Mestre, Jaume Rosselló —Pare Jaume—, Sebastià Sastre i Bartomeu Nicolau Roig; el bisbe Damià Nicolau Roig; el prevere i pedagog Bartomeu Català; el biblista i religiós Llorenç Garí; el prevere i periodista Joan Bauzà; els religiosos i historiadors Joan Mestre —Lluís de Vilafranca—, Josep Nicolau i Antoni Oliver; el fotògraf Francesc Amengual; l'escriptor Jaume Sansó; el periodista Jaume Nicolau; l'editor Bartomeu Bauçà; el metge Guillem Joan Galmés —Metge Vell—; el cantautor Bartomeu Nicolau Morlà —Tomeu Penya—; l'escultor Josep Gayà; els ciclistes Gabriel Mascaró i Jordi Nicolau, i els glosadors Antoni Font —Salero—, Joan Nicolau —Torretes—, Jaume Nigorra —Jaumet—, Joan Sansó —Rumbande— i Sebastià Sansó —Rumbande—. En l'expansió de la premsa forana, s'hi han editat les publicacions periòdiques *Santa Bàrbara* (1980-91) i *Es Molí Nou* (des de 1986). (ACo/BeC)

↓ Vilafranca de Bonany, carretera de Palma

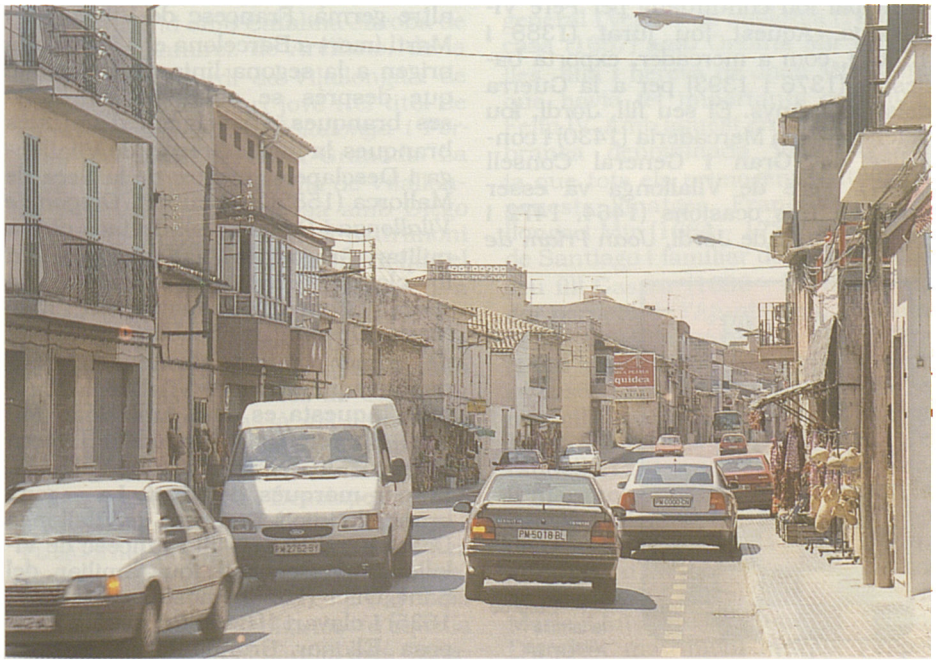

VILAGARAU Antiga possessió del terme de Petra. El 1611, pertanyia al senyor Antoni Garau d'Eixartell, ciutadà militar, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia ramaderia ovina. (DF)

VILAGARRANXA Propietat rústica del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre sa Cova, Son Regalat, Son Caragol i la Vila. (M)

VILAIRE TURULL, SAMUEL (Sineu 1903 - Alcúdia 1970) Promotor

← Samuel Vilaire Turull

cultural. El 1923, obtengué el títol de mestre de primer ensenyament. El 1936, mentre era director de l'Escola Graduada de Sineu, fou suspès de sou i feina per motius polítics. El 1941, un cop readmès, fou enviat a l'escola d'Alcúdia. El 1945, fundà el Museu Arqueològic Municipal d'Alcúdia i, el 1951, fou nomenat administrador de la Fundació Bryant. Al principi dels anys 50, promogué la restauració de la cova de Sant Martí. A més, a Alcúdia, participà en les excavacions arqueològiques de les necròpolis romanes de can Fanals, can Corró, can Cupido, la cova de sa Tanca i Son Real. Fundà (1968) la revista *Ciudad de Alcúdia*, de la qual fou també redactor. És autor del fullet turístic *Alcudia, breve información para el visitante* (1956). El 1969, ingressà a l'Orde Civil d'Alfons X el *Savi*. El seu fill **Tomàs Samuel Vilaire Blanch** (Sineu 1935) obtengué el títol de mestre a l'Escola Normal de Magisteri. Des de 1991, és l'apoderat de la Fundació Bryant i ha promogut activitats relacionades amb l'arqueologia.

VILALBA Antiga alqueria de 8 jovades del terme de Muro, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1234. ■ Al terme de Palma, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1230. (M)

VILALBA MECA I DE LLORAC, GALCERAN DE (Barcelona 1736 - ? 1814) Militar. Baró de Solivella. L'octubre de 1782, amb la graduació de mariscal de camp, fou nomenat comandant general interí de les illes de Mallorca i Eivissa i president de la Reial Audiència de Mallorca. Va haver de passar per Maó, on prestà jurament en mans del capità general de Balears Juan de Silva-Meneses y de Rabatta, comte de Cifuentes. Durant el seu govern impulsà i millorà diverses vies de comunicació de Mallorca. Cessà el 1784. Posteriorment, ascendí a tinent general i fou capità general de Galícia i de Catalunya (1808-09). El 1810, escapà de la zona controlada pels francesos i es refugià a Palma. L'octubre d'aquell mateix any, fou nomenat comandant general interí de l'Exèrcit i Regne de Mallorca. El gener de 1811, lliurà el comandament al capità general Gregorio García de la Cuesta. A la mort d'aquest, el novembre d'aquell any, tornà a ocupar el comandament, de forma interina, fins al gener de 1812. (DJ)

VILALLONGA Família de la noblesa mallorquina. Originària de Llenguadoc, arribà a Mallorca durant la conquesta catalana de 1229. Arnau de Vilallonga participà en la conquesta amb les tropes de Guillem de Montcada, vescomte de Bearn. Rebé (1230) terres a l'alqueria Fornalutx. Els seus fills Guillem i Bernat apareixen documentats a Sóller el 1289. De la presència d'aquesta família a la vall de Sóller n'és una reminiscència la font denominada na Vilallonga. Els descendents de Bernat s'establiren a Menorca. El 1302, Galceran de Vilallonga fou testimoni de la confirmació de Sanç de Mallorca com a hereu del tron de Mallorca. El 1304, Pere de Vilallonga adquirí part d'una alqueria que havia estat del comte d'Empúries. A més, fou batle de la baronia d'aquest comte. El 1343, Francesc de Vilallonga reté homenatge a Pere el *Cerimoniós* com a síndic de Sóller. En aquella època, Bernat de Vilallonga s'establí a Binissalem i originà la branca estesa per aquesta vila, Alaró i Lloseta. La línia principal fou continuada per Pere Vilallonga. Aquest fou jurat (1388 i 1396) i, com a mercader, exportà ballestes (1376 i 1393) per a la Guerra dels Cent Anys. El seu fill, Jordi, fou defensor de la Mercaderia (1430) i conseller del Gran i General Consell (1437). Pere de Vilallonga va esser jurat en tres ocasions (1464, 1472 i 1483). El nét de Jordi, *Joan Príam de Vilallonga i Puigdorfila* (→), es destacà com a polític i militar i va esser armat cavaller pel rei Ferran el *Catòlic*. Adquirí la torre de Canyamel (1500), sobre la qual fundà un fideïcomís electiu entre els seus descendents, que la posseïren fins a la segona meitat del s XIX. Joan Príam la llegà al seu fill Francesc (1532). El fill gran de Joan Príam, Pere, fou coper de Ferran el *Catòlic* (1506). La successió passà a **Gaspar de Vilallonga i Martí** (mort a Mallorca el 1558), doctor en ambdós drets, conseller del rei i canonge de la Seu. El seu germà, *Lluís de Vilallonga i Martí*, (→) destacà com a jurista. Un altre germà, Francesc de Vilallonga i Martí (mort a Barcelona el 1558), donà origen a la segona línia de la família, que després se subdividí en diverses branques. La primera d'aquestes branques la inicià Gregori de Vilallonga i Desclapers, mestre de la Seca de Mallorca (1585). El seu nét, *Gregori de Vilallonga i Dameto* (→), destacà com a militar. Gregori de Vilallonga i de Verí fou clavari (1655), jurat en cap (1657) i poeta. Contragué matrimoni amb Maria Despuig i Rocabertí, germana del primer comte de Montenegro, de la qual nasqué Maria de Vilallonga i Despuig. Aquesta es casà amb Joan Miquel Sureda i de Santacilia i foren pares de Joan Sureda i de Vilallonga, primer marquès de Vivot. La segona branca la inicià Francesc de Vilallonga Desclapers. El seu fill Francesc de Vilallonga i Desbrull fou familiar del Sant Ofici (1626), mostassaf (1633 i 1635) i clavari (1640). Prengué per esposa Elionor Brondo i, en segones

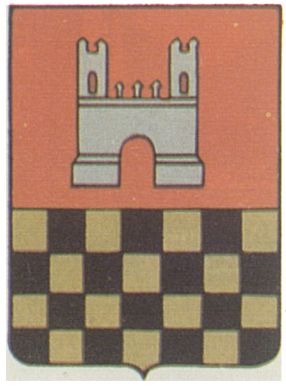

← Escut de la família Vilallonga

↑ Pati de can Vilallonga Aguirre (Palma)

↑ Can Vilallonga Desbrull (Palma)

↑ Can Vilallonga Mir (Palma)

núpcies, Isabel Burguet. D'aquest matrimoni nasqué Pere Joan de Vilallonga i Burguet (1630 - 1717), cavaller i familiar del Sant Ofici, que fou batle (1699) i procurador reial (1706). El seu fill, **Francesc de Vilallonga i Fortuny,** cavaller de Calatrava (1690), fou mestre de camp de l'exèrcit reial i alcaid del castell de Bellver. A més, fou tinent de la guàrdia de corps i va esser el primer comte de la Cueva (1693). Es casà a Madrid amb Catalina Jacoba de Velasco y Ramírez de Arellano, de la qual nasqué Jordi de Vilallonga i de Velasco. Aquest morí jove i el títol de comte passà a *Jordi Vilallonga i Fortuny* (→), virrei de Nova Granada. La seva única filla, Joaquima de Vilallonga i de Vilallonga es casà amb Diego Messia de la Cerda. Aquest matrimoni no tengué successió, de manera que el títol comtal i l'herència passaren a Maria Manuela de Vilallonga i de Velasco, filla del primer comte de la Cueva, que era casada (1682) amb Martín Nicolás González de Castejón. Després, el títol passà als comtes de Cifuentes i als de Santa Coloma. La tercera branca d'aquesta línia la inicià Príam de Vilallonga i Desclapers (1538 - 1573). El seu fill Lluís de Vilallonga i Puigdorfila fou familiar del Sant Ofici, veguer forà (1611), batle general (1613) i jurat en cap (1633). Participà en les lluites nobiliàries d'aquella època i encapçalà el bàndol dels Canavall. Contragué matrimoni el 1585 amb Beatriu Serra i Puigdorfila, de la qual nasqué Francesc de Vilallonga i Serra (1605 - 1678), que fou familiar del Sant Ofici, clavari (1640-48), mostassaf (1657) i batle general (1675). Amb la seva muller, Jerònima Brondo i Safortesa, tengueren dos fills, que originaren dues noves línies. El major, Príam de Vilallonga i Brondo (1632 - 1681), fou cavaller de Calatrava, batle general i veguer de Mallorca (1662). Es casà (1657) amb Onòfria Mir i Morrelles, filla i hereva de Joan Mir Ramis, que havia fet importants donatius a Felip IV. Amb aquest enllaç es fundà la branca denominada **Vilallonga-Mir,** ja que tots els primogènits utilitzaren aquests llinatges. Francesc de Vilallonga i Mir (1664 - 1737) fou cavaller de Santiago i familiar del Sant Ofici. El seu fill Gaspar (1690 - 1776) fou regidor perpetu de l'Ajuntament de Palma. Felip de Vilallonga-Mir i de Pinós (1749 - 1822) fou capità d'infanteria i es casà (1771) amb Maria Ignàsia Ferrandell i Gual, de la qual nasqué Maria Francesca de Vilallonga i Ferrandell (1771 - 1835). Aquesta fou la II marquesa de la Cueva, si bé el 1805 canvià la denominació del seu títol pel de marquesa de Casa Ferrandell, amb grandesa d'Espanya. Felip de Vilallonga Mir es casà en segones núpcies amb Maria Lluïsa de Muntaner i Trullols. D'aquest matrimoni nasqué Felip de Vilallonga Mir i de Muntaner (1784 - 1849). Fou tinent coronel de cavalleria, cavaller dels ordes de Sant Ferran i de Sant Hermenegild i regidor de l'Ajuntament de Palma (1833). El seu únic fill mascle fou Felip de Vilallonga-Mir i Despuig, que fou regidor de l'Ajuntament de Palma. Un dels seus descendents fou Rafel de Villalonga-Mir i Blanes. El 1996, el representant d'aquesta branca era Felip de Villalonga-Mir i Fuster de Puigdorfila. Francesc de Vilallonga i Brondo (1647 - 1704), germà menor de Príam, inicià una altra branca. Va esser batle general (1675), clavari (1682) i mostassaf (1689). A més, heretà del seu pare el fideïcomís de la Torre de Canyamel. El seu nét Francesc de Vilallonga i de Vallès (1723 - 1779) fou un membre destacat de la confraria de Sant Jordi. Es casà amb Elionor de Bordils i Tamarit, hereva de la casa de Bordils, que es fongué en la de Vilallonga. El seu fill Francesc Marià (nascut el 1762), capità de milícies i comptador del Sant Ofici, prengué per esposa (1787) Joana Escalada i López-Salgado. Arran d'aquest matrimoni, la branca fou coneguda com a **Vilallonga-Escalada.** El seu fill *Joan de Vilallonga i d'Escalada* (→), destacà com a militar. El primogènit Francesc Marià de Vilallonga i d'Escalada es casà amb Maria del Carme Pérez i d'Escalada, de la qual nasqué el polític republicà *Antoni de Vilallonga i Pérez* (→). Aquest

↑ Can Vilallonga Escalada (Palma)

contragué matrimoni (1855) amb Teodora Fàbregues i Santander. El seu fill, *Francesc de Vilallonga i Fàbregues* (→), també destacà com a polític. El 1996, representava aquesta branca Francesc de Villalonga i Morey. La branca primogènita fou continuada per Gaspar de Vilallonga i Martí, que es casà el 1530 amb Margalida Nét i Santacília. Tengué un fill natural, Horaci Vilallonga, que fou regent de governació de Menorca (1558) i de Mallorca (1580). L'hereu i successor de Gaspar fou el seu fill legítim Pere de Vilallonga i Nét, que fou gentilhome de Felip II (1564). Un nét d'aquest fou Pere Ramon de Vilallonga i de Santmartí, cavaller de Sant Joan (1610), capità de les galeres de Malta (1640) i comanador de Cotlliure. Un altre membre destacat d'aquesta branca fou Pere Ramon de Vilallonga i Armengol, veguer de la ciutat (1677), batle reial de Palma (1680 i 1685) i jurat en cap (1684). El seu germà, Francesc, fou sergent major de la plaça. El fill de Pere Ramon, Jaume Joan de Vilallonga i de Comelles (1662 - 1717), fou tauler (1698), executor (1704), clavari bosser (1707) i governador del districte de guerra de Llucmajor (1715). Entre els seus fills, destacà Pere Ramon de Vilallonga i Rossinyol (1694 - 1764), regidor perpetu de Palma (1752) i capità del Regiment de Provincials de Mallorca. El seu fill Nicolau va esser coronel de l'exèrcit reial i cavaller de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. Un altre fill, Francesc de Vilallonga Trullol, tinent de granaders, es casà amb Maria Rossinyol de Sagranada i Desclapers (1766) i originà una nova branca, que el s XIX fou coneguda com a **Vilallonga-Aguirre.** Aquesta branca fou continuada per *Ramon de Vilallonga i Rossinyol de Sagranada* (→), que fou batle de Palma. Es casà amb María del Carmen de Aguirre y Malonda. Baltasar de Vilallonga, germà de Ramon, fou cavaller de Sant Joan. Anà a Amèrica on ocupà els càrrecs de comptador del Tribunal de Comptes de Lima (1782), tresorer i intendent (1821) de la província de Cuzco. Antoni Vilallonga Aguirre es destacà com a marí de guerra i *Josep Vilallonga Aguirre* (→) va esser president de la Diputació de Balears. Altres membres destacats d'aquesta branca foren l'escriptora *Aina de Villalonga i Zaydín* (→) i el pintor *Gabriel de Villalonga i d'Olivar* (→). El 1996, era representada per Carme de Villalonga i Despujol, marquesa de Casa Desbrull, la qual refongué aquesta branca amb la línia principal amb el seu matrimoni amb Ferran de Villalonga i Truyols. La branca major fou continuada per Jaume Joan de Vilallonga Truyols, fill primogènit de Pere Ramon de Vilallonga i de Rossinyol. Foren fills de Jaume Joan, Joaquim Vilallonga i Desbrull, cavaller de Malta, guàrdia de corps del rei, coronel d'infanteria i pintor, i Josep Francesc de Vilallonga Desbrull (1782 - 1834), cavaller de Malta, regidor perpetu de Palma des de 1812 i hereu del marquesat de Casa Desbrull. Aquest es casà amb Magdalena de Togores i de Puigdorfila, filla única del VIII comte d'Aiamans. El seu fill *Marià de Vilallonga i de Togores* (→), fou diputat a Corts. Prengué per esposa Isabel Despuig i Despuig i, en segones núpcies, Catalina Safortesa i de Togores. El seu fill, Josep Francesc de Vilallonga i de Safortesa (1865 - 1927), mestrat de València (1886), fou marquès de Casa Desbrull i contragué matrimoni amb Dolors Cotoner i de Verí. El succeí el seu fill Nicolau (1893 - 1955), mestrat de València, comandant d'enginyers i marquès de Casa Desbrull. El 1996, el cap de tota la Casa de Vilallonga era Ferran de Villalonga i Truyols, cavaller de Calatrava i marquès de Casa Desbrull. (AM/JFV)

↓ Sa Torre (Llucmajor, propietat de la família Vilallonga

VILALLONGA, FONT DE LA Al terme de Sóller. Documentada el s XIV, és situada entre el camp de s'Oca, sa Montcada, el camp d'en Mallol i el camí vell de l'Horta. (M)

VILALLONGA, IMPREMTA DE Taller fundat a Palma per Bonaventura Vilallonga el 1804. Començà a funcionar amb el material d'impressió cedit pels dominics de Palma. El 1838, es transformà en Impremta Gelabert i Vilallonga, arran d'una associació amb Pere Josep Gelabert, però aquesta unió es dissolgué el 1840. Un cop mort Bonaventura Vilallonga (1854), el negoci continuà fins a 1862, amb el nom d'Impremta Viuda de Vilallonga.

VILALLONGA, MOLINS D'EN Antic conjunt de tres molins d'aigua, del terme d'Artà. Era constituït per dos molins fariners i un de draper. El 1647, pertanyien a l'heretat del senyor Berenguer Vilallonga. Tenien casa i terres. Feien una renda anual de 97 lliures, dos capons i 1 quintar de cànem espadat. (DF)

VILALLONGA, PAU (? s XVI - Palma 1609) Mestre de capella i compositor. El 1564, era mestre de capella de l'església de Santa Maria del Mar, de Barcelona. Aleshores, el capítol de la catedral de Palma el nomenà mestre de capella de la Seu, que probablement es creà llavors. Seguint el costum de l'època, també n'era cantor. El 1596, va esser substituït, a la pràctica, com a mestre de capella per raons de salut, tot i que mantengué el càrrec fins a la seva mort. Va compondre diverses peces musicals, com la titulada *Passier ab los Evangelis notats*, que es varen perdre, excepte el *Llibre de Fazcistol*, que el s XX fou recuperat per mossèn Antoni Josep Pont Llodrà. L'esmentada obra conté denou composicions, totes a quatre veus. Felip Pedrell transcrigué (1907) la seva antífona *Ave Regina coelorum*. El 1933, Josep Maria Thomàs en féu una nova transcripció i adaptà la lletra *In Paradisum* a un verset d'un dels *Magnificat* que integra el *Llibre de Fazcistol*. Aquesta composició fou estrenada al funeral de Manuel de Falla. El 1983, Francesc Crespí Canyelles féu una altra transcripció de la seva obra. És considerat com un dels millors polifonistes del s XVI juntament amb Palestrina, Vitoria i Cabezón. (CM)

VILALLONGA I AGUIRRE, JOSEP DE (Palma 1806 - 1863) Polític. Fou

← Josep de Vilallonga i Aguirre

un dels dirigents del Partit Progressista a Mallorca. Va esser regidor (1834 i 1845-46) i batle (abril de 1840 - gener de 1841) de Palma. Durant la seva administració, el consistori s'adherí a la política del general Espartero (setembre de 1840), el qual fou nomenat (novembre de 1840) fill adoptiu. També fou governador civil de les Balears (1843), diputat provincial (1847-50 i 1856-60) i president de la Diputació de les Balears (1843). Posteriorment, s'incorporà a la Unió Liberal i fou elegit (1858) diputat a Corts pel districte de Valldemossa. Va esser membre de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País i cavaller de l'orde de Sant Joan. L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer. (AM/JFV)

← José Luis de Vilallonga y Cabeza de Vaca

VILALLONGA Y CABEZA DE VACA, JOSÉ LUIS DE (Madrid 1920) Escriptor, actor i periodista. Novè marquès de Castellbell i gran d'Espanya. Estudià dret i treballà de periodista a Barcelona, fins que el 1943 abandonà l'Estat espanyol per raons polítiques. Residí (1943-50) a l'Argentina i s'hi doctorà en dret internacional. Des de 1950, resideix a París i passa llargues temporades a Andratx. Ha publicat nombroses obres sobre la qüestió social espanyola i diversos llibres de memòries, escrites en francès i en castellà, com *Les Ramblas finissent à la mer* (1953), *Les gens de bien* (1955), *Fiesta* (1971), *La imprudente memoria* (1985), *El Rey* (1993) i *Conversaciones con Fellini* (1994). Ha participat com a actor a diverses pel·lícules, com *Les amants* (1958) de Louis Malle, *Breakfast at Tiffany's* (1961) de Blake Edwards i *Giulietta degli spiriti* (1965). És col·laborador d'*Ultima Hora*.

VILALLONGA I DAMETO, GREGORI DE (Palma 1598 - 1641) Militar. Cavaller de Calatrava (1625). Participà en diferents campanyes de la Guerra dels Trenta Anys i de la Guerra dels Segadors. Així, el 1630 organitzà i sufragà una companyia amb la qual participà en el socors al Casal de Montferratto (Itàlia). El 1635, lluità en la conquesta de les illes de Provença (França) i, el 1641, participà en el setge de Tarragona. Fou governador de Menorca (1636 i 1639). (DJ)

→ Francesc Marià de Vilallonga i d'Escalada

VILALLONGA I D'ESCALADA, FRANCESC MARIÀ DE (Palma 1788 - 1876) Bibliòfil. Fou capità de milícies (1808) i regidor de l'Ajuntament de Palma (1834). Invertí bona part de la seva fortuna en la creació d'una gran biblioteca, que fou heretada i ampliada pel seu fill Antoni Vilallonga Pérez.

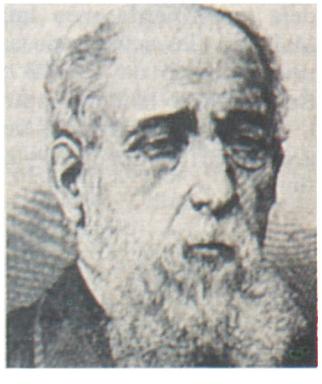

→ Joan de Vilallonga i d'Escalada

VILALLONGA I D'ESCALADA, JOAN DE (Palma ~1794 - Madrid 1880) Militar. Durant la Guerra del Francès, féu part (1812-14) de la Divisió Mallorquina. El 1819, ascendí a capità i fou destinat a Madrid. Segura-

ment a causa de la seva vinculació al liberalisme, s'exilià a França i hi residí entre 1825 i 1832. Participà en la Primera Guerra Carlista (1833-39) i obtengué l'ascens a brigadier. El 1843, era mariscal de camp i comandava la Primera Divisió de Catalunya. Ascendí a tinent general i fou capità general de Burgos, Galícia (1847) i Navarra (1848). Fou recompensat amb els títols de marquès del Mestrat i vescomte d'Aldude. Fou capità general de València (1856) i de Castella la Vella (1864). A més, va ser director general del cos d'Estat Major (1863) i vicepresident del Consell Suprem de Guerra i Marina. És autor de *Vindicación de algunos cargos que la prensa periódica le ha imputado con respecto a sus hechos militares* (1854). (DJ)

← Marià de Vilallonga i de Togores

VILALLONGA I DE TOGORES, MARIÀ DE (Palma 1811 - 1869) Polític. Cavaller de la Mestrança de València (1830). Fou (1838) regidor de l'Ajuntament de Palma. El 1857, va esser elegit diputat pel districte de Valldemossa per la candidatura del Partit Monàrquic Pur, proper al carlisme. Fou membre de la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País. Era un dels terratinents més importants de Mallorca i les seves possessions tenien una extensió de 13.148 quarterades. Es casà amb Isabel Despuig i Despuig i, en segones núpcies, amb Catalina Safortesa i de Togores —la Gran Cristiana—. (AM/JFV)

VILALLONGA I FÀBREGUES, FRANCESC DE (Palma 1856 - 1932) Polític. Fill d'Antoni Vilallonga Pérez. Fou (1881) un dels impulsors de la reorganització del Partit Republicà Federal de les Balears. A l'inici del s XX, era un dels principals dirigents de la Unió Republicana. El 1901, fou elegit regidor de l'Ajuntament de Palma. El 1902, defensà l'ús del català en el consistori ciutadà. Fou partidari de la

← Francesc de Vilallonga i Fàbregues

Conjunció Republicana Socialista (1909-14) i del Bloc Assembleista (1917). El 1920, tornà a esser elegit regidor de Palma. Fou candidat a diputat en nombroses ocasions, però mai no aconseguí el càrrec. L'abril de 1931, va esser elegit regidor de Palma pel Partit Republicà Federal de Mallorca. Va esser batle d'aquesta ciutat d'octubre de 1931 a juny de 1932. Durant la seva administració, s'inicià la realització del Pla General de Construccions Escolars. El 1921, cedí la Biblioteca Vilallonga, reunida principalment pel seu pare, a l'Ajuntament de Palma. Entre 1932-36, tengué un carrer a Palma. (AM)

← Jordi de Vilallonga i Fortuny

VILALLONGA I FORTUNY, JORDI DE (Palma 1664 - 1740) Militar. Segon comte de la Cueva. Partidari de Felip V durant la Guerra de Successió, féu part del Consell Reial i Suprem de Guerra. Va esser tinent general, procurador reial de Mallorca i cavaller de l'orde de Sant Joan (1687). Va estar en el Perú, com a general del Callao i caporal principal de les armes. El 1717-24, ocupà el càrrec de virrei de Nova Granada. Millorà les fortificacions de Cartagena, Portobelo i Maracaibo. És fill il·lustre de Palma. (DJ)

VILALLONGA LLEBRÉS, ANDREU (Binissalem 1819 - 1893) Religiós. Treballà gran part de la seva vida a la Casa d'Expòsits de Palma, amb Sebastià Gili Vives. Relacionat amb els agustins exclaustrats de Palma, professà com a terciari agustí. El 1857, fundà la congregació laica dels Terciaris Agustins, de Binissalem.

→ Lluís de Vilallonga i Martí

VILALLONGA I MARTÍ, LLUÍS DE (Palma s XV - Valladolid 1551) Eclesiàstic i jurista. Estudià a la Universitat degli Studi de Bolonya (Itàlia), on es doctorà en dret canònic i civil i ocupà (~1517) la càtedra de lleis. Fou nomenat canonge (1518) i ardiaca (1520) de la Seu de Mallorca. A instància seva, s'obrà (1529) el cadiram de la catedral. Protegit del monarca Carles I i mestre del futur rei Felip II, es traslladà (1541) a la Cort de Valladolid. Escrigué un manifest contra Martí Luter (1517) i nombrosos estudis, com *De repetitione super lege rationes* i *Commentaria super totum Decretum*.

→ Antoni de Vilallonga i Pérez

VILALLONGA I PÉREZ, ANTONI DE (Palma 1821 - 1910) Polític i hisendat. En el decenni de 1850, fou un dels dirigents del Partit Demòcrata. El 1856, fou nomenat vicepresident del Comitè Democràtic de Palma. El 1863, era arxiver-bibliotecari de l'Ateneu Balear. Evolucionà cap al republicanisme i, entre 1868-69, fou un dels principals impulsors del Partit Republicà Democràtic Federal de les Balears i membre del Comitè Republicà Federal de les Balears. A les eleccions generals de gener de 1869, obtengué 7.917

vots, però no fou elegit. El febrer de 1872, va esser elegit batle de Palma, càrrec que ocupà fins al juliol d'aquell mateix any. Durant la seva administració, s'impulsà la construcció d'un cementeri no catòlic, es rebaixaren els sous dels funcionaris municipals, molts dels quals foren destituïts, i s'inicià l'enderrocament del convent de la Misericòrdia. L'abril d'aquell mateix any fou elegit diputat a Corts pel districte de Palma, càrrec que revalidà el maig de 1873. Quan s'inicià (1875) la Restauració, fou empresonat a València. El 1881, fou un dels impulsors de la reorganització del republicanisme federal a Mallorca. També donà suport a la Unió Obrera Balear i presidí (1884) la Junta d'Instrucció d'aquesta entitat. El 1881, 1891 i 1893 fou novament candidat a Corts, però no sortí elegit. Inicialment s'oposà a la integració dels federals a la Unió Republicana, però el setembre de 1897 s'incorporà al nou partit i en fou nomenat president. Entre 1901-05, fou regidor de l'Ajuntament de Palma. Heretà nombroses possessions, com sa Torre de Canyamel, Son Berga d'Alaró, es Cosconar, es Tossals Verds, sa Gruta i sa Carroja. A més, fou president de la Companyia Adobera i Industrial (1881) i de la Societat d'Enllumenat per Gas i vicepresident de la Societat Agrícola i Industrial. No va tenir èxit en aquests negocis i va vendre bona part de les seves propietats rústiques. Féu part de la maçoneria i fou membre (1878-79) de la lògia Primera Llum, de Palma. Amplià la Biblioteca Vilallonga, iniciada pel seu pare Francesc Marià de Vilallonga i d'Escalada. El 1889, constava d'aproximadament 10.000 volums i fou catalogada per Mateu Obrador Bennàsser. (AM)

VILALLONGA I PÉREZ, MANUEL DE (Palma 1822 - 1914) Polític. D'ideologia monàrquica, va esser regidor (1865) i tinent de batle (1866-68) de Palma. Fou (1871-1914) el primer president de la Creu Roja Balear. També presidí el Círculo Mallorquín i la Junta Local de Salvament de Nàufrags.

VILALLONGA I PUIGDORFILA, JOAN PRÍAM DE (Palma 1460 - 1537) Polític. Fou oïdor de comptes (1492 i 1498), veguer de Palma (1495), clavari executor i veguer forà. El 1506, acompanyà Ferran el *Catòlic* a Nàpols, el qual recompensà els seus serveis amb la concessió dels delmes, alous i altres drets reials de la parròquia de Selva. Durant les Germanies (1521-23), tengué una actuació destacada en el bàndol reialista. Fou lloctinent del virrei de Mallorca (1521), governador del castell de Bellver i jurat en cap (1523).

VILALLONGA I ROSSINYOL DE SAGRANADA, BALTASAR DE (Palma 1770 - 1850) Militar i funcionari. Cavaller de l'orde de Sant Joan de Malta, ingressà a la marina d'aquest orde el 1786. Ascendí a tinent de navili i participà en diverses accions contra els pirates del nord d'Àfrica. El 1800, passà a Ultramar i ocupà diversos càrrecs en l'administració colonial espanyola. Fou comptador del Tribunal de Comptes de Lima i tresorer i intendent (1821-24) de la província de Cuzco (Perú). Quan es produí l'aixecament independentista, es mantengué fidel a la causa espanyola. Tornà a Mallorca després de la capitulació d'Ayacucho (1824). (AM/JFV)

VILALLONGA I ROSSINYOL DE SAGRANADA, RAMON DE (Palma 1767 - 1835) Polític. El 1808, era regidor perpetu per l'estament nobiliari. Durant la Guerra del Francès, fou comissionat (1809) per la Junta Governativa per controlar l'arribada de forasters. Era d'ideologia liberal, vinculat a l'*Aurora Patriótica de Mallorca*. Fou batle de Palma durant el Trienni Liberal, de gener de 1821 a novembre de 1823. Va esser comandant d'infanteria i cavaller de Sant Joan. (AM/JFV)

VILALON, CLOSOS DE Al terme de Muro. Hi ha notícies de la seva existència per documentació datada el 1370. (M)

VILAMANENT Propietat rústica del terme de Son Servera, situada entre Xiclati, sa Jordana, es Fornets i can Toni de ses Terres. (M)

VILÀ MARTÍNEZ, ANTÒNIA (Palma 1951) Gravadora. Estudià disseny tèxtil a l'Escola Massana, de Barcelona, i al Conservatori de les Arts del Llibre de la mateixa ciutat. També féu estades a l'Institut Estatal d'Art d'Urbino (Itàlia). El 1976, obtengué una beca de la Fundació Joan March per continuar la seva formació a París. Des de 1977, és professora de gravat de la Facultat de Belles Arts de Barcelona i de l'Escola Eina. Féu (1978) la primera mostra individual a Palma, on ha exposat posteriorment en diverses ocasions. També ha fet exposicions a Castelló, Saragossa, València, Granollers (Catalunya) i Przemysl (Polònia).

↓ Gravat d'Antònia Vilà Martínez

↑ Tomàs Vila, *El darrer que vestí a l'ampla*

VILA MAYOL, TOMÀS (Palma 1893 - 1963) Escultor. Estudià a les escoles d'arts i oficis de Palma i de Barcelona i fou alumne de Llorenç Ferrer i d'Enric Clarasó. Féu (1913) la primera mostra individual a Palma. Fou un escultor d'ofici, dedicat als encàrrecs oficials i particulars, dins un realisme de to menor i costumista. Projectà i obrà monuments, estàtues i làpides dedicats a personatges de Mallorca —o vinculats a l'Illa—, com Ramon Llull i Rubén Darío (1946); Valerià Weyler (1948); Chopin i sant Alonso Rodríguez (1949); Antoni Maura (1953), i Llorenç Cerdà (1955), entre d'altres. Després de la Guerra Civil, dins el context d'un regionalisme folkloritzant i del nacionalcatolicisme, esdevengué un dels escultors més actius de Mallorca. Mostres de la seva aportació al regionalisme costumista foren *El darrer que vestí a l'ampla* (1947), monument instal·lat (1954) a la plaça de l'Olivar de Palma, *Enredat de fred* (1947), *Cridant 'La Almudaina'* (1952), *Gitana* (1953), *Labora et spera* (1953),

Contant rondaies (1954) i *Visió simbòlica dels foners de Mallorca* (1954), entre d'altres. La construcció i la renovació d'esglésies i monuments religiosos li oferí, durant la postguerra, nombrosos encàrrecs. Féu el retaule, d'alabastre, de l'altar major del santuari de Sant Salvador de Felanitx (1942) i nombroses escultures per a la nova església de Santa Tereseta, a Son Armadans (Palma). Amb l'arquitecte Lluís Fuster Miró-Granada, projectà (1949) el monument a l'Immaculat Cor de Maria, a na Burguesa (Palma). Esculpí les escultures de la Immaculada, per a l'església de Sant Alonso Rodríguez, de Palma (1951); de Pius XII, per a l'església parroquial d'Artà (1955), i de sant Francesc de Sales, patró dels periodistes, encarregada per l'Associació de la Premsa (1955), entre d'altres. Així mateix, obrà la trona de l'església d'Establiments (1953) i els sagraris de l'església parroquial de Llucmajor, de les Germanes de la Caritat, de Son Roca, a Palma (1948), i el de l'església parroquial de Santa Margalida (1949). Féu nombroses imatges religioses per a diverses esglésies de Menorca, Barcelona, Madrid, els Països Baixos i els Estats Units d'Amèrica. Esculpí els relleus de la tomba del pianista italià Umberto Basi (1955). És autor dels monuments de Jaume I (Santa Ponça), de la Indústria i el Calçat (Llucmajor) i de sant Domingo de la Calzada (Palma). Durant la postguerra, tenia la casa i el taller a Son Anglada i pintà els paisatges d'aquesta contrada, que exposà (1948) a l'Estudi General, de Palma. Fou (1932-63) membre de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Sebastià, de Palma. Sobre el seu ofici, publicà l'estudi *Escultura* (1941). L'Ajuntament de Palma li dedicà un carrer. (DF)

← Vicenta Vila Mira

VILA MIRA, VICENTA (Sóller 1949) Fumadora de pipa. Ha estat (1984, 1985, 1987, 1988, 1990 i 1992) campiona d'Espanya de fumada lenta de pipa, en la modalitat femenina. És rècord d'Espanya, amb 1 h 38 m 20 s.

↑ Joan Vilà Moncau, *Gent del camp*

VILÀ MONCAU, JOAN (Vic, Catalunya 1922) Pintor. Féu (1941) la primera mostra individual a Vic, on s'incorporà a l'agrupació artística Grup dels Vuit. Entre 1953 i 1954, tengué fixada la residència a Palma, on exposà el 1946, el 1947, el 1948, el 1954 i el 1980. També ha fet mostres individuals a Madrid i a Barcelona, entre d'altres ciutats europees i nord-americanes. El 1950, decorà l'edifici de l'Aeroclub de Son Bonet, de Marratxí. En un estil neoromànic, ha pintat quadres, retaules i pintures murals per a diverses esglésies de Catalunya. S'ha dedicat també a la pintura de paisatges i a la temàtica urbana. Des de 1970, és director de l'Escola d'Arts i Oficis d'Olot (Catalunya). Es conserva obra seva a diversos museus de Catalunya, com el de l'Empordà i el d'Art Modern d'Olot, i a les pinacoteques de la Diputació de Girona i a la de Barcelona. (AS/DF)

VILÀ MONCAU, JOSEP (Vic, Ca-

↓ Obra de Josep Vilà Moncau

↑ Guillem de Vilanova

talunya 1920) Decorador i pintor. Estudià a l'Escola de Belles Arts de Vic. El 1946, fixà la residència a Mallorca. Obtengué (1972) el títol de decorador a l'Escola Industrial de Barcelona. Treballà amb l'arquitecte Gabriel Alomar i féu (1950 i 1952) exposicions individuals a Palma. Ha decorat nombrosos habitatges unifamiliars i hotels d'arreu de Mallorca.

VILANOVA Barriada de la vila d'Esporles, situada entre es Rafal, Son Borguny, Son Cabot i el torrent de Sant Pere. ■ Antiga alqueria del terme de Manacor. Hi ha notícies de la seva existència per documentació datada el 1242. ■ Al terme de Pollença, registrada en el *Llibre del repartiment de Mallorca* (1232) amb la forma Bilanova. (M)

VILANOVA, CAN Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Tortosa, l'hort de n'Olesa, Son Brun i el molí d'en Torrapipes. (M)

VILANOVA, GUILLEM DE (? s XIII - Palma 1318) Bisbe. El 1304, fou nomenat bisbe de Mallorca. Reorganitzà (1304) i clarificà el patronat sobre parròquies de la Diòcesi. Promogué la prossecució de les obres de la Seu i contribuí econòmicament a la construcció de les capelles de la Trinitat i Reial. Controlà el call i frenà l'arribada de grups jueus. El seu episcopat es caracteritzà per defensar els drets i pa-

tronats de l'Església mallorquina. Va esser enterrat a la capella del Corpus Christi de la Seu de Mallorca.

VILA NOVA, MOLÍ DE SA Molí de vent, fariner, del terme de Manacor, situat al carrer de la Vilanova, anomenat també molí d'en Clovella i molí d'en Mallol. La base-habitatge és de planta quadrangular amb coberta de volta de canó i portal apuntat, que era originàriament d'arc de mig punt. La torre, rebaixada, és construïda de pedres irregulars. És documentat el 1845, en què era propietat de Miquel Grimalt. El 1866, passà a Antoni Sastre —Clovella— i, el començament del s XX, a la família Mallol. (BRa)

← Pere Vilanova Bisquerra

VILANOVA BISQUERRA, PERE (Campanet 1940) Polític. El 1979, encapçalà la llista de la Unió de Centre Democràtic a Campanet i mitjançant un pacte amb el Partit Socialista de Mallorca —PSM—, aconseguí la batlia. Durant la seva administració (1979-83), els carrers foren retolats íntegrament en català i s'inaugurà la biblioteca municipal. Posteriorment, s'incorporà al Centre Democràtic i Social —CDS— i al Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—. Fou, pel PSOE, regidor d'Inca (1991-95), féu part de l'equip de govern i s'encarregà de l'àrea d'Indústria i Comerç. El 1995, tornà a esser elegit regidor d'Inca, però restà a l'oposició.

VILANOVA SALCEDO, JOSEP (Palma 1891 - 1955) Militar i polític. El 1905, ingressà a l'Acadèmia d'Artilleria. Amb la graduació de tinent, participà en la campanya del Marroc (1914-17). Després del reembarcament republicà, prestà serveis en el Regiment d'Artilleria de Mallorca. El 1937, era professor de l'Escola Militar de Lluc. El 1944, ascendí a coronel i comandà el Regiment d'Artilleria 61 (Ciudad Real) i fou governador de la plaça. El desembre de 1952 va esser nomenat batle de Palma, càrrec que ocupà fins al juliol de 1954. (DJ)

→ Josep Vilanova Salcedo

→ Bartomeu Vilanova Suau

VILANOVA SUAU, BARTOMEU (Pollença 1963) Biòleg. Es llicencià (1988) en biologia a la Universitat de les Illes Balears. És coautor amb Mateu Cerdà de les guies d'itineraris didàctics *Puig de Maria* (1991), *Bóquer* (1992), *Ternelles i el castell del Rei* (1994) i *Son March i els molins de Llinàs* (1994). Ha publicat, amb Josep Villalonga i Elvira Romaguera, la guia *Visita a l'Ajuntament* (1995) i, amb els membres del Servei Municipal d'Orientació Educativa —SMOE—, la guia *El jardí botànic Joan March de Pollença* (1995). Va esser (1991-95) regidor de Cultura, Educació i Joventut de l'Ajuntament de Pollença com a membre del grup municipal del Partit Socialista Obrer Espanyol —PSOE—.

↓ Sebastià Vila Olària

VILA OLÀRIA, SEBASTIÀ (Palma 1896 - Tifaruin, el Marroc 1924) Militar. Estudià a l'Acadèmia d'Infanteria i el 1916 va esser destinat com a tinent al Regiment d'Infanteria 62 (Inca). A l'inici de 1917, anà al Marroc, al Terç d'Estrangers. El 1921, participà en combats a la zona de Ceuta i a la de Melilla. Ascendí a capità per mèrits de guerra i rebé la medalla militar. El 1924, fou ferit i traslladat a l'Hospital de Sidi Messaud, on morí. Va rebre la creu llorejada de Sant Ferran i, a títol pòstum, l'ascens a comandant. És fill adoptiu de Santanyí i fill il·lustre de Palma. L'Ajuntament d'aquesta ciutat li dedicà una làpida a la seva casa natal, en el carrer dels Oms, i el carrer Capità Vila. El 1983, Francesc Bisquerra Vila publicà *El legionario Sebastián Vila Olaria*. (DJ)

VILAR, CAMÍ DEL Antic camí del terme de Santa Eugènia. El 1344, confrontava amb sa Plana. (DF)

VILAR, CAMP DEL Terrenys del terme de Costitx, de l'existència dels quals es tenen notícia per documentació datada el 1303. (M)

VILAR, EL Terrenys del terme de Binissalem, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1232. ■ Al terme de Lluc-major, estesos entre Son Mut Vell, es Puigderrós de Dalt, Cugulutx i cas Frares. ■ Tanca de la possessió de Talapi, del terme de sa Pobla, situada entre ca l'Amo en Joan de ses Monges, can Bernadí, can Gori i can Rabassa. S'hi trobaren caps de terrissa que representaven dones o deesses púniques, motles per fondre bales de plom de foner i monedes romanes. Tot fou donat al museu de la Societat Arqueològica Lul·liana d'on posteriorment fou robat. (M)

VILAR, EL Urbanització del terme de Pollença, situada entre les Palmeres i can Seguí, a la falda oriental de la

serra de la Punta. Pren el nom de la possessió que hi havia als terrenys on se situa. El 1963, Andreu Vidal Llabrés inicià el procés urbanitzador de la zona a través de la Societat El Vilar. El 1996 ocupava una superfície urbana de 36,28 h i tenia una població de 22 habitants de dret. Des de 1964, té aigua corrent.

VILAR, ES Antic rafal del terme de sa Pobla. El 1580, pertanyia al senyor Agustí Gual, donzell. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. Tenia una zona de rotes. Hi havia una guarda de 300 ovelles. (AMa)

VILAR, HONOR DEL Del terme de Felanitx. El 1362 pertanyia a Bernat Valens. (M)

VILAR, JOSEP-TEODOR (Barcelona 1836 - 1905) Organista i compositor. Compongué diverses sarsueles i *Dos per una* (1886), sarsuela de costums sollerics. (CM)

VILAR, PLETA DES Terrenys del terme de Llucmajor, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1553. (M)

VILAR, RAFAL Al terme de Felanitx, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1525. (M)

VILAR, TALAIA DEL Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1263. (M)

VILAR, TANCA Al terme de Santanyí, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1401. (M)

VILARA, CA NA Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre Son Molí Nou, can Gori, es Puigderrós de Baix i es turonet de sa Torre. (M)

VILARAGUT, N (Mallorca s XVIII) Matemàtic i astrònom. És autor d'un *Discurs astronomich de les qualitats, causes, duració y effectes del senyal á manera de palma que ha aparegut en lo cel*, publicat sense data d'impressió.

VILARAGUT, VIOLANT DE Vegeu *Violant de Vilaragut*.

VILARAGUT I SANÇ, JOAN SANÇ DE (País Valencià s XVI - Palma 1610) Virrei. Baró d'Olocau. El 1606, Felip III el nomenà virrei del regne de Mallorca. Durant el seu govern, continuaren les mesures repressores del bandolerisme i els problemes d'escassetat causats per les males collites de cereals. També continuaren les lleves de soldats. El 1609, 300 soldats mallorquins foren enviats a Alacant per executar l'expulsió dels moriscs. Després d'aquesta, afavorí la repoblació d'Olocau amb famílies mallorquines. Els illencs no tan sols repoblaren els seus dominis territorials, sinó que foren el principal element colonitzador a la comarca de la Marina i el seu entorn. Morí el desembre de 1610 en exercici del seu càrrec i fou enterrat a la capella de Santa Anna del Palau de l'Almudaina. (JJ)

VILARAGUT I SARRIÀ, BERENGUER DE (? s XIV) Noble. Vescomte de Subirats i de Sant Martí de Foix. Pare de Violant, segona esposa de Jaume III de Mallorca, i fill de Berenguer de Vilaragut, senyor d'Albaida, i de Gueraua de Sarrià. Participà en la campanya d'Almeria (1309), en les lluites sicilianes i en la conquesta de Sardenya, on ocupà el càrrec de reformador (1326-28 i 1330-34). A partir d'aleshores, dugué a terme una llarga trajectòria de serveis a favor de Jaume III. L'acompanyà quan anà a retre homenatge a Alfons el *Benigne* (1327 i 1329) i a Pere el *Cerimoniós* (1339). En començar les hostilitats entre aquest darrer rei i Jaume III, intervengué en algun intent d'arranjament. Quan esclatà (1343) la guerra entre ambdós monarques, prengué part a favor del mallorquí. Durant la campanya del Rosselló, va esser empresonat però el comte d'Empúries l'alliberà. El *Cerimoniós* li confiscà el vescomtat i el baratà amb el de Joan de So, vescomte d'Évol. El 1354, li fou compensat el dany i Pere el *Cerimoniós* li atorgà diverses viles valencianes. (GE)

VILA-RASA, PUIG DE Al terme de Calvià, de 382 m d'altitud, situat entre el Pi de ses Creus, el penyal des Corbs, el penyal de Migdia i el puig de ses Vinyes. (M)

VILARDELL, ALQUERIA D'EN Al terme de Llucmajor, documentada el s XIV. El 1291 hi ha documentat un Guillem Vilardell. (M)

VILARDELL, MOLÍ DE SON Antic molí de vent fariner, del terme municipal de Llucmajor, situat a la possessió homònima. Només se'n conserva part de la base, amb una volta de mig punt de 2,40 m d'alçada. (BRa)

VILARDELL, RAFAL D'EN Al terme de Llucmajor, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1480. (M)

VILARDELL, SON Possessió del terme de Llucmajor desmembrada de

↓ Molí de Son Vilardell (Llucmajor) (AAAMM)

↑ Dibuix de Jaume Vilardell

Tió. El 1578 era valorada en 1.700 lliures. Estesa entre Son Monget, Son Tetè, Tió i Son Bono Vell. En el cadastre de 1702 pertanyia a Bartomeu Calders i era valorada en 1.700 lliures; altres dues parts de 20 quarterades cada una pertanyien a Mateu Calders i eren valorades en total en 475 lliures. En el s XVIII tenia 148 quarterades amb garrovers i figueres. (M)

VILARDELL FIOL, JAUME (Palma 1966) Dibuixant i dissenyador industrial. El 1990, es graduà en l'especialitat de disseny industrial a Escola d'Arts Aplicades i Oficis Artístics de Palma. S'especialitzà (1990-91) en disseny de mobles a Londres. El 1982, féu la primera mostra individual de dibuixos a Consell. Posteriorment, també ha exposat a Palma (1984 i 1986). Ha obtengut el premi de dibuix Picarol del Cercle de Belles Arts de Mallorca (1986) i el de disseny de joguines concedit per l'Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura —UNESCO—, a Dessau (Alemanya).

VILARET, TANCA DEL Al terme de Llucmajor, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1553. (M)

VILARETS, ELS Terrenys del terme de Pollença, estesos entre la Fontxica, la vinya dels Frares, can Seguí i el Vilar. (M)

VILAR GROS, EL Terrenys del terme de Llucmajor, de l'existència dels quals es tenen notícies per documentació datada el 1494. (M)

VILAR GROS, ES Antic rafal del terme de Petra. El 1575, fou fideïcomès pel senyor Hug Jordi de Santjoan —de sa Bastida—, donzell. El 1583, el tenia la seva viuda, la senyora Francesca Vivot. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals i lleguminoses. (DF)

VILA RIBAS, MARIA DEL CARME (Lleida 1956) Jurista. Es llicencià (1979) en dret a la Universitat de Barcelona i es doctorà (1987) a la Universitat de les Illes Balears —UIB— amb la tesi *Pago de lo indebido y transmisión de la propiedad por tradición en el sistema del código civil* (1987, publicada el 1989). Des de 1984, és professora de dret civil de la UIB, en la qual fou (1990-94) degana de la Facultat de Dret. S'ha especialitzat en l'estudi del dret foral.

VILA-ROJA Antiga alqueria del terme d'Alcúdia, que confrontava amb el nucli medieval de la vila. En el repartiment (1232) correspongué a Joan Xicó i de Toval. Tenia unes 250 quarterades. El 1997, a Alcúdia hi ha el carrer de Vila-roja i, a les murades , la porta de Vila-roja. (DF)

VILA-ROJA, POU DE Al terme d'Alcúdia, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1573. (M)

VILARS, ES Terrenys del terme d'Inca a la possessió de Son Vic, estesos entre el torrent de Rafalgarcés, can Servera, can Boqueta i Son Campaner. ■ Al terme de Llucmajor, a la possessió de Son Julià de ca s'Hereu, estesos entre Son Noguera, el camí des Palmer, can Jordi i l'antiga via del tren. Hi havia un gran poblat talaiòtic excavat, a la dècada de 1910, per Josep Colominas Roca per compte de l'Institut d'Estudis Catalans, abans que fos destruït per les obres de construcció de la via del tren. (M)

VILARS, SON Terrenys del terme d'Andratx, estesos entre Son Seguí, el coll de s'Arracó, el puig de sa Font i Son Major. (M)

VILASCLAR, GUILLEM (Mallorca s XV) Arquitecte. El 1446, signà un contracte de continuació de les obres de la Llotja, de Palma, amb motiu d'haver-se iniciat el plet entre Guillem Sagrera i el Col·legi de Mercaderia de Mallorca. El 1451, era mestre d'obres de la fàbrica de la Llotja. Fou contractat pels jurats de la ciutat i del regne de Mallorca per reparar el moll de Santa Catalina (1454) i per reconstruir els arcs de l'aqüeducte de la porta de Sitjar (1459). El seu germà **Cristòfol,** sota les ordres de Guillem Sagrera, posà (1439) el paviment de pedra de la Llotja, de Palma. Un altre germà, **Bartomeu,** conclogué (1446), amb Bartomeu Prats, la volta de creueria del vestíbul del Castell Nou, de Nàpols (Itàlia).

VILAVELLA Barriada del terme d'Esporles, estesa entre el torrent de Son Simonet, el camí de Son Dameto, es Badaluc i el torrent de Sant Pere. (M)

VILAVILAR, RAFAL DE Al terme de Sant Llorenç des Cardassar, de l'existència del qual es tenen notícies per documentació datada el 1239. (M)

VILAXEME Antiga alqueria del terme d'Esporles, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1246. (M)

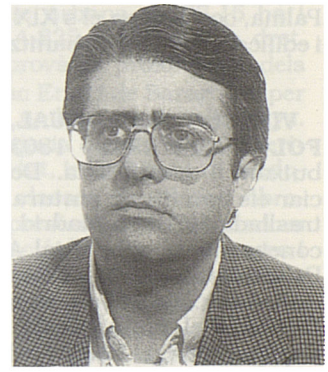

→ Josep Maria Vílchez Carreras

VÍLCHEZ CARRERAS, JOSEP MARIA (Maó 1953) Polític i sindicalista. Entre 1969 i 1972, participà en diverses organitzacions d'esquerra revolucionària. El 1972, ingressà en el Partit Comunista d'Espanya —PCE—. Fou secretari general de les Joventuts Comunistes de les Illes (1975-76). Va esser un dels fundadors de la Confederació Sindical de Comissions Obreres —CCOO— (1976) i secretari de la Federació d'Hoteleria d'aquest sindicat. També va esser secretari general del Partit Comunista de les Illes Balears (1985-90) i president d'Esquerra Unida de les Illes Balears —EU— (1986-90). Ha estat cap de llista al Congrés dels Diputats (1986) al Parlament de les Illes Balears (1987 i 1991) per EU.

VILELA Antiga alqueria del terme

de Manacor, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1233. (M)

VILELLA Antiga alqueria del terme d'Inca, registrada en el *Llibre del repartiment de Mallorca* amb el nom de Bjlela. ■ Al terme de Muro, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1272. ■ Al terme de Sant Joan, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1351. Sembla que estava situada a un pujolet a xaloc de la vila. (M)

VILELLA, RAFAL Al terme de Lloret de Vistalegre, de 6 jovades. Amb el rafal Benidurri, també de 6 jovades, foren cedits segons el *Llibre del repartiment de Mallorca* a Guillem Arnau, de Saragossa. La família Arnau els conservà fins al s XVI. El 1997 eren coneguts amb els noms de Son Joan Arnau i Son Marron. (M)

VILELLA, SON Terrenys situats a la barriada del Terreno, del terme de Palma, ocupats en el s XIX pels carrers i edificacions de la urbanització. (M)

VILELLA AMENGUAL, CRISTÒFOL (Palma 1742 - 1803) Pintor, dibuixant i naturalista. Després d'iniciar els estudis de pintura a Palma, es traslladà (1761) a Madrid per ampliar coneixements a la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, de Madrid. Completà la seva formació sota la direcció del pintor de la Cort Antón Raphael Mengs. Després de 1766, tornà a Mallorca, on, protegit pel futur monarca Carles IV, rebé una pensió anual per dibuixar del natural i dissecar animals i plantes de l'Illa per al Gabinet d'Història Natural, de Madrid. Entre 1776 i 1777, viatjà per Itàlia i féu una llarga estada a Nàpols. Elaborà composicions amb elements de la natura mallorquina dins un estil realista, de base eminentment neoclàssica. També pintà natures mortes, paisatges i algunes obres de temàtica religiosa, com els quadres per a l'antiga capella de la Sagrada Família de l'església parroquial d'Establiments (Palma). Pintà sis olis per al Gabinet d'Història Natural, de Madrid, que es conserven al museu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, de Madrid. Deixà manuscrits sobre història natural de Mallorca. Alguns dels seus quaderns de dibuixos es conserven a la biblioteca del Palau Reial, de Madrid. Escriví (1769) l'obra *Trajes de los naturales de la isla de Mallorca*, amb devuit làmines a l'aiguada, editada (1981) en facsímil. Fou membre supernumerari (1766) i de mèrit (1779) de la Reial Acadèmia de Belles Arts de San Fernando, de Madrid, on li fou dedicada (1995) l'exposició *Cristóbal Vilella y la fundación del Gabinete de Historia Natural en el siglo XVIII*. (MA)

VILESCLARS Família de patrons documentada a Mallorca els s XVI-XIX. Els Vilesclars residiren al barri de Santa Creu (Palma) i foren sobretot mariners, però també actuaren en l'artesanat i la mercaderia. L'honor **Onofre Vilesclars Pujol** (Palma s XVI - 1634), mercader, féu societat amb el mercader Bartomeu Fluixà. Residia a la parròquia de Sant Jaume, a un casal ornat amb teixits i mobles de luxe. A l'inventari que n'elaborà (1634) el notari Jeroni Manent i de Casanova hi figuren llibres religiosos i de comptes. **Joan Vilesclars** (Palma s XVI - XVII), passamaner i després mariner, treballà amb el patró Joan Joaneda —Mitjà— i, el 1631, era fora de Mallorca. Es casà (1613) amb Isabel Penya. Fills d'aquest matrimoni foren Catalina i Bartomeu Vilesclars Penya. **Bartomeu Vilesclars** (Palma s XVI - 1652) fou sabater i féu una notable fortuna. Tenia la casa pairal al carrer de la Galera (Palma) i era propietari de béns per valor de 4.200 lliures. Es casà amb Antònia Puig. Quan enviudà, es casà amb Isabel Capdebou. Quatre dels seus fills moriren (1652) víctimes de la pesta bubònica. Joan Vilesclars (Palma s XVI - XVII) es casà amb Margalida Gelabert. Fill d'aquest matrimoni fou **Joan Vilesclars Gelabert —Major—** (Palma s XVII - 1683), la figura més destacada dels Vilesclars, patró d'embarcacions corsàries i de transport. Fou guarda de mar de la ciutat i del regne de Mallorca. Féu una notable fortuna i tenia la casa pairal al carrer dels Apuntadors, en el barri de Santa Creu, de Palma, que moblà luxosament i ornà amb pintures religioses. El 1679, fou un dels armadors-botiners de la fragata corsària «Nostra Senyora de Concepció», que posà (1680) sota el comandament del patró Esteve Torres. El 1683, era un dels propietaris de la sagetia corsària «La Immaculada Concepció». Treballà en col·laboració amb el negociant Simó Rigo; amb els capitans Pere Fleixes i Bernat Sunyer, i amb els patrons Esteve Bru, Miquel Fàbregues, Joan Pujol, Miquel Robert i Esteve Torres. Invertí part de la seva fortuna en censos sobre terres i cases d'Andratx, Binissalem, Deià, Llucmajor, Marratxí, Palma, Petra, Sencelles i Sóller. Llegà béns valorats en 2.896 lliures. Es casà amb Maria Esteve. Fills d'aquest matrimoni foren Bartomeu, Aina, Cristòfol, Jeroni, Joan, Llorenç, Margalida i Miquel. Aina es casà amb mestre Joan Ponç, boter, i Margalida, amb mestre Pere Joan Gelabert, forner. **Bartomeu Vilesclars Esteve** (Palma s XVII - XVIII) fou patró de transport i de cors. La seva embarcació fou capturada per corsaris musulmans i restà captiu a Alger (1682-86). També patró de transport i de cors fou **Cristòfol Vilesclars Esteve** (Palma s XVII - XVIII). Es casà amb Margalida Moner, a qui nomenà procuradora (1708) quan partí fora de Mallorca. El 1720, féu un viatge comercial de Palma a l'Atlàntic. Igualment patró de transport i cors fou **Jeroni Vilesclars Esteve** (Palma s XVII - 1723), que es casà amb Joana Aina Esbert. El 1720, féu també un viatge comercial a l'Atlàntic. El 1723, era guarda de mar del moll de Palma. **Joan Vilesclars Esteve —Menor—** (Palma s XVII - 1687) es casà amb Maria Aina Pujol. El 1686, aconseguí

↓ Cristòfol Vilella Amengual, *Natura morta amb peixos*

rescatar els seus germans Bartomeu i Llorenç, captius a Alger. Filla del seu matrimoni fou Maria Vilesclars Pujol, que es casà amb el patró Martí Ferrer. Els Ferrer eren una família de menestrals i mariners ja emparentats amb els Vilesclars. El s XVII, mestre Guillem Ferrer, paraire, es casà amb Isabel Vilesclars. Fill d'aquest matrimoni fou Antoni Ferrer Vilesclars (Palma s XVII - 1684), sastre, l'heretat del qual passà als germans Vilesclars Esteve. **Llorenç Vilesclars Esteve** (Palma s XVII - XVIII) fou també patró de transports i de cors. Es casà amb Isabel Sastre, a qui nomenà procuradora (1714) quan partí fora de Mallorca. Fou capturat, amb el seu germà Bartomeu, pels corsaris musulmans i restà també captiu a Alger. Alliberat (1686) tornà a les seves activitats marineres i, el 1689, fou tinent de la fragata corsària «Sant Pere, Nostra Senyora de Lluc i les Ànimes del Purgatori». El 1717, era propietari del pinc «Sant Josep i Nostra Senyora de Lluc», amb el qual es dedicava al transport de mercaderies a la Mediterrània occidental i a l'Atlàntic. La seva filla Isabel Vilesclars Sastre (Palma s XVIII - 1769) es casà amb el senyor Francesc Melià. Miquel Vilesclars Esteve (Palma s XVII - 1728) morí fadrí. La nombrosa descendència dels Vilesclars litigà per l'heretat familiar en llarguíssimes disputes (1653-1720) que obligaren a la formació d'inventaris, estats de comptes i divisions de béns, elaborats pels notaris Macià Garcia (1653), Miquel Batle (1657), Joan Colom (1683), Francesc Mesquida (1705) i Felip Terrers (1718-20), que són d'extraordinari interès per a l'estudi del comerç i del cors a Mallorca. A l'inici del s XIX, alguns membres de la família Vilesclars vivien encara al barri de Santa Creu, com Isabel Vilesclars Capó (Palma s XVIII - 1806). (DF)

VILETA, JOAN LLUÍS (Barcelona s XVI - 1583) Lul·lista i teòleg. Al Concili de Trento presentà un *Memorial* demanant la revocació de la inclusió de les obres de Ramon Llull a l'índex de llibres prohibits de 1559, estampat per ordre de Pau IV. Aconseguí el seu objectiu el 1563 i, per aquest triomf, fou nomenat canonge penitencier de la catedral de Barcelona, amb la concessió vitalícia de la càtedra lul·liana de la universitat catalana. Publicà una edició comentada de l'*Ars brevis* (1565), en la qual figuren una relació de les aprovacions de la doctrina lul·liana donades per universitats, sobirans i papes i una sèrie de cartes i dedicatòries. Publicà (1569) *Commentaria in physicam et in acromaticam Aristotelis philosophiam*, en la qual hi ha referències a Llull, a la seva obra i als seus seguidors. Amb motiu de la reedició, el 1578, del *Directorium* d'Eimeric, va escriure l'*Appendix defensionis D. Raymundi Lulli et eius doctrinae ac operum* (1582), en el qual va incloure una relació de documents favorables a Llull extrets dels arxius reials d'Aragó. (ST)

↑ Sa Vileta (Palma), vista general

VILETA, SA Nucli de població del terme de Palma, situat entre Son Moix Negre i Son Ximelis. És solcat pel torrent de sa Riera. El s XVIII, en establir-se la possessió de Son Palmer, l'àrea començà a denominar-se sa Vileta. El 1700, hi havia les cases de les possessions de Son Palmer, can Perera i Son Puget. Totes aquestes propietats pertanyien al síndic anomenat Palmer. Quan aquest féu fallida, la possessió de Son Puget es va vendre als dominics. El 1836, arran de les desamortitzacions, can Perera se subhastà públicament i Son Palmer es va dividir en petites porcions de terra. Al principi del s XIX, el nucli ja estava consolidat com a zona residencial. El 1817, tenia 250 habitants. El 1818, hi havia 27 cases amb trast, quinze amb terra de conreu i sis cases sense terra, a més de tretze trasts i 22 finques agrícoles sense casa. Al principi del s XIX, tot i que hi predominaven les cases d'estiueig de la burgesia palmesana, el nucli servì per acollir els habitatges dels treballadors, provinents de la Part Forana. Entre 1820 i 1830 es produïren parcel·lacions a Son Serra. El 1900, la zona tenia 148 edificis i 368 habitants. El decenni de 1950-1960 s'establiren les possessions que hi havia als voltants del nucli. Aquest procés urbanitzador es dugué a terme per bastir habitatges destinats a immigrants, la majoria dels quals procedien d'Andalusia. El 1980, els peninsulars representaven el 37,58% de la població del nucli. El 1994, ocupava una superfície urbana de 76,15 ha i tenia (1996) 4.835 habitants de dret. El 1996, s'aprovà la prolongació dels carrers de Llac Enol i de Saragossa per unir el nucli amb el de Son Rapinya. Com en la majoria de barris de la perifèria de la ciutat, inicialment hi predominaven les classes populars i obreres. Així, la presència de treballadors afavorí la creació de societats obreres i sindicats. El 1870, hi havia almenys 51 obrers que pertanyien a la federació La Solidaritat, de Palma. D'altra banda, entre 1901 i 1904 hi tenia representació la societat La Igualtat, que agrupava els sabaters. El 1903, es documenta la presència de la societat de picapedrers La Piqueta, que restà activa fins al 1904. Mossèn Bartomeu Juan Coll, amb la col·laboració de mossèn Pont, fundà (1907) el sindicat obrer catòlic La Aldeana. El 1908, s'hi creà la societat La Transformació, que agrupava treballadors de diversos oficis. El 1913, tenia 112 afiliats. Sembla que l'organització desaparegué aquell mateix any. El 1919, s'hi fundà el sindicat de picapedrers El Treball. El 1916, es dóna la primera referència del Centre Obrer, que el 1925 tenia 160 afiliats. El 1931, estava lligat a la Unió General de Treballadors —UGT—. El 1932, es mantenia aquesta vinculació i comptava amb 167 afiliats. La seva activitat es va mantenir fins a l'inici de la Guerra Civil. Entre 1920 i 1921, tengué una important incidència al nucli el corrent comunista a tra-

↑ Sa Vileta, camí de sa Vileta

vés del Sindicat de Picapedrers de Palma. El 1932, hi havia a sa Vileta 114 afiliats de la societat El Treball, que era integrada per treballadors de la construcció. El 1931, es creà l'Agrupació Socialista. Aleshores també hi havia la societat de socors mutus La Aldea, que centrava la seva activitat a la zona de Son Serra. El 1850, el nucli es va veure afectat per les inundacions provocades pel desbordament de sa Riera, fet que es tornà a repetir el 1914. Abans de la construcció del temple parroquial hi hagué un oratori del qual no se sap la data de construcció ni la localització exacta. El 1804, va esser erigida vicaria *in capite*, com a filial de la parròquia de Santa Creu. El 1814, s'iniciaren, en un terrenys cedits pel metge Antoni Móra, les obres del temple nou, que, a partir del decenni de 1830, foren promogudes per Miquel Ferrer Bauçà. El 1843, es finalitzà parcialment l'obra i es posà sota l'advocació de la Puríssima Concepció. El 1853, Miquel Ferrà Font dirigí la continuació de les obres i féu algunes modificacions als plànols originals. El 1856, s'acabà definitivament la construcció. El 1913, fou erigida en parròquia. El 1839, es bastí l'oratori de Son Serra, que estava sota l'advocació de Sant Antoni de Pàdua. Aquest petit temple fou projectat per Joan Sureda Ripoll. L'oratori fou beneït el 1840. Posteriorment fou enderrocat. El 1962, el pare Ernesto Hernàndez va impulsar la construcció d'un oratori amb escola a la possessió de ca ses Bieles, que es posà sota l'advocació del Bon Pastor. Aquesta escola romangué oberta fins al principi del decenni de 1970. Al barri hi ha hagut dues parròquies més, la de l'Esperit Sant (1972-1988), que inicialment era situada a una casa particular del carrer de Saragossa i, posteriorment, passà a la capella del convent de la Puresa, i la del Santíssim Redemptor (1972-1982), que tenia l'oratori al convent de les monges oblates. Actualment (1997), ambdues esglésies depenen de la parròquia de la Puríssima Concepció. El 1875, Tomàs Rul·lan adquirí una casa a sa Vileta per a les monges de la Puresa, que es destinà a l'estiueig de les religioses i de les alumnes del Col·legi de la Puresa de Maria Santíssima. El 1891, en aquesta casa s'hi bastí un oratori semipúblic. El 1920, la congregació hi va traslladar el noviciat, aleshores s'hi constituí una comunitat de l'esmentada congregació. El 1893, s'hi instal·laren les monges de la Caritat, que el 1997 tenien la seu al carrer de Maria Antònia Salvà. El 1931, hi fundaren la Llar de Betlem, que té la funció de donar residència i formació integral a infants marginats. El 1996, tenia capacitat per acollir deu nins. El 1982, s'instal·là un centre de la Fundació Minyones, que també és regentat per les germanes de la Caritat. El 1996, aquest centre restava obert i tenia una capacitat per atendre deu nins. El 1924, les religioses Oblates del Santíssim Redemptor s'instal·laren a la possessió de Son Ceba. Tenien cura d'al·lotes amb problemes socials procedents de la Junta de Protecció de Menors, del Tribunal Titular i de l'Institut de Protecció de la Dona. El 1992, la comunitat abandonà el domicili, que fou destinat a seu de diversos organismes socials. Així, el 1994 s'hi instal·là el centre-coordinador del Projecte Home. El 1977 es creà al nucli una comunitat de les religioses teatines, que es troba al carrer de Pardo Bazán. Al voltant de la primera meitat del decenni de 1840 es bastí el cementeri primitiu, que es trobava al jardí de l'actual (1996) rectoria. El 1868 es construí el nou cementeri als terrenys de la possessió de Son Quint, cedida per Josep Quint Safortesa. El 1800 hi havia el metge Damià Tous que residia a la possessió de Son Flor. El seu fill hi continuà la tasca sanitària. El decenni de 1940 hi havia un ambulatori que pertanyia a l'Institut Nacional de Pre-

↓ Sa Vileta, passeig del Pilar

↑ Sa Vileta, església parroquial

visió i es trobava al carrer de Muro. El 1984 es creà el centre de salut Son Serra-sa Vileta, que inicialment s'instal·là al mateix edifici de l'esmentat ambulatori. El 1984 es bastí un nou centre que se situa a la travessia de Matamusinos. El 1996 el centre de salut tenia una plantilla de vuit metges, tres pediatres, un auxiliar d'infermeria, deu infermeres, una comare, un assistent social i sis administratius. El s XIX hi havia un servei de galeres que feia el recorregut sa Vileta-Palma. El 1920 es creà la línia de tramvies Son Espanyolet-Son Rapinya-Son Serra-Son Roca, que se suspengué el 1958. Posteriorment es dotà de servei d'autobusos, que es matenia el 1997. La primera escola que s'hi documenta és la que varen crear (1893) les germanes de la Caritat. Aquest centre només impartia ensenyament a les nines. El 1974 la congregació bastí un nou centre al mateix edifici i passà a denominar-se Col·legi Sant Vicent de Paül. S'hi imparteixen cursos d'Educació Infantil i Educació Primària. El 1996 tenia nou aules i 343 alumnes. El 1901 s'inaugurà la primera escola pública, que es trobava al camí veïnal de sa Vileta. Posteriorment es traslladà al carrer de l'Os. El 1932 es bastí una nova escola, segons un projecte de Guillem Forteza. Aquest centre fou enderrocat el 1982. El decenni de 1970 l'Escola Normal de Mestres es traslladà a Son Serra i passà a denominar-se *Escola Universitària Alberta Giménez* (←). El 1973 s'inaugurà el Col·legi Públic Son Serra que es troba al carrer de Maribel. Fins al 1993 només impartia cursos d'Educació General Bàsica —EGB— i a partir de llavors també ho féu d'Educació Infantil. El 1996 tenia devuit aules i 450 alumnes. El 1978 les religioses teatines inauguraren la Guarderia de la Providència, que es troba al carrer de Pardo Bazán. El 1996 tenia tres aules i hi acudien infants d'un a nou anys. La història de l'esport al nucli s'inicià el 1926 amb la fundació de l'equip de futbol La Aldeana. El 1949 es creà el Club Ciclista sa Vileta. Inicialment tenia la seu al bar can Cartet. El 1955 adquirí una parcel·la de la possessió de Son Palmer, on devers la segona meitat del decenni de 1960 hi bastí el local social. Aquest centre es troba al carrer de Santa Ponça. Posteriorment s'hi creà una pista de patinatge i una de bitles, on tengué la seu el club de bitles Sport-sa Vileta, que tengué poca durada. El Club Ciclista sa Vileta va tenir la seva època d'apogeu entre 1949 i 1965. El 1996 tenia 86 socis. Durant la II República hi hagué una forta afició per la columbicultura. El 1931 es creà la societat columbòfila la Ràpida Missatgera i, posteriorment, la Viletera Missatgera. Ambdues entitats restaren actives fins al decenni de 1960. La construcció (1966) del camp de futbol Germans Massot afavorí l'aparició dels equips de futbol Vileter i el Sant Bartomeu Vileter, els quals jugaren a les categories inferiors de regional. El 1987 es creà el Club Esportiu sa Vileta. El 1996 només tenia equips de futbol base. El 1994 es creà el Club Esportiu sa Vileta Atlètic, també dedicat a futbol base. El 1894 es fundà la banda de música La Aldeana en el si de la societat de socors mutus homònima. El músic i compositor Antoni Torrandell en fou el director fins al 1918. El 1922 el seu director Antoni Llompart fundà una escola de música. Pel que fa a les entitats culturals, el 1980 mossèn Simó Garau fundà l'Associació Pare Miquel Ferrer, que restà activa fins al 1986. Editià (1986) la publicació *Arrels*. Francesc Alemany creà (1986) el Club d'Esplai sa Vileta. La primera seu del grup era a l'església parroquial i, des de 1988, és a l'antic

↓ Sa Vileta, centre de salut

↑ Sa Vileta, convent de les Oblates

convent de les religioses oblates. El 1996 era integrat per deu monitors i 125 al·lots. El 1985 es fundà l'associació Club d'Amics de la Tercera Edat de sa Vileta amb seu (des de 1990) al carrer de les Oblates. El 1996 tenia aproximadament 400 associats, alguns pertanyien a les barriades de Son Roca, Son Rapinya i Son Cotoner, tot i que la majoria eren residents al nucli. El 1987 mossèn Guillem Rosselló Bujosa creà el club juvenil Aigua Viva. L'entitat desaparegué el 1990. Entre els personatges que han nascut al nucli destaca el músic i prevere Antoni Matheu Mulet. El 1985 es fundà l'Associació de Veïns Son Serra-sa Vileta. Organitza les festes del barri, que se celebren el mes de juliol amb motiu de la festa de Sant Jaume. S'hi edita la publicació *Es Vinyet*. (JMB)

VILETA, SA Redol de cases del terme de Felanitx, al llogaret de s'Horta, situat entre l'aljub de Marsella, la torre de can Timoner, el molí d'en Pauma i can Miquel Tanquetes. Nom donat també a l'antiga torre de s'Horta coneguda més per can Timoner. ■ Terrenys del terme de sa Pobla, estesos entre sa Garriga Tancada, can Moixina, el rafal Roig i Son Sintes. ■ Redol de cases del terme de Santa Maria del Camí, a la sortida de la vila, a la confluència dels camins de Terrades i el vell de Sineu. ■ Possessió del mateix terme. El 1849, pertanyia a Jaume Jaume Sanxo. Tenia cases, amb molí, celler i alambins. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Amb Son Barca, Buc, can Mossènyer, cas General i sa Cova, feia una renda anual de 14.217 reials. ■ Redol de cases del terme de Selva, al nord del poble de Biniamar, situat entre sa Quintana, el carrer des Vent i el camí des Cementeri. ■ Propietat rústica del terme de Sencelles, situada entre Son Serra, sa Teulera, s'Ermita i Son Morelló. (DF/M)

VILINDRANGO, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre can Jardins, l'hort de Son Blai Mas, can Barraler i Son Fort. (M)

VILLACAMPA Y MAZA DE LIZAMA, PEDRO (Laguarta, Aragó 1776 - Madrid 1854) Militar. El 1793, ingressà en els voluntaris d'Aragó. Participà en les guerres Gran (1793-95), de Portugal (1801) i del Francès (1808-14). El 1814, ascendí a tinent general. Oposat al règim de Ferran VII, fou condemnat a presó (1815). El 1820, va esser alliberat i ocupà els càrrecs de capità general de Catalunya i de Granada. S'exilià a Malta i Tunis (1823-33). El 1838, va esser nomenat capità general de Balears. Per temor a un aixecament carlista, decretà l'estat de guerra a tot l'arxipèlag (gener de 1838-gener de 1839). També ordenà el bloqueig de Mallorca per impedir el tràfic d'armes a favor dels carlistes. Cessà el 20 de febrer de 1839, quan passà a la reserva. (DJ)

← Pedro Villacampa y Maza de Lizama

VILLA DE ANDRAIG Publicació editada (1912-19) a Andratx. Durant la seva primera època s'imprimia a la impremta F Soler, de Palma, i tenia la redacció al carrer Nou, d'Andratx. El 1913, es començà una segona etapa. Inicialment s'imprimí a la impremta S Pizà, de Palma. Posteriorment es féu a la impressora d'Antoni Calafell, d'Andratx. N'era el director Sebastià Ferragut Ferrer. Tenia una periodicitat setmanal. En sortiren 77 números. Es redactava íntegrament en castellà.

VILLA DE INCA, LA Setmanari editat a Inca entre l'abril de 1890 i, almenys, l'abril de 1892. Se subtitulà *Periódico semanal de intereses morales y materiales*. Fou la segona publicació periòdica inquera. N'aparegueren com a mínim 105 números, dirigits inicialment per Miquel Bennàsser. Oferia informació local i comarcal i col·laboracions literàries. Tenia quatre pàgines i era redactada en castellà.

↓ *La Villa de Inca*

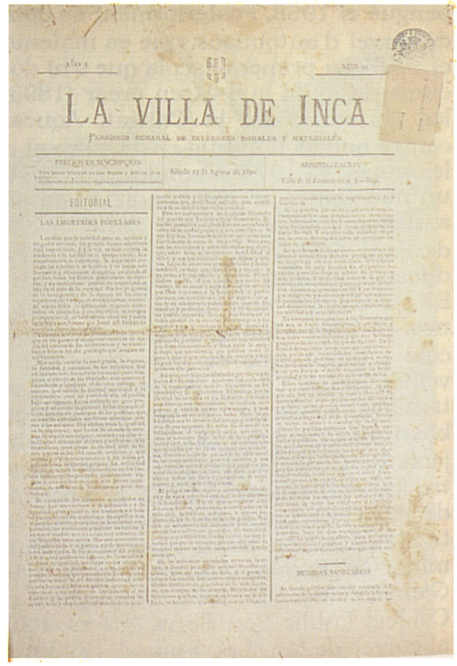

S'editià a la impremta de Martorell i Melià i a la Sociedad Tipográfica Los Tipos. (ACo/BeC)

VILLA GONZÁLEZ, RICARDO (Madrid 1871 - 1935) Compositor. Va dirigir l'Orquestra del Teatre Reial i la Banda Municipal de Madrid. Compongué, entre d'altres òperes, *Raimundo Lulio* (1902), amb lletra de Joaquín Dicenta. (CM)

VILLALBA Antiga alqueria del terme de Llubí, de l'existència de la qual es tenen notícies per documentació datada el 1234. Era situada entre la vila, es Fiters i Vinromà. ■ Antiga possessió del terme de Palma. El s XV, era ja dividida en Villalba d'Amunt, dita també Son Berga, i Villalba de Baix, denominada també simplement Villalba. Aquesta, el 1534, pertanyia al senyor Nicolau de Berga i confrontava amb Son Espanyol, el camí d'Esporles, el monestir de la Real, el rafal d'en Felip Pere i la síquia de la Ciutat. Villalba d'Amunt tenia aleshores cases, amb dos cellers. Dins Villalba de Baix hi havia el molí d'aigua, fariner, denominat molí d'en Ferragut. (DF/M)

VILLALBA, CAMÍ DE Al terme de Muro. El 1997, era conegut també per camí des Fiters. És situat entre es Padró, Vinromà i la font de Son Morei. (M)

VILLALOBOS, NUÑO DE (s XV - XVI) Inquisidor de Mallorca (1495-1500). Abans de la seva arribada a l'Illa ocupà la fiscalia del Tribunal Inquisitorial de València. Al llarg del seu comandament sentencià nombrosos processos oberts contra els conversos que havien abandonat l'Illa i pledejà llargament amb els seus familiars per la confiscació dels seus béns. Per evitar aquests llargs litigis, el rei Ferran el facultà perquè pogués arribar a fixar composicions del grat d'ambdues parts (1496). Presidí un total de catorze actes de fe, entre els quals destaquen els que tengueren lloc els mesos d'agost de 1495 i 1496 i la primavera de 1497. En aquest darrer foren condemnats a mort 57 conversos absents de l'Illa, a més de les persones de Tomàs Gual i Martina, dona de Pau Nadal. També es llançaren al foc les despulles del difunt Berenguer Arnau. Posteriorment, ocupà les places d'inquisidor de diversos tribunals. (MC)

← Fernando Villalobos Cabrera

VILLALOBOS CABRERA, FERNANDO (Madrid 1951) Polític i funcionari. Es llicencià (1974) en dret a la Universitat Complutense de Madrid. El 1982 accedí, per oposició, al Cos d'Inspectors de Treball. El 1986 es traslladà a Mallorca. Fou (1987-95) director provincial de Treball. En traspassar-se (1995) les competències en matèria de treball, fou nomenat director general de Treball del Govern Balear.

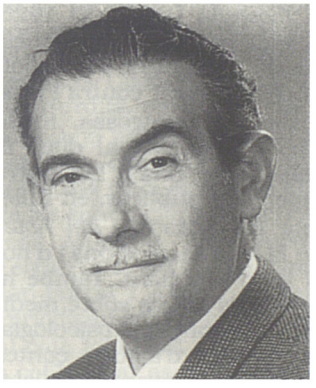

← Bernat Villalonga Bennàsar

VILLALONGA BENNÀSAR, BERNAT (Lloseta 1920 - 1995) Investigador. Es llicencià (1943) en filosofia i lletres a la Universitat de València. Exercí la docència a diversos centres d'ensenyament secundari i a l'Estudi General Lul·lià (1953-57). Excavà (1967) les restes arqueològiques des Corral des Porcs i del puig de Lloseta. Publicà *Lloseta (Apuntes histórico-marianos)* (1954), *Lloseta protohistoria* (1982) i *Costums i tradicions nadalenques* (1983). (PF/PR)

VILLALONGA I BLANES, RAFEL DE (Palma 1906 - 1976) Polític i banquer. Es llicencià (1930) en dret a Madrid. Presidí les entitats bancàries Bankunion (1970, a les Balears) i Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears "Sa Nostra" (1975-76). Fou (1944-55) president de la Diputació de les Balears. Va esser distingit amb la Creu d'Isabel la Catòlica, la Medalla

↑ Obra de Bartomeu Villalonga Cerdà

→ Rafel de Villalonga i Blanes

d'Or del Mèrit Agrícola i la Medalla d'Or del Mèrit Civil.

VILLALONGA CERDÀ, BARTOMEU (Pollença 1933) Pintor. Fou deixeble de Carles Got. El 1955, féu la primera mostra individual a Pollença. Posteriorment, ha exposat a Palma i a Edimburg, on fixà (1960-65) la residència. Cultiva la temàtica paisatgística i de natures mortes, en un estil postimpressionista d'influència local.

VILLALONGA I DE CANTOS,

→ Príam de Villalonga i de Cantos

PRÍAM DE (Palma 1955 - 1989) Historiador de l'art. Es llicencià (1979) en filosofia i lletres, especialitat d'història de l'art, a la Universitat de Barcelona. Es doctorà (1988) a la de les Illes Balears amb la tesi *La pintura mallorquina del siglo XIX desde el clasicismo al eclecticismo*. Entre 1984-89, fou professor d'aquesta darrera universitat. La seva tasca investigadora se centrà, bàsicament, en la pintura mallorquina del s XIX. Publicà nombrosos articles en revistes especialitzades de Mallorca, com els estudis sobre Antoni Ribas Oliver i sobre el programa pictòric de l'església de Pina. Fou col·laborador de la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*.

VILLALONGA I D'OLIVAR, GABRIEL DE (Palma 1894 - 1967) Pintor. Fou un dels impulsors de les manifestacions artístiques de La Veda (Palma) i hi exposà en diverses mostres col·lectives, com la inaugural de 1917. Participà (1928) en l'Exposició d'Art Balear a Buenos Aires. Fou guardonat amb el primer premi (1920) i amb la medalla d'honor (1921) en l'Exposició Regional d'Art, de Palma. La seva obra, que reprodueix bàsicament paisatges pollencins, s'inscriu dins un estil colorista i decorativista. Fou (1936-67) president de la Creu Roja Balear.

VILLALONGA POL, JOANA (Binissalem 1955) Brodadora. De formació autodidàctica, va fer (1982) la primera mostra individual a Binissalem. Posteriorment, ha exposat a Palma, a Eivissa i a diversos pobles de Mallorca. S'ha especialitzat en l'elaboració d'escuts de llinatges mallorquins, a més de làmpades, miralls i altres objectes de decoració.

↑ Brodat de Joana Villalonga

VILLALONGA PONS, LLORENÇ (Palma 1897 - 1980) Escriptor. Estudià (1909-19) el batxillerat a l'Institut Balear, de Palma. Féu la carrera de medicina a les universitats de Múrcia, Barcelona, Madrid i Saragossa, on finalment es llicencià (1927). El 1925, havia estat expulsat de la Residència d'Estudiants de Saragossa, on s'allotjava, acusat de conspirar contra Primo de Rivera. Des de Saragossa, inicià (1924) les col·laboracions al diari *El Día*, que s'allargaren fins a la Guerra Civil. Hi començà a publicar, en fulletons, l'obreta *La catástrofe del hotel*, inspirada en la vida de pensions i d'hotels que va fer d'estudiant. També hi publicà comentaris crítics sobre medicina, política, literatura, psicologia, arquitectura, a part d'alguns contes sintètics de tendència avantguardista.

↑ Llorenç Villalonga Pons

El 1927, de nou a Mallorca, obrí un consultori a Palma i poc després treballà a la Clínica Peñaranda. Va començar a col·laborar a la *Revista Balear de Medicina* i amplià estudis a Barcelona. El 1929, féu un viatge a París, per especialitzar-se en fisioterapèutica, que li permeté entrar en contacte amb la cultura francesa. De 1930 a 1934, ocupà el càrrec de secretari del Col·legi Oficial de Metges de les Balears. El 1933, entrà a treballar a l'Hospital Provincial, però pocs mesos després passà a l'Hospital Psiquiàtric. Durant aquests anys, contactà amb els escriptors representants de l'avantguardisme mallorquí —Joan Alomar, Miquel Àngel Colomar, Ernest M Dethorey, Jacob Sureda—, tot i que la seva obra, excepte la narrativa breu, no en rep gaire influència. A més, freqüentà la tertúlia dels germans Garcia-Peñaranda. En aquest període, criticà públicament el catalanisme conservador de l'Illa —que identificava amb l'Escola Mallorquina i amb la revista *La Nostra Terra*— perquè el considerava localista i ruralista. De fet, el 1934 publicà l'obra *Centro*, on recollia part dels seus articles anticatalanistes i de tendència feixista apareguts a *El Día*. El 1931, edità, amb el pseudònim Dhey, la novel·la *Mort de dama* (←), que suscità molta polèmica i que li ocasionà nombroses enemistats. Es relacionà amb la colònia estrangera més o menys intel·lectual que els anys 20 i 30 poblava Palma: la poetessa Emília Bernal, la ballarina Eva Tay, la baronessa Sybille von Kaskel, l'arquitecte Arthur Edward Middlehurst i

↓ Gabriel de Villalonga i d'Olivar, *Paisatge*

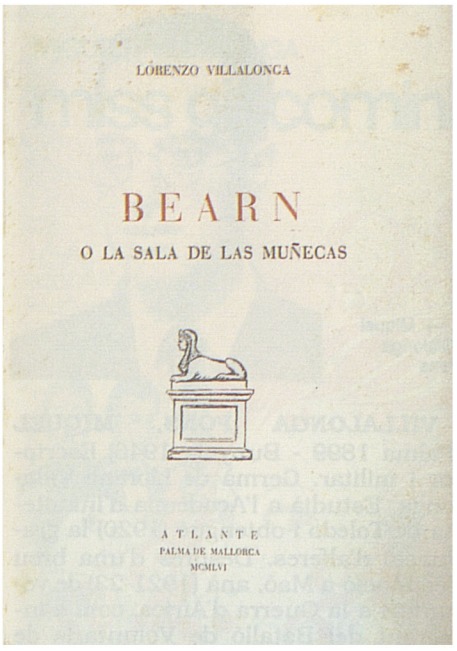

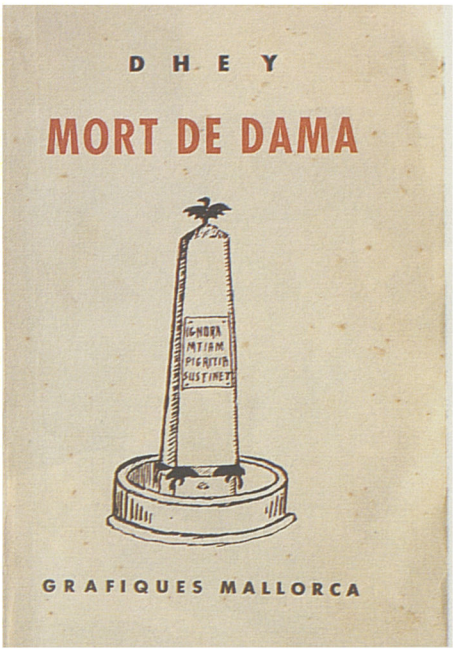

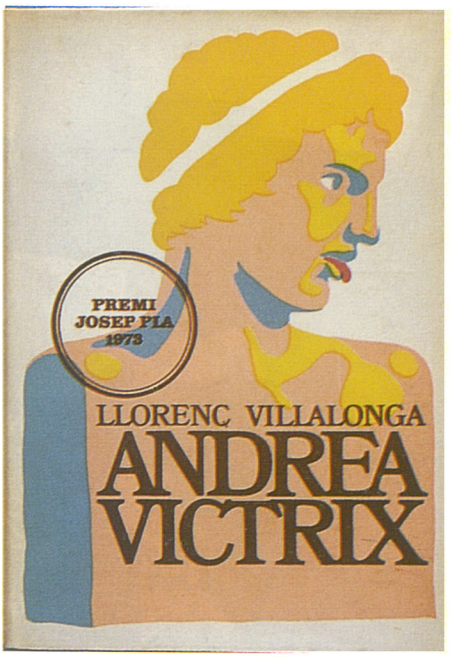

↑ Obres de Llorenç Villalonga Pons: primera edició de *Bearn* (1956), *Mort de Dama* i *Andrea Victrix (1974)*

l'escriptor Albert Thelen —Vigoleis—, entre d'altres. Entre 1934 i 1936, dirigí la revista *Brisas* i se'n convertí en l'animador literari. Hi publicà peces narratives curtes, articles d'opinió i entrevistes, sota els pseudònims Dhey, A Medianaveitia, Dentón, Iriondo, Chop i J Antonio Cascabeles. D'entre les seves diverses col·laboracions, destaca la secció titulada *Pousse-Café*, que inclou acudits, facècies, gregueries i comentaris. El 1935, entrà en contacte amb Salvador Espriu i a partir d'aleshores hi mantengué relació epistolar. El 1936, s'especialitzà en psiquiatria a Barcelona. En declarar-se la Guerra Civil, s'afilià a la Falange i fou destinat de metge a la defensa passiva. Publicà a *El Día* l'article 'Mi manifiesto', en el qual criticava els intel·lectuals mallorquins que havien signat la *Resposta al missatge dels catalans*. Així mateix, dugué a terme una tasca propagandística a favor de la Falange, tant a la premsa com a la ràdio. El 1937, a causa del bombardeig de Palma, es traslladà amb la seva esposa, Teresa Gelabert, a Binissalem. Durant la guerra, però, es distancià del feixisme, ja que el règim li prohibí les conferències que feia per Ràdio Mallorca —considerades poc ortodoxes—, els seus articles a la premsa foren censurats o retallats i es prohibí la distribució de la novel·la *Madame Dillon*. Acabat el conflicte bèl·lic, tornà a Palma, però es mantengué allunyat de la vida literària i periodística. Entrats ja els anys 40, va reprendre l'activitat publicista a *El Español* (1944) i a *Baleares* (1945). Durant els anys 50, participà en les tertúlies de la Granja Reus, que posteriorment es traslladaren al Riskal, amb Bernat Calvet Ramon, els germans Cases Llompart i Damià Vidal Burdils, entre d'altres. El decenni del 60, ja reconciliat amb la literatura catalana, començà a exercir mestratge sobre els intel·lectuals i els escriptors de les generacions posteriors, com Llorenç Moyà, J Vidal Alcover, Damià Ferrà-Pons, Guillem Frontera, Baltasar Porcel i Jaume Pomar i d'altres. Periòdicament es reunia amb tots ells al cafè Riskal. A partir de 1952, tornà a col·laborar assíduament a la premsa mallorquina, sobretot al *Baleares*, i posteriorment a la de Barcelona *(Destino, El Correo Catalán)*. La seva producció literària inclou tots els gèneres, des de teatre a narrativa curta, assaig, poesia i, sobretot, novel·la. Amb relació al teatre, el 1932 escrigué *Fedra*, publicada en castellà sense data. Hi reflectia, a partir del mite clàssic, la seva relació amb la poetessa Emília Bernal. El 1954, Espriu reelaborà i traduí al català l'obra villalonguiana i la publicà al costat de la seva *Antígona*. A part, és autor de *Silvia Ocampo* —apareguda a *Brisas* en castellà el 1935 i convertida (1975) en la novel·la *Un estiu a Mallorca*—, *Cocktail a un vell palau* (1955), *Faust* (1956) —estrenada el 1962, amb el títol de *Bearn*, per l'Agrupació Dramàtica de Barcelona—, *Aquil·les o l'impossible* (1964) —inspirada en Giraudoux— i *Filemó i Baucis* —publicada (1966) dins les *Obres completes*—. El 1965, s'edità el volum *Desbarats*, que era un recull de peces costumistes i d'altres relacionades amb el teatre de l'absurd, que foren escenificades (1970), en part, per Josep A Codina. La narrativa breu comprèn obres com *El lledoner de la clastra* (1958), *El llumí i altres narracions* (1968), *Dos 'pastiches' proustianos* (1971), *Narracions (1924-1973)* (1974) i *La dama de l'harem* (1974). Així mateix, també inclou peces curtes, de tendència avantguardista, aparegudes en publicacions periòdiques. En col·laboració amb el seu germà Miquel, escrigué la biografia *Chateaubriand, el vizconde romántico* (1944). A part, també és autor de la guia *Mallorca* (1951). La seva poesia —generalment descriptiva o narrativa i escrita en català, castellà o francès— no és gaire extensa i apareix dispersa en publicacions periòdiques. El 1995, fou recollida en part al volum *Proses rimades*. És, tanmateix, la novel·la el gènere en el qual excel·lí. El 1936, començà a publicar, a *Brisas*, en castellà, *Madame Dillon*, que fou censurada el 1937. El 1952, la traduí al català i, el 1964, en sortí una versió bastant canviada, amb el títol de *L'hereva de dona Obdúlia*. El 1966, la inclogué en les *Obres completes* sota el títol *Les temptacions*. El 1952, s'edità *La novel·la de Palmira*, amb pròleg de Salvador Espriu, que tornà a sortir (1973) amb el nom de *Les ruïnes de Palmira*. El 1958, guanyà el premi Ciutat de Palma amb *Desenlace en Montlleó* (1958), que fou traduïda al català el 1963. El 1960, sortí a la llum *L'àngel rebel*, ampliada i publicada de nou (1974) sota el títol de *Flo la Vigne;* hi novel·la metafòricament la relació amb l'escriptor

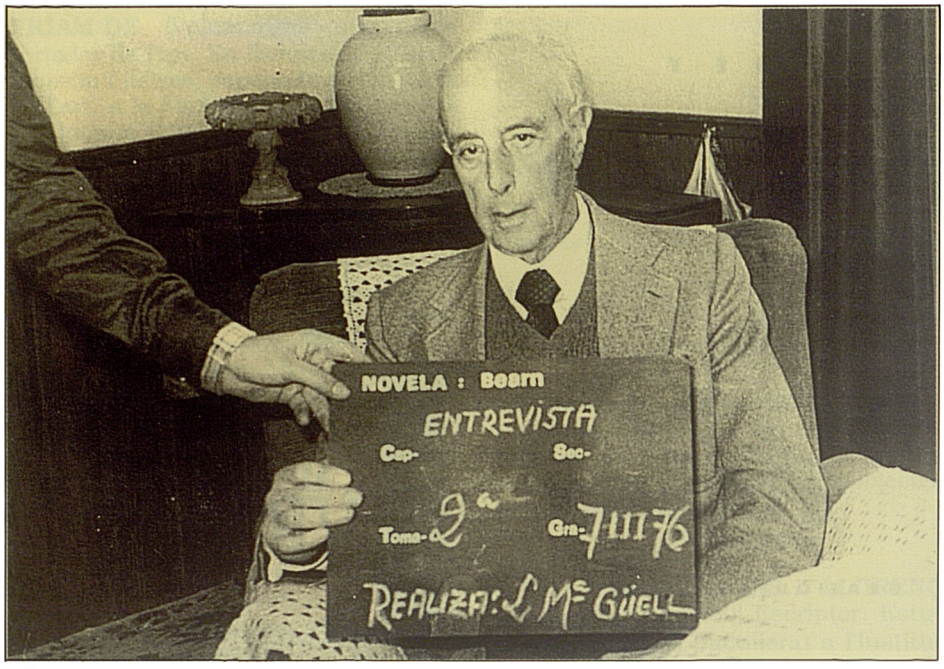

↑ Llorenç Villalonga en una entrevista a la televisió

→ Miquel Villalonga Pons

VILLALONGA PONS, MIQUEL (Palma 1899 - Bunyola 1946) Escriptor i militar. Germà de Llorenç Villalonga. Estudià a l'Acadèmia d'Infanteria de Toledo i obtengué (1920) la graduació d'alferes. Després d'una breu destinació a Maó, anà (1921-23) de voluntari a la Guerra d'Àfrica, com a integrant del Batalló de Voluntaris de Ceuta. Tornà a Mallorca, però el 1924 partí de nou cap a Ceuta, on romangué fins a 1925. El 1927, va esser ascendit a capità, encara que el 1931, emparant-se en les reformes militars de Manuel Azaña, abandonà l'exèrcit. A partir de llavors, començà la seva tasca com a articulista a *El Día* —amb el pseudònim de Kim—. Hi publicà una sèrie d'articles de temàtica militar, amb el títol genèric *El problema del Ejército* (1931) i *Notas para la historia del Ejército* (1933). En el decurs de la II República, mantengué una actitud obertament crítica contra el règim. Durant el franquisme, tot i que no militià mai en la Falange, exercí una tasca important com a ideòleg al servei del Moviment Nacional. De fet, amb el seu germà Llorenç dugué a terme una batalla dialèctica contra els intel·lectuals mallorquins que ell considerava propensos al catalanisme. El juliol de 1936, participà en l'aixecament i, l'octubre d'aquell mateix any, fou nomenat cap de Premsa i Informació de la Comandància Militar de les Balears. El 1937, a petició seva, va esser destinat al front de Burgos, però hagué de tornar a Mallorca al cap de pocs mesos per motius de salut. A partir d'aquell moment, i ja retirat de la vida pública, intensificà les col·laboracions periodístiques en les publicacions *El Español, Vértice, Fantasía, Aquí estamos, Solidaridad Nacional, Baleares, El Día* i *La Estafeta Literària*. Amb relació a la literatura, publicà en castellà la novella *Miss Giacomini* (1934) a la revista *Brisas* —on col·laborà assiduament—, amb el pseudònim Kim. El 1941, l'obra fou editada en forma de llibre. Hi fa una caricatura de la societat mallorquina a partir d'un fet real: la com-

Baltasar Porcel. El 1956, s'edità en castellà la seva principal obra *Bearn* (←). Hi crea un món mític, ple de ressons autobiogràfics, que serà present en altres novel·les posteriors, tot configurant, així, el que s'ha anomenat 'mite de Bearn'. Posteriorment, publicà *Les fures* (1967) —que reflecteix l'estada a Bunyola durant la infantesa—, *Les falses memòries de Salvador Orlan* (1967) —autobiografia situada entre la realitat i la fantasia—, *La gran batuda* (1968), *La "Virreyna"* (1969), *La Lulú* (1970), *Lulú regina* (1972), *El misantrop* (1972), *Andrea Víctrix* (1974), premi Josep Pla 1973, i *Un estiu a Mallorca* (1975). El 1966, aparegué el primer volum de les *Obres Completes*. El projecte, però, no prosperà, fins que el 1988 fou represa per Edicions 62. Pòstumament, s'han publicat l'aplec de contes *Julieta Récamier i altres narracions* (1981), el recull d'escrits *Pousse-café* (1986), *Tots els contes* (1986) i la novel·la *La bruixa i l'infant orat* (1992). Tota l'obra villalonguiana en general, molt cohesionada internament, manté una estreta relació amb la vida de l'escriptor, fins al punt que n'és com una visió transformada. Així mateix, molts dels personatges són identificables amb éssers reals. Sobretot a les primeres novelles, hi són abundants els personatges tipus —construïts a partir de l'acumulació de trets—, que sovint representen idees abstractes o símbols. De vegades, són presents en diferents novel·les, contradient fins i tot la lògica i la cronologia. L'autor insisteix bàsicament en uns mateixos temes i obsessions: la decadència de l'aristocràcia, les relacions entre dones madures i homes joves, l'homosexualitat, la necessitat de viure arriscadament, la barreja de la realitat i la fantasia, l'enderrocament de la civilització occidental, la deshumanització de les societats futures, la relativitat de les coses, la mitificació de l'entorn i la confrontació entre dos móns oposats. Així mateix, la seva obra evoluciona des de la sàtira costumista a l'elegia i el mite i finalment es decanta per la paròdia amb ressò apocalíptic. Hi és manifesta la influència de la literatura francesa i, sobretot, d'Anatole France i Marcel Proust. És constant la repetició d'unes mateixes narracions, refoses, amb variants i canvis de títol. Així mateix, algunes novel·les tenen un desenllaç esperpèntic. Entre les tècniques més utilitzades, destaca l'ús de la primera persona, de vegades adoptant el recurs d'una memòria o d'una carta. L'estil és clar, allunyat del barroquisme, de l'obscuritat i amb tendència a l'esquematisme. Hi és present, així mateix, un humor culte i lúdic. Tot plegat el converteix en un dels escriptors mallorquins de més projecció, tot i que el seu anticatalanisme manifest, el fet de publicar en català i en castellà i l'actitud adoptada durant la Guerra Civil el convertiren en una figura polèmica dins les lletres catalanes. L'Ajuntament de Palma li dedicà una plaça. A més a més, diversos pobles de Mallorca tenen carrers amb el seu nom. El 1985, fou declarat fill il·lustre de Palma. (CSV)

↑ Obra de Miquel Villalonga Pons

↑ Obra de Mariano Villalta

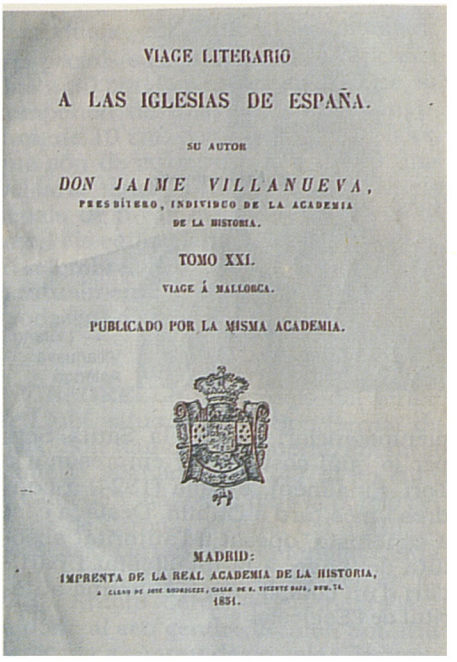

↑ Obra de Jaume Villanueva Astengo

moció que causaren a Mallorca les actuacions de la funàmbula la Bella Geraldine. Entre 1942-43, publicà en fulletons a *El Español* la novel·la *El tonto discreto*, que, el 1943, s'editù com a llibre. El 1944, escrigué en col·laboració amb el seu germà Llorenç, l'assaig *Chateaubriand, el vizconde romántico* (1944). Pòstumament, aparegueren *Autobiografia* (1947), publicada (1945-46) parcialment a *La Estafeta Literaria*, i *Vacaciones de Semana Santa* (1936). (CSV)

← Aina de Villalonga Zaydín

VILLALONGA ZAYDÍN, AINA DE (Palma 1883 - 1961) Autora teatral. Les seves primeres obres dramàtiques, emmarcades dins el teatre regional, varen esser estrenades per la companyia Catina-Estelrich: *Celestina* (1934), *El rebeinet* (1934) i *Cigala juliolera* (1937). A part, publicà les obres teatrals *Dos diàlegs* (1935), *Coverbos de dones* (1935) i *Esperant el metge* (1936), entre d'altres. Després del silenci provocat per la Guerra Civil i els primers anys del franquisme, estrenà (1947) *La Corona comtal*. El 1958, publicà la novel·la *Pinzeladas de antaño. Novela de costumbres mallorquinas*. El 1950, col·laborà al *Correo de Mallorca* i *La Almudaina* amb articles sobre la iconografia dels santcrists de Mallorca.

VILLALTA LAPAYÉS, MARIANO (Madrid 1928 - Roma 1984) Pintor. De pares aragonesos, s'inicià en la pintura a Saragossa i, posteriorment, a Barcelona. El 1951, visqué una temporada a Vallauris (França), convidat per Picasso. A partir de 1953, residí alternativament a Mallorca i a Roma. Pintà murals al santuari de Collevalenza, d'Itàlia (1955), a les esglésies de Santa Maria del Carme (1958) i de Santa Clara (1963), de Roma, a les residències d'Aristotelis Onassis a Nova York (1965), Atenes i Londres (1967) i a la clínica Quirón, de Saragossa (1971). Féu (1965) la primera mostra individual a Palma, on posteriorment exposà el 1966, el 1973 i el 1978. També va fer exposicions a Barcelona, Saragossa, Madrid, Valladolid, Bilbao, Santander, Molina de Segura (Múrcia) i Almeria, a més de diversos indrets d'Itàlia. El 1987, el Museu Espanyol d'Art Contemporani, de Madrid, li dedicà una exposició antològica.

VILLANUEVA ASTENGO, JAUME (Xàtiva, País Valencià 1763 - Londres 1824) Religiós, escriptor i polític. Ingressà a l'orde dominic i estudià filosofia i teologia a València. El ministre Pedro Ceballos li encarregà (1802) la recerca i la còpia de documents i còdexs conservats als arxius eclesiàstics. A partir de la seva investigació pels diferents arxius, arreu de l'Estat, publicà *Viaje literario a las iglesias de España* (1803-21), en 22 volums. Els cinc primers anaven signats pel seu germà Joaquim Llorenç. Els dos darrers (21 i 22) estan dedicats a Mallorca i constituïren una aportació documental de primera mà per conèixer la història eclesiàstica. De tendència ideològica jansenista i liberal, el 1810, va ser elegit diputat per València a les Corts de Cadis. Continuà la seva investigació durant la Guerra del Francès i al llarg de la primera restauració de Ferran VII (1814-20). Durant el Trienni Liberal (1820-23) es va secularitzar i el 1824 hagué d'exiliar-se a Londres, on morí. (BF/PF)

VILLANUEVA ASTENGO, LLORENÇ (Xàtiva, País Valencià 1757 - Dublin 1837) Eclesiàstic. Estigué vinculat als cercles intel·lectuals il·lustrats i jansenistes. El 1810, també va esser diputat a Cadis per la circumscripció de València. Va fonamentar el seu pensament polític liberal en la filosofia tomista i publicà *Las angélicas fuentes o el tomista en las Cortes* (1811), que va ser refutada pel dominic mallorquí *Felip Puigcerver* (←), amb l'obra *El teólogo democrático ahogado en las angélicas fuentes* (1815). Va ser elegit diputat durant el Trienni Liberal i nomenat (1822) ambaixador

← Llorenç Villanueva Astengo

→ Gregorio de Villavicencio y Rosales

plenipotenciari davant la Santa Seu, per la qual cosa va ser empresonat a Torí. Finalment, s'exilià (1824) a Londres i més tard a Dublín. Destacà com a canonista, oposat a l'autoritat absoluta del papa, a la infalibilitat i partidari d'un concili com a suprema autoritat de l'Església. (PF)

← Agustí Villaronga Riutort

VILLARONGA RIUTORT, AGUSTÍ (Palma 1953) Realitzador cinematogràfic. Es llicencià en geografia i història a la Universitat de Barcelona. En l'àmbit teatral, col·laborà (1972) amb Núria Espert en el muntatge de *Yerma* de García Lorca i, com a director artístic, participà en *La plaça del diamant* (1982) de Francesc Betriu. Amb relació al cinema, ha dirigit els documentals *Museos de España* (1990) i *Al-Andalus* (1992), els curtmetratges *Anta mujer* (1975) i *Laberint* (1979) i els llargmetratges *Tras el cristal* (1986), *El niño de la luna* (1989) —premi Sant Jordi 1990 a la millor pel·lícula i premi Goya 1990 al millor guió— i *Pasajero clandestino* (1996).

VILLASECA Antic rafal del terme de Palma, de l'existència del qual hi ha notícies per documentació datada el 1232. (M)

VILLAVICENCIO Y ROSALES, GREGORIO DE (Cadis 1814 - Palma 1886) Militar. Participà en la Primera Guerra Carlista (1836-40), a Catalunya. Emigrà a França (1843-46) i vengué després a Palma. El 1854, era comandant i es trobava postergat per les seves idees progressistes. Arran de la Revolució de Setembre de 1868, ascendí a brigadier i fou nomenat governador militar interí de Mallorca. El juliol de 1871, era governador en propietat i segon caporal de la capitania de Balears. El gener de 1873, per ordre del Govern de la I República, es va fer càrrec interinament de la Capitania General. L'octubre d'aquell mateix any prengué algunes precaucions contra l'esquadra cantonalista de Cartagena. El novembre de 1873, cessà en el seu càrrec i es traslladà a Maó, on hi havia hagut alguns casos d'indisciplina. Va ocupar (juliol de 1874 - agost de 1874) interinament el comandament del districte. (DJ)

VILLAYCHAMENEZ Antiga alqueria del terme d'Esporles. El 1231 Alaman de Sadoa en donà la meitat a Ramon Tos i Bernat i Guillem Esteve, entre d'altres donataris. (M)

VILLELA Antiga alqueria del terme d'Esporles, situada devora l'alqueria Alpich, avui sa Granja. Nunó Sanç la donà als monjos per a la fundació del monestir de la Real el 1239. (M)

VIM *(Salix alba)* Arbre caducifoli de la família de les salicàcies. Té les branques pubescents, grises o brunes. Les fulles són dentades, glanduloses, sedoses, argentades, cobertes de pèls dirigits cap a l'àpex, oblongo-lanceolades, amb pecíol de 2-7 mm. Té dos estams i la càpsula és glabra. Floreix d'abril a maig. Es tracta d'una planta subespontània, utilitzada en jardineria. La medicina popular la utilitza com a tònic, febrífug i antireumàtic. (GA)

VIMS, FONT DES Al terme d'Escorca, documentada el 1594 amb el nom de font del Vime. Situada entre el racó d'en Malonda, la bassa des Bandejats, la font Coberta i la font des Nus. (M)

VINAGRELLA *(Oxalis pes-caprae)* Planta herbàcia de la família de les oxalidàcies. Els pecíols poden fer fins a 20 cm. Les fulles són en roseta, amb tres folíols que poden fer fins a 3 cm, obcordiformes, molt escotades i pruïnoses al revers. Les flors són grans i en forma d'embut, grogues, en cimes corimbiformes sobre un peduncle de 10-30 cm. Els pètals fan de 20 a 30 mm i els sèpals, oblongs, de 6-7 mm. De vegades fan flors dobles. La càpsula és oblonga i curta, no arriba a madurar i, per tant, es reprodueix per bulbets. Floreix entre els mesos de desembre i febrer. És originari del cap de Bona Esperança i s'ha estès per tota l'Illa. **Vinagrella borda** *(Rumex acetosella)* Planta herbàcia dioica de la família de les poligonàcies. És de color vermellós

↓ Vim *(Salix alba)*

↓ Vinagrella *(Oxalis pes-caprae)*

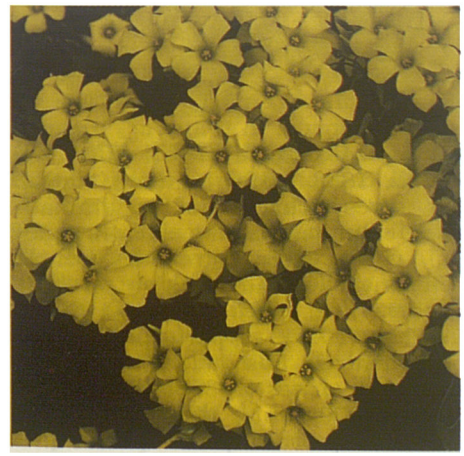

↑ Vinagrella de flor blanca

i fa de 10 a 30 cm. Té les tiges erectes, simples o ramificades. Les fulles són oblongues o sublineals, hastades amb els lòbuls patents, enters o dividits. Els sèpals són erectes i aplicats al fruit, els interns ovats, sense gränuls, d'1-1,5 mm. Els fruits són més llargs que amples. Floreix de març a juny. Viu a pradells terofítics. **Vinagrella de flor blanca** *(Oxalis debilis* ssp *Corymbosa)* Planta herbàcia de la família de les oxalidàcies. Es reprodueix per bulbets, amb estolons herbacis de vida curta. Els pecíols són pubescents i poden fer fins a 30 cm. Les fulles, en roseta, consten de tres folíols molt escotats, pubescents i depilats precoçment, ciliats al marge i puntejats per davall prop del marge. Les flors són grosses, de color rosa porpra i en forma d'embut. Els sèpals són glabres i fan de 4-5 mm i els pètals, de 20-25 mm. Floreix de maig a octubre. És emprada en jardineria i, puntualment, és subespontània. Procedeix d'Amèrica del Sud. **Vinagrella de flor roja** *(Oxalis latifolia)* Planta herbàcia de la mateixa família que les anteriors. Es reprodueix per bulbets estolonífers. Els pecíols són pubescents i poden fer fins a 30 cm. Les fulles, en rosetes, es componen de tres folíols subtriangulars, de 10 cm, poc escotats. Les flors, que són de color rosa i en cimes umbel·lars, tenen forma d'embut. Té els sèpals de 5-6 mm, els pètals de 8-15 mm i els estils glabres. Floreix de maig a setembre. S'empra en jardineria i, puntualment, és subespontània. És prodecent d'Amèrica del Sud. (GA)

VINAGRELLA Possessió del terme de Llubí, situada entre Son Bernat de Baix, Son Ramon i s'Alqueria. Fou una alqueria islàmica. El 1247 hi ha citat el camí de Vinagrella, dins la porció del bisbe de Girona. Al final del s XIII, la possessió pertanyia a la família Cerdà i era anomenada també es Verger. El 1435, Antoni Cerdà —de Vinagrella— la donà al seu gendre, Ramon Sot. Era dedicada a conreu de cereals i lleguminoses. Tenia extensos alzinars. El 1582, pertanyia a l'heretat del senyor Rafel d'Olesa, donzell. Tenia cases, amb un celler, tres cups i set bótes congrenyades. Era dedicada a figuerals, ametlerars, vinyes, morers de fulla i a conreu de cereals i lleguminoses. El bestiar de feina eren nou bous, tres muls, sis egües i cinc someres. Tenia 186 quarterades de sementers. Hi havia una guarda de 500 ovelles. Era arrendada conjuntament amb les terres des Verger i s'Eremitori. Feia una renda anual de 290 lliures i 140 quarteres de blat. El 1651, pertanyia al senyor Tomàs Safortesa, cavaller de l'orde de Sant Jaume de Spata. Tenia

↓ Vinagrella de flor roja

↓ Clastra de Vinagrella (Llubí)

↑ Torrent de Vinagrella (Llubí)

cases i molí de sang. Era dedicada a olivars, figuerals, vinya i a conreu de cereals. Hi havia un hort, dedicat a la producció d'alfals, lleguminoses i hortalisses. N'eren pertinences les terres denominades es Forn de Calç, sa Murtera, s'Olivera, sa Vinya Vella, es Figueralet, s'Era i s'Hort. Tenia una guarda de 453 ovelles que, arrendades a part de la possessió, feien una renda anual de 400 lliures, 3 quintars de formatge, sis anyells i la llet de tres dies per Setmana Santa. El 1685, la possessió de Vinagrella, juntament amb la de Son Sastre, era valorada en 16.400 lliures. El 1722, era del senyor Tomàs Burgues Safortesa, cavaller de l'orde d'Alcàntara. A les cases hi havia capella, alambins i molí de sang. Tenia un celler, amb onze bótes, amb una cabuda total de 354 somades, i tres cups, un de fusta i dos de pedra. Hi havia una gran clastra, amb portal forà. Tenia morers de fulla, destinats a alimentar les cuques de seda que es criaven a les cases. Era dedicada a olivars, ametlerars, garroverars, figuerals i a conreu de tàperes, cereals i lleguminoses. A la comarca, hi destacaven els seus extensos figuerals, amb les varietats bordissots, martinenques, roges i blanques. Tenia un hort, amb sínia, dedicat a la producció d'alfals i hortalisses. Tenia les terres denominades es Camp de ses Llimoneres, es Sementer des Forn, sa Vinya Nova, ses Coves, es Closet des Sequer, es Racó de s'Era i es Closet de ses Planes des Pou. Els cellers, els alambins i les terres de ses Closes i sa Vinya Gran eren arrendats separadament de la resta de la possessió, que feia una renda anual de 320 lliures, quatre gallines i els ous i els polls de 24 gallines. El 1862, pertanyia al senyor Josep Safortesa Orlandis i, amb 436 quarterades, era la més extensa del terme. El 1997, pertany a la família Safortesa i té unes 300 quarterades. Té grans cases senyorials, amb clastra, columnes i capella. Hi ha una granja de vaccí. Sobre el portal hi ha un escut amb les armes dels Gual, dels Olesa, dels Safortesa i dels Burgues. Ha donat nom a l'**hort de Vinagrella** i el torrent de Vinagrella, denominació local del **torrent de Muro.** (DF/GAE/M)

↓ Façana de Vinagrella (Llubí)

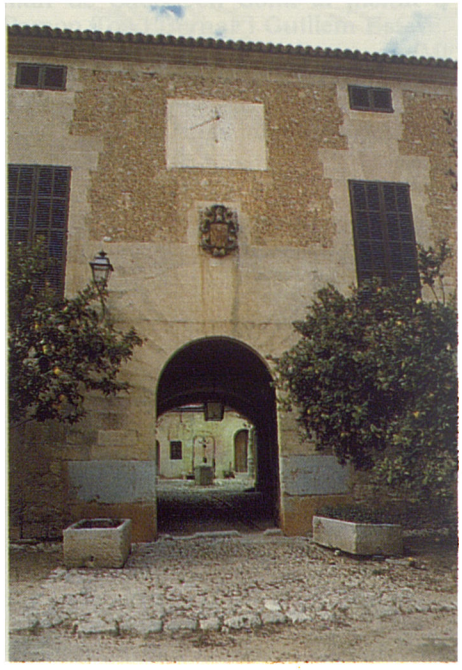

VINAGRELLA, SERRA DE SA Al terme de Calvià. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el s XIX. (M)

VINAGRER, CAS Propietat rústica del terme de Llucmajor, situada entre sa Forana de Baix, Tolleric, Son Vic i can Tic-tac. (M)

→ Gabriel Viñas Morant

VIÑAS MORANT, GABRIEL (Barcelona 1888 - Palma 1958) Pedagog. Féu magisteri a l'Escola Normal de Barcelona i, posteriorment, estudià a l'Escola Superior de Magisteri de Madrid. Exercí la docència a Lleida. El 1923, fou destinat a Palma com a catedràtic de pedagogia de l'Escola Normal. Hi dugué a terme una important tasca docent, dins la línia de renovació pedagògica impulsada per la Institució Lliure d'Ensenyament. Lligat al Casal Català i a l'Ateneu de Palma, hi féu conferències de temàtica diversa. Durant la Guerra Civil, fou depurat (1936) i passà a treballar de comptable a una fàbrica de teixits. Es reincorporà a la Normal el 1945 i hi romangué fins a la seva jubilació. La seva filla **Encarnació Viñas Olivella** (Lleida 1919), esposa del poeta Josep M Llompart, es llicencià (1948) en filosofia i lletres a la

→ Encarnació Viñas Olivella

Universitat de Barcelona. Exercí la docència a l'Escola Universitària de Formació del Professorat d'Educació General Bàsica i, posteriorment, als instituts Joan Alcover i Antoni Maura. Durant els anys 60 i 70, fou molt present en la vida cultural illenca, organitzant cicles de conferències i altres activitats.

← Cèlia Viñas Olivella

VIÑAS OLIVELLA, CÈLIA (Lleida 1915 - Almeria 1954) Escriptora. Filla de Gabriel Viñas Morant. El 1923, es traslladà amb la seva família a Palma. Fou deixebla de Gabriel Alomar, el qual la influí molt en la seva trajectòria literària. Estudià filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, secció de filologia romànica. No es llicencià, però, fins a 1942 a causa de la Guerra Civil. Obtengué (1943) la càtedra de llengua i literatura de l'institut d'Almeria, ciutat on desenvolupà una important tasca cultural i educativa. És autora dels reculls de poesia *Trigo del corazón* (1946), *Canción tonta en el sur* (1948) i *Palabras sin voz* (1953). En català, publicà un únic llibre de poemes, *Del foc a la cendra* (1953), dedicat a Gabriel Alomar i a Bartomeu Rosselló-Pòrcel. El 1949, aparegué l'assaig *Estampas de la vida de Cervantes* (1949). Pòstumanent, s'editaren els llibres poètics *Como el ciervo corre herido* (1955), *Canto* (1964) i *Antología lírica* (1976). Deixà inèdites les novel·les *Tierra del sur* i *Cuando sopla el viento*. Arran de la seva mort, es publicà *In Memoriam*, un volum d'homenatge que incloïa texts del escriptors Blai Bonet, Miquel Dolç, Salvador Espriu, Maria Aurèlia Capmany, Josep Maria Llompart, Llorenç Moyà, Carles Riba, Jaume Vidal Alcover i Marià Villangómez. Els ajuntaments de Palma i d'Almeria li dedicaren sengles carrers. A Almeria hi ha un institut i una escola que porten el seu nom. (CSV)

VINATER, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre l'hort des Capellà, Son Cusseta, el

↑ Molí d'en Vinater (Felanitx) (AAAMM)

nucli urbà i el camí des Ametlers. ■ Al terme de Felanitx, situada entre es Rossells, na Venrella, Son Nou i can Boter. (M)

VINATER, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Felanitx, situat a la carretera de Son Negre. La base-habitatge és de planta quadrada a la part anterior i semicircular a la posterior. La torre és de petites dimensions i sense portal. Té l'escala exterior d'accés a l'envelador i en tenia una

↓ Son Vinater (Felanitx)

↑ *Vínculo*

altra de caragol —desapareguda— a l'interior de la torre. A l'interior, hi ha una cisterna. (BRa)

VINATER, SON Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Reus, Son Menut, Son Burguera i Son Capellot. El 1668, era un antic rafal i pertanyia a Jaume Oliver. Tenia cases i molí de sang. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals. En el cadastre de 1721, pertanyia a Mateu Oliver, tenia 13 quarterades i era valorada en 1.633 lliures. (DF)

VINCLE NOU, ES Antic hort del terme de Palma. Era situat entre Son Vidal, es Palmer, So na Mansona i s'Aigo Nova. Les terres foren convertides en pistes d'aterratge de Son Sant Joan. (M)

VÍNCULO Revista publicada a Palma entre 1940 i 1980. Era d'aparició irregular, excepte entre 1943 i 1946, en què fou mensual. Aparegué com a butlletí del col·legi La Salle, de Palma. Era redactada íntegrament en castellà. Se'n publicaren 183 números.

VINENT, CAN Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre Morell de Baix, les Tancotes, Llenaire i can Xandot. (M)

VINGOSSAR Terrenys, camí i pou comú del terme de Sencelles. Docu-

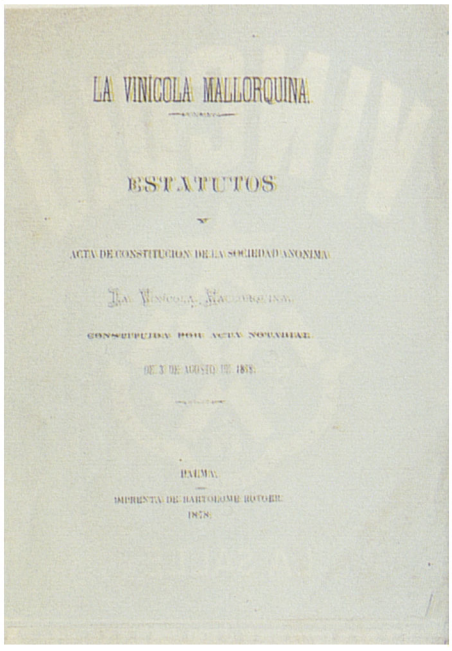
LA VINÍCOLA MALLORQUINA

ESTATUTOS

ACTA DE CONSTITUCION DE LA SOCIEDAD ANONIMA

CONSTITUIDA POR ACTA NOTARIAL

PALMA

IMPRENTA DE BARTOLOMÉ ROTGER

1878

↑ Estatuts de la Vinícola Mallorquina

↑ Vinromà (Muro)

mentats els s XIV-XV, confrontaven amb l'alqueria Biniafle. Dins el terme hi havia també el pou de Vingossar (1459). (DF)

VINÍCOLA MALLORQUINA Empresa creada a Palma el 1878 amb un capital social inicial de 250.000 pessetes, que fou ampliat a un milió. En foren promotors Martí Mallol Bauçà, Bartomeu Castell Alemany, Andreu Garcia Palou, Santiago Mallol Ferrer, Sebastià Garcia Puigserver, Pere Antoni Servera Carbonell, Miquel Ramon Rosselló, Antoni Marcel Amer, Guillem Ferragut Pou i Francesc Vilallonga Mateu. En fou director facultatiu el farmacèutic Pere Joan Estelric. El seu objectiu era l'elaboració, compra i venda de vins, licors, aiguardents i conserves. Desaparegué el 1887.

VINKE, JOHANN BERNHARD (Gretsh, Alemanya 1892 - Friburg, Alemanya ~1975) Lul·lista i hispanista. Estudià filosofia, teologia i ciències polítiques a les universitats alemanyes de Münster, Friburg i Hamburg i també a Roma. El 1925, ocupà el càrrec de professor ordinari d'història de l'església a la Universitat de Friburg i, el 1950, esdevengué rector d'aquesta mateixa universitat. El 1930, publicà *Staat und Kirche in Katalonien und Aragon im Mittelalter*, on tracta de l'Església catalana i aragonesa. Va completar aquest estudi amb l'edició de documents referits als reis de la casa reial catalana en el s XIV —*Documenta selecta relationes Ecclesiam inter et Statum Arago-Catalanicum spectantia* (1935)— i amb una investigació sobre els orígens de la Inquisició espanyola en el s XIV —*Zur Vorgeschichte der Spanischen Inquisition* (1941)—. Amb relació al lul·lisme, publicà *Lull und Eymerich* (1934) i *Significación religiosa de Mallorca en el siglo de la muerte del beato Ramon Llull* (1970). El 1960, participà en el I Congrés Internacional de Lul·lisme de Formentor. Fou membre de la Maioricensis Schola Lullistica, de l'Acadèmia d'Història de Madrid i de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. (ST)

VINROMÀ Possessió del terme de Muro, situada entre es Fiters, ses Punyaleres i Son Claret. Fou l'alqueria islàmica Banu Rumi. És documentada també amb les denominacions de Biniromà (1593) i Bin Romà (1640). Els s XVI-XVII, fou de la família Santmartí. El 1593, pertanyia a Lucrècia Puig Santmartí. Tenia cases i 144 quarterades de sementers. Era dedicada a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 359 ovelles. El bestiar de feina eren dos bous i dues egües. Fou del senyor Pere Antoni de Santmartí, de qui passà al senyor Ramon de Santmartí, que la tenia el 1640. Els s XVII-XVIII, fou propietat de la Companyia de Jesús. El 1759, pertanyia al Col·legi de Sant Martí de la Companyia de Jesús (Palma). Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia guardes de 103 ovelles, dotze bous, 86 porcs i sis egües. El bestiar de feina eren dues mules. Feia una renda anual de 225 lliures, 55 quarteres de blat, vuit capons, quatre gallines, vuit pollastres i una vedella. Quan els jesuïtes foren expulsats (1767) fou venuda. Els nous propietaris rasparen l'escut que hi havia sobre el portal amb el símbol de la Companyia de Jesús. El 1790, pertanyia a Jeroni Ribera Marquès. A mitjan s XIX, la possessió passà a esser pertinença de la família Alomar. El 1997, pertanyia a l'arquitecte Antoni Ignasi Alomar, que n'ha restaurat acuradament les cases. L'edifici és d'origen medieval, reformat el s XVII. No té celler ni tafona. Té 72 quarterades i s'hi localitzen deixes prehistòriques i diverses sitges excavades dins la roca, destinades a amagar collites o contraban. La casa pairal de Vinromà era un edifici gòtic situat al carrer de la Glòria, a la vila de Muro. (DF)

VINT, SES Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Serena, Son Pau, Son Catlar i Son Blai Mas. ■ Al terme de Sencelles, entre Son Creixell, Son Roig, Biniferri i Son Batle. (M)

VINT QUARTERADES, SES Terrenys del terme de Selva, estesos entre sa Vedelleta i sa Bisbal. (M)

VINYA *(Vitis vinifera)* Planta de la família de les vitàcies. Dita també cep i *parra* (←). Les formes conrades són ar-

↑ Vinya de Banyalbufar

bustives i varen sorgir a la zona propera a la mar Càspia, la mar Negra i el Caucas. Hi ha representacions que daten del 4000 aC i era coneguda a Mesopotàmia. Fou conrada per egipcis, hebreus, grecs i romans. En el s XX, el seu conreu és estès a quasi totes les regions de clima temperat. A Mallorca, hi ha un gran nombre de varietats cultivades. La medicina popular atribueix al decuit de les fulles propietats astringents, útil en hemorràgies i diarrees. Si és subespontània és coneguda com llambrusca. Els seus fruits constitueixen el raïm, del qual s'elaboren el *vi* (←) i altres begudes alcohòliques. Assecats, els seus fruits constitueixen les panses. Del raïm també s'elaboren sucs i melmelades. El conreu de la vinya probablement s'introduí a Mallorca arran de la conquesta romana (123 aC). En època islàmica (s X-XIII), és documentat, encara que no degué tenir un desenvolupament important perquè el seu producte no era vinificat. En canvi, les panses eren un element important de la dieta musulmana. Amb la conquesta catalana (1229) la vinya s'incrementà extraordinàriament. Aparegueren els vinyars, entesos com a concentracions denses i exclusives de vinyes amb la finalitat de produir vi. Probablement, la nova orientació agrària auspiciada pels conqueridors es va basar en bona part en aquest conreu, a més de l'olivera. Entre 1242 i 1279 s'han documentat 45 permisos per plantar vinyes, algunes de les quals tenien una gran extensió. En són exemples l'autorització donada el 1264 per l'infant Jaume per plantar una vinya al rafal Bibas Huaraxagid, de la Ciutat, d'una extensió de 4 jovades (45,44 ha), a causa de la seva esterilitat per al blat, o el concedit per Bernat de Cunill el 1266 per plantar vinya en un honor de 12 quarterades a la seva alqueria de Manacor. La vinya es va convertir, o almenys hi hagué seriosos intents, en un monocultiu de tipus colonial, a causa de la seva fàcil monetització. En conseqüència, a gairebé totes les comarques de Mallorca la vinya era un cultiu estès, com ho testimonia l'existència del delme corresponent. A la majoria de les cases hi havia un celler, fins i tot en cases petites i senzilles. També existia, si bé en una proporció menor, a llocs on posteriorment el seu conreu esdevengué escàs o nul, com a determinats indrets de la serra de Tramuntana. El cultiu solia esser-ne exclusiu però a vegades en unes mateixes terres coexistia la vinya amb figueres o safrà. De forma periòdica es dictaven mesures de protecció i així abunden al llarg de l'edat mitjana els bans contra el pastoreig a les vinyes i contra el robatori de raïms. En aquest sentit, existia l'ofici de vinyòvol (guardià de les vinyes). En el s XV una plaga va atacar les vinyes de Mallorca i n'ocasionà una gran minva. Aquest conreu desaparegué a molts de llocs, com el Vinyet, que posteriorment s'anomenà sa Vileta. El 1556, Carles I concedí una exempció d'imposts per deu anys per a la plantació de noves vinyes. Segons l'historiador Joan Baptista Binimelis (1593), els municipis on aquest conreu era més estès eren Llucmajor (284 ha) i Felanitx (177 ha). També hi havia vinya a Alcúdia, Binissalem, Campanet, Montuïri, Porreres, Santa Margalida, Santa Maria del Camí i Sineu. El conreu de la vinya es va estendre durant el s XVIII i el primer terç del s XIX. Afavorí aquesta expansió el fet que el 1802 s'atorgàs exempció d'imposts durant 20 anys a les vinyes que se sembrassin a partir de llavors. El 1818, ocupava una extensió total de 20.192 hectàrees. Els municipis on era més estès aquest conreu eren Felanitx (3.328 ha), Artà (2.669 ha), Porreres (1.998 ha), Binissalem (1.921 ha), Santanyí (1.311 ha), Sencelles (1.255 ha) i Llucmajor (1.224 ha). A partir de 1830, patí una certa crisi,

↓ Vinya del Pla

↑ Vinya de Son Porquer (Porreres)

agreujada per una plaga de pulgó *(Rhynchites betulei)*. La recuperació fou lenta i encara no s'havia completat quan aparegué (1851) la plaga de la cendrada *(Oidium tuckeri)*. Aquesta malaltia afectà principalment les vinyes de Banyalbufar i del nord-oest de l'Illa. L'extensió conrada es reduí momentàniament però la plaga fou combatuda eficaçment i la vinya morta va esser substituïda per vinya més resistent i productiva. El 1850-51, la productivitat de la vinya era baixa a la majoria de municipis de la serra de Tramuntana i del Raiguer i a Artà, Alcúdia, Capdepera, Llubí, Llucmajor, Maria de la Salut, Montuïri, Muro, Santa Eugènia i Santanyí. A molts d'aquests municipis predominava un tipus de vinya anomenada cavadora, que necessitava una gran intensitat de treball. La productivitat era mitjana a Campanet, Campos, Manacor, Palma, Santa Margalida, Santa Maria, Sencelles i Vilafranca de Bonany i era alta a Felanitx, Petra, Porreres, Sant Joan, Sineu i Son Servera. El 1860, hi havia 15.543 hectàrees i, en general, l'àrea conrada havia minvat en els municipis de la serra de Tramuntana i a la costa nord, i s'havia incrementat en el Pla. El 1875, l'àrea conrada havia augmentat moderadament i arribava a les 18.437 ha. A partir de llavors el conreu de la vinya experimentà un enorme creixement a causa de l'augment de la demanda francesa. La fil·loxera havia destruït les plantacions franceses i el 1882 se signà un tractat comercial entre França i Espanya que afavorí l'exportació dels vins espanyols. A Mallorca, es multiplicaren les plantacions de vinya en terrenys que abans eren ocupats per conreus de subsistència com els cereals i els llegums o bé eren erms. Aquesta expansió va tenir un caràcter especulatiu i es va donar més importància a la quantitat que a la qualitat. L'augment de la superfície vitícola afectà sobretot els municipis de Felanitx, Binissalem, Manacor, Sencelles i Llucmajor, que s'especialitzaren en aquest conreu. En canvi, l'expansió fou molt petita als municipis de la serra de Tramuntana, de les badies del nord-est i del llevant de Mallorca. En aquests termes, l'orografia, el predomini de la gran propietat i unes comunicacions difícils feren que el conreu de la vinya fos poc rendible. El 1891, hi havia 30.000 ha de vinya a Mallorca. L'auge de la vinya ha estat considerat una de les causes de l'augment de la petita propietat. Aquest fet ha estat constatat en els casos de Palma i Sant Joan. L'aparició de la *fil·loxera* (←) (1891) provocà la desaparició de tota la vinya de Mallorca, que motivà una forta crisi econòmica que afectà, sobretot, els jornalers i petits propietaris. Molts d'aquests pagesos varen haver d'emigrar, sobretot a les Antilles, l'Argentina i Algèria. La solució a la plaga de la fil·loxera fou replantar la vinya amb ceps americans. Malgrat això, a moltes zones de vinya se sembraren altres conreus, sobretot cereals i ametlers. La fil·loxera va posar en evidència la manca de previsió d'un sector que no estava preparat per competir en un mercat d'àmbit mundial. A més, el 1892, França imposà mesures aranzelàries que perjudicaven les exportacions mallorquines. Durant el primer terç del s XX hi va haver una lenta recuperació d'aquest conreu. El 1903, hi havia 3.350 ha, que passaren a 4.663 ha (1910), 8.574 (1922) i 8.760 (1929). Aquesta recuperació fou especialment important a Felanitx, com a resultat de la creació de l'*Estació Enològica* (←) (1910), que difongué tècniques de con-

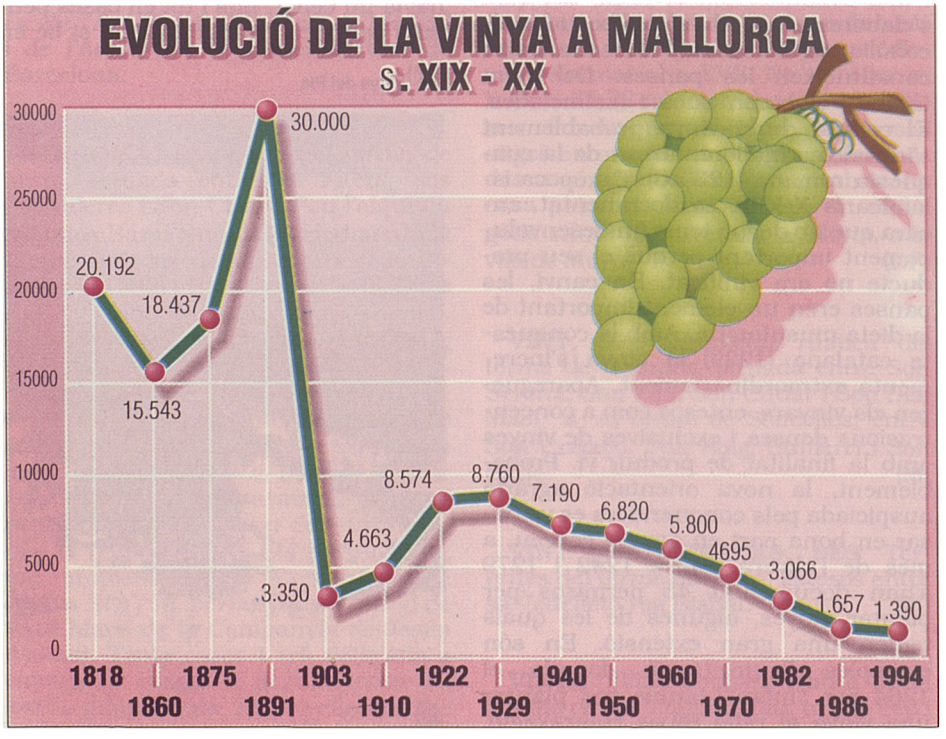

↑ Vinya (gravat del *Die Balearen*)

reu més científiques i impulsà la fundació del *Celler Cooperatiu de Felanitx* (←). El 1913, es creà a Palma la *Unió Balear de Viticultors* (←), que edità *El viticultor balear*. El 1944, els municipis amb més àrea conrada de vinya eren Felanitx (1400 ha), Sencelles (852 ha), Binissalem (657 ha), Inca (497 ha), Manacor (487 ha) i Santa Maria del Camí (390 ha). A partir dels anys quaranta s'inicià una lenta decadència d'aquest conreu. L'àrea total minvà i la vinya es concentrà en els municipis amb més tradició vitícola. S'ha passat d'un total de 7.190 ha de vinya (1940), a 6.820 (1950), 5.800 (1960) i 4.695 (1970). En els anys setanta la situació s'estabilitzà però en els vuitanta es va agreujar la crisi. Així, el 1982 hi havia 3.066 ha, que passaren a 1.657 ha (1986) i 1.390 ha (1994). En aquesta data hi havia 1.369 ha de secà i 21 de reguiu. La producció total fou de 6.988 tones, 782 de les quals es destinaren al consum en fresc i 5.524, a la transformació en vi. La crisi de la vinya ha estat causada per la decadència general de l'agricultura a Mallorca i, més en concret, per la manca de rendibilitat i per la gran competència que hi ha en aquest sector. Altres inconvenients d'aquest conreu són una excessiva parcel·lació i un elevat nombre de ceps per hectàrea, que dificulten la mecanització. A més, els ajuts de la Unió Europea per abandonar el cultiu han provocat la destrucció (1985-96) d'unes 1.000 ha d'aquest conreu. (AM/GE/JB)

VINYA, BASSA DE SA Al terme de Santanyí, dins la possessió del rafal des Porcs, situada entre es Rafalí, les cases de la possessió, Son Piris i es Pouàs. (M)

VINYA, COMA DE SA A la possessió de Muntanya del terme d'Escorca, situada entre la font Negra, Son Alzines, el comellar Fondo i la font de ses Falgueres. Hi ha restes de construccions talaiòtiques. (M)

VINYA, POU DE SA Al terme d'Inca. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el s XVIII. (M)

VINYA, PUNTA DE SA Indret de la costa del terme d'Alcúdia situat entre l'illa d'Alcanada i la platja dels Secs. (M)

VINYA, SA Propietat rústica del terme d'Alaró, situada al clot d'Almadrà, entre Son Ordines, sa Colomina i el turó de can Rafel. ■ Al terme d'Alcúdia, situada entre Vertaient, can Xanet, els Evols i les Tires. ■ Terrenys del terme d'Algaida, estesos entre sa Basseta, Son Cigala, Son Verdera i sa Tanca Rodona. ■ Al terme d'Andratx, estesos entre es Girgolar i sa Talaia. ■ Al terme de Calvià, entre la font dels Òbits, el puig de Migdia, la possessió de Galatzó i es Tramuntanal. ■ Al mateix terme, a la possessió de sa Porrassa, estesos entre Son Miralles, el puig de sa Morisca, el puig d'en Saragossa i la urbanització de Son Ferrer. ■ Al terme de Fornalutx, entre s'Enllevessat, sa Lleita, ses Cabanes i el bosc de Monnàber. ■ Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre Son Bosc, el pou des Lladres, el pou des Porquers i Son Vivot. ■ Al terme de Lloret de Vistalegre, entre Son Gacies, es Molí, Son Busquet i Peixerí. ■ Al terme de Lloseta, situada entre Son Togores, es Gorguet, can Pixa i can Groc. ■ Terrenys del terme de Llucmajor, a la possessió de Son Julià, estesos entre Son Genovoi, Son Noguera, el camí de s'Àguila i Bennoc. ■ Antic rafal del terme de Manacor. El 1703, pertanyia

↓ Sa Vinya (Algaida)

↑ Sa Vinya (Marratxí)

a Bàrbara Nadal Riera. Eren 10 quarterades de vinya, tancades de paret. Feia una renda anual de 125 lliures i 1 somada de raïms. A la vila de Manacor tenia un casal amb celler, cup, bótes congrenyades i premsa de fer vi. ■ Terrenys del mateix terme, estesos entre sa Carroja Vella, Son Naveta, Son Tovell Vell i sa Gruta Vella. ■ Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre Son Ametleret, can Ramonell, es Figueral i Son Verí. ■ Al mateix terme, situada entre Son Roca, Son Ferrà, Son Conill i Son Llebre Vell. ■ Antic hort del terme de Palma. Era situat al camí de Bunyola. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat que rebia de la tanda tretzena, dita es Figueral, a raó de dues hores cada vint dies, i de la tanda vint-i-vuitena, dita es Paborde, a raó d'una hora cada vint dies. El 1491, Margalida, muller de Gaspar Pont, el vengué a Simó Humbert. El 1499, Francesc Font de Roqueta el comprà als hereus de Simó Humbert. El 1716, pertanyia al senyor Francesc Desbrull i Font de Roqueta, de qui passà (1725) al seu fill, el senyor Francesc Desbrull Font de Roqueta i Sureda. El 1746, el vengué a Antoni Serra Maura, doctor en sagrada teologia i en ambdós drets. Aquest l'engrandí (1752) agregant-li Son Brui i sa Vela d'en Mulet. El 1784, passà a la seva muller Catalina Aina Bennàsser Martorell i, el 1798, l'heretà el fill d'ambdós, Miquel Serra Bennàsser, doctor en ambdós drets, que el cedí al seu germà, Bartomeu Serra Bennàsser, doctor en drets. A la seva mort (1837), passà al seu fill, Antoni Maria Serra Tous i, el 1868, al seu germà, el prevere Josep Serra Tous. ■ Propietat rústica del mateix terme, situada entre el molí des Dimonis, can Salí, can Coll i Son Cànaves. ■ Al mateix terme, situada entre Son Horrac, Son Bennàsser, Son Sant Joan Nou i sa Cabana. ■ Al mateix terme, entre Son Fuster, es Barranc Nou, can Marill i Son Peladí Nou. ■ Al mateix terme, situada entre Son Palouet, el pinaret d'en Trujillo, can Doctoret i Son Tous. ■ Antic rafal del mateix terme. Era situat prop del convent de Jesús i confrontava amb el camí i rafal de Son Gil, el torrent de sa Riera i Son Cotoner. Fou (1579-1623) dels Mir, família de ciutadans. El 1623, la senyora Elionor Mir el llegà al senyor Miquel Despuig. El 1707, el senyor Antoni Gual Despuig, capità de cavalls del regne de Mallorca, el vengué, per 1.100 lliures, al senyor Antoni de Berard. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. ■ Al mateix terme. El 1589, pertanyia al senyor Pere Espanyol, després de Pacs. Confrontava amb Son Bosca, Son Puigdorfila, Son Dureta, el camí d'Andratx, l'església dels Orfes i de Sant Magí, Son Riera i Son Hortal. Tenia cases, amb torre i celler, i l'edifici dit sa Casa Blanca d'en Vidal. Era dedicat a garroverars, vinya i a conreu de tapereres, cereals i lleguminoses. ■ Al mateix terme. Era situat prop del torrent de sa Riera i confrontava amb el bosquet del convent de Jesús. El 1699, pertanyia al negociant Francesc Jordi Martí Tarongí. Tenia cases i era dedicat a vinya i a conreu de cereals. Era també denominat el rafal Petit. Feia una renda anual de 50 lliures. ■ Terrenys de l'illa de Cabrera (Palma), estesos entre es Celler i ses Quatre Quarterades. ■ Al terme de Porreres, estesos entre es Pagos, Son Ramon, Sant Martí i Son Bou Vell. (DF/M)

↓ Sa Vinya (Palma)

VINYA DE BUNYOLÍ, SA Antic rafal del terme d'Esporles. Era una pertinença de la possessió de Bunyolí. El 1638, pertanyia a la senyora Isabel de Boixadors i de Rocaberti, comtessa de Savellà. Era arrendat a part de

↓ Sa Vinya (Palma)

Bunyoli i feia una renda anual de 120 lliures, dotze dotzenes de codonys, dues dotzenes de carabasses, dues parades de cebes, quatre dotzenes de taronges seques, dues dotzenes de taronges de Sant Jeroni i quatre dotzenes de taronges dolces. La possessió de Bunyoli li lliurava anualment 10 quintars de garroves, 1 mesura d'oli i un terç de fems. La possessió li donava, cada setmana, un dia d'aigua, generalment els dilluns. (DF)

VINYA DE L'ARDIACA, SA Antic rafal del terme de Palma. El 1637, el tenia el noble Joan Fortesa i era també denominat Son Fortesa. Confrontava amb el camí d'Esporles, Son Verí, el torrent de sa Riera, Son Andreu Joan, Son Martí, es Camp Roig, el molí de ses Covetes, i el travessava la síquia de na Bastera. Tenia cases, amb dos cellers. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Els Fortesa tenien la casa pairal a la parròquia de Sant Jaume, de Palma. El 1642, era de la senyora Catalina de Sales. Tenia grans cases. Era dedicat a figuerals, de les varietats bordissot i verdal, ametlerars i conreu de cereals i lleguminoses. Hi havia un hort, dedicat a producció d'alfals i hortalisses. Feia una renda anual de 240 lliures, 9 barcelles d'ametles i tres parades de cebes. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat. El 1651, pertanyia al noble Antoni de Sales, cavaller de l'orde de Calatrava. A les cases hi havia una capella, amb un oli de santa Magdalena. Tenia 4 quarterades de vinya. ■ Al mateix terme. El 1637, pertanyia a la senyora Catalina de Sales i Fortesa. Tenia grans cases i era dedicat a figuerals, ametlerars i vinya i a conreu de cereals. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat i un hort dedicat a la producció d'alfals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 240 lliures, 9 barcelles d'ametles i tres parades de cebes. (DF)

VINYA DEL PONT, LA Propietat rústica del terme de Pollença, situada entre can Vinent, Llenaire, ca na Valentina i can Canaveret. (M)

VINYA DELS FRARES Terrenys del terme de Pollença, entre can Suanet, Fontxica i cal Rei.

VINYA DEL SOCORS, SA Antic rafal del terme de Palma, que era situat al camí de Sóller. Era denominat també el rafal del Socors. Els s XVI-XIX, fou també denominat Son Gelabert. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda quarta, dita es Colomer, a raó de mitja hora cada vint dies, i de la tanda vint-i-novena, dita s'Estorina, a raó de dues hores cada vint dies. Fou cedit per Antoni Coll al convent de Nostra Senyora del Bon Socors que l'establí (1528) al mercader Mateu Gaspar Moranta. Els hereus d'aquest el renunciaren i tornà a l'esmentat convent que el tornà establir (1537) a Antoni Barceló. Aquest el desemparà (1542), el convent el recobrà i, finalment, el vengué al conrador Antoni Gelabert. El 1576, els seus fills, Antoni i Jaume Gelabert, se'l repartiren. El 1629, la néta d'Antoni, Aina Caldentei Gelabert tenia la meitat del rafal. El 1641, la tenia el seu nét, Bartomeu Ferrà Pol. El 1695, fou objecte d'una nova divisió. El 1713, una part del primitiu rafal era del notari Joan Antoni Campaner. L'altra part fou successivament de Sebastià Ferrà Nadal (1715), Bartomeu Ferrà Serra (1755), Sebastià Ferrà Far (1796), Bartomeu Ferrà Salvà (1810) i Joan Ferrà Aloi (1836). (DF)

↑ La Vinya del Pont (Pollença)

VINYA D'EN FONOLL, SA Antic rafal del terme de Palma. Confrontava amb Son Palou i es Pinaret. El 1702, pertanyia al prevere Bartomeu Joan, doctor en teologia i beneficiat a la Seu de Mallorca. Tenia cases, amb cup i premsa de vi. Amb 8 quarterades de sementers, era dedicat a vinya, ametlerars i a conreu de cereals. Tenia un hort, amb sínia i safareig, dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 155 lliures, 1 barcella de cendra de garbons cada mes, mitja quartera d'ametles seques, 1 somada de cebes i una dotzena de melons. El 1706, era del mateix propietari. Hi havia un hort, amb sínia i safareig, amb producció d'alfals, lleguminoses i hortalisses. El bestiar de feina eren tres mules. Feia una renda anual de 100 lliures, mitja quartera d'ametles seques, 1 barcella de cendra i l'amo havia de fer tres dietes de carro per al senyor. El 1775, era de Joan Galera, que hi féu plantar (1775-84) 500 ametlers. Feia una renda anual de 200 lliures. (DF)

VINYA DES CÓS, SA Antic rafal del terme de Binissalem. El 1668, pertanyia al senyor Tomàs Torrella. De 20 quarterades era dedicat quasi totalment a vinya, amb alguns sementers de cereals. Feia una renda anual de 200 lliures, 12 somades de vi i sis carretells de vi blanc per dir missa. Tenia casa, amb celler, al lloc des Pujol, dins la vila de Binissalem. (DF)

VINYA DES FRARES, SA Terrenys del terme de Llubí, estesos entre el torrent de Vinagrella, la partió amb Muro, s'Eremitori i s'Alqueria.

VINYA DES NOTARI, SA Antiga propietat rústica del terme d'Alaró, que era situada al lloc de Bànyols. El 1773, pertanyia a Pere Miquel Palou Maura, oficial de la Junta de Cabals Comuns. Tenia cases i era dedicada a

↑ Sa Vinyassa (Sant Llorenç des Cardassar)

vinya i a conreu de cereals i lleguminoses. Feia una renda anual de 24 lliures. (DF)

VINYALS, JOAN (Palma s XVI - 1640) Llibreter. Tenia la llibreria a la parròquia de Santa Eulàlia (Palma). Importà llibres de Castella i d'Itàlia i treballà en col·laboració amb l'impressor Pere Guasp. Es casà successivament amb Úrsula Ferrer i amb Antònia Verger. La seva filla i hereva Antònia Vinyals Ferrer (Palma 1611 - s XVII) no continuà el negoci de la llibreria. (DF)

VINYA NOVA, SA Indret de la costa del terme de Banyalbufar, situat entre la vinya de cas Doctor i sa Rabassa. (M)

VINYA NOVA, SA Terrenys del terme de Vilafranca de Bonany, estesos entre el torrent de Boscana, l'hort de Sant Martí, Alcúdia Arrom i can Bruno. (M)

VINYASSA, FONT DE SA Al terme d'Escorca, situada entre la font Amitgera, la roca Roja, el puig Roig i la font de s'Hort. (M)

VINYASSA, PUIG DE SA Al terme de Felanitx, de 249 m d'altitud, anomenat també puig des Xabec i puig Llarg, situat entre cas Saliner, Son Cabellut, s'Horta Vella i el puig Salvatge. ■ De 263 m d'altitud, s'integra a les serres de Llevant. Situat al terme de Felanitx, entre els puigs Salvatge, de na Guàrdia i d'en Rito. (M)

VINYASSA, SA Antiga propietat rústica del terme d'Algaida, que era situada al lloc de Pina. El 1569, Miquel Pou —Felip— la segregà de la possessió de Son Perot i la donà en establiment a Pere Jaume. El 1703, Miquel Bauçà Roca la vengué, per 110 lliures al prevere Joan Roca Garcies. Confrontava amb es Rafal, Son Barrera i Son Reus. Tenia 14 quarterades i era dedicada a conreu de cereals. ■ Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre la coma de s'Escala, es Bolcador de ses Egos, la possessió d'Albarca de sa Devesa i de sa Duaia. ■ Antic rafal del terme d'Estellencs. El 1646, pertanyia a Antoni Palmer —Hereu—. Tenia cases, amb tafona i casa de les dones. Era dedicat a olivars. Amb els olivars de sa Vinyeta, sa Coma d'en Cassà, sa Noguera i es Pedregar, feia una renda anual de 900 lliures. ■ Terrenys del terme de Manacor. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1402. ■ Antiga propietat rústica del terme de Mancor de la Vall. El 1863, pertanyia a Andreu Bertran. Eren 34 quarterades d'olivars, garroverars i garrigues. Confrontava amb el camí d'Inca, el camí de Selva, el torrent de Massanella, sa Corpetera, Meca, Son Picó i can Gallina. En feien part les terres dites sa Cova de Na Barquera, ses Micoves i ses Rotes. ■ Al terme de Muro. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1349. ■ Antic hort del terme de Palma. Era situat davant la porta Pintada, vora la creu del Virrei. Confrontava amb el camí d'Inca. Tenia dret d'aigua de la síquia de la Ciutat que rebia de la tanda setzena, dita sa Baralla, a raó de dues hores cada vint dies i, de la tanda dotzena, dita es Palmer, a raó de quatre hores cada vint dies. El 1666, pertanyia al senyor Mateu Gual. El 1672, era del senyor Francesc Sanglada Gual, cavaller de l'orde de Calatrava. Era dedicat a magranerars, parres, morers de fulla i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 64 lliures i sis dotzenes de magranes. El 1684, pertanyia al senyor Joan Gual Sanglada. Era meitat hort i meitat conreu de cereals. Feia una renda anual de 90 lliures, 24 cards, dotze melons i dotze síndries. El 1701, era de la senyora Maria Gual Moix. El 1730, era del noble Mateu Sanglada-Sureda Gual. El 1733, pertanyia al senyor Nicolau Amar de Montaner i Sanglada. A la seva mort (1738), passà al seu germà Josep Amar de Montaner i Sanglada, segon marquès del Reguer. A la seva mort (1775) passà al seu fill, el senyor Francesc Amar de Montaner Trullols Sureda-Sanglada, tercer marquès del Reguer i vescomte de Preixana, que el vengué (1823) a Pere Josep Capó Llinars. Tenia 4 quarterades i confrontava amb Son Campos i el camí Reial. Per llegítima passà a la seva germana, Paula Capó Llinars i a la seva mort (1865) fou heretat pel seu nebot Bartomeu Ferragut Frontera. El 1997, el carrer de sa Vinyassa recorda la ubicació de l'antic hort. ■ Propietat rústica de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Galianeta, sa Ferrissa, el pla de Menorca i Saumeta. ■ Al terme de Selva, situada entre sa Tanqueta, can Vallori, Son Caimari i ses Comes. ■ Terrenys del terme de Sencelles, estesos entre el pou Major, can Dobleta, Son Ramon i s'Albolló. ■ Propietat rústica del terme de Sóller, situada entre l'alqueria des Comte, sa Teulera i Biniaraix. (DF/M)

VINYASSES, LES Terrenys del terme de Muro, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1516. ■ Sort del terme de Santanyí, de l'existència de la qual hi ha notícies per documentació datada el 1401. (M)

VINYASSES, SES Terrenys del

terme de Selva, estesos entre el camí de Caimari a Mancor de la Vall, el camí de Massanella a Selva, el pla de sa Torrentera i Massanella. El 1863, eren una zona de vinyes, amb cases, d'on deriva la seva denominació. (DF)

VINYA TANCADA, SA Antic hort del terme de Palma. Era situat al camí de Manacor. El 1689, pertanyia a Joaquim Fillol Sastre, doctor en ambdós drets. Tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia de la tanda del Temple. Tenia cases i un gran safareig. Feia una renda anual de 341 lliures. El 1724, pertanyia al doctor Joaquim Fillol Sastre, consultor i jutge de béns confiscats del Sant Ofici de la Inquisició. Tenia cases i era dedicat a la producció de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 30 lliures, 1 somada de carabasses i 1 de cebes. (DF)

↑ Cala Vinyes (Calvià)

VINYA VELLA Propietat rústica del terme de Costitx, situada entre cas Cavaller, Son Tomaset i el pla de n'Amic. ■ Al terme de Deià, situada entre can Forcimany, can Boqueta, el torrent Major i el nucli urbà. ■ Al terme de Felanitx, situada entre ca sa Moreta, can Boteta, es Mitjà i Son Soleret Vell. ■ Terrenys del mateix terme, estesos entre can Crestall Son Ramon Vell, Son Rosselló i Son Torritx. ■ Al terme de Fornalutx, entre es Masroig, sa Lleita, el pla des Pins i s'Enllevessat. ■ Al terme de sa Pobla, estesos entres cas Manescalet, el rafal de Son Vivot, es Vilar de Talapí i ca l'Amo en Joan de ses Monges. ■ Antic rafal del terme de Sineu. El 1661, pertanyia a Joan Vallès i confrontava amb el camí d'Inca. Tenia cases i 10 quarterades de sementers. Era dedicat a vinya i a conreu de cereals. La casa pairal dels Vallès —de Vinyavella—, amb celler i molí de sang, era davant l'església parroquial de Sineu. (M)

VINYELA, LA Terrenys del terme de Santanyí, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1401. (M)

VINYES, CALA També anomenada cala de Salomó, situada a la costa del terme de Calvià, a la badia de Palma, entre Magaluf i cala Falcó. El 1962 Joan Alemany Vich en promogué la urbanització amb el nom de Badia de Palma. El procés urbanitzador es desenvolupà entre 1962 i 1964 a través de dos plans parcials. El 1996 ocupava una superfície aproximada de 85 ha i tenia una població de 270 habitants de dret. Hi predominen els habitatges unifamiliars i els plurifamiliars. El 1996, hi havia dos hotels, amb una capacitat total de 928 places, i un edifici d'apartaments turístics amb 50 places. Des de 1973 té aigua corrent i, en part, xarxa de clavegueram. Les aigües brutes són tractades des de 1971 a la depuradora de Santa Ponça. Hi ha l'Associació de veïns de la Badia de Palma (Cala Vinyes). (JMB)

VINYES, CAN Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre can Mollet, Son Gall, es Pagos i es Engolidors. (M)

VINYES, COLL DE SES De 925 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Situat al terme d'Escorca, entre el puig Major i el puig homònim. (M)

VINYES, PUIG DE SES De 1.105 m d'altitud, integrat a la serra de Tramuntana. Es troba al terme d'Escorca, entre el coll homònim i el pla d'Almallutx. (M)

VINYES, SES Terrenys del terme de Calvià, estesos entre el puig de na Groga, el puig des Pi de ses Creus, el puig de Vila-rasa i la coma de sa cova de sa Palla. ■ Propietat rústica del terme de Porreres, situada entre Son Oms Colomer, Son Jordi, el puig Redó i Son Masnou. ■ Casal i terrenys del terme de Santa Maria del Camí. El 1716, pertanyien al senyor Nicolau Conrado. Confrontaven amb can Conrado i el camí Reial. El casal tenia celler, amb devuit bótes congrenyades, deu de mena, nou portadores, tres carretells, dos alambins, una premsa i 1 quarterola. Feien una renda anual de 200 lliures, quatre portadores de penjolls i l'amo havia de fer-hi 600 murgons cada any i dur dues portadores de penjolls al convent de Sant Jeroni i un carretell de vi blanc, de missa, al col·legi de Monti-sion, ambdós de Palma. ■ Terrenys del terme de Selva, estesos entre el pont d'en Lleó i sa Fontassa. (DF/M)

VINYET, ES Terrenys del terme d'Andratx, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el s XVI. Són estesos entre Son Toni Petit, es Ravellar, Son Seguí i So na Gaiana. ■ Redol de cases del terme de Consell, també denominat es Molí. Se situa al llebeig del nucli urbà, entre es Pou, Masnou i can Pelat. Pren el nom de la propietat rústica homònima. Les cases que el formen són alineades al llarg de dos carrers, denominats des Vinyet i de la Visitació. ■ Propietat rústica del terme de Deià, situada entre Son Bujosa, sa Pedrissa, la cala de Deià i Son Bertran. ■ Terrenys del terme de Muro, de l'existència dels quals hi ha notícies per documentació datada el 1370. ■ Antic rafal del terme de Palma, que era situat al lloc des Vinyet, vora el convent de Jesús. El 1696, pertanyia al senyor Nicolau Rossinyol de Sagranada. Te-

↑ Redol de cases es Vinyet (Consell)

↑ Sa Vinyeta (Inca)

nia cases, amb una capella, on hi havia els retaules de Santa Anna, la Visitació i Crist a l'hort de Getsemaní. Era dedicat a garroverars, vinya i a conreu de cereals. ■ Terrenys del mateix terme, estesos entre Son Mòix Blanc, el camí dels Reis, Son Serra i Son Dameto de Dalt. ■ Al terme de sa Pobla, entre la sort Llarga, Son Boira, Son Poquet i can Guixa. ■ Al terme de Santa Eugènia, estesos entre l'hort de sa Torre, la garriga d'Amunt, can Desveri i Biniali. (DF/M)

VINYET, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Consell, també denominat d'en Nadal. Situat al carrer des Vinyet, del redol de cases del mateix nom, té la torre de pedra vista en bon estat de conservació, amb escala de caragol interior. La base és rectangular, amb tres naus paral·leles, i té una escala exterior d'accés a l'envelador. (BRa)

VINYET, RAFALS DES Antic conjunt de tres rafals que eren situats al lloc de Vinyet, vora l'oratori de Sant Magí, al terme de Palma. Eren els rafals denominats Son Boscà, Son Espanyol i Son Hortals. El 1719, pertanyia al senyor Antoni Fuster, abans de Sales, cavaller de l'orde de Calatrava. Cada rafal tenia cases pròpies i eren portats en règim d'amitgeria. Tenien, entre els tres, 61 quarterades de sementers. Eren dedicats a garroverars i a conreu de cereals. (DF)

VINYETA, LA Terrenys del terme de Pollença, estesos entre el torrent de Sant Jordi, can Cuec, can Jura i l'hort de les Tres Cames. (M)

VINYETA, SA Propietat rústica del terme d'Inca, situada entre can Rovell, ca los Carros i s'Hostalet. ■ Antic rafal del terme de Selva. Era situat al lloc de Binibona i confrontava amb la plaça i la font de Binibona. El 1656, pertanyia a Miquel Amer —Nofre—. El 1664, era de la seva filla Isabel Amer.

↓ Molí d'en Vinyet (Consell) (AAAMM)

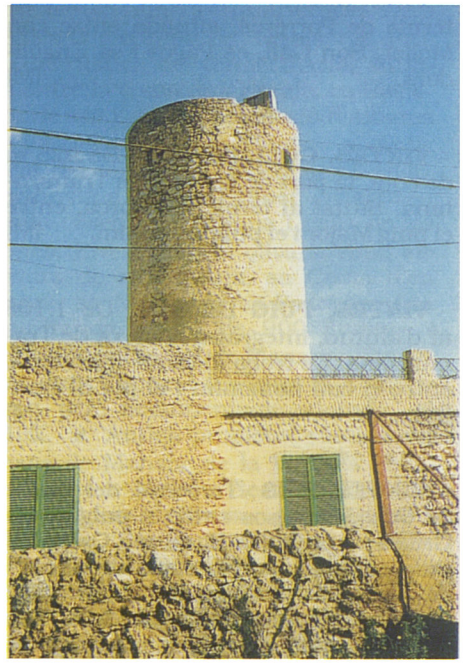

El 1703, el fill d'aquesta, el mariner Miquel Ros Amer, l'establí a Gabriel Morro —Mavet—. Tenia cases, amb una tafona destruïda. Era dedicat a olivars i a conreu de cereals. Era sots alou del senyor Guillem Abrí-Descatlar, cavaller de la Bossa d'Or. ■ Propietat rústica del terme de Valldemossa, situada entre el camí de na Llambies, el camp des Maltès, Son Moragues i Son Bauçà. (DF/M)

VINYET DE CAN RIBES Propietat rústica del terme de Consell, situada entre Son Colom, ses Dotze i Son Borràs. N'és propietària l'empresa Germans Ribas, SA. Amb una superfície de 29,07 ha, és dedicada al cultiu de la vinya, la producció de la qual és comercialitzada amb el nom d'Hereus de Ribas.

VINYET D'EN JORDI Terrenys del terme de Consell, estesos entre Son Pontiró, Son Mas i can Gasparet.

VINYET D'EN CANALS, ES Terrenys del terme de Llucmajor, estesos del camí de Llucmajor a l'oratori de Gràcia. Són documentats el 1728. (DF)

VINYET D'EN GARÍ Propietat rústica del terme de Llucmajor, anomenada també Vinyet del Puig. És documentada el 1517, quan Bernat Cardell la llegà al seu fill Miquel.

VINYET D'EN JORDI Terrenys del terme de Consell, situats entre Son Pontiró, Son Mas i can Gasparet.

VINYETES, SES Terrenys del terme d'Alaró, situats al migjorn del nucli urbà, entre es Camp Roig i Bànyols. (M)

VINYET VELL, ES Terrenys del terme de Campos, situats entre el nucli urbà, la Rambla i l'hort d'en Joan Xorc. (M)

VINYOL, CAS Propietat rústica del terme de Palma, situada entre Son Gallardó, Son Gallard, Son Agre i sa Tàpia Vella. (M)

VINYOLA, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre Son Cotxer, l'hort d'en Murtó, l'hort d'en Serra i Son Fadrí. (M)

VINYOLA, SA Propietat rústica del terme de Binissalem, situada entre es Rasquell, Rubines, can Bacó i es Pinaret. ■ Possessió del terme de Campos, situada entre Son Pau, Son Andreu, sa Vinyoleta i Son Pere Jaia. El 1647, fou dividida entre Rafel i Guillem Mas —de sa Vinyola—. Confrontava amb es Llobets, la ribera de la mar, Son Catlar, la marina d'en Mas i Son Artigues. Tenia cases, amb torre i molí de sang. Era dedicada a conreu de cereals. Hi havia ramaderia ovina, porquina i cabrum. Els Mas —de sa Vinyola— tenien la casa pairal al carrer Major, de la vila de Campos. El 1686, pertanyia a l'heretat de Guillem Mas —de sa Vinyola—. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Feia una renda anual de 128 lliures, 14 quarteres de blat, 2 de xeixa, 5 d'ordi, cinc carretades de llenya, dos porcs, tres anyells i mig quintar de formatge. Dins la possessió hi havia les rotes denominades de na Gregòria i de na Ferrera. El 1768, pertanyia a l'honor Bartomeu Mas. A les cases hi havia bótes congrenyades i tenia una zona de vinya. Hi havia guardes de 131 ovelles, 112 cabres, tretze porcs i nombrós aviram. Els s XIX-XX fou establerta. (DF)

↓ Sa Vinyola (Binissalem)

↑ Sa Vinyola (Campos)

VINYOLES, JOAN (Mallorca s XVII) Religiós. Ingressà a la cartoixa de Valldemossa, d'on fou nomenat prior. És autor de *Sermones varios*, la majoria dels quals són en català.

VINYOLETA, SA Possessió del terme de Campos, situada entre sa Vinyola, Son Andreu, ses Sitjoles i sa Sorda. Sorgí, a mitjan s XVII, quan fou dividida la possessió de sa Vinyola. El 1658, era denominada sa Vinyola Petita i s'hi edificaven les cases, amb molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Tenia un apiari amb dotze cases d'abelles i a les cases hi havia carabasses per agafar eixams d'abelles. El 1688, pertanyia a Guillem Mas. Feia una renda anual de 85 lliures, 20 quarteres de blat, 6 d'ordi i 2 de civada. (DF)

VINYONS, ES Terrenys del terme de Sencelles, situats entre Son Sant Joan i ses Solades. (M)

VINYOTA, CAN Propietat rústica del terme d'Andratx, situada entre can Pere Tem, ca na Lluïsa i el puig de les Planes d'en Verd. (M)

VINYOTA, LA Terrenys del terme de Pollença, estesos entre can Llobera, Son Grua i can Serra. (M)

VINYOTA, SA Propietat rústica del terme d'Alaró, situada entre Son Antelm, el puig des Picó, Son Palou i Son Cocó Vell. ■ Al terme de Binissalem, situada entre Biniagual, Son Espanya, can Pateró i Son Roig. ■ Al terme de Llubí, entre can Llarg, el torrent de Vinagrella, Son Jordi i ses Lletreres. ■ Terrenys del terme de Selva, estesos entre l'hort d'en Coll i la tanca des Brau. (M)

VINYÒVOL, CAS Propietat rústica del terme de Banyalbufar, situada entre Son Creus, Son Bunyola i Son Balaguer. (M)

VIOLA, SON Propietat rústica del terme de Santa Margalida, situada

↑ Viola de bosc *(Viola alba)*

↑ Viola de tardor *(Viola arborescens)*

entre Alcudiola, Son Vadó, sa Boleda i sa Barrera. (M)

VIOLA DE BOSC *(Viola alba)* Planta herbàcia de la família de les violàcies. Fa de 5 a 15 cm i té el rizoma llenyós, curt, amb cicatrius foliars molt visibles i estolons llargs i prims. Les fulles són en forma de roseta a la base, llargament peciolades, ovatocordiformes, fosques, a vegades piloses, amb marge sovint recte o lleugerament còncau. Les estípules són linears i lanceolades, agudes, de 7-22 mm i fimbriades. Fa unes flors d'1,5-2 cm, de color violeta o blau, amb pedunncle de 4-6 cm, bracteolat part damunt mitjan llargària. Els sèpals són obtusos i la càpsula, subglobosa i pilosa. Floreix de gener a març. Viu principalment a alzinars i a la garriga de muntanya, des del nivell de la mar fins a 1.450 m. La medicina popular li atribueix propietats expectorants i purgatives. Així mateix, la tintura de la planta fresca és usada per calmar l'otitis i certes afeccions dels ulls. **Viola de camp** *(Viola arvensis)* Planta anual de la mateixa família que l'anterior. Fa de 15-40 cm i és molt variable, ramificada i amb alguns pèls curts. Les fulles són oblongues i espatulades, amb estípules pinnatolobulades i amb el lòbul final oblong. Les bràctees se situen al terç superior del pedunncle. Les flors fan de 0,8-1,5 cm i tenen el pètal inferior de color crema o groc i els altres, crema o blau. Floreix d'abril a juny. Es tracta d'una planta adventícia, que viu al camp i a les voreres del camí. La medicina popular la utilitza com a diürètic, expectorant, depurador i laxant. **Viola de roca** *(Viola jaubertiana)* Planta rupícola de la mateixa família que les anteriors. Fa de 5-15 cm i té el rizoma curt, gruixat i llenyós i els estolons forts. Les fulles tenen forma de roseta a la base i són coriàcies, cordatotriangulars, glabres i de color fosc i brillant; de vegades, són piloses, amb pecíol de 5-20 cm, amb marge crenatodentat, amb el sinus de la base molt obert. Presenta estípules lanceolades, de 10-15 mm i fimbriades glandulars. Les flors són grosses (1,5-2 cm), de color violeta o blau i inodores. Té els sèpals subaguts i la càpsula glabra. Floreix de març a abril. És endèmica de Mallorca i es fa als torrents de muntanya i sobre penyals ombrívols, des dels 100 als 1.300 m. És una espècie protegida per la llei. **Viola de tardor** *(Viola arborescens)* Planta de la mateixa família que les anteriors. Fa de 7-20 cm i té la tija llenyosa, pubescent, ramificada i ascendent. Les estípules (3-8 mm) són linears lanceolades, enteres o amb apèndixs estrets a la base. Té les flors axil·lars, d'1-1,5 cm, de color blau o blanquinós i llargament pedunculades. Presenta sèpals aguts, de 4-7 mm, i pètals de color blau cel, de 7-10 mm. L'esperó es curt (4 mm), corbat i rom i la càpsula, glabra. Floreix d'agost a gener. Habita principalment a la garriga i als pinars, des del nivell de la mar fins a 900 m. (GA)

↓ Viola de roca *(Viola jaubertiana)*

VIOLANT, EL Embarcació del tipus navili. Propietat del genovès Giovanni Battista de Gregorio, era dedicada a transport de mercaderies a la Mediterrània occidental. El 1716, arribà a Palma, comandat pel capità francès Jean-Battiste Amel. El marquès de Lede, governador del regne de Mallorca en nom de Felip V, prepara una importació de 6.000 faneques de blat per proveir Mallorca i les tropes borbòniques que s'hi havien estacionat. Dins aquesta operació, autoritzà «El Violant» a anar a Cartagena a carregar mil faneques de blat. Fou fiador de l'operació el genovès Domenico Guastavino. (DF)

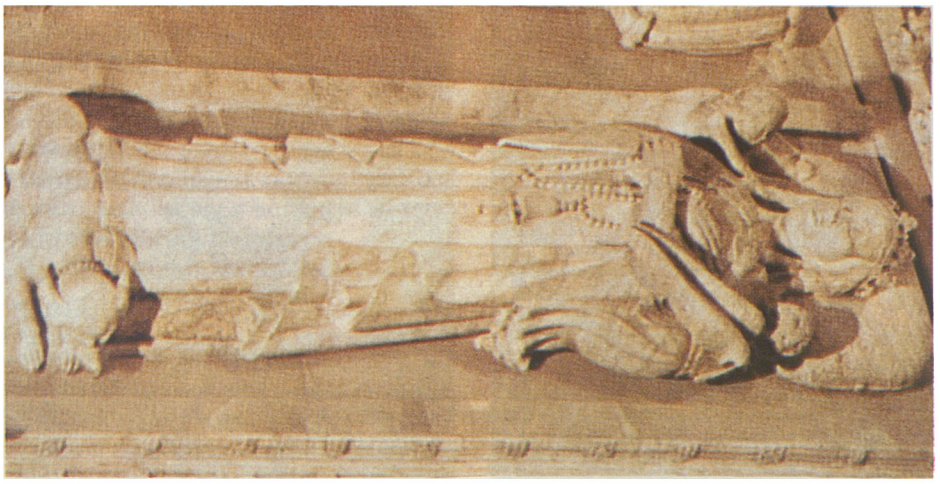

↑ Tomba de Violant de Bar (monestir de Poblet)

VIOLANT DE BAR (~1365 - Barcelona 1431) Reina de la Corona d'Aragó. Segona muller del rei Joan I. Era filla de Robert, duc de Bar, i d'una germana de Carles V de França. Aquest ia dotà amb 100.000 florins i l'oferí en matrimoni al princep Joan, duc de Girona i hereu de Pere el *Cerimoniós*. El casament es dugué a terme a Perpinyà el 1380. Va venir a Mallorca amb tota la Cort l'estiu de 1395, per fugir d'una pesta, i es va instal·lar al castell de Bellver. (GEM/BF)

VIOLANT DE VILARAGUT (? s XIV) Reina de Mallorca. Filla del noble Berenguer de Vilaragut i de Sança. Segona esposa de Jaume III. Es casà amb el monarca mallorquí el 1347, després d'haver-ne estat amistançada. Aportà un dot de 15.000 florins d'or, que el seu espòs havia de dedicar a la recuperació de la corona perduda. D'aquest matrimoni nasqué una filla, Esclarmonda. El 1349, acompanyà Jaume III en l'expedició per intentar reconquerir Mallorca. Després de la mort del rei mallorquí, el 25 d'octubre fou empresonada amb altres participants en l'empresa al castell de Bellver, on romangué fins al 23 de desembre. En aquesta data, per manament de Pere el *Cerimoniós*, fou conduïda a València i hi va esser reclosa, al convent de Santa Clara. En principi s'especulà sobre un possible processament sota l'acusació, entre altres coses, de la mort de la primera esposa del rei mallorquí, Constança. El 1350, Pere el *Cerimoniós* la declarà lliure de qualsevol causa i li concedí plena llibertat de moviments dins el convent. El 1353, fou alliberada definitivament de la reclusió, cosa que li permeté poc temps després casar-se amb un membre de la cort reial francesa, Ot de Brunswick-Grübenhaugen, príncep de Tàrent. A més, el rei de França li féu donació d'un castell prop de Montpeller, amb una renda de 500 lliures, que després augmentà fins a 1.000. El papa Urbà V la va recomanar a la cort francesa. Visità Carles V a París i rebé la consideració general. Probablement, és l'autora del poema amorós signat per una 'reina de Mallorca' que tradicionalment s'havia atribuït a Constança d'Aragó, la primera esposa del rei mallorquí. Té dedicat un carrer a Palma. (BF/GE)

VIOLANT D'HONGRIA (Hongria ~1216 - Osca 1251) Reina de la Corona d'Aragó. Segona muller de Jaume I. Era filla de la princesa bizantina Violant i del rei Andreu II d'Hongria. El desig que tots els seus fills mascles tenguessin assegurat un bon lloc de govern fou causa dels nombrosos testaments de Jaume I. Del seu matrimoni amb aquest monarca varen néixer nou fills: Violant, que es casà amb Alfons X de Castella; Constança, que fou muller de l'infant Manuel de Castella; Elisabet, casada amb Felip III de França; Pere, el futur rei conegut com el *Gran*, hereu de Catalunya, Aragó i València; Jaume, el futur Jaume II de Mallorca; Ferran, que morí infant; Sança, que morí a Terra Santa; Maria, que morí fadrina, i Sanç, futur arquebisbe de Toledo.

VIOLAR, COLL DES Al terme d'Alcúdia, prop de les caletes del cap des Pinar. És documentat el 1558. (M)

VIOLAR, COVA DES Al terme d'Alcúdia, situada prop de les caletes del cap des Pinar. S'hi han trobat restes humanes. (M)

VIOLAR, ES Terrenys del terme de Santa Eugènia, situats entre ses Mosqueretes, Son Ventura, Son Tano i can Terrades. (M)

VIOLARI, ES Terrenys del terme de Santanyí, situats al llogaret des Llombards, entre ses Deu, es Goret Vell, el camp d'en Torrella i Son Amer. Hi ha una construcció talaiòtica amb portal adovellat. (M)

VIOLER BLANC *(Matthiola incana)* Planta herbàcia perenne, de la família de les brassicàcies. Fa entre 10 i 80 cm i és tomentosa, blanquinosa, erecta, ramificada, llenyosa a la base i amb cicatrius de les fulles caigudes a la part inferior. Les fulles són oblongues, enteres, obtuses, atenuades i amb pecíol curt i, generalment, s'aglomeren en forma de roseta a la part superior de les tiges. Les flors són flairoses, de color porpra, vermell o blanc. Presenta sèpals de 13 a 14 mm i pètals de 2 a 3 cm. El fruit (4,5-16 cm) és erectopatent, pilós i amb tres apèndixs apicals curts. Floreix d'abril a juliol. És una planta ruderal i subespontània. **Violer bord** *(Matthiola parviflora)* Planta herbàcia anual o bianual, de la mateixa família que l'anterior. Fa entre 10 i 20 cm i és llenyosa a la base, ramificada, tomentosa i de color verd grisenc. Presenta fulles inferiors en forma de roseta a la base, oblongues, sinuatodentades o dividides, de 2,5 a 7 cm. Les flors són violàcies, porprades o terroses, amb pètals de 6 a 12 mm i sèpals de 4 a 6 m. El fruit (2,5 a 7 cm) té

↓ Violer groc (Cheiranthus cheiri)

↑ Violer marí (*Matthiola sinuata*)

↑ Violer trist (*Matthiola fruticulosa*)

banyetes apicals dretes i divergents. Floreix de febrer a maig. És una planta molt escassa, que habita vora la mar, als voltants de Palma. **Violer de maó** *(Malcomia maritima)* Planta herbàcia anual de la mateixa família que l'anterior. Pot fer entre 10 i 40 cm i és erecta, ramificada, d'un color verd cendrós. Té una fina pubescència de pèls aplicats a la tija amb 2-4 radis. Les fulles, d'1-2,5 cm, són atenuades en un pecíol llarg 1-3 cm, ovals o oblongues, senceres o dentades. Les flors són grosses, rosades o violetes, amb sèpals de 6 a 10 mm i pètals de 12 a 25 mm. Els fruits poden fer entre 4,5 i 8 cm, pubescents, amb estil de 2 a 5 mm, persistent i cònic. Floreix entre els mesos de març i juny. És subespontània i s'empra en jardineria. **Violer groc** *(Cheiranthus cheiri)* Planta herbàcia de la mateixa família que l'anterior. Fa de 50 a 90 cm i és sufruticosa, amb indument format per pèls naviculars. Les tiges són erectes i folioses i les fulles inferiors, oblongo-lanceolades, enteres i agudes; amb cicatrius de les fulles caigudes a la tija. Les flors són oloroses, de 5 cm, grogues. Els pedicels fan de 5 a 15 mm, els sèpals de 9 a 11 i els pètals de 15 a 25. El fruit és comprimit, tetragonal, erecte, de 25 a 75 mm, amb les valves uninèrvies, amb l'estigma de 2 a 3 mm i amb els lòbuls divergents. Floreix entre els mesos de gener a juny. És subespontània i també emprada en jardineria. **Violer marí** *(Matthiola sinuata)* Planta biennal de la mateixa família que les anteriors. Fa de 10 a 60 cm i és tomentosa, blanquinosa, llenyosa a la base, glandulosa, amb tiges dretes i ramificades. Les fulles inferiors són oblongodentades, pinnatífides o enteres, en forma de roseta a la base i aplicades a terra i, les superiors, senceres. Els raïms tenen de 4 a 12 flors flairoses i de color porpra, amb sèpals de 8 a 12 mm i pètals de 17 a 25 mm. El fruit (5 a 15 cm) és erectopatent, amb glàndules grosses negres o grogues. Floreix d'abril a setembre. Viu vora la costa i als arenals. **Violer trist** *(Matthiola fruticulosa)* Planta herbàcia de la mateixa família que l'anterior. Fa de 50 a 60 cm i és sufruticosa, amb rosetes foliars estèrils. És llenyosa a la base, ramificada, tomentosa i blanquinosa. Les fulles són estretes, d'1 a 3 mm d'amplària, senceres o dividides, poc pubescents i piloses. Els raïms són laxes, de 5 a 20 flors, flairoses a la nit i de color groc, vermell, porpra i violeta. Els sèpals fan de 6 a 12 mm i els pètals, oblongs i ondulats, de 12 a 28 mm. El fruit, de 2,5 a 14 cm, és erecte, amb l'apèndix apical poc desenvolupat. Floreix entre els mesos de maig i juny. És usada en jardineria. (GA)

VIOLETA, CA NA Terrenys del terme d'Inca, situats entre la vinya de s'Hereu, es Mestrà i Son Bià. (M)

VIOLETA, LA Setmanari publicat a Palma des del febrer a l'abril de 1858. Se subtitulava *Semanario de literatura, teatros y modas* i s'editava a la impremta de la viuda de Villalonga. Es redactava en castellà. En sortiren dotze números, els quatre primers de quatre pàgines i la resta, de vuit.

VIOLETA DE PENYAL *(Hippocrepis balearica)* Planta herbàcia perenne, de la família de les fabàcies. Fa de 40-60 cm i és llenyosa, amb tiges flexuoses, glauca i molt ramificada. Té les fulles imparipinnades, amb 5-10 parell de folíols oblongolinears, el més gran dels quals fa menys de 3 mm d'amplada i és linear o oblong. Les flors són grosses (10-15 mm), grogues

↓ Violeta de penyal (*Hippocrepis balearica*)

i oloroses i el fruit és de 15-45 mm. Floreix de gener a maig. És una planta rupícola, endèmica de Mallorca, que viu des del nivell de la mar fins a 1.450 m. (GA)

VIOLÍ, CAN Propietat rústica del terme d'Artà, situada entre cas Jutge, ses Eres, Bellpuig i can Ferrer. (M)

VIOLÍ, SON Terrenys del terme d'Artà, situats entre can Peix, cas Taverner, Son Mascaró i sa Coassa. A la costa hi ha l'indret denominat el xaragall de Son Violí. ■ Propietat rústica del terme de Manacor, situada entre Son Ameret, can Mamella, Son Artigues i Son Figuera. (M)

VIOLÓN, EL Setmanari satíric publicat a Palma entre el setembre de 1879 i el març de 1880. Se subtitulava *Instrument impolitich, desilustrad, tocat á cuatre mans y en dos tons, per una colla de músichs aficionats* i n'era director Miquel Bibiloni Corró. En sortiren 25 números, de redacció bilingüe, en castellà i en català dialectal, editats a la impremta de Bartomeu Rotger. Tenia l'administració al carrer del Call.

VIQUET, MOLÍ D'EN Molí de vent, fariner, del terme de Campos, situat al camí de Son Xorc. És documentat el 1846. La base-habitatge és de planta quadrada amb volta de canó. Té una escala exterior d'accés a l'envelador.

↓ Molí d'en Viquet (Campos) (AAAMM)

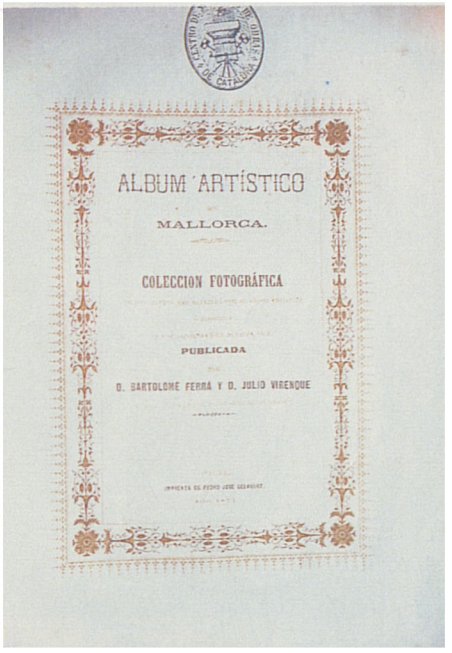

↑ Obra de Jules Virenque

La torre és de volum cilíndric, ampla i baixa. (BRa)

VIRENQUE CHASTAIN, JULES PHILIPPE (Montpeller, França 1826 - Palma 1876) Fotògraf, pintor i escenògraf. Devers 1852, fixà la residència a Mallorca. Obrí un estudi fotogràfic a la costa de can Muntaner, de Palma. L'octubre de 1855, féu l'escenografia per a la representació de l'òpera *Il Trovatore*, de Guiseppe Verdi, en una sala del Círculo Mallorquín. El 1867, féu, a l'Ateneu Balear de Palma, una demostració pública de l'aplicació de la il·luminació artificial —amb làmpades de magnesi— a la fotografia. El 1869, fotografià per primera vegada l'altar major de la Seu de Mallorca. Es consolidà com a retratista i el 1871 feia retrats que imitaven la porcellana, tècnica aleshores desconeguda a l'Illa. Sota la seva direcció, es feren les 50 fotografies que il·lustren el primer tom de l'*Álbum Artístico de Mallorca* (1873), amb text de Bartomeu Ferrà Perelló. Com a pintor, és autor de *La mort de Jaume III*, obra guardonada (1865) amb la medalla d'or de l'Ateneu Balear, d'un *Sant Roc*, que donà (1866) a l'església parroquial de Valldemossa, i del retrat hipotètic de Joan Crespí, per a l'Ajuntament de Palma. També féu petits quadres de gènere i de composicions històriques. Exposà a diverses localitats de França i de Mallorca. El 1871, fou nomenat membre de l'Acadèmia de Belles Arts de Palma. Part del seu arxiu passà a la Societat Arqueològica Lul·liana. (AnM/AS)

↑ Virot *(Calonectris diomedea)*

VIRGILI, CALA A la costa del terme de Manacor, situada entre cala Magraner i la punta de ses Penyes Altes.

VIROT *(Calonectris diomedea)* Ocell marí de la família dels procel·làrids i de l'ordre dels procel·lariformes. Fa devers 48 cm de longitud. Les parts superiors són de color marró grisós i les inferiors, blanques. La coa acaba lleugerament en punta. Viu a la mar. Només vola sobre terra per criar, generalment a illots, on forma colònies a vegades molt nombroses. Sol veure's seguint els vaixells de pesca, sempre volant damunt les ones, a molt poca altura. Menja peix i deixalles flotants i pot capbussar-se per pescar, encara que no és bon bussejador. És silenciós, excepte quan, de nit, entra a la colònia emetent crits. Al començament de maig, pon un sol ou dins un cau o davall pedres, que és covat pel mascle i la femella. El poll neix al juny i vola al final d'agost. A Mallorca, hi crien devers 300 parelles, la majoria als illots de Cabrera. Els virots de les Balears passen l'hivern probablement a l'Atlàntic, a les aigües del banc saharià, tenint en compte els individus anellats que s'han trobat. (JSA)

VIRREI Magistratura unipersonal que representava el rei a l'antic regne de Mallorca, és a dir, en el territori de les Balears. Aquest càrrec fou propi de l'administració territorial de la Corona d'Aragó des de l'organització de les

↑ Virrei presidint l'enterrament de Ramon Llull

reials audiències (1571) fins als decrets de Nova Planta (1715). Tenia el caràcter d'*alter ego* del monarca i en conseqüència posseïa de forma delegada la suprema potestat judicial i presidia la *Reial Audiència de Mallorca* (←). En les causes de quantia superior a tres mil lliures mallorquines es podia apel·lar al Consell d'Aragó. També tenia la potestat administrativa o de govern i tenia cura de l'ordre públic i de la persecució del bandidatge. A més, tenia la potestat reglamentària i fins i tot legislativa i podia dictar o confirmar ordinacions. Les seves crides o edictes havien d'esser ratificats en alguns casos pel monarca i sempre havien d'esser examinats pels jurats del regne per si es vulneraven els furs, cosa que s'anomenava trencament de franquesa. En l'àmbit militar, era el capità general o cap suprem de les forces armades que defensaven les Balears. Presidia el Consell de Guerra i la Junta de Fortificació i els jurats dels municipis de les capitals illenques havien de posar a la seva disposició les milícies municipals i l'armament, com també la guàrdia personal necessària. Com a capità general era president de l'anomenada Cúria de Capitania General, encarregada d'administrar justícia civil i militar sobre els oficials i la gent de guerra i sobre totes les causes de cors en primera instància. En alguns casos, es podia apel·lar al Consell d'Aragó. En l'àmbit civil era el cap de l'Administració de la Corona i, en conseqüència, de tots els oficials reials, inclosos els governadors de Menorca i d'Eivissa. Tenia amplis poders de tutela i control de l'Administració municipal. A la segona meitat del s XVII fins i tot va tenir una notable capacitat per controlar el Gran i General Consell perquè era necessària la seva autorització per donar força executiva a les resolucions d'aquesta assemblea. Residia a Palma, en el palau de l'Almudaina. Era preceptiu que recorregués Mallorca amb el seu assessor i el seu seguici. Tenia els tractaments d'Amat, Honrat i Venerable. El primer virrei de Mallorca, en substitució de les antigues magistratures de *lloctinent* (←) i *governador* (←), fou Miquel de Montcada (1575). Fou designat per Felip II per presidir la Reial Audiència de Mallorca creada el 1571. Aquest càrrec solia esser triennal, de designació directa del monarca i havia de correspondre a naturals de la Corona d'Aragó, exclosos aragonesos i rossellonesos, segons privilegis no sempre respectats. Entre 1575 i 1715 se succeïren més de trenta virreis, dels quals únicament sis foren mallorquins. A partir dels *decrets de Nova Planta* (←), aquesta magistratura fou substituïda per un comandant general, aviat anomenat *capità general* (←). Aquest nou càrrec representà a les Balears el cap d'Estat i presidí la Reial Audiència fins que, a l'inici del s XIX, en el context d'un estat constitucional, s'aplicà el sistema de divisió de poders. Llavors, en l'àmbit civil, aparegué el càrrec de cap polític, després substituït pel governador civil, i les audiències reduïren les seves competències a l'àmbit exclusivament judicial. (RP)

VISC *(Viscum album)* Planta dioica de la família de les lorantàcies. És de color verd pàl·lid i té les tiges articulades, fràgils, de to verd groc i d'una mida màxima d'1 m. Es ramifica en forma de forca, amb branques que pengen. Les fulles fan de 2 a 8 cm i, generalment, són oposades, oblongues, assegudes, gruixades i coriàcies. Té les flors grogues i el fruit, que és en forma de pera, fa de 6 a 10 mm i és de carn viscosa, translúcid i tòxic. Floreix de març a juliol. És una planta paràsita de pins i de fruiters, principalment. Se n'extreu una matèria aferradissa que és emprada per untar vímets, joncs i altres estris per caçar ocells. (GA)

VISCA, SON Antic rafal del terme de Palma, que era situat prop de la creu de Sóller, confrontat amb el camí reial de Sóller, Son Sales, Son Gener, So na Bordils i la síquia de ses Set Aigües. El 1585, pertanyia al senyor Antoni Visca, de la família del qual prengué el nom. Tenia cases, cremades i ruïnoses, amb torre i celler. Hi havia un hort, amb font pròpia, dedicat a tarongers, albercoquers, murteres veres, magraners, morers de fulla, parres i altres fruiters, tot en estat d'abandonament. N'eren pertinences es Camp Sec (3 quarterades) i el rafal d'en Visca (14 quarterades). (DF)

VISCONTI Família noble d'origen milanès. També són anomenats Bisconti. S'instal·là a Palma a l'inici del s XVIII amb una riquesa valorada en 20.000 pesos. El seu primer representant a Mallorca fou Joan Visconti Birreta (mort a Palma el 1751), que es casà amb Josepa Capurro. El seu fill Antoni (Palma 1722 - 1797), fou capità d'una companyia de milícies. Joan Baptista Visconti fou amo de Canet i So na Jaume. Un altre descendent, Antoni Visconti, morí el 1814. La família patí un fort declivi econòmic i s'instal·là a Deià. El 1997, a Mallorca, només hi havia descendència indirecta d'aquesta família. (JGT)

→ Escut de la família Visconti

↑ Son Viscós (Valldemossa)

VISCÓS, SON Possessió del terme de Valldemossa, situada al sud del nucli urbà. El 1668, pertanyia al noble Mateu Gual Sanglada, cavaller de l'orde de Calatrava. Tenia cases, dos molins d'aigua, fariners, i un hort amb pomeres, pereres hivernenques, pruneres, avellaners, murteres veres i nesplers. Feia una renda anual de 110 lliures. El 1674, era del senyor Francesc Sanglada, cavaller de l'orde d'Alcàntara. Feia una renda anual de 110 lliures i dos coves de pomes. El 1720, pertanyia al noble Mateu Sanglada-Sureda Gual, familiar de sa Majestat i cavaller de la Clau Daurada. El 1728, passà a la seva filla, la senyora Maria Sanglada-Sureda Gual, esposa del noble català Antoni Meca Cardona, marquès de Ciutadilla (Urgell). El 1730, feia una renda anual de 130 lliures. El 1743, era del senyor Francesc Amar Muntaner, de l'orde de Calatrava, marquès del Reguer, gentilhome de sa Majestat i tinent coronel de Cavalleria dels Reials Exèrcits. Feia una renda anual de 120 lliures i un cove de pomes. Tenia dos molins d'aigua, fariners. (DF)

VISNAGA *(Ammi visnaga)* Planta herbàcia anual o biennal, de la família de les apiàcies. Té les tiges robustes, solcades a l'àpex i d'1 m d'alçada màxima. Presenta fulles inferiors pinnatisectes, umbel·les que poden arribar a tenir 100 radis, bràctees grosses, flors blanques i fruits de 2-2,5 mm. Floreix de juny a setembre. És poc abundant i viu a certs camps de cereals del Pla de Mallorca. Segons la medicina popular, la infusió de 30 gr d'aquesta planta per mig litre d'aigua té propietats diürètiques i, alhora, ajuda a eliminar els càlculs renals i a prevenir l'angina de pit. (GA)

VISPÓ, SON Possessió del terme de Costitx, situada a Binifat, entre can Gelat i Son Ramon. Procedeix, com can Quiam, de la divisió de l'antiga alqueria de Binifat. Ha estat propietat (s XVII-XX) de la família Amengual —Vispó—, de la qual prengué el nom. El 1689, pertanyia a Joan Amengual, tenia cases i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Hi havia una zona d'alzinar. Era valorada en 1.800 lliures. El 1735, era propietat d'Antoni Amengual i fou valorada en 1.700 lliures. El 1864, pertanyia a Miquel Amengual i tenia 63 quarterades, distribuïdes en sementers (4), garrigues (23) i alzinars (16). El 1944, era d'Elionor Maria Amengual Alenyar i ocupava 99 quarterades. Entre les cases de can Quiam i Son Vispó, els s XIX-XX s'hi establiren trasts i hi foren edificades algunes cases, fet que donà lloc al sorgiment del llogaret de Son Vispó. A mitjan s XX, es trobava en estat d'abandonament. Des del 1980, se n'han recuperat algunes cases, destinades a residències secundàries. (DF)

↓ Visnaga *(Ammi visnaga)*

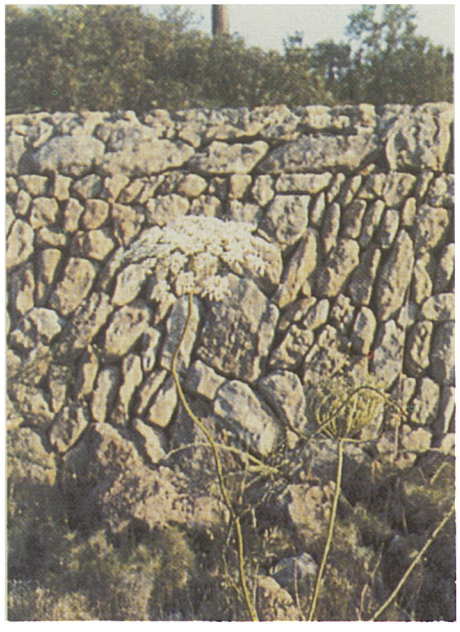

VISSA, PUIG DE NA De 204 m d'altitud, fa part de la serra de Tramuntana. Se situa al terme de sa Pobla, entre la serra de Gaieta i sa Paret des Moro. Al cim hi ha un refugi prehistòric. (M)

VISTALEGRE Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre la serra Llonga, can Xorret, el puig de ses Mates i can Xibec. ■ Al terme de Llucmajor, entre sa Cabana, sa Bassola, es Revellaret i can Güells. És anomenada també can Vogueta. ■ Terrenys del terme de Palma, estesos entre Son Dameto de Baix, Son Moix Blanc, Son Dameto de Dalt i Son Cotoner. (M)

VISTALEGRE NOU Possessió del terme de Manacor, situada entre Son

↓ Son Vispó (Costitx)

↑ Vistalegre Vell (Manacor)

Mas de sa Marina, el rafal Pudent, Son Moro Vell i Vistalegre Vell. (M)

VISTALEGRE VELL Possessió del terme de Manacor, situada entre el rafal Pudent, el rafal Còdol, Vistalegre Nou i can Mosca. (M)

VISTAMAR Possessió del terme de Valldemossa, situada entre Son Olesa Gran, la Caixa de Sant Bernat, la tanca des Frares i el camp des Maltès. (M)

VISTES, COLLET DE De 82 m de cota, fa part de la serra de Tramuntana. Es troba al terme de Calvià, entre els puigs d'Enmig i des Gats. (M)

VISTÓS, CAS Propietat rústica del terme de Palma, entre Son Ferrer, can Ros i la punta de Son Gual. (M)

VISTÓS, SON Propietat rústica del terme d'Algaida, situada entre Son Lloret, sa Torre Vella i sa Torreta. (M)

VIUDA Dita també **caragol jueu**. Nom popular amb què es coneixen les dues espècies de caragol *(Otala punctata* i *Otala lactea)* del gènere *Otala*, de la família dels helícids, molt comunes a les illes Balears. Té el cap carnós, amb dos parells de tentacles retràctils, damunt els quals hi ha els ulls. La boca ocupa la part anterior del cap i conté la ràdula. El cap s'uneix directament al peu musculós, sobre el qual hi ha la closca, de carbonat càlcic. Les parts carnoses descobertes són protegides per un epiteli mucós. Al costat dret del cap és situat el porus genital i, prop de la closca, al mateix costat, el porus respiratori i l'anus. El mantell és una membrana prima, que dóna cobertura a les vísceres. Totes les parts blanes es poden replegar completament dins la closca per l'acció del múscul columnar. Respira a través d'un pulmó, situat a l'anomenada gran cavitat del mantell. Té un sol ronyó i el cor és format per una aurícula i un ventricle. El sistema reproductor és mixt, masculí i femení, de manera que cada individu és capaç, alhora, de fecundar-ne un altre i de pondre ous. La gestació és llarga i els nadons són idèntics als pares. En relació als hàbits de vida, és més actiu durant el vespre i quan el temps és humit. Si les condicions ambientals són adverses, es retreu dins la closca i forma una capa temporal de moc i calç, anomenada epifragma, que evita la dessecació. S'alimenta de vegetals verds i els rosega amb la ràdula, per la qual cosa resulta nociu per al conreu. Habita a conreus i garrigues. Els exemplars d'*Otala lactea* que viuen a la serralada nord de l'Illa són més grossos que els del Pla i que els d'altres indrets de la Mediterrània. És molt preuat en la gastronomia balear i es menja de diferents maneres, quasi sempre acompanyat d'allioli. (FAA)

VIUDA *(Scabiosa atropurpurea)* Planta herbàcia anual, de la família de les dipsacàcies, de 20 a 100 cm d'alçària. Les fulles inferiors són oblongoespatulades, enteres i amb el lòbul final més gran i el pecíol llarg; les superiors són pinnatolobulades, amb segments sencers o dentats linears. Els capítols fan de 2 a 3 cm, amb flors marginals de 12 a 18 mm, un poc més llargues que les centrals, de color lila, vermell o porpra. Els fruits del capítol tenen pèls entre 3 i 5 vegades més llargs que la corona, que és ampla i en forma d'embut. Floreix de juny a octubre. Es fa a la garriga, al pinar i a les voreres dels camins. La medicina popular la utilit-

↓ Viuda

↑ Viuda *(Scabiosa atropurpurea)*

za contra la sarna i altres malalties de la pell. Així mateix, la infusió de 30 grams d'aquesta planta per litre d'aigua té propietats aperitives, expectorants, sudorífiques i febrífugues. (GA)

VIUDA ARADES, RAFAL DE LA Antic rafal del terme de Palma. El 1580, tenia grans cases, amb mobiliari de luxe. Era dedicat a figuerals i a conreu de cereals. Hi havia un hort on es conrava lli, alfals, lleguminoses i hortalisses. (DF)

VIUDES, CAN Propietat rústica del terme de Santanyí, situada entre Son Tous, el llogaret de s'Alqueria Blanca, n'Antiga i Son Valens. (M)

VIUDO, CAS Propietat rústica del terme de Felanitx, situada entre Son Burguera Vell, Son Soldat, Son Garí i Son Capellot. ■ Al mateix terme, entre can Mal Ric, can Dimoni, sa Galera Nova i el camp d'en Vidal. (M)

VIUDOS, CAN Propietat rústica del terme de Santanyí, situada entre el moli des Pont, el camp d'en Bover, can Goret Vell i Son Proens. (M)

VIVA, FONT Al terme de Valldemossa, situada entre el torrent des Salt, la font d'en Ferrer i el torrent des Lli. (M)

VIVA AIR Vegeu *Vuelos Internacionales de Vacaciones SA.*

VIVER, CAN Propietat rústica del terme de Campos, situada entre l'hort de Son Ginard, Son Viquet, Son Amagat i Son Pere de Baix. (M)

VIVER, ES Barri de Palma, situat entre es Rafal i es Pont d'Inca. Ocupava (1996) una superfície urbana de 89,70 ha i tenia (1995) 5.224 habitants de dret. Amb el temps, ha anat integrant algunes àrees veïnes, com Son Ametler, So na Dolça, Son Gibert i Son Rul·lan. Les primeres edificacions es construïren arran de la parcel·lació de la possessió de Son Ametler i altres propietats veïnes. La conversió d'aquesta zona en espai urbà es produí a partir de 1844, quan el Ministeri d'Obres Públiques hi adquirí un solar per fer una casa per als seus picapedrers i, sobretot, des de 1854, en què aquell mateix Ministeri amplià la seva propietat i comprà la possessió de Son Montserrat. Part d'aquests terrenys es convertiren en un viver, on es cultivaren arbres i flors, i d'aquí prové el nom del nucli. El 1920, es va vendre una porció dels terrenys que ocupava. El 1923, es consolidà el barri gràcies a la urbanització, que afectà aproximadament 60 quarterades de la possessió de Son Ametler. Aquest procés urbanitzador fou promogut per Baltasar Valentí Forteza, que era el propietari de la meitat d'aquella possessió. El projecte va esser realitzat per Jaume Alenyar. Aleshores es dotà d'aigua el barri a través d'una xarxa de sínies que, recollia l'aigua del safareig de la possessió de Son Ametler. El 1930, augmentà el nombre d'habitatges, alguns dels quals eren propietat de mallorquins que s'havien enriquit a Amèrica. En alguns casos, es tractava, més que res, de cases d'estiueig. El 1959, s'acabaren les obres, promogudes pel Patronat Mare de Déu de Lluc, d'un conjunt de vint edificis amb dos habitatges cadascun. Entre 1960 i 1970, continuà el creixement de la

↓ Es Viver (Palma), plaça de Beethoven

↑ Es Viver (Palma), Col·legi Nostra Senyora de la Consolació

zona, tot construint-se habitatges plurifamiliars, destinats als immigrants que provenien tant de la Part Forana com de la Península. Durant els decennis de 1980 i 1990, el creixement turístic ha afavorit la construcció, sobretot, de xalets adossats. El s XIX les terres de conreu de la zona eren irrigades a través de la síquia de la font de Mestre Pere, al nord de Son Sardina, que es perllongà fins al barri a través de sa Indioteria. El 1930 hi havia una població de 1.350 habitants i, com en la majoria de zones perifèriques de Palma, inicialment hi sobresortien les classes populars i obreres. Així, el decenni de 1930 hi predominaven els jornalers, que treballaven majoritàriament a les fàbriques des Hostalets. Tot plegat afavorí la creació d'organitzacions obreres. El 1913, s'hi documenta l'existència d'un Centre de Picapedrers. El 1920, hi havia 74 afiliats al Sindicat de Picapedrers de Mallorca. El 1922, la societat de picapedrers El Trabajo hi tenia 100 membres. Entre 1935 i 1936, hi hagué un grup comunista i un altre de socialista. El 1936, Sebastià Palmer reuní a la seva propietat de Son Ametler Nou un grup de persones per organitzar la Falange. Aquest grup polític tenia la seu al cafè que ocupava les antigues instal·lacions de l'hostal de la Creu, que es creà segurament al s XIX. La repressió de la Guerra Civil provocà quatre morts a la barriada, alguns dels quals sembla que tengueren relació amb els incidents que es varen produir durant la inauguració (1936) de l'oratori del convent de les agustines. Al voltant del s XVII, es bastí l'oratori de Son Ametler, dedicat a la Immaculada Concepció, que depenia de la parròquia des Pont d'Inca. Aquesta capella va servir, fins al decenni de 1930, com a lloc de culte del barri. El 1930, es començaren les obres de la capella de les agustines, projectada per Oleza Frates i, el 1938, va esser erigida en parròquia sota l'advocació de Crist Rei. El 1939, s'inicià la construcció d'un nou temple parroquial als terrenys cedits per mossèn Joan Mas Vallespir. El 1946, s'inaugurà aquesta església, que el 1966 fou reformada segons el projecte de l'arquitecte Sebastià Gamundí. Pel que fa a les congregacions religioses, el 1924 s'hi establí una comunitat de religioses agustines, que actualment es troba al carrer de Beethoven. El 1949, s'inicià la construcció del Seminari Nou, que actualment acull la Residència d'Ancians Sant Vicenç de Paül (1990) —de la qual tenen cura les Filles de la Caritat—, el Col·legi de Sant Pere i l'Escola de Graduat Social. Amb relació a altres confessions religioses, el 1986 els Testimonis Cristians de Jehovà obriren una seu al carrer de Curtitxó. Fins al 1926, els mitjans de transport dels veïns del barri eren les diligències. Aquell any s'establí la línia de tramvies Palma-Son Ametler, que fou suprimida el 1950, quan es creà el servei d'autobusos. Des del 1985, els veïns utilitzen els serveis sanitaris del Centre de Salut Rafal Nou, situat al barri homònim. El 1964, el doctor Andreu Llopis hi fundà una clínica privada, que el 1971 passà a dependre de l'Insalud i, el 1976, amb el nom de Clínica Verge de la Salut, fou incorporada a Son Dureta. És situada al carrer del Gessamí. Amb relació a les entitats de caràcter social, el 1987 s'obrí al camí Salard la *Fundació Deixalles* (←). El 1986, es formà l'associació Amics de la Tercera Edat del Viver. Inicialment tenia la seu a l'església parroquial i, des del principi del decenni de 1990, al carrer de Baltasar Valentí. El 1996, tenia aproximadament 440 socis. El 1988, s'obrí al barri un centre d'Acolliment Institucional Substitut de la Família, que

↓ Es Viver (Palma), plaça de Crist Rei

↑ Es Viver (Palma), interior de l'església de Crist Rei

pertany al Consell Insular de Mallorca. Acull infants i joves amb problemes familiars, d'edat compresa entre 3 i 18 anys. El 1996, tenia una plantilla de cinc educadors especialitzats, una cuinera i una persona dedicada a serveis generals. L'activitat docent s'hi inicià amb les monges agustines, que obriren el Col·legi Nostra Senyora de Consolació, al carrer de Beethoven. El 1996, impartien classes d'Educació Infantil i Educació Primària i tenien onze aules. Durant la Segona República es creà el Col·legi Públic Viver, al carrer del Crèdit Balear. El 1996, feia Educació Infantil i Educació Primària i tenia 208 alumnes i 10 aules. Hi estudien, també, els infants del barri Verge de Lluc. El 1958, Josep Payeras Vanrell i Rafel Rigo Santandreu fundaren el Col·legi Avante, al carrer del Mestre Chapí. S'hi feien classes d'estudis mercantils i comptabilitat, entre d'altres matèries. El 1960, es traslladà al carrer del Tenor Bou Roig i, el 1966, passà a denominar-se Col·legi Juan de la Cierva. A partir del 1966, n'eren els titulars Josep Payeras Vanrell i Adolfo Pradas Socias. El 1996, impartia cursos d'Educació Infantil, Educació Primària i Educació Secundària Obligatòria —ESO—. Tenia 13 aules i aproximadament 400 alumnes. El 1967, s'instal·là al Seminari Diocesà, al carrer Salard, el Col·legi de Sant Pere com a secció oficial de l'Institut Ramon Llull de Palma. Des del 1975, és centre homologat, on s'imparteixen classes des de Primària fins a COU. El curs 1996-97, tenia 980 alumnes matriculats. Així mateix, des de 1990 al mateix edifici del Seminari hi ha l'Escola de Graduat Social, que depèn de la Universitat de les Illes Balears. Des del 1981, funciona l'Escoleta Infantil Popeye, fundada per Catalina Terrasa Valls a la cantonada dels carrers del Crèdit Balear i del Mestre Chapí. El 1995, passà a esser propietat dels germans Francesc, Lluïsa i Helena Estrems Terrasa i de Pau Ramis Peñas. El 1996, tenia 7 aules i aproximadament 130 alumnes. La primera entitat esportiva documentada al barri és l'equip de futbol Bellver, fundat a la primera meitat del decenni de 1930 per Miquel Tous. Posteriorment es creà el club de futbol Viverenc, que el decenni de 1940 es convertí en un club de bàsquet. El 1942, es fundà el Club Cultural i Esportiu Hispània, el primer president del qual fou Josep Ripoll. El 1957, passà a denominar-se *Societat Cultural i Esportiva Hispània* (←). Es dedicava especialment a la pràctica del bàsquet. El 1960, de la fusió del Club Futbol Viverenc i el Club Cultural Esportiu Hispània de futbol, sorgí l'equip Hispània-Viverenc. El 1996, el Club Hispània tenia vuit equips de bàsquet, que abraçaven categories des d'infantil a sènior. La categoria sènior tenia un equip masculí i un altre de femení. La temporada 1995-96, l'equip infantil de bàsquet es proclamà campió de les Balears. El 1996, l'entitat esportiva creà una escola de bàsquet, que utilitza la pista poliesportiva del Col·legi Públic Viver. El 1996, tenia un centenar de socis. Entre 1961 i 1984 es formà el Club Atlètic Viver de futbol, que fou el segon club de Mallorca amb un equip de futbol femení. La primera seu era situada al carrer de Baltasar Valentí i, posteriorment, es traslladà al carrer del Mestre Chapí. L'equip de categoria benjamí fou campió de Mallorca quatre vegades. El Club Esportiu Col·legi de Sant Pere i el Club Esportiu Sant Pere Atlètic es fundaren respectivament el 1986 i el 1988 i ambdós juguen al camp de futbol del Seminari. El 1974, es fundà el Club Esportiu Viver Mallorca de petanca, en el si del Reial Club Esportiu Mallorca. En foren fundadors Antoni Isern

↓ Es Viver (Palma), Col·legi Públic Viver

↑ Es Viver (Palma), Seminari Nou

Frau i Andreu González Frau. La temporada 1974-75 fou campió de tercera categoria. Tenia la seu al carrer Salard. Andreu Carmona Bonet creà (1978) el Club Esportiu Son Ametler de petanca. El 1996, tenia dos equips masculins i un de femení, que militava a la segona categoria, i la seu era situada al bar parroquial, al carrer de Baltasar Valentí. Al barri hi ha, des de 1969, la pista poliesportiva parroquial al carrer de Baltasar Valentí. Les primeres associacions i entitats culturals s'hi crearen a partir del decenni de 1960. Mossèn Gabriel Tomàs Marimon hi introduí l'escoltisme, amb la fundació (1963) de l'agrupament Crist Rei, que restà actiu fins al 1971. Posteriorment l'activitat escolta continuà amb l'agrupament Nova Terra, creat el 1973 i desaparegut el 1988. El 1972, així mateix, s'hi fundaren els clubs juvenils Bons Amics i Nova Terra, que es fusionaren el 1974 i varen desaparèixer dos anys més tard. Mossèn Francesc Caimari Alomar fundà el 1981 el club juvenil Nova Gent, que té la seu al carrer de Baltasar Valentí. El 1996, tenia 105 associats. El curs 1985-86, sorgí el club d'esplai Bulla, que fou impulsat per Jaume Alemany i Bernat Solivellas. El 1996, la seu era situada al Seminari Menor i tenia tres monitors i una trentena d'infants i joves associats. Al barri, hi ha les associacions de veïns Viver-Rafal Nou (1975), Progressistes Rafal-Viver (1990) i es Molí del Rafal-Viver (1993). Com a personatge destacat, és de remarcar el polític i economista Pauli Buchens Adrover. S'hi han publicat les revistes *Shalom* i *Es Molí del Rafal-Vivero*. (JMB)

↓ Es Viver (Palma), Clínica Verge de la Salut

VIVERO, ES Vegeu *Viver, es*.

VIVES, CAN Propietat rústica del terme d'Alcúdia, situada entre el puig de Son Fe, can Portes, l'hostal de cas Fusteret i el puig des Òscols. ■ Al terme de Manacor, situada entre can Llunes, l'hort de sa Murtera, sa Murtera des Rosari i sa Murtera Vella. ■ Al mateix terme, entre can Dimoni, Son Figuera Bordoi, Son Mascaró i Son Banús Vell. ■ Al mateix terme, situada entre can Pipiu, sa Valleta, cas Xorc i can Maniu. ■ Al mateix terme, entre ses Capellanes, Son Macià Vell, Son Llodrà Nou i can Redola. ■ Al terme de Petra, situada entre es Ermassos, es Cellers, can Salom i es Molí Vell. ■ Al terme de Santanyí, situada entre ses Valentines, ses Manreses, na Mossa i el torrent de s'Amarador. ■ Al terme de Sóller, situada entre can Gomila, Bell Esguard, Son Vencís i ses Tres Creus. (M)

VIVES, GUILLEM (Pollença 1350 - Barcelona 1405) Religiós. Professà (1367) al convent de la Mercè, de Palma. Es doctorà en filosofia i en teologia. Fou prior del convent de la Mercè, de Barcelona, i vicari general de l'orde mercedari. Obtengué els títols de qualificador i consultor del Sant Ofici de la Inquisició. El rei Martí l'*Humà* el nomenà capellà de la seva reial capella. És autor de les biografies, en llatí, de santa Maria de Cervelló, escrita el 1401 i publicada a Roma el 1691, i de sant Pere Nolasc. L'Ajuntament de Palma el nomenà fill il·lustre de Mallorca i li dedicà un carrer.

VIVES, HORT DE CAN Al terme de Manacor, situat entre can Patxó, ses Capellanes, Son Llodranet i Son Mola Vell. (M)

VIVES, JAUME (Palma s XVII - 1667) Notari. Accedí al notariat (1646)

a Palma, on tengué la casa pairal i la notaria al carrer de Bonaire. Llegà set protocols (1646-67), que contenen dades d'interès sobre Esporles, Inca i Sineu. Treballà per a les famílies Antic de Llorac, Arnau, Burguet, Desbac i Despuig. Redactà contractes relatius a possessions i rafals de Deià (s'Heretat, Son Muntaner), Palma (es Corral del Rei), Petra (Son Domènec o Son Serralta) i Sineu (Son Marron). Documentà els establiments de les possessions de Son Gacies, de Lloret de Vistalegre (1652-62), i de Son Real, de Sineu (1657). Elaborà actes referides al convent de la Mercè (Palma) i a l'arrendament de les almoines del santuari de Nostra Senyora de Cura (Algaida). Fou curador de l'heretat del mercader Rafel Santandreu (1660). La seva filla Isabel Vives, que en fou l'hereva, es casà amb el notari Miquel Serra, que elaborà (1667) l'inventari dels seus béns. (DF)

VIVES, JAUME JOAN (Palma 1624 - 1708) Religiós. Professà de mercedari al convent de Palma. Fou doctor en teologia i ocupà, entre d'altres càrrecs, el de comanador del seu orde a Palma i a Sogorb. Va esser també qualificador i jutge del Sant Ofici i examinador sinodal. El 1672, fou destinat al convent de Conca. És autor d'algunes obres de temàtica religiosa, com *Mirall i exemplar de los estudiants, ab algunes addicions* (1645), *Mercenario jardín, empleos de Maria y recreos de Dios* (1649) i *Breve noticia de lo que cualquier christiano deve saver y como para salvarse...* (1681).

↓ Obra de Jaume Joan Vives

MERCENARIO
IARDIN, EMPLEOS
DE MARIA, Y RECREOS DE DIOS
DEL MAESTRO EN ARTES, Y D. EN S. TEOLOGIA
Iayme Iuan Vives, natural de la Ciudad, y Reyno de Mallorca.
Con licéncia en Mallorca por los Herederos de Gabriel Guasp. 1649.

↑ Molí d'en Vives (Petra) (AAAMM)

↑ Son Vives (Artà)

VIVES, MOLÍ D'EN Antic molí de vent, fariner, del terme de Manacor, situat al carrer de la Comtessa. És documentat el 1784 per Jeroni de Berard. ■ Molí de vent, fariner, del terme de Petra, situat al carrer dels Molins. Fou edificat abans de 1748. És de base quadrangular, d'una sola planta, amb naus amb volta d'aresta. El portal d'ingrés és d'arc de mig punt. La torre, construïda amb pedres irregulars, es troba (1997) en bon estat de conservació. L'escala interior, de caragol, és de peces de marès. El 1936, deixà de funcionar. És conegut també per molí d'en Xim. (BRa)

VIVES, MOLÍ DE SON Antic molí de vent, fariner, del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situat a la possessió de Son Vives. No tenia ni base ni cintell. Apareix documentat el 1833 i va esser enderrocat aproximadament el 1945. (BRa)

VIVES, NA Indret de la costa del terme de Capdepera, situat entre cala Torta i la platja de sa Mesquida. ■ Al mateix terme, entre es Morràs i na Massot. (M)

VIVES, RACÓ D'EN Comellar del terme de Sóller, estès entre el pas d'en Capet, sa Casa Blava, can Canals i el puig des Cornador. (M)

VIVES, RAFAL D'EN Al terme de Manacor. Hi ha notícies de la seva existència per documentació datada el 1462. (M)

VIVES, SON Possessió del terme d'Artà, situada entre Son Pujamunt, sa Badeia, na Pedaç i Son Maganet. El 1787, Jeroni de Berard la descrigué com una petita propietat, amb cases, dedicada a olivar i a conreu de cereals. El s XX, pertanyia a la família Esteve —Regalat—. El 1997, tenia 44 quarterades i era dedicada a ametlerars, olivars i figuerals i tenia una zona d'alzinar. Les cases havien estat acuradament restaurades. ■ Propietat rústica del terme de Banyalbufar, situada entre Son Albertí i el nucli urbà. El 1631, era documentada com a rafal i pertanyia a l'honor Pere Vives, de la família del qual prengué el nom. Confrontava amb l'hort d'en Vives, la siquia de s'Aigo, el camí de Son Albertí i el camí de Palma. Tenia cases, amb vinyes, murteres veres, parrals i hort. N'eren pertinences les vinyes dites na Macera, na Pitala, sa Vinya Major, na Redorta i el Puig de Ros. El 1656, era de l'honor Bernat Vives. Confrontava amb el camí reial de Palma, el Banc de la Siquia, el camí de Son Albertí i la comuna de Damunt Vila. Tenia cases velles i noves, amb torre, celler, botiga d'oli i clastra. Tenia dret a l'aigua de la siquia de la Vila. El 1688, pertanyia a l'honor Pere Jeroni Vives —Pubil— i feia una renda anual de 72 lliures. El 1733, era de Gabriel Nadal. El 1997, era propietat de Ramon Darder. ■ Antic rafal del terme de Campos. Con-

↑ Son Vives (Banyalbufar)

frontava amb Son Catlar i el camí des Palmer. El 1616, la senyora Magdalena Sanglada Descatlar l'establí a Joan Ballester per un cens anual de 64 lliures. Tenia cases, molí de sang i un hort de 7 quarterades. Era una pertinença de la possessió de Son Catlar. El 1672, pertanyia al noble Mateu Sanglada Gual, cavaller de l'orde de Calatrava. Confrontava amb Son Catlar, la torre Redona i Son Lledonet. El 1730, era del noble Mateu Sanglada-Sureda Gual. Els Sanglada tenien posada al carrer Major, davant l'església parroquial de Campos. El 1744, pertanyia al senyor Francesc Amar Muntaner, marquès del Reguer i cavaller de l'orde de Calatrava. Amb 40 quarterades de sementers, tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses, lli i hortalisses. El bestiar de feina era format per 1 cavall, 2 muls i 2 bous. Els s XVII-XVIII, era també denominat l'hort d'en Vives. ■ Antiga possessió del terme de Santanyí. El 1707, pertanyia al senyor Francesc Rius, ciutadà, i, el 1716, al senyor Josep Rius, també ciutadà. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals i a ramaderia ovina. Tenia una zona de rotes. N'era pertinença la terra dita na Pou. Feia una renda anual de 96 lliures, 8 quarteres de blat, 1 quintar de formatge i 1 anyell. El 1997, designava un terrenys situats entre sa Rovellada, s'Olivera, Son Morlà i es Marratxí. ■ Al terme de Sant Llorenç des Cardassar. Fins al s XVIII, fou denominada sa Torre, sa Torre de Son Vives i sa Font Pelleta. Confrontava amb Son Dragó. El 1578, era ja dividida entre la possessió del senyor Salvador Burgues i la de Bartomeu Bauçà, valorades respectivament en 3.000 i 2.400 lliures. El 1598, la possessió més gran de Son Vives pertanyia a Antoni Blanquer i tenia cases i torre. El bestiar de feina era constituït per 5 cavalls, 1 mul, 2 bous i 2 someres. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals i lli. Hi havia guardes de 325 ovelles i 175 cabres. Feia una renda anual de 150 lliures, 150 quarteres de blat, 2 moltons, 2 anyells i 1 quintar de formatge. El s XVII, Joan Blanquer en cedí diverses zones de rotes. La possessió fou heretada pel seu fill Jeroni Blanquer, de qui passà a la seva filla, la senyora Antònia Blanquer, esposa del mercader Gabriel Sabater Anglada. Tenia cases i molí de sang. Era dedicada a vinya i a conreu de cereals. Tenia un hort amb morers de fulla, destinats a proveir els cucs de seda que es criaven a les cases. Hi havia zones de rotes i s'hi feien plantades de pollancres. Feia una renda anual de 180 lliures, 160 quarteres de blat, 20 de xeixa, 4 capons, 1 moltó, 1 anyell, 1 cabrit, 1 quintar de formatge, mig de llana i 2 somades de raïm. El 1701, pertanyia a la senyora Antònia Blanquer, viuda del senyor Gabriel Sabater Anglada. Tenia cases, amb celler, cup, bótes congrenyades, premsa de formatjar, molí de sang i torn de filar seda. Era dedicada a figuerals, ametlerars, vinya i conreu de cereals. Hi havia morers de fulla, destinats a alimentar els cucs de seda que es criaven a les cases. Tenia un hort, dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 180 lliures, 170 quarteres de blat, 1 carretada d'ordi, 1 de civada, 6 capons, 2 cabrits, 1 moltó, 2 anyells, 2 fogasses de formatge i tot el brossat de Setmana Santa, 1 quintar de formatge, mig de llana, 6 pollastres, 2 somades de raïm, mig quintar de panses, 10 borratxellos de vinagre i 1 unça de seda. El 1725, era de la mateixa propietària i feia una renda anual de 150 lliures, 155 quarteres de blat, 25 de xeixa, 1 carretada d'ordi, 1 de civada, 6 capons, 6 dotzenes d'ous, 1 moltó, 2 anyells, 2 fogasses de formatge, tot el brossat de Setmana Santa, 6 pollastres, 2 somades de raïms o mig quintar de panses, 1 quintar de formatge, mig de llana i 10 borratxel·los de vinagre. El 1770, pertanyia al senyor Joan Sabater Blanquer, doctor en ambdós drets, familiar del Sant Ofici i jutge de la Porció Temporal. Feia una renda anual de 130 lliures, 110 quarteres de blat, 20 de xeixa, 12 d'ordi i 15 de civada. El 1782, era de la senyora Catalina Bibiloni Canyelles. Tenia cases i molí de sang i era dedicada a vinya i a conreu de cereals. S'hi feien plantades d'ametlers i polls i hi havia zones de pinars, ullastrars i garrigues. Tenia un hort dedicat a la producció de lleguminoses i hortalisses. Hi havia també morers de fulla per alimentar els cucs de seda que es criaven a les cases. El bestiar de feina era format per 3 egües, 6 mules, 6 bous i 2 someres. Tenia guardes de 80 ovelles, 84 cabres i 9 porcs. Feia una renda anual de 138 lliures, 110 quarteres de blat, 20 de xeixa, 12 d'ordi, 15 de civada, 6 capons, 6 dotzenes d'ous, 2 cabrits, 1 moltó, 2 anyells, 2 fogasses de formatge i tot el brossat de Setmana Santa, 1 quintar de formatge d'ovella, mig quintar de llana, 12 pollastres, 1 quintar de figues seques i 12 borratxel·los de vinagre. El 1854, pertanyia a Bartomeu Mas Jaume i, arrendada conjuntament amb el molí de vent i el rafal de sa Fontpella, feia una renda anual de 1267 reials. El 1997, en derivaven *Son Vives de Dalt* (→) i *Son Vives de Baix* (→). (DF)

→ Joana Maria Vives Alario

VIVES ALARIO, JOANA MARIA (Selva 1958) Poetessa. El 1980, es lli-

cencià en filologia catalana. És autora del recull poètic *Quimeres, miralls i moments* (1981).

← Joan Vives Andreu

VIVES ANDREU, JOAN (Palma 1910 - 1986) Cantant i actor. De nin, féu part de l'orfeó La Protectora, de Palma. Estudià solfeig amb Jaume Escanelles i cant amb Miquel Giovachini. El 1935, debutà al Teatre Principal, de Palma, amb la sarsuela *Luisa Fernanda*. El 1941, ingressà a la Capella Clàssica de Mallorca. Com a barítion, actuà en diverses òperes, com *Manon Lescaut*, *Madama Butterfly* i *Tosca*, i en nombroses sarsueles, com *Los gavilanes*, *La del manojo de rosas* i *La rosa del azafrán*. Estrenà les sarsueles *El pirata* (1937) d'Antoni Maria Servera i Gabriel Fuster Fortesa i *Érase una vez* (1938) de Joaquim Molas Font i Gabriel Fuster. Enregistrà (1950) el disc de música moderna *Fuenterrabía-Quita la mala rucia*. Amb relació a la seva activitat teatral, fou membre de la companyia Artis, amb la qual participà en diverses obres. (CM/GEM)

VIVES BAUÇÀ, JOAN (Deià 1831 - 1883) Organista i compositor. S'ordenà de prevere el 1854. Va esser (1850-52) organista del monestir de Lluc i primatxer de la parròquia de Santa Eulàlia, de Palma. Deixà escrites moltes composicions per a orgue. Compongué la música religiosa *Letania Lauretana*, per al Col·legi de la Sapiència de Palma. (CM)

VIVES CAMINO, FRANCISCO (Alcalá de Henares, Madrid 1900 - Azuqueca, Guadalajara 1996) Militar d'aviació i pilot. Participà en la Guerra d'Àfrica i en la Guerra Civil, on lluità amb el bàndol nacional. El 1956, fou ascendit a general i, entre 1962 i 1963, fou cap de la Zona Aèria de les Balears. Publicà *Romance a los tres últimos hidros de Pollensa* (1962), en homenatge als Dornier 24 que operaven a les uni-

← Francisco Vives Camino

tats del SAR a Pollença. Es retirà amb la graduació de tinent general. (JoV)

VIVES DE BAIX, SON Possessió del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Comparet, Son Soler Vell, Son Primer i Pocafarina. (M)

VIVES DE DALT, SON Possessió del terme de Sant Llorenç des Cardassar, situada entre Son Vivet, can Garranxo i Pocafarina. (M)

VIVES DOMÈNECH, MÀRIUS (Barcelona 1892 - 1975) Escultor. Fou deixeble de Josep Llimona a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, de Barcelona. Participà (1911) en l'Exposició Internacional de Belles Arts de Barcelona. Entre 1912 i 1925, residí a París, on treballà al taller d'Antoine Bourdelle. Al començament del decenni de 1950 i després

↑ Màrius Vives Domènech, *Maternitat*

d'una estada a Eivissa, fixà la residència a Mallorca, encara que passà llargues temporades a França. El 1927, féu la primera mostra individual a Barcelona, on posteriorment exposà en nombroses ocasions. El 1946, féu la primera exposició a Mallorca, al Cercle de Belles Arts, de Palma. L'any següent, tornà a exposar en aquesta ciutat, al Cercle de Belles Arts i a les galeries Quint. També féu exposicions a Madrid, Catalunya i França (París, Tolosa, Montpeller i Perpinyà). El 1961, va fer una mostra a l'aire lliure a

↓ Son Vives de Baix (Sant Llorenç des Cardassar)

la plaça de Quadrado, de Palma. El 1972, les galeries Costa, de Palma, li dedicaren una exposició antològica d'obres fetes entre 1960 i 1970. La seva escultura, influïda per Aristides Mailloll i Manolo Hugué, se centra en la figura femenina de formes simplificades i arriba sovint a un cert populisme. Treballà el marbre, l'argila i el bronze. El 1956, obtengué la medalla d'honor del Saló de Tardor del Cercle de Belles Arts de Mallorca, per l'obra *Maternitat* que fou instal·lada a la Murada, de Palma. (AS/DF)

VIVES FELIU, JOAN MIQUEL (Girona s XVIII - Ciudad Rodrigo, Castella i Lleó 1809) Militar. Amb la graduació de mariscal de camp, participà en la Guerra Gran (1793-95). Organitzà el reclutament dels miquelets a Catalunya i, amb aquestes forces i els 'voluntaris honrats' valencians comandats pel marquès de la Romana, expulsà els francesos de la Baixa Cerdanya. Ascendí a tinent general i fou nomenat capità general de Mallorca (1799). Durant el seu govern, es declarà la guerra a Portugal, arribà desterrat Gaspar Melchor de Jovellanos i s'acabà la cortina de la muralla de Palma, des de la Porta del Moll a la Portella, incloses ses Voltes. Arran de la pau d'Amiens (març de 1802), passà a Menorca i el 16 de juny d'aquell mateix any prengué possessió de l'illa en nom de Carles IV d'Espanya, amb la qual cosa finalitzà la tercera i darrera dominació britànica. Tornà a Mallorca l'agost de 1802. Al final del mes d'abril de 1808, va passar a presidir la Junta Suprema de Govern de les Balears. Aquell mateix any, la Junta Central el nomenà inspector general de totes les tropes de Mallorca. L'octubre de 1808, aquesta Junta li donà el comandament d'un dels exèrcits i el nomenà capità general de Catalunya. El 1809, passà a esser capità general de Castella la Vella. (DJ)

VIVES GINARD, ANTONI (Campos 1863 - 1942) Mestre d'escola. Residí a Madrid gran part de la seva vida, ja que era funcionari del Ministeri de Gràcia i Justícia. És autor de *Vocabulari mallorquí-español* (1935), prologat per Francesc de Borja Moll. És fill predilecte de Campos.

VIVES LLULL, JOAN (Maó 1901 - 1982) Pintor. Entre 1915 i 1920, treballà com a aprenent de gravador en una fàbrica d'objectes de plata a Maó. Estudià (1918-20) dibuix a l'escola pública regida per Pere Pax i freqüentà

↑ Joan Vives Llull, *Ametlers florits*

les classes de l'historiador i dibuixant Francesc Hernández Sanz. Va fixar (1925-30) la residència a Mallorca i mantengué amistat amb els artistes de l'Escola de Pollença, sobretot amb Anglada Camarasa i Tito Cittadini. Pintà paisatges i dibuixà tipus populars de l'Illa, sobretot de Pollença. El 1926, participà, a Palma, en mostres col·lectives a les galeries Costa i al *Círculo Mallorquín*. El 1936, féu la primera mostra individual a les galeries Costa, de Palma. Posteriorment, exposà a Maó, Sabadell (Catalunya), Barcelona i Alaior (Menorca). El 1946, fou nomenat president de la secció d'arts plàstiques de l'Ateneu de Ciències, Lletres i Arts de Maó. La natura fou l'element principal de la seva obra. Pintà, sobretot, paisatges i bodegons. El 1952, fou guardonat amb la medalla d'or del Saló de Tardor del Cercle de Belles Arts de Mallorca. Li han dedicat diverses exposicions d'homenatge i mostres antològiques. El 1988, l'Ajuntament de Maó li dedicà un carrer. El seu fill **Josep Vives Campomar** (Maó 1940) pintor i gravador, ha desenvolupat la seva vida professional a Menorca, sobretot, i a Barcelona, tot i que la seva relació amb Mallorca s'ha materialitzat en algunes exposicions, de les quals destaca l'organitzada per l'Ajuntament de Palma (1991) al casal Balaguer.

↓ Josep Vives Campomar, *Llum de juny*

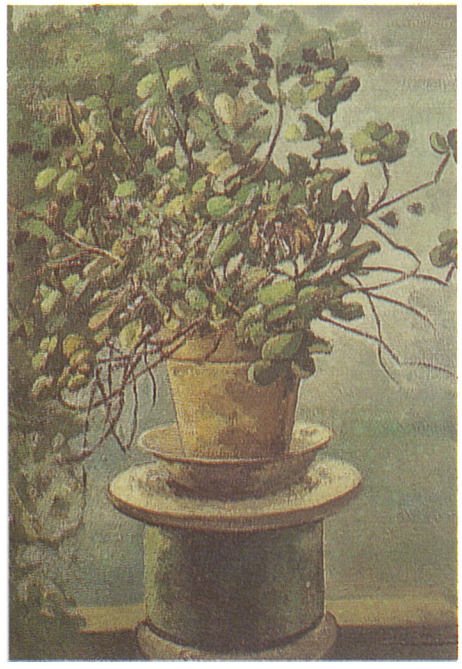

VIVES MADRIGAL, MIQUEL (Pollença 1950) Pedagog. Es llicencià i es doctorà (1989) en Ciències de l'Educació, amb la tesi *Avaluació de les actituds i dels coneixements de les llengües catalana i castellana a les escoles de Mallorca*. Entre 1983-86, fou professor del Departament de Ciències de l'Educació de la Universitat de les Illes Balears. És autor de l'estudi *Fites històriques d'Instrucció Pública a Pollença* (1980) i del llibre *Ortografia Programada (Curs per a l'autoprenentatge de la llengua catalana)* (1981). És coautor de diversos llibres, com *Llenguatge* (1979-83), *Curs de català —nivell elemental—* (1979) i *Curs de Català —nivell mitjà—* (1979). Ha coordinat

← Miquel Vives Madrigal

diversos llibres i materials didàctics, com *Matemàtica, col·lecció de quaderns per al primer cicle de l'educació primària* (1987-92), *Meleussa (Ciències Socials de Menorca* (1987) i *Coneixement del Medi* (1993-95).

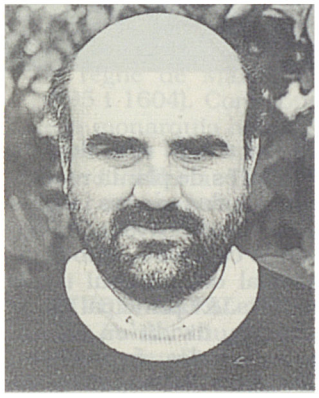

← Miquel Vives Mascaró

VIVES MASCARÓ, MIQUEL (Campanet 1960) Filòleg. El 1982, es llicencià en filologia hispànica a la Universitat de les Illes Balears. Des de 1982, és assessor lingüístic de l'Ajuntament de Palma. És regidor, des de 1987, de l'Ajuntament de Campanet pel Partit Socialista de Mallorca —PSM—. És autor de *Les coves de Campanet* (1996).

VIVES OLLER, GUILLEM (Pollença 1818 - Madrid 1886) Militar i funcionari civil. El 1838, s'incorporà a l'exèrcit. Lluità en la primera guerra carlista i, el 1842, participà en l'aixecament de Barcelona contra el govern d'Espartero. El 1851, fou destinat a Cuba, on ascendí a capità. Tornà a Espanya i participà en el pronunciament moderat al costat del general Serrano. Cap a 1861, fou nomenat comandant general de la duana de Santo Domingo, aleshores possessió espanyola. Poc després, passà a l'administració civil i va esser administrador de rendes de Puerto Plata (Santo Domingo) i administrador (1863-67) de la duana de Guayama (Puerto Rico). També fou cap d'administració i comandant general de la duana de les Filipines (1875-81).

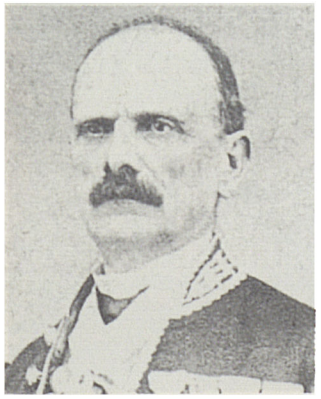

← Guillem Vives Oller

→ Guillem Vives Roger

VIVES ROGER, GUILLEM (Pollença 1866 - 1935) Eclesiàstic. Estudià filosofia i teologia al Seminari Conciliar de Sant Pere, de Palma. El 1889, ingressà en el monestir de Veruela, de Vera de Moncayo (Aragó), de la Companyia de Jesús. Entre 1894 i 1896, acabà els estudis de filosofia en el col·legi de la Concepció, de Tortosa (Catalunya), on s'ordenà de prevere el 1899. Després d'uns anys de treball a Oriola i a València, fou destinat (1905) a la residència de Monti-sion, de Palma, on dirigí la congregació mariana de seglars catòlics. El 1907, fundà el *Patronat Social de Sant Josep* (←), per allotjar i educar nins pobres i abandonats, inspirat en les idees del jesuïta valencià Antoni Vicent. Entre els nombrosos opuscles que publicà, destinats a la divulgació de la seva obra social i a la formació dels obrers, destaca l'*Aplec de bones costums* (1912). L'Ajuntament de Pollença el nomenà (1947) fill il·lustre i li dedicà un carrer.

VIVES SANCHO, MIQUEL (Son Servera 1937) Pintor. De formació autodidàctica. Féu (1974) la primera mostra individual a Manacor. Posteriorment, també ha exposat a Son Servera, Palma, Pollença, Cala Rajada

↑ Miquel Vives Sancho, *Natura morta*

(Capdepera), Cala Bona (Son Servera) i Barcelona. Ha participat (1984, 1985 i 1988) en la fira internacional d'Art Contemporani —ARCO—, de Madrid. La seva obra s'inscriu en el postimpressionisme d'influència local. És propietari i director de la galeria d'art Ses Fragates, de Cala Bona (Son Servera), inaugurada el 1983.

VIVES VERGER, ENRIC (Palma 1878 - 1932) Periodista. Féu part de la redacció dels diaris *Heraldo de Baleares* i *La Tarde*. Després ingressà a *La Última Hora*, on desenvolupà quasi tota la tasca periodística. Fundà la revista gràfica *Baleares*, (1917-25), de la qual fou director (1917-23), col·laborador i administrador. També va esser membre fundador (1908) de l'Associació de la Premsa de les Balears i hi ocupà el càrrec de secretari. Utilitzava el pseudònim de Cyrano.

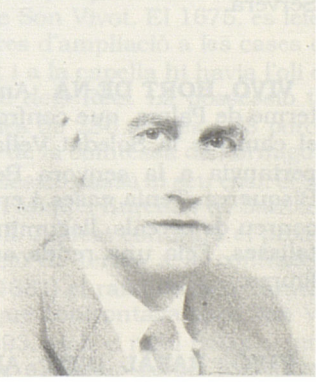

→ Josep Vives Verger

VIVES VERGER, JOSEP (Palma 1877 - 1943) Periodista. Va esser re-

dactor dels diaris *Heraldo de Baleares* (1897) i de *La Última Hora*. Membre fundador (1908) de l'Associació de la Premsa de les Balears, presidí l'entitat el decenni de 1920. Fou corresponsal de *La Vanguardia*, de Barcelona, i de *Revista Musical Catalana*. És autor del llibre *Mallorca. Apuntes para una guía del ciclista* (1897).

← Maria Ester Vives Vítores

VIVES VÍTORES, MARIA ESTER (Portocristo, Manacor 1952) Pianista. Estudià als conservatoris de Palma, Cadis, Madrid i València i obtengué els títols superiors de piano i de solfeig. Ha fet recitals de piano i, amb l'orquestra Ciutat de Palma, ha interpretat concerts de Mozart, Schumann, Ravel, Bartók i Grieg. Com a solista, ha enregistrat una casset amb peces per a piano de Miquel Capllonch. Amb Margalida Palou Balaguer, fa part del duo de piano Palou-Vives, amb el qual ha enregistrat *Brahms Integral. Danses Hongareses* (1993). (CM)

VIVET, SON Propietat rústica del terme de Sant Llorenç des Cardassar, anomenada també can Tomeu de sa Fontpella, situada entre Son Sureda Vell, ses Toltes, Son Vives de Dalt i Son Puça. Ha donat nom al **pou de Son Vivet**, situat prop del camí de Son Servera. (M)

VIVÓ, HORT DE NA Antic hort del terme de Palma, que confrontava amb el camí de la Soledat Vella. El 1770, pertanyia a la senyora Beatriu Vivó Bisquerra. Tenia cases i era dedicat a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Feia una renda anual de 64 lliures. (DF)

VIVÓ, RAFAL D'EN Al terme de Llucmajor. De la seva existència hi ha notícies per documentació datada el 1443. (M)

↑ Pati de can Vivot (Palma)

VIVÓ, SON Antiga possessió del terme d'Alaró. Era situada al lloc de Son Sant Joan. El 1636, pertanyia al senyor Joan Vivó, mercader. Tenia cases, amb tafona, celler i una col·lecció de pintura religiosa, en què destacava un retaule de l'eccehomo. Era dedicada a olivars, vinyes i a conreu de cereals, lleguminoses i hortalisses. Era valorada en 14.850 lliures. Els Vivó tenien la casa pairal a la parròquia de Santa Creu, de Palma. (DF)

VIVONA, NA Terrenys del terme de Llucmajor. De l'existència d'aquest topònim hi ha notícies per documentació datada el 1777. (M)

VIVOT, CAN Casal senyorial de tipologia residencial urbana, situat al carrer de Savellà, de Palma, anomenat també can Sureda, can Peralada i cal Marquès de Vivot. És un edifici que engloba diverses construccions, fetes entre el s XIII i el s XIX. La part més antiga és formada per soterranis que foren cellers àrabs, coberts amb volta de canó. Aquestes restes es comuniquen, a través d'un pati descobert, amb l'antiga gabella de la sal, que conserva arcs d'estil gòtic, encara que fou reformada el s XVII. Una altra part integrant del casal és l'antic can Vilallonga. La primera meitat del s XVIII, Joan Miquel Sureda Vilallonga, primer marquès de Vivot, adquirí diversos edificis veïns. Devers 1810, l'arquitecte Isidro González Velázquez reformà la part de l'edifici del carrer del Sant Crist. El final del s XIX, s'hi afegí un segon pis. L'edifici és de planta rectangular amb façana a dos carrers i ingrés principal pel carrer de Savellà. La sobrietat del frontis contrasta amb el dinamisme espacial del vestíbul i dels dos patis interiors. El principal és de planta rectangular, dividit en sis espais mitjançant arcades, és delimitat per una successió de columnes de marbre vermell d'ordre corinti, de pronunciat èntasi, sobre les quals es recolzen arcs rebaixats. Al fons del pati i en eix amb la porta principal, se situa

↓ Biblioteca de can Vivot (Palma)

l'escala, d'estil imperial, de tres trams, amb el central que es desdobla en tres a partir del primer replà, i que arriba a una llotja amb tres arcs de mig punt. L'interior és d'estil barroc de tradició mallorquina. Hi destaquen el estucs i les pintures al fresc, en especial les laques xineses de la biblioteca i les decoracions mitològiques de les sales principals, en les quals intervengué el pintor italià Giuseppe Dardarone, a qui s'atribueixen les escenes de batalles d'Alexandre el Gran.

VIVOT, MARQUESAT DE Títol nobiliari concedit el 1717 per Felip V a Joan Sureda i de Vilallonga (vegeu *Sureda*). Aquest títol passà en el s XX als Montaner i el 1997, el posseïa Miquel Joan de Montaner i Cànaves.

VIVOT, PERE (Palma s XVI - 1607) Polític. Fou procurador reial del regne de Mallorca i virrei interí (1595 i 1604). Contribuí a les guerres de la monarquia hispànica amb l'allistament de mil soldats d'infanteria i cent d'artilleria. El 1603, contribuí a pagar un hospital per als marins de l'armada espanyola.

VIVOT, RAFAL DE SON Al terme de sa Pobla, situat entre can Siquier, es Racó d'en Pirot, ca l'amo en Joan de ses Monges i sa Vinya Vella. (M)

VIVOT, SON Propietat rústica del terme de Bunyola, situada entre Son Pisà Vell, Son Muntaner, s'Extremera Vell i Son Ponç. ■ Possessió del terme d'Inca. És també denominada Son Vivot des Puig d'Inca. Fins al s XVII fou anomenada Son Suau. Durant el s XVII, Son Vivot es configurà com el nucli d'un conjunt senyorial de propietats, del qual eren pertinences diversos rafals i molins d'aigua. El 1636, la tenia el senyor Jaume Rossinyol. Tenia cases, amb capella, celler, tafona i molí de sang. Era dedicada a olivars, garroverars, figuerals, fruiters, vinyes i conreu de cereals. N'eren pertinences el rafal Roig, el rafal de Son Albertí, el rafalet des Pou i, dins el terme de Selva, el rafal de Son Català. El 1642, pertanyia a l'heretat de la noble senyora Uniça Vivot i Puigdorfila. A més de la renda anual en diners, l'arrendatari havia de donar al senyor un quintar de formatge, un moltó, quatre anyells, sis coves d'olives verdes, dos quintars de figues seques, trenta quartans de vi, dos carretells de vi blanc i tres quintars de raïms de penjar. El 1642, era de la senyora Joana Vivot, viuda del senyor Jordi Sureda, que tenia la casa pairal al carrer d'en Morei, de Palma. El 1645, era de l'heretat de la senyora Dionísia Vivot. El 1664, la senyora Francesca Tomàs Sureda, comtessa de Formiguera, esposa del noble Ramon Burgues Safortesa, comte de Formiguera, adquirí de la Cort del batle de la ciutat —juntament amb Son Albertí— la possessió de Son Vivot, per 3.331 lliures, que pertanyia a l'heretat del senyor Pere Vivot i feia molts d'anys que estava descurada i sense conrar. Dins la possessió hi havia les ruïnes d'una síquia que duia l'aigua del torrent del Pont d'en Lleó a les cases de Son Vivot i també era emprada per regar l'hort de la possessió. La nova propietària adobà la síquia i netejà i féu obres de conducció d'aigua dins el torrent. El 1668, li fou reconegut el dret sobre l'aigua que havia canalitzat, amb un cens de 8 sous alodials, però topà amb l'oposició del senyor Agustí Gual de Talapi. El litigi acabà en una avinença que donà a Son Vivot quatre dies d'aigua per setmana (de dijous a diumenge) i tres a Talapi (de dilluns a dimecres). El 1669, la senyora Francesca Tomàs Sureda, comtessa de Formiguera, que havia adquirit el molí de s'Alzinar de sa Torrentera a la senyora Margalida Font de Roqueta, l'agregà a la possessió de Son Vivot. El 1671, adquirí —dins el terme de Selva— els rafals de Son Català i Son Perelló que passaren a ser pertinences de Son Vivot. El 1675, es feien grans obres d'ampliació a les cases de Son Vivot i a la capella hi havia l'oli de *L'Adoració dels Reis*. La possessió tenia guardes de 280 ovelles i 33 porcs. A la mort de la comtessa de Formiguera, la possessió passà al seu cosí, el senyor Joan Miquel Sureda i de Santacília, donzell. Aquest continuà el procés d'adquisició de terres a la contrada i comprà (1681) el rafal de Son Tarascó (Búger), que confrontava amb Son Vivot. El 1693, amb el rafal Roig i el molí d'aigua de s'Alzinar de sa Torrentera era valorada en 30.000 lliures. Son Vivot fou heretada pel senyor Joan Sureda i de Vilallonga, cavaller de l'ordre

↓ Son Vivot (Inca)

↑ Portal de Son Vivot (Inca)

d'Alcàntara i gentilhome del rei Carles III d'Àutria i marquès de Vivot. El 1706, Son Vivot feia una renda anual de 270 lliures pel bestiar i de 38 lliures pel molí d'aigua de s'Alzinar de sa Torrentera. El 1782, era del noble Joan Sureda i de Verí, marquès de Vivot. Aquest adquirí (1804) l'aigua de la síquia de sa Torrentera. El 1836, pertanyia al seu fill, el senyor Joan Miquel Sureda i de Verí, marquès de Vivot. Tenia una extensió de 560 quarterades i n'eren pertinences el molí de s'Alzinar, Son Català, el rafal Roig i Son Albertí (46 quaterades). Feia una renda anual de 2.200 lliures. El 1997, Son Vivot pertany a la família Montaner, titular del marquesat de Vivot. Confronta amb el torrent de Búger, Binissatí, el terme de Búger, el terme de sa Pobla, Son Frontera, Son Sastre del Puig d'Inca i Son Salt. Té una extensió de 560 quarterades. És una de les possessions emblemàtiques de Mallorca. Antònia Albertí i Antònia Morey l'han estudiada acuradament a *El Funcionament d'una possessió mallorquina en el primer terç del segle XIX: Son Vivot del Puig d'Inca* (1986). ■ Al mateix terme, situada entre Son Sastre, Binissetí i el rafal de Son Vivot. Té torre de defensa construïda el s XVII i capella. ■ Propietat rústica del terme de Marratxí, situada entre can Buc, can Roig, Son Nebot i Son Guillem. Documentada el s XVI. ■ Terrenys del terme de sa Pobla, estesos entre Son Poquet, Son Farratge, Son Pere i Son Salat. (DF/M)

VIVOT, TORRENT DE SON Vegeu *Massanella, torrent de.*

VIVOT NOU, SON Propietat rústica del terme de Bunyola, situada entre Son Sureda, ca l'amo en Toni Gavatxó i Son Gallard. (M)

VIZCAÍNO LÓPEZ-ARTEAGA, FRANCISCO (Almansa, Castella-la Manxa 1916 - Palma 1988) Pintor. De formació autodidàctica. Al començament del decenni de 1940, fixà la residència a Mallorca, on conegué Archie Gittes, William Edward Cook, Médard Verburgh i la família Sureda Muntaner. El 1943, exposà a les galeries Costa, de Palma, amb Jaume Juan i Pere Sureda. Féu part (1948-50) de l'agrupació de pintors Grup dels Set, amb la qual féu diverses exposicions a les galeries Quint, de Palma. Participà (1955) en la III Biennal Hispanoamericana, de Barcelona, i en diversos Salons de Tardor del Cercle de Belles Arts de Mallorca.

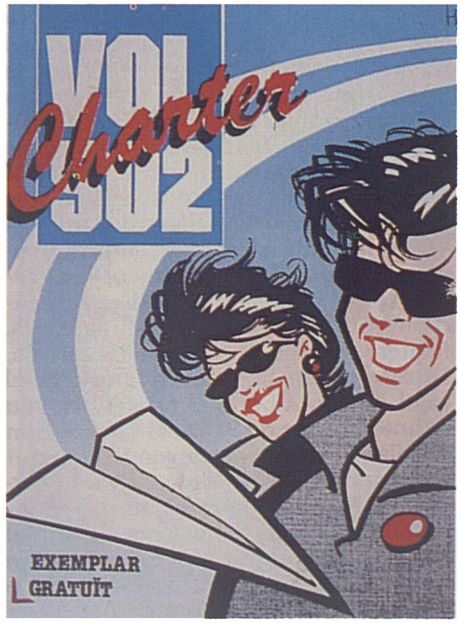

↑ Revista *Vol 502*

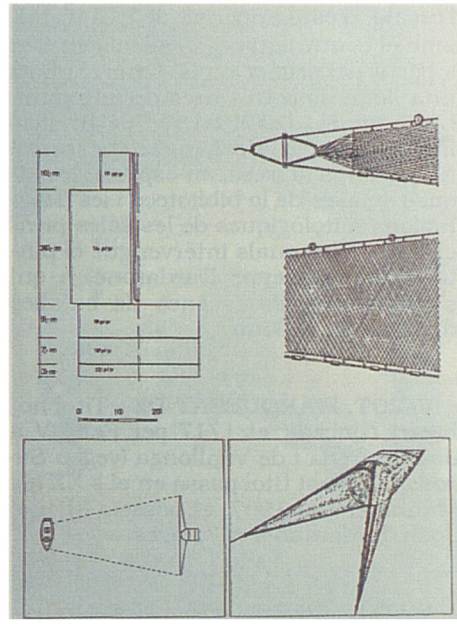

↑ Volador

VOGAMARÍ Vegeu *Bogamarí.*

VOL 502 Publicació de periodicitat irregular editada per la Delegació de Joventut de l'Ajuntament de Palma entre 1984 i 1991. Publicava poesies, relats, còmics i fotografies, de temàtica bàsicament urbana. Hi col·laboraren, entre d'altres, Eduard Jordà, Antoni Nadal i Joan Torres Blasco i els dibuixants Pere Juan Riera —Pere Joan— i Francesc Capdevila —Max—. Es redactava en català i castella. (JoV)

VOLADOR Art de pesca semblant al *jonquiller* (←) i que probablement també prové de la xàvega. És format d'un cóp de tres peces, amb la randa de 22 passades per pam i una longitud d'aproximadament 20 m. Les bandes fan 40 m i consten únicament de dues peces, amb llum de malla superior al jonquiller, ja que es destina a la captura d'espècies més grosses. A diferència de l'anterior, són les ralingues que estiren els draps i els arrosseguen amb força sobre el substrat. La manera de pescar també és similar a l'art anterior: amb l'embarcació ancorada, es tira la xarxa i després s'arrossega. La jornada comença després d'haver sortit el sol, per tenir temps de retirar els tremalls. Cada calada dura de 25 a 30 minuts i arriba a profunditats no superiors als 70 m. S'utilitza principalment a tota la badia de Palma, sobre substrat de roca, arena, algues i prades de posidònia. S'hi capturen, entre d'altres peixos, esparralls, escórpores, gerrets, variades, vaques, serrans, xucles, cap-roigs i sards i, fins i tot, calamars i sípies. Per fer ús d'aquest tipus d'arts són necessàries dues o tres persones a l'embarcació. (MM)

VOLANTÍ Ormeig de pescar. Consisteix en un cordill llarg, actualment de niló, al qual va unit un plom —anomenat escandall— i un nombre variable d'hams. L'últim tram de l'aparell, que conté els hams i l'escandall, es denomina peu i es lliga al cordill mitjançant un torniquet giratori. La longitud del volantí, la mida dels hams i el pes del plom són els elements que determinen la zona, la profunditat i, per tant, el tipus de peix. Es tracta d'un ormeig més propi de la pesca d'afecció que de la professional. (MM)

VOLEIBOL PALMA, CLUB Vegeu *Club Voleibol Palma.*

↓ Volantí

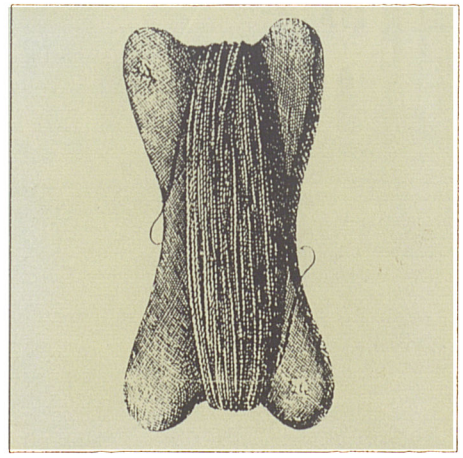

VOLTES, QUARTER DE SES Antic aquarterament situat prop de la Seu de Mallorca, entre l'antiga muralla de Palma i la nova. També era conegut amb la denominació castellanitzada de quarter de les *Bóvedas*. Es bastí com a baluard de la nova muralla de Palma, finalitzada el 1801. Consta d'un pati central de forma trapezoïdal, entorn del qual s'obren diverses cambres amb coberta de voltes, que donaren nom al quarter. Aquestes cambres s'usaren com a polvorins i depòsits de municions i com a allotjaments. Fou utilitzat com a parc d'artilleria del front marítim, fet que motivà la construcció de la porta de Ponent i de les dues rampes que ascendeixen al camí de Ronda. Durant la Guerra del Francès, serví per allotjar tropes. Després, fou magatzem de pertrets de guerra i armes, assignat normalment a artilleria. El 1963, era usat també per la Companyia de Destinacions de Capitania, Govern Militar i Subinspecció. El 1985, fou lliurat a l'Ajuntament de Palma. El 1993, es convertí en un centre d'exposicions, en el qual es dugueren a terme els projectes del casal Solleric, aleshores tancat per reformes. Des de 1995, hi ha l'exposició permanent «La pintura moderna a Mallorca (1830-1970)». L'edifici ha esdevengut un espai urbà utilitzat per fer recitals, concerts, balls i altres activitats de caràcter cívic i cultural. (DJ/GEM)

VOLTES, SES Antiga possessió del terme de Manacor. El 1661, pertanyia al senyor Jeroni Ballester de Togores, canonge de la Seu, i feia part del fideïcomís dels Ballester de Togores. Tenia cases i era dedicada a conreu de cereals. Hi havia una guarda de 250 ovelles, que, arrendada a part de la possessió, feia una renda anual de 115 lliures. El 1720, era del noble Miquel Ballester Fuster Santmartí Tèrmens Olesa de Togores, comte d'Aiamans i cavaller de l'orde d'Alcàntara. Tenia cases, amb molí de sang. Era dedicada a olivars i a conreu de cereals i lleguminoses. Era també un lloc de cria d'èquids. Hi havia una guarda de 250 ovelles. Tenia empriu a la muntanya de s'Esquerda. Feia una renda anual de 80 lliures, 1 quintar de formatge, 4 capons, 4 pollastres, 1 moltó, 1 anyell, 1 gerreta de mantega i els brossats i 3 peces de formatge tendre de Setmana Santa. (DF)

VOLTOR Associació cultural per a la normalització lingüística en els mitjans de comunicació audiovisuals. Es va fundar a Palma el desembre de 1984, impulsada inicialment per Ignasi Ribas i Maties Oliver. Fins al 1986, funcionà com a societat anònima i, des d'aleshores, com a associació cultural. Té com a objectiu assegurar la recepció, a les illes Balears, de les programacions d'emissores de ràdio i de televisió, en llengua catalana, de Catalunya i del País Valencià i, alhora, promoure la correcta recepció de totes les que s'originin a les Balears. La seva acció més rellevant fou la instal·lació, el juliol de 1985, del repetidor principal del puig d'Alfàbia, que va permetre la recepció de Televisió de Catalunya —TV3—. Aquest repetidor fou objecte d'un atemptat el 24 d'abril de 1989. Així mateix, l'associació ha aconseguit la recepció del segon canal de TV3 —Canal 33— i de la televisió autonòmica del País Valencià —TVV-Canal 9—, a part de diverses emissores de ràdio, com Catalunya Música i Ràdio Associació de Catalunya —RAC—.

↓ Ses Voltes (Palma)

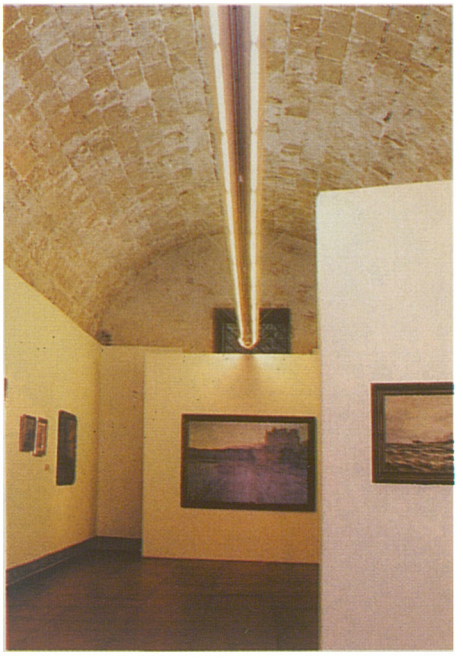

↑ Ses Voltes (Palma), sala d'exposicions

VOLTOR, PUIG DEL A la península de Formentor, al terme de Pollença. Hi ha notícies d'aquest topònim per documentació datada el s XIX. (M)

VOLTOR NEGRE *(Aegypius monachus)* Ocell rapinyaire, de la família dels accipitriformes. Amb 105 cm de longitud, 250 cm d'envergadura i 8 kg de pes, és l'espècie més grossa de l'avifauna mallorquina. Té el plomatge completament negre, llevat d'algunes àrees blanques al cap i, a mesura que torna vell, pren un to més terrós. S'alimenta de carronya, sobretot d'ovelles i cabres, però pot arribar a menjar cadàvers d'animals més petits —fins i tot conills morts per mixomatosi— i placentes de ramats de muntanya. El zel comença pel novembre, època durant la qual les parelles volen plegades i tenen lloc els vols d'exhibició nupcial. Es tracta d'enfrontaments rituals que de vegades es produeixen entre els membres de la parella i que consistei-

↑ Voltor negre

xen en entrexocaments d'urpes. El voltor mallorquí cria als penyals. Pon només un ou, a mitjan febrer, que és covat per la parella. Devers 54 dies després, neix el poll, que es torba quatre mesos a desenvolupar-se completament i a fer els primers vols. A Mallorca, és sedentari i es tracta d'una població pràcticament tancada a efectes demogràfics, la qual cosa en dificulta la conservació. La seva població va esser abundant fins al s XIX en què, a causa de la caça, el verí i la desaparició del bestiar a algunes finques, va començar a minvar. Al principi del decenni del 70, se'n calcularen poc més de vint exemplars. Tant l'Administració com alguns grups particulars han dedicat atenció i recursos a la defensa d'aquesta espècie. De 1980 a 1984, el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa —GOB— va dur a terme una campanya de vigilància dels nius mitjançant l'embarcació «Na Voltonera», cedida per la World Wildlife Fund —WWF—. Aquesta tasca va esser assumida pel Servei de Conservació de la Naturalesa. El 1983, ICONA de les Balears i la Conselleria d'Agricultura posaren en marxa un pla de conservació del voltor, que consistia en la vigilància dels nius, el manteniment de menjadores artificials, recomptes, la cria en captivitat al centre de Son Reus i la sensibilització del públic, entre d'altres mesures. A partir de 1988, es féu una revisió d'aquest pla, que inclogué un programa d'alliberament de nous exemplars procedents de la població ibèrica i de zoològics europeus. Fins al 1995, se n'han alliberat 35 exemplars, alguns dels quals ja mostren comportament reproductor. Al final del s XX, les principals amenaces continuen essent l'ús de verí als vedats de caça i la desaparició de la ramaderia a la serra de Tramuntana. D'altra banda, a la població autòctona hi ha un nombre escàs de parelles reproductores i són pocs els ous que arriben a descloure's. Sembla, però, que els exemplars alliberats contribueixen a corregir aquestes tendències. Hi ha també el **voltor d'esquena blanca** *(Pseudogyps bengalensis)*, ocell rapinyaire, de la mateixa família que l'anterior. Fa devers 76 cm de longitud i 190 d'envergadura. Aquesta espècie viu a Àsia i va esser introduïda accidentalment a Mallorca, quan tres exemplars fugiren de l'autosafari de Manacor, probablement el 1971. Varen interferir en la reproducció del voltor negre i, per aquest motiu, se'n va intentar l'eliminació. El 1976, passaren a Menorca, on es varen donar per desapareguts. **Voltor foraster** *(Gyps fulous)* Ocell rapinyaire, d'una mida semblant al voltor negre. Se'n distingeix perquè té el plomatge terrós, el coll més llarg, cobert del mateix plomissol blanc que el cap, i la silueta en vol planat, amb les ales una mica aixecades formant una 'V'. És el voltor més abundant a la Península, però a Mallorca és considerat un visitant no gaire freqüent. És protegit per la llei. (JSA)

VOLUNTARIS REIALISTES Organització de milícies absolutistes creada cap al 1824 per defensar Ferran VII d'Espanya com a monarca absolut. A Palma, l'agost de 1824 es creà una comissió organitzadora impulsada principalment per Josep Cotoner Despuig i Nicolau Dameto i subvencionada pel capítol catedralici, el Reial Consolat i el prior i la comunitat dels dominics. El gener de 1825, es benei a Palma l'estendard del Batalló de Voluntaris Reialistes de Mallorca. N'era capità Josep Despuig. El setembre d'aquell any s'implantà a la majoria de viles. A Llucmajor, participà en l'organització de diversos actes en honor dels absolutistes afusellats pels liberals l'abril de 1823. El juliol de 1826, s'organitzà en sis cantons, amb centre a Banyalbufar, Sóller, Pollença, Artà, Felanitx i Llucmajor. Els comandants d'aquests cantons foren, respectivament, el marquès de Campofranco, el tinent coronel José Gabuzio, el tinent coronel Josep Maria Orell, el coronel Vicente Fernández Retena, el coronel Carlos Engracia Carrasco i el tinent coronel Gabriel Fiol. Es manà que els batles reials col·laborassin amb aquests comandants i que els torrers i guàrdies secrets de la costa els obeïssin. A la Part Forana, participaren (març de 1828) en la persecució de la colla de bandolers de Miquel Mas —Maset—. El desembre d'aquell mateix any, fou nomenat subinspector del Cos de Voluntaris Reialistes Joan Sureda Verí. El març de 1831, participà en la repressió d'una conspiració liberal a Palma. A la mort de Ferran VII (1833), el capità general de les Balears reclamà la seva lleialtat, ja que a la Península diverses unitats de voluntaris reialistes s'havien incorporat als carlistes. El novembre d'aquell any, per por a les seves simpaties envers el carlisme, el cos es dissolgué, els voluntaris foren llicenciats i l'exèrcit regular recollí les seves armes. (AM)

VORA MAR Publicació mensual editada a Peguera entre 1973 i 1979. Fundada i dirigida per Pere Orpí Ferrer, era l'òrgan del Club Artístic Esportiu —CADE— de Peguera i oferia principalment informació sobre el terme de Calvià. En foren col·laboradors, entre altres, Adolf Colomar, Lleonard Muntaner, Josep Noguerol i Ramon Rosselló. Es redactava en català i castellà i tenia un tiratge de 200 exemplars. El 1978, s'incorporà a l'Associació de la Premsa Forana. El 1988, en sortiren alguns números.

VOZ ARRACONENSE, LA Publicació editada a s'Arracó (Andratx) entre

La Voz Arraconense
DECENAL INDEPENDIENTE
Nuestros colaboradores

↑ *La Voz Arraconense* (1929)

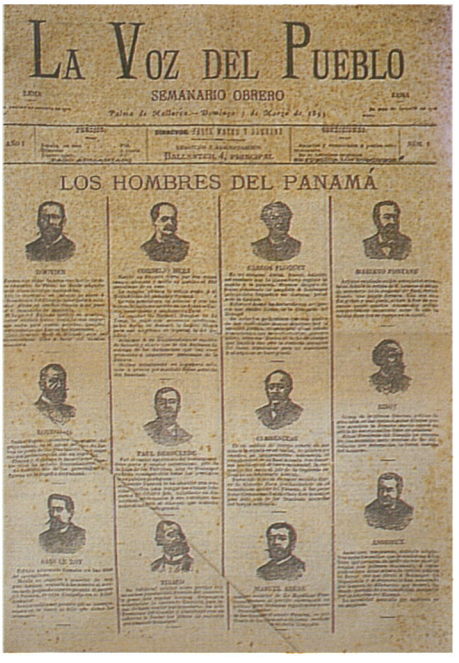
LA VOZ DEL PUEBLO
SEMANARIO OBRERO
LOS HOMBRES DEL PANAMÁ

↑ *La Voz del Pueblo* (1893)

LA VOZ DE S[illegible]R
NARANJAS Y MANDARINAS
F. MAYOL & FRÈRES
(ESTA ES SU CASA)
BOUFARIK -- Alger
PRODUCTOS DE LEVANTE
VALCANERAS Y COLOM
Sucesores de JUAN VALCANERAS
CARCAGENTE-ESPAÑA

↑ *La Voz de Sóller* (1924)

el gener de 1924 i el juny de 1936. Oferia informació local, municipal, estatal i internacional, sobretot relativa a França. Dedicà especial atenció als viatges i negocis dels emigrants de s'Arracó a França. De caràcter progressista, desaparegué a l'inici de la Guerra Civil. Es redactava en castellà, tot i que incloïa algun article en català. Fou de periodicitat quinzenal i posteriorment desenal. (AM)

VOZ DE BALEARES, LA Diari d'informació general publicat a Palma des del 14 de juny de 1996. És editat per l'empresa La Voz de Baleares, SA, presidida per Emilio Rey, que té la redacció i l'administració al carrer dels Caputxins, de Palma. Respon a un projecte multimèdia, que compta amb el suport del grup de comunicació de La Voz de Galicia. Es redacta en castellà i n'han estat directors Txema González Bravo (fins al setembre de 1996) i Josep Maria Solsona (des de l'octubre de 1996). (ACo)

VOZ DEL PUEBLO, LA Setmanari editat a Palma del març de 1893 al juny de 1894. De caràcter obrerista, era vinculat a la Unió Obrera Balear. Políticament, s'alineà amb el republicanisme i polemitzà amb la publicació socialista *La Bandera Roja*, i amb l'anarquista *La guerra social*. En fou director Fèlix Mateu Domeray i tengué de redactors Pere Janer i Bartomeu Sastre. Hi col·laboraren, entre d'altres, Pere Ferrer, Francesc Pi i Margall i Nicolás Salmerón. Es redactava en castellà. ■ Setmanari republicà editat a Palma entre el juny de 1913 i el maig de 1919. Fou l'òrgan dels republicans radicals lerrouxistes a Mallorca, si bé propugnà la unitat dels republicans i, cap al 1917, es declarà partidari de la República Federal. De caràcter anticlerical i obrerista, també criticà el regionalisme i el reformisme. En fou fundador i principal redactor Francesc Julià. Altres redactors i collaboradors foren Antoni Marroig Bauzà, Josep Antoni Palmer, Miquel Rosselló i Julián del Valle. Es redactava en castellà. (AM)

VOZ DE PORRERAS, LA Publicació quinzenal editada a Porreres entre l'abril de 1935 i el juliol de 1936, amb el subtítol de *Periódico independiente*. Incloïa informació local i era d'ideologia esquerrana. En sortiren 34 números, redactats exclusivament en castellà. S'editava a la impremta Independència i, després, a la de Ferran Soler, ambdues de Palma. Tenia la redacció i l'administració al carrer dels Sants i, posteriorment, al carrer de la Glòria.

VOZ DE SÓLLER, LA Setmanari d'informació local publicat a Sóller entre el gener de 1924 i el desembre de 1937. Va esser fundat per Salvador Calatayud Caldés i se subtitulà *Periódico independiente* i *Periódico de información*. La informació era redactada en castellà, tot i que inclogué algunes rondalles redactades en català dialectal per mossèn Antoni M Alcover. En sortiren 730 números. Tenia la redacció i l'administració al carrer de la Lluna.

VOZ Y VOTO Setmanari d'ideologia conservadora publicat a Manacor entre l'agost de 1931 i el juliol de 1936. En foren directors Guillem Puerto i Bartomeu Truyols i hi col·laboraren Gabriel Fuster, Francesca Grimalt, Miquel Ramis i Bartomeu Vallespir, entre d'altres. Era redactat en castellà, encara que incloïa algun article en català.

↓ *La Voz de Porreras* (1935)

La Voz de Porreras
PERIODICO INDEPENDIENTE
Número suelto 15 Cts.
El fantasma del paro forzoso
SOBRE LA PENA DE MUERTE
La Novillada de mañana

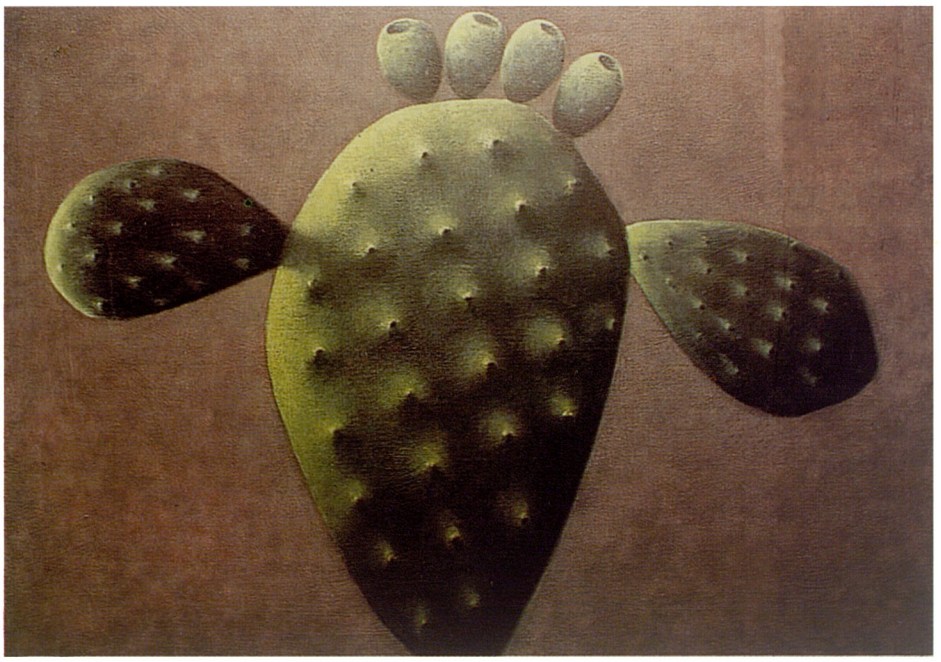

↑ Yannick Vu, *Figuera de moro*

↑ Aquarel·la de Gaston Charles Vuillier

VU, YANNICK (Montfort-Lamaury, França 1942) Pintora i escultora. Filla del pintor vietnamita Vu Cao Dam. Des de 1963, resideix a Mallorca. Rebé una forta influència del seu primer marit, el pintor Domenico Gnoli, amb el qual es casà el 1965. Després de la mort d'aquest (1970), va contreure matrimoni (1973) amb l'escultor Ben Jakober, amb el qual ha fet exposicions a diversos indrets d'Itàlia, d'Espanya i de França i ha participat en l'elaboració d'escultures. El 1980, féu la primera mostra individual a París i posteriorment ha exposat regularment a diferents ciutats europees. Ha participat en nombroses mostres internacionals d'art contemporani, com FIAC, de París (des de 1981) i ARCO, de Madrid (des de 1983). Pinta composicions amb objectes, fruites, animals i nins, amb elements orientalitzants, dins una estètica neorealista d'arrel nord-americana. També modela retrats i busts d'argila. És autora del catàleg *Nins* (1991) per a l'exposició organitzada pel Consell Insular de Mallorca al Centre Cultural de La Misericòrdia, de Palma. Ha publicat l'estudi *Piccoli Principi Nella Grande Pittura Europea* (1995) que, amb 101 retrats de nins dels s XVI-XIX, relata la història d'Europa.

VUELOS INTERNACIONALES DE VACACIONES SA —VIVA AIR— Companyia aèria creada a Palma l'abril de 1988. El seu domicili social és a Palma, però té una important delegació a Madrid. Va tenir un capital inicial de 1.750 milions de pessetes, aportat principalment per Iberia (48%) i Lufthansa (48%). En el període 1988-90, féu bàsicament vols xàrter i alguns de regulars. El 1990, Iberia adquirí el capital de Lufthansa i la companyia s'orientà cap als vols regulars, sobretot entre Espanya i els països mediterranis, com Turquia, Israel, Egipte i Tunísia. El 1995, inicià un traspàs de les línies regulars a Iberia i es tornà a centrar en els vols xàrter. El 1995, tenia una flota d'avions formada per nou Boeing 737 i transportà 962.001 passatgers. El 1996, n'era president executiu Manuel Esteve Ríos. (AM/JoV)

VUILLIER, GASTON CHARLES (Perpinyà, França 1847 - París 1915) Escriptor, dibuixant i pintor. Estudià belles arts a Perpinyà. Participà (1878) en el Saló de París i hi aconseguí (1882) una menció honorífica. Col·laborà, com a dibuixant, a diferents publicacions periòdiques franceses, com *Le Monde Illustré*, *Le Magazin Pittoresque*, *L'Art* i *Le Musée des Familles*. El

↓ Avió de la companyia Viva Air

vuit vents

ACTUALIDAD LABORAL

NUM. 0 OCTUBRE 1980

Redacción y Administración:
C. Viñaza, 1 - 5.º - 2.ª
Palma de Mallorca (5)

Editor - director:
JERONIMO NAVARRETE TOMAS

SUMARIO

1. Presentación
2. Comentario
3. Ley Básica de Empleo
4. Nuevo calendario de declaraciones tributarias

vuit vents AVANTE TODA

Tras largos y apesumbrados trámites burocráticos «VUIT VENTS» ESTA EN LA CALLE, al fin se ha conseguido imprimir el primer número, pero ¿qué es «VUIT VENTS» ó ¿qué pretende ser?, simplemente una revista de información socio-laboral CAPAZ de dar a conocer las leyes y disposiciones que regulan el mundo laboral a trabajadores y empresas, y asesorar a ambos cuando lo precisen, legal y totalmente —con plena objetividad—.

Alguien dice que la objetividad no es posible, tal vez ese alguien es incapaz de razonar, o tal vez es de mente política-rebelde-estorcida... ó una rémora a una sociedad que sí es capaz de comprender, ó llegar a comprender que el empresario y el trabajador forman una sola unidad, —LA EMPRESA—, unidad de capital más trabajo dirigido a un fin común. Nunca explotación del capital al sudor y trabajo, ni tampoco explotación hacia el capital con absurdas argucias, porque al final ¿quién roba a quién? ó llegamos a la conclusión de que todos robamos a todos, a la postre dejaremos barcos sin marineros y marineros sin barcos.

«VUIT VENTS» nunca discutirá si una ley o disposición es justa o injusta, pero mientras esté en vigor debe ser cumplida o ajustarse a ella, quien no esté conforme siempre tiene un camino a seguir, la vía que le facilita la jurisdicción.

Con reportajes y entrevistas de interés social «VUIT VENTS» intentará hacer llegar a todos sus suscriptores, con palabras claras y sencillas, un conocimiento amplio y general de este tan complicado e intrínseco mundo laboral, intentando romper hielos y monotonías.

Un servicio de asesoría, totalmente gratuito para el suscriptor, en el cual podrá formular consultas referentes a problemas laborales, recibiendo la contestación por escrito personal a vuelta de correo, completará el espíritu de la revista.

J. Navarrete.

↑ Portada de *Vuit vents*

1893, publicà *Les îles oubliées*, que conté les impressions que li causà la visita a les Balears, les Pitiüses, Còrsega i Sardenya. El 1888, arribà a Mallorca i aquest mateix any aparegué la part referida a l'Illa a la revista *Le Tour du Monde*. Es tracta d'una obra interessant, tant per les descripcions que fa del paisatge, com per les notícies que aporta de l'arxiduc Lluís Salvador, de qui fou hoste. Inclou, a més, dibuixos de paisatges fets al natural o bé a partir de fotografies. El llibre tengué bona acollida fora de França i fou traduït a l'alemany (1894), al castellà (1893-94), a l'anglès (1896) i al català (1973).

VUITENA, CAN Antics terrenys del terme de Búger, documentats el 1785, que confrontaven amb el camí de sa Pobla i el torrent de Búger. (DF)

VUIT VELES, MOLÍ DE SES Antic molí de vent, fariner, del terme de Palma. El 1632, pertanyia al mercader Pere Nicolau. Feia una renda anual de 10 lliures i havia de moldre 6 barcelles de franc cada setmana per al propietari. (DF)

VUIT VENTS Publicació de caràcter tècnic publicada a Palma entre 1980 i 1981. Oferia informació laboral, sobretot de caràcter jurídic, dirigida tant a obrers com a empresaris. En fou director Jerónimo Navarrete Tomás. Es redactava en castellà i era de periodicitat irregular.

VULCANIC'S Grup musical. Fou creat (1966) a Santa Maria del Camí per Jaume Salom (guitarra i saxòfon), Llorenç Sanç (guitarra i veu), Antoni Canyelles (guitarra) i Tomàs Ribot (baix). Un any després, s'hi incorporà Josep Soler (bateria i veu). Ha fet actuacions arreu de Mallorca, principalment amb versions de temes coneguts dels Beatles, Shadows i The Animals, entre d'altres. Té enregistrat el disc *Vulcanic's*. (CM)

LES COVES DEL DRAC

He recorregut, doncs, quasi tota aquesta illa que dormita en ple Mediterrani, bressada per les aigües blaves, tota regalimant de sol, reunint els esplendors salvatges de la muntanya i de les costes abruptes a l'encant plàcid i misteriós dels boscos; coberta de flors, de fruits saborosos, estenent rics camps que volten de brillants joiells les ciutats de monuments sobergs, plenes de records d'un gloriós passat. He vist la seva superfície, he escalat els seus promontoris, la serra del Nord; he respirat les seves flors, assaborit els seus fruits, admirat els seus edificis, contemplat els seus boscos, sempre sota l'enlluernament del seu cel lluminós.

Ara cal entrar dins les ombrívoles entranyes de Mallorca, dins un món tenebrós i mut, on les forces silencioses de la natura, treballant sense treva de milers de segles ençà, han creat meravelles que confonen la intel·ligència humana.

Élisée Reclus cita les coves del Drac i les d'Artà, veïnes de Manacor, entre les més belles del món.

Jo no hauria intentat la il·lustració de les coves del Drac, infinitament més belles des del meu punt de vista que les d'Artà, segons simples croquis. Aquestes sales subterrànies tenen una espècie d'arquitectura de casualitat, en la qual, malgrat tot, com en els monuments construïts pels homes, el detall té un significat dins el conjunt i contribueix a l'efecte decoratiu. El dibuixant es troba en presència de grans dificultats per a arribar a un resultat interessant i vertader.

El meu excel·lent amic de Palma, senyor Sellarès, encoratjà la meva temptativa i es prengué la molèstia de passar tres dies dins les profunditats de les coves per fotografiar-les a la claror del magnesi i facilitar-me'n l'exacta reproducció.

A més de la seva bellesa pròpia, les coves ofereixen en general records històrics interessants i no han deixat d'apassionar els savis i els geòlegs.

Les illes oblidades, **Gaston Charles Vuillier**. Editorial Moll (1973). Traducció de Nina Moll Marquès.

↓ Vulnerària *(Anthyllis vulneraria)*

VULNERÀRIA *(Anthyllis vulneraria)* Planta herbàcia anual o biennal de la família de les fabàcies. Fa de 40-60 cm i és molt variable, pilosa o prostrada. Les fulles són imparipinnades, amb folíols decurrents, amb raquis no alat i amb el folíol terminal molt més gros que els altres. Els capítols florals consten de moltes flors, amb dues bràctees palmades dividides. Les flors són grogues, vermelles, porprades, ataronjades, blanquinoses o de diversos colors. Té el calze inflatovesiculós, amb dents desiguals i bec oblic. El fruit és glabre i monosperm, amb 1-2

granes. Floreix de març a maig i habita a la garriga. La medicina tradicional la utilitza per netejar les ferides, com a laxant i per rebaixar la sang. **Vulnerària de roca** *(Anthyllis vulneraria* ssp *balearica)* Planta herbàcia perenne, de la mateixa família que l'anterior. Fa de 30-40 cm i es pilosa i erecta. Té les fulles imparipinnades, amb 5-7 folíols decurrents, raquis no alat i amb el folíol terminal molt més gros que els altres. Els capítols florals consten de moltes flors, amb dues bràctees palmades dividides. Les flors són vermelles o blanquinoses i el calze, inflatovesiculós, amb dents desiguals i bec oblic. El fruit és glabre i monosperm, amb 1-2 granes. Floreix de maig a juliol i habita als penyals. (GA)

↑ Vulnerària de roca *(Anthyllis vulneraria* ssp *balearica)*